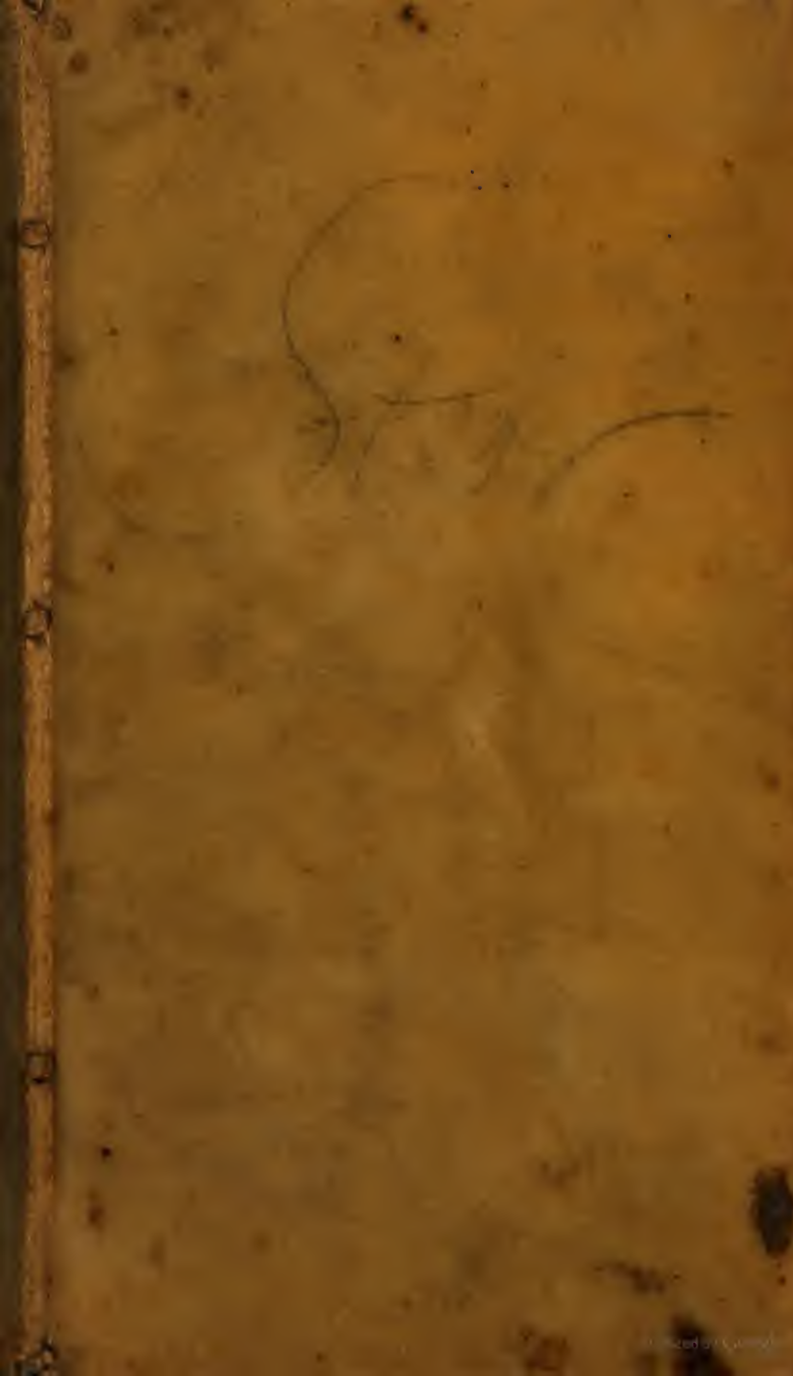

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
7
7 G
19

FAMIANI STRADÆ
ROMANI
E SOCIETATE IESU
DECAS SECUNDA.

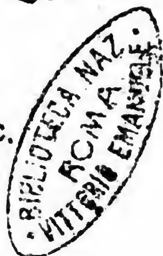
FAMIANI STRADÆ
ROMANI
E SOCIETATE JESU
DE BELLO BELGICO
DECAS SECVNDA

Ab initio præfecturæ

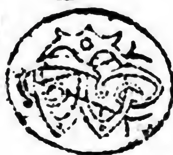
ALEXANDRI FARNESII
PARMÆ PLACENTIÆQUE
DUCIS III.

Anno M D L X X V I I I.

Usque ad Annum M D X C.

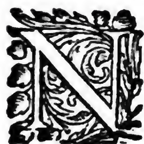
Iuxta exemplar

ROMÆ,

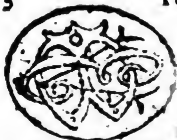
Apud Hæredes Francisci Corbelletti,

CIↃ IↃ C XLVIII.

SERENISS. PRINCIPI
RANUTIO II. FARNESIO
PARMÆ AC PLACENTIÆ DUCI SEXTO
FAMIANUS STRADA FEL.

ON magnoperè mihi verendum arbitror, SERENISSIME DVX, ne hanc Belgicæ historiæ partem non libenter accipias. Offert eam tibi Odoardus parens tuus, quàm diù expetitam, & antequam in lucem ederetur, inspectam, & , qua erat facilitate, probatam, tibi cum reliqua imperii hereditate reliquit. Immò ipse mihi videtur proavus tuus Alexander offerre illam tibi, in quo quasi agnoscat generosos illos primæ ætatis suæ spiritus; & , quam ipse præliarem indolem jam tum ostendit, quum puer undecennis in Belgico apud S.Quintinum exercitu, de avunculo Rege questus est, quod inter aggressores non admissus, relinqueretur otiosus in castris; eamdem observaverit in te indolem, ac Martiales impetus, dum ejusdem ferè ætatis puer auditus es indoluisse, quod in militari expeditione parentem sequi armatus prohiberere. hæc inquam in te rudimenta magnorum operum Alexander agnoscens, indeque te ad hæc ipsa opera domestico hortamento docturus; hic tibi in Belgici Martis campo spectandum imitandumque se præbet. Et verò tu, qui prisco-

rum belli Ducum, in primiſque Macedonis Alexandri res geſtas, itinerum intervalla, loca ſituſque præliorum obſervare in eorum hiſtoriis, ac digito monſtrare adhuc puer, non ſine omnium admiratione, conſueveras; quanto jucundius hic Alexandri tui facta percurrens, nunc Antverpiam cum Tyro committes: nunc foſſas hinc Druſianam & Corbuloniam, inde Farneſianam ſive Parmam metieris: nunc Rhenano ponti pontem Scaldicum oppones: & ubique exempla relegens veterum Quiritium, expugnatos iterum Ambivarites, Advaticos in fidem receptos, Batavos potentia exutos, ſubactos Vbios, Nervios, Sicambros: iterata Cæſaris, Druſi, Germanici ad Moſam, Rhenumque prælia, atque victorias uno in Alexandro pariter agnoſces: tanto quidem ſolidiore voluptate, quanto hæc remotiora ſunt ab antiquitate plerumque obnoxia ſuſpicionibus fabularum, inque ſuorum laudes, nullo facilè redarguente, licentius effuſa. Vnum ſubvereri in mentem venit, ne meis hiſce ſcriptus annalibus Alexander minus à te agnoſcatur, ut infra eum Alexandrum, cujus ipſe ſpeciem altè conceptam animo geris, virtutemque, & palmas inhians meditaris. Ac fortè, ut olim Macedo ad Achillis tumulum ingemuiſſe dicitur, ac beatum illum prædicaſſe, quod Homerum ſuarum laudum præconem nactus eſſet; tu quoque res utriuſque Alexandri componens, quantum à ſcriptoris eloquentia fortunatum illum dices, tantum pro tuo ſuſpirabis, quod à pari tuba præconium non habuerit. Sed ſecurus eſt gloriæ ſuæ Alexander. utque nullius magniloquentia ambit aſſurgere, ita nec timet cujuſquam ſtyli humilitate jacere. Quin potius attollet ille

ſecum

secum præcones suos, in eumdemque, quo vehitur ipse, currum immortalitatis assumet. Inde mihi spes oborta, in commentatione gloriosi Principis aspergendum me parte aliqua gloriæ, posteris invidendæ, quod talem ad dicendum Achillem sortitus sim, qui non modo fabulatori poëtæ debere nihil velit, sed etiam ultrò possit, à rerum non dubiè gestarum magnitudine, conciliare scriptori suo fidem pariter, ac famam. E Collegio Romano, Kal. Novembribus An. Dom. M D C X L V I I.

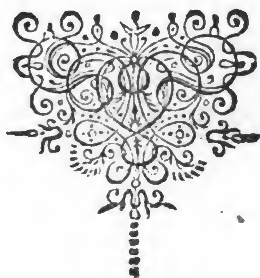

LECTORI.

Allocutus jam te, amice Lector, in primæ Decadis meæ vestibulo, necesse non habebam hic te rursum remorari, nisi tua me humanitas cogeret, qua lucubrationes meas & editas legi abs te assidue, & edendas expeti avide ad legendum passim audio: nulla interim gloriatione mea, quando hanc qualemcunque famam, operis materia mihi conciliat, & tuus favor. cui grates debere me sicuti sentio, ita profiteri palam volui. Hæc præfatus, unum alterumque habeo, quod te rogem. Primum, ut si qua Belgii loca non eo, quo nunc visuntur, situ posituque à me relata hic leges, non continuò inscitiæ, aut incuriæ scriptorem accuses, memor à me scribi, uti res tunc erant superiore seculo, à quo nostra dein tempora variarunt, cùm alibi sæpe, tum præsertim in Belgio, cujus urbes non magis assidua armorum jactatione Dominos subinde mutant, quam hostili aquarum accessu recessuve, nunc terræ, nunc amnium, juris fiunt. Steemberga quantum hodie distat à mari! quæ tamen ante annos sexaginta mari adsidebat, portusque percelebris habebatur. Alterum est, ut idem ferre judicium velis de urbium artiumque munitionibus: quarum si forte nonnullas, quæ multus oppugnantium exercituum labor ac mora olim fuere, mutilatis nunc turribus ac molibus, expositas injuriis hostium vides; cogita, ut hominum, ita & urbium secari interdum brachia, artusque comminui. At vero, (ut hoc quoque tecum communicem) in iis, quæ inter narrandum, aliorum comparatione superaddo, quæ tamen superaddo quam rarissime, nullius patrocinium anxiè mihi fatigandum existimavi, magnis videlicet exemplis à culpæ suspicione absolutus. Sane Corn. Tacitus

occisum

postquam scelus gregarii equitis enarrasset, professi occisum à se fuisse in acie fratrem suum, ausique propterea præmium à belli Ducibus flagitare: non solùm id pari cum facinore comparavit, quum Pompejanus miles in pugna ad Ianiculum commissa adversus Cinnam, fratrem interemit, &, agnito scelere, sibi mortem conscivit; sed etiam post collatum expensumque utriusque factum, addidit: Hæc; aliqua ex veteri memoria repetita, quoties res; locusque exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus. *uti memoratum ab eo, atque ab aliis non rarò scriptoribus ostendere, in promptu fuerit, nisi te festinantem diutius proloquendo sistere, importunum arbitrarer.*

VINCENTIUS CARAFA
SOCIETATIS JESV
Præpoſitus Generalis

CVm Secundam Decadem Hiſtoriarum de Bello Belgico P. Famiani Stradæ, noſtræ Societatis Sacerdotis, tres ejuſdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi poſſe probaverint, facultatem concedimus, ut typis mandetur, ſi ita Illuſtriſſ. & Reverendiſſ. D. Viceſgerenti, ac Reverendiſſ. P. Magiſtro Sacri Palatii videbitur. Datum Romæ 21. Martii 1647.

Vincentius Carafa.

Loco + Sigilli.

SEcundam Decadem de Bello Belgico, à R. P. Famiano Strada Societ. Ieſu non minus prudenter quam eleganter ſcriptam legi, ita jubente Reverendiſſ. P. F. Vincentio Candido Sac. Apoſt. Pal. Magiſtro. cum autem nihil in ea ſit Fidei aut moribus contrarium, publica luce digniſſimam eſſe judico. Romæ 2. Novemb. 1646.

Valentinus Mangionius ejuſdem Societatis manu propria.

I*Mprimatur*, Si videbitur Reverendiſſ. P. Mag. Sacri Palatii Apoſtolici.

A. Sacratus Epiſc. Comacl. Vecesg.

Imprimatur.

FR. Vincentius Candidus, Sacri Apoſtolici Palatii Magiſter, Ordinis Prædicatorum.

VO-

VOCES
ALIQUOT MILITARES
in hoc opere usurpatæ.

ALabarda) *Bipennis hasta.*
Approcci) *Obsidionales accessus. Obsidionales viæ, obliquo ductu ad fossores militesque tegendos. Operum appropinquationes, sinuato itinere ad declinanda hostium tela.*
Auditor generale) *Militarium causarum generalis Quæsitor.*
Baracche) *Castrensia tuguria.*
Batteria, luogo) *Suggestus tormentarius, Tormentorum sedes.*
Breccia) *Mœnium ruina. Rudere complanata fossa.*
Cannoni da batteria) *Tormenta obsidionalia.*
Caporale) *Decurio.*
Case matte) *Cæca crypta. Ima crypta ad latera propugnaculorum.*
Colonnello) *Chiliarchus. Tribunus.*
Commissario generale della Cavalleria) *Commissorum in equestri militia curator. Equitum commissarius.*
Compagnia di Cavalli volante) *Expedita levis armaturæ turma.*
Contramina) *Contrarius cuniculus. Transversus meatus.*
Contrascarpa) *Fossæ pars mœnibus adversa.*
Cornetta) *Equestre vexillum.*
Cornetta del Generale) *Labarum. Imperatorium vexillum.*
Corpo di guardia) *militum statio.*
Cortina) *Interjecti muri lorica.*
Cavaliere) *Tumulus mœnibus impositus.*
Cavalli da bagaglio) *Equi sarcinarii.*
Gabbionate) *Lorica viminea. Corbes. Corbium seu cistarum objectus.*
Galeazze) *Naves longiores.*
Galeoni) *Ingentes Gauli.*
Giostre) *Decursiones ludicræ. Voluptuaria præliorum simulacra.*
Guardie) *Stationarii.*
Ingegnero) *Machinator bellicus. A bellicis machinamentis. Machinali scientia clarus.*
Mezzaluna) *Semilunare munimentum.*
Moschetti) *Majores sclopi. Tubi furcillis librari soliti.*
Moschettieri) *Majores sclopetarii. Sclopetarii furcillis tubos librantes.*
Orlo della fossa) *Fossæ labrum, vel margo.*
Parapetto) *Lorica post circitorum viam.*
Pettardo) *Pyloclastrum.*
Petto à botta di Moschetto) *Thorax solidus fidusque contra ictum majoris sclopi. Thorax ab ictu sclopi majoris innoxius.*
Piattaforma) *Planiforme propugnaculum.*

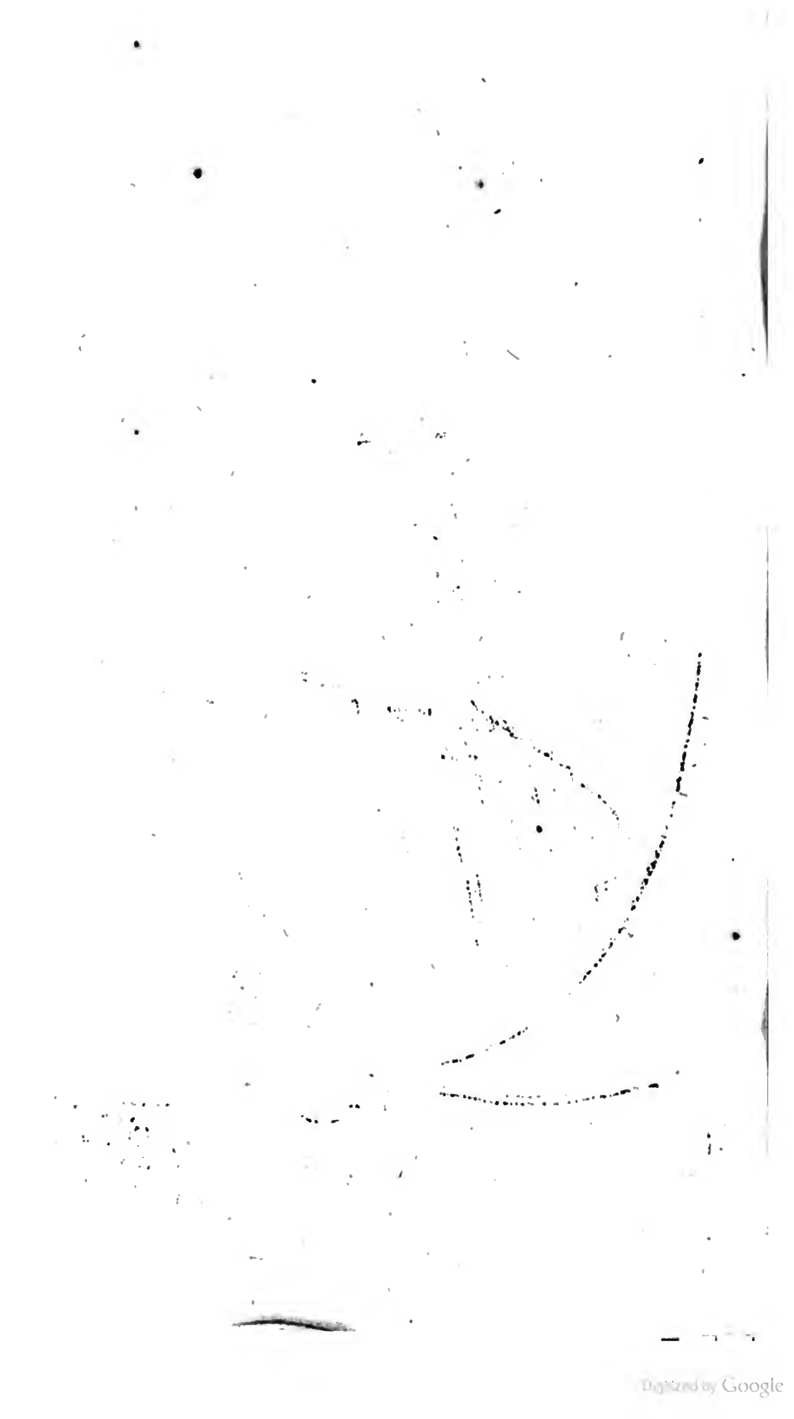
Pistola)

Pistola) *Fistula ferrea.*
Polvere d'archibugio) *Pulvis bellicus.*
Punta del baloardo) *Rostrum propugnaculi.*
Ridotti) *Receptacula.*
Rinforzi) *Subsidia. Subsidiaria copia.*
Ritirate) *Interni receptus. Perfugia secundaria.*
Rivellino) *Porta munimentum. Moles porta praestructa. Propugnaculum paulùm à mœnibus abjunctum.*
Ronda) *Circitor.*
Salvocondotto) *Fides publica. Assertitia littera. Liberi commeatus tessera.*
Scarpa della muraglia) *Ima muri declivitas, vel curvatura. Murus à summo levitèr inflexus.*
Seminella) *Ducta humi pulveris linea.*
Sergente d'vna Compagnia) *Instructor centuriæ.*
Sergente d'vn terzo) *Legionis instructor.*
Sortite cieche) *Inopinatæ eruptiones.*
Tenente della Cavalleria) *Equitum legates.*
Terrapieno) *Terrea munitio. Locus humo congestitia firmatus.*
Traverse) *Transversa sepimenta.*
Trincea) *Agger militaris. Fossa è terra aggestu in alterum labrum altior ac munitior.*
Trincea intorno à gli alloggiamenti) *Castrense vallum, vel septum.*
Trincea intorno al luogo assediato) *Sepes militaris*, Vedi Apprucci.
Truppa di Cavalli) *Equitum globus. Equitum manus. Parva equitum turma.*
Truppetta) *Parvula equitum manus vel turma.*
Venturieri) *Honorarii bellatores.*
Venute) *Itinerum aditus.*
Vettovaglia) *Res cibaria.*
Visitator generale) *Inspector universi exercitus.*
Vivandieri) *Mercatores annonarii. Mercatores castrenses.*

DE

ALEXANDER FARNESIVS . PARMÆ & PLACENTIÆ PRINCEPS CAROLI V. NEPOS . BELGII GUBERNATOR .

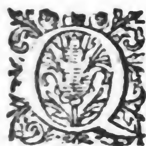

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

Liber Primus.

1578 STATVS fœderatarum provinciarum, (*Namurcum, Lucemburgum, Limburgum.*) auctus ab Archiduce Matthia, & à Casimiro, (*Frider. Elector. Angliæ Reginæ*)

Ua tempestate Belgii præfecturam iniit Alexander Farnesius, Parmæ Placentiæque Princeps, fœderatorum Ordinum potentia perquam ingens erat. Nam è septendecim provinciis ferme tres, eæque non magnæ, Hispano parebant. Et eorum exercitus, gliscente in dies militum numero, formidandus habebatur. Auxerant illum magna Ducum nomina, Matthias Archidux Austriæ, frater Rodulphi Cæsaris, ad regendas provincias nuper accitus, expuncto, Fœderatorum calculis, Joanne Austriaco: & Joannes Casimirus, Palatini Septemviri filius, qui & suo in Catholicos odio, & aliena armatus ope, Belgis obtulerat se: & Franciscus Hercules Alençonii Dux, Galliarum Regis frater, paulò ante mortem Austriaci, Belgium ingressus glorioso cum titulo, *Defensoris Belgarum* adversus injurias externorum. In hoc autem, quem postremo dixi loco, momenti plus inerat, quòd vicinior à Gallis timor: & ipse tanto incitatiùs expeditionem inibat, quanto adversa omnia expertus in Gallia, spes denique suas in belgico, quod offerrebatur, imperio certiùs reponebat. Etenim evolutus spe, qua sibi persuaserat, evocato ad Poloniæ regnum Henrico fratre, se eadem regni præfecturâ per Galliam potiturum, quam administraverat Henricus; ac census ignominia, facilè à Politicis actus est in Carolum Regem: ac modò reconciliatus Henrico à Polonia ad Galliæ regnum reverso, erectusque in spem, Henrico in Poloniæ regimine, succedendi

& ab Alenſonio.

& ab hoc maximè, ob spem belgici Principatus: (*Comestabilatu &c.*) & ob adversa in Gallia. (*Carol. IX.*)

1578 (Henricus Rex.) cedendi: modò hac spe evanescente offensus fratri, cujus potentiam ferre non poterat; diù propterea fluctuavit, nec sibi, nec partibus constans. donec adventu Monduceti ex Belgio, atque operâ (Uxor Henrici Navarraei) Margaritæ Valesiæ sororis, ducem se Belgis imperium offerentibus tandem præbuit. Id qua ratione cœptum, perfectumque sit, ego in præsentia, quoniam historiæ interest, in medium dabo.

NEGOTIUM tradendi provincias Regis in Alensonii manus: cæptum à Legato Gallico, OBSERVAVERAT in legatione sua Belgica Monducetus, aliquorum Procerum, civitatumque Belgarum animos Gallici imperii perquàm cupidos. Id Henrico Regi referens, adjecit. Sibi certum videri, si qua à Gallis ope juvarentur Belgæ, in provinciis præsertim Galliæ finitimis; eos, excusso penitus Hispanorum jugo, in partes avidè transituros. Verùm ad hæc immoto Rege, satis domi suæ turbis Hugonotorum implicito, Alençonium aggreditur Monducetus, juvenique ad omnem rumoris auram vota sua circumagenti facile persuadet. (& propositum Alensonio.) Quippe ADVERSIS cum fluctibus colluctantes, quidquid offertur, ne hauriantur, arripiunt. Consultantibus, unde prima telæ fila ducerentur, obtulit se Margarita soror, ordiendo operi peropportuna. (Ministram se offert Alensonio Margarita soror.) Hæc enim occasionem circumspiciens abeundi è Gallia, ne bello, quod inter Navarræum Regem maritum, & Regem Galliæ fratrem movebatur, interesset; decreverat per speciem curationis, ad Spadanas aquas in Belgium ire: (Henr. III.) (Spà.) facili ad sororem dimittendam Rege, ne aulæ secreta per eam ad maritum deferrentur. Igitur commodum Alençonio visum, si in eo itinere explorarct illa Belgarum mentes, aditumque fratri in eorũ animos, simul & in provincias adornaret. Erat profecto Margarita imposito oneri unicè facta. (rei tentandæ aptissima.) Nam & Alençonium flagrantissime amabat, proque illo à Carolo, & Henrico fratribus dissidente, perpetuo steterat: & ingenium illi ut experrectum & solers, ita promptum atque audax, itaq; aliorum familiaritatem plus interdum, quàm modestiam ejus addeceret, blande se, ac prælicenter insinuans, certe in conciliandis sibi hominum animis

animis non alia facundior, ac violentior. Et ostendit illa quidem in ea profectione quantum agendi dexteritate, dicendique vi posset: devinctis sibi quocumque diverteret, Belgarum Procerum voluntatibus, in easque semper aliquo amoris igniculo in Galliç nomen dissimulanter injecto. Sed Montibus, urbe Hannoniç, dissimulationem deposuit, explorato Philippi Comitis, Lalinii, qui Hannoniæ præerat, animo Hispanis infenso, atque in Gallos jampridem verso: ejusque uxore Margarita Lignya (quam viro concordem reperit) sibi amantissime adjuncta, & loco sororis adstricta. Quos inter, crebris arcanisque colloquiis, ea demum jacta sunt fundamenta, quæ postea, evocato in Belgium Alençonio, patuere. Nusquam tamen, quam Cameraci, confidentius apertiusque transactum est. Moderabatur arci à Carolo V. Cameraco olim impositæ, fœderatis Ordinibus addictus, Balduinus Gaurius Inchii Dominus, pulso inde per dolum Philippo Recourto Domino Licquii, regiarum partium. Hic veritus, ne ab Hispanis, si vires aliquando resumerent: aut fortè a Fœderatis ipsis, obsolescente, uti fit, apud multitudinem beneficiorum memoria, loco pelleretur; occupandam sibi duxit novi Principis gratiam; quam Margarita prolixe obtulit, longe majora à fratre, ac propiora promittens, quàm quæ à Fœderatis expectare in commune posset: quibus simul omnibus ægre satisfieri, & PLUS plerumque timendum ab uno, quem læseris, quam sperandum à multis, quorum commodo inservieris. ipsum certe nunquam sibi melius consulturum adversus Hispanos, quam patrocinio Gallorum. Nec pluribus opus fuit, Inchio de arce, quæ curæ suæ erat, deque urbe per sese in Gallos propensa, omnia pollicente. Sic illa incendium late fundens, nulli tunc ministrorum Regis intellecta Belgium peragrabat: majorene dicam Galli solertia, ea utentis peregrinatione blandæ subdoleque feminæ, ad motus in Belgio securius excitandos: an minore cura belgici Gubernatoris, cujus erat, nimiam

1575 Et tentat per Belgium.

(Mons.) præsertim apud Lalinium,

(Cambrai) & Inchium. 1543

(Baron de Liquez)

(Alençon)

cum utroque rem conficit.

(Io. Austriacus.)

1578 illam ſororis Galli Regis, cum dubiis præſertim nutantibuſque Belgis familiaritatem ſubvereri, ac per ſpeciem honorifici comitatus explorare? Sed hunc privata nempe diſcrimina tunc avertebant ab obſervandis unius feminæ tentamentis: & illa inde confidentior urgere deſtinata per Belgium ſatagebat. Donec audita reconciliatione mariti, Regiique, epotis curſim Spadanis aquis, in Galliam, poſt menſes omnino duos, reverſa eſt, obvio Alençonio fratre: qui lætus Margaritæ operâ, atque aggrediendæ rei avidus, invitavit ad ſe Emmanuelem Montinii Dominum, Comitis Lalinii fratrem, conferendis conſiliis, firmandiſque. Et is præſto fuit, quatuor Hannoniæ Nobilibus Comitatus, quorum unus, ex Inchii litteris mandatiſque, Cameracenſem arcem Alençonio obtulit: Montinius autem repetitis, quæ eum Valeſia ſorore agitasſent, ſpopondiſſe ferebatur, Comitem fratrem brevi effecturum, ut in manus ejus Hannonia traderetur. quos ille humaniſſime complexus, ſpe facta, quamprimùm ſe ſatisfacturum eorum votis, ac munificentiæ in eos ſuæ, donatos ſingulos aureo numiſmate ſuam ac ſororis effigiem præferente, in Belgium remiſit, omnia ad expeditionem quam celerrime paraturus. Et celeritatem juvit Fœderatorum in Belgi odiſcordia, ſuſpectis inter ſe Ducibus, diverſaque ope fultis.

Læto Alençonio, (Baron de Montigni.) qui cum Belgis telam orditur: prompta occaſione à diſcordiis Belgarum.

PRINCIPIUM à Gandavenſibus factum. Hi Philippum Croyum Areſchoti Ducem vix acceperant Flandriæ Præfectum, quum omnia ſibi de viri facilitate polliciti, petere inſtiterunt veterum privilegiorum reſtitutionem, quibus eos exuerat Carolus Cæſar. negantem poſtquam variis inſidiis appetivere, in cuſtodiam tradunt; cauſantes, illum hoſtilia meditari: re vera obſequentes Orangio, qui offenſus Areſchoto pridem erat, ob Archiducem Matthiam, operâ potiſſimum Areſchoti, ad provinciarum regimen evocatum. Inde ad prædas converſi, templis ſacra ſuppellectili

Diſcordiarum initium à Gandavenſibus. qui Gubernatorem ſuum in cuſtodiam trahunt. (Car. V.) Templa ſpoliant:

P. 4

MATTHIAS ARCHIDUX
AUSTRIÆ. DUX BURG. COM. TIR.
FŒDERATI BELGII GUBERNATOR.

ctili spoliatis, ac Sacerdotibus urbe ejectis, Casimirum calvinianum Principem sibi Gubernatorem asciscunt, evocantque. Et is non jam auxiliaris miles, sed partes quoque suas in partitione Belgii habiturus, properè accurrit, præsertim pecuniâ destitutus, qua statim ex Gandavensium sacerdotiis instructus est. Displicebat Hannoniæ nobilitati, VValloniciſque provinciis mutata Gandavensium, Flandrorumque Religio: verebanturque, ne Angliæ Regina, cujus ope nitebantur Casimiri arma, per speciem auxilii, Belgio inhiaret. Ut verò hanc injuriam acrius sentirent, multa privatim evenêre. Nempè TUNC veris lacrymis defletur clades publica, ubi cum domestico funere coniuncta est. Nam Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, detectis insidiis, quibus ab Orangio, submisso percussore, petebatur: & Wallonum tribunatu exauthorati ab Ordinibus Odoardus Bornevillius, & Gulielmus Hornius, hic Hesius, ille Caprius à dominatu dicti: & Montinius, & Raminguerius, & alii privatis rationibus provocati, Artesiam, Hannoniam, ac dein Flandriam Gallicanam à partibus, ut in loco dicam, abduxere: novâque factione ab utraque Hispanorum, Ordinumque diversa, sese, quòd neutram probarent, *Malecontentos* appellavere, Gallorum imitatione. commissisque sæpenumero præliis cum Flandris, ac præcipuè cum Gandavensibus, apud quos multi VVallonum Procerum capti detinebantur, dolo, sicuti ferebant, Orangii; in Galliam misere, ad Ducem Alensonium, uti inter eos convenerat, accersendum: quem præterea scirent à Casimiro alienum, eòque firmandæ idoneum factioni adversum Flandros Casimiro præfidentes. Nec verò Alençonius deliberandum putavit, an fortunam sequeretur, reddituram fortasse in Belgio, quod in Gallia, nascendi ordine, ipsa præripuerat. præsertim quòd, qui ad eum evocandum Parisios missi fuerant, VVallones (ut Hispanus Prolegatus, observatis eorum consiliis, scripsit ad Alexandrum) spem ei fecisse dicebantur

1578 Casimirum sibi Ducem eligunt.

Opponunt se illis Wallones, ob causas publicas, & privatas.

Mox separant se à Fœderatis: (*Strada Hollandi*) 1574 ac terram Malecontorum factionem componunt,

Tum evocant Alençonium è Gallia:

magnis promissis. (*I. Vargas Mexia. 31 Octob.*)

1578 (Carolus Dux Andegaven.) 1254

Hannoniæ Comitatus; sive illi ad juvenem alliciendum, ex Lalinii Hannoniæ Præfecti designatione provinciam obtulerint: sive ipse famam, & pretium sui auxerit, quo accitus honorificentius crederetur. Sed neque is Hannoniam obtinuit, neque diù in Belgio hæsit: Carolo Andegavensi, Regis quoque Galliæ fratri non dissimilis, qui olim ad opem Belgis ferendam, pari cum promisso evocatus; re pariter infecta, redire coactus est.

De ea Alençonii profectione queruntur apud Henricum Hispanus legatus. (Fabius Myrtus Ep. Nazaren) & Pontificis Nuncius. Conatur Rex satisfacere: non persuadet ipse, nec mater.

Interim evulgata Alençonii profectione, quoniam consensus Henrici Regis suspectabatur, non solùm Hispanus apud Henricum Orator, sed festinatus à Romano Pontifice Nuncius cum Rege, ipsoque cum Alençonio, de turbata provinciarum pace questi erant. Quibus tamen Henricus, quamvis gravi constantique responso, separare se conatus esset à consilio fratris, cum quo nunquam sibi benè convenisset; non magnopere persuaserat, reputantibus, haud dubiè gratum esse Regi, juvenem turbulentorum ducem procul habere, corruptisque regnum humoribus per eam occasionem exonerare. Quin & alii pro certo habebant, eam expeditionem adjuvari à Medicea Regis matre, clàm quidem inter initia, uti dubia, & culpæ obnoxia: ceterùm, si res procederet, VICTORIS nomen non erubescendum. At verò

Alenconius in Belgium venit. (Mons) & excipitur ab Wallonibus in Hannonia.

Alençonius, relictâ jam Galliâ, profectus cum paucis, in Hannoniâ, ac Montibus primaria Hannoniæ urbe perquàm magnificè exceptus à Comite Lalinio provinciæ Præfecto, atque ab Areschoto Duce, è custodia Gandavensium elapso; quum primùm advenêre ex Gallia, quas tum designaverat, copiæ, captis aliquot Hispanorum oppidis, agere susceptas Defensoris partes aggressus est. Atque hic erat rerum status, admoto Belgarum ad regimen Alexandro.

STATUS Regiorum.

CONTINEBAT is, veluti obsessus, in castris apud Namurcum copias suas: circumstante Fœderatorum exercitu non minore, uti vulgo ferebatur, duobus & quadraginta peditum millibus,

FRANCISCUS HERCULES VALE-
SIUS DUX ANDEG. ALENÇON. BRAB.
etc. DEFENSOR BELGARVM.

bus, equitum verò septendecim; ipse infra dimidium impar erat. nondum enim è Chiliarchis germanicarum legionum Polvillerius advenerat: & Annibal Altempsius in Burgundiæ Comitatu subsistere jussus erat, reprimendis Alençonianorum excursionibus. Et quamquam castrorum ejus munitio erat hujusmodi, quæ & militari undique sepe, & internis receptibus, & promptis per intervalla castellis, videretur impenetrabilis, contracto præsertim aggeris ambitu ad mille ac quingentos passus, ut à paucioribus stationariis defenderetur; angebat tamen Alexandrum ea maxime sollicitudo, quòd videret, si hostium copiæ Sabis ac Mosæ ripas occupassent, commeatumque per eos amnes interclusissent; haud dubie aut suos intra munimenta clausos fame perituros: aut in aleam belli, potius indecoræ mortis fugâ, quam spe victoriæ pertrahendos. Sed ingens ille, & campi dominus exercitus, aversa per discordias mente, dein adempta per hiemem immodice sævam pestilentemque facultate, nulla re memorabili peracta, nisi militum ardore, & sui famâ, quibus maxime constant bella, consumptis; Novembri mense, motis castris, Gemblacum versus accessit. magnâ utique populorum querimoniâ adversus Orangium, à quo tantum pecuniæ imperatum esset ad Hispanos Belgio ejiciendos, qui ne prælio quidem lacessiti fuissent. Sed majore Hispani exercitus gaudio: quale videlicet obsessæ civitatis esse solet, hoste à mœnibus recedente: in primisque Alexandri Principis, qui dum Liberatori Deo persolvit publica supplicatione gratias, eodem tempore quindecim actus est electorum militum signis à Germania deportatis à Polvillerio: lætisque nunciis simul acceptis è Burgundia, unde Altempsius ejecerat Alençonianos. Erant hi fermè tria millia, impetuque in Burgundiam delati, loca ibi obtinuerant aliqua: quibus inde fugandis Humanæ Ducem miserat Henricus Galliæ Rex, in speciem, uti credebatur, & ut querelis Alexandri satisfaceret: nam sero

1578 Alexandri co iæ. (*Col. nnell.*) hostium longe inferiores.

ejus castra,

(*Trincee.*) (*Redotti.*)

obsessa ab hostibus: (*Sambra.*)

(*Alex. ipse scripsit ad Patrem 10 Decemb*) quos discordia & pestis à castris abstrahit,

(*Gemblours*) cum magna populorum querela,

& exercitus catholici gaudio:

(*Comitatus Burgundia*) ob rem etiam bene gestam in Burgondia.

(*Ducat. Burgundici Gubernator.*)

1578 serò contractis copiis Humanæ Dux advenit, reperitque Gallos jam ejectos ab Altempsio. In eo tamen juvit, quòd alios per Gallicam Burgundiam in Comitatum transgressuros, ipse armatis popularibus absterruit, dissipavitque; provinciæ sive intentus suæ sive alienæ auxiliator. At Fœderatorum copiæ apud Gemblacum novis inter supremos Duces suspicionibus exortis, paulatim dissolvebantur. Nempè non commune auxilium, sed privatum imperium agitantes animo, ac veluti possessionem Domino vacuam, non alio quàm titulo anticipationis adituros, metus (uti assolet) mutuus, atque æmulatio distrahebat. audito præsertim, quod recens addiderant Ordines, promisso: *Se, si fortè mutandus sibi foret Belgii Princeps, Alençonium cæteris prælaturos.* Quod alte pupugit & Archiducem Matthiam, quasi imperio spoliaretur: & Reginam Anglam, ægrè passurum Gallorum, veterum hostium, dominationem proferri per Belgium. Quin & ipsos Malecontentos, quamvis Alençonii evocatores, tam liberalis Ordinum promissio sollicitos habuit, intentosque in ejus consilia, quæ nondum regimine certis conditionibus firmato, jam ad absolutum Hannoniæ dominatum spectare videbantur. Etenim Montes reversum, per occasionem convivii, molitum aliquid esse, suspicio fuerat. Sed capti eâ causa complures à Montensium Magistratu, ceu conspirati, aut conscii; utrum aliquid prodiderint, ex litteris Alexandri Principis incertum habeo. Illud palam fuit; profecto Bossuvium, vicinum oppidum (uti solebat) Alençonio, quum ejus aulici, qui Montibus relicti erant, in porta urbis, veluti opperientes rediturum vesperi Dominum, conferti consisterent; admonitos ab excubiis, ut importunum loco temporique obsequium omitterent; recusantes, accursu multitudinis, loco pulsos fuisse, illorumque aliquos interfectos, multos sauciatos.

HANC porro populi suspicionem offensionemque posse in rem esse Hispanis ad eam urbem inva-

Fœderatorum copiæ dissolvuntur, his ob causas.

(*Elisabetha*)

Alençonius Belgis suspectus. quasi absolutum ad imperium aspiraret. (*Montes urbs*)

Hujus indicia. (*ad Anton. Perez. 1 Decemb. Scribit. Petrus Arcacnus ad Alexan. 6 Dec.*)

STRATAGEMA monstratum Alexandro ad expellendos Montibus Alensonium & Gallos.

invadendam, nobilis Avenionensis, qui fortè tunc Montibus adfuerat, Parisios reversus, cum Joanne Varga Mexia, hispani Regis Prolegato communicavit, ac post aliquot congressus, rem ita conficiendam aperuit: uti ego in præsentia ex ipsius Avenionensis descriptione commemorabo. Principio in vicina Montibus nemora, insidiis perquàm idonea, inducendi erunt equites circiter mille, qui totidem sclopetarios post se in equos tollant. Præterea ex audacioribus seligendi milites minimùm triginta, imberbes, muliebrique facie, quam & vestitu muliebri, sed rudi neglectoque mentiantur. Hos grandiore natu aliqui comitentur, agresti milites vultu aspectuque, crassa ipsi quoque veste ac rusticana. nempe ut hi pagani, illæ paganorum uxores, aut filiæ habeantur. ideoque ex his Wallones esse oportebit aliquos, quo patriâ utentes linguâ, portarum custodibus faciliùs imponant. Hi autem omnes intus militariter armati, foris onusti frugibus, aliisque rebus, quæ in Vrbem afferri solent ex agris, plaustrum in comitatu habeant, hujusmodi quoque venalitiis mercibus refertum, quod tamen seorsim ab aliis unus, aut alter eorum ducat. Tum se in turbam agant aliorum agrestium, gregatim ante lucem properantium ad Motensem mercatum: (nam is deligendus est dies quibus immisti ad portam, dum illa recluditur, cum cetera multitudine, primum pontis aditum insideant. Ergo patefacto jam omnibus ingressu hoc primo, pars cum plaustro tendat ad alteram, quæ interior est urbis, portam: cujus in medio excussâ, de industria, plaustri rotâ; dum eam reponere non solùm plaustrarius, sed alii quasi opitulantes sollicitè satagunt, occupatique & ipsi interea aditum occupant; tunc, qui ad primam adhuc portam substiterant, viso, quod condixerant, fracti vehiculi signo, exertis illicò telis, excubias (octo decemve illic agitare consueverant) aggrediantur, ac victricem Galliam, Gallosque conclament. simul qui interjacente plaustro portã,

1572.

 ne

1578. ne subitò claudatur, impediunt: in loci custodes momento insilientes, idem Galliæ nomen, sublato clamore, congeminent. Enimverò Montenses proditionem haud dubiè à Gallis rati; quorum insidias præoccupatis jam animis sæpè suspectaverint, rapta undecumque arma in eos convertent. dumque hostem credendo, facient, ac mutuis se se cædibus conficient; in veros utique recentesque hostes incident, qui è nemorum latebris supervenientes, urbe novo terrore perculsa, ac penè jam captâ facillimè potientur. Hoc autem invadendæ consilium urbis ad Parmensem Principem transmittit Vargas, positu locorum, figurisque perpictum: additque, venturum, si videatur, ipsum operis architectum: atque, ut artificium, ac fidem Alexandro probet, consilio periculum suum adjecturum. Sed Alexander, sive quod Avenionensis animum suspectum haberet: sive quòd sciret, Alençonium non diù Montibus posse subsistere, ideoque speraret, illo ejecto, se urbem amiciùs, atque adeò stabilius habiturum; monstratis insidiis uti noluit. Nec putavit, asperiora, & dubia ægro admovenda, nondum spe salutis amissa.

(1. Nov.)

Spernitur id ab Alexandro,

ET VERÒ, paucis pòst diebus, tentatum ab Duce Alençonio, per eadem doli vestigia, Montes occupandi facinus, dubiam hominis fidem revicit: & festinatus ejusdem Ducis ex urbe, atque ex Hannonia discessus, aut potius fuga, consilium Alexandri commendavit. Etenim Alençonius, deficiente ad stipendia militum pecunia: pro qua etiam oppignoranda sibi duxit aliqua suæ ditionis oppida; fluctuabat animo in dies magis, incertus quid consilii demum caperet. Quod ex una parte ægre spem exueret: juvenisque ingenio vanus scena illa caperetur Hannoniæ nobilitatis: atque (ut aulicus ejus enarrabat) mærorem omnem detergeret, quoties aspiceret, abluenti sibi manus mantile porrigi ab Arescoti Duce, Comiteque Lalinio, Flandriæ, atque Hannoniæ Præfectis. Ex altera verò, quum neque

Tentatur simile quid ab Alençonio ad civitatem Montensem vi subigendam,

(Perfit dominus Petro Arcanio, & hic Alexandro scribit 1. Nov.)

neque ſibi certa provinciæ pars attribueretur, uti promiſſum ajebat: neque eam aſtu capere, redimendis ſumptibus, contingeret: ſuique interea milites ſtipendio prædaque deſtituti, aut paſſim dilaberentur, aut noxiis per agros excurſionibus, hoſtium haberentur loco: atque adeò videret, verſo in ſe populorum odio, magnis ſe ſuſpicionibus obſervari, pompamque illam belgicæ nobilitatis, cuſtodiam eſſe non obſequium; ſtatuit in Galliam quamprimum redire, prætexto cum Angliæ Regina connubio, de quo quidem agi cœptum erat: reverſuſque Semieri Dominus ex Anglia, quò eum Alençonius ablegaverat, nova nuptiarum ſpe juvenem implerat, ignarum, (ut Londino ſcribit ad Parmenſem Principem Bernardinus Mendozza) *Reginam ſingulis annis Sponſam eſſe, nunquam verò Nuptam.* Ergo parte militum Montibus relicta, parte præire juſſa, (quam tamen ruſtici Belgæ Piccardique aggreſſi conſumpſere omnem) ipſe cum reliqua in Galliam movens, Condæi ſubſtitit, deſtinata moderaturus è propinquo. Ibi accepta ab Rege pecunia, Monteſque miſſa, oppigneratum argentum, ac veſtem redimi juſſit: eaque opportunitate, ita rem compoſuit, ut dum ſuppellex vehiculis impoſita extrahebatur ex Vrbis porta, illa eadem machina capiendæ urbis attentaretur, quæ Parmenſi monſtrata fuerat. ſic ſe exiſtimationis, atque opum impendio, receptis in poteſtatem Montibus conſulturum. Sed re per exploratores delata ad Prolegatum Vargam, ab eoque, atque ab Alexandro Principe admonitis properè Montenſibus, ea quoque ſpes Alençonio fruſtrà fuit. Ideoque Condæo abiens Andegavum, inde Pariſios ſe contulit ad Regem, fratris adventu minimè lætum, quod tumultuanti tum maxime Galliæ Ducem timeret: ſatis expertus, hoc FULMEN ipſis, quibus conceptum eſt, nubibus haud parcere. Paulo poſt Alençonii diſceſſum, abiit è Belgio Caſimirus in Angliam, turbatus improſperis quotidie magis Gan-

à qua offenſus diſcedit,

(Ber. Mendoza Regis Hiſp. Leg. 11. Nov.

Condæum opp.) & dolum capiendæ urbis jam compoſitum peragi jubet.

Quo detecto,

in Galliam redit.

Et Caſimirus pecunia deficiente in Angliam abit.

 daven-

1578 (Iacobus Spinola negotio impositus affirmabat Arcanto. & hic Alex. scribit 1 Nov.

davensium successibus. Accedebat pecuniæ difficultas: quippe ad eum diem ex imperato provinciis tributo, novies centena florenûm millia singulis mensibus in stipendia solvebantur. Et Flandris, VVaIloniisque provinciis, ob privatas armorum discordias, nihil in commune conferentibus, tributum haud parum imminutum erat. Nec sufficiebat Gandavensium pecunia alendis Casimiri copiis, quarum vis in equitatu erat non pauciore tribus equitum millibus, intra urbem admissis.

(Angeloti Anglicana moneta singuli bines aureos æquant.) Alexander exercitum lustrat:

Maturavitque Casimiri discessum Anglæ Reginæ nuncius, repetentis centum viginti millia Angelotorum, quos pro delectu Casimirianorum militum ipsa provinciis commodaverat. In hunc igitur modum profectis Alenconio in Galliam, in Angliam Casimiro, explicare Farnesius non minus animum, quàm exercitum cœpit ex iis, quibus claudebatur angustiis Namurcensibus: lustratoque, numeravit in eo pedites quatuor & viginti millia, (namque Comes Altempsius sua cum legione recens advenerat è Burgundia) & equites septem circiter millia; plerosque Germanos: quorum tria millia fermè Raitrum Franciscus è Saxoniæ Ducibus, mille Viltius, paulo plures Samblemontius, totidem Billius ducebant: præter eos milites, qui in præsidiis agitabant. Obtinebat in universo exercitu præfecturam castrorum Petrus Ernestus Comes Mansfeldius. Equitatum Octavius Gonzaga regebat: vicarium locum tenente Ioanne Baptista è Marchionibus à Monte: & Antonio Olivera commissorum in equestri quoque militia curatore, seu (recepto jam vocabulo) equitum Commissario. Militum causas generalis earum Quæsitor Ferdinandus Salinas judicabat. Rei tormentariæ nuper impositus erat Ægidius Comes Barlamontius: aderatque illi ad bellicas machinationes, quarum apprimè usus in Belgio, Gabriel Serbellonius Hungariæ Prior: habebantque sub se Centuriones tres machinali scientia claros, Scipionem Campium, Bartholomæi illius filium, cujus militaria inventa

(Auditore generale)

(Ingegnieri)

ta sæpe suspexit Gallia, & mortem in Harlemensi obsidione Hispani luxere: & Joannem Baptistam Platum Mediolanensem: & Propertium Baroccium, Vignolæ nobilis architecti filium. Hisce autem copiis non jam expectare hostem, sed ultro inferre arma, consilium erat. Quamvis enim inclinaret animus Regis ad pacem, ad quam ineundam Carolum Arogonium, Terranovæ Ducem allegaverat ad Cæsarem, ut postea memorabo; id ipsum tamen multo honorificentius, majorique regiarum partium compendio posse confieri sentiebat Alexander, si exercitum Regis audentem, ac validum videret hostis. Nec minus Malecontentorum reductio ad Regis obsequium, (quam Alexander intentissima moliebatur opera) momentum sive ad pacem, sive ad bellum allatura videbatur. Itaque tria hæc eodem tempore ita moderanda sibi statuit, ut uni ab altero, & huic à tertio præsidium quæreret. Qua ratione non vires distrahuntur in plura, sed plurium virtus in promovendis singulis opportunè conspirat.

1578 (Camp. Pisaurensis 1573.) & educere in hostem cogitat. (Pax, & Bellum, & Wallonum reductio.)

ET AB armis quidem exordiri Farnesio certum erat. Quam tamen illa in partem principio destinaret, sollicito versabat animo, haud ignarus, PRIMA expeditione Ducem æstimari: nec magis ex inspectis, cujusque in ortu, sideribus, tenorem vitæ præcinere conjectores; quam ex fortuna primum prodentis in aciem Imperatoris, reliquæ cursum militiæ præsentire hostes. Advocato igitur bellico, regioque senatu, in quo adnumerabantur Comes Mansfeldius, & Octavius Gonzaga, & Joannes Croyus Reusii Comes, & Ægidius Comes Barlamontius, & Gabriel Serbellonius, & Gasper Roblæus Billius, & Adrianus Noiellus Rossignolius, & Joannes Baptista Tassius, & Tribuni nationis Hispanæ admissi tunc omnes; visum est horum audire Procerum sententias: qui, uti comperio, tres in partes abiere. Alii, *crudæ hiemis incommoda, corrupta assiduis imbribus vias, minime aptum aperta urbium obsidioni tempus memorabant.*

magnum aliquid prima expeditione tentaturus. Consultatur de armis inferendis. (Com. Rœulx) (Rossignol. postea Comes de Marles.) Negant aliqui tempus esse.

satis

1578. *satis habere se, qui munitis operosè castris hibernare, atque inde pabulatum exire latè possent; cadente donec hieme, validior ad pugnam miles emittatur.* Contra tamen plerisque cum Duce sentientibus, quo arma verterentur, acrius disceptatum est. Cur autem Trajectensis expeditio prælata sit, contra Philippi Regis votum, ego ex ipso intimi senatus consulto, hîc aperiam. Etenim ab Hispania Philippus, quamquam rem Alexandro integram volebat, ire tamen exercitum in Flandriam, atque in primis Alostum aggredi, aut Teneramundam, satius existimabat. Idque cum aliis multis, Mansfeldius suadebat, plures ob causas: *Alostum veteri munitione infirmum, Teneramundam modico præsidio servatam, non diu obsidentibus restitura. Et Teneramunda quidem si caperetur, quippè ad ostium sita Teneræ in Scaldim influentis, posse regium exercitum, facili commeatu per utrumque amnem, tutò ali; atque è Scaldi potissimum in aquè vicinos Antverpiensem & Gandavensem agros, sparso Bruxellas usque, ac Mechliniam terrore, dominari. Præterea gratum VVallonibus futurum, peti Flandriam, inimicam provinciam: ac viso ad Hannoniæ fines tanto Regis exercitu, sumpturos animum Malecontentos, auctaque fama nostri, eo pronius ad partes accessuros. Denique conatum ipsum tam longinqua invadendi incussurum haud dubiè timorem hostibus, quasi aggressione contemptis. Videlicet* HUMANA *omnia opinione constare.* NEQUE *credi aggressurum, qui non sit superior.* At Alexander multa verè dici non inficiatus, multa tamen dictis objiciebat: *Iter in Flandriam infessum hostibus, per Brabantiam, Flandriamque prævalidis: vehiculorum curruumque penuriam; quorum multis profectò millibus opus esset, ad importanda procul alimenta: murales machinas, certaque obsidionem molientibus necessaria. sibi verò non nisi centum ac quinquaginta hujusmodi plaustra esse: neque licere alia aut è Lotharingia deferri, aut alibi, pecunia deficiente, fabricari.* Addebat, *abducendum quam longissimè ab VVallonum finibus regium militem, licentia plus nimio*

Plerique affirmant. (*Mastricht.*)

& prævalent.

Rursum consultatur, quo arma inferenda. Alostum, aut Teneramundam, ajunt aliqui.

Dissentit Alexander.

nimis corruptum, & prædas nullo amicorum hostiumve discrimine, pro stipendiis habiturum: magnâ utique jacturâ concordiæ, quæ cum iis provinciis ad Regis partes attrahendis, agitaretur. Itaque considerarent, num consultius videretur, si in Geldriam, ac in primis Trajectum destinarentur arma. Multa illuc invitare: Mosam amnem à Namurco Trajectum usque, prono alveo, curruum loco, futurum. commeatus, tormenta, arborum fasces, quæque alia alendo armandoque militi, aut expugnando hosti designantur, prompto inde paratu capessenda. Limburgum, fidam provinciam, juxta esse. In ipsa hostili Geldria reconciliatum à se Regi (ne nescirent) Comitem Batemburgicum, non leve partibus momentum: motis eo exemplo compluribus, atque obsequio restitutis. Quod si trans Mosam (quod nec lentum, nec arduum) in Brabantiam deportetur exercitus, posse ab ea parte obsidionem Trajecto circumduci, non fallente successu; quippe obviis ex amne munitionibus, & patentibus circum campis, per quos latè spargi equitatus, atque ali abundè queat. Capta verò urbe, Mosa Domina, & Germaniæ claustris, quantam hosti cladem, quanta victori commoda, & gloriam accessura? Et profectò egere non vulgari accessione, Catholicorum statum. Nec magis opus esse mensario ad avertendam decoctoris opinionem, subita splendidaque grandis expositione pecuniæ; quàm insolita, ac magnifica virium ostentatione militi famam reparaturo. Hæc autem ipsa, subjecit Alexander, credo, ne destinatam animo expeditionem penitus denudaret; solitus illud fando identidem usurpare: CONSILIA omnia, & præcipuè bellica, tandiù tuta, quandiù tecta, *non eo, ut se dicta, quasi decretum, fixumque sibi in Flandriam non ire, aut Trajectum petere: sed ut, communicatis consiliis, sententias audiret aliorum, & aperiret aliis ipse suam; quo secum omnia deinde conferret, & comparatione deligeret. In præsens enim satis esse negotii, quod agerent, Comite Barlamontio, qui liberandæ Daventriæ missus fuerat, improviso hostium adventu à Rheni trajectione deterrito.*

1578.

(Mastricht) & Trajectum ad Mosam proponit.

consilium tamen suum non planè aperit.

ETENIM

1578 DAVENTRIÆ obsidio à Foederatis. (Luogotenente) Ad eam liberandam mittit suos Alexander

ETENIM aliquod jam mensibus Daventriam acriter obsessam à Georgio Lalinio Comite Rennebergio, defendebat perquam strenuè, cum germanis cohortibus, legatus Polvillerii. Ad ejus subsidium, quo maxime tunc egebat, obtulerat Alexandro Principi operam suam Comes Barlamontius. Sed dum cunctatur, hostes cognito Comitis consilio, alteram Rheni partem, quà ei transeundum, occupaverant. Itaque Alexander, quod videret urbem Transiselaniæ principem, si in fide retineretur, referre sane plurimum ad ea, quæ in Frisia, Geldriaque moliebatur; non contentus eò præmisisse Billium, cum expeditis aliquot turmis, auxilio Barlamontio futurum, ipse relictis in Namurcensi munitione sex peditum signis ex legione Polvillerii, universum Namurco exercitum movit, exeunte Novembri mense: perque Marcham in Famina, provinciæ Lucemburgensis oppidum, quinto post die Limburgum venit, copias eò deportaturus, unde animum, opemque Rhenum trajecturis Barlamontio, Billioque afferre posset. Sed abitum inde festinanti nunciatur ab Olivera equitum Commissario, Daventriam usque explorando itineri præmisso; urbem, certis conditionibus, Rennebergio jam redditam: Polvillerii legato in cunctationem Barlamontii culpam transferente, Barlamontio festinatam à legato deditionem accusante, Alexandro neutrum absolvente. Ipse verò Polvillerius in epistola, quam super hac re Philippo Regi dedit, exemplumque Alexandro misit, non modò liberare culpa conatus est milites suos, qui urbem summa cibariorum, munitionumque caritate laborantem tandiù defendissent, adversus hostium vires simul, ac perfidiam civium non pauciorum duodecim millibus, à quibus perinde atque ab hoste timerent præsidiarii Germani: sed etiam legati sui fidem Regi magnifice commendavit; quòd tertio ante deditionem mense, oblata ei ab hoste triginta nummûm aureorum millia, ac militibus stipendia

(Over-Ijsel)

& ipse cum exercitu movet.

(Anton. Olivera) Sed urbem non expectato auxilio dedunt Germani,

(10 Jan. 1579) excusati à suo Tribuno:

immo & magnopere commendati.

trium

trium mensium, si urbem traderet; conditione illicò rejecta, negaverit, se, aut Polvillerianos milites ab alio, quàm cui adhuc militaverant, stipem accepturos. Qua occasione Polvillerius arrepta, enixè institit Regem obsecrare, ut legionem, cui septem continenter annos pro Rege bellum gerenti, pecunia non nisi ad unius stipendium mensis enumerata sit; (cujusmodi tolerantiam negat ipse in cujusquam historia consignatam legi) non patiatur, ære tandiù debito, cum omnium admiratione fraudari. Et sane pro Poluillerio ea scribente, duæ in primis res, quibus raro majus aliquid reperias in aliis obsidionibus, faciebant. Quum enim Rennebergiani obsessores, præter apertas aggressiones, cuniculis actis in ipsam interdum urbem improviso emergerent: obsessique Regii transversis cuniculis cuniculos hostium excipientes, præsente ubique animo obviam irent; versa sub terram pugna; illic, quasi ex condicto, dimicari cœptum est. Eratque perquam atrox, si unquam alias, cruentumque pugnæ genus, intra eas angustias, ac subterraneos specus, repente occurrere sibi milites cunicullariis immistos, atque oblongis hastilibus, mox cominus gladiis, non fallente ictu, inferre vulnera, & coacervatis impedito cæcoque in loco cadaveribus, nec fugæ spatium reperire, nec quidquam reliqui habere, præter effossa jam humo sepulturam. Quibus in congressibus nec illud omissum est, quod olim ad Ambraciam, inter Ætolos, ac Romanos mire excogitatum legimus. Non enim magis Ambracienses fumo ex levi pluma cuniculum opplentes, nidore fœdo Romanos expulere; quam Germani ad ceteras artes, excitato è pestilente venenataque materia intra eas latebras fumo, simulq; obstructo cuniculorum aditu, hostem inde sæpius fugarunt, ac prope jam ad desperationem potiundæ urbis redegerunt. Id autem tanto majori regiorum militum virtuti adscribendum erat, quanto minus ipsi à Daventrianis civibus juva-

1578

Eorum victus

in mira intra cuniculos pugna,

(T. Liv. lib. 38)

præsertim non adjuti à civibus.

1578 juvabantur: inter quos eò jam creverat diffidentia, ut quoties hoste muros subeunte, aut sub terram movente, ad arma conclamaretur; per præconis vocem compellerentur cives intra domos: reperti per vias, aut in mœnibus, illicò à militibus sternerentur. donec inter civitatis, & militiæ primores, certis conditionibus, datis etiam obsidibus, uti cum hoste solet, conventum est. Quæ omnia quamvis excusare haud modicè videantur deditionem à Polvillerianis factam, attamen Alexander, dum Regi scribens, rescisse se affirmat, urbem redditam adhuc validam, & re cibaria ad viginti adhuc dies suffectura, satis ostendit, constantiam magis, quam alimenta præsidiariis defuisse. Utcunque res fuerit: Alexander nihil inde turbatus, quod videret exercitum eò admotum, quò sua potissimum de Trajectensi expeditione consilia respiciebant; procedere militem jussit: spatiumque à Dalemio Trajectum usque, castris cepit, ac munivit: ipse Visetum ad Mosam petiit, inter Leodium Trajectumque: ac deportatis sex à Namurco majoribus tormentis, statuit oppida, quæ circa erant, Cherpenam in primis, ac Herculanum hosti eripere: quo commeatum, ac subvectiones ex Aquisgrano, Colonia, & Clivia simul suis patefaceret, simul Trajecto ex ea tunc parte præcluderet: postea idem trans Mosam ex Brabantia curaturus.

(12 Dec.) Alexander tamen non excusat.

Per Trajectensem agrum spargit exercitum Alexander Trajecto intentus.

(Carpen.)

(Ercklens,)

1579 ET MONDRAGONIUS quidem sub ipsum anni exordium, Alexandri jussu, Cherpense aggressus est oppidum, & vicinam arcem, munitione, & Domini ferociâ præsidentem. Hanc Beilius Ultrajectinus, pulsis haud multò ante Regiis: Præfectoque Bloënio in laqueum acto; juris sui fecerat, sed Ordinibus vectigalem. atque, ut TIMIDA est omnis recens dominatio, oppidum, atque arcem anxiè, crudeliterque continebat. Sed Mondragonius, admotis illuc tormentis, apertisque latè mœnibus, quarto post quam venerat die arcem intrat. Ac plerisque præ-

CHERPENSIS opp. expugnatio. Mondragonius. (Utrecht) obsidet illud:

(6 Jan.) capit;

præsidiariorum ad vicinas arbores suspensis, uti latronibus finitima circum oppida assiduè grassantibus, paulò post de Beilio ipso in eodem patibulo, quod ille pontis in aditu superstruxerat, pœnas sumit: ejusque loco Ferdinandum Lopesium, Alexandri jussu, Gubernatorem imponit. magna utique vicinorum, & Coloniensium in primis gratulatione, quorum ad urbis portas, cædes, prædasque nuper agitantes, excurrerant. Sunt qui referant, à Bloemio, quum is, jubente Beilio in suspendium raperetur, provocatum illum fuisse intra eum annum ad supremi Judicis tribunal: observatumque, audita à Deo provocatione, Beilium eodem vertentis anni die, eâdem mortis infamiâ, eodem in loco, pependisse. Illud ego exploratius habeo; Antverpienses, audita Cherpensis oppidi, arcisque jactura, mox & Herculani deditione (nam hoc quoque Geldriæ oppidum eodem tempore, non expecta aggressione, se dederat Mondragonio) usq; adeò commotos, quòd viderent obsessam Rheni navigationem, transitumque in Coloniensem agrum interclusum, ut aggregata in foro plebe, non tam curâ publicæ rei, quam odio in Magistratum, à quo pecunia ad bellum imperabatur; rectà in Curiam conclamaverint, furiosè comminantes, quem ibi cumque reperissent, illicò se se è fenestris præcipites acturos. Fecissentque, ni protinus occlusi ædium aditus, deinde potentiorum authoritas invalidam sine duce multitudinem retardassent. Nec ideò Ordinum copiæ magnopere obsistebant novis in dies progressibus Catholici exercitus. Nam Mondragonius, victore per Geldriam milite, post cæsos apud Wilebechium pedites ferme quadringentos equites quinquaginta, quos audierat ex eo pago, ductore quodam Stupero, Venlonam ingressuros; Stralam prætervectus, oppidum ejus provinciæ non contemnendum, misso tubicine deditionem loci postulaverat, obtinueratque, emissis Ordinum præsidiariis: quorum loco, rogante Alexandrum Magistratu, ut non ex alia, quam ex Germanorum natione

1578

de loci Domino supplicium sumit,

(Lopez de Villa nova)

non sine observata Dei providentia: (Michael Isselt in hist. & alii)

& Antverpiensium tumultu, præsertim addita Herculani jactura. (13 Ian.)

Mondragonius hostes cædit. (15 Ian.)

Stralam capit. (18 Ian.)

1579 natione, imponeretur Stralæ præsidium; Alexander ne Germanico quidem imposito, satis sibi præsidii collocatum in eorum fide respondit: fidelissimos inde expertus, quos clementissimè habuit. Nec minus prospere ductor equitum Petrus Tassius conjunctis cum Croyo Rensii Comite copiis, percurrebat eundem provinciæ tractum. Auditoque, auxiliares aliquot hostium cohortes Venlonam properare, præmissis cum Salvago Centurione antecursoribus, ipse cum expedito equitatu Rensium antevertit. At Salvagum Venlonam usque progressum erumpentes inde oppidani, præsidiariique circiter septingenti, pedites ferè omnes, aliquanto licentius, contempta videlicet equitum paucitate, aggressi sunt. quem Salvagus occursum modò sustinens, modo fugitans, insequentes eo abduxit, ut jam superveniens cum omni Tassius equitatu, in hostes temere provectos incurrerint, ac circumductis equis trecentos ab aliis abstraxerint. reliquos per impedita sepibus loca, atque equis invia, dilabentes; Tassius ipse cum plerisque suorum equo desiliens insecutus, ad portas usque Venlonę compulit, majore utique suorum gloria, quàm hostium damno. Ex aliis verò sejunctis, plerique interempti, multi cum præsidiariorum duce capti, pauci nota per effugia, quà cuique proximum, evasere. Quin & Petrus Toletanus, nobilis sclopetariorum ductor, quem paulò ante submiserat Alexander ad Blienbecani castri præsidium, Toparchæ rogatu regiis partibus adjuncti; ausus cum paucis suorum Mosam noctu trajicere, Raitrum centuriam in cœnobio stativis proximo agentium improvisus invasit: confectisque eorum fermè sexaginta, ac prędâ, quam referre nequiverat ob occursum è vicinis stationibus, incensâ; vexillum Alexandro misit, magnanimæ excursionis argumentum.

Alios ad Venlonam vincit Tassius. *(Tassius)* *(ex lit. Pet. Tas. ad Alex. 3 Feb.)*

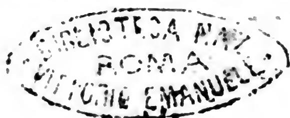
Toletanus audacter rem gerit apud hostium stativa. *(Gursia Sicilia)* *(1. Febr.)*

Montius in Raitrum turmas incidit.

SED nemo per eos dies pręsentiore animo rem gessit Joanne Baptista Marchione à Monte. Jussius

Jussus enim ab Alexandro ex Lovaniensi agro, ubi is & Lovanii, & aliorum circà oppidorum Gubernator agitabat, Trajectum usque, crebris hostem discursibus sollicitum habere; exploratum forte exierat, cum quinquaginta lancearis equitibus, ac vigintiquinque sclopetariorum turmâ: quum circa Leviam oppidum, in hostem incidit, sub quinque vexillis septingentos ferme equites trahentem. Trepidatum initio ad subitum inferentis se equitatus aspectum: sed Montius, quamquam non eò jam processerat, ut expedire inde se, ac fugâ occurrentes eludere omninò non posset; id tamen utcunque tutum, certe indecorum arbitratus, stare suos jussit: atque ut VETERANO Duci repentinus magis, quàm improvisus occurrit hostis, illico rem quasi jam medidatus in hunc modum componit. Tumulus erat modice assurgens, unde in hostium conspectum venerant primi equites Montiani sclopis armati, nam lancearii pone sequentes nondum locum ascenderant. Ergo sclopetariis, ubi conspecti fuerant, consistentibus, lancearios in plures decurias ipse partitur, ac pluribus in partibus locatos jubet, audito signo, subire tumulum, atque in fronte late dispositos apparere hosti, ac promittere secuturos. Tum imperat è triplici loco tubas simul occanere: atque uno omnes impetu in hostes deferuntur. qui specie illa plurium odinum capti, (ut ferme OCULI in bello vincuntur primi) nec tales aggredientium animos à paucorum viribus interpretati, conversis equis fugam effusè capessunt, insequentibus illos cædentibusque Montianis, tanto tunc audacius, quanto omni jam pavore ab se in hostem excusso, non de sua amplius securitate, sed de illorum cæde, ac præda cogitabant. Sesquihoræ spatio, septingenti equites profligati, plerique cæsi, ac spoliati: relata tria vexilla, nam duo arserant: capti milites ferme centum, equi supra ducentos; quum, qui ceperant, atque ante se captivos agebant, octoginta non essent. Adeo FACILE veniunt in

[Margin: 1578 — (Mastric.) — (à Montianis) — Astu numerum mentitur: — cum hoste congreditur: — illum fugat, — cædit: — prædam & gloriam refert:]

1579 in potestatem alienam, qui præ timore semel exiere de sua.

TRANSMISSIO regii exercitus in Brabantiam:

AT VERO Alexander, quando ex rebus in Transmosana regione prospere incoeptis, satis jam sibi consultum à tergo videbatur, exercitum in Brabantiam transducere, atque in hostico alere festinavit, aggressurus inde, qua data occasione, Trajectum. Igitur ad avertendos hostes, jusso Marchione à Monte, cum Burgundis, Germanisque, quos Lovanii habebat, & cum parte præsidiariorum Diestemii, Leviæ, atque Areschoti, haud procul ab hostium castris circumferre arma, ipse Boorna Echtam progressus (qui sunt juxta Mosam pagi) Ruram fluvium, quamvis per eos dies immodicè auctum, ponte injecto transmisit paulùm supra Ruremundam, urbem ostio Ruræ (unde ei nomen) impositam. Inde secundis castris Beseviam venit, vicum ei loco proximum, ubi pontem Mosæ imponendum fabricari, junctis contabulatisque ratibus, imperaverat. Quo inspecto, probatoque, (erat enim talium operum apprimè intelligens) primùm ut trajicientibus præsidio essent, expeditam equitum peditumque manum præire voluit, sistereque apud eas in adversa ripa domos, quas paucis ante diebus insederat, atque munierat sclopetariorum centuria, ne fabros operasque pontem molientes interturbaret hostis. deinde Franciscum Valdesium Tribunum, cum hispana legione sequi jussit, admonitum, ut transgressus recta VVertam, Hornani Comitis olim oppidum contenderet, invaderetque: quòd circa ea potissimùm loca distribuere exercitum cogitaret. Tum verò transmittere primum agmen, cum parte tormentorum coepit, ostensis trans pontem hostium castris, quo miles intelligeret, non iter illud esse, sed prælium: continuavitque diem illum, ac noctem, non intermissa trajectione, donec sub finem sequentis diei, orta repentè perquam atroci ventorum niviumque vi, ratibusque assidua undarum verberatione laxatis, unâque

(Diest.)

(Boorn.) (Echt) Alexander Ruram trajicit.

(Bessel.) Postea pontem super Mosam designat:

Per illum pars copiarum transmittit.

pons interrumpitur:

unâque ex eis impetu hauſtâ, atque adeò interciſa contabulatione, ſubſiſtere coactum eſt medium, quod cum tormentis impedimentiſque tranſibat, agmen: quod tamen refecto quamprimùm ponte tranſgreſſum, reliquæ demum ultimi agminis copiæ, cum ſuis quæque munitionibus plauſtriſque, conſecutæ ſunt. Atque in hunc modum, tertio poſtquam cœperat die, univerſus exercitus, præter Mondragonii legionem, ad locorum præſidia in Tranſmoſano tractu relictam, ulteriorem Moſæ ripam tenuit: haud parva cum Alexandri laude, auſi in hoſtium oculis tantum exercitum per utrumque amnem; adverſa anni tempeſtate, ne uno quidem amiſſo, deportare: caſtriſque, quem deſignaverat, locum juxta Wertam capere, atque hoſtium caſtris opponere. At fœderatarum Duces copiarum ex iis, qui non procul Trajecto conſiſtentes, conatum tranandi ea tempeſtate fluminis non proceſſurum Hiſpano crediderant; lente nimium, ſecureque conſultaverant, paucis affirmantibus, occurrendum hoſti tranſmittere paranti: pluribus pervincentibus, permittendum potius temeritate illum ſua uti, tanto facilius poſt tranſmiſſionem concludendum, quanto à ſuis longiùs provinciis abſtractus effugium ſibi omne præcluſerit. Ubi verò exercitum aquarum difficultates eluctatum tranaſſe univerſum audiunt: nulloque hoſtium adjacentium metu, per oppida impetu capta militiam diſtributam, ac præſidiis cuncta firmata animadvertunt, mutatâ nempè ſententiâ; conſilia ipſi ſua alteri alteris infenſi damnabant, amiſſamque occaſionem tam facile è tuto riparum arcendi ab ingreſſu Brabantiæ ſubeuntem exercitum, ſerò querebantur. Inde territi, veritique, ne auctis novo ſub Duce animis Hiſpanorum, præcipuæ quæque Brabantiæ urbes armis attentarentur; diviſis ſtatim copiis, alii Trajectum, pars Mechliniam, alii Bredam receſſere. relictis non paucis inter Eindoviam, Campiniæ oppidum,

&

1579 (*Alexan. ſcribit ad Regem, & ad patrem. 7 Febr.*) illicò reficitur

exercitus reliquus tranſit:

& in Brabantia caſtra locat, (*Rura & Moſa.*)

hoſtibus non opinantibus,

& lente conſultantibus,

mox ſecuritatem ſuam damnantibus.

(*Mallines*)

(*Bolduc.*)

1579 & Buſcoducum, hoſtium conſilia propiùs inſpecturis.

LVSTART exercitum Alexander.

ALEXANDER, poſtquàm traductum, auctumque eodem tempore novis Altempſii copiis luſtravit exercitum, millibus peditum vigintiquinque, ac paulum ſupra octo equitum millia conſtantem, præter eos, qui alibi Mondragonio aderant, Montioque: ex eo numero partem exauthoraturus aliquam, præſertim ex equitibus, quorum minor tunc uſus, & majus impendium; à Germanis cœpit, quod horum natio non jam membrum, ſicuti cautis belli Ducibus eſſe ſolent externi, ſed corpus pœne conficeret. Accedebat Polvilleriæ in primis legionis licentia, & adverſus diſciplinam contumacia: quod enim auri vicies centena millia Tribunis Polvillerio, ac Fronſbergio deberentur, dum ea Rex ſæpe admonitus non ſolvebat, mollius interim habebantur, quo indulgentia Ducis pro ſtipendio militi foret. Verum per eos dies Alexander acceptis ab Hiſpania litteris, quibus ei annuum ſtipendium ſtatuebatur à Rege triginta ſex auri millia, uti Præfectis Belgii conſuevit: ſimul auctus haud levi pecuniæ ſumma in milites eroganda; numerato ſtatim ære, multa Raitrum ſigna libens dimiſit, præſertim quod eodem tempore cohortes aliquot advenerant è Germania, Helvetiaque, juſſu Regis donatæ jam trium menſiũ ſtipendio ad Altempſium præmiſſo. Hanc autem recentem militiam, cum ejus Chiliarcho, deſtinavit illico Alexander abſolvendæ Wertanæ obſidioni, revocatis ad ſe Valdeſio, Hiſpaniſque: quod & horum celeritate opus haberet ad eam rem, quam parabat: & illorum alacritas accommodata novo labori videretur. Dediderat jam ſe VVerta Valdeſio, ſed arcem milites obtinebant, clauſi mœnibus in ſpeciem magis, quàm contra vim firmis. itaque illam Altempſius, ubi nuncios contemptim ſuos rejectos vidit, majoribus machinis aggreſſus, atque alicubi non ægrè ad terram demolitus, ſpretis, quas deditionis ſero depoſcebant, conditionib⁹, expugnavit, militeſq; ſuſpendit.

(.I, B'ipt.)

(duo milliones) atque accepto pro ſe, ac pro exercitu pecunia,

ſtipendia militibus ſolvit;

& eorum partem dimittit.

partem ad obſidendam arcem Wertanam deſignat:

quæ brevi expugnatur: (2 Febr.)

HÆC

1579 RAITRES aggredi statuit Alexander. præmisso Gonzaga: (10 Febr.)

HÆC dum agebantur, Alexander comperta hostium digressione, discordes animis, ac disjunctos viribus aggredi quam primum statuit. Ac præmisso Octavio Gonzaga equitum Magistro, qui cum duobus sclopetariorum, quatuor lancea-riorum signis præcurreret Eindoviam, ubi plerique Raitrum substitisse ferebantur: ipse postero die secutus est, cum delectis equitum turmis, & Valdesia legione. Jamque Raitres fermè quadringenti Eindovia egressi occurrerant primis sclopetariorum Gonzagæ turmis, ignari proxime sequi lancearios, quibus conspectis, numero, atque animis impares, omissa pugna Orischotum fugam arripuere, instantibus à tergo ad oppidum usque sclopetariis, Schiaffinato primæ turmæ ductore.

qui cum aliquot eorum turmis confligit,

Sed inde promptissimi equitum emissi, paulum supra trecentos, non repressere modo sociorum fugam, sed restituere dubiam aliquandiu pugnam: donec & ipsi, multis è suo numero cadentibus, atque invitante proximo effugio, Orischotum servatis militariter ordinibus recedentes, intra munimenta recepti sunt.

& vincit,

non sine aliqua jactura:

Desideratus in pugna Attilli Comitis Martinenghi Subcenturio, tresque alii ejusdem turmæ. quin & Claudius Comes Landus pila trajectus pro mortuo est habitus: convaluit tamen haud multo post, atque arma repetiit. At ex hostibus non pauciores ducentis occubuisse, captos ferme quinquaginta, saucios sane complures, satis compertum est.

Alexander contra Raitrum copias contendit. (Bolduc.)

Alexander instandum ratus, audito ab exploratoribus, hostium exercitum è vicinis locis Tornhoutum (quod est oppidum inter Buscoducum, & Antverpiam) convenisse; assumptis Marchionis à Monte, ac Petri Tassi cohortibus, ac turmis, cum Altempsianis hastatis omnino mille, illuc festinato contendit, jusso reliquo exercitu pone sequi, modicis præsidiis ad stativa relictis.

eorum numerus.

Et Tornhoutum quidem duo ac triginta convenerant Raitrum vexilla, quorum singula ducentos minimum equites numerabant: eratque ea pars hostilis equitatus, quæ

1579 Dux eorundem Casimirus in Anglia. (*Mauritius*) negotia fœderatarum provinciarum agit apud Reginam. (*ex litteris Bernardini Mendoz. ad Alexand. 18. Febr.*)

per absentiam Casimiri, ab uno è Saxonum Ducibus regebatur. Nam Casimirus Reginæ spe vanus, adhuc in Anglia morabatur: si quo modo eam flecteret ad publicas belgicorum Ordinum, privatasque necessitates, præsente pecunia sublevandas obtuleratque ei recens acceptas ab Orangio Principe litteras, in queis Hollandia, Zelandiaque, & Flandria, atque Brabantia decem librarum sterlingarum millia eam orabant in sequentem mensem: pollicentes, dum hæc pecunia, aliaque, quam dudum ab eadem multam acceperant, non redderetur; se se Neuportum, Dunquercam, & reliquam maris oram ad Gravelingam usque, in ejus manus, pignoris loco, tradituros. Illa tamen offensa pridem Belgis, præsertim quod multis ea res conditionibus extenuaretur; dubiis responsis moram trahebat, pronior in Casimirum, quem conviviis, ac venationibus oblectabat, atque à bellicis interim curis avertebat, oblitum pœne militum suorum, quos in Belgio reliquerat æris inanes, ac vicario sub Duce licentius per agros atque oppida prædabundos, eoque suis, quam hosti graviores. Hos collatis signis aggressurus, Tornhoutum Farnesius properabat. Sed illi exploratis Hispanorum viribus, nec satis Tornhouto fidentes, quippe oppido magis ad delicias ôlim exculto ab Hungariæ Regina loci domina, quam ad belli adversa præmunito, Buscoducum jam moverant, ex ea urbe hostem tutius excepturi. Verum negato à Buscoducensibus aditu, veritis, opinor, ne urbem ingressi stipendiorum loco retinerent, offensi Ordinum Magistratibus, simul à Casimiro deserti, habito concilio Germaniam repetere decernunt. Erat in Hispano exercitu cum mille ac quingentis equitibus Regi militans Franciscus è Saxonum Ducibus, ejus Mauritii frater, quem Raitrum pro Casimiro ductorem memoravi. Ad illum Mauritius mittit: oratque, agat cum Parmensi Principe, deberi Germanis sex mensum stipendia, ea si à Parmensi solvantur, abituros se se protinus in Ger-

Belgis offensam, & in privata Casimiri commoda proniorem. (*Mauritius*):

Hujus equitatum invadere properat Alex. (*Maria. Boldoc.*)

Sed illi pugnam detrectant: (*Reliqui ex tribus millib. exauthorati erant*) & promittunt se Belgium deserturos si pecuniam accipiant ab Alexandro.

Germaniam, Ordinum partibus tanto equitatu denudatis. Risit ad hujusmodi postulatum Alexander: & Chiliarchum intuens à Saxone missum, *Sanine*, inquit, *estis Germani, qui pecuniam petitis à me, ut de provincia decedatis? atqui ego, ut liberam vobis potestatem faciam in patriam redeundi, pecuniam à vobis efflagito. An putatis, quando ab ipsis sociis vestris exclusi in manu nunc mea estis, omissurum me occasionem ulciscendi damna, quæ vos rebellium incentores, Regis partibus inferre, nulla lacessiti injuria, conati estis? Redi ad exercitum: atque, ut ad supremam se se comparent belli aleam, meo nomine denuncia. nam in procinctu est cursor, nihil operiens aliud, quàm ut numerum cæsorum, cum victoria nuncio ad Regem perferat in Hispaniam.* Hæc palam Alexander. seorsim vero Franciscum Ducem pro fratre sollicitum benigne accipiens, pollicetur præstiturum se, ob ejus in Regem fidem atque operam, liberum securumque Germanis in patriam commeatum. Ejusque rei litteras conficit in hunc modum. *Quum Mauritius Saxonum Dux, atque alii sub illo Raitrum ductores, eorumque turmæ, ac peditum cohortes Germanæ nationis; gesto contra jus fasque, adversus Catholicam Majestatem, atque ejus exercitum bello, malè ab ipsis habiti, quorum adjuvere causam, reditum in Germaniam unà decreverint; Ego uti Belgii universi Gubernator, armorumque Dux pro Majestate Catholica, à Francisco Saxonum Duce rogatus, ut Mauritio fratri, ejusque copiis securum per hasce provincias præstarem in patriam iter: quamvis non modò negare id jure potuissem, sed etiam prompta mihi esset occasio armis ulciscendi eos, qui rebellibus ab Rege suo provinciis opem tulissent; habita tamen ratione meritorum Francisci Ducis, atque honori totius Germanæ nationis hoc tribuens, eidem Francisco potestatem feci, omnes belli Duces, equitesque ac pedites in Germaniam cogitantes colligendi, atque ad Mosam usque comitandi, tegendique, ne quid detrimenti noxæque à regiis militibus, subditisque capiant. dummodo ipsi pacatè, ac sine maleficio, injuriaque per belgicas provincias*

1579 (Colonello) qui pactiones minax rejicit.

Et illi sine ære abeunt in Germaniam, contenti hisce securitatis literis:

1579 *vincias incedant : à quarum finibus intra dies omninò quatuordecim absistant : nec contra regias partes, per tres insequentes menses, quidquam armis moveant. Quæ omnia, Mauritius, exercitusque ejus promisso, ac scripto sanciant, scriptumque in Francisci manus tradant. Ego autem Majestatis Catholicæ nomine ac meo, pro ea, quam principis viri dicto haberi decet, fide spondeo, quidquid à Francisco Duce hac super re transactum cum fratre fuerit, id à me ratum, fixumque habitum iri.* Quibus conditionibus acceptis, abire germani equites cœpere, Francisco Duce cum suo Raitrum equitatu, & cum ducentis Marchionis à Monte hastatis equitibus comitante ad Mosam usque : quo super amne sterni pontem juxta Chesselam imperaverat Alexander : edixeratque, Ne quis suorum Casimiriano militi fide publica Germaniam repetenti, facto dictove negotium facesseret. Idque seriò servatum. Nam, quum aliquibus eorum ab reliquo agmine paulùm sejunctis equos abstulisset Hispanorum manipulus, qui recens illuc advenerat Farnesiani ignarus edicti : eodemque tempore miles unius circa Mosam pagi præsidiarius, in germanum equitem, explosa contemptim pila, collineasset; hic quidem, Alexandro imperante, scloporum ictibus à sua legione extemplò trajectus est : illi verò properare post abeuntes, & excusata ignoratione liberi commeatus, equos cuique suos reddere jussi sunt. Profectionem suorum ubi resciit in Anglia Casimirus, resciit autem eo ipso die, quo splendido exceptus convivio, inter Georgianos adlectus est equites, Regina ipsâ fasciam cruri incassum adstringente, exercitu jam dissoluto; turbatus animo, nec ultrà cunctatus, maximè quod apud Reginam nihil publicæ rei conficeret, regiis in Belgium navibus est revectus. Ac multa adversus Ordines palàm questus, minatusque, homo superbus, ac præceps, insalutatis Archiduce, atque Orangio, Germaniam, unde pulcherrimi ductor equitatus exierat, solus, ingloriusque repetiit.

Aucta

[Margin notes: quibus Alexander addidit edictum, punitis edicti violatoribus. (*Casimirianus.*) — Discessum suorum audit in Anglia Casimirus : (*Gautiera.*) — reditque in Belgium,]

Auctâ autem Alexandri fama, plus claritudinis adepti, (ut ei gratulatus scribit Roma Granvellanus) emisso ea ratione è provinciis hostili equitatu, quam si eum armis ejecisset, quum citra suorum sanguinem hostes coëgisset supplices agere, & beneficium ducere, quod sic vincerentur.

1579 unde iratus abit in Germaniam. aucta interim Alexandri fama. (Granvell. Card. 7 Apr.)

BURGERHOUTI pagi expugnatio.

TUM VERO an invadendus hostium peditatus, cujus pars apud Burgerhoutum, Antverpiæ vicum, hiberna posuerat, in Catholico exercitu disceptatum est. Namque, ut retulerant exploratores, sex & viginti peditum signa ibi substiterant ex Gallis, Scotis, Anglisque, quos constabat exercitus robur esse, Orangiusque appellare Fortes suos consueverat. Accedebat Ducum, qui eis præerant, experientia, & fama: præsertim Ioannis Norritii Anglorum Tribuni, ac Francisci Lanuæ, castrorum Præfecti; atque hujus in primis, cujus consilio, pagum à mœnibus invalidum, domibus aggesta humo firmatis communierant: foris vallo, ac rivo, intus transversis passim trabibus objicibusque præsepserant. Denique ipsa Antverpiæ vicinitas, cui veluti suburbium inhærebat Burgerhoutum, pro munimento habebatur. Quæ reputantibus nonnullis, temeraria propemodum videbatur ea, qua de ageretur, aggressio. Sed longè aliter differebat Alexander, ac plerique in bellico senatu Proceres: *Venisse se in eum locum deliberata pugna, vel si germanus eques adfuisset: nunc à tanto liberos equitatu pugnam detrectaturos cum hostium copiis majore sui parte diminutis? Iu autem, quantumvis Martiales suos, ac Martes appellet Orangius, quantum animi demum sit, in Mosa trajectione paulò ante monstratum. Neque pagi munitionem spontè fuisse delectam ab iis, quos non loci securitas, sed latebrarum necessitas ideò incluserit, quòd prodire in campum ab equite improtecti non audeant. Inspexisse se, atque æstimasse locum: quàque adiri, atque intra ipsa penetrari latibula posit, expendisse. Nam si ad egrediendum è vallo furor, aut sua illos noxa pertraherent; haud dubitandum, quin conclusis ab regio equitatu, conculcatisque pedi-*

numerus peditum fœderatorum: Duces.

Consulitur in castris regiis, an invadendus pagus. (Case terrapienate)

Negant aliqui:

Alexander, ac plures ajunt.

1579 *peditum cohortibus, momento debellatum esset. Vrbis vero vicinitatem, quo plus spei ad effugium, eo minus animi ad resistendum allaturam hostibus. sibi certe spectaculum fore optatissimum, dum è mœnibus suis Antverpienses ardorem ac vires Catholici exercitus, contra quam illis imposuerit buccinator Orangius, inopinata aggressione metiantur. Secus autem si progressus in hostium conspectum tantus exercitus retro arma converterit, non ausus conserere cum iis manus, quorum singulis opponere ipse queat minimum denos; haud dubie confessionem timoris visum iri. at* MINOREM *se fateri, quisquis timeat.* Hæc memoranti, ab universo senatu, duceret quo vellet, acclamatum est: exceptamque pari alacritate ab exercitu, quam decreverant, aggressionem Alexander in hunc modum ordinavit. Inter Ranstam, & Burgerhoutum haud modica planities intererat, in ea explicatis non ad usum modo, sed etiam ad speciem ordinibus, (nam res agebatur in oculis Antverpiæ) campi medium quadrato agmine ex legionibus Altempsii, Fronsbergiique firmavit: affusis utrinque Hispanis sclopetariis, quos equitum alis hinc Raitrum sub Francisco Saxone, inde Joricatorum sub Petro Tassio circumdedit: jusso Octavio Gonzaga, cum parte equitatus, agminis extrema tegere. Ante hanc aciem, quę in subsidiis erat, tres legiones, modicas quidem illas, quippe singulas signorum decem, summùm duodecim, sed ex pugnacissimis delectas, Burgerhouti vallo propius admovit. Ad lævam, quę arcem Antverpię respiciebat, Hispanos duce Lopesio Figueroa: in medio veteranas Belgarum cohortes Francisco Valdesio parere jussas: in dextera, sed aliquantum sepositos, Claudii Altapennii Wallones collocavit. Singulis hisce legionibus centuriam majorum sclopetariorum, & aliquos securibus armatos adjunxit. Tres pręterea ligneos, quos fabricari imperaverat, pontes tradidit, cuique legioni suum: quos super rivum pago circumductum projicerent, aditumque sibi ad domorum munimenta pręstruerent. Inter has vero

Aggressio decernitur,

& ordinatur.

(*Corazze*)

(*Claud. Barlamont.*)

(*Moschettieri*)

verò in fronte legiones, & dispositam retro aciem, stare medios voluit expeditas aliquot levis armaturæ turmas, quas Commissarius Olivera, ubi vallum pontibus conjunctum esset, subsidiarias promoveret. Ergo factâ jam à campestribus aliquot tormentis viâ, audito signo, è tribus simul partibus procurritur in vallum: adnitentibus legionum Ducibus, pro veteri nationum æmulatione, in projiciendo ante alios ponte, agmini suo palmare decus asserere. Sed prævisum id hostibus, illuc propterea confertim accurrentibus, ubi plus periculi à promptioribus intendebatur, donec Wallones suos Camillus Sacchinus legionis Instructor aliquanto longius circumductos, in pagi latus admovit. Ibique repetito impetu cohærentes, dum sclopetarii continenti explosione grandium tuborum, hostem ex adverso fatigant; firmato interim ponte, Altapennii Ducis adhortatione, & Camilli præeuntis exemplo, primi subiere vallum. Eodemque fere tempore Figueroa suos, mox & suos Valdesius, injectis certatim pontibus promoverant. Tunc vero in ipso pago, fractis viarum claustris, intraque contubernia certari cœptum, undarum ritu accedentium recedentiumque: Adeo se se invicem loco pellebant, ac pellebantur. Sed recentes subinde alios atque alios Alexandro undique submittente, nutare primum hostes, & nisi quod terga non vertebant, ceterùm respectare honeste fugam videbantur. mox Olivera, cum expeditis equitibus, per Figueroæ, ac Valdesii pontes subeunte, inque trepidos, ac pugnæ dubios incumbente; enimverò tot impares copiis, per vicina suburbia, Antverpiam versus, cursum arripiunt, insequentibus Regiis, ea quidem ferociâ, ut neque pilarum tempestate, qua è mœnibus Antverpiæ petebantur: neque signo à Tribunis receptui dato, removeri possent, quin intra ipsas Antverpiæ fossas hostem mordicus aggrederentur. Donec Alexandri jussu, flammis pago admotis

1579

Invaditur Burgerhoutum.

(Sergente maggiore)

(Moschetti)

Intratur, pugnaturque intus:

victoribus Regiis,

1579 admotis, partim prædarum spe, partim insidiarum metu, omnes revocati sunt. Cæsos ex victis circiter mille & quadraginta retulere aliqui: Alexander longe pauciores, ac paulum infra sexcentos ad Octavium patrem scripsit: uti è suis victoribus non plures octo saucios omnino quadraginta. (4 Maij.)

WALLONUM provinciarum reconciliatio.

ATQUE hic demum successus, extenuato simul exercitu hostium, ob secessionem turmarum in Germaniam, simul bello ad Antverpiæ mœnia, succensis suburbiis, deportato; magnum utique incitamentum fuit Wallonum provinciis ad Regis obsequium redeundi. Id, quo peractum sit modo, ego retractis paulò altius in hunc locum rebus, haud indiligenter expediam. Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, Gravelingæ Gubernator, unus è Malecontentorum Ducibus, perspectis jam satis Orangii consiliis, per speciem publicæ libertatis, utilitati demum propriæ inservientibus; partibus palam relictis, non rediturum modo se ad Regis obedientiam, sed etiam quamplures secum tracturum, jam pridem significarat Joanni Austriaco, ac dein Alexandro Parmensi Principi confirmaverat. Utque erat apprimè gratus apud Wallonicam nobilitatem, militiæ ac Religionis antiquæ perquam retinentem, ita eorum sane complures si non Regi tunc addixit, certè abduxit ab Orangio, quem patria sacra perditum ire querebatur. Primus omnium Manuynus fuit, Audomari Præfectus cum quo Mottæus apud Hannoium congressus, quæ arx est inter Gravelingam, & Audomarum, post arcana colloquia, eò hominem pertraxit, ut sicut ipse Gravelingæ jam fecerat, sic Manuynus remoto ex Hannoia primum arce, tum ex aliis suæ ditionis oppidis, Ordinum præsidio; Catholicos ex Audomaro cives in ea loca transtulerit, militiam juratos adversus Orangium, Casimirum, aliosque Catholicæ Religionis hostes. Neque post multo, audita hujusmodi Wallonum conspiratione, ejus nationis milites ferè quinque millia, quorum plerique sub

Mottæus rem orditur:

sequitur Gubernator Audomari: (S. Omer)

(Mottæus)

Secedunt ab Orangii partibus Wallones numero quinque millia.

Em-

Emmunuele Montinio adversus Gandavenses militaverant, secessionem fecere ab exercitu Orangii: Meninamque oppidum Lisæ impositum, haud procul Cortraco, duce Francisco Pipino, repente aggressi, pulsis ordinum præsidiariis, obtinuere. Atque hæ sunt legiones illæ, quæ, quod Catholicæ Fidei defensionem sibi afferentes, Coronam piaculiaribus plexam globulis collo gestarent; *milites à Pater noster*, seu Coronarii vulgo appellabantur. Hi autem, qui quartam effecturi classem videbantur, à Malecontentis, à fœderatis provinciis, atque à regio exercitu diversam; qua ratione adjungi facile possent Nobilibus Malecontentis, cum quibus natione, Religioneque consentiebant, Mottæus edocuerat, uti solebat, Alexandrum. Atque hic, misso in Hispaniam Andrea Ayala, Mottæi consilia relaturo de Nobilium Wallonum, ac militum animis ad partes attrahendis; Regem oravit, ut patentes Mottæo litteras quamprimum mitteret: queis ille posset ad Majestatis ejus obsequium redeuntibus offerre Principis gratiam, & præteritorum veniam, oblivionemque. Nec ab Hispania tardatum: datisque inde ad Motthæum litteris, perquam honorificis: proque navata ad eam diem opera, oblatis ei Divi Iacobi de Estepa insignibus, cum equestri ejus ordinis censu; potestatem Rex homini fecit in eas conditiones, quas obtulerat Alexander. Et valuit ea in tempore liberalitas, ut quum milites Coronarii, quorum secessio angebat Orangium, ab Ordinum nunciis ad partes revocarentur, oblatis aliquot mensium stipendiis illico numerandis; non modo non acquieverint, sed eorum nomine Pipinus (Montinio haud dubiè consentiente) Gravelingam profectus, cum Mottæo consociationem exercituum, conspirationemque transegerit, pollicitus, se Malecontentis adjunctum, Meninam arcem, ac vicina oppida pro Religione, ac Rege defensurum: modo militare æs viginti mensium, certum intra tempus, uti postea factum est, persolveretur.

1579

(*Lisa fluvius*) dicti per jocum milites à Pater noster.

(10 *Nov.* 1579. *Eques S. Iacobi*) qui demum Malecontentis adjunguntur.

(*per Alphonsum Curielem Quæstorem*)

1579 Audi Walleurs de tuenda catholica religione consultant, (24 Novembr. 1578.)

MAIORE adhuc accessione VVallonum partium, abstraxere se, præfecturasque suas à fœderatis provinciis Emmanuel ipse Montinius, Odoardus Caprius, Raminguerius, Floyecus, Berafleus, aliique non pauci ex Artesia potissimum, Hannoniaque nobilitate. Hi omnes in Raminguerii domo, magna animorum alacritate congressi, ac Mottæi oratione animati, quum multa de tuenda in VVallonum provinciis avita Religione disseruisset, postremo decrevere, Ante alia nitendum, ut ex Artesiæ civitatibus hæretici seditiosique edicto publico pellerentur, Catholicis in Magistratuum hæreticorum locum subjectis, sumpto ab Audomarensi civitate principio. præterea missis aliquot subsidiariis cohortibus Meninam, sollicitarentur ejus loci milites ad eam, quam designaverant VVinocibergæ oppugnationem. Et hæretici quidem quamplures, Caprii Artesiæ Præfecti opera, ejecti sunt: summam tamen rerum haud parum remoratus est adventus, uti mox dicam, Vicecomitis Gandavensis. At vero expeditionem VVinocibergæ maturavit Floyeci, ejusque militum cædes. Missus hic fuerat à Mottæo ad Montinium arcanorum, quæ tunc agitabantur, interpres: trahebatque secum equites omnino ducentos quadraginta septem. In reditu per agrum Bergensem, ejus territorii incolæ, Calviniani fere omnes, rati prædabundos illuc excurrisse Gallos, (namque id incerto rumore percrebuerat) ad æris campani sonum è vicinis pagis numero propemodum infiniti, telis agrestibus armati in unum confluunt: equitesque inter arbusta, loco inequitabili, conclusos, venatoria velut indagine circumsistunt: trucique clamore, ac rabie undique procurrentes, Floyecum, reliquosque, præter septem, qui ex ea carnificina subterfugêre, confodiunt, conficiuntque. Sane movit ea cædes non Mottæum modo legionis authorem, sed Montinium etiam, cujus assertoriis litteris, Floyecus injuriæ securus in viam, se dederat, junctisque propterea copiis, atque

(S. Omer) Et hæreticos ejicere incipiunt. (Berga ad S. VVinoc.)

(15 Dec.) Wallonum equites cum Floyeco ductore cæduntur à rusticis Bergensibus:

Quos ultum eunt Mottæus & alii Wallones. con-

que additis Manuyni cohortibus ad eandem rem Audomaro missis, Mottæus ipse iræ, & injuriæ propior jam Winocibergam properabat, Coronariis Meninâ secuturis. Quum statim Bergenses, prævisо armorum apparatu, antevertere, missis oratoribus, qui facti ignorationem excusarent, pœnas ex reorum capitibus sumendas promitterent, viduæ à Floyeco relictæ subsidium par nobilitati ejus offerrent, & civitatem Bergensem ad Wallonum partes accessuram, fide publica, datisque, si exigerentur, obsidibus, pollicerentur. Quod iram, exercitumque dissolvit: ac Wallonum nomen & fœdus, animadverso eorum consensu, magnopere amplificavit. 1579

Bergenses placant illos & ad partes Wallonum accedunt.

Huc paulatim excreverat Wallonum factio, militia, nobilitate, urbibusque jam valida: magna utique provinciarum reliquarum expectatione, in quam illa partem (quoniam eodem tempore à Parmensi Principe, atque ab Ordinibus sollicitabatur) inclinatura demum esset. Nam licet Wallones majorum Religionem, & Regis obsequium præferrent: atque adeò se se ab Ordinum provinciis Religioni, ac Regi adversis abstraxissent; nihil tamen sibi esse cum Hispanis, nec se Alexandri Principis exercitui adjungendos palam contestabantur, nisi in eam præcipuè conditionem, ut Belgio amoverentur externi milites. Indè & Orangio spes, illos immodica petentes non audiendos, atque adeo spretos ad reliquas provincias aliquando revocandos: & Alexandro cura in præsens dissimulandi, quasi conditionum iniquitatem non abnueret, dum factionem eam ab Orangio abeuntem interim confirmaret, confirmatamq; sibi multo facilius adjungeret. Et sanè nunquam arx ulla majore astu, & cuniculis appetita est, quàm hæc factio occultis industriæ machinis oppugnata. patuitque, Imperatorias artes non eas tantum esse, quibus acies instruitur, & pugna conseritur: sed quibus etiam mente ac ratione concurritur, consiliorum dexteritate confligitur, & collatis non signis sed ingeniis, citra cruorem cædesque,

Wallonum factio sollicitatur simul ab Alexandro, simul ab Orangio:

magnis utrimque artibus.

1579 Orangius apud Cæsarem disturbare reconciliationem conatur. Novum fœdus init contra Malecontentos: (28 Ian. Geldria, Zutphania, Hollandia, Zelandia, Vltrajecti, &c. 21 Decemb. 1578) Caprium attrahere studet. offerendo munia Comitis Bossuvii, qui tunc obierat.

cædesque, decernitur. Etenim Orangius apud Rudolphum Cæsarem primò egit, instititque, ne de Wallonum reconciliatione alibi, quàm Coloniæ ageretur: in quam urbem ipse Cæsar à Philippo Rege arbiter belgicæ pacificationi datus, conventum, de quo post dicemus, indixerat. Deinde per Joannem fratrem Geldriæ Gubernatorem colligatis Ultrajectina, uti vocabant, unione aliquot provinciis: nempè ut novo Malecontentorum fœderi novum fœdus opponeret, eosque à privatis conspirationibus deterreret; ubi animadvertit, Wallones nihil inde in commune motos, seorsim aggreditur factionis primarios, exorsus à Caprio Artesiæ Præfecto: quem si attraheret, haud dubiè ludificaturum se sperabat Farnesii operam per Mottæum, infensum hominem, eò loci perductam. Obierat paucis antè diebus Maximilianus Henninius Bussovii Comes, sinistro hominum rumore adversus Orangium. Nam Bossuvius victus olim captusque maritimo prælio ab Ordinum Ducibus, desperata redemptione, quam callidè Orangius immensi pretii fecerat, ut nullam faceret, ad extremum adhæsit Ordinum partibus, proque iis non minorem se Regi hostem præstitit, quam antea contra Regis hostes strenue militasset. Non diù tamen stetit, quin, sive pertæsus Orangii dominatum, facilitate Belgarum adversus Principem suum abutentis: sive captus Alexandri fama, à quo nobiles complures, præsertim ex Wallonibus, provincialibus suis, ad Regis obsequium perhonorificis conditionibus invitarentur; de reditu cogitare simul cœpit, simul morbo correptus, paulò post operâ (ut multis creditum) Orangii, cui consilium ejus suboluerat, veneno propinato extinctus est. Quod Alexander ad Antonium Peresium scribens, de festinato quidem Comitis obitu meminit, ac mentionem authoris nullam fecit. fecit tamen Bernardinus Mendoza, Hispani Regis in Anglia legatus, literis ad Alexandrum Londino scriptis, affirmavitque, certiorem se factum, Comitem

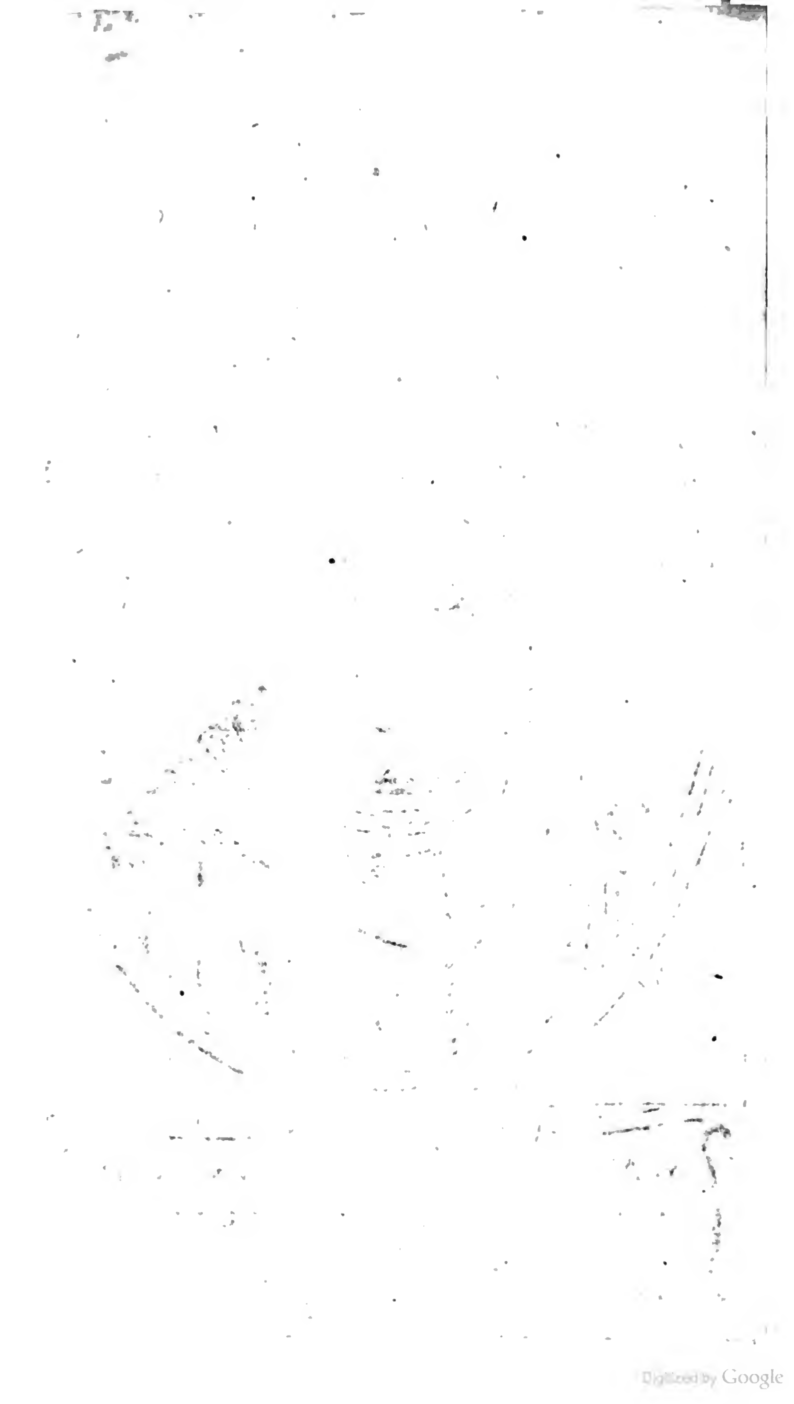
non sine suspicione doli ab Orangio.

(1 Ian.)

(26 Febr.)

MAXIMILIANUS HENNINIUS BOSSUVII COMES, GUBERNATOR HOLL. & VLT.

mitem Bossuvium, quod Wallonum successu lætus addere se iis decrevisset, ab Orangio veneno sublatum. Et ego inter privata Farnesiani tunc aulici commentaria legi, Comitem morti proximum Orangius quum inviseret, quumque superveniente sacerdote, cæleste Viaticum impertituro, contemptim percontaretur, quid cæremoniarum illud esset: Bossuvium importunam impiamque hominis vocem aversatum non abstinuisse, quin amissam pariter rem, decus, vitam, ei palam exprobraret, adjiciens, se certè animam, quæ sola superesset, à quoquam sibi eripi non passurum. Quibus quamquam vulgatis, traditisque, equidem ipse neque fidem addiderim, neque dempserim: haud ignarus, sæpè incerta spargi, & plerunque atrociora credi. Iam verò quoniam Comes Bossuvius, superiore æstate, exercitum contra Ioannem Austriacum duxerat Imperator: regebatque tunc magni Oeconomi appellatione, Archiducis familiam; viri mors opportuna Orangio visa, quo honoribus ejus, reditibusque alios ad partes alliceret. Et militare quidem munus, annuumque muneris censum offert Caprio, si communem provinciarum consensum is sequi velit. Frustratus hac spe, (namque Caprius & sua sponte, & matris religiosissimæ monitis in sententia perstabat) vertit se in aliam partem: & ab Archiduce Matthia, atque ab Ordinibus, qui tunc generales Antverpiæ conventus adornabant, demandari curat Roberto Melunio Vicecomiti Gandavensi Artesiam provinciam: ejusque fratri Principi Espinoio, Hannoniæ Siniscalco, supremam in Archiducis aula Præfecturam. Vicecomes, novus Artesiæ Gubernator, multo stipatus milite, una cum Carolo Croyo Marchione Hauræo, in provinciam opinione celerius venit, Caprium loco movet, cuncta more novi Imperii statim mutat: atque Artesiæ Magistratus, Wallonumque Præfectos serio admonet; Ne publicum Belgii consensum vana spe turbarent: dumque ceteræ provinciæ, indictis Ordinum comitiis, de pace cum

1579

(Eq. Rinaldus).

sed Caprius recusat oblata:

Felicius Orangio res succedit cum Vicecomite Gandavense, & ejus fratre. (Maggiordomo.)

Vicecomes reducere conatur Artesios ad Ordinum partes:

1579 cum Rege agitarent, ob eamque rem Parmensis Princeps arma interim deponere juberetur ab Hispania; ne ipsi consilia ab aliis unice separarent, conditionumque, quas ab Rege prælargas, Cæsaris opera, propediem consecuturæ erant provinciæ, soli expertes fierent: atque adeo exclusi à fœdere, Hispanorum injuriis expositi atque impares, frustra aliquando provinciarum opem implorarent. Hæc Vicecomes iterando, eo rem adduxerat, ut jam VVallonum factio Atrebati nutare videretur. Ad hanc impressionem eludendam, reparandumque hunc quasi hiatum in Wallonum animis factum, Alexander opponendum propere duxit Gandavensi Vicecomiti Atrebatensem Antistitem Matthæum Moulartum, fidum hominem, Religionisque ac facundiæ præclarum: atque advocatum ad se, in Artesiam immittit, qui provinciales doceat, Sibi nec animum esse ab armis cessare, nec eorum cessationem imperatam à Rege, potestatem tantummodo factam provincias ad Regis obsequium reduces, Regi sine aliarum respectu, reconciliare. idque neque reconciliatis fraudi, nec aliis, ne idem peragant, impedimento futurum. Quod Episcopus, ut accuratius exequeretur, instituta Atrebati supplicatione, circumlatoque sacrosancto Christi Corpore, urbem ante lustravit; tum rem aggressus, ostensoque, quam lenta spes esset, aut potius nulla, fœderatas provincias cum Religione, ac Rege in gratiam redituras; res ut ipsi suas VVallones agerent, cœptæque cum Principe reconciliationi constanter insisterent, cohortatus est. Atque, ut ANIMI dum suspensi hærent, perlevi pulsu huc illuc transferuntur, non minus quam quidquid pendet, versatile est; non modo factionem in integrum restituit, sed Gandavensem ipsum Vicecomitem in colloquium aliquoties attractum, multa, de Alexandri propensa in eum voluntate pollicitus, consilii dubium reliquit. Tum vero majoribus copiis utendum rati fœderatarum Procuratores provincia-

ac propemodum reducit.

(Arras)

Sed. Alexander Vicecomiti opponit Atrebatensem Episcopum,

qui Artesios sustentat:

& Vicecomitem ipsum emollit.

vinciarum, qui Antverpiæ convenerant; ad VVallones, communi Ordinum nomine, monita minasque miscentes scribunt: eorumque rogatu Archidux ipse Matthias ad Artesios epistolam componit, queriturque, *Quod admissis Atrebatense Antistite, & Guilielmo de Vasseur VValhuonii Domino, à Parmensi Principe delegatis; concordiam cum Rege Hispano agitassent, se Ordinibusque qui tum Antverpiæ cogebantur, inconsultis: tanto majore quidem culpa, quanto minus ignorarent, negotium pacificandi in commune provincias à Cæsare ipso (uti eum Rex oraverat) fuisse susceptum. cui non leviter injuriam fieri, dum causam Belgarum accuratè complexo subtraherent soli se: ac secessione illa operam benevolentissimi Principis aut negligerent, aut interturbarent. Proinde hortari eos, pro ea, quam patriæ debeant caritate, ne Farnesii postulatis anteà respondeant, quàm ipse, Ordinesque illa expenderint, probaverintque. Sic enim futurum, ut concordibus inter se cohærentibusque provinciis, nullus pateat aditus hosti ad Belgii dominatum, per hujusmodi discordiarum scissuras, irrepere contendenti: nempe satis gnaro, expertoque, Belgas, modò maneat concordia, insuperabiles esse.* Hisce Matthiæ litteris litteras Philippi Regis ad eosdem Artesios opposuit Alexander. quas, sicut per eos dies acceperat ab Hispania, ita ad illos oportune transmisit. Summa earum hæc erat. *Rem sibi gratam fuisse, ac salutarem ipsis futuram, quòd publico edicto, hæreticos seditiososque provincia movissent, nec aliud sibi armato fuisse propositum ad eam diem, quàm ut hujusmodi pestem Belgio exigeret, populosque in fraudem ab Orangio inductos Catholicæ Religioni, Principique suo, ac pristinæ tranquillitati restitueret. Et quando jam ipsi per se id occœpissent; eorum armis opem additurum se: ac transmissis oblivione præteritis illorum culpis, oblataque clementia & gratia in eos sua, polliceri, dempturum se nihil ex antiquis Artesiæ privilegiis: externaque militia provinciam liberaturum; dummodò in domestico milite tantum habeant ipsi virium, quantum adversus Orangium, conjuratasque provincias tueri se possint.* Quod

1579

Matthias ad Artesios litteras scribit, & querelas. (28. Jan.)

Alexander ad eosdem Artesios mittit Regis epistolam, & hortamenta: (12 Febr.)

1579 *Quod si fortè aliquos seu partium Gallicarum studio, seu quovis alio arcana consilio, oblata hac paterna clementia nihil moverit; testari se Deum hominesque, calamitatum innumera, quas secum importare bellum solet, illis utique imputanda, non autem sibi, qui videlicet invitus arma sumpserit, quo patrimonium à Deo per Majores suos sibi traditum, adversus invadentium vim, ac fraudes assereret.* Addiderat ad peculiares aliquot Proceres ex eadem nobilitate Rex literas. Blanglevallio quidem, (qui regios inter ephebos aliquandiu fuerat in Hispania) ob studium ejus in Wallonum reconciliatione non modo grates egit, sed eum accurate Alexandro commendatum voluit, facta eorum mentione, quæ ille Regis causa, non sine fortunarum jactura passus esset. Caprio autem, laudata ejus affatim opera, præfecturam Artesiæ, quo proturbatus fuerat à Gandavensi Vicecomite, restituebat. Sed Alexandro, quamquam hasce ab Rege literas impetraverat ipse pro Caprio, eas tamen homini tradere ne integrum jam erat, nec ex usu præsenti videbatur. Etenim in revocando ad partes Vicecomite totus is erat: quod in eo viro cui super claritudinem generis, ac pares opes, militiæ decora abunde aderant: momentum sanè maximum attrahendis Wallonibus reponebat. Et quamquam is ingenio habebatur vario, & inobservabili, tamen (ut NEMO adeo intractabilis est, cui suum denique manubrium non sit, quo capi, ac teneri possit) exploratum erat Alexandro, si homini paulo quidem officiosius compellato præfecturam Artesiæ obtulisset, uti ab Rege decretam, facilè illum à fœderatis provinciis abstrahendum. ideò inter alia benevolentiæ signa, epistolam ad eum composuerat, qua peramicè hortabatur ad tuendas Principis sui partes, pollicitus, se illi, Regis nomine, præfecturam Artesiæ firmaturum. Ne tamen ea mutatione Caprium offenderet, atque adeo veterem amitteret amicum, dum pararet novum, Atrebatensi Episcopo mandaverat, (is enim delectus erat) ut non

Rex ad alios Wallones scribit. (*Philip. du Cathlet.*)

& præfecturam Artesiæ Caprio restituit.

Sed Alexander eam Vicecomiti ab Rege offert;

(*Vicecomes*)

Caprio ante admonito.

non antè Vicecomiti epistolam traderet, quàm 1579
convento Caprio diserte consilium aperiret, persuaderetque, nihil esse in præsens publicæ rei conducibilius: & privatim ei apud Regem plurimum profectò gratiæ accessurum. Et Caprius, *& consentiente.* qui inanem Præfecti personam sustineret, haud gravatè remisit id, quod habere ægre posset: præsertim quòd videret, magno inde præsidio augeri Wallonum factionem, atque adeò securitatem suam. respondítque perquam liberaliter Atrebatensi, Probari admodum sibi Parmensis consilium Principis: ac, modò ad Regis obsequium seriò rediret Vicecomes, libenter ei cessurum se præfecturam, in quam non alio intenderat nomine, nisi ut majore cum imperio provinciam in Regis potestatem revocaret. Ita in rem feliciter ingressus Atrebatensis, post aliquot cum Vicecomite congressiones, eò hominem adegit, ut renunciaturum se fœderatis provinciis, proque Religione, ac Rege moriturum persanctè promitteret. *Vicecomes fœderatis provinciis renunciat.* De conditionibus verò, in quas paciscerentur Wallonum provinciæ, se cum Montinio, ac Mottæo disserturum: *(Patente)* interim expectaturum diploma Regis pro Artesiæ præfectura. Et Rex quidem ab Alexandro, & ab ipso etiam Caprio rogatus, eas illico litteras transmisit, quibus Artesiam Viceconiti demandabat: admonito Alexandro, ut epistolam alteram eidem traderet, qua gentilitio ejusdem oppido (Richeburgum Belgæ vocant) Marchionatus insignia deferebat, id quod ipse magnopere concupierat. *Eidem regimen Artesiæ demandatur: & Marchionatus titulus. (28 Febr.)* Eodem tempore Rex suadente pariter Alexandro, ad Emmanuelem Lalinium Montinii Dominum, quem penes erat arbitrium Wallonicæ militiæ, litteras addidit amoris in illum, ac spei plenas. *Montinius quoque attrahitur.* Quibus effectum, ut uterque benevolentia Regis apprimè capti ad Alexandrum miserint, consociaturi cum eo arma: postulantesque, ut quando conventum Artesiæ, multarumque ex Flandrica provincia civitatum; celebraturi mox erant, videret ipse, quo utrinque delegatis conveniendum esset. *Artesiæ conventus indicitur.* Nec distulit

1579

Quo mittuntur legati ab Alexandro, & ab Wallonibus. (Mot. Capr.)

tulit Alexander: missusque Sellii Dominus Joannes Norcarmius, certis cum mandatis: additusque Moulartus Atrebatensis Antistes, & Vasseur Walhuonii Dominus è Regis parte: ex Wallonum verò Montius Malecontentorum princeps, Viccecomes Gandavensis Artesiæ Præfectus, Mottæus, & Caprius, ille Gravelingæ, hic Atrebatum Gubernator, de conditionibus firmandæ concordiæ agitare seriò cœpere. Erat legatis regiis imperatum ab Alexandro, ut in quæstione de Gandavensi pacificatione, edictoque perpetuo, (cujus inter capita, missio Hispanorum continebatur) nihil certi firmarent. si verò urgerentur, spe tantummodo illius ostensa, reliqua ante conficerent. Et verò ubi obfirmatis in externorum missionem Wallonibus, ea demum facta spes est, cuncta inde proclivius transigebantur. Quum ecce superveniunt ab Archiduce Matthia festinati (instigatu scilicet Orangii) Marchio Hauræus, & Divi Bernardi Abbas, & Adolphus Meetcherchius consiliarius, cum minacibus litteris, *Quòd spreto se Belgii universi Præfecto, belgicorumque armorum Duce: spreta Majestate, & cura Cæsaris in communem provinciarum concordiam insudantis: spreta generalium Ordinum, qui in id sedulo incumberent consensione; privatos ipsi sibi cœtus, privatum sibi Belgium facerent, extenuantes interim illa discessione non minus vires suas, quàm provinciarum reliquarum: atque adeò non eas reportaturi ab Hispano conditiones, in quas illum cogere, si conjunctim agerent, procul dubio potuissent. Quin potius resumerent caritatem patriam, omissisque privatim hisce consiliis, atque ad generalium Ordinum comitia Antverpiæ, exeunte Martio celebranda, delegatis ex sua provincia viris legitimè instructis, capesserent ipsi quoque publicum regimen: atque unà cum aliis aut de pace, quam sperarent, aut de bello, quod non timerent, in commune consulerent.* Enimverò perincommodè accidit Wallonum conventui hæc ab Archiduce interpellatio: orta videlicet æmulatione inter factionis primores; dum singuli, quo propiùs aderat recon-

(caput 3.)

Conventum disturbare Matthias conatur minacibus litteris. (8 Mart.)

Turbat factionem æmulatio inter Wallonum proceres.

reconciliationis maturandæ ſpes, eo ardentius occupare facti gratiam apud Regem, atq; adeo alter alterum poſthabere ſatagebant. Ægre ferebat Caprius, immiſſum Atrebatenſem fuiſſe in rem ad ſe pœne confectam, haud ignarus (uti ſcribebat ad Alexandrum Alphonſus Curielius) dum Antiſtes compoſitæ controverſiæ relationem apud Alexandrum faceret, atque Alexander ad Regem ſcriberet, non modicam gratię partem deperituram ſibi. Nimirum ut pecunia per manus multorum tranſlata decreſcit, ita operis gratiam inter manus decerpentiũ aliquid ex ea ſibi, haud dubie deteri, ac prope conſumi. Et Vicecomes Gandavenſis vitabundus, Mottæi colloquium abnuebat, ademptūrus homini occaſionem gloriarum, quaſi ipſe reconciliationis author extitiſſet. Turbavit ſuper hæc multorum animos rumor, depoſiturum Cæſarem reconciliationis arbitrium, niſi à privatis conventibus abſiſterent Wallonum provinciæ. Sed Alexandro promptum erat, Vicecomitem quidem (quod plurimum intererat) in partibus continere, miſſa ad illum, quod fecit, Regis epiſtola, additaque ſua, cujus in fronte, grata illum appellatione, Marchionem Richeburgium ſalutavit. Ceteris verò aperuit factam ſibi denique ab Rege poteſtatem, & Gandavenſem pacificationem, cum edicto perpetuo (quod ex eorum poſtulatis unum ſupererat) confirmandi. Quibus animati, unum adhuc rogandum eſſe Parmenſem Principem decernunt, Ne gravaretur ad Ordines ſcribere Antverpiæ coactos, atque ad concordiam iiſdem illos conditionibus invitare, quibus ipſe tranſigeret cum Wallonibus. quas ſi Antverpienſes acciperent, futuros ab exemplo tutos Wallones: ſi reſpuerent, pervicaciam novo documento prętentatam æquius averſaturos. Alexander quamquam non ignorabat, Antverpienſes, ob acceptas iis diebus clades, hoſtili erga ipſum animo eſſe; turbatis tamen Wallonum rebus remedium undecunque facturus, de eorum petitione ad ſenatum jus imperii expen-

1579

(*Epiſc. Atreb.*)

(*2 Mart.*)

(*Aphon. Curiel. ad Alex.*)

& rumor de Cæſaris indignatione.

Sed Alexander firmat Vicecomitem: (*vulgo dictus Rubaiſius*)

& ceteros.

à quibus rogatur, ut Antverpienſes ad concordiam invitet.

ipſe dubitat, & refert ad ſenatum: (*Conſil. ſtat.*)

1579 expendentem, haud gravatè retulit. In eo duodecemvirali concilio aderant tunc Comes Mansfeldius, Christophorus Assonvillius, Octavius Gonzaga, Gasper Roblæus, Gabriel Serbellonius, Ioannes Funcquius, & I. Baptista Tassius. Ab his varie disceptatum: negantibus nonnullis id attentari posse, quin eo gravius irritaretur Cæsar, quod non jam hujus aut alterius, sed omnium provinciarum reconciliatio præriperetur sibi è manibus; præterquam quod verendum esse, ne nimia hæc facilitas annuendi postulatis Wallonum, confessio imbecillitatis aliqua videretur. Sed alii transmittendum affirmabant hujusmodi respectum rerum: causæque, quam eò jam perduxerant, complemento insistendum: atque adeo unice curandum, ne qua Wallonibus aliunde commotis occasio præberetur ab incœpto, si spernerentur ultimæ eorum preces, recedendi. Idque unum pertimescebat Alexander, Cæsaris aliquanto securior. Quam enim fieri ajebat (quod ad Wallones quidem attinet) aut Cæsari, aut reliquis provinciis injuriam, si, quamdiu harum Procuratores Coloniam destinati, facultatem disceptandi ab Ordinibus non acceperint, partes ipsæ inter se se concordent? præsertim quum hujusmodi concordia tum expeditior futura sit, non expectato Germanorum arbitrio in capiendis consiliis infinitè cunctantium: tum etiam partibus honestior, dum sapientia sua, non externorum ope, componantur. Immo neque secus sentire Cæsarem, exploratum sibi esse. aliquot enim antè diebus, ob hanc præcipue causam, misisse se in Germaniam Adrianum Gomicurtium, bellici consilii senatorem, prudentiæ fideique conspicuum: ab eoque accepisse literas affirmantes, audito Wallonum negotio, Cæsarem non modo non offensum, sed ultro etiam gavisum, quod, uti ajebat, reconciliatis aliquot provinciis, dimidium jam viæ confectum esset, quin & gavisurum se, si exemplum reliquæ provinciæ sequerentur. Quod autem spectet ad invitandos Antverpienses, ita se litteras

in quo alii negant id attentandum:

affirmant alii:

Cum quibus sentit Alexander ob has causas:

(Pacificatores Germani designati à Cæsare.)

(Eques S. Iacobi)

litteras moderaturum, ut & Wallonum postulatis (quod magnopere velit) satisfaciat, & regii exercitus existimationi (quod apprimè nolit) haud detrahat. Consilio Alexandri probato, ipse ad Ordines Antverpiam advocatos epistolam composuit in hæc verba. *Injecto nuper sermone cum aliquibus provinciis de earum ad Regem suum revocatione, quum eas ad id seriò propensas invenissemus, (quamvis hujusmodi reconciliationem non seorsim, sed conjunctim cum aliis provinciis confieri illæ praoptassent, ut & Regis est votum) visum est nobis, quid actum sit, vos interim nostris hisce literis condocere: ut & ipsi animum hac de re vestrum, in isto, quem habetis conventu, nobis aperire possitis. Ne vos autem, quos fidei sinceritatisque nostræ certos esse volumus, quidquam à nobis desideretis; pollicemur Regiæ Majestatis nomine, ratam sanctamque nos habituros Gandavensem pacificationem, edictumque perpetuum, nullo ex eis capitibus prætermisso. Unus modò Religionis Catholicæ cultus integrè servetur, cum obedientia Principi vestro debita: sicuti & Caroli V. tempore factum scitis, & vos pro solenni sacramento debetis, & leges humanæ juxta, ac divinæ fidem vestram obligant. Id, quod tanquam unicum afflictæ nimium patriæ vestræ remedium non expectare à vobis, profectò non possumus. Quid ergo consilii super hac re in commune cœperitis, quave provinciæ complexæ fuerint significationem hanc nostram, admoneri quamprimum cupimus.* Excepêre tubicinem litteras perferentem Procuratores provinciarum, qui Antverpiam undique confluxerant, verbis initio quidem minacibus, superbisque: more videlicet eorum, qui semel nacti occasionem exercendæ temporariæ potestatis, immodicè illam, atque impotenter usurpant. Sed placatiores deinde facti, reputata melius injuria, quam in victorem non satis opportune conferrent; retentum aliquot dies tubicinem ad Parmensem Principem remittunt, prolixa cum epistola, sed in qua, præter querimonias, & contestationes, nihil certi expediebant. Itaque Parmensis, misso ad Wallones exemplari ejus

1579

Et scribit ad Ordines Antverpiæ coactos: (26 Mart.)

Ad has litteras superbe se gerunt Procuratores Ordinum:

Postea mitius respondent,

litteris tamen nihil concludentibus: (19 Martii)

1579
Quas Alexander mittit ad Wallones.

ejus epistolæ, quo animo erga pacem reliquæ provinciæ essent, ostendit. Utque altius Antverpiensium mentem Wallones introspicerent, non omisit exponere, Ad fœdus illud inter quasdam provincias Trajecti ad Rhenum nuper ictum, inseruisse nunc demum se se Antverpienses, in quo tamen fœdere (quod nullo Wallonum respectu compositum esset) inter alia, promiscuus non Lutheranæ modo, aut Calvinianæ, sed quarumcumque hæresum usus admittitur, contra quam undecimo capite edicti perpetui ad Gandavensem pacificationem additi, juratum esset ab Ordinibus, nempe *Se Catholicam Romanamque Religionem integram conservaturos, nulla re adversus illam unquam permissa.* Viderent propterea Wallones, quam alieni sint illi à pacificatione Gandavensi, atque adeo quam male convenire possint ipsi unius Catholicæ Religionis assertores, ac vindices, cum hujusmodi hominibus nihil certi in cultu divino præhabentibus, sed obvia quæque, atque unde unde accersita, pro cujusque arbitrio consectantibus. Quamobrem hortari impense illos, ut, quando nihil eorum, quæ ipsi flagitaverint à Rege, negatum sit; præcidant semel istam nimis jam diuturnam, ac similem negantibus moram: missisque, quos destinaverant, Procuratoribus, Principi demum suo animos, atque arma, ante alias provincias adjungant: relaturi ex hujusmodi anticipatione parem gratiæ prærogativam apud Regem, à quo seu soli, carius habebuntur: seu primi, ceteris præferentur. Nec pluribus opus jam erat, ut Wallones aliquando manus darent, securi, nequaquam sibi vitio tribuendum, si ad pacificationem Gandavensem retinendam ab iis descivissent, qui eam pacificationem antea fregissent. Quum trepidus ad eos nuncius perfertur pagos Wallonicarum partium in Flandria Gallicana, vastari armis Francisci Lanuæ castrorum Præfecti: qui submissus ab Orangio, (cui hoc unum nempe restabat, post crebras interpellationes, ac minas) & sexcentos fermè pedites trahens

ostenditque injuriam illis factam: (*Unio Ultrajectina Utrecht*)

Atque eos hortatur ad reconciliationis complementum.

Wallones dant demum manus.

Et audita clade sociorum: (*S. Omer*)

hens plerosque Gallos, Scotis, Anglisque permistos, levia aliquot prælia commiserat, primum haud procul Dunquerca cum Mottæi militibus, quibus Mansuillius præerat Mottæi loco: deinde cum Manuyno Audomari Præfecto, circa Wactenem, utrobique superior. Verùm levior hic ictus fuit, quam ut Wallones dejiceret. Quos autem urges, nisi prosternas, à te repulsos adjunges ex adversa stantibus. Scilicet externus hic timor inclinatos jam in regias partes animos Wallonum planè conjunxit. statimque ipsi inter se, antequam Parmensem Principem adirent, fœdus privatim feriunt, Montinio, pro Malecontentorum copiis, sacramentum præeunte, Mottæo Regis partes, uti in mandatis ad hanc rem habebat, exhibente. Promisit ille, se militesque suos, (erant hi, qui Montinio in Flandria à septem jam mensibus militaverant, pedites supra septem millia, equites omnino quadringenti) perpetuo retenturos Religionis Catholicæ Romanæ fidem cultumque, Regi debitam obedientiam, Pacificationis Gandavensis cum unione, edictoque subsecutis, observantiam: atque hæc ipsa adversus quoscunque repugnantes, armis regio exercitui adscriptis, asserturos. denique Meninam, Casletum, aliasque circa munitiones ab iis obtentas, cum omni bellico apparatu, tradituros Regi, dummodo is externo milite provincias liberatas velit. Mottæus vero regiæ Majestatis nomine soluturum se Montinio pollicitus est ducenta & quinque florenum millia in milites dividenda: quos rursum Montinius promisit, ad Junias Kalendas habiturum se sub signis, eosque ad novam pro Rege militiam lustraturum. Adstantibus fœderi apud Sancti Eligii in Atrebatensibus percusso, præter Conciliatores, Atrebatensem Episcopum Sellium, & Walhuonium; Vicecomite Gandavensi, Caprio, atque Halenio Tribuno. Movit Artesiorum, Hannoniorumque exemplum Flandriam Gallicanam, ut hæc provincia (Tornaco excepto, ac Tornacesio) in easdem

1579

arctius conjunguntur: Et fœdus privatim inter se feriunt.

(*Montinius*) Montinio hæc promittente ex una parte,

& hæc Mottæo ex altera.

Accedit tertia provincia ad hoc fœdus. (*S. Ely*)

Augetur concordia Wallonum ex tumultu Antverpiense. (28 *Martij*)

1579 easdem conditiones cum legatis regiis conveniret. Quin iisdem quoque diebus, ortus Antverpiæ tumultus adversum Catholicos, non parum juvit. Percelebrem sacri Ordinis supplicationem, in solenni gratulatione ascendentis in Cœlum Domini, comitabatur ingens cum ipso Archiduce, Catholicorum multitudo: quum conglobati aliquot Calviniani, assumpta secum sclopetariorum manu, pimùm incedentibus viam obstruunt: tum Catholicos submovere obstantium turbam, ac vi aditum aperire connitentes, sclopis in pectus intentatis, mox & explosis, ac duobus illicò stratis, alios aliò fugant, agmen supplicantium dissipant, plerosque in templum cum Archiduce compellunt, concluduntque. Postremo gliscente, uti fit, ex successu licentia, partim templi fores armatis obsidet, partim per urbem, atque apud Orangium, ac Magistratum dissonis vocibus, pellendos urbe sacrificulos conclamant; atque Archiduce, magni veluti beneficii loco, ex æde abire permisso, reliquos non antè egredi patiuntur, quàm Canonicorum, Monachorumque, ac sacrorum hominum, qui non pauciores ducentis supplicationem instituerant, exilium, paucis retentis, à Magistratu impetraverint. Mirantibus interea bonis tantam Calvinianarum partium in ea urbe potentiam, exulemque clerum, & cum eo proscriptam pietatem lamentantibus: offenso in primis Archiduce, palam jurato, Si in eum insanire modum porrò pergerent, fixum jam sibi, relicta impotente adeo multitudine, ad Cæsarem fratrem ea pariter irreverentia neglectum quamprimùm ire. Verùm ex homine servilis quidem imperii impatiente, sed privatæ simul vitæ intolerante, nihil ea injuria præter inanes querimonias expressit. Valuit tamen indignum facinus tum ad invidiam odiumque Ordinibus creandum. quibus inspectantibus, annuentibusque, impunè quotidie peccaretur adversus ejus cultum Religionis, cui tam magnificè in Gandavensi fœdere ipsi cavissent: tum etiam ad Malecontentorum, ac Wallonum

Marginal notes: in solemni supplicatione: quam Calviniani interturbant, vi ac cæde, nec quiescunt, donec ex sacro ordine complures urbe expellunt. offenso Matthia, sed nihil contra auso. (art. 4.)

lonum causam magis magisque apud multos nobilium probandam, ac promovendam. certe & Comes Philippus Egmontius Lamoralii filius, & Carolus Gaurius Fresini Dominus, & Boursius, & Villervallius, & postremò Comes ipse Lalinius Hannoniæ, ac Valencenæ Gubernator, relictis Ordinum partibus, novo se cum regiis legatis fœdere consociavêre: insertis ad alias conditionibus, de exercitu pro Religione, ac Rege, ex reconciliatis provinciis, post emissionem externorum, conflando; deque Belgii Præfecto non nisi regii sanguinis asciscendo.

1579 Plures hinc Proceres cum Wallonibus fœdus conjungunt: (*Philippus*) & augent.

ERGO non ultra cunctati Wallonum Ordines, legationem instituunt. principes nominant Joannem Saracenum S. Vedasti Abbatem, & Caprium Atrebatum Gubernatorem: eosque cum selecto Nobilium comitatu, mittunt ad Alexandrum, Trajectum ad Mosam obsidentem, in ejus manus reddituri provincias suas. Et Alexander legationis, & conditionum pridem admonitus, quarum aliquas quoniam minime ipse probabat, eoque moderaturus, statuit omni officiorum genere legatorum animos demereri. Ejus itaque jussu, Joannes Noyellus Rossignolii Dominus, Farnesiæ aulæ Magister, qui & Joannis Austriaci domum rexerat, obviam processit Bellomontium usque, Areschoti Ducis oppidum: ubi Wallonum Proceres, quos Atrebatensis Antistes, Sellius, & Valhuonius comitabantur, Principis Alexandri nomine salutavit, deduxitque Visetum, illorum hospitio destinatum. Inde in campum altera die venientibus occurrit cum octo equitum signis, Raitrum quatuor, totidem hastatorum, Comes Fauchembergius prætorianorum militum Præfectus, insequente aulicorum globo, multisque Nobilium honoraria Regis stipe attineri solitis. Nec post multo, duobus fere passuum millibus à castris progressus Petrus Ernestus Comes Mansfeldius, cum Principalis concilii Proceribus, legatos excepit ducturus ad Alexandrum. Tabernaculum tetenderat is in

LEGATIO Wallonum provinciarum ad Alex. (*Postea Cameracensis Archiepiscopus.*)

Quibus ipse obviam mittit aliquos ex suis: (*Maggiordomo*)

mox alios: (28 *Apr.*) post alios. (*Gentilhuomini intratenuti*) à quibus deducuntur in Alexandri tentorium. (*Consilium status*)

1579 editiore campi loco, eminebatque Prætorium ejus non situ modo, ex quo suorum munitiones ipse conspicere, conspiciq; ab iis posset; sed etiam laxitate, atque intestini operis dimensione: cujus ad speciem facilè agnosceres in castrensi illa urbe sedem Principis. Eo accedentibus legatis, subeuntibusque tentorii aditum, ubi equites turmæ Principis, ad ejusque custodiam corporis attributæ cohortes excubabant; præsto fuêre intimi aulici, eosque cum reliquo comitatu introduxêre ad

Abbas S. Vedasti legationis Princeps Alexandrum alloquitur;

Alexandrum. Quem Vedastinus Abbas, VVallonicarum provinciarum, adjunctarumque civitatum nomine veneratus; Gallico appositoque sermone aliquandiu tenuit audientem in publica illa Nobilium corona, generatim exponens causam adventus sui, consilium provinciarum, post agnitas, in quas inductæ fuissent, fraudes, ad Regem Dominumque suum redeuntium, Majestatique ejus, ac regio per Belgium Vicario obedientiam ex

& ab Alexandro benignè excipitur.

animo pollicentium. Cui Alexander, quum lætum se eorum adventu, & adventus causâ, strictim patria oratione respondisset: eorumque consilium Regi debitum, sibi exoptatum, ipsis honorificum laudasset; interrogavit, An extra publicum haberent, quæ specialiter referrent. Affirmantes, in intimum contubernium adduxit: ibique remotis arbitris, singulos humanissimè, Caprium in primis, amplexatus, regium illuc senatum advocavit. eoque præsente Vedastinus rursum dicere aggressus est. orationis ejus, paulo

Vedastinus legationem exponit.

quidem, quam prior fuerat, prolixioris, summa hæc demum fuit. BELLUM, *hoc quoque nomine iram Dei esse, quod sæpe in eo necessitate peccatur. Reliquisse VVallones regias partes; sed inde abstractos regiorum militum injuriis: delatos alio, quam par erat; nempe quo commune provinciarum naufragium deferebat: deceptos patriâ Libertate, cujus vocabulum serò cognitum sit in speciem prælatum ab iis, qui Belgium Religioni ac Regi ereptum irent, ut vacuum Dominis occuparent. Illos per contemptam de-*

(Eadstati) *sertamque Religionem struxisse sibi viam ad defe-*

ctionem

fectionem à Rege: VVallones per eandem animis retentam, atque armis propugnatam, ad Regem sibi reditum parare. Nec dubitasse, quin tam bona interprete & conciliatrice, aditum invenirent apud Principem, Religione omnia metientem. Dedisse jam se longum profecto constantiæ documentum, separatis jampridem consiliis armisque, ab iis provinciis, quæ ab Religione animos separâssent. Et quamquam non inde transgressos illico ad Regem, sed medios aliquandiu constitisse, ceu pertæsos utrumque statum, ac plane Malecontentos; propiores tamen fuisse Regi, à quo in propugnanda Religione nunquam abscesserint. Nunc damnata hac quoque mora, quam præter Regis clementiam, ejus Celsitudinis humanitas graviorem faceret, dato ad pœnitentiam atque ad gratiam regressu; adesse se Oratores ab Artesiis, Hannoniisque, à Duacensibus, Insulanis, Orchiensibus, ac vicinis populis allegatos, ut Provincias suas novo sacramento, in eas leges, quas cum regiis Triumviris ante firmaverant, (modo ejus Celsitudo ratas velit) Principi suo volentes libentesque restituant. Ad hæc Alexandrum expectatione parcius respondisse observatum est: sic, opinor, melius consulturum disceptationi, quæ de moderandis conditionibus insedebat animo. Nempe, ne à pompa venientibus exhibita quæsitam illorum gratiam appareret: atque adeo ne, quemadmodum PERCUPIDUS emptor fastidiosum venditorem facit, sic ipse difficiliores haberet illos, cum quibus transigeret; facta verbis temperanda duxit. ex quo fieret, ut & illi habitum sibi honorem externa significatione à liberalitate Principis intelligerent: & tectam sub parsimonia verbörum reconciliationis absolvendæ cupidinem non agnoscerent. In hæc enim verba, Legatorum orationi responsum tulit. *Nec se falsum animi fuisse in regressu eorum: nec eos in suscepto consilio ab regis benignitate fallendos. Quidquid erratum ab illis, deserto Principe, condonari haud illibenter à Majestate ejus, quæ malit VVallonibus olim fidis ignoscere. quam rebellioni recens immistis irasci. Interim fidei ab Rege pignus acciperent dexteram,* quam

1579

Alexander cur legatis parcius responderit.

Ejus responsio.

1579 *quam ipse porrigeret, quamque in scribenda firmandaque ex communi voto reconciliatione, adhibiturum se brevi speraret.* Egressos inde oratores, comitante Principis familia, deduxit in vicinum tentorium Rossignolius:ubi regiis epulis, quas,extenuato ad superbiam vocabulo, *pomeridianam gustationem* appellabant,excepti sunt; assidentibus una cum illis, præter Regios Legatos, Comitibus Mansfeldio,Barlamontio, ac Fauchembergio. Post hosce primos congressus officiosæ hilaritati datos,Legati Visetum reversi, adjecêre animum stabiliendæ reconciliationi.Cujus inter conditiones, quoniam ambiguas Alexander ajebat aliquas,alias liberalius admissas à conciliatoribus querebatur:atque illam in primis non ferebat, quæ militiam externam à provinciis omnibus amandabat; idcircò super iis expendendis explicandisque, præter Atrebatensem Episcopum, Sellium,& Walhuonium,veteres legatos, imposuit Comites Mansfeldium,ac Barlamontium, quorum authoritas, momenti fideiq; plus adderet eorum dictis. His modò Visetum ad Wallones, modò Wallonibus in castra commeantibus. Majus omninò mensis,ac Junij se pars magna circumegit. Disceptandi campus mensæ plerúnque erant & convivia,ad quæ illi modò à Sellio,interdum à Barlamontio,sæpius à Mansfeldio evocabantur: retento hic quoque priscis à Belgis more diligendi ad consultationes ea maxime tempora, in quibus convivæ non magis epulas secum, quàm sermones læti apertique communicant:& multa invicem remittunt,loci lætitiam ne contristent.Et sanè apparebat,eâ consuetudine,& comitate Regiorum, quotidie magis cohærere animos,& consentire. Idque præcipue visum novissimo in epulo, quod Gasper Roblæus Billii Dominus,sub castrensi tecto illis instruxit,longe aliis magnificentius & numero, & delectu convivarum. Non enim modò plerosque bellici & regii consilii Proceres, & primarias aliquot matronarum discumbentes habuit; sed paulò ante convivii finem, ipse improvisus affuit Alexander: ac blandè

Legati Wallonum epulis excipiuntur. (Merenda)

Disceptatores super conditionibus reconciliationis.

Disceptandi locus:

Convivium Billii,

cui Alexander ipse affuit:

blande questus, quòd, inscio se, manus consererentur à suis; primo in ea pugna loco, uti Ducem decebat, assumpto, mirum quantum, instaurato repente convivio, exhilarârit omnium animos, ac Wallonum in primis facile reputantium, sibi hoc dari à Principe, qui gravissimæ obsidionis curas posthaberet hospitum honori, ac voluptati. præsertim quum pro convivii appendice, saltatione instituta, aspexere Alexandrum choreas agentibus immistum, eo quidem decore ac venustate, sive gentis more pensile corpus modulatè vibraret, sive gradarius pompamque sui traducens, attemperata ad numeros specie, & (quæ ordinario ejus incessui inerat) majestate grandesceret. ut profectò admirati supra omnes Wallonum Legati, emptique obvia illa comitate Principis, auditi sint, quum dicerent: Agrestes se plus nimiò visum iri, nisi adeò benigni amabilisque ingenii viro manus darent. Patuitque seriò dictum: quum sequuto postridie congressu, molliores illos remissioresque solito compererint conciliatores Regii. Sed nihil æque apud illos valuit, ac prosperi per eos dies in Trajectensi obsidione successus aggredientium Hispanorum: spesque in castris firma, Trajectum propediem casurum. Id videlicet VVallonum animos hærentes subinde nutantesque, ad eam, quæ secuta est conditionum moderationem, constanter inflexit. Etenim observatum est, VVallones intentis in obsidionis eventum oculis, consultare solitos: haud dubie nihil ad extremum remissuros ex iis, quæ in Atrebatibus ante decreverant, si ab Hispanis infeciliter, ut initio cœptum erat, pugnaretur apud Trajectum, omissaque spe obsidio solveretur. at ubi animadvertêre, brevi urbem expugnandam, & ipsi expugnati sunt. Nimirum PROPRIO ex usu quæque præhabentur: nec fœdera societatesve res alia stringit, aut laxat magis, quàm utilitas. utque ad novæ felicitatis opinionem continuò, quasi cœli judicium sequentes, obvolvimur, ac certatim in partem currimus; ita FACILE deserimus, quos

1579

ejusque comitate capiuntur Wallonum legati. (Mastrich)

proniores inde ad reconciliatonem:

Plus tamen momenti habebant apud eos res hispanorum prosperæ ad Trajectum:

Quo illi respiciebant:

& consilia de moderandis conditionibus attemperabant.

1579 quos à fortuna deserendos subtimemus. Id nempe jam præsenserat Alexander, qui post Austriaci obitum, sicut ab armis reconciliationem VVallonum aggressus, ostentato per Brabantiam victore exercitu, illos ad consilia coëundæ societatis attraxit: sic in præsentia omnem sibi curam putaverat adhibendam in Trajecti expugnatione, cujus à ruina dubitandum non esset, quin velut à magni ædificii casu, multorum adhærentium spes animique frangerentur. Et verò VVallones Alexandri sive comitate deliniti, sive fortuna deterriti, pleraque reconciliationis capita, ad ejus votum attemperaverant: non tamen adducti ut de Hispanorum missione quidquid immutarent: quum dicerent, id sibi jam datum à Rege, ipsoque ab Alexandro, ostensis utriusque litteris, quibus provincias perpetuò liberas ab externis futuras promittebatur. Quod licet Alexander de VVallonum provinciis interpretaretur, quibus Regi reconciliatis ea prærogativa debebatur: non neganda ceteris, si exemplum aliquando sequerentur; interim (ut ille differebat) quæ ratio persuaderet, exarmandum esse Regem Hispanorum missione, dum rebelles Regi provinciæ novis militum delectibus armarentur? Immo nec ipsis privatim VVallonibus expedire, adversum communes jam hostes auxilio nudari veteranarum legionum, communem denique causam propugnantium. Nihil tamen agebatur, affirmantibus, adversum hæc satis jam cautum esse, novo exercitu ex VVallonum provinciis conscribendo: quem, si se, hostesque nossent, haud dubitarent, bello non solùm arcendo, sed etiam inferendo parem fore. ceterùm nec posse aut à se, aut à Rege servari Gandavensem pacificationem, in quam tamen utrinque consensum esset, nisi ex omni Belgio, uti in ea sancitum, emitterentur externi. Sed altius suberat dissentiendi causa. Plerique Nobilium, in primisque Hannoniæ, Artesiæque Præfecti, & Montinius, & Hesius, & Egmontius, conscii quid adversus Regem moliti essent, adeoque

Vnam tamen Hispanorum missionem constanter volunt.

contra disserit Alexander:

(Alexander)

Sed illi non moventur.

ob causas tum publicas,

tum privatas.

que

que rati, non fidendum ei, quem læsissent; Hispanos non jam belli socios considerabant, sed uti Regis ultores pertimescebant. Rebus igitur in hunc modum aliquandiù agitatis, Alexandro rem trahente, dum certi aliquid præscriberetur ab Hispania: visum est Regi, concordiam, quam eò loci adductam magnopere probaret, non intermitti ob externæ militiæ è provinciis omnibus missionem: addebatque, starent modo Religio in Deum, obedientia erga Principem, cetera ejus se prudentiæ relinquere. Tunc Alexander evocatis Wallonum legatis, ac præsente regio bellicoque senatu, Regis nomine in eas jurat, in quas consenserant leges: spondentibus simul legatis, earum moderationem in proximo provinciarum suarum conventu comprobandam. id quod postea factum, quum reconciliationis capita, uti in loco proferam, prodiere. Dum interim Alexandri jussu multis è locis, læto grandium tormentorum sonitu, spargeretur reconciliationis fama: quo Antverpienses, quibus persuaserat Orangius infectum negotium, ac ludificatos Hispanos; ex ea Catholici exercitus gratulatione initam jam partium concordiam interpretarentur. Et sanè haud facilè dictu est, quantum ea reconciliatio, perculsis Ordinum provinciis, catholicos erexerit. Nec quidquam magis per id tempus, aut sermonibus hominum, (quippe intentis jam diu in expectationem Belgis, finitimisque populis) aut editis libellis, immo & datis alicubi fabulis, celebratum est. Certè Parisiis in nobili Dramate captatum hinc quoque risum, Alexandro retulère. Namque bos in scenam præpinguis immissa est, multis circum desudantibus. Ducebat eam Philippus Rex tenui laxoque filo, quod subinde fractum illicò nectebat Parmensis Princeps. Dorso insessam, arreptamque cornibus continebant Ordinum Proceres, opemque ad eam sistendam undique implorabant. Dux Alençonius in auxilium evocatus, cauda impetu apprehensa, belluam retrahebat ab Rege, intentiore tamen cura quàm auxiliares solent.

1579

Alexander expectat sententiam Regis qui missionem Hispanorum admittit,

Et reconciliatio Wallonum stabilitur. (*Septembri mense*)

non sine lætitiæ signis in catholicis castris: (*sic Alexander scribit ad Terranovæ Ducem ultima Iunii*) & cum magna Ordinum consternatione.

Fabula super hac re Parisiis data.

1579 ſolent. Interea inclinati ad ubera hinc Caſimirus Dux, inde Princeps Orangius, grandi uterque ſubjecto vaſe illam certatim emulgebant. ſpectantibus, præter provinciales Belgas, compluribus Gallis, Germanis, Anglis: horumque Regina modò his; modò illis annuente. Quum ecce ad objectum neſcio quid à Parmenſi, excitata repentè bos, caudam ex Alençonii manu vi retrahit, inſeſſores excutit ad terram, calce uno abjiicit Caſimirum, altero repellit Orangium, atque huic ſæpe redeunti cornua obvertit, mulctram lactis plenam proruit, ſpem omnibus præcidit, ad Regem ſaltu ſe proripit. Sic reſtituta Hiſpano Regi Wallonum natio celebrabatur in Gallia. Sed extra jocum & ſcenam, partes ſuas agebat alibi Angliæ Regina: egeratque Orangius, nec quieſcebant hæretici. Et Angla quidem, quæ paulò ante, inclinante per Belgium Hiſpanorum fortuna, opem ſuam Regis hoſtibus ſubtraxerat: nunc eadem reſurgente non ſatis habuit, edicto vetare, ne quid munitionis, aut rei cibariæ aſportaretur in Wallonum, Hiſpanorumve provincias: neve Anglorum aliquis ad eas militatum iret; ſed Mottæo, uti primo reconciliationis authori implacabiliter infenſa, Gravelingam, illius præfecturæ arcem ac regiam aſtu aggredi conſtituit, aggreſſione Valſingano, ſecretioris ſcrinii Magiſtro imperata. Et is in hunc modum facinus ordinavit. Agebat Londini Paſcaſius quidam Belga, Religionis Catholicæ deſertor, ea gratia Valſingano conciliatus: eratque ei ſoror Gravelingæ, nupta homini eadem hæreſi imbuto, ideoque pronius in conſilium attrahendo. cum hoc Londinum accito Paſcaſius, ac Valſinganus ita convenerant, ut è Fliſſingano portu naves aliquot majores minoreſque Gravelingam ſolvant, admotiſque ad oppidum minoribus, exſcenſionem attentent. haud dubie conclamaturos ad arma milites Gravelingæ, inter quos eſſe oportebit aliquos rei conſcios, eoque pecunia ante comparatos: nempe ex Anglis loci præſidiariis, nationis ac ſectæ vinculo

Offenditur ea reconciliatione Reg. Angliæ:

præſertim contra Mottœum, (Lundrs.) cujus præfecturam Gravelingam dolo aggreditur in hunc modum.

vinculo non ægre consociandos. Porrò in ea oppidanorum trepidatione, ac militum accursu exscensionem inhibentium, nihil facilius futurum, quam ut Mottæus, homo promptus ac præceps, dum eo progressus pugnam ciet, destinato inobservabilique sclopi ictu à consciis impune sternatur. Tunc verò ab iisdem, præeunte Pascasii affine, acclamatis Ordinum partibus, successuros è navibus Orangianos milites, atque intra oppidum à conspiratis exceptos, propugnaculis, ac munitione potituros. Rei ita compositæ dictus dies ab eo duodecimus, atque data à Paschasio non modica auri summa affini suo, ad corrumpendam militum fidem, ipso pecunia & spe majore corrupto. Hæc quamquam arcano agitata, rescierat omnia Legatus Hispani Regis Bernardinus Mendozza: observatoque, è præsidiariis Gravelingæ, Anglos identidem aliquos Londinum clanculum adventare, cum Valsingano sermonem habere, mox Gravelingam ad præsidium redire; proditionis haud jam dubius, festinato nuncio Alexandrum monet, hic Mottæum: à quo exauthoratâ, emissaque Anglorum centuriâ ac nonnullis præterea dubiæ fidei militibus; detecta proditione, hîc quoque bos jam jam mactanda, elusis victimariis, effugit. Atque in hunc tandem modum, tres uno tempore provincias, & quidem militares, & Galliæ objectas, atque adeo Belgii veluti claustra, subjecit Hispaniæ Regi Alexander, nulla hominum aut locorum strage, sed expugnatis dexteritate animis, hoc est victoriæ genere innoxio pariter, & mansuro. Nempe ut VICTI rarò victores amant, ita REGEM quasi elegerint, diligunt, qui regi ab eo voluere. Sed nos ultrà excurrimus, dum reconciliationem Wallonum simul exponere visum est. Nunc enarrationem eò, unde deduximus, referemus.

1579

Dolus frustra fuit. & tres Belgii provinciæ Regi reconciliantur. (*Artesia, Hannonia, & gallica Flandriæ pars.*)

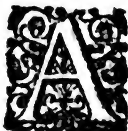
1579

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER SECUNDUS.

TRAIECTI obsidio. (8. Martii)

LEXANDER, post revocatum, ab Antverpiæ usque suburbiis, victorem exercitum, VIII. Idus Martias in Trajecti conspectum venit. Percelebris eo die mercatus Trajecti erat: sparsaque inibi fama, advenisse hispanum hostem, ac loca foris omnia milite jam teneri; non ea modò agrestium multitudo in urbe substitit, sed territi per vicinos pagos coloni gregatim cum uxoribus, liberisque, pars Leodium, plures Trajectum aufugere. Quin & re audita, Franciscus Lanua, in Ordinum exercitu summus castrorum Præfectus, illic Gallorum trahens manipulum properaverat: ut, quam defendendam in se susceperat urbem, Gubernator intraret. sed frustrà fuit: quod Alexander de adventu ejus præmonitus, nec ignarus quantum ab hominis ingenio experientiaque, præsidium accessurum esset urbi, jusserat Marchionem Montium, cum equitatu vias omnes circa Herentaliam, quo jam Lanua ab Antverpia venerat, obsidere. Trajectum extremæ Brabantiæ urbs, vulgo *Mastricht*, à Mosa fluvio, qui illam interfluit geminatque, atque ibi arcuato decies ponte trajicitur, nomen accepit. Situm, ob eam transmittendi opportunitatem, veteribus memoratum legimus: habitumque inter exercituum munimenta. Crevit dein loco celebritas à Divi Servatii Trajectensium Patroni sanctimonia, miraculis ac prodigiis contestata. Ad cujus venerationem institutæ statim sub ejus obitum longissimæ

(Liegi) Lanua intrare urbem festinat: frustra. (I. Baptista de Monte.) Urbis nomen, Situs. (Tac. l. 4. hist.) Amplitudo ejus: S. Servatio:

mæ multarum nationum peregrinationes auxere hospitiis urbem: insita, Belgarum maxime populis opinione, affinem illum Christi, ejusque supparem temporibus extitisse, atque inde tertiam explevisse hominum ætatem. sive ita fuerit, neque enim desunt, affirmare hoc ausi: seu potius ex longissima Episcopatus sui præfectura, nam ultra septuaginta annos illam extendit; prodigialiter annosum, ac triseclisenem plane crediderint. Ut hinc suspicari fortè quis possit, Ludovicum XI. Galliæ Regem ideò sibi ornandum delegisse Servatii templum, ut ab eo inter Divos maxime longævo, longam ipse vitam, cujus erat producendæ cupientissimus, impetraret. Ex his, ac potissimum ex opportuno mercatorum nundinarumque commercio, aucta frequenti populo urbs, & mœnibus, fossa, turribus, adversus hostium vires perquam egregie communita. Sed multò eam operosius, ubi primùm de Alexandri consilio addubitari cœptum est, muniendam properavit Orangius, misso illuc ante mensem Sebastiano Tapino Lotaringo, viro militiæ impigro, atque in primis audente: quippe qui sæpe inter obsessarum tempestates urbium deprehensus', CREBRA inter pericula, metum exuerat, periclitandi. Defenderat hic olim cum Lanua Rupellam: ideoque ab eo Ducum pari parem Trajecto fortunam provisurus Orangius, Lanuæ Gubernatori secuturo, Sebastianum præmiserat, substitueratque. Sed irrito illius in urbem ingressu, jussus hic est vicarius adesse Suartzemburgio Heerlensi, qui tunc pro Lanua designato urbem regebat, rerum militarium incallidus, eoque veterani militis opera necessario usurus. Incolebant ea tempestate Trajectum quatuor & triginta hominum millia. supervenerant præsidiarii mille ac ducenti, Galli fermè, Anglique, & Scoti, sub duce Lanua militare soliti. ad quos è civibus adjuncti circiter sex millia, totidem confluxerant ex agris: retenti omnes à Trajectensibus quam libenter, quòd civitati ab annona in

1578. (*Anno Dom. 383. an. 300. Sigib. in cron. & Pet. de Nat. in Vita. & Iac. Bonfre. in Rutb.*)

Incrementa.

Vicarius.

(*Rupella Alensii & alibi*)

Gubernator:

Numerus habitantium,

& militum. (*Giorgio Bastanel Mastro di Campo. c. 5.*)

1579 menſes complures haud laboraturæ, multum opis allaturi eſſent inter propugnatores foſſoreſque. Et horum præſertim, atque uxorum, aliarumque feminarum opera Tapinus à principio ſtatim uſus, mænia turreſque reſarciit, atque humo congeſtitia firmavit: repurgavit foſſam, depreſſitque; moles ante portam continuata foſſa præſtruxit; imas ad propugnaculorum latera cryptas occuluit: ſub foſſæ labro mœnibus adverſo furnulos, rudimenta cuniculorum, excavavit, incluſis bellici pulveris vaſculis, quæ ſubterranea dein via prorepens ignis accenderet, ac foſſæ marginem ſuperne diſrumperet: in ipſa planitie, ora ſeu portulas aperuit contexitque, unde inopinatis eruptionibus armati cives, in medios hoſtes proſilirent: intra urbem nova excitavit receptacula, tranſverſa ſepimenta, ſemilunaria valla, atque alia munitionum genera, quibus homo futuri prudens, adverſus invadentium vim arteſque in utraque, quæ cis Moſam, quæque trans Moſam eſt, urbe præcavebat. Hiſcé curis intentos reperit Trajectenſes Alexander: atque audito, manipulos aliquot hoſtium, incendia pagatim ſpargere, quo regiis copiis hoſpitia præriperent, ac ſolitudinem facerent; miſſo ſtatim Lopeſio Figueroa cum ſua legione, ac turma Raitrum, incendiarios inhibuit, repulitque. Tum diſtributo per vicos pagoſque Trajectum circumſtantes, exercitu, quem ſævienti adhuc hiemi expoſitum nequaquam volebat; partem Chriſtophoro Mondragonio attribuit, juſſo Moſam trajicere, atque Wiccam (ſic Trajectum, Coloniam verſus appellant) circumſedere: partem, eamque majorem tenuit ipſe in Trajectenſi agro intra Brabantiam, delecto ſibi Peterſemio, Merodiorum caſtro, non longiùs ab urbe ſeſquimilliari: exhilarata inibi exercitus parte ex loci præda. Nam quum illius arcis præſidiarii obſiſtere primùm auſi, non niſi audita ſuſpendii comminatione ceſſiſſent: ac fama eſſet, rem ibi cibariam in annos plures aſſervari: Alexander, quod loci Dominus Regis partes deſe-

Vicarius urbem egregie muuit. (*Terrapienni. Rivellini. Casematte. Contrascarpa. Sortite cieche Ritirate. Traverse. Mezzelune*)

Alexander poſt ſubmotos ab agris incendiaros, exercitum circa urbem diſtribuit.

Ipſe Peterſemii ſubſiſtit: (*Petreſchen*) pagumque in prædam militibus tradit.

deseruisset, hispanis cohortibus ad sui corporis custodiam illuc ingressuris, pagum arcemque permisit: tanti vini, cervisiæ, & præsentis usus alimentorum copia, præter equos, vestem, ac domesticam supellectilem, reperta, ut fidem excesserit, ex pago sane modico prædam sufficisse, quæ capta à paucis, in aliquot hominum millia partim dono, partim emptione spargeretur. lætis inde quoque militibus, quasi ex insperata illa copia, (ut IN SPEM pronæ sunt hominum mentes) futuræ mox Trajectensis depopulationis omen acciperent. 1579

JAM verò, ut distractus ultra citraque Mosam exercitus mutuo sibi auxilio foret, Alexander ratibus in latera commissis ac nexis, asseribusque superjectis, ac perpetuo textu solidatis, pontes stravit duos, alterum supra Trajectum, infra alterum. extra ictum tamen utrunque, sed utrunque tantæ firmitudinis, ut super eis non pedites modò equitesque, sed plaustra etiam, & curulia tormenta deportari tutò possent. Quum interim fabris operisque armati adessent milites adversus Trajectenses eruptionibus aliquot interturbare opus frustrà conatos: relicto ob eandem causam, ne interciderentur pontes, aut incenderentur, ad eorum capita in utraque ripa, præsidio. sic & copiis suis hinc atque inde commeantibus viam aperuit, & externis ad Trajectum auxiliis per Mosam quidem clausit. Idque ipsum, quod aquis fecerat, ut terrâ perficeret, quâ parte Trajectum Brabantiæ obversum est, castella quatuor designavit: primum versus Hunnorum montem, quà in urbem tendit rivus Jecora: alterum in tumulo adversus Tungrensem portam: tertium contra S. Servatii propugnaculum: ultimum in desinente urbe ad cœnobium equitum Teutonicorum. Et quamvis fossores, quos è Lucemburgensi agro venturos in se receperat Comes Mansfeldius, nondum advenissent: neque rustici, qui ad opus compelli possent, in Trajectensi territorio, nisi quam paucissimi reperirentur, ob eorum,

CIRCUM obsidere urbem incipit Alexander. Mosæ ripis supra infraque urbem ponte junctis: ad commercium suorum: & ad arcendum hostibus auxilium per Mosam. eundem accessum hostibus arcet per agros, castellis quatuor.

Fossorum inopia.

1579 Ipse supplet: & sequuntur exemplum milites. (batterie) (gabbionate) In castella stationarios inducit: (quartiere) Idem præstante circum Wiccam Mondragonio. (corpidi guardia) Alexander urbem invadere festinat. Propioribus accessibus: (Approcci)

eorum, uti dicebam, Leodium Trajectumque fugam; tamen haud ultra cunctatus est Alexander, quod videret, ni propiùs admoveretur exercitus, frustra aditum in urbem intercludi. Quare animatis militum aliis stipendii amplioris spe, aliis exemplo; primus, sumpto ipse ligone moliri humum, & comportare humeris fasces: simul sequi Principem aulici, sequi primores quique præsertim hispani duces, sequi omnis certatim exercitus (quis enim non posset, aut nollet cum Alexandro fossorem agere?) tanta ex æmulatione nationum alacritate, dum glebam alii convehunt, alii cespitem aggregant, stipites alii ac sudes figunt firmantque: ut intra biduum castella quatuor, plurium centuriarum capacia, fossa ac vallo præmunita, quadrato ambitu, lateribus in propugnaculi formam projectis, suggestis tormentariis, loricis vimineis, contra vim sive ab obsessis, sive ab auxiliaribus ingruentem instructa, iis quibus designaverant locis, imposita sint: curatoribus operum J. Baptista Plato, & Propertio Baroccio, militaris architecturæ laude præstantibus. Atque in hasce munitiones translata exercitus parte, qui vicatim pagatimque in contuberniis agitabat: simul castellis duobus, in altera Mosæ ad Coloniam ripa, erectis à Mondragonio, inque ea stationibus militum inductis, atque adeò obsessa utrinque urbe; visum est novis ad eam aggeribus propiùs accedere, atque inde consilium oppugnandi capere. Namque Alexander, ne à Procerum conventu, qui pro Belgii pacificatione Coloniam indictus erat, adigeretur ad armorum inducias, quas illi suasuri dicebantur, & ipse tunc quidem conducibiles Regi non putabat; omissa obsidionali mora, festinata per aggressum expugnatione, antevertere jam statuerat. Itaque primò contra Bruxellensem portam iter aperiri cœptum est obliquum tectumque; jusso Lopesio Figueroa, qui cum parte hispanæ legionis non procul ab eo loco castellum insederat, fossoribus adesse,

esse, si illuc erumperent Trajectenses. Qui sæpiùs urbe inter tenebras agressi, & quidem bis terve una eademque nocte, prælia magis infesta quam noxia inferebant, luce ac palam quiescentes, quasi diffiderent: & consilium erat æstimari impares, nec palam ausuros. id quod securitatem simul, ac perniciem Figueroæ non levem attulit. Namque paulò post, & medio planè die, quo tempore INSIDIÆ quo magis in aperto sunt, eò minus creduntur posse fieri, præsertim ab hostibus timeri in luce jam desitis; erumpentes è porta S. Crucis pedites sexcenti, simul è Buscoducensi equites sexaginta, Sebastiano ipso ductore, tantâ pernicitate impetuque intulere se in Figueroæ stationem, positis pulùm armis interquiescentem, ut disjecto corruptoque aggere ad centum quinquaginta passus, cæsis Hispanorum octo & quadraginta, sauciis supra quinquaginta, quum ipsi ne unum quidem amisissent, urbem repetierint: aucta ex successu hinc confidentia, illinc cautione. Nam & Figueroæ legio refectum protinus aggerem; ad urbis usque fossam, magno hostium contẽptu, produxit & Trajectenses modò palam in operas, & præsidia: modò cimbis per Mosam in stationarios pontium clam invecti, non sine clade semper aliqua recessêre: tunc minimè noxii, quum nocere posse crediti sunt.

1579 quos noctu disturbare astu conni-tuntur hostes: & die disturbant. (Bolduc) Tapino ductore: cum aggerum & Hispanorum clade, (trincea)

INTEREA in militari senatu consultabat Alexander, quæ pars oppugnanda urbis videretur. Itumque in sententiam Francisci Montesdochæ: qui, ut Trajectum Gubernator administraverat, ita quæ locorum valida, quæve infirma, explorata ante alios habebat. Author hic erat, ut propugnaculum ante ædem Teutonicorum equitum, ad Buscoducensem portam, machinis peteretur, quippe non satis firmum, nec procul ab amne, per quem auxilia transmitterentur ab altera ripa; Alexandro, qui jam cum Serbellonio, & Vidone Comite Sangeorgio talium peritis, urbem æstimaverat, haud dissentiente; nihil tamen aggressuro ante adventum Comitis Barla-

CONSULTATUR in castris regiis, quæ pars murorum invadenda. Buscoducensem portam censet Montesdoca. (Hoefter-poort).

1579 Barlamontii, tormentorum Magistri, cujus apprime sententiam audire, ac sequi par erat. Is autem ubi Namurco advenit, tormentis, lignorumque fascibus, ac reliquis ad oppugnationem necessariis Mosâ deportatis, illicò negavit, captum ante consilium sibi quidem posse probari. *Tractum illum à Buscoducensi porta ad Mosam usque, depressiorem esse: ideoque si, ut assolet, intenderent sese pluviæ, tardum ac operosum fore, per loca aquis stagnantibus impedita, convehere murales machinas. Accedere, quod latus illud nimium sub urbis altè dominantis aspectu sit, atque adeò sub ictu. Satius itaque sibi videri, si oppugnatio ad Tungrensem portam transferretur. Esse ibi propugnaculum peracutè projectum, post illud extare veterem turrim, inde murum in cubiti formam abscedere: sperare autem, ex deciso propugnaculi rostro, casuque vel parvo turris, & versura cubiti, tantum ruderum ac ruinarum edi posse, quantum complanata fossa, gradus militi fiat ad invadendum.* Alexander, quamquam id haud satis probabat, concessit tamen in Barlamontii sententiam, motus & veterani Ducis experientia, & quòd ad ipsum, uti rei tormentariæ præfectum, spectaret designatæ oppugnationis executio: MULTUM autem in bello referat, ut consilii actor sit, qui author fuerit. Accedebat opportunitas viarum, quæ ad eam partem latæ profundæque, aggerum propemodum loco, subeuntem militum occultare possent. Ergo per hasce vias promoto Tungrensem ad portam accessu, atque inde ad dexteram, Leodium versus circumducto, proxima insumpta nox est in munienda tormentorum sede, objectu corbium seu cistarum. Hæ partim ipso in aggere, ex viridibus, ac sequacis lentitiæ ramis virgultisque, circa palos humi fixos in orbem intortis, decempedali ferme altitudine contexebantur, humentique maxime terra constipabantur: partim jam ante contextæ in aggerem advolvebantur, ibique ad tormenta ex occulto in hostem libranda statuebantur. Mox, dispositis hujusmodi loricis, jussæ sunt è pagis, ubi earum

Improbat id Barlamontius:

& Tungrensem portam præfert.

Decernitur oppugnatio ad Tungrensem portam.

(*Aprocci Gabbionate*) Illuc contextæ corbes ad libratorum munimenta comportantur:

earum pars degebat, prodire legiones. quibus, 1579
una cum ſtationariis ad aggerum tormentorumque tutelam à Mansfeldio caſtrorum Præfecto per agmina diſtributis: Alexandro à Peterſemio caſtro huc ante digreſſo, tormenta è navigiis educta ſunt, atque in præmunitas eorum ſedes comportata. Et ne opus obſeſſi diſtraherent: ſimul ne partem, quæ impetenda parabatur, nova munitione firmarent; colubrinis quatuor ex edito colle urbem ferientibus, pridie jam proviſum. Non ideò tamen abſterritis defenſoribus, ne illuc, quò dirigi oppugnationem proſpectabant, operoſius accurrerent: operarum præfecto Manzano, (Moncadam aliqui perperam vocant) hiſpano Centurione, hiſpanarum partium deſertore: tanto propterea infenſiore hoſte, quanto QUISQUIS à ſuis transfugit, novis ſemper argumentis peracti ſemel ſceleris opus habet, quo ſe conſtanter improbum perſuadeat. Ad hæc admonito Gonzaga equitum Magiſtro, qui vias Trajectum ferentes inſederat, ut turmas, aliquot expeditas haberet adverſus hoſtem, qui auxilio adfuturus obſeſſis ferebatur; nulla jam interjecta mora, urbs quati cœpit, tormentis muralibus quadraginta ſex: quorum alia in propugnaculum portæ, alia in cubiti flexum, alia in turrim, alia in murorum partem inter cubitum portamque, dirigebantur. Non ceſſantibus interim & levis armaturæ equitibus, faſces ramalium virgultorumque à flumine comportare: & plauſtris ſaccos lana, ac ſtramento refertos advehere ad oppugnationis locum, ut pedites illis in foſſam urbis ſubinde projectis, una cum mœnium ruinis foſſam exæquarent, excæcarentque. Verùm quamvis eo, ac ſequenti die, concuſſa continenter urbs fuerit, exploſis ſexies millies tormentis: ac pars non exigua lateritii muri corruiſſet; tamen quum & edita mœnium hæc ſtrages tanta non eſſet, quanta ſubituris viam ſterneret: & per aditum pluribus in locis apertum appareret intus terrea munitio, foſſa ac vallo circundata, ægre tormentis inte-

tormenta illic ſtatuuntur.

& alia alibi locantur ad abſterrendos hoſtes.

qui non abſterrentur Manzano curante.

(*Haræus in Ann. belg. & Thuan. lib. 58 & alii non Hiſpani*)

Viis ad Trajectum clauſis,

Vrbs quati incipit: (*25 Martii*)

cum levi clade murorum.

(*Terrapleno*)

1579 interim attentanda; convenêre omnes in eam sententiam, esse illam urbis partem longe aliis firmiorem, munitioremque: atque adeo ad Buscoducensem portam, uti primò decreverant, dirigendam oppugnationem: non tamen ab incœpta desistendum, quod & famæ interesset, & effectum jam aliquid in ea foret, sperareturque melius, duobus simul in locis fatigata, distractaque urbe. Nec consilii pœnituit. Nam dum novam oppugnationem Mansfeldius, cui commissa erat, adornat, avertitque illuc hostium partem; Alexander primæ insistens, quoniam partem aggeris jam fossam intrantis, obsessi accensis eruptisque subinde furnulis subruebant; jussit mutata inde fossione irruptionem alio ostentari, atque hostem illa in parte, accessu aggeris, actoque cuniculo, distineri. Sed neque ibi fossio, cuniculusque processit. quippe hostes eodem sub terram loco, transverso tramite occurrentes, ubi animadvertere se Hispanis patuisse, quasi detecti cederent, non procul ab ore cuniculi, ligneo obturamento interposito, abiêre. mox effusa è doliis ferventi aqua, aliaque urente materia, opplevêre cuniculum ab ejus ore ad interjectum usque lignum: quod Hispani dum læti pergentes, ceu victoriæ obicem spiculis perfringunt, repentino ardentique fluvio inundati, multi manus, ac pedes ambusti, eoque sustinendis armis invalidi; omnes ab rei novitate magis quam ab re fugati, cuniculum deseruêre. Alexander haud passurus ea ratione suos impune ludificatos, selegit ex Gasparis Ortizii, & Alphonsi Peræ centuriis Hispanos decem, fistulis armatos, traditque singulis eorum paribus scutum ligneum crassitudine palmari, minutis fenestellis perterebratum, addito pedamento, cui scutum insisteret, militemque de genu sclopeto utentem latè contegeret. Ita munitos jubet silentio cuniculum repetere, prospectisque hostibus simul ad arma conclamare, simul per scutorum ora pilas explodere. adjunctis ad singula illorum paria militibus quatuor hastatis, qui ea Trajectenses impressione turbatos sauciosque

Ideo dirigitur oppugnatio ad Buscoducensem portam. Tungrensi non omissa.

(Trincea Fornelli)

Cuniculo hispanorum occurrunt miro cuniculo Trajectenses;

& Hispanos astu fugant.

Hispani novo Alexandri invento cuniculum repetunt, (Pistole)

ſauciosſque conficerent. Et res voto reſpondit. 1579
Namq; dum hoſtes cuniculum victores obtinent, (*Vide quid ſimile in T. Liv. l. 38*)
in eumque comportatos virides ramos acenſuri,
eodem inferunt prægrandes folles, è muſico templi organo abſtractos, ut Hiſpanos, ſi forte redirent, fumo abigerent; ipſi pro fumo igneis repente globis à regreſſis jam Hiſpanis appetiti, ſtratique, fruſtra aliquibus in ſolidos clypeos haſta inſurgentibus, locum aſtu defenſum, aſtu amiſſum, cedere Hiſpanis ad extremum coacti ſunt. Quamquam is tum cuniculus apertis ab hoſte ſuper terram non uno in loco ſpiramentis, uſui nulli fuit.

ac ſpreto novo rurſus hoſtium ſtratagemate; hoſtes cuniculo pellunt.

Sed ante hæc, major alibi foſſio, & cautius multo cœpta jam erat à J. Baptiſta Plato, ſubterraneorum operum perquam callido. Is procul à conſpectu duxerat cuniculi caput, nocte, uti fit, occultandæ foſſioni delecta. Ac principio certus intervalli ab eo loco ad Tungrenſis portæ molem, in quam ea pernicies deſtinabatur; (quod facile potuit, ſcalæ altimetræ beneficio) direxit illuc iter, non opera tantummodo magnetis: quippe lapides, qui intra terram per ea loca ſæpius oſtenduntur, ferri aliquid admiſtum habent, atque adeo magnetem alio, quàm quò verſus erat, avertunt, ſed uſus regula ad libellam ac perpendiculũ extra foveam contra deſtinatum locum directa, eademque directione in ſcrobis fundo pariter adnotata, atque ejus, ceu fili, ductum, per cæcum illud ſpecus, perpetuo tenentes cunicularii dum porrò pergunt, terram, quam præfodiunt, ad foveæ oſtium aſſidue regerentes, ſtructuramque, ſicubi opus fuerit, ſuſtentantes, acceſsêre ad marginem foſſæ, qua præmunita moles erat. tunc depreſſa ſcrobe infra foſſæ fundum, ſubter eum commeantes, libellæ ac magnetis, tamquam pyxidis chartæque nauticæ beneficio, in portu denique, ac ſub deſignato, quod excutiendũ erat, propugnaculo conſtitêre. Ibi excavatam altius cameram (*furnum* vocant) fulcriſq; ligneis ſubnixam, prælongis capſis ſulphureo confertis pulvere oppleverunt, aliquanto etiam pulveris conſperſo ſolo. ac poſt applicitum

Cuniculus alius ad ſubruendum propugnaculum directus. Ejus ſtructura.

1579 tum loco funem ex gosippio, nitro maceratum, ac pulvere oblitum; cavernæ os quam arctissime (*seminella*) obturarunt, præcluso omni spiramento. inde ductam humi pulveris lineam canali coopertam alicubi perforato, ne fumus ignem excæcaret, ad caput usque cuniculi, unde incendi mox debuit, Inceditur. extenderunt. Ergo Alexander, quando in expedito rem esse nunciabatur, accersitis contra Tungrensis portæ molem centuriis aliquot Hispanorum, jubet ad cuniculi fomitem admoveri ignem: qui perpetua illa semita se se raptim evolvens, ac Abrumpit propugnaculi partem: per eam ruinam Hispani conni-tuntur. (3 *Apr.*) (*Rivelline*) cum defensoribus confligunt; furno inferens, ingenti tonitru eluctatus, rostrum molis violenter abrupit, evibravitque; non ita magna hominum strage, quod pauci in ea anguli projectura constiterant. Tunc verò Antonius Trancosus, promptus animi Centurio, ejusque Hispani milites ferme octoginta, per ascensum, quem ruina utcumque dabat, inter fumum fragoremque inobservari emicant in molem: capturi illo impetu haud dubie portæ munimentum, ni eos & transversus agger in media mole, præter opinionem repertus, fossa & præpilatis sudibus vallatis: & statio ibi hostilis, accurrensque illicò Chuentus Centurio retardassent. Cum quibus ex aggeris tuto jaculantibus, & novis ex urbe subsidiis accedentibus conserta inique pugna, quoniam plures ex Hispanis cadebant; non ultra conniti, loco tantummodo auxiliaris maniæquata diu pugna, puli accessu non deserere, ab Alexandro jussi sunt. æquata in eo quidem clade, quòd letaliter saucius uterque Centurio, Chuentus eodem die, sequenti Trancosus occubuere: in eo tamen non paulò superior Hispanorum res fuit, qui & fossa urbis, & parte molis, quam intraverant, potiti sunt. Quo magis extimulati hostes, ex aversa molis portula, telis atque ignibus armati, in fossam, ubi aggerem Hispani excitabant, furiose erumpentes, dubio paulisper eventu concurrerunt, dum cæso Petro Mendozza Centurione, gliscebat il(*Trajectem. Hispani.*) lis audacia ex successu, hi verò ex ira amissi Ducis ferocius ultum ibant: donec Sancio Bel-

tramo

Peltramo Centurione, quamvis acceptis toto corpore vulneribus, redintegrante ſtrenue pugnam, Hiſpani multis hoſtium peremptis, non paucis etiam captis, reliquos ab recuperata demum foſſa repulerunt. Quamquam & ipſi non ſine præda receſsare aliqua, capto præter alios Alexandro Cavalca, nobili Farneſiano aulico: quos omnes, in Moſam ſaxo alligato graves immersêre. 1579 demum foſſa potiuntur. (*Traiecti.*)

ETIAM Mansfeldius, quatiendo ad Buſcoducenſem portam propugnaculo Moſæ proximo, viginti duo tormenta diſpoſuerat. conveneratque cum Mondragonio (nam in ſequentem diem pronunciata erat urbis aggreſſio) ut tormenta, quæ ſex ad eum majora tranſmiſerat Alexander; in idem propugnaculum ex altera fluvii ripa dirigeret: expectato, dum foſſa, in quam auctus imbribus inundaverat Moſa, exſiccaretur. Quod ubi, excavata altius pluribus in locis humo, veluti totidem emiſſariis; non minore profectò militum feſtinatione, quam machinatorum ingenio peractum eſt; tum verò deſignatis è locis, tormentis ſimul omnibus urbs impeti cœpta eſt: circumſtante ordinatim univerſo exercitu, promotis tantummodo legionibus in eam partem, quæ pro murorum caſu, ſingulis erat, diſtributè præſcripta ad invadendum. Fuit autem diſtributio in hunc modum. In oppugnatione nova, (hæc erat ad lævam, ante Buſcoducenſem portam, non procul ab amne) ſtabant aggreſſuræ urbem legio Lopeſii Figueroæ, quæ Inſubrica vetus dicebatur: Legio Franciſci Valdeſii: ſigna decem Comitis Annibalis Altempſii ex Germanis Burgundiſque: ſigna quinque Wallonum quingentorum. octo autem reliqua Comitis Altempſii reſtiterant ſtructo agmine ſuum apud caſtellum, armorumque ſedem. In oppugnatione veteri ad dexteram, Leodium verſus, ante Tungrenſem portam inſtituta, ſignum invadendi expectabant legio Ferdinandi Toletani: quæ quoniam navali olim prælio interfuerat, legio ſacri fœderis appellabatur. ſigna ſex Georgii Frons-

OPPUGNATIO generalis ordinatur. (8 *Apr.*)

Diſtributio militum qui invaſuri erant Buſcoducenſem portam.

Et eorum qui portam Tungrenſem. (*ad Echinadas*)

1579 Fronsbergii: Germani, Comitis Barlamontii: pars Germanorum Caroli Fuggeri: Wallones omnes Comitis Reusii, quippe ei attributi sunt Germani Comitis Barlamontii. pars autem altera Germanorum Fuggeri ad castelli præsidium relicta est.

Trajectensium conatus in defendenda urbe,

NEC minor interea defensoribus cura, observare Hispanorum consilia,& præcavere: divisisque inter oppidanos, paganosque laboribus, partim cum præsidiariis insidere mœnia, partim operibus insudare, munitionem diruta reficere, novos receptus addere, se magis tutos ubique velle, quam securos uspiam pati. Nec mulierum impar aut sedulitas inter operas, aut ferocia inter milites. Quodque egisse, aliquot ante hæc annis, Senenses mulieres Etruscis in bellis memoriæ consignatum est; dum earum tria circiter millia, sub tribus primariis matronis, explicatis vexillis, armatæ ligonibus corbibusque, laborem seposuêre sibi muniendæ urbis; id mulieres Trajectenses, exemplis audacioribus, præstitisse certum habeo. Nam præter earum longe plurium turbam munitoribus intermistam; tres ex eis cohortes sub signis convenêre: ac partim demandatam sibi agendorum cuniculorum provinciam strenue subeuntes, ductu suo, ex earum institutione, quas *Magistras cunicularias* appellabant, subterranea hæc opera militariter factitarunt: partim propugnatoribus adscriptæ, nullumque armorum genus veritæ, muros adversus oppugnantem hostem manu defenderunt.

& mulierum in primis. (1553 *Natalis Com. l.6 hist. Thuan. lib.12. ex litt. Alex. ad Reg. 15 Iul.*)

Sebastiani vigilantia.

Ipse verò Sebastianus, nullà quidem omissa urbis parte, ubique adesse; Buscoducensi tamen porta, ubi plurimum periculi prævideret, in se privatim recepta, hic instare fossoribus, munitores urgere, stationes disponere: præsidiarios in primis, notos pridem milites animare, suam illis virtutem, Orangii Principis expectationem, qui eam urbem illorum fidei manibusque crediderit, revocare in memoriam:

Adhortatio ejus ad præsidiarios.

Respicerent oppidanorum constantiam sacramento firmatam, AUT *non defuturos se patriæ, aut sibi*

sibi patriam non superfuturam. Numerarent tot agrestium operarumque millia, quamcumque ab hostibus ruinam suis manibus elusura. Mulieres ipsas considerarent, armis animisque virilibus pugnæ paratas: magisque metuentes vivere si vinceretur, quàm mori victrices. Quod vallum munimentumque tali animorum consensu validius opponi hostium temeritati posse? Subirent isti pagorum expugnatores: non reperturos hic Petersemium vicum. Trajecti fossas quantum aquâ modo exhauserint, suo tantum sanguine repleturos. 1579

Sic intra extraque urbem, rebus ad aggressionem, defensionemque paratis, quum jam in utraque oppugnatione fossa partim disjectu murorum, partim injectu fascium saccorumque compleretur: quumque eodem tempore sub Tungrensi turre, apud quam obsessi construxerant obtusioris anguli planiforme propugnaculum, accensus ac diruptus opportune cuniculus substraxisset propugnaculi partem, aggressurisque aditum stravisset; Alexander, quos ad invadendum primores designaverat, peralacriter compellans, *Irent*, ajebat, *ac redderent Principi suo civitatem. aperirent sibi Germaniæ claustra, unde nova subinde sociorum auxilia devocarent in Belgium. Reputarent animo, ea expugnatione non unam urbem, sed VVallonum adhuc nutantium provincias, Artesiam, Hannoniam, Gallicanam Flandriam, simul expugnari. Immo sibi persuaderent, ab illa aggressione pendere universum Coloniæ de belgica pacificatione conventum. prospectare illinc sollicite, velut è specula, ad pugnantium repugnantiumque manus, Legatos Regios, Hollandosque: ac talem disceptationi suæ fortunam promittere, qualem vis ac virtus fecerit hic concertantium. Consultari Coloniæ, decerni apud Trajectum: subscripturo haud dubiè iis conditionibus hoste, quas pridem æquitas postulaverit, victoria nunc expresserit. Denique meminissent, ire se in urbem non aliis defensoribus præsidentem, quàm reliquis eorum, quos Burgerhouti munitos ipse nuper sub Antverpiæ mœnibus expugnassent. in quos, eo quidem, quo victores solent, animo invadentes, tantò nunc*

Parato jam aditu aggressuris ad utramque portam. (piattaforma)

Alloquitur Alex. aggressores.

(Conventus indictus erat in mensem Martium)

1579 (Greg. 13) *nunc æquius Deum sperarent vincentibus juxta cadentibusque propitium, quanto illum transmissa modò ab ejus Vicario pœnarum omnium pro noxis commeritarum condonatione, universus ritè exercitus placavisset.* Sub ea dicta, dato ad invadendum signo, in utraque simul oppugnatione procursum est. Et ad portam quidem Buscoducensem exiliêre ante alios primi, Petrus Comes Nofrius, & Marcus Antonius Simonetta, par juvenum non conspicuum magis æmulatione aulica in Alexandri Farnesii contubernio, quam bellica in militum honorariorum manipulo, quem eques Fabius Farnesius ducebat ex Italis plerunque constantem, addideratque illum ad Figueroæ legionem Mansfeldius castrorum Præfectus. Verùm hi, quamvis generoso mortis contemptu, in mœnia urbis ascenderint, arcana munitionum observaverint; tamen magis admirationi hostibus, quam partibus adjumento fuere. Namque alter prima pilarum, instar densæ grandinis, emissione, toto corpore perfossus: alter, dum regium vexillum attollit, ferreo globo exceptus, ac sublime cum vexillo evibratus, momento obiere. Quibus, aliisque, hosce pone secuti sunt, furente undique procella glandium lapidumque prostratis; hæsêre paulum ad primas tormentorum iras recta & oblique ferientium, Valdesiani, Lopesianique legionarii: mox resumpto, Centurionum adhortationibus, impetu subiêre superstantem fossæ ruinam, ordinibus tamen, minus quàm debuit, explicatis. Hic verò consertis non uno pugnæ genere manibus, simul sclopis, simul hastis gladiisque, simul ignium, & saxorum jactu certabatur. Quin nova quoque tela ad hanc primùm obsidionem attulêre agrestes, plane agrestia, atque è campis areisque, prælongas inquam perticas: binis ternisque bicubitalibus fustibus è summo pendentibus; quibus illi flagellis ad proterendas spicas, & excutienda ex eis grana usurpari antea solitis, tunc aut directis in hostium pectora subeuntes arcebant,

Primi aggressores ad Buscoducensem portam: (*Venturieri Eq. Hierosolymit.*)

fortes magis quam felices.

Subeunt alii.

Conseritur inter invadentes & defendentes pugna: novis rusticorum armis contra invadentes,

ac

ac resupinabant; aut altè sublatis, impetuque demissis, rusticè sanè, & tanquam in tritura, capita humerosque tundebant. Quum interim major adhuc pernicies, & quidem mulierum manu jactaretur. circuli erant doliares pice bitumineque, ac sulphureo pulvere permadidi: quibus incensis, atque inconfertos hostes, eoque non ad irritum projectis, dum milites non singuli modo, sed sæpè bini ternive inclusi explicare sese inde, & sequacem comburentemque materiam excutere ab armis laborarent, expositi propugnantium telis impunè sternebantur. Sed nihil æquè Regios fatigabat, atque eminens è Buscoducensi porta turricula: quam ex parte dirutam smerillis falconibusque, ac minoribus hujusmodi tormentis Sebastianus properè communierat: ex eaque pilis continenter emissis, aggredientium latera fodiebat. Nec tamen fortium ardor animorum, cadentibus circà sociis, reprimebatur; sed gradu constantes, ipsaque suorum strue cadaverum pro vallo & lorica utentes, in hostem collineabant, vulnera mortesque & ipsi latè spargebant, stragemque strage ulciscebantur. Quos inter Fabius Farnesius, dum, quà vis hostium major ingruebat irrumpens, in media glandium tempestate intrepidus vadit, juxtaque illum Conradus Marchio Malaspina, Petrus Zuniga, Ioannis Austriaci olim ephæbus, atque Augustinus Schiaffinatus, eodem animi impetu, factâ per cædes viâ, victores ultra tendunt, excusso in eos pilarum lapidumque nimbo. Malaspina quidem illicò, duo reliqui paulo post expirarunt. Fabius majoris tubi glande ictus in capite, nec ideò omisśâ pugnâ, quin hostem minaci cruentoque vultu petens, demum sinistro talo, smerilli pilâ fracto, prolapsus est. Quò accurrentes hinc Carolus Caravantes, & Franciscus Aguillarius Alvaradus, hispani Centuriones, cum Ioanne Quidnionio, signifero Valdesiano: inde Carolus Bencius & Antonius Mentovatus, aulici Farnesiani: simulque Flaminius Delphinus, Ludovicus Vicecomes, Vincentius Machiavellus, & Franciscus Arrighettus,

1579

& novis mulierum telis iidem aggressores fatigantur,

& malè ubique accipiuntur,

nec ideò animis cadunt. (Regii)

præsertim Fabius & socii,

qui tamen aut cæduntur, aut sauciantur.

1579 (Venturieri) ghettus, honorarii bellatores, dum instaurato inibi prælio hostem modò submovent, modò superante multitudine submoventur; omnes (præter Alvaradum, Vicecomitem, ac Delphinum graviter saucios) partim igne, partim ferro, non tamen inulti conciderunt. Quos inter superstites, nullus quàm Delphinus, morti aut captivitati propior fuit; sed hostium globo telisque cinctus, jam jamque captus, vi sibi via patefacta, intendentium manus fortiter elusit: ad magna videlicet in Hungaria ac Transilvania servatus; in quæ loca pontificium exercitum ter ab Italia profectum ipse generalis Vicarius, post Camilli Capisucchi mortem eodem munere perfuncti, strenuè administravit. Et jam tot fortissimorum jactura militum, languescere palàm cœperant aggredientium animi: nequidquam Alexandro, qui in conspectu suorum ex hac parte oppugnantium stabat, alios aliosque submittente, qui conglobatos admonerent, ut expansa acie, ac dilatatis ordinibus, subeundi aditum invicem ne præcluderent, sed hostium telis, ut innoxia transvolarent, aperirent.

Omnes denique impliciti languescunt: Alexandro frustra eos explicare conante.

NEC major interea subeuntium ordo, atque adeò nec minor multo eorundem clades erat in altera ad Tungrensem portam oppugnatione. In qua Germani, VVallonesque, ad dexteram dispositi (ubi cuniculo excussam planiformis propugnaculi partem memoravimus) facilem rati per eam ruinam in muros adscensum, atque æmulatione accensi, non expectata, cum qua impressionem facerent, sinistra Toletani legione, properè confidenterque cucurrerunt. Sed locum Manzanus Centurio, qui illic curabat, opportunè reparaverat, objectis densatisque in fronte majoribus sclopetariis, donec à tergo admoveret propiùs tormenta aliquot referta clavis catenisque, in quæ promptissimis VVallonum, ac Germanorum incurrentibus, ac plerisque momento discerptis, reliqui nutantes jam pedem relaturi videbantur: fecissentque, atque hispanam legionem subire jam

Oppugnant Regii Tungrensem portam.

(Piatta forma)

infeliciter à Manzano accepti,

(Moschettieri. Toletani leg.) fluctuant:

jam paratam interturbasset, ni plane in tempore nuncius præcipiti equo illuc advolasset contenta voce, *Victoriam, Sanctum Iacobum: captam jam Buscoducensem portam, urbem jam penetratam ab Insubrica legione*, proclamans. Immiserat illum Mansfeldius, eo astu vires animosque aggressoribus additurus. Vtque figmento fidem faceret, alterum mox, tertiumque eadem ingeminantes adjecit. Quin eodem quoque tempore ad Buscoducenses oppugnatores equitem impulit, qui festa exultantique acclamatione nunciavit, *VVallones Reusianos in Tungrensem portam intulisse jam signa.* Et credita quidem principio res haud parum utrobique valuit. Namque alii virtutem sociorum proprium dedecus interpretati: (ut fermè ÆGRIUS miles sustinet, se suis posthaberi, quàm ab hoste vinci) alii in prædam magis, quàm in decus intenti: omnes, auctis certatim viribus, omissam alicubi pugnam restituebant. Germani certè, atque VVallones, qui in Tungrensi oppugnatione modò fluctuaverant, novo impetu perciti, interque eos hispana cohors, ductore Petro Lopesio Vrquizo, (nam Germanis permisti tunc erant Hispani) aperta sibi, quocunq; arma obvertissent, via, magnam utique trepidationem hostibus intulere. Procedebatque in Buscoducensi quoque porta Mansfeldii fraus: atque ad alienæ opinionem victoriæ vincebatur. Sed brevi detectum utrobique militare commentum & defensoribus animum reddidit, auxitque, velut in hostes post consumptas incassum vires dolo grassantes: & oppugnatoribus in perniciem deniq; tanto majorem vertit, quanto ardentiùs inconsultiusque provecti, atque hostium munimentis admoti, ut erant conglobati confertique, ictibus nusquam fallentibus feriebantur. Comite Sangeorgio hîc inter primos interempto, juvene sanè præfervido, gloriæq; perquàm avido; qui paucis antè diebus ab Italia huc appulsus, multam à principibus viris cõmendationem, magnã annorum complurium industriã mathematicis impensam ad hoc bellum attulerat.

1579 sed astu Mansfeldii retinentur hic,

& ad Buscoducensem portam.

Ergo restituunt omissam pugnam.

& tantum non vincunt.

sed postremo repelluntur,

cum Sangeorgii, & multorum cæde.

1579 nempè nimis largum pro via tam brevi conficienda viaticum. Acceſſit & illud incommodi, quod cœptus antè cuniculus, erupturus, uti deſtinaverant, turrim inter, & Tungrenſem portam, occurrentibus depreſſiore in tranſverſum via oppidanis; ante tempus locumque, in quem dirigebatur, effractus eſt: nullâ hoſtium, at non levi Regiorum noxâ, Didaco Ortizio hiſpano Centurione, qui cuniculum inſpecturus intraverat, amiſſo. Quo de homine ferunt, excuſſa cum terra, ſublime elatum, ut erat pondere armorum gravis, nec altius multo in aëra expulſus, ad locum unde ejectus fuerat, aliquanto citius, quàm terrea moles, rediiſſe; victurum ut creditur; (nam vixere nonnulli) niſi mox relabentis terræ cumulus illum contexiſſet, ac ſuffocaſſet. certè corpus ejus quum poſt annos circiter quadraginta quinque, ſuffoſſa altius humo, ad novam Tungrenſis portæ munitionem extruendam, inter rudera inventum eſt, galeâ & loricâ indutum, pendente è collo aurea torque, cum ligone & pala ad pedes, cetera integrum & agnoſcendum; potius manu, circumjectâ molliter terrâ compoſitum, quàm ruinâ oppreſſum fractumque videbatur. Ergò recrudeſcente prælio, fœda, ſi unquam aliàs, commorientium facies erat: dum muralium vi globorum alii poplitibus, humeris alii brachiiſve, alii capite minuebantur: iiſque interdum membris uni abſciſſis, impetuque delatis ſauciabantur alii,& ſuorum ipſi manibus cædebantur. alii pulſis & tormento catenis diſcerpti ſectique, dimidiato corpore pugnabant, ſibi ſuperſtites, ac peremptæ partis ultores. complures igneis miſſilibus impliciti dum peſtem excuſſuri ſecum pugnant, deſtinata eminus glande icti, aut ruſticano cominus fuſte fracti ſternebantur. Iamque ſuper ruinas murorum aggerebantur corporum ruinæ: foſſæque, pluſquam minatus fuerat Lotharingus, communi aggredientium, ac repugnantium ſanguine complebantur. At Alexander ubi referri è pugna gentilem ſuum Fabium jam ſeminecem, & ſanguine per-

Aucta à cuniculo ante tempus effracto.

Mirum de hoc cuniculo.

(Sclopetariorum peditum Centurio. Claudio Lanojo Motta Domino, Gubernatore Trajecti.)

Strages regiorum.

(Sebast. Tapinus.)

perpluentem vidit: audivitque simul à nuncio quem Figueroa festinanter immiserat ex vicina Buscoducensi oppugnatione, cædem suorum ibi percrebrescere, implexis perturbatisque militibus, atque adeo ad accipienda magis vulnera, quàm ad inferenda dispositis: cecidisse Comitem Sangeorgium, post diu sustentatam egregiè pugnam: cecidisse Didacum Hurtadum Mendozzam, Petrum Pacecum, Alfonsum Castilium, fortissimos Centuriones: casuros haud dubiè reliquos, ni signo dato maturè retrahantur: ita Figueroam, ita Valdesium censere, satis expertos, virtutem frustrà insumi, & suorum constantium, hostium lucrum esse; enimverò dolore irâque furens, *Redi ac tutum*, inquit, *ac Tribuni meo edic nomine, militem ab aggressione ne revocent. ego mox adero: &, aut Imperator mutato aggrediendi ordini fortunam pugna mutabo: aut miles commilitonibus meis, meo sanguine melius quàm imperio motis in urbem praibo.* simul jusso armigero sequi cum hasta, præπrapidus ipse jam ibat, quum Billius, Tassiusque, qui Alexandro adstabant, accurrentesque exinde alii, attinuere hominem, testati, *facere illum contra causam Regis, cujus laborantem exercitum deberet consilio sustentare, non autem superaddito periculo suo perditum ire. Meminisset partium, quas ageret: nec tam rationem virtuti suæ, quàm securitatis omnium haberet.* Quorum vocibus non satis acquiescentem, superveniens Serbellonius, pro ea, quam obtinebat apud illum, patris authoritate, compulit, ut receptui signum daret. Neque ea tum re contentum Serbellonium, quoniam sæpiùs Alexander hujusmodi se se periculis objectaret, Regi hoc ipsum Principis ingenium significasse, vidi ego in Regis ad Alexandrum epistola, cujus in calce hæc regiæ manus appendix erat: *Omittere non possum, quin te etiam æque etiam commonefaciam, ut in posterum tu tibi sis aliquanto carior: neu vitam ipse tuam, ut istinc mihi perscribitur, in ardua quaque ac periculosa conjicias: quando sat multa jam addicti nobis animi, ac fortis impavidique militis documenta*

1579 Duces consulunt Alexandrum de recessu, qui negat, & oppugnantibus se miscere statuit. (*Alex. Gaspar Rebleus & Petr. Tassius.*) sed denunciatione regia detinetur à suis:

(*4. Iun.*) Et ab ipso Rege postea commonetur in hunc modum

1579

menta protulisti. sed eam tui curam habeas, quam par est habere eum, qui istius exercitus dux & caput sit. qui sanè non sine maximo deficeret omnium damno, ac meo in primis tanto doloris sensu, quantus in te meus est amor. At retrahi milites ab aggressione non ita ordinatè potuere, quin multi, ut in recessu solet, hostium telis paterent, præsertim qui saucios è pugna extrahebant. Quorum profectò laceri ac perterebrati artus, intercisa plagis ora, pendentia exta, trunca & divisa semihominum corpora, commiserationi spectantibus abundè erant. Certè Alexander, cujus in ægrotos milites præcipua semper caritas fuit, non omisit, quamvis animo ipse super omnes æger, obviàm illis procedere, vulnera inspicere, ad spem vitæ attollere, ac tabernaculo, quod peramplè tendi jusserat, exceptos omni medicamentorum ope, ac medicorum ministerio sublevare. Sed major illum angebat Fabii sollicitudo: quem, superante jam curationem malo, christianis armis suprema in luctatione communitum, postridie mors oppressit, elatum magno exercitus luctu, ac dolore in primis haud modico Alexandri, non solum ob sanguinis nexum; siquidem Fabii pater Bertoldus, Farnesii oppidi, aliorumque in Vulsiniensibus locorum Dynasta, Alexandri sobrinus erat; sed etiam ob præcellentes animi corporisque dotes, quarum causa ad intima quæque semper adhibitum, postremò designaverat ad Henricum Lusitaniæ Regem: cujus citatoriis litteris per Dominicum Laytonem Christi equitem, Lusitani Regis in Gallia procuratorem allatis, Alexander legitimè evocabatur instituendæ actioni ad Lusitaniæ Regnum, pro Ranucio filio Maria Lusitana genito; ad quam, uti Duartis Lusitani Principis filiam, Regnum pertinere videbatur. Itaque eo maximè tempore viri jactura perculsum se, scribit ad Ferrantem Parmæ Antistitem Fabii fratrem, Vlyssipone ob eandem causam tunc agentem: communicato cum illo dolore simul, & doloris allevamento, ex

Revocantur ab oppugnatione milites: plerique saucii.

Alex. in eos caritas:

& dolor ex Fabii morte,

ob sanguinis nexum,

& virtutes.

(Henr. Card.)

(15. Apr.)

com-

commemoratione virtutum ejus, quæ cum corpore non efferuntur. 1579.

ATQUE hic exitus fuit aggressionis, ut magna obsessorum virtute rejectæ, ita non sine culpa, Regiorum aliqua peractæ. Etenim ad Buscoducensem portam (ubi jactura major) non ubique exæquata ante aggressionem fossa: & turris, quæ ad aggredientium latus erat, non exarmata, uti debuit, priùs quàm vicinum propugnaculum invaderetur, sanè castrorum Præfectum, ac rei tormentariæ Magistrum, ad quos eæ spectabant curæ, arguebant. Inde factum, ut Figueroæ legio ad dexteram invasura, quâ parte ruina non satis ascensum dabat, dum terra fascibusque complanare fossam aggreditur; à Burgundis, qui ponè sequebantur impulsa, in levam flexerit, seque Valdesianis æquiore fossa scandentibus immiscuerit: eòdemque conversi quoque Burgundi, impliciti cohærentesque, simul à fronte, simul à latere, unde turris assiduè fulminabat, nusquam irritis emissionibus peterentur. Quam suorum cladem ad Regis Legatos, Proregesque, ac Regios ubique locorum administros præscribens, uti consueverat, Alexander, affirmat, In suprema hujus diei aggressione ex Hispanis quidem non gregariis, sed bellico aliquo munere præcipuis, centum quinquaginta cæsos, saucios ferè ducentos: ex aliis verò nationibus, habita eorum ratione, qui aut Centuriones, aut signiferi, aut instructores, aut decani, aut honorarii milites essent, paulò supra centum desideratos, ac ducentos viginti vitæ dubios relatos in castra, hostium verò opinari se aliquanto pauciorem numerum, sed cladem non minorem, ubi obsessos clausosque consideret, QUOS vincit quisquis imminuit, non suffecturos iisdem laboribus periculisque inter paucos crebrius redeuntibus: præsertim quum & quosdam eorum primarios cecidisse compertum haberet. Regi autem enarrans sigillatim omnia, jussis Tribunis edere nomina præcipuorum Hispanorum, quos ea in obsidione

Quid peccatum sit in hac oppugnatione à Regiis.

(Mansfeldius, ac Barlamontius.)

(14. Apr.) Eorum numerus cæsorum: sauciorumque in hoc aggressionis die. *(Sergenti Caporali Venturieri)* & Trajectensium.

1579 cæsos sauciosque in legionibus quisque suis enumerasset, censum illorum, litteris insertum mittit ad Regem in Hispaniam, aitque. *A primo Trajecti obsessi die, ad nonum Aprilis, inito per legiones numero, desiderari Hispanos quadringentos, plerosque extra ordinem & præcipuos: manere in castrensi valetudinario saucios ferme totidem: asportatos Leodium ob eandem causam centum ac triginta: in contuberniis curari suis impensis circiter ducentos.* Tum primariorum nomina, adjecto ut dicebam, indice connumerat, nullo ex aliis nationibus, in hisce quidem litteris nominato, præter Scipionem Campium à bellicis machinamentis, qui Leodii æger occubuit. Sic Regem edocebat Alexander, ut non sine suorum, qui fortiter interierant, perhonorifica commemoratione, ita nec sine aliqua interim querela adversus nonnullos exercitus duces, quorum tamen nominatim appellavit neminem, appellavit autem prolixâ ad Octavium patrem epistolâ: quantumque ab unoquoque peccatum esset, illis ut apparet iratus, explicatè disseruit. sed dissimulavit importunam eo tempore indignationem: quum & ipsi culpam à se alius in alium minacibus verbis transferentes, conciliandi potius pacandique viderentur: & exercitum universum accepta clade exanimatum, animo nempè Ducis sustentari oporteret.

Peculiaris suorum index à principio obsidionis missus ad Regem ab Alexandro, (*Quartieri*)

(*Ingegnere maggiore.*) non sine commendatione fortium.

& querela adversus aliquos:

sed dissimulata.

(15. *April.*)

IGITUR Alexander, qui res duas ex hac obsidione didicisse affirmabat, ut crebrius uteretur in posterum fossore, quàm milite: & nihil non inspecto antea æstimatoque oculis ipse suis loco apparatuque, aggrederetur; coacto sæpiùs bellico senatu, admissisque præter ordinem veteranis aliquot Centurionibus, quibus ille multum dabat; decernit omnium ferè suffragiis, Trajecto nequaquam absistendum (namque hoc non nemo suadebat) sed urbem mutato obsidendi genere, suffossionibus atque operibus, quàm aggressionibus commissionibusque securius, ac certius expugnandam. Inde privatim accitis Serbellonio, ac Barlamontio: hinc operas augendi, illi urbem circum-

Alex. doctior periculo suo factus,

& bellici senatus consulto,

circumvallare urbem statuit:

circumvallandi negotium imponit. Et operæ quidem partim immissis equitibus in vicinos pagos vi adcuctæ sunt: partim à Leodio advenere: præsertim cunicularii, quos eruendis per Leodiensem agrum carbonibus assuetos, eosque ad subterranea opera unicè factos, Alexander ex amica urbe non pauciores tribus millibus impetravit. Qua occasione, inter fossores Leodienses, admiscuisse se Trajectensem cunicularium, eo consilio, ut observatis obsidentium cuniculis, ad Trajectenses referret; admonuit. Alexandrum Maximilianus Vauxii Dominus, qui ad Coloniensem conventum, Ducis Terranovæ comes advenerat: addiditque, certiorem se factum, hostes liberando Trajecto, Venlonæ propediem conventuros: consilium esse, adoriri castra, quum relucentem è tribus castrorum partibus ignem prospexerint, ad ignem verò per contubernia spargendum obtulisse operam suam Hispanos tres ex Alphonsi Castilii centuria. Quæ tamen aut ex vano delata, aut Farnesii vigilantia oppressa sunt. At consimilem dolum, aliquot post hæc annis, Poloni adversus castra sua compositum, longè aliter eluserunt. Nam quum Othomannus Imperator antequam armis decerneret, quasi belli dubius, nobilis aliquot Valacos, salutatum misisset Polonici exercitus Ductorem; eis injunxerat, ut dum officia illa protraherent, ac de concordia sermonem insererent, occasionem nacti, injecto sparsim igne, castra inflammarent. ad flammæ signum cum parte exercitus affuturum se, hostibusque per ea turbamenta facilè oppressis, principium simul ac finem bello impositurum. Sed fraude patefacta, deque salutatoribus supplicio clam sumpto; noctu ad inescandos hostes, multis in locis circum castra excitatur ignis, cujus ad aspectum, quasi succedente jam dolo, advolantes gregatim incompositéque Othomannicos excepere Poloni in eorum adventum intenti, editaque ingenti strage, ignem multo hostium sanguine restinxere. Atque à salutatione in hunc modum

1579

Operis Leodio acciti.

Dolus inter operas repertus,

& consilium Fœderatorum detectum

(*Qui postea fuit primus Bucquoi Comes. 1625.*)

Similis Turcarum fraus in Polonorum castris,

patefacta,

& in perniciem authorum versa.

1579 reddita cœptum est illud campestre bellum, quod licet trecentis Turcarum millibus, centumque millibus Tartarorum, præsens ipse gereret Othomannus Imperator; fractus tamen fatali Polonorum virtute, quam VVladislaus, martialis ingenii Princeps, præsentia operaque acuebat, pacem ad extremum petere coactus est. Porrò, quæ de Fœderatorum consiliis nunciabantur, intenderunt, uti dicebam, Alexandro curam, & ad maturandam Trajecti obsidionem impulerunt. Eam, circumvectus ipse urbem cum Serbellonio, ac loca positusque comtemplatus, in castella undecim cis Mosam, trans verò in quinque distribuit: deducto ab hisce in utraque ripa castellis aggere, qui unum alteri perpetua sepe committeret. quo factum, ut urbe continuatis veluti mœnibus usquequaque conclusa, non modò spem ipse nullam Trajectensibus relinqueret externæ opis accipiendæ; sed, si obviam ire adventanti in auxilium hosti decerneret, exercitum propè universum educere secum posset, relictis in obsidione tribus; aut summùm quatuor militum millibus, ea munitione securis adversus Trajectensium eruptiones. Hujus autem circumvallatæ urbis delineationem, quo quidem opere nullum antea visum in Belgio ex castrensi disciplina perfectius affirmabant omnes, misit expetenti Regi Serbellonius. Et sanè in tempore absolutum est opus. Namque hostium copiæ liberando Trajecto, uti Vauxius admonuerat, adventabant. Collegerat illas denique Orangius, post exactam magno labore, singulas per urbes pagosque, pecuniam: confeceratque cum iis, quos è præsidiis veteranos abstraxerat, tria equitum millia, ac peditum signa fermè centum: præfectis Ioanne Nassavio fratre, & Philippo Comite Hollachio sororis viro. Sed prægressus cum paucis equitibus Hollachius speculatum Parmensis castra, enimverò aggerum nexum admiratus, & Farnesianam urbem; collegæ refert, aditum ad socios patere nullum, Trajectum Trajecto obsessum teneri: neque irruptionem

(Nunc Polon. Rex.)

Circumvallatio Trajectensis.

(Alexand.)

ad Regem missa.

Fœderatorum copiæ,

(Philipp. Angelicus.) desperato eius liberandæ obsidionis.

nem in hujuſmodi caſtra, cum eo quidem, quos traherent militum numero, tentandam. Id quum & Orangio probaretur, revocato in præſens exercitu, vertit ille ſe aliò, ac fratrẽ feſtinare Coloniam jubet, agereq; cum Ordinum delegatis, Ceſſationem armorum toties expetitam, toties dilatam ita nunc urgeant, nihil ut illa non impetrata, confecturos ſe palàm conteſtentur: ſperans ea ſe ratione, urbem, quam liberare illatis armis nequiverat, depoſitis liberaturum. At rei gnarus Alexander, paratuſque non minus conſilia ordinare quàm acies, illicò admonitis regio, qui Coloniæ agebat, Legato, atque hiſpano apud Cæſarem Oratore, certiſque capitibus ſignificatis, ob quæ deponi tunc quidem arma minimè in rem foret, Orangii conſilium hîc quoque fruſtrari conatus eſt.

157 revocantur ab Orangio: qui ceſſationem armorum petit à conventu Colonienſi. (*Terranova Dux I. Borgia.*)

VERUM quid Colonienſe colloquium fuerit, quidve in eo ad Belgii pacificationem actitatum; ego in præſentia (nam prudens huc diſtuli) ex arcanis Philippi Regis mandatis introſpectis planum faciam, tranſlata pauliſper narratione ab armorum ſtrepitu apud Trajectum, ad pacatiorem quidem, ſed non acrem minus pugnacemque ſenatorio in campo congreſſum conflictumque ſententiarum. non omiſſo interim Alexandro, caſtrorum munitionibus ſimul inſudante, ſimul inter Colonienſes Proceres litteris conſiliiſque ſatagente. Et verò haud ſcio, an ullum aliquando negotium ſpeciem præ ſe tulerit felicioris eventus, quàm belgica hæc pacificatio. Namque Ordines ex una parte à Catholicæ Religionis obſervantia, in qua haud dubiè vertendus erat cardo rei, adeò ſe non alienos oſtenderant, ut non ſolùm ſuperiore anno, compoſitis ad Rodulphum Cæſarem litteris, affirmaverint, promiſerintque: *Quod nunquam fuerint, nec ſint, nec futuri ſint in alia ſententia, quam ut in Belgio catholica Sancta Romana Eccleſiæ Religio colatur, & ſua Regi conſtet authoritas*; ſed idem poſtea promiſſum Regi, Cæſarique confirmaverint. Et cauſa in præſens erat, cur à propoſito, vel ſi maximè

DE CONVENTU Coloniæ inſtituto ad pacificationem Belgii: quæ proceſſura feliciter viſa eſt, tum ex parte Ordinum, (*8. Jan. 1578.*) (*Ric. Dini lib. 5.*)

1579 maximè vellent, minimè resilirent. Quippe cernentes, exercitu, quem impensè paraverant, imminuto, regium & numero & famâ, novo sub Imperatore, augescere; non ab re (ut se dabant principia) verebantur, ne Parmensis Princeps alia quotidie loca aut armis subjiceret, aut agendi dexteritate sibi adjungeret, ut mirum non esset, si ad conditiones pacis perquàm sollicitè addixerint animum, habituri præsertim Rodulphum Cæsarem pacificatorem, æquum illum quidem mediumque, sed Matthiæ Ordinibus innexi fratrem.

tum ex parte Regis,

Ex altera parte reputabat apud se Philippus Rex, provincias exutæ obedientiæ restituere armorum vi, anceps aut tardum fore. Quippe urbes illic esse opulentas, ac validas: populos & suopte ingenio, & longo belli usu militares: nec desituros finitimos Principes per eam occasionem perflare illud exæstuans discordiis mare: in quo Hispanorum potentia prosperè velificantium si minus haurienda, certè laceranda, atque à cursu retinenda colluctaretur. Itaque ad mitiora conversus, quas vivo adhuc Ioanne Austriaco inierat concordiæ vias, eas nunc, Alexandro Farnesio successore, resumendas putavit, eodem Rodulpho Cæsare controversiæ arbitro: nec alio pro se Coloniam delegato, quàm quem prius nominaverat, Carolo ab Aragonia Castriveterani Principe, ac Terranovæ Duce, prudentiæ integritatisque singularis. quas ille potissimum virtutes in administrando novem annis Siciliæ Regno, Philippo Regi apprimè probaverat. Huic, super cetera mandata commentario, uti assolet, comprehensa, arcanum addidit libellum, in quo mente ipse sua uni illi penitus denudata, jubet eum prima mandata ex hujus præscipto interpretari. Ejus libelli, cujus exemplum à Terranova ad Alexandrum unicè transmitti Rex voluit; ego, quoniam clam ceteris fuit, & inde pendent sanè complura, ad quæ ægrè penetraretur, summam hic aperiam. Nam quemadmodum integræ sententiæ intellectum non assequeris, si vox una litterave desit quas ex reli-

Rodulphus Cæsar controversiæ arbiter.

Carolus Terranova Legatus Regis.

Hujus duplex instructio generalis, & arcana,

Arcanæ summa in qua

reliquis non facilè suppleas: ita intimum negotii 1578.
sensum agitati inter viros, qui locum tempusque captantes toti non prodeunt, vix elicies, nisi ex opertarum patefactione rerum subinde juveris. Principiò, quod in generali legationis commentario Ducem Rex edocet, hîc quoque admonet, Admissum à se Rodulphum Cæsarem, ex provinciarum voto ac suo, controversiæ arbitrum, atque sequestrem: ita tamen, ut nihil de integritate tum Religionis Catholicæ Romanæ, tum obedientiæ sibi debitæ detrahatur: nec quicquam de decreto removendi Archiducem Matthiam ex administratione Belgica immutetur. In hæc tria nihil juris Cæsari relictum, sicut ejus Oratori verbo scriptoque declaraverit, & Dux ipse scriptum inspexerit, secumque exemplar abstulerit. Tribus hisce extra disceptationem firmis ratisque: quod spectat ad pacificationem Gandavensem, cujus confirmatio postulatur à partibus, licet in priore commentario ipse mandet, ne in quatuor ex illius capitibus Dux assentiatur; nimirum in fœdus inter provincias initum, in generalem earum conventum, in edictorum moderationem, & in aliqua ad Orangium pertinentia; in hoc tamen arcano ait, si in fœdere non rescindendo provinciæ immutabiliter insistant, haud gravatè annuendum, quum hujusmodi multorum fœdera per se ipsa casura demum sit, ubi obedientia uni restituatur. convocationem verò provinciarum, quam Ioannes Austriacus Gubernator admiserat, non videri quidem in præsentia, uti tunc fuerat, necessariam: quum in Coloniensi conventu à Cæsare, atque à Legatis componi nunc possint omnia, quæ ad generales provinciarum cœtus referri solent. si tamen aliter concordia iniri nequeat, hoc quoque dissimulandum. Iam quod in priore commentario, idem in altero præcipit Duci, ut præcaveat, ne sermo de edictis adversus hæreticos mitigandis inferatur, illatusque curet ut præcidatur: addit tamen in hoc secretiore, si ea disceptatio evitari non possit, timeaturque ne mitigatione quam

(Terranovæ Dux) de authoritate Cæsaris.

de fœdere inter provincias inito.

de convocatione provinciarum,

de edictis in hæreticos:

1577 quam postulent, pernegata, cetera dissolvantur, permittendam, cum ea tamen cautela, qua cum illo privatim verba fecerit. præsertim quum ejusmodi edicta leges denique civiles sint, parentium bono attemperandæ: majus autem bonum sperari reconciliatis per eam moderationem provinciis, quàm si abjectis Principe & edictis ejus, Religio prorsus omnis pessum eat. At quod ad Orangium spectat, nulla ratione permittendum, diutius in Belgio illum degere: neque provinciis contra nitentibus cedendum: nec ullum veluti pretium pro discessu ultro quidem offerendum; sed si ea gratia postularentur aliqua, concedi hæc posse. primùm oppida, arces, bonaque omnia, quæ Orangii fuerant, restituenda, sed ejus filio, ne qua patri occasio turbandi præsentia sua Belgium relinquatur. ad hæc, filium pristina libertate donandum, inque possessionem paternorum bonorum protinus inducendum: iis bonis exceptis, quæ sunt in Burgundiæ Comitatu, quorum loco tantundem alibi repetendum: quamquam hæc ipsa bona si ad emolliendum abitum repetantur, haud neganda. præterea præfecturas, ac munia omnia in filium transferenda, quæ in Hollandia Zelandiaque, regio diplomate, administraverit pater: nam Belgici maris præfecturam, quæque alia in illum fœderatæ provinciæ contulerunt, nolle rata haberi. denique si hæc omnia abituro homini adhuc non sufficiant, postuleturque insuper aliqua pecuniæ summa, neque hanc, neque quamcunque persimilem conditionem repudiandam: atque adeò vel centena nummûm aureorum millia, quibus pax Belgio ematur, adhibitis quibus par est cautionibus, Orangio liberaliter offerenda: atque hac una (uti ajebat) crisi, qua noxius incentorque malorum humor expellatur, Belgium aliquando persanandum. Post hæc de cessatione armorum disserens, quam Cæsaris nomine Orator ejus postulaverat; ait, si eam Cæsarei Pacificatores, Duxque ipse, & Belgii Gubernator concordiæ conducibilem arbitrentur, haud

de Orangio è provinciis emittendo.

(Detinebatur in Hispania.)

de cessatione armorum.

haud abnuendam. Postremò Ducem secretis hisce mandatis instructum admonet, ne ea cuiquam, ne Cæsari quidem aperiat: immò neque primi etiam commentarii capita cum eo communicare opus esse. exquirentique Cæsari, ut moris est, quænam ab Rege mandata legatus habeat, ne fortè ea cælando hominem offendat, illorum loco proferat exemplar ejus scripti, quod Oratori Cæsareo in Hispania datum est: ac dicat, quum præter illa tria scripto excepta, & pauca quædam ad eorum complementum pertinentia verbo sibi ab Rege significata, cetera in unius arbitrio Cæsaris sapientiaque reposita sint; id scilicet mandatorum omnium instar esse. 1579

Instructio generalis quatenus aperienda Cæsari.

ARCANIS in hunc modum ab Rege monitis imbutus Terranova, abiens aula per Italiam Basileam venit, Coloniam inde petiturus: reperitque ibi Alexandri litteras, quibus gratulatur homini adventum, à quo sperari tum demum posset, ob singularem ejus prudentiam, pacificatio provinciarum, si eæ essent provinciæ, quæ pacari vellent. sed sibi persuasum (ut sententiam illi suam semel aperiat, ac simul de statu rerum in Belgio eum præmoneat) novum illum Belgarum conatum cum Rege de concordia transigendi, Orangii dolum esse: ut calente Colonienses inter Proceres de communi pacificatione negotio, videri possint honestè duo petere. alterum, ut ab inchoata (quæ illos angit) peculiari VVallonum reconciliatione desistatur, tanquam supervacanea, immò contraria universali, ad quam hæc privata revocanda sit: securi si eò revocetur, illam non habituram alium denique finem, quàm quem universali præscribunt, nempè nullum. alterum, ut conversis illuc interea curis, deponantur per inducias utrinque arma, quo de pace securius, ac benevolentius Coloniæ transigatur: tracturi videlicet tandiu Coloniensis colloquii moram, quandiu aucto, qui in præsentia propemodum nullus est, eorum exercitu, & colloquium per occasionem inter-

Terranovæ in Belgium tendenti præit litteris suis Alexander. (4. *Ian.*)

in quibus illum docet de statu rerum:

de Orangii dolo in petenda pacificatione.

1579 interrumpant, & arma in Hispanos interim ludificatos expediant. sibi quidem de VVallonum reconciliatione nihil remittere certum esse, satis jam explorato Regis animo. at de induciis, ad quas decernendas quotidie sollicitaretur à provinciis, rogare illum, edoceret, quodnam Regis hac super re mandatum afferret. nam sibi non videri provinciis annuendum: ita se Ottoni Comiti Schwartzembergio respondisse, quemadmodum ex ipsis postulati ac responsi exemplaribus, quæ unà mittuntur, planè cognoscet. Res autem erat hujusmodi. Venerat sub finem superioris anni ad Alexandrum Viseti apud Mosam agentem Comes Otto: ac nomine Cæsaris, fœderatarumq; provinciarum, apud quas internuncius pro Cæsare residebat, cessationem armorum multis exaggeratisque rationibus efflagitavit. eas rationes ut scripto consignatas Comes traderet petiit Alexander. traditisque, atque in secretiore senatu perlectis, ex ejusdem consulto respondit. Non debere provincias petere aliquid ad pacificationem, quæ legatos Pacificatori sistendos legitimè nondum delegissent, uti admonitæ aliquoties fuerant, Rexque ipse exemplo præivisset, Terranovæ Duce jam delecto. id ubi provinciæ quoque fecerint, omnia in proclivi futura. Hoc responso pluribus exposito, ac litteris comprehenso peracriter offensus Otto, haud abstinuit, quin minacibus verbis contestaretur, dari causam Cæsari arbitrium deponendi, & Belgarum populis ad desperationem actis, alium sibi aliunde Dominum comparandi. se quidem malle vel crure fracto Visetum non venisse, quàm cum ea tam ingrata responsione reverti. Sed Alexander molliore usus oratione, postquàm nonnihil lenivit, Comitem responsi æquitatem probare homini conatus est, amicum eo de re tota altius aliquanto disserens: addiditque ad extremum, adfuturum propediem Terranovæ Ducem ab Rege delegatum ab eo certius aliquid expectandum. quanquam sua quidem sententiâ, nunquam aut ab ipso Comite, aut

& de colloquio Alexandri, & Internuncii Cæsaris.

Petiit is Internuncius inducias ab Alex.

qui eas negavit.

offensum iratumque

placare nititur.

aut à quoquam mortalium, inter Regem ac ſuos concordiam, ineundam, quamdiu provinciæ circumagi ſe ab Orangio, ac ludificari patiantur. Nempè è re illius eſſe, non extingui in Belgio ignem, cui alendo faſces ac pabula ex ejus ſilva comparari neceſſe ſit. Neque hoc ipſum cum emiſſariis ſuis arcanorum conſociis Orangium aliquando diſſimulaſſe inter quos Dorpium nuper Ziriczeæ Præfectum, paucis antè diebus captum retuliſſe, ſibi affirmaſſe Orangium de pacificatione colloquentem, Suis rationibus tutum non eſſe, iniri ullo modo cum Rege concordiam. Quod ſi ille de induciis, ne nihil agere videatur, aliquid in præſentia movet, ſibi Comes perſuadeat, non poſtulari ab eo armorum requiem, uti gradum ad pacem, ſed ut vires regii exercitus ea ceſſatione conſumat. Rogare itaque illum, ut reſponſo æquiorem in partem accepto, pro ſua prudentia, munerisque ſui ratione, provincias hortetur, ac ad controverſiam confectis legitimè tabulis, arbitrio Cæſaris ſubmittendam: ſimulque ad ſuos Coloniam delegandos, Cæſarem adurgeat; certus, ducto hinc ritè principio, cetera, quantum in Rege quidem, ac in regiis miniſtris erit, ordine ſecutura. Per hæc aliquanto placatiorem; uti videbatur, Ottonem Comitem ad ſuos remiſſum ſignificat Alexander Terranovæ Duci: additque hac ſuper re ſententiam ejus expectari. Et ille non modò reſponſum Alexandri probavit, ſed etiam tranſmiſſo ad eum ſecreto legationis ſuæ commentario, quemadmodum Rex mandaverat, adjunxit præter alia, potuiſſe hoc quoque ab eo reſponderi, inducias illud tantummodo tempus comprehenſuras eſſe, quo tempore Colonienſem conventum agitaverint legati: quos quum nondum provinciæ nominaverint, profectò illas præpoſtera feſtinatione conſultum velle conventui, ad quem conventuros adhuc non habeant. At Rodulphus Cæſar, apud quem de reſponſo Parmenſis Principis queſtæ admodum erant provinciæ, communicatis cum

Margin notes: 1579. — & quaſi placat. — De his præmonitus Terranova laudat ſententiam Alexandri: (19. Feb.) — & accerſitus à Cæſare requiſitusque de induciis. (I. Borgia.)

1579 cum oratore hispano querimoniis, simulque ex itinere Coloniensi Pragam evocato Terranovæ Duce, cujus in mandata retulisse Parmensem audierat induciarum spem; pluribus cum utroque differuit de aliqua armorum vacatione, quam uti pacificationis initium provinciæ jure postularent: & ipse in rem duceret non exasperari novis offensionibus eorum animos, qui ad pacem disponendi essent. Sed Terranova, ut erat non imparatus, id pertinere quidem ad se respondit, sed ex æquo cum Parmensi armorum in Belgio Duce, & cum reliquis legatis, quibus nondum electis, non posse non differri certum de armorum cessatione judicium. ad quæ subjecit orator Borgia (id quod ut Cæsari significaret, præmonitus fuerat ab Alexandro,) vel si à provinciis delecti missique Coloniam disceptatores sui fuissent; ad huc tamen videri, non potuisse Farnesium inducias pacisci; quum in eas convenisse antè debuerint quatuor, quæ Belgium distrahunt factiones, Orangii, Casimiri. Alençonii, ac Malecontentorum: quarum una dissentiente, atque adeò impunè arma tractante, qui possit ex regio exercitu vacatio armorum peti? Quamobrem quum tam multa responsi æquitatem à Parmensi Principe allati abundè testentur, non debere Ottonem Comitem, omissa cura sollicitandi provincias, in suos allegent, conatum omnem in extorquendis præpostera anticipatione induciis adhibere. Sic enim illum non obscurè ostendere, quàm se obnoxium Orangii consiliis, atque adeò partium quàm non se medium gerat: contra quàm eum deceat, qui personam sustineat æquissimæ Majestatis ejus. quam ad extremum uterque supplices orarent Catholici Regis nomine, ut donec in Cæsaris ejus manus causæ arbitrium utrinque depositum non fuerit, induciarum disceptationi silentium imponi velit. Verum per eos dies intercessit aliquid, quod Cæsaris animum non parum offendit. Nuncius enim ab Ottone Comite cum litteris Pragam advenit querelarum plenis

eas dissuadet.

Id quoque facit Orator hispanus;

non sine querela contra Ottonem,

(*Borgia & Terranova*) Iratum Cæsarem Parmensi Principi. (*8. Mart.*) ob negatum colloquium Cæsareo legato,

plenis adverſus Parmenſem Principem: quòd Ottoni tempus locumque ad colloquium petenti negaverit: & tabellario, qui litterarum faſciculos ad Archiducem Matthiam, & ad provincias ab aula Cæſaris afferebat, litteris exuto à Tribuno Mondragonio; non modo injuriam non punierit, ſed juſſu id factum ſuo reſponderit. hæc autem, ajebat iratus Cæſar evocato ad ſe Borgia, pacificationis turbamenta eſſe à Parmenſi Principe, cujus vel opera vel incuria dum intuta eſſent Cæſareis adminiſtris itinera, nullos cum ſui diſcrimine aliena curaturos confecitque ad extremum, intellecturum ſe quo animo regii adminiſtri eſſent erga traditum ſibi concordiæ arbitrium, ſi quas ſæpè commendaverit inducias, ultra non diſtulerint. Quæ omnia unà cum reſponſione à ſe Cæſari data, perſcribens ad Alexandrum Orator Borgia addit. *Quoniam ille placari aliter haud poſſet, ac Terranova ipſe manus jam anteà dediſſet, pollicitus Cæſari quod avebat; certam à ſe quoque ſpem induciarum ejus Majeſtati factam propterea orare obſecrareque, ſponſionem ratam habeat, ceſſationemque armorum aliquam paciſci cum provinciis ne recuſet*. Ad hoc autem pronius aliquanto perurgendum movit, opinor, Borgiam rumor imperatoriam per aulam deditus ab eodem nuncio, qui in via audiſſe ſe narrabat, conflixiſſe cum Parmenſi Principe Ordinum exercitum, Principemque deſideratis circiter decem ſuorum millibus campum, victricibus Ordinum copiis conceſſiſſe. Figmenta nimis quàm crebrò uſurpari ſolita à multis, quo temporariam ſaltem fidem extorquentes, præſentia ex voto componant, nihil interim ſolliciti de ſuperventura mox rei contrariæ fama, cui nempe fructum ea anticipatione præripuerint. homines publico exitioſi: fideiq; qua humana conſtant commercia; falſarii, & corruptores. Sed Alexander, qui victorem iis diebus exercitum ab Antverpiæ mœnibus reductum Trajecto jam circumdederat, ſatis intelligebat, querelas per Ottonem in aurem Cæſaris ingeſtas demum ſpectaſſe, ut ad inducias eo impelleret tempore, quo maximè timebantur

1579

& ob tabellarium litteris ſpoliatum,

(*Alex.*)

placare ſtudent Terranova & Borgia.

(*Cæſar.*)

Et ſpem induciarum Cæſari faciunt:

præſertim ſparſo rumore Parmenſem infeliciter pugnaſſe.

Sed falſo & commento rumore.

1579 bantur Regis arma; ideoque præter privatas litteras, queis Terranovæ Borgiæque respondit, de utriusque facilitate questus; Gomicurtium, virum solertem, immotæque in Regem fidei, accurato instructum commentario ablegavit ad Cæsarem: quem una eademque opera & de VVallonum reconciliatione, in quo per eos dies provinciæ insimulaverant Alexandrum apud Cæsarem, & de recente Ottonis querimonia edoceret.. Et de VValonibus quidem facilè Gomicurtius Alexandri operam Cæsari probavit. Quod ad alterum verò, in quo plus laboris fuit, præfatus aliqua de Parmensis Principis erga Majestatem ejus observantiâ, rationem afferre eorum, quæ nuper acciderant, orsus est: Petiisse Ottonem Comitem per certum hominem ab Alexandro, ut audiretur, eo nempè die, quo exercitum, strato super Mosam ponte, in hostium oculis transmittebat in Brabantiam: ideoque responsum à Farnesio, sustineret aliquantulum, trajecto dum amne, locum, quo congredi possent, attribueret. Reverso ad idem repetendum nuncio, idem quoque tantum magis responsum esse, quanto, fracto tunc navium ponte, intentiorem curam, & præsentiam Ducis res subita requirebat. Ipso autem die, quo traductus exercitus Brabantiæ ripam attigit, Alexandrum, misso statim cum litteris milite, Ottonem invitasse, ut VVertæ, aut quo ei videretur loco, convenirent. ipsum tamen, responso nullo ad ea reddito, nusquam apparuisse. Quod ad tabellarium attinet: illum per Limburgensem agrum, Trajectum versus tendentem nulla fide publica, captum quidem exutumque litteris fuisse à Centurione Mondragonii, qui per provinciam sibi attributam prætereuntes viatores observari è Farnesii præscripto imperaverat; sed illicò deductum à Centurione ad Mondragonium cum fasciculo litterarum. ab hoc transmissum fuisse ad Farnesium. qui, viso ad Ottonem Comitem litteras pertinere, subitò hominem, ac litteras ad eum amandaverit, testatus non solùm

(20. Martii) Alexander allegat in Germania Gomicurtium:

qui cum Cæsare de his agat.

De Wallonibus persuadet.

Narrat de negato colloquio:

subjicit de tabellario.

ægrè

ægrè sibi esse, quòd in Cæsaris tabellario id acciderit, sed etiam, si Otto, uti debuerat, de adventu ejus præmonuisset, profectò non omissurum fuisse se, quin addito militum comitatu, securum viæ ubique præstaret. Quæ quum ita essent, (subdidit Gomicurtius) uti re ita esse firmissimè assevera-ret; pro sua singulari sapientia reputaret apud se Cæsar, quàm parùm æquè, parùmque liberaliter Parmensem Principem insimulaverint: simul quàm alienum se Comes gerat à regiis partibus, quarum ministris creare undecunque invidiam non desisteret. Ex quo etiam non debere Majestatem ejus admirari, si Parmensis differre adhuc cogatur armorum cessationem: quam nempè videat ab Ottone peti nullo publico commodo, sed solùm fœderatarum necessitate provinciarum, quæ milite ac pecunia destitutæ, eas nunc inducias à Parmensi tam ingentium ac victricium copiarum Duce postulent. quas ipsæ olim provinciæ exercitu validæ Ioanni Austriaco pernegaverint. Præterea nec si velit, posse Farnesium (quippè facultate sibi à Rege circumscripta) sine aliorum suffragio legatorum, (qui tamen nondum coaluerint) inducias cum provinciis constituere. Denique & illud considerationi Majestatis ejus relinqui, admittendum ne sit, peti à Fœderatis armorum ferias, præsumpto Provinciarum generalium nomine. Nam, præterquam quòd illi non sine Regis injuria id nomen induunt, quodnam robur habituram eorum pactionem, qui inter se distracti discrepantesque, quum in eam pariter non consenserint, ea se jure non teneri, (si ita in rem fuerit) affirmare possint? Ad quæ Cæsar; quum satis sibi factum de Ottonis querelis ostendisset, solùm in induciis non nihil adhuc hærens, considerandum esse dixit, quomodo sine illis, Legatorum aliorumque pro pacificatione ultro citroque commeantium securitate caveatur. Tum Gomicurtius, Nullum in ea quidem re mandatum habere se à Parmensi Principe præfatus, sibi tamen, addidit, in mentem venire consilium, quod

1579.

Differit de induciis,

quas concedi non debere confiscit tres ob causas.

Cæsar cæteris annuens solum insistit in induciis, pro futuris securitati nunciorum, cui remedium suggerit Gomicurtius:

1579 quod in Cercampi olim conventu, pro pace inter Philippum, Henricumque Reges componenda, captum esset. quum enim induciæ ante congressum pari studio peterentur à Gallis, absque armorum cessatione non conventuris; ita temperatam rem esse, ut quibus itineribus Cercampum Artesiæ cœnobium in Paulino Comitatu contenderetur, in iis circumque ea ad semileucæ spatium, servarentur induciæ: cæterùm, præter certas hascce vias tam ex Belgio, quam ex Gallia Cercampum tutò ferentes, in aliis interim locis, ut libet arma impunè exercerentur; uti exercita tunc fuisse, ipse eo tempore cum Megano Comite Peronam aggressus testari posset. Quibus à Cæsare non improbatis, ad Procancellarium mentis suæ conscium, dimissus est. A quo, quum sæpius convenissent, ad extremum libellum accepit Parmensi deferendum, non alia fermè, quam quæ Cæsar ipse responderat, complectentem. Hoc tamen unum in eo quum legisset, *Nulla liberi commeatus tessera opus fuisse tabellario, qui insignia præferret Imperii: incederetque per eas provincias, in queis jus suum Cæsari sit*; scriptum illicò restituit, negans posse ab se id accipi, quod adversaretur authoritati Regis sui, Dominum non agnoscentis in ea præsertim Limburgensi provincia, in qua tabellarius detentus est, idque constare ex dominiis, quæ ab imperio beneficiaria Rex haberet: atque inprimis ex Burgundico circulo postremùm à Carolo Quinto ad alios novem Germaniæ orbes adjecto; in quo disertè, iteratisque verbis, ab Imperii jurisdictione, Belgarum provinciæ excipiuntur. Neque post multo Gomicurtius cum responso ac litteris, quæ à Cæsare prius acceperat, ad Alexandrum rediit, legatione ex sententia perfunctus: nempè is erat legatus, qui non à Principis solùm commentario, sed à suo etiam instructus ingenio, promptum haberet, quomodo subitanea rerum, quæ certo mandatorum numero circumscribi nequeunt, sagaciter expediret.

Nec illud respuit Cæsar.

(*Sal-vetondotto.*) Ejus tamen Procancellarius aliquid de tabellario monet.

(*feudi*) 1548. quod dissolvit præsenti ingenio Gomicurtius.

(29. *Apr.*)

ET

ETIAM Coloniam, destinatum conventui locum, delecti Proceres adventabant. Primusque ingressus est Herbipolensis Episcopus, cum Ottone Henrico Comite in Schwartzemberg. secutus Carolus Aragonius Terranovæ Dux: postridie Ioannes Baptista Chastaneus, Archiepiscopus Rossanus, Pontificis Nuncius, cum Iacobo Trevirensi Archiepiscopo, Imperiique Septemviro: ac biduo post Gebhardus Truchsesius Archiepiscopus Coloniensis, & ipse Septemvir Imperii. Pro Willelmo Iuliæ Cliviæque Duce, cujus excusata absentia, venêre eodem die, cum Coloniensi, Vernerus Geimmenicus Archisatrapes Iuliacensis, Ioannes Levermannus, & Hermannus Richius, jurisconsulti. Per eosdem dies accessere tamquam Terranovæ comites consiliariique, à Parmensi Principe submissi, Maximilianus Longavallius Vauxii Dominus, regio ærario præfectus, & Ioannes Funcquius, hic litterarum, ille armorum, uterque legum morumque belgicorum sciens, arcanique consilii senator; & Vrbanus Scarembergius, Parmensi à Germaniæ secretis. Denique post alios, publica prius fide, quod ad iter spectet, accepta, affuere à fœderatis provinciis Philippus Croyus Areschoti Dux, Ioannes Lindanus Sanctæ Gertrudis, Fridericus de Divæ Marollæ Abbates, Bucho Ayta Sancti Bavonis Præpositus, Gaspar Schetzius Grobbendochæ Dominus, Franciscus Doignes Dominus Beaumontii, Adolphus Meecherchius intimi consilii senator, Bernardus Merodius Rumenæ Dominus, Adolphus Goorius Dominus Caldembrochii, & Adrianus Milanus, & Aggæus Albana jurisconsulti. Ex his autem, quos nominavi, omnibus, actores tantumodo erant, hinc Terranovæ Dux, Regis Catholici Legatus, inde Dux Areschoti, cum reliqua ejus cohorte missus ab Archiduce Matthia, fœderatisque provinciis. Inter hos pronunciandi arbitrium penes Rodulphum Imperatorem residebat, cujus personam absentis sustinebant partim Septemviri Augustales, atque Herbipolensis Antistites, cum

1579. COLONIAM de pacificatione acturi veniunt Herbipol. Episc. (4. Apr.) Otto Comes, Terranovæ (5. Apr.) Dux. Chastaneus Archiep. Trevirensis & Coloniensis Electores, Tres pro Iuliacensi Duce, Totidem à Parmensi Principe, (*Caput finantiarum*)

& undecim pro provinciis fœderatis,

Ex his actores partium erant Terranova pro Rege, Dux Areschotus cum sociis pro provinciis: Arbiter omnium Rodulph. Cæsar.

Ottone

1579 cujus personam referebant Electores & reliqui.

Ottone Comite: partim à Iuliacensi Duce substituti. Rossanus extra ordinem aderat à Romano Pontifice Gregorio Tertiodecimo Nuncius, belgicæ pacificationis hortator inspectorque. Etenim Gregorius in omnes Christianæ Reipublicæ partes intentus, ne quid detrimenti in eo conventu ex indulgentia, aut ex fraude partium, vetus Religio caperet, illuc, pro sui muneris ratione, virum distinavit, cujus perspectæ sæpius in legationibus prudentiæ tribuebat ille permultum: probavitque postea Pontificis judicium Purpuratorum consensus, qui successorem eum Gregorio, post Xystum Quintum adlegerunt. Sed præter hos, qui Coloniæ disceptatores convenerant, longè plures erant, qui alibi quum degerent, hîc tamen aderant, consiliis, pollicitationibus, minis, publicam pacis causam privatum negotium facturi. Nempè uno hinc nexu, voto non tamen uno, pendebant & Alexandri Parmensis arma, & Archiducis Matthiæ status, & Ducis Alençonii spes, & Orangii fortuna, & VVallonum reconciliatio, & tranquillitas provinciarum; atque ideò versis hùc undique curis, variè in Coloniensem eventum omnes intendebant, plerique turbamenta frustrandæ pacificationi adornabant. Quo majori sollicitudine Conciliatores, nihil horum videlicet ignari, præcautè, suspensèque rem aggrediendam, & circumspectanda sibi omnia censuere: sed Divinam inprimis opem solenni placamento advocandam Septemvir addidit Coloniensis. sive hæc publici boni cura fuit, sive simulatio hominis, illa Religionis specie abutentis ad initia constabilienda controversæ tandiu Sedis suæ. Ergo ante congressum, ad capiendum à Deo ritè principium, visum est, instituta supplicatione circumduci quæsitissimo per urbem apparatu augustissimum Christi Domini corpus: comitantibus utroque Augustali Septemviro, medioque inter eos Apostolico Nuncio: tribus inde Principibus, Herbipolensi, Terranova, atque Areschoto: horumque duorum filiis Carolo Principe

Extra ordinem erat Pontificis Nuncius.

(*ad Reg. Hisp ad Venet. &c. Hic fuit Urb. VII.*) Quam multi ex hoc conventu penderent.

Hinc versi animi ad implorandam Dei opem,

celeberrima supplicatione.

(*Isselt de bel. Colon.*)

Chima-

Chimacio, & Petro Aragonio, cum totidem magni nominis Abbatibus, Proceribusque permultis, ac senatu civitatis universo: tantâ supplicantium pompâ, ac mortalium frequentiâ, quantâ celebriorem aliquando visam Coloniæ vulgò negabant. Sic implorata S. Spiritus ope, Nonis Maji, qui dies auspicandæ rei dictus erat, à Cæsareis Conciliatoribus cœptum est agi. In ædem illi certam quotidie conveniebant: illuc modò Regis, modò Ordinum Legatos, qui domos propè conduxerant, plerumque separatim, interdum & conjunctim evocabant. uti primò factum est, habita ab Apostolico Nuncio in omnium consessu Procerum, oratione ad optatæ dudum concordiæ rationem ineundam, restituendumque Regis Catholico, legitimo Principi obsequium, ac pristinam Belgarum provinciis tranquillitatem. Inde conciliatores, accitis seorsim Legatis, ostensa, quam ipsi habebant à Cæsare, componendæ pacis facultate, fiduciarias Legatorum litteras ac mandata, uti assolet, inspicienda postularunt. ac probatis, quæ à Terranova oblata sunt, hæsere non parùm in Provinciarum litteris: quòd Legatorum mandatum non ultra sex hebdomadas protenderetur: quòd quum datum subscriptumque esset nomine provinciarum omnium, nullius tamen ex septemdecim provinciis appareret in eo nomen: quòd ambiguum videretur, & conditionibus implicatum: denique quòd Leone & Columna, signo ad eam diem inusitato, obsignatum esset. Quibus de vitiis advocatos ad se Areschoti Ducem, ejusque collegas admonuere; eos hortati, uti plenius sibi à provinciis consultum vellent. se tamen æquiorem in partem ea interim accipere: nec propterea vel tantisper in suscepto negotio moram tracturos. Ad quæ illi scripto respondentes (nam ita usurpatum, ut Cæsarei quidem Conciliatores voce, Legati autem tam inter se, quàm cum Cæsareis scripto agerent) effecturos se cum

1579

(7. Maji)

locus modusque conveniendi.

Post Nuncii adhortationem,

conciliatores ostendunt facultatem à Cæsare.

postulant legatorum facultatem inspiciẽdã. probant quæ ostenditur à Terranova. non quæ à legatis provinciarum. quatuor ob causas.

sed illi satisfacturos se promittunt.

1579 se cum provinciis, ut nulla ex suo mandato controversia moraretur negotium pacis; addidere, illud posse moram impedimentumque afferre, quod ex Orangii litteris acceperât hesterno die, Parmensem Principem non desinere cum VVallonum provinciis de reconciliatione paci-sci, conventum cum illis agere, Legatos inde accipere, Coloniam aliò transferre. ex quo evinci, aut non solum Terranovæ Ducem ineundæ cõcordiæ mandatum ab Rege habere, idque silentio premi ab eo non debuisse: aut Parmensem immeritò arrogare eam sibi potestatem, quæ & supremum Cæsaris arbitrium imminutum eat, & Conciliatorum Legatorumque operam eludat, & provincias distrahat confundatque. Expensa à Cæsareis hæc querela, tradita est Regis legato. A quo responsum: E mandati sui tenore jam constitisse, quæ vis ejus esset. quid verò cum Artesiis, atque Hannoniis paciscatur alibi Parmensis, à se cohiberi non posse, nec debere: immò neque à provinciarum Legatis jure id exigi; nisi fortè ipsi, ut Hannoniorum Artesiorumque nomine in Coloniensi conventu agant, allegati sunt. Quod si hujusmodi mandatum proferre non possunt, sinant Belgii Præfectum regiis subditis ad Domini sui gratiam properantibus benignè occurrere: & cui fas est, pro ea quam habet à Rege gladii potestate, rebelles ad Principis obedientiam armis adigere; permittant, eidem licere, provincias belli pertæsas, pacisque percupidas, conciliatâ animorum concordiâ, ad obsequium Regis adjungere. Neque de Imperatoris arbitrio sollicitos eos esse oportere; nihil authoritati suæ privatas hujusmodi pactiones officere, Cæsaream Majestatem abundè aperuisse Parmensis nuncio: & Cæsareis suis Conciliatoribus, ut ipse inaudierat, significasse. Quod Cæsarei confirmantes, prolixè testati, ab illa Parmensis opera, quam utilem publicæ rei existimarent, nulla se ratione offen-

Simul de Parmensi queruntur privatum conventum agitante.

Respondet scripto Terranova.

(Camicurtio de quo supra) & probant responsum Conciliatores.

1579

offensos; oravere Areschoti Ducem, ut quando satis velitatum esset, tota nunc acie decernerent: & rei, ad quam convenissent, instantes, excogitarent, atque ad se afferrent rationes & capita, quæ conficiendæ pacificationi percommoda arbitrarentur. ut ea seorsim antè discussà, utrique dein parti, quod benè verteret, aliquando proponerent.

Tum verò hortantur Ord. Legatos, ut afferant capita pacificationi consentanea.

Sed neque hoc sine altercatione cœptum est, affirmantibus Ordinum Legatis, haud sibi inchoandum esse, sed quid Rex à subditis velit, expectandum.

Sed illi negant à se incipiendum.

contrà, Regis Legato respondente, meminisse eos debere, provincias pro concordia cum Rege componenda Cæsari supplicasse: hujus postulatu Regem motum fuisse, ut in eam curam intentè incumberet, causæ arbitrio Cæsareæ Majestati tradito, Legatoque suo ab Hispania misso ad ea, quæ peterentur à provinciis, agnoscenda, pacemque, si postularentur æqua, firmandam. Itaque expectaturum se, quæ illi petant, audire. nullos enim melius, quàm ipsos ea nosse, de quibus conquerantur, quæque exposcant à Rege, ut cum eo in gratiam tutò redeant.

Id ipsum de se negat Terranova.

Quibus illi quamquam ægrè assentientes (namque Cæsareis id æquius visum) concordiæ capita proposuere octodecim, adeò superbè composita, ut & Cæsareis non media, sed extrema visa sint: & Terranova jam tunc conjecerit, nihil ex eo congressu sperandum.

Proponunt tandem Ord. Legati octodecim capita.

Nam ut summatim aliqua referam, *Inituros se se pacem cum Rege Catholico, Principe ac Domino suo naturali spondebant, modò quidquid actum ab Archiduce Matthia, quem penes administratio Belgii mansura sit, ratum habeatur. modo quæcunque urbes, arces, ac loca à Joanne Austriaco, aut à Parmensi Principe capta fuerint, in manus Ordinum restituantur. modò reformata religio ubicunque locorum exerceri cœpta jam fuerit, sine cujusquam noxa exerceatur. modò decies centena coronatorum millia supplenda pecunia in bellis à fœderatis provinciis insum-*

Quorum aliqua hæc sunt,

1579 *pta, ab Rege Ordinibus persolvantur.* Nempè hæc condita fuerant Antverpiæ eo tempore, quo illic de infausta Trajectensi aggressione nunciatum est: depressis adeò, uti credebant, jacentibusque Hispanorum animis, ut posse illis imponi quæcunque onera conditionum sibi persuaderent. Et quamquam intepuere non parum, audito Alexandrum nihil inde motum, Trajecto acriùs instare; evenit tamen tunc aliquid in Farnesianis castris, (ex quorum successibus suam ipsi sententiam in Coloniensi colloquio moderabantur) unde confidentiam resumpsere. Namque stipendiis non procedentibus, (trimestris enim pecunia in mensem Martium promissa, exeunte jam Majo adhuc expectabatur ab Hispania) miles æris indigens per vicinos agros pagosque rapto victitare cogebatur. Et Alexander quidem, quoniam festinatis sæpè nunciis litterisque nihil exprimebat ab Rege in Lusitanicam expeditionem intento, misso aulico suo Pioraſco ad parentes Octavium, & Margaritam, & ad patruum Alexandrum Cardinalem, propiorem ab iis opem, uti antè acceperat, expectabat. Interim gliscente inopia, & honestiore ex necessitate licentia, opera in castris segnius promovebantur, deserebantur alicubi stationes, imperia Centurionum ad præsidia revocantium vagum palantemque militem, palàm contemnebantur, donec audacioribus, suspendio paucorum, coërcitis, visa est in præsens restitui castrensis disciplina. Sed non diu duraturam apparebat: superante metum FAME, quæ nec imperantes audit, nec supplicium se ipsâ majus novit. Iamque Germanorum cohortes, communicatis consiliis, consueta castrorum munia passim omittebant: non obscuris vocibu[s] minisque, nec ab hoste defensuros se castra, nisi stipendia numerarentur. Et jam Alexander veritus, ne serpens in horas malum, equitesqu[e] fortè comprehensurum, serò nempè remedi[um]

immodica illa & confidentiora,

ob auditas in Farnesianis castris turbas:

exortas propter dilata stipendia,

(Parmenses Duces)

& egestatē exercitus:

ant

anteverteret; præsentem pecuniam unde unde 1597
posset expediturus, Coloniam ad Terranovæ Ducem misso Gastone Spinula, summam aliquam pecuniæ mutuam rogaverat: denique & argenti supellectilisque suæ partem Leodii oppigneratum dederat. Nec minore videlicet opus fuerat celeritate: nunciatur enim Alexandro, Raitres, conspirante cum peditibus equitatu, postridie ad eum venturos stipendia postulatū, certos à tabernaculo ejus, nisi solutâ pecuniâ, non abire. quum acceptis enimverò in tempore decem aureorum millibus à Colonia, ac multo pluribus auctus aliunde, ea in pedites, quibus miserebatur magis quàm irascebatur, illicò divisit: Raitres verò diem adhuc unum, quasi minarum contemptor, expectare voluit. In has ergo turbas conversi è Coloniensi conventu Ordinum Legati, pacificationis capita, quemadmodum dicebam, confidentius exposuerant. Nisi fortè ipsi conditiones, uti fit, immodicè intenderant, ut esset, quod in iis postea laxandis, dari Conciliatorum gratiæ videretur. Quamquam erant qui crederent, ab Orangio, cujus consilio Ordines agitabantur, ideò quæsita hæc fuisse conditionum extrema, quo Regii procul dubio offensi, spem omnem protinus abjicerent. Sed à Cæsareis admoniti, ut æquiora proponerent, & Legatus regius ut eorum capitum loco sua proferret; illi quidē multa ex iis interpretantes, pauca detrahentes, quasi nova cuderent, vetera demum reposuere: Terranova autem, re cum Vauxio Funcquioque collata, pacis summam viginti septem distinctam articulis comprehendit. In quibus Regis nomine pollicebatur inter alia, (ut quantum ab Rege concederetur, ostendam) *Belgium omne externâ militiâ liberandum: ad regimina civitatum, ad senatorum munia, ad arcium præfecturas non admittendos nisi Belgas: Buranum Comitem, Orangii filium libertati ac patriæ restituendum,*

sed à Parmensi celeriter compositas.

Aliæ causæ confidentiæ legatorum Ordinum.

eorum articulos non probant Pacificatores.

Terranova preponit suos:

Eorum summa.

1579 (Utrecht.) *dum, eique præfecturas Hollandiæ, Zelandiæ, atque Ultrajecti consignandas: Religionem Catholicam Romanam ubique locorum, exclusa omni alia, ritè servandam; indulgendum tamen iis, qui ab ea dissentirent, quadriennii tempus alio cum fortunis suis commigrandi: denique regii sanguinis Principem, qui provinciis moderetur, propediem ab Rege nominandum, ac statuendum.* Hæc atque alia concordiæ capita dum ostensa Ordinum Legatis, & quæ Legati correxerant, dum tradita Regiis utrinque expenduntur: adventu Ioannis Nassavii Coloniam immissi ab Orangio, post Farnesiana ad Trajectum castra nullo exitu pertentata, iterum de induciis sermo recaluit, novis præsertim ab Imperatore litteris id ipsum suadentibus. Nec cessabant Ordinum Legati Parmensem Principem incusare, armorum pertinaciâ, pacis commercia interturbantem: ac provinciarum postulata, Coloniensium Procerum arbitria, Cæsaris imperia contemnentem. Sed Terranova ab Alexandro jam præmonitus apud Septemviros contrà disserebat. *Parmensem quidem Principem regiis armis non aliena invadere, sed quæ Regis esset, repetere. Dividi hæc posse munia, ut armis subigantur rebelles, & pactionibus volentes reconcilientur. Sed cessationem armorum non præoptari à provinciis ad pacificationem facilius ineundam: sed iniri tractationem pacificationis ad cessationem armorum callidius obtinendam. Id verò tantò nunc certius apparere, quanto praduræ illorum de pace conditiones, quas tamẽ ipsi nimium videlicet emollìisse se jactitãt, longius eos abesse à consilio firmandæ aliquando concordiæ persuaderent. Quæ porrò concordia dum aut nulla speretur, aut incertissima sit; qua ratione posse pro re adeò dubia certum ad detrimentum Regem cogi? summâ per eos dies impensâ à Farnesio Trajectum ultra citraque Mosam, jactis pontibus, frequentibus castellis, perpetuis aggerum molibus, cõtinuatis in modum oppidi castrensibus tectis, incessum clausumq; adeò teneri; ut de-*

(Ut suprà dictum est.)

De Induciis iterum agunt Ord. Legati,

Parmensem accusantes.

Contra disserit Terranova, pro Parmensi & contra postulatum induciarum.

ut desperata omni externa ope, nemo jam dubitet, 1579
quin brevi casurum sit Parmensis in manus. Nam quantum virium sit in fœderatis provinciis ad obsidionem solvendam, exploratum modò esse, copiis earum ad ejusmodi castrorum aspectum perterritis, nec pugnam, immò nec accessum ausis. Igitur à tanta urbe jam penè capta, remisso victoriæ impetu, atque abjectis armis, supremam manum abstinere, quid esse aliud, nisi spatium modumque obsessis ad pervicaciam suam communiendam, & Fœderatis ad vires, imploratis externorum, uti solent, auxiliis, reparandas elargiri? ac simul regio in castris exercitu elanguente, forsitan (quod in longa obsidione otiosis accidit) tumultuante. Regē interea ad nova opum impendia, pro retentanda ex intermissa urbe victoria, instaurato iterum bello damnare? Iam verò illud appellandum ne provinciarū simplicitatē, an confidentiam? Esse illas in præsentia sine exercitu, sine pecunia: adeò, ut in conatu liberandi paulò ante Trajecti, coacto provinciatim ære, nonnisi post menses omnino duos, collectitios aliquot milites in eam expeditionem ægrè compulerint. quum eodem tempore Regis copias & virtute Ducum, & numero militum formidandas, modò ad Antverpia usque mœnia, modò latè per Geldriam Brabantiamque Parmensis extendat. In hoc ergo tam dispari partium statu, qua fronte petere provincias, ut arma utrinque deponantur, quum ipsæ exercitum non habeant, quem exarment? Et quod genus induciarum esse, uni partium imponere conditionem, cui pars altera subesse non possit? credo istos, si nudi forent, de indumentorum jactura cum bene vestitis collusuros esse. Quod si remotis vocabulorum ambagibus fateri volunt, induciarum nomine, nihil se demum quærere aliud, nisi præsentem armorum tempestatem declinare: cur à se tantoperè discordent, ut cujus clementiam exoptant, superbis illum postulationum articulis offendant? Itaque Legatos ex animo admonitos, atque etiam oratos velle, ut quo ipsi studio connituntur, indu-

1579 *ciarum nomine Regis exercitum exarmare, eundem conatum adhibeant, quo provincias pro sua sapientia, persuadeant, ut aut æquiora ab Rege postulent, aut, quæ ipse Regis nomine proposuisset, accipiant. In id enim si provinciæ propensionem suam sincerè ac seriò commonstraverint, persanctè polliceri se, in seque recipere; quæ nunc jugulo obsessæ civitatis imminent, & quæ mox in alias atque in alias pari successu destinantur arma, intermisso victoriarum cursu, illicò deponenda. Gavisuro nimirum Rege, quòd indignationem suam omnes intellexerint, pauci senserint.* Ergò dimissa iterum induciarum spe, ad pactionis capita examinanda reditum est. quorum pleraque à Terranova proposita quum Ordinum Legati tanquam expectationi minimè consentanea rejecissent, affirmantes, si illa mitterentur ad provincias, verendum esse, ne viso eorum excessu, ad consilium desperatissimum adigerentur: ac proinde orassent, ut ea moderari, sicuti ipsi jam fecerant, ne gravaretur; Terranova, quamvis ab Rege, quem super Religionis capite consuluerat, nondum litteras accepisset, re tamen cum Castaneo, Apostolico Nuncio communicata, dempsit ac mutavit aliqua, votisque provinciarum propiora confecit. Sed neque Antverpiam missa placuere Procuratoribus provinciarum. Itaque Cæsarei, quòd viderent, concordiæ bis utrimque pactionibus tentatæ, bis utrinque rejectæ finem nullum, animis in diversa trahentibus, unquam fore; suscepere ipsi in se se onus ex remisso utrinque refractoque partium rigore, temperatum aliquid mediumque componendi. Sed antè audire ex Terranova visum est, quò demum ipse pro mandati sui facultate progredi posset. Quatuor è multis erant, in quibus potissimum dissentiebatur. Archiducis Matthiæ confirmatio; urbium aliorumque locorum in manus Ordinum restitutio, verborum aliquorum correctio, & Religionis Catholicæ observatio. Et de Reli-

(Mastrich)

Reditur ad articulos pacis.

quos à Terranova propositos rejiciunt Legati Ordinum:

mutat eos Terranova:

non tamen placent.

Quatuor, in quibus præcipuè dissentiebatur.

Religione quidem jam litteras Toleto acceperat Terranova; in quibus revocans ei Rex in memoriam, quæ tum de obedientia sibi debita, tum de avitæ Religionis cultu, nullius arbitrio submittendis, in secretiore commentario jam exceperat; negabat assentiendum Herbipolensi Episcopo suadenti, ut Religionis arbitrium uni Cæsari committeretur. satius futurum, si summo Pontifici, cujus hæ partes sunt, ejusmodi disceptatio reservaretur. sin minus, placere sibi, ut Cæsari, sed non sine Pontificis definitione tribueretur. Quod autem fœderatæ provinciæ viderentur Religionem admissuræ, modò ea, quam vocant *Religionsfrid*, Gandavi, & Antverpiæ, præter alia, in quibus exercebatur jam loca, reciperetur; in duabus hisce civitatibus permitti vetabat. posse tamen, spectata temporum iniquitate, hæreticos earum urbium incolas tolerari ad certum definitumque tempus, nulli pœnarum, quæ in eos à legibus decernuntur, interim subjectos. Ex hac litterarum summa, quum Terranova, quid de Religione posset, Cæsareis Conciliatoribus, Apostolicoque Nuncio significasset: simulque quid in aliis controversis capitibus præscriptum sibi esset, aperuisset; illi collatâ operâ (nam quæ primùm confecerant themata pacificationis, ostensa Ordinum Legatis, admissa non sunt) demùm iisdem Ordinibus clementiora petentibus ita censuerunt. *Matthiam Belgii Præfectum non quidem confirmandum, acta tamen ejus rata in posterum habenda. Vrbes, atque alia loca tradenda Gubernatoris in manus, sed ab eo non nisi Belgis consignanda: qui præter antiqua sacramenta Regi tanquam naturali Domino præstari solita, fidem suam pro hujus pactionis observantia, Regi, atque Ordinibus, obligabunt.* In quibus postremis verbis provinciæ magnoperè insistebant. sicut & illud de Belgii Præfecto, qui regii sanguinis esse deberet, in hæc verba concipi volebant: *uti*

1579 (12. Jun.) De Religione servanda Philippi Regis sententia.

(Pax & libertas Religioni.)

(Pacificatores.)

Articuli à Pacificatoribus, his pro partibus compositi.

Rex haud posset, nisi gratum Ordinibus, Gubernatorem Belgio imponere. quæ illi modico flexu ita

1579 (Conciliatores.) commutarunt: *eligendum à Rege Principem, de quo subditi justam causam, qua sibi satisfaciant, habituri sint. Denique Religionem Catholicã censuere per belgicas provincias unicè servandam, uti Ordines ipsi in generali, quæ appellata est, Vnione, solennibus se se verbis astrinxissent: litterisque ad Imperatorem, ac Regem non ante modò, sed post etiam præsentes turbas sæpenumero scriptis, seriò admissuros se, & curaturos polliciti essent. relictis interim Hollandiâ, Zelandiâque, atque Bommelia conventioni Gandavensis pacificationis. tamen pro temporum necessitate indulgẽdum subditis, qui hisce provinciis à Religione Catholica recessere: permittendumque à Rege, ut liceat eis in hisce provinciis impunè degere, cessantibus eousque placitorum pœnis, donec aliter super eorum moderatione decretum fuerit à conventu Ordinum, qui jussu Regis, aut Gubernatoris Belgii, legitimè cogantur.* Atque

Probant illos Legati Ord.

ad horum normam, Cæsarei duobus & viginti capitibus universam pacificationem iterum accuratè compositam Legatis Regis, atque Ordinũ tradidere. Et hi quidem non eam probavere modò, sed addidit etiam suo & collegarum nomine Areschotus, sperare se eamdem probatum iri provinciis: quarum sententia quoniam expectanda esset (tempus enim traditæ sibi facultatis effluxerat) delegaturos se cum hisce concordiæ legibus, suorum aliquem Antverpiam ad generales Ordines, atque alios ad eas privatim provincias, quarum Legati Coloniæ adessent. Qua occasione velut obliquè subdidit Areschotus, considerarent interim Cæsarei, quum hæ ipsæ provinciæ, quæ itu redituque nunciorum consulendæ sint, in singulos dies irruptionem Hispanorum expectent, quàm tardè, aut etiam frustrà successura sint omnia, nisi eis aliquot dierum requies, atque ab armis cessatio concedatur. Qua de re à Cæsareis admonitus Terranova, &

(sex hebdomadarum)

&, pro eorum transmissione ad provincias poscunt inducias aliquot dierum.

va, & si vanum sanè provinciarum metum respondit, quum sæpè Ordines aut Antverpiæ, aut Vltrajecti, aut aliis in locis tutò convenerint, adstrepentibus circâ Hispanorum armis; tamen mittens ad Alexandrum pactionis exemplar sibi redditum à Cæsareis induciarum mentionem non omisit: non tam quòd speraret, ut ipse scribit, secuturam inde generalem provinciarum pacificationem, quàm ut gratificaretur Ordinum Legatis, in regis causam jam propensioribus eorum multis. Hi autem si, quemadmodum polliciti sint, ad Ordines scribant, probasse se quæ mittant pactionis capita, uti decora atque probanda partibus; profectò alterutrum sperari posse, aut repugnantem Orangium (nam procul dubio repugnaturum) à multis deserendum, compertâ viri pervicaciâ adversus publicam pacem à provinciarum legatis eò loci perductam: aut certè admittentibus ea capita civitatibus nonnullis, eoque discordibus, Ordinum vires imminutum iri. Atque hanc fuisse causam, cur ipse in iis concordiæ conditionibus aliquanto liberalius, non sine tamen Apostolici Nuncii consilio, quantum ad Religionem spectat, indulserit. Quid tamen Alexander tam de pacis legibus, quàm de aliquali armorum vacatione sentiat, se perlibenter auditurum. Alexander re ad Senatum relatâ, & si nonnulla è missis capitibus non perinde concilii Proceribus probata respondit, quasi Regis, Ordinumque authoritas æquaretur, in sacramento præsertim à Præfectis locorun in Regis, atque in Ordinum nomina concipiendo; hisce tamen ejus prudentiæ remissis, suspectam sibi ait repentinam Legatorum facilitatem. NON SOLERE illos capi, nisi spe aliquid antè momorderint. Aut falsum animi se, aut Legatos ad eam simulationem ab Orangio inductos, ut hac demum post alias atque alias viâ, belli moram eliciant: eo scilicet tempore, quo tumultuante

1579

(Vtrecht) Quas non spernit Terranova: & mittens ad Alexandrum, (13. Iul.)

exponit cur putet admittendas.

Alexander nonnullos è missis articulis non admodum probat: (23. Iul.)

Et Legatorum mutationem suspectam habet, ob hanc causam.

1579 præter modum Frisia, ac Neomago, aliisque Geldriæ arcibus malè munitis, magnoperè timeant, si in ea loca inferantur victricia Catholici exercitus arma, ne Regiis se se dedant. Hæc quanquam suspicari se, tamen ne suâ causâ, quæ ea cunque sit Legatorum propensio, corrumpatur; sibi videri, promittendas aliquorum dierum ferias, sed non antè tribuendas, quam ipsi conficiendæ rei potestatem, quam non habere se fatentur, ab Ordinibus accipiant. interim fortasse detectum iri, si quid fraudis mutationi eorum subest, atque inde consilium certò capessendum. Vt autem tutò inter se provinciæ communicent absque regiorum militum metu, præstiturum se Legatorum nunciis (ne quam causam obtendant) tesseras publicæ securitatis: jussis propterea Tribunis ea in re perquam seriò invigilare. Concluditque Alexander, hæc non ita à se dicta, quin sine ulla mora, quidquid Religionis ac Regis interesse ipse, aut Cæsarei Pacificatores interpretabuntur, exequi paratissimus sit. monens interim, ut Coloniam adventantem Philippum Marnixium (à monte S. Aldegundis Aldegundium vulgò dictum) sedulò observaret: ab eoque, uti ab homine impiè callido sibi præcaveret. Nec suspicio Alexandrum sua planè fefellit. Etenim ubi à Terranova Alexandri sententiam secuto moram trahi in paciscendis induciis audivere Ordinum Legati, velut alii homines, non tam sua sponte, (siquidem eorum nonnulli Regis causam taciti probabant) quàm, ut arbitror, incitatione Aldegundii, palàm denunciant, eam Regiorum tergiversationem non laturas diutius provincias: verendumque, ne, quidquid ad eam diem compositum sit, momento dissuatur. Neque multis pòst diebus, litteris ab Archiduce Matthia, atque ab Ordinibus, jubentur Legati, Septemviros eorumque collegas adire, ac rogare, ut quoniam nulla pactionis capita

& quomodo promittendæ sint aliquot dierū induciæ exponit,

& publicam securitatem pro transmittendis articulis pollicetur. (Salvo condotto)

(Venerat hic ex nobili familia Audomarensi Comitum à S. Aldegundis)

Queruntur Legati ob dilationem induciarū.

(24 Aug.) & Ordinum jussu postulant à Pacificatoribus

capita certò prævidetur, si provinciatim exponantur, minimè placitura; ne graventur, hujusmodi conditiones proponere, *quæ subditis plenã securitatem, majoremque libertatem, quam quæ adhuc concessa est, animis & conscientiis eorũ afferant.* Tum verò Cæsarei ea postulatione subof-fensi, negant alia se fila conquisituros, ad eam telam redordiendam, quam tanto hactenus labore contexuerint: præsertim quum hoc ipsum nullo operæ pretio jam præstiterint mutatis iterum à se capitibus ad eorum preces. Et auxerant Septemvirûm, ac Terranovæ in primis indignationem, Ordinum litteræ, Cæsareis per Legatos suos significantes, Se, nisi pax conditionibus aliis conciliaretur, in deliberatione versari, an exutâ, quam ad eum diem tenuere, obedientiâ, Hispanum Regem Belgii principatu depositum pronunciarent: Regisque Galliarum fratri, Domino ac Defensori suo sacramentum dicerent, tanto tunc quidem promptiùs, quanto Angliæ Reginæ matrimonio mox jungendum, potentiorem ex eo Principem clarioremque suscepturi essent. In quam sententiam, Alenconii litteras Antverpiam ad Ordines datas, Legati exhibuere: quibus ipse matrimonii sui, & pactorum conventorumque, quæ cum illis inierat, Ordines admonebat. Nempè abruptura colloquium erat hæc denunciatio, commotiore ad eam Terranova, inque Ordines apud Septemviros invecto, quòd tanta fiducia rebellionem, & Gallorum Anglorumque potentiam, Principi Dominoque suo minarentur: quasi Hispaniarum Regi aliæ præter Coloniensem conventum deessent viæ, cum subditis aspernantibus transigendi. Sed satius habuere Cæsarei, continuato interim opere, responsa opperiri provinciarum ac civitatum, ad quas sigillatim suo ipsi nomine transmiserant pactionis capita, festinatis in omnem partem nunciis: tum verò de finiendo, producendove conventu, con-

1579

hanc additionem.

Indignantur Pacificatores ob hujusmodi postulatum:

& ob litteras Ordinum minantium.

se relicto Rege. Alẽconio adhæsuros:

Excandescente, & abrupturo colloquium Terranova.

sed sedatur à Pacificatoribus expectantibus responsa provinciarum.

(5. Aug.)

1579 silium ex provinciarum litteris capturi. Iamque toto ferè Belgio & viæ tabellariis, & provinciæ ac civitates consultationibus cætibusque fervebant. expendebantur singulæ conditionum verba: apices ipsi, ut inter homines falli metuentes, suspectabantur. inde sententiarum dissidia, & consiliorum mora. Donec Cæsarei, exspectatis aliquandiu responsis, ad easdem provincias non sine querela rescribunt, colloquio præfigentes terminum hebdomadarum trium: quem tamen, ad Legatorum utriusque partis preces, alterum tantum producere gravati non sunt. Verùm quum Ordines, datis denique Antverpiâ litteris, & quidem aliquanto acerbioribus, nihil expediti afferrent: solùm prorogationem temporis, & gratiores concordiæ leges à Cæsareis postularent: quumque civitatum aliæ ad Delegatos Antverpiæ agentes se referrent, aliæ oblatas conditiones præcisè abnuerent, aliæ etiam execrarentur; soli Buscoducenses, ac Valencenates, illi absolutè, quæ missa essent, pactionis capita, uti æqua suscepere: hi libentius in consimiles concordiæ leges cum VVallonibus juraturos se, polliciti sunt. Quamobrem Cæsarei postremis hisce collaudatis, Ordinibus autem pernegato novorum capitum temperamento; tantum produxere terminum ad Octobrem integrum: eoque jam expleto, infra dignitatem suam, Cæsarisque Majestatem rati, nullo cum fructu, ac magno cum impendio diutius Coloniæ detineri, præsertim gliscente intra urbem pestilentiæ metu; advocatis ad se Regio, Ordinumque Legatis, discessus sui rationem verbo, mox & scripto reddidere. ac triduo adhuc superaddito, dissolutum postremo conventum pronunciarunt. Sic Coloniense colloquium tanto Procerum apparatu, tantâ spe populorum, votisque susceptum agitatumque, septimo postquam cœptum est mense, profectu propemodum nullo, finem habuit. cu[m]

Provinciæ consultant super articulis ad se missis.

(29. Aug.)

(10. Septē.)

Earum aliquæ prorogationem ad consultandum postulant:

(12. Septēb.) Aliæ articulos planè rejiciunt:

(19. Septēb.) Soli Buscoducenses & Valencenates admittunt.

Pacificatores certum ultimumque conventui terminum præfigunt.

Aliquid tamen superaddunt.

(13. Nov.)

Denique conventum dissolvunt.

pâ infectæ rei partibus mutuò rejectâ: ab Ordinibus in primis, ut ferè CONTENTIUS invidiam à se removent, qui segnius evitarunt: secutisque sparsim utrinque libellis, consueto nempè malo otiosorum plerunque hominum se se importunè in partem publicarum curarum intrudentium. At Septemviri collegæque, unà cum Cliviensibus Delegatis, partim in relatione Cæsari facta, atque evulgata: partim in causis discessionis suæ in ipso conventu prolatis, mox etiam editis, culpam frustrati eventus penes Ordines agnoscunt: Quòd cujus rei definitionem sex intra hebdomadas illi coarctabant, sufficiens legitimumque mandatum ad eam definiendam Legatis suis ad ultimum usq; diem nunquam plenè dederint. quòd ex vitiis, quibus illorum subesse mandatum eis explicuerant, nullum, præter addita novo mandato singularum nomina provinciarum, emendaverint. quòd magnam septimestris temporis partem in induciis exposcendis, aut in VVallonum reconciliatione interturbanda præfervidè, atq; indesinenter institerint: de publica verò provinciarū concordia, ad quā paciscendam Legatos miserant, remissè ambiguèque, ac planè repugnanter agitaverint. postremò quòd pactionis capita à Cæsareis Conciliatoribus proposita, iterumque ad Ordinum preces ita partibus attemperata, ut vel eorum Legatis probabilia tunc visa, mox ab iisdem Antverpiam missa Ordinibus commendata sint; ipsi tamen modò alia atque alia postulando, modò amplius ad consultandum tempus exposcendo, semper eluserint. Quibus effectum, ut Regem Principemque suum subditorum obsequio, Cæsaream Majestatem reconciliati Belgii gloriâ, Cæsareos Delegatos molestiarum atque impendiorum pretio, &, quod caput est, populos optatæ tamdiù pacis fructu ad extremum frustrati sint. In hunc modum Cęsarei Pacificatores super Coloniensi congressu sententiam pronunciarunt:

te post septem mensium laborē infecta, & culpa ab Ordinibus in regios & à regiis in Ordines rejecta.
(18. No. 13. No.)
Sed in Ordines rejiciunt illam Pacificatores, & afferunt causas,

1579 runt: ac simul Alexandri Parmensis Principis judicium, quod is à principio aperuerat Terranovæ Duci, de callido Ordinum consilio, specie pacificationis alia molientium, apprimè comprobarunt. Nec Cæsarei modò, sed etiam primores ex ipsis Ordinum Legatis Philippus Areschoti Dux, Ioannes Sanctæ Gertrudis, & Federicus Marollæ Abbates, Caspar Grobbendonchii Dominus, & Bucho Sancti Bavonis Antistes, sejuncti ab aliis collegis Antverpiā regressis, Coloniæ subsistentes, Regique suo reconciliati: capitibusque, quæ Cæsarei proposuerant, uti æquis, ac neutri partiū aspernandis sua manu subscriptis, Ordinū causam nō obscurè damnarunt. Immò, quod mirum magis, Otto ipse Comes Schvvartzembergius, longè ab illo Ordinum propugnatore mutatus, Regi se Catholico addixit: filiumque suum, ut in Hispanicā aulam admitteretur, obtulit Alexandro, ac Terranovę. Sed præter horum reconciliationē, Buscoducensium, ac Valencenatū ad regias partes accessus, Coloniēsis colloquii fructus non exiguus demū fuit. Quòd verò consimilis nonnullarum præterea civitatum propensio exaudiretur, jussus est à Rege supersedere aliquandiù Coloniæ Terranova, in eamque curam, dum interim revocaretur, incumbere, id quod ab illo strenuè præstitum, magna utiq; approbatione non Regis modò, qui è Germania paucis elapsis mensibus illū revocans, statim Catalauniæ Regno; inde Mediolanensi provinciæ præfecit: sed etiam Gregorii Pontificis, qui tertio pòst anno, Terranovę filiū ad Purpuratos adscribens, habitā à se inter alia rationē Patris de Religione in Coloniensi conventu probè meriti, prę fatus est. Ita Gregorius extendebat ultra aulam urbemq;, trans montes ac maria Pontificias curas, ac beneficas manus. Sed hęc quamquam postea evenere, non tamen super hujus colloquii fine lectorem aliò transferre satius duxi. Iam me Trajecto imminens revocat Alexander.

Et Alexandri in hoc prædictionem comprobant.

Immò præcipui ex Ordinum Legatis contra Ordines sentiunt: (*Terranova ad Alex. 18. Nov.*) ipse etiam Comes Otto:

cum magna Terranovæ laude,

à Rege,

(*Febr. mens. 1580. Gregor. XIII. 1583.*)

& à Pontifice non sine remuneratione commendati.

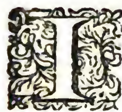
(*Mastrich*)

D E

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER TERTIVS.

NTER alia, quibus urbem communierant Trajectenses, ante portam, unde Bruxellas itur, molem præstruxerant perquàm validam, portæ Parmam appellabant. Erat illa in modum propugnaculi mucronata, aggere, & lorica, ex qua defensores jacularentur: & fossâ, quanta sesquihastæ militaris altitudinem exæquaret, præmunita. Hanc intra molem, moles latebat alia, in quam defensores, si fortè loco cedendum esset; ligneo se ponte reciperent, pugnamque ex eo receptu redintegrarent. nam hæc quoque interior munitio consimili vallo, atque altitudine fossæ tegebatur. Quin & hoc quoque si potirentur hostes, nonus è tergo receptus præsto erat, triangulari fossâ, & loricæ munimento vallatus. Hinc ad Bruxellensem portam angustus aditus ponte patebat, super fossâ urbis extructo. Aditum turriculæ tres, & quarta grandior portam complexæ defendebant. Et, ne quid deesset, singulos triplicis hujus propugnaculi aggeres, sudium objectu armaverant: cæcasque inibi cryptas sclopetariis armatas abdiderant: furnulos per labra fossarum occultaverant: & majorem vicinamque hostibus fossam crebris foraminibus aperue-

1579 DE TRAJECTENSI obsidione. (*Ribellino*) Præcipua obsessorum spes in propugnaculo, (*Parapetto*) pluribus receptibus munito. (*Ritirata*) (*Casematte*) (*Fornelli*)

1579

(Sortitæ ele-ctæ)

ruerant, erupturi palàm è summo ejus margine, aut subterraneo meatu improvisò in campum emersuri. nam in campi parte fossæ proximâ ignorabiles aliquot egressus absconderant. Hæc porrò munitio quoniam & regiis castris propius admotis infesta erat: & ea si defensoribus adimeretur, in expedito fore videbatur urbis expugnatio; illuc animum operamque advertit Alexander. Et molem illi ex adverso oppositurus, principio arbores è proximis silvis cædi, magnamque inde fascium comportari copiam jubet: adhibitis in eam rem, præter alios, mulieribus Germanorum, quarum ingens in exercitu numerus. tum ex ea materia contextæ prægrandes oblongæque cistæ, noctuque contra hostile propugnaculum statui, impactis humi palis, ingestâque glebâ stipari cœptæ sunt. aliisque super alias impositis, atque incurrentium nexu virgultorum, instar sepis, solidè firmatis; brevi tantus inde mons extitit, ut non solùm Bruxellensis portæ Parmam excederet, sed ipsis mœnibus urbis, quasque dicebam, portæ turribus superstaret. Quamvis ubi primùm res apparebat, non sanè quiesceret hostis: sed in operas modò palàm ex urbe, modò è media planitie inopinatus emergeret. Quadrangulari forma moles erat, nisi quòd in fronte projectior paulò intumescebat, ex eoque propugnaculum planiforme dictum est. singulorum laterum latitudo centum, & quindecim pedibus, altitudo centum ac triginta quinque tendebatur. frontem & vicina utrinque latera lorica cingebat texta ex cratibus, atque humenti terra, cespitibusque conferta. quartum fronti oppositum latus subeuntibus patebat: per eumque aditum sublata sunt in molis suggestum obsidionalia ex ære tormenta tria, atque inducta sclopetariorum statio ex omni exercitu lecta. Et verò expugnatio-

Contra hoc molem planiformem construit Alex. materia ejus:

forma:

(Picta forma)

præsidiarii.

tionem portæ, atque inde urbis, huic maximè castello deberi certum est. Etenim, dum hinc assiduis, minimèque irritis tormentorum sclo-porumque ictibus & quatiebatur Parma, & ab ejus defensione arcebantur hostes; immissæ in fossam, pluribus è locis operæ, subruere propugnaculi frontem cœpere: cujus parte demùm subruta, defensores, ne reliqua ejus latera, unde ipsi pellebantur, Regiis usui forent contra interiorem Parmæ munitionem; eodem tempore, actis furnulis, ac festinatis operibus, ea ipsimet demoliri, quæ modò defendebant, & regii defendere, ne hostes sua corrumperent, nitebantur. Sed corrupta pleràque laterum parte, atque adeò valli & loricæ opportunitate Hispanis adempta, in eum, qui à tergo erat, Parmæ receptum confugerunt hostes: ac simul eundem in locum, quem isti coacti deserebant, inferentes se se Hispani; à ruinis disjectorum laterum elato utcunque aggere, in fossam, aperto aliquot in locis à fossoribus aditu, irruperunt. ac nonnullâ quidem suorum jacturâ, in quos è muralibus cryptis collineabatur, tamen fossâ ad extremum potiti, suffossionibus aggressi sunt Parmæ receptum: atque adjumento in primis planiformis propugnaculi in præsidiarios assiduè fulminantis, pulsis ex hoc quoque loco defensoribus, in eum quamvis magna ex parte dirutum Hispani successere. ibi communiti adversus ultimum Parmæ perfugium, fossionum pugnam ex eventu alacres adornant. nec tamen præsidiarii, licèt inter eas munitionis angustias contracti, idcircò animos ferociamque contrahebant. Sed novo subinde aucti oppidanorum auxilio, quod ex urbis porta ponte conjuncta submittebatur, defensionem confidentius agitabant. Donec Alexandri jussu, quatuor muralibus tormentis ex uno pontis latere, totidem ex altero, non procul à fossæ

1579

Diruunt externū propugnaculū Farnesiani:

& ipsi quoque defensores:

Potiuntur illo Farnesiani

(Casematte) & invadunt internum propugnaculum.

& expugnant.

Invadunt & tertium.

1579 fossæ margine collocatis, intercidi transitus ex urbe in receptum portæ, (gulam vocant) & carpi decutique pinnæ turrium, quæ portæ aderant, cœpta sunt. Tunc defensores, relicto hoc demum receptu, ac ponte properè transmisso, sed utroque quantum potuere corrupto, ad propugnandos muniendosque urbis muros accurrêre. Sic triplex illud, tantumque, ac toties renascens, velut hydra, propugnaculum, multis utrinque suffossionibus, cuniculis, furnulis, in frusta concisum dispersumque, humi denique jacuit, evanuitque: magno Hispanorum fructu, qui Parmâ hostem exarmaverant; majore, si molem stantem, & tanquam inimicum potius vivum, quàm emortuum nullumque, cœpissent. Tunc verò Alexander admotis ad urbis fossam militibus, dispositisque in fossæ margine, à Bruxellensi porta ad dexteram Sancti Servatii turrim, passus scilicet trecentos: atque ab eadem porta ad lævam, passus fermè centum quinquaginta, aperiri complura in iis locis ora in fossæ fundum, atque inde muros attentari, subruique jussit. Quod eò facilius factu erat, quoniam ejus portæ turres, portamque ipsam Hispani jam obtinebant, munierantque: atque adeò ab eo latere lædi eorum operæ, bellatoresque non poterant. Igitur in fossam irrumpentes, post acrem in ea pugnam multò defensoribus iniquiorem, quòd è portæ turribus, in quas importata erant campestria tormenta duo, hostes tutò feriebantur; accessere cum operis ad muros, imamque eorum declivitatem tribus simul cuniculis aggressi sunt. Quibus postmodum incensis effractisque, ac multò magis fossorum operâ murum terreum subtrahentium, tanta non procul à Servatiana turri secuta est mœnium strages, ut in eam insilientes Farnesiani communire latè locum,

expellunt inde quoque præsidiarios:

& triplici demum propugnaculo potiuntur.

Muros oppugnant:

Ad fossam accedunt.

Pugnatur in ea. (Scarpa)

subeunt muros:

locum, ibique copias explicare abundè possent. primo vexillum regium è muris attollente Camillo Mannellio Picente, magni animi signifero: quem propterea Alexander tunc quidem torque aurea, postea verò, quòd promptam viri operam ubique probaret, ducentorum VVallonum centurionatu donavit. Interea è defensoribus miles haud gregarius desperata, opinor, Trajecti defensione, sive præmii spe, noctu transmisso urbis muro, profugit ad Alexandrum: & quo res loco Trajecti foret, quæ consilia oppidanorum, quæ militum, enucleatè ac verè patefecit, affirmans, Post expugnatam dirutamque Bruxellensis portæ Parmam, ac post excisas ejus munitionis fauces, captasque portæ turres, aliam jam esse urbis faciem. cecidisse in eo conflictu ex præsidiariis oppidanisque non pauciores mille, præter saucios. inter eos Sebastianum, acceptâ intra lacertum pilâ, dubium vitæ habitum, sed extracto plumbo convaluisse, præsidiarios Gallos, Anglosque, & Scotos, qui supra mille ac ducentos Trajectum intraverant, ad quadringentos omninò redactos: horumque permultos ex vulneribus pugnæ invalidos: reliquos in defendenda urbe remissiores, amissis sociorum fortissimis, ac præsertim primariis Centurionibus septem, supremo cuniculariorum præfecto, ac paris inter cunicularias authoritatis, earum magistra. Itaque illos, Gubernatore adito, de reddenda urbe seriò agitasse. sed oppidanos, quorum multa armatorum millia, perquàm ferociter restitisse, à primariis hæreticorum, qui in urbe dominantur, obfirmatos. populumque omnem, cives, rusticos, mulieres, pueros ipsos, sumptis adversus præsidiarios armis, jurasse, Si ea de re verba iterum facerent, extemplò se in illos, uti in proditores, manus illaturos. animatosque milites à Sebastiano certissima spe auxilii ab

1579

(ex Rocca contradi)

Picente omnium primo vexillum muris imponente.

Transfuga aperit Alexandro statum civitatis,

& multorum necem,

& præsidiariorum consilium dedendæ urbis,

sed mutatum versumque in

1579 ab Orangio festinandi, cum civibus convenisse, firmata invicem fide, ad urbem se extremum usque spiritum defensuros. Inde reficiendis mœnium ruinis, parandisque novis intra mœnia receptibus, certatim operam adjecisse. Spem verò multo maximam collocasse in interna contra Bruxellensem portã munitione: quam pridem incœptam nunc summa festinatione, insudantibus die noctuque multis hominum millibus, illatis octo curulibus tormentis, absolvisse: adjecto post tergum aggere, primi stabilimento, aut effugio secundario. Hæc narrantem militem audiens Alexander, agnovit, internam munitionem eam esse, quam è muri ruinis Hispani jam detexerant in semilunæ speciem amplissimè protensam, magnis hinc atque hinc lateribus firmam, ac fossæ triginta cubitorum, ut postea compertum est, altitudine præseptam. Igitur ad eam expugnandam imponere fossæ urbis pontem, ac tormenta sustollere in murum statuit. Id verò quum arduum tardumque opus plerisque videretur: nam fossa non minus quadraginta cubitis alta, totidemque ferè lata jungenda erat ponte muralium tormentorum patiente, in oculis hostium è semiluna assiduè jaculantium; Alexander pauca verbis, plura manibus hortatus, ligonem cum fossoribus tractare, trabes struendo ponti fistucis adigere, tractorias machinas ad subvehenda tormenta versare: denique ipse militibus, ipsis fabris immistus cursitare huc atq; illuc, tantâ sui fiduciâ, & cupidine festinandi, ut nec miles, qui lateri ejus hærebat, hostili trajectus plumbo: nec faber unà machinam tractans, ferreâ pilâ discerptus, ab opere illum ante dimoverint, quàm secuta Ducis exemplum contentione militum, pons injectus fossæ, grandia tormenta decem in murum protracta, atque in semilunæ propugnaculum obversa fuerint. Sed dũ ea securitas impunè Alexandro Principi erat, sua Ægidium Comitem Barla

ea reparanda,

ac potissimum in interna semiluna.

Hanc Alexander expugnare parat.

Et præit ipse operi,

magno cum discrimine,

& nimia sui fiducia.

Barlamontium cautio tutata non est, quin eodem tempore ictu glandis exanimatus occumberet. Adeò non ex vano observatum, curæ esse Deo Principum vitam: quasi NON MAGIS cordi in homine, quàm Imperatori in exercitu, novissimum mori datum sit. Substiterant in muro semilunæ continuo aliqui præsidiarii: atque inde hispanorum militum, fabrûmque interturbare operam adnitebantur. ad eos avertendos Barlamontius, directis in fossæ margine binis campestribus tormentis, dum libratores invisit urgetque, quamvis aggere tegeretur, emissâ ex eo, quem dicebam, muro sclopetarii pilâ, per sinistrum humerum trajectus in dexterum latus, subitò concidit, expiravitque, majori exercitus regii jactura, quàm luctu: quippe nondum extinctâ penitus invidiâ, ob honores in patrem ejus ab Rege congestos, &, post obitum patris, in ipsum pari facilitate collatos. Quamquam muneribus uterq; suis haberi par debuerat, si INVIDIA ad felicitatem unicè intenta ad merita non cæcutiret. Quinque supremis Belgii Præfectis operam suam peræquè probaverat Barlamontius, præliis propè omnibus legionum ductor interfuerat, regias partes à patre sibi traditas patre bellicosior perpetuò propugnaverat: vir impensè cautus provisorque, sed consilii plus nimiò tenax, & propositi irrevocabilis: cetera splendidus, atque Alexandri in primis cultor, & admirator. Vt meritò Alexander mortem ejus, uti amicissimi capitis, indoluerit: fratresque Florum Flojonem, & Claudium Altapennium solaturus, in hunc Carolomontii administrationem, in illum Namurcensis provinciæ Præfecturam, Germanorumque Tribunatum, quæ Barlamontii fuerant, donec aliud statueretur ab Rege, ultrò contulerit. Ergo dispositis, quę destinata erant ad invadendam semilunam, Alexander, adorato (uti ante pugnam consueverat) Dei Numine: adscitoque in tutelam

1579

Barlamontii mors:

Elogium ejus.

(*Margarita, Albanus, Requisenius, I. Austriacus, Al. Parmensis.*)

Alexander, post propitiatum Numen, invadi jubet semilunam:

1579 (24. Jul.) Iam ejus diei, Præcursore Domini, cujus nascentis memoriam lux illa referebat; dari signum jubet: simulque tormentis quati, simul fossore subrui cœptum est sinistrum semilunæ cornu, Servatianæ turri obversum. cujus exæquata jam parte, atque inde strato per ruinas accessu, dum hi prærapidi signa inferunt, illi connixi repellunt; consertâ cominus pugnâ, atque adeò mortis aut inferendæ, aut subeundæ necessitate coacti, collato pede singuli privatum sibi inimicum destinantes, hastas in pectora, gladios in ora dirigunt: mox cæci irâ, & vindictæ cupidine abalienatis à periculo sensibus, in ferientes irrumpunt, avidius hostem saucuantes, quàm semet tegentes: tum impliciti omnes coacervatique accessu aliorum hinc atque hinc opem afferentium, mutuis sese vulneribus confodiunt, obstinatis usque adeò utrinque animis, vestigiumque semel captum nonnisi morte deserentibus, ut ad duas circiter horas, ancipiti eventu, certamen extractum sit. Sed postquàm in altera semilunæ parte tormentis concussâ, subjectisque fulturis aliquandiu suspensa, & in urbem denique revoluta, scandentes Hispani apparuere; trepidari à defensoribus cœptum est. præsertim eodem tempore, Sebastiano muralis ictu lapidis exanimato, atque è pugna palàm retracto. tantòque acriùs incumbentibus regiis, illi relato paulatim pede, toto demum propugnaculo cedentes, in proximum sese aggerem, ultimam naufragii tabulam, ejecere. Neque tunc quidem, quum intra urbis paulatim cadentis mœnia hostem haberent, cadebant animis Trajectenses. Immò quum Alexander, qui urbem Regi servare, quàm irato militi permittere malebat, caduceatorem misisset, qui Trajectensibus parte urbis jam exutis, reliquæ partis deditionem suaderet, admoneretque illos fortunæ suæ: ut, quando sat multa pugnacis animi documenta, dum urbs defendi potuit, edidissent; postremum

Conferitur anceps & cruenta pugna.

cedunt denique semilunam defensores,

nec tamen animis cadunt:

Immo nuncium Alexandri missum ad deditionem suadendã,

1579

strenuum actum necessitati concederent: neque contumaciæ insisterent, quam frangere in manu victoris esset; Trajectenses, operâ præsertim concionalium hæreticorum, usque adeo contemptim, furiosèque hominem rejecerunt, ut nondum eo digresso, ad aggerem post semilunam relictum procurrentes, novas in eo munitiones certatim extruere aggressi sint: auctisque etiam per reliqua urbis mœnia stationibus, ibi cibum, ibi somnum, mulieribus alimenta perferentibus, immoti caperent. Verùm, ut morientium vires supremo in actu intenduntur, mox concidunt: sic ardor ille animorum incitatius tunc quidem efferbuit, ac vires exprompsit; brevi tamen elanguit, reseditque. Quum enim ex Alexandri absentia, qui post præliarem Divi Ioannis diem, violenta correptus febri decumbebat, multum inter regii exercitus Duces remissum esset; securiores id effecit, indiligentioresque in servandis excubiis, & conserendis præliis Trajectenses: Sebastiano præsertim absente, qui ab eodem quoque Divi Ioannis die, ex vulnere quotidie ingravescente, VVicchæ curabatur. At postquam Alexander, qui è tentorio quotidianas belli curas non omittebat, accito ad se Mansfeldio castrorum Præfecto, cum aliquot Tribunis, questus est, tantum laxamenti hostibus dari, exercitumque tot tantarumque molium expugnatorem, circum aggerem unum dies complures hærere: atque à potiunda urbe, quam jam intrassent, objectu modico tumultuarii sepimenti tandiu arceri; mandavit, eam moram, qua miles satis jam peccasset, consultò verterent in hostium perniciem: eosque tacitis velut induciis segniores, subitâ nec expectatâ illis impressione consurgerent. Cum hisce mandatis convenere primarii quique Duces apud Mansfeldium, collatisque capitibus decrevere, postero die, qui Principi Apostolorum sacer erat, quanta vi possent, munimen-

superbè rejiciunt:

& aggerem, supremum perfugium ardentius instaurant.

Regii ob Alexandri absentiam morbo correpti, languidius agunt.

Inde segniores quoque fiunt Trajectenses.

Queritur Alexander è lecto cum Tribunis super hac remissione suorum.

1579 tum aggredi. Animatiſque inde militibus non tam ad certamen ineundum, quàm ad fructum tot ad eum diem certaminum capeſſendum; juſſi ſunt excubitores vallum noctu ingredi, atque hoſtium curas, & colloquia (nam hæc quoque è ſtationibus exaudiebantur) obſervare. Forte ex iis ſpeculatoribus, Hiſpanus rima grandiore obſervata in aggere, quem paucis ante diebus apertum non ſatis reparaverant defenſores; tantum hinc, atque hinc terræ ſubtraxit, quantum ampliato foramine, audacter ſe in ſepimentum penetravit. Tum circumferens oculos, inalbeſcente jam cælo, quum nullas inibi vigilias, circitorem nullum videret, ſed ſtationarios procul ab eo loco ſparſim humi ſtratos, ac ſomno prægraves; illicò regreſſus Tribunos admonet, atque hi Alexandrum: qui eos hortatus, occaſioni ne deeſſent, ſed auſpicatiſſimo in die, aperiente urbem Petro, vindicemque gladium porrigente Paulo, ſequerentur longe quàm ſe meliores à cælo Duces; confeſtim remiſit, paucis pro tempore monitis inſtructos. Tum verò Regii nihil morati, ordinibus ſilentio motis, ſumma vi in aggerem vadunt, ac partim ſuffoſſum intrant, partim ſcalis tranſcendunt: accurrentibuſque hinc atque inde defenſoribus, pugna committitur, qualis eſſe ſolet inter aggredientes, animoque firmatos, atque inter inopinantes, ac perculſos. Pauci Gallorum ſuſtinere impetum irruentium: plures, tanquam deſperata urbe, pontem, & VVicctam circumſpectare: omnes cunctari magis, quàm reſiſtere. Sed ad famam penetratæ urbis, advolantibus certatim aliis aliiſque è vicinis caſtris, abrupta omnis cunctatio eſt, ac ſecuta ſtrages tanto militum furore, ac cædis aviditate, quanta ra[rò] aliàs in hujuſmodi excidiis urbium legi ſolet. Quippe Hiſpani ſuper alia obſidionis mala, me[m]ores acceptæ à Trajectenſibus cladis, in qu[a] nemo non propinquum amiſiſſet aliquem, au[t] am[icum]

Interim hiſpanus miles per aggeris rimã ingreſſus. (Alonſus Garſias)

obſervat negligentiam vigiliarũ & præſidiariorum (Sentinelle Ronda,) & rem ad Alexandrũ defert:

qui ſuos animat,

& ipſi in aggerem vadunt.

pugnant:

urbem intrant.

iram in Trajectẽſes explent:

amicum, contubernalemve; privatum dolorem 1579 impotenter ultum ibant: &,ut plures quasi victimas commilitonibus suis mactarent, in omnes laxato iræ furorique freno promiscue sæviebant: in mulieres autem tanto inclementius, quanto & ipsi turpius ducebant à debiliori se læsos: & illæ viros licentius professæ, debitam sexui clementiam sibi præripuerant. quin etiam ausæ per urbem, intempestiva nempe ferocia, ad defensionem cadentis patriæ viros incendere: aut è fenestris, ac tectis nunc ingentia saxorum pondera tegulasq;, nunc ebullientes aquas, & fervefactas arenas in subjectos devolvere; authores fuerant, ut ab artificum rusticorumque globo restitueretur aliquot in locis prælium, præsertim in area Servatiana, ubi Bolfius Germanorum Centurio ictus interiit. Ex quo aucta milites rabie, consumptaque omni misericordia, scrutati per domos mulieres juxta ac viros, è fenestris tectisque præcipites agebant: aut nacti per vias quoscunque vel puberes,& imbelles, obtruncabant:aut, ulti mortis genus commilitonibus à Trajectensibus illatum, in amnem Mosam, super alium, alios intorquebant. Nec satis militum ferociæ moderabantur ii, queis ab Alexandro commendata urbs fuerat, Mansfeldius, & Gonzaga, jam pridem inter se discordes: quod ille, vetus sub Carolo Quinto ordinum ductor, honorem sibi à Gonzagæ juventa deposceret: hic favore Hispanorum tumidus,ad eam formam à Belgis obsequium expectaret. Et sanè fœda, nec verbis æquanda urbis calamitas erat, quum omnia armorum sonitu, clamoribusque terrentium aut paventium, misto ejulatu muliebri, ac puerili comploratione resonarent: passim per vias ac fora sanguinis rivi, & variæ morientium formæ, & amputata adhuc spirantium hominum membra viserentur. Nusquam tamen, quàm in ponte, quo VVica Trajecto jungitur, crebrior aut miserabilior

in mulieres inclementius.

at illæ etiā in morte ferociunt.

Unde major victorum rabies & promiscuæ in omnes cædes:

(Cabalca & alii capti & submersi)

quam Duces inter se discordes non reprimunt. (Mansfeld. Gonzaga)

Misera Trajecti facies.

præsertim in ponte:

1579 (*VVhea*)

cædes fuit. Etenim quum Sebastiani consilio, qui vel capto Trajecto defendi suburbium posse crediderat, asportatæ in illud essent pleræque Trajectensium opes, eòque honestiores quique, & præsidiariorum multi confugissent; reliquam multitudinem, desperata defensione, illuc fuga rapiebat. atque, ut ex omnibus urbis partibus viri mulieresque cum parvis liberis eòdem confluebant, pontis angustiis haud accipientibus eam accervatim irruentium turbam, multi mortales & in aditu collisi, & in conatu progressuque, dum alius alium trudit, à valentioribus obtriti expirabant. crevitque strages effracto ponte. Veriti enim VVicchenses, ne hostes oppidanis immisti suburbium irrumperent; pensiles trabes inter extrema marmorei pontis, & VViccam projectas, illicò interciderunt: ignarique, qui conferti citatique procedebant, ut erant impetu delati, in amnem devolvebantur. neque qui ponè instabant, animadversum periculum effugiebant, impulsi ab iis, qui & ipsi, uti fluctus fluctu premitur, urgebantur. Mortuorum eo die numerus, quos aut flumen hausit, aut ferro in ingressu victor absumpsit, non facilè definiri primùm potuit: deinde tamen non fuisse quatuor millibus pauciores, (quippe multis, præter eos, qui initio apparebant, repertis domi jugulatis) Comes Masius à secretis Principi, rerumque quæ in dies agebantur, observator apprimè fidus, & prudens æstimator affirmat. cujus etiam viri testimonio non dubie coarguuntur, qui scripsere, Gubernatorem urbis Svvarzemburgium Heerlensem, coqui habitu elusisse Hispanorum manus. quod licet ejus vitæ non satis militariter actæ convenire videtur, tamen exploratum sibi ait, in Servatiano foro, quo redintegratâ non leviter pugnâ, ipse hastatus cum multis accurrerat, strenuè dimicantem interemptum fuisse: nec agnitum in eo tumultu, cumuloque cæsorum, in flumen proj

Marginal notes: quem ut in VViccam Trajectẽses confugiant, confusè complent. — ibique obtriti, — aut in amnem prolapsi passim pereunt. — mortuorum numerus. — (*In relatione ad amicis 11. Iul.*) — (*Meteran. l. 9. & Isselt nhist.*) — Mors Gubernatoris. — (*Comes Masius*)

projectum, Gubernatoris uxor retulit Alexandro, nec ementiam vir ejus nusquam exinde repertus ostendit. At non par animus fuit Manzano Centurioni: quem, uti nationis hispanæ dedecoramentum (quinque enim annos pro Orangio non instrenuè arma gestaverat adversus Regem) ipsa statim in urbem irruptione pervestigarunt avidissimè Hispani, inustam nomini suo maculam per se deleturi. tandem inter tectum & lacunar, non sanè ex prioris vitæ ferocia latentem, ab Alphonso de Solis populari suo repertum, extractumque aliorum accursu in publicas vias, infestas inter hastarum cuspides jussum decurrere confoderunt. Planè ut ex hujus, ac Heerlensis exitu intelligas, & DESERTOREM rarò fortiter finire: & IN NOBILI pectore generosos spiritus torpere magis, quàm non esse; injecta verò necessitate expergisci. Interea VVicchenses, quum se hinc Hispanis è capto jam Trajecto imminentibus, inde urgenti assiduè Mondragonio impares viderent: ac sperarent oblata deditione clementiora, quàm quæ Trajectenses paterentur; agitare inter se de suburbio dedendo cœpere, discordibus tamen conditionibus, quòd Sebastianus ante omnia suo ac militum decori, oppidani propriæ incolumitati præcautum vellent. hisq; pervincentibus (namque ille affixus lecto minus audiebatur) dum ea super re, cum Mansfeldio & Gonzaga disceptatur; repentè in Transmosanis Mondragonii castris rumor spargitur à Burgundis ortus, Hispanos VViccam ingressos omnia depopulari. sive suspicio ea fuit ex restituto ad colloquium ponte: sive fictus à milite dolus, quo colloquium interturbarent, atque in suburbii præda Cismosanis commilitibus anteverterent. Certè arrepta res est. ac dum oppidani consultant, usi opportunitate milites, (seu decipiebantur, seu decipi volebant) non expectato Mondragonii imperio, sibi quisque dux, & sua cuique

1579

& Manzani desertoris.

(Ant. Herer.l.9.hist.)

(ex Orantis uterq; fuit.

Wicchenses, populationem veriti, de suburbio suo dedendo agunt.

sed interea Wiccam irrumpunt transmosani milites Mondragonii; (Oppidan.?)

1579 cupiditas, in muros plerisq; defensorum ad audiendas deditionis leges conversis, insiliunt: portam ad Sanctum Ruirinum obtruncatis excubiis revellunt, socios accipiunt: sparsique per interiora suburbii, terrorem, ac cædem inferunt. Id autem ubi Cismosani milites videre, furore acti, quòd Trajectensium opes, Trajecti expugnatoribus præriperentur ab otiatis trans Mosam Mondragonianis, dirempto colloquio, transmissoque ponte VViccam frequentes irrumpunt, novo terrore miseros complent. Hìc verò, quamquam prædæ magis, quàm sanguinis cupido erat, & Tribuni ab Alexandro increpiti promiscuam illam stragem inhibuerant; tamen Gallorum aliquot, Anglorumque manipuli pugnam ausi, irritavere Victorum animos. illisque, & præsidiariis fermè omnibus interemptis, spargebatur in omnes latè cædes, nisi Ducum interventu factum esset, ut mulieribus puerisque, ac reliquis se se dedentibus parceretur. At longè alia Sebastiani sors fuit. captus enim, atque ad Alexandrum, ut is mandaverat, deductus perhumaniter exceptus dicitur, admiratione militaris industriæ: impensaque perdiligenti curatione, Limburgensem in arcem est amotus. ubi paulò post recrudescente vulnere, sive, ut aliqui scribunt, sclopo appetitus, interiit, magna sanè portio Trajectensis internecionis. Iam verò secuta cædem populatio dies plures tenuit, par scilicet urbi, vel solis panni opificibus paulùm infra decem millia frequenti: commercioque rerum, quæ in Germaniam exportantur, aut importantur inde, quæstuosissimæ. quæ omnia victoriæ additamenta fuere. Constat, militarem prædam ex domestica supellectili, venalitiisque mercibus, atque ex redemptis prætio oppidanis, palàm quidem partam, (nam multa, nox & tumultus involvit) longè decies centena auri millia excessisse. Sanè Leodii, Aquisgrani, Cliviæque, persolutum pro captivoru

(Leprosorum locus)

Idem faciunt & Cismosani.

& dives suburbium simulomues deprædantur.

(Cosmus Massius in relat. 11. Iul.) Sebastiani exitus.

(drapiers vocant) Tridua Trajecti depopulatio.

quanta:

(supra millionem. Idem ibidem)

tivorum redemptione, præsenti pecunia supra ducenta auri millia certum habeo. Gliscebatque in dies militum avaritia per officinas atque apothecas, si quid reliqui foret, corradentium, mortemque, nisi abditas opes miseri exponerent, comminantium: adeò, ut reperti, qui desperatione vitæ, quasi monstraturi conditæ pecuniæ locum, protinus è torquentium manibus elapsi, de ponte se se projicerent, invitantes, ut se sequerentur, expleturi inexplebilem pecuniæ sitim. duravitque populatio, donec Alexander edicto proposito vetuit; *Ne quis in exercitu regio, cujus illecunq; nationis potestatisve sit, audeat ab eo in posteros die, Trajecti suburbiive domos diripere, habitatores capere, captos ad redemptionem cogere, injuriâ damnove afficere. immò relictis quas ad eam diem injussi insederint, domibus, suum quisque ad contubernium in castris se recipiant, nihil earum rerum, quæ domi fuerint, asportantes: nisi facta ad eam rem à supremo Belgii Præfecto, aut à designato Gubernatore Trajectensi potestate: capitis pœna ex edicti violatoribus illicò sumenda.* Præterea vetuit; *Ne quis domos, bona, personas semel redempta, novæ iterum redemptioni subjiciat: neve à captivis, præter impositum primò tributum, quidquam sive alimentorum, sive rerum quarumcumque aliarum rursum exigat. secus facientes & tributi jacturâ, & perseverâ animadversione plectendos.* Denique mandavit; *Quicunque mulierem, puerumve apud se detineat, confestim in domum remittat suam: aut dicendam ad causam accedat, quo eam, eumve jure non remittat. neutrũ qui fecerit, ut neglectæ disciplinæ reum, pœnas extemplò daturum.* Sic denique Trajectum quarto obsidii mense captum expugnatumque est, octo circiter millibus suorum toto eo quadrimestri tempore desideratis. censu tanto quidem miserabiliore, quanto illum & mulieres non pauciores mille & septingentis confecêre. Porrò magistri præconesque hæreticorum, quos ad suspendium

1579

quàmque avarè exercita:

(*Eques Ri-nald. qui interfuit.*)

coercet illam tribus edictis Alexander.

(*Franciscus Montesfortius*)

In obsidione Trajectensi numerus mortuorum ex Trajectensibus:

1579 quæri potissimùm jusserat Alexander, plerique desperata fuga, furiosè se in amnem, ipsimet sui carnifices, projecére. Non tamen hæc victoria incruenta Regiis parta est, amissis bis mille ac quingentis militibus: septem ac triginta Centurionibus, supremo rei tormentariæ Magistro, & honorariorum militum ductore. Quin & ipse Imperator, quàm propè fuit, ut præter omnium opinionem, victoriæ suæ immoreretur? Nam perlevis initio credita est febris: sinebatque illum intra tabernaculum, curis interesse belli, ac mandata epistolasq subscripto nomine transmittere: uti postremò fecerat in nunciis victoriæ destinandis, ad Regem quidem in Hispaniam, Tribuno Mondragonio; ad Gregorium verò Pontificem, ad Octavium, & Margaritam parentes, atque ad alios per Italiam Regulos, ac regios Administros, Centurione Hercule Magno. Dein tamen increvit immodicè malum, promptis in cute signis vitiati sanguinis ex attracto, mota humo, pestilenti spiritu, continuatisque sub dio, atque humenti in solo noctibus inter operas, quarum laborem non magis exactor intendebat, quàm particeps allevabat. Itaque à spe vitæ desertus, & jam supremis intentus, evocato ad se regio senatui administrationem belli pacisque, quamdiu ipse decumberet: & super hoc, si aliud sibi humanitus accideret, quandiu placitum Regi, confectis legitimè tabulis attribuit. Exinde aversatus humanas curas, expiata iterum à noxis per confessionem anima, nam quo primùm die lecto teneri cœpit, ante alia in id incubuit) ac Cæli Pane ad subita morbi confirmatus; nihil jam propius erat, quàm ut ultimæ mortalium necessitati concederet. Acciditque post hæc aliquid memoratu sanè dignum. Nam quum pestifero jactatus æstu deliraret, inter varia, quæ militariter insaniens effundebat, erectus paulùm è strato, Gasparem Roblæum ac I. Baptistam Tassium ex adverso intuens, *Quid vos*, inquit,

(Inter hos centuriones fuere Hispani viginti duo.) & ex Regiis.

Nec Alexander longè abfuit à morte.

(Ægid. Barlamontius. Fab. Farnesius)

Primum levi febre corripitur.

destinatque ex lecto nuncios victoriæ ad Regem, ad Pontificē, & ad alios,

mox ingravescit,

& desperata valetudine administrationē cedit regio senatui:

seque ad mortem piè comparat.

Mira delirantis Alexandri divinatio.

(Chifflet. Hisp.)

quit, *hic moramini? An non videtis VVallones Germanosque, versis in se se armis, prælium conserturos? Abite hinc præcipites, mutuaque nostrorum cædi antevertite.* Illi, ut Principi obsecundare viderentur, abiere. vixque Trajectum intraverant, quum ad arma pulsari tympana, magno in forum accursu, audiunt: properantesque, vident Germanos, atque VVallones nec erant quatuor hominum millibus pauciores) directa utrinque acie, ob incœptam in VVicchensi suburbio litem inter paucos, mox accessu plurium, tanquam ad nationis decus injuria pertineret, exasperatis animis, de summa rei, infestis armis, decernere jam paratos. Tum Billius, Tassiusque medios se se inserunt, minisque & authoritate intercedentes, recipientesque in se controversiam dirimendam, aliorum præsertim interventu, discordes denique legiones complacavere. admirati enimverò, veneratique præsens propitiumque regiis militibus Dei Numen, qui furentis ac vaticinantis ore præmonere voluisset, unde miserabili tot fortium virorum strage maturè caveretur. Sed de Alexandro, intendente se in horas morbo, tristes interea nuncii ferebantur. Iamque illum obiisse per exercitum rumor evulgaverat: apparuitque eo quidem tempore, quo RES IN exitu æstimantur: & QUUM abeunt ex oculis, tunc videntur, quæ militum in eum caritas, quive sensus. eæ enim voces exaudiebantur tabernaculum ejus obsidentium, atque Imperatorias virtutes certatim, nec sine lacrymis prædicantium, planè ut frui jam tum posset Alexander fama sui, & posthuma de se hominum judicia prælibare. Sensitque adhuc gratius suorum studium æstimationemque, quum præter omnium spem, suppuratione perrupta, periculo defunctus, ac firmatis utcumque viribus, Trajectum intravit. Id enim non privatim, quemadmodum ille designaverat, sed triumphali propè pompa, uti milites evi-

1579

Germanorum atque Wallonum acies certaturas.

dirimunt, componuntque Billius & Tassius.

Militum sensus in Alexandri evulgato rumore mortis:

sed ipse convalescit.

& triumphans in urbem invehitur. (21. Iul.)

1579 cēre, peractum est. Namque ab Alexandri tabernaculo, quò densatis ordinibus cuncti (non pauciores viginti bellatorum millibus) convenerant, Trajectum versus, in turmas, centuriasque distributi, gradario agmine processere, sagulis, torquibus, galeisque plumantibus, pro cujusque copia perornati. Tum interiores aulici, asseclæque, & nobiles è contubernio Principis sequebantur. Ipsum autem impositum sellæ purpurâ auroque constratæ, quaterni Centuriones hispani (namque hæc natio id obsequium præ aliis impetravit) humeris sustulere, sub aurea umbella à primariis quoque militum elata. Ante, circumque sellam, inter explicata vexilla ipsum complectentia, Tribuni, ordinumque ductores & suo, & armigerorum cultu insignes: propiusque castrorum Præfectus, & Magister equitum comitabantur: prætoriana cohorte concludente agmen. Sic transmisso ponte, quem super fossam urbis ipsi paulò antè fabricaverant, Trajectum per apertos ejus muros, juxta Bruxellensem portam, subiere: passim agnoscentes disjectas à se aut extructas moles: viamque, quam sibi suo hostiumque recenti adhuc sanguine fecerant, repetentes. Invectus in urbem hac militari gratulatione Farnesius, exceptusque à Francisco Montesdoca, quem Trajecto Gubernatorem, Senatus regius imposuerat: atque à Clero in templum rectà deductus, solenni ritu Imperatorem Deum, pro recuperato, ejus ope, Trajecto veneratus est. ac secundùm Deum, Apostolis ejus Petro & Paulo gratias, quasi stipendium persolvit commilitonibus Divis.

Triumphi pompa.

(Mansfeldius & Gonzaga)

& gratiæ Deo Divisque actæ.

TRAIECTI ad casum, fama longè latèque ruinam deportante, concuti Belgium propemodùm omne visum est. Pleræque Ordinum provinciæ, Brabantia in primis, Transiselania, Frisia, Flandria, tanquam ad eas victore cum exercitu properaret Alexander, urbes quæque su[a]

Expugnatio Trajecti Belgium terret.

(Over Yssel)

nov

novis præsidiis firmare, annonam advehere, defensionem parare: contrà Catholici hæreticis permisti animos sumere, pro Religione, ac Rege arma expedire, jugum haud ultrà pati. Nec Alexander aut sibi, aut famæ deesse, non ignarus, ALIA victoriâ ad tuendam victoriam opus esse. Tumultuabatur Civitas Buscoducensis, præpoterantque, inducta Religionis libertate Calviniani: sed audita Trajectensium clade, Catholici sumptis armis, ac vicina ab Alexandro missa militum ope præfidentes, ejectis urbe calvinianis, reconciliationis authore Terranovæ Duce, dedidere se Regi. Mechlinienses, acceptis primùm ab Alexandro legatis, in easdem cum VVallonibus conditiones, amplexi sunt Regis partes: mox immissis ab eodem militibus, eorum ductor Fabius Gatta (cujus à Carolo filio, dum hæc typis mandarem, Orbatellum, Etruscum Hispani Regis oppidum, adversus trimestrem Gallorum obsidionem, aggressionesque defensum, qui hæc litteris tradent, non sine palmaris viri præconio memorabunt;) jubetur VVillebroucum petere, ejusque propugnaculum ad caput Bruxellensis alvei situm occupare. Fabius opinione celerius VVillebroucum aggressus, cæso Ordinum præsidio, propugnaculum in potestaté redegit. Verùm audito, novis copiis Mechliniam aggressuros Ordinum Duces, festinatis ab Alexandro turmis aliquot, cohortibusque, ductu Licquii; obviam hostibus ire visum est. interim missâ ad explorandum Zappatæ turmâ, quam Contrera vicarius ducebat; inter Mechliniam, & VVillebroucum, castra posuere Licquiani. Sed ante expectatum apparentes Ordinum copiæ (erant pedites quatuor millia equites octingenti) in Contreræ turmam, nondum illucescente die incurrère. Contrera, relato protinus pede, non antè ad suos se recepit, quàm hostes fugientibus immisti in castra simul penetrarunt; territique improvisa aggressione

1579.

(Boldue Regionis fid.) Buscoducen. ab Alexandro, & à Terranova adjuti se regi dedűt.

Mechlinienses ad Regem transeunt.

(Neapolitani) & alios in auxilium milites accipiunt.

cum propugnaculi expugnatione.

(Roderic. Zappatæ.)

sed postea ab Ordinum copiis invaduntur.

1579 sione milites, vixque nacti tempus coëundi, post leve certamen, alii ad defendendum vicinum VVillebroucum, alii aliò fugam arripuere, victoribus per relicta contubernia ad prædam versis. Eodem tempore Garsias Olivera, turmæ vicarius Antonii Oliveræ patrui sui, VVillebroucum versus, sclopetariis equitibus comitatus properabat; quum ex fugientibus audito quod acciderat, indignum ratus, ejusmodi notam regio inustam militi, inultam pati, instare apud eorum primarios cœpit, precarique, paulùm subsisterent: considerarent, posse ab illis, si consilia viresque secum jungerent, haud dubiè recuperari amissum decus. hosti ad prædas intento, aut spoliis implicito, non spatium, non animum resistendi futurum. quippe EXPERIENTIA compertum, nihil esse vilius adversus invadentes, prædatore milite. resumerent itaque generosos ad eam diem spiritus, occasionemque repræsentandæ hispanæ virtutis ne omitterent. se quidem, quamvis præter ferreum collare, cætera inermis esset, (& diloricata veste nudum pectus ostendit) primum in hostes iturum. sperare autem, quam sibi mentem indiderit Deus, & vires eidem menti pares Deum additurum. Nec pluribus agendum fuit apud eos, qui jam fugam ipsi suam taciti damnabant, ac Ducem aliquem reparandæ quoquomodo famæ cupiebant. Ducenti equites sclopetarii, plerique hispani, & lancearii quinquaginta, regendos se Oliveræ, quòcumque is duceret, adjunxere. Ille nihil moratus, hostes enim in conspectum venerant, assumptis prima in acie sclopetariis, jussisque ponè sequi lanceariis, magno tubarum sonitu, quo suorum numerum mentiretur, in præcedentem equitatum pilarum procellam repentinus effundit. Inde addensato gradu, lancearii perrumpunt agmen, eoque bifariam scisso, partem alteram majoremque hispani equites, post repetitam pilarum emissionem,

(Margin notes: & fugantur, | & castris exuuntur. | sed Oliveræ adhortatione, | In prælium redeunt, | incunt,)

nem, gladiis cominus aggrediuntur, ac terga vertere compellunt. Sed fugam inhibuit Licquius, qui VVillebrouchi jam securus, plerosque suorum in pugnam opportunè retraxerat. Itaque circumventi, post acrem, quam necessitas intendebat, pugnam, complures eorum interempti, capti permulti, paucis perfugium patuit, omnes præda, armis, signis exuti. Nec pars altera tutior fuit, aliquandiu per invia saltusque errabunda, postremò à rusticorum manipulis cæsa spoliataque. Oliveram complexi deinde commilites, Restitutorem publici decoris consalutarunt. Et Alexander, tradita illi sclopetariorum equitum turma, in patentibus ejus rei litteris testatum voluit, Id à se dari Garsiæ Oliveræ, quòd res ab hostibus raptæ, illius consilio ac fortitudine recuperatæ fuerint, victis fugatisque paulò antè victoribus. Hæc autem ad confirmandos regiis in partibus, uti jam cœperant, Mechlinienses magnoperè valuere. Nec Brugenses interim quiescebant: abrogatoque factionis hæreticæ Magistratu, calviniani Euangelii buccinatoribus urbe pulsis, dein reversis, atque adeò secta in partes civitate, rem armis decreturi videbantur. sed jussus ab Alexandro Mottæus raptim illuc trahere VVallonum cohortem, dum paulùm cunctatur, octo Scotorum signis, quæ à calvinianis accita præcucurrerant, posterior fuit. At Martinus Schenchius, nobilis Gelder, militia quàm constantia clarior, ex Blyenbecano castro, tractum omnem inter Venlonam ac Genapum, ad Regis partes, suis Farnesianisque militibus, attrahebat. sed ausus ultra vires Zutphaniam invadere, captus, mox liber, & multa felicius ausurus, emissus est.

1579

& præda hostem spoliant,

magno in Oliveram plausu,

& præmio ab Alexandro.

Brugenses ad Regis partes accedere conantur,

sed frustrà.

Accedunt alii opera Schenchii.

SED nusquam, post expugnatum Trajectum, acriores turbæ, quàm in Frisia, incensis oppidis, deletis pagis, eversis arcibus, dein repositis, Nobilibus plebeisque in novas factiones coeun-

FRISIA nutat:

1579 coëuntibus, Regem aliis, aliis Ordines asserentibus. Præerat provinciæ, Ordinum nomine, Georgius Lalinius, Villæ Dominus, Rennebergii Comes: verebaturque, si eò adverteret arma Farnesius, ne Frisia, ac Transiselania (nam utramque Rennebergius moderabatur) Regis haud dubiè partibus accederent. Verentem nutantemque aggreditur Terranovæ Dux, re cum Alexandro communicata, atque assumpto reconciliationis ministro Coudenhovii Domino, Rennebergii amicorum longè intimo. Hic per Baylium & Greyterium, illum Rennebergio à secretis, hunc provinciæ à consiliis, prætentata Comitis mente, hominem invadit: atque exorsus à miseratione periculorum ejus, quibus in horas obnoxius inter homines æquè infimos, ac infidos, precariam traheret non minus vitam, quàm præfecturam; addit, *Constare sibi, missos ad Parmensem Principem à Groningensibus evocatores Hispanorum in Frisiam. Qui si advenerint, & advolaturos esse, haud dubitandum, (Parmensi ad hujusmodi occasiones minimè cunctante) non videre se, qua ratione copiis victricibus, & accitis resisti possit à provincialibus partim inter se discordibus, partim cum Hispano conspiratis. Quin igitur ipse anteverteret? pactusq; cum Parmensi, VVallonicæ nobilitatis exemplo, provinciam Principi suo, antequàm cogeretur, ultrò restitueret? An indecorum ei futurum, quod Comiti Lalinio Hannoniæ ac Valencenæ Præfecto, quod Lalinio Montinii Domino cognatis ejus, quod Vicecomiti Gandavensi perhonorificum, & conducibile fuisset, Regi reconciliatis, bono provinciarum ac suo: auctisque, super Regis gratiam, novis honorum appellationibus, insignibusque? Eadem ei speranda à Parmensi Principe, cujus Rennebergius, ipse admirari virtutem, & amare ingenium consueverit. Se quidem, pro eo, quem haberet apud illum, atque apud Terranovæ Ducem aditu, non omissurum, quin omnia, conditionibus gratiosis atque*

& ejus Gubernator.

Prætentat illum attrahere ad Regis partes Coudenhovius,

hac oratione.

(Philipp. Emmanuel Marchio Rubassius.)

atq;

atque magnificis, peragantur. Post hæc Coudenhovius, permisso sibi negotio, conditiones cum Terranova componit, sed ante ad Alexandrum transmissas, in hanc sententiam. *Permittendas Comiti Rennebergio, asserendasque diplomate Regio, Frisiæ, ac Transiselaniæ præfecturas. Eundem annuo reditu donandum viginti millium florenorum, qui è regio harum provinciarum patrimonio petantur. Villæ Dominio insignia, ac jura Marchionatus ab Rege tribuenda. Instandum efficaciter apud Regem, ut Comitem prima equitum aurei Velleris creatione, in eum ordinem adscribat. A Parmensi Principe tradendas ei peditum legiones duas, quas ipse, uti earum Tribunus, per provincias suæ ditionis, præsidiorum loco, dispertiat. Viginti aureorum millia eidem adnumeranda statim atque pactis conventisque firmatis, sacramentum Regi dixerint ipse, locorumque Drossardi* (sic Satrapas seu Præfectos Frisii vocant *qui Harlingæ, Stauriæ, Leovardiæque arces, Regis nomine tutantur. Drossardis autem, præter diplomata à Rege mittenda, quibus sua cuique maneat Satrapia, ipsique in Gritmannos*, ut Frisii loquuntur, *assummantur; florenos mille ac ducētos, annuo censu, tribuendos. Nec prætereundos Greyteriū & Baylium, sed sexcentorum singulos florenorum reditu remunerandos. Immò quum tam hi, quàm Drossardi jacturam fortunarum à partibus facilè passuri sint, tunc eis tantundem in Frisia rependendum, fruituris ea compensatione, quandiu loca, in queis bona illorum sunt, non recuperentur. At vero Coudenhovii Domino, qui hujus reconciliationis author ac sequester in primis fuit, hæc offerenda: primùm Regis epistolam approbantis commendantisque operam ejus hoc in negotio adhibitam Catholicæ Majestati: dein censum annuum duorum millium florenorum, si in hanc reconciliationem intendendo, ejus bona ac dominia à conjuratis provinciis publicentur, etiam si reconciliatio ex sententia non succedat: non solvendum autem hunc censum, si forte*

1579

Conditiones Rennebergio propositæ à Terranova.

(*Patente*).

(*Pretores magni*).

1579 *fortè suis ille bonis non spolietur: neq; processurum, ubi in eorum possessionē aliquando reducatur. denique octo adjungenda aureorum millia, quæ Coudenhovio, eodem tempore, quo Rennebergio, in Coloniensibus nundinis adnumerentur.* Alexander, & si hasce conditiones animadvertit aliquanto liberalius compositas eo tempore, quo cogi poterat, qui rogabatur: contrà tamen apud se reputans, TUNC offerri absque necessitatis suspicione concordiam, quum à superiore offertur; ad colligendam Regi apud populos clementiæ famam, re statim probata, conditiones ad Terranovam remisit. Quibus à Cornelia Lalinia Rennebergii sorore ad fratrem (cujus reconciliationem magnoperè optabat) allatis, gavisus ea liberalitate Rennebergius, dissimulato aliquantisper consilio, tum audito adventare Orangium, rem, uti erat, suspicatum, regias partes palàm professus, se Regi ac provincias addixit. Et verò præter hoc additamentum, motis jam ubique provinciis, sperari potuisset, uti speravere permulti, Belgium propemodum omne ad Regis partes aut spontè accessurū, aut armis attrahendum, ni pecunia, minimè profectò in tempore, ab Hispania defuisset. Sed Lusitanica expeditio animum occupabat, & pecuniam Regis, facilè patientis differri recuperationem Belgii, dum interea in potestatem redigeretur Lusitania, ex qua pecunia non unius tantummodò Belgii, sed plurium victrix regnorum, in longum hauriretur. Etenim ex pactionibus in VVallonum reconciliatione pridem initis, externi milites emitti Belgio debebant, eorumque loco novus conflari Belgarum exercitus. dumque hic æris inopia scribi non posset: & veteres, qui missionem instare sibi inaudierant, nisi solutis stipendiis ad opera ægrè interim adhiberentur; Alexandro à pecunia vacuo, qui præter Hispanum obsequii retinentem, cæteros turbidos ac propè contumaces habebat, multa videlicet omitten-

Sensus Alexandri super his conditionibus.

Accipit illas Rennebergius:

& Frisiam ac Transisellaniam Regi addicit.

Inde spes Belgii universi ad Regem attrahendi:

nisi pecunia defuisset in Lusitanicam expeditionem versa.

Difficultas conflandi novi exercitus, abeuntibus Hispanis.

da erant, quæ essent sub manu. Hinc missis in Hispaniam Alphonso à Sotomajori, & Octavio Comite Lando, Regem docuerat, quanta in præsens opportunitate rei benè gerendæ fraudarentur Catholicorum partes: quantoque exinde periculo subessent amittendi, quæ parta ad eam diem, abeuntibus Hispanis, nec suppeditata ad novum exercitum pecunia. Quin & eandem quoque operam Hispanos in Belgio retinendi, novo apud VVallones conatu non omisit, instantibus comitiis. 1579 (18. Aug.) Ideo missis ad Regem nunciis pecuniam rogat.

ETENIM Montibus, in quam Hannoniæ urbem indictus erat earum provinciarum conventus, Proceres Legatiqne jam aderant; ut inceptam Atrebati reconciliationem, temperatis aliquot, Alexandri postulatu, conditionibus, aliquando conficerent. Et pro Artesia quidem Legati venerant ejus Gubernator Robertus Melunius Marchio Richeburgius, & Ioannes Saracinus S. Vedasti Abbas, & Franciscus Dognius Beaureparii & Beaumontii Dominus, cum aliis nonnullis. Hannoniæ autem nomine agebant Philippus Comes Lalinius provinciæ Gubernator, & Iacobus Froyus Abbas S. Petri Hasnaniensis, & Iacobus de Croyx Saumontii Dominus, & Franciscus Gualthierius syndicus Montensis, aliique ex eadem provincia. Denique pro Insulis, Duaco, & Orchiano, quæ sunt Flandriæ Gallicanæ, aderant earum Præfectus Maximilianus Vilanus Rassinghemii Dominus, & Hadrianus Ogniacensis Villervallius, & Florentius Vander Haer, & Eustachius Iumellius, & cum iis alii. Cum hisce provinciarum Legatis acturos immiserat Alexander Regis nomine, Petrum Ernestum Comitem Manstelдium, Ioannem Noyellum, & Adrianum Gomicurtium, illum Rossignolii, hunc cognominis loci Dominos: unà cum totidem Iurisconsultis, Ioanne Vendevillio, quē postea Episcopum Tornacenses habuere, Antonio Haustio, ac Georgio Vestem-

CONVENTUS provinciarum Wallonum. (Arras)

Legati pro Artesia. (Marchio Rubaix)

Pro Hannonia.

Pro Insulis, aliisq; (Lilla)

Legatos quoque suos mittit Alexander.

1579 Vestemdorpio, quorum hic concilii provincialis in Frisia, priores duo privati concilii senatores erant. His impensè mandaverat, in id sedulò insisterent, ut contenti VVallones, provincias suas externorum militum onere accessuque exemptas habere, ne vellent è reliquo Belgio emitti eos, quos ad arcendum ex ipsis VVallonum provinciis hostem, socios aliquando desideraturi essent. Sed frustrà erant Alexandri vota, ejusque Legatorum opera: obfirmatis omnium animis in externa militia ab omni Belgio removenda, quum tamen in plerisque aliis haud gravatè Alexandri petitiones admitterent. Accessitque eodem tempore responsum Regis ab Hispania, jubentis non modò à provinciis omnibus abire Hispanos, sed ceteris in rebus nihil eorum immutari, quę Atrebati cum VVallonibus composita jam essent. Hoc autem posterius clam VVallonibus habens Alexander, ne per hujusmodi Regis indulgentiam irrita fierent, quæ magno ipse labore Regi jam acquisierat; ex altero Regis diplomate, generatim acta Atrebati confirmante, reconciliationem cum provinciis VVallonibus tandem conficit: ac duodetriginta capitibus comprehensam, ineunte Octobri mense, Trajecti primùm mox aliis in locis, ingenti populorum lætitia evulgat. Leges, in quas conventum est, hæ fuere inter alias præcipuę. *Vt reconciliatarum provinciarum Præfecti, Magistratus, copiarum Duces, milites, cives, incolæ omnes munere quopiam fungentes, fidem suam sacramento obligent, Religionem Catholicam Romanam, & obedientiam regiæ Majestati sese perpetuò servaturos. Vt milites hispani, externique alii provinciis haud grati, sex intra hebdomadas ab evulgata reconciliatione Belgio excedant, nunquam in posterum redituri, nisi aut belli cum externis occasione, aut alia reconciliatis provinciis æstimanda necessitate. Vt hoc ipso discessionis tempore, ad Religionem tuendam, ære tam Regis, quam harum provinciarum, constetur*

cum mandatis pro retinendis Hispanis,

sed non impetrat.

Immò jubetur à Rege nihil ultra tentare. (12. Sept.)

Itaque reconciliationem Wallonum conficit, (capita 28.)

in has leges.

stetur exercitus defensioni oppugnationique par: isque ex militibus indigenis aliisve, qui Regi, ac provinciis accepti habeantur. Vt Rex non alium universo Belgio Gubernatorem, nisi sui sanguinis Principē in posterum praeficiat. interim sex spatio mensium, Parmensis Princeps reconciliatas provincias, uti reliquum Belgium, administret: quo semestri elapso, nisi Gubernator à Rege nominetur aut ipse Parmensis, aut alius Princeps regii sanguinis; provinciarum regimen penes reconciliatorum Ordinū concilium fiet, conciliumque arbitrio Regis, modò ex indigenis, eligatur. Hisce aliisque conditionibus utrinque firmatis, decreta ab VVallonibus honorifica legatione, Montes evocatur Alexander capessendo regimini provinciarum. Ille tamen, dilata paulùm profectione, dum instantia componeret; opperiebatur responsum Regis, à quo reditum in Italiam cùm abeuntibus è Belgio Hispanis enixè postulàverat: jusso Comite Lando, pòst Regem, edocere Ioannem Idiaquesium belgicarum rerum consultationibus praefectum. Id Regiae Majestatis interesse, ne in ea militum abalienatione & querimoniis, atque adeò in eo periclitantium statu rerum, ad certam ruinam accederet Gubernatoris contemptus. Exercitus egestatem ab se diù sustentatam, dum licentiam authoritate coërcuerit: jam semestri Duci non eandem authoritatem fore. Itaque quum paucis pòst mensibus abeundum sit, satius futurum, si & provinciis novi Gubernatoris anticipatione, qui non arma adversus eos, quos recturus sit, exercuerit, consulatur: & sibi integra authoritate exire Belgio haud negetur. At Rex, cui super Alexandro alia mens erat, geminatis eum litteris, quanta ejus praesentiae necessitas, quantum in illo spei collocarit, admonuit. addiditque Regis nomine Idiaquesius, *Missionem externorum, novumque in eorum loco delectum VVallonum, Regi adeò cordi esse, ut in utroque conficiendo pro certo haberet Alexander, se gratius ejus*

1579

Evocant VVallones in suas provinciias Alexandrum (*Mons de Enau*)

(*Oct. Com. Landus*)

qui à Rege petit reditum in Italiam,

Sed Rex negat, jubetque ut externis dimissis, novum exercitum scribat.

(13. *Octo.*)

(13. *Octo.*)

1579 *ejus Majestati facturum, quàm si duas pariter urbes expugnaret.* Nempè Rex per eam militum mutationem, simul provinciarum animos devinciebat sibi, simul Alexandrum ipsum victoriis & veteranorum studiis quotidie majorem in potestate habebat magis. Sed Alexandro quàm fixum erat Regi parere, tam arduum aggredi ad parendum fuit. Etenim rarò absque militum querelis, atq; aliorum terrore ac damno, dissolvitur vetus atque ingens exercitus: uti nec magna ædificii moles sine cadentis fragore, vicinarumque ædium noxa destruitur. Præterea novum repentè conflare exercitum, & tanquam uno pedis pulsu equestres, ac pedestres tyronum copias de terra extundere: ac subitâ adversum veteres hostes disciplinâ firmare, Magni olim gloriatio Ducis est habita. Hæc autem ipsa duo difficultatibus semper implicita, tam multæ hoc tempore res adversæ circumstabant, ut militarem Alexandri prudentiam non minus in eo veterani exercitus corpore dissuendo, novoque conformando; quàm in arcibus sive hostilibus diruendis, sive adversus hostem fundandis, Rex meritò agnoverit, commendaveritq;. Ex militibus abituris veteres Germanorum legiones, Burgundorumq;, à reconciliatis provinciis, uti gratæ, in partem novi exercitus admittebantur. sed Burgundi admitti renuebant: Germani operam suam seu Regi, seu provinciis contumacius pernegabant, tantùm in patriam redituri stipendia poscebant. Itaque deficientibus Germanis ac Burgundis, ex VVallonum provinciis conflari exercitum oportebat. at hi, præterquam quòd, nisi solutis stipendiis, militiam palàm detrectabant, pauciores erant, quàm ut ex eis componeretur exercitus, qui unus in Belgio & VVallonum provincias defensaret, & Orangio multis in locis arma inferenti occurreret, & Mechliniæ, Buscoduco, Groningæ, aliisque urbibus, ac provinciis in Regis partes jam transgressis, aut transgre-

Alexandri difficultas,

(Pompejus Magn. apud Plutar. in vita.)

in conficiendo novo exercitu:

& in veteri dissolvendo.

transgredi meditantibus, opemque ab Alexandro quotidie poscentibus subveniret. Sed in altero plus adhuc operæ Alexandro erat. Constabat eo tempore, quo dissolvendus erat, Farnesianus exercitus legionibus omninò quindecim: Germanicis quinque, totidem VVallonicis, Burgundicis duabus, tribus Hispanis, (præter Italicas aliquot extra ordinem cohortes) non eodem numero militum pariter refertis: quippe Hispanicæ, Germanicæque longè ante alias ibant. Equitatum conficiebant turmæ seu vexillationes quadraginta duæ, ex Raitris potissimùm, Burgundis, atque Epirotis. Erat hic exercitus ut prius hosti, ita nunc Duci suo formidandus: quantoque & numero militum, & veteranarum legionum robore præstabat, tanto, si exuto obsequio hostilia moliretur, augebat Alexandro curas, timebatque ipse vires suas. Nec temerè: namque nationes certatim omnes, quum instare sibi belgicæ militiæ finem viderent, confici secum rationes, & quæ ad eum diem stipendia utcunque differri passæ erant, partim compensatione prædarum, partim honores & rem aucturæ, continuatione militiæ; ea nunc numerari semel omnia armatæ poscebant. Et Alexander, cui jampridem ne ad unam quidem legiunculam dimittendam pecuniæ satis aderat; metu futuri, aliquot ante mensibus per Tribunum Mondragonium; postremò per Comitem Landum, ac Sotomayorem, de rerum statu Regem anxiè commonuerat. Quumque plus interim spei, quàm pecuniæ mitteretur ab Hispania, advocato regio senatu, quid consilii capessendum inter extrema illa, disquisit. Placuitque Serbellonii sententia: qui, (post aliquorum magis querimonias, quàm consilia) & si causam tardioris ab Hispania subsidii negavit in Principé referendam, tanquam ei Belgium minus cordi foret: nec de ejus potentia dimisse adeò sentiendum, quasi regium ærarium expeditione

1579

Quantus regius exercitus esset:

Duci quoque formidandus, (Albanesi)

si, quum se dimittendum audit, stipendia petat

à Duce pecunia vacuo.

Ipse consulit super hac difficultate senatum.

Serbellonii sententia.

1579 ditione una Lusitanica exhauriatur; adjecit tamen, *In eo falli Principis parsimoniam, quòd persuasum habeat, liberalius opem Gubernatores petere, ut habeant unde è pleno semper hauriant: quum contrà Rex sentiat, solitus dicere,* ADÆQVANDUM *ess necessitati subsidium, ne si abundet, effundatur. Itaque ad ostendendum, quam infra necessitates auxilia sint ab Hispania, optimū factu, si per regios hujus exercitus Quæstores, certus equitum peditumque numerus, ac stipendiorum summa cuique centuriæ in singulos menses pendi solita, quantumque debiti, subductâ cum legionum Tribunis ratione, adhuc supersit, ineatur: atque eorum indice per certum hominem in Hispaniam misso, Rex oretur, ut quando tam longè res distent à copia, intelligat non alia peti subsidia, quam quæ necessitatibus, & quidem extremis adæquentur.* Addidit Alexander, non hunc modò publicum, sed privatum etiam domus suæ statum, atque impensas, velle Majestati ejus, cui sua omnia patere cupiat, accuratè perscribi. uti factum est festinata domi militiæque censione. Et primus quidem militaris index, nam plures missi sunt, summatim referebat, Hispanorum peditatui ex tripartitis Toletani, Valdesii, & Figueroæ legionibus composito: centuriasque unam & quinquaginta complexo, pendi pro stipendio menstruo aureos unum & triginta millia, octingentos quadraginta septem. Equitatui leviter & sclopis armato ex variis nationibus, in unam & viginti turmas secto, aureos quatuordecim millia, trecentos & nonaginta. VVallonum peditum signis octo sub Altapennio, quatuor sub Reusio, & sex Germanorum recens scriptorum sub Fronsbergio, aureos tredecim millia, quadringentos ac novem. equitatui germanico ferreolorum, in quo
(Cornette) vexilla tria Sanblemontii, quinq; Saxonis Ducis, duo Billii, unum Bilzii, ac Brendelii decem, aureos sexaginta tria millia, septingentos quinquaginta duos: subductâ in fine omnium summâ,

mâ, aureorum centũ viginti trium millium, & 1579
trecentorum nonaginta octo. Tantum erat unius mensis stipendium, & non totius exercitus: omissis videlicet in hoc censu peditibus Burgundis, Italisque omnibus, VVallonum parte, ac Germanorum plerisque: quorum vel uni Altempsiæ legioni stipendium supra triginta aureorum millia singulis mensibus solvebatur. At index Farnesię domus particulatim censę ostendebat, in aula Alexandri Principis constante hominibus ex familia quidem, ducentis quadraginta novem, cum equis duodecim supra ducentos: ex aliis autem Nobilibus quinquaginta, qui honoraria Regis stipe detinebantur in Belgio, sed Alexandri mensâ impensaque excipiebantur, impendi singulis mensibus nummos ex aurea moneta quinquies mille, nongentos sexaginta. Ad hos auté sumptus sustentandos habere Parmensem Principem menstruos reditus partim à se, & ab Octavio, & ab Austriaca parentibus aureos bis mille ac trecentos quindecim: partim à Rege bis quoque mille quadringentos triginta septem: nempè acceptis expensas non æquantibus. Sed nihil expeditius necessitatem pecuniæ arguebat, atq; relata alio in indice æris summa ad eum diem veteranis debita: quæ absque VVallonibus, Italisque, pro Hispanis decies centena milla, pro Germanis verò ac Burgundis millia tricies centena longè superabat. Quibus tum publicis, tum privatis minutissimæ diligentiæ taxationibus, traditis, (quo plus authoritatis inesset) Petro Aragonio, qui Carolum patrem Terranovæ Ducem postea secuturum præcedebat in Hispaniam, Regem oravit Alexander, ut quando eo loco res essent, monstrare dignaretur, unde sibi tantum æris hauriendum, ut externas legiones, solutis stipendiis, emittat: unde ut pactam Frisiis pecuniam dissolvat: unde ut novos militum delectus habeat, qui tot arces, abeuntibus externis, intrent; provincias

quam pro domo sua.

Mirum de alio indice:

(*Millio unus*)

(*milliones tres.*)

Mittit hos indices ad Regem:

eumque subsidium orat:

1579 vincias armati defendant, hosti non impares occurrant. constare in eo Germanos, ac palàm edicere non moturos se Belgio pedem, nisi stipendiis in Belgio numeratis. eadem Hispanorum, sed modestiora postulata esse. urgere interim provincias, appetente præfixo jam tempore, ut externi atque ante alios Hispani Belgio cedant. at iis cedentibus verendum esse, ne Germani jam pridem seditionem minitantes, metu Hispanorum liberi, adjunctis sibi VVallonibus, populabundi per agros excurrant, urbesque sibi, stipendiorum loco, despondeant. Id verò si accidat, eodemque tempore Orangius, occasionum minimè negligens, reconciliatos invadat; dubitandum non esse, quin populi, ne suo ære conflare, atque alere exercitum cogantur (quod ut evitarent, Regi se se potentiæ commiserint) spe dejecti regiæ defensionis, aut in gratiam cum reliquis conjuratis provinciis redeant, aut in alicujus vicini Principis manus tutelamque confugiant. Porrò hisce malis omnibus non alia via occurri posse nisi festinatione pecuniæ, cujus in præsens inopia sibi adeò dolori esse, occasiones præclarissimas corrumpi, ut non dubitaret largè sanguinem dare, si sanguinem vertere in aurum posset, quo Belgium Principi suo ea opportunitate redimeret. Verùm já anteverterat Rex, missis sexcentis aureorum millibus, factaq; spe secuturæ accessionis. quibus ut nonnihil respiravit Alexander, ita nova illũ excepit cura, excitatis nationum Tribunis ad stipendiorũ famam, metuq; non suffecturæ pecuniæ festinantibus. Et quamquam ut aliis præhaberet Hispanos, admonebant Alexandrum eorum fides, militiæ diuturnitas, laborum constantia, & in hispani Regis exercitu prærogativa nationis; illos tamen postremos ab se demittere consultius habebat, usurus eorum objectu, si quid fortè hostile molirentur alii. & occasio præsto fuit. Etenim diffuso rumore inter aliquot Germanorum

& pericula dilationis ob oculos ponit.

Rex mittit pecuniæ partem.

Alexandri difficultas in ea distribuenda.

Seditio Germanorum ob eam causam.

norum centurias per oppida pagosque Trajectensis agri distributas, militaria æra partim Hispanis, partim novo delectui ex reconsiliatis provinciis destinari; fremere primùm variis in locis miles, mox coire, & furorem consociare. 1579
Erant Trajecti signa veterum Germanorum tria, præsidio urbis apud Alexandrum: horum opportunitate Germani, qui circa Trajectum agebant, consilium ineunt urbem invadere, captâque, ad Parmensem Principem allegare Centurionum aliquem (nam Tribunis non satis fidebant,) qui missionem, & stipendium flagitet: abnuentem, aut tergiversantem tandiu obsessum habere, donec diuturnæ militiæ merces aliquando solvatur. Nihil horum latebat Alexandrum; prævidensque tantò eis rem proniùs successuram, quantò & aperta alicubi urbis mœnia aditum præberent, & eorum ipse vires animosque non ignoraret; illicò jubet, sex Hispanorum centurias intrare urbem, & aliquot Italorum, Burgundorumq; signa obequitare mœnibus: simul fabros reficiendis murorum hiatibus jam inductos festinare opus. tum verò advocatos ad se Polvillerium atque Altempsium Tribunos, qui Trajecti fortè aderant, dissimulato metu, ac magis eorum, quàm sui anxius in hunc planè modum, ut ad Regem scripsit, alloquitur.

& eorum consilia

Quibus postquam anteverrit Alexander.

cum eorum Tribunis conqueritur in hunc modum.

Scilicet milites vestri perquàm honesta missione finem militiæ, reditumq; in patriam moliuntur. & ego in Hispaniam scribens, læta enimverò Principi, honorifica de vobis adjungam, flagitando ab Rege pecuniam, qua ille urbem suam, qua sororis suæ filium redimat à Polvillerianis Altempsianisque militibus. Sed neque isti, quantumvis feroces ac sceleſti, aut potiundæ urbis, aut mei compotes erunt. Quin ego, aderit enim mihi violati sacramenti ultor Deus: aderit fortuna Regis, si unquam aliàs, hoc maximè tempore, additamento regnorum felix: aderunt tot fidæ legiones hac in primis tutela gratiam Regis emeritura: adero ipse mihi cujus

(21. Dec.)

(Alex. ipse)

(Lusitaniæ & Indiarũ)

 quam

1579 *quam pervicacia flecti nescius; si quid eorum, quæ improbè decreta sunt, attentaverint, illos non modò vi atque armis coërcebo, sed ne asse quidem ex hac summa, cujus adipiscendi jure ipsi se ob novissimum scelus exuerint, persoluto, è Belgio ejiciam, tam pecunia quàm fidei inanes. Nam, quæ isthæc intemperies? dum stipendiis per Quæstores ordinandis insisto, sollicitus ne ex ea quantulacunque nummorum copia, centuriam aliquam sua portione defraudem, nullo consilio præcipites ruere pecorum more, vanisque captos rumoribus, velle per scelus extorquere, quæ accipere innocenter queant? Hæc ne ego speraverim à Germanis? quorum nationi tantum tribuerim, ut vel Casimiri hostis milites meis armis & ultioni, ut scitis, expositos, liberos tamen ac securos emiserim, testatus id à me honori Germanorum dari. Quid quotidiana meos erga milites sollicitudo, pro quorum necessitatibus toties Regis curas, odiosè propemodũ oneraverim? quorũ inopiam, cessante ab Hispania subsidio, toties ære meo, meoque demenso, immò & ære interdum vestro sublevaverim? testes enim vos habeo, qui mihi super egestate meorum militum sollicitè omnia circumspicienti, præsentem opem offerentes, curas meas introspexistis atq; allevastis. Quod si hujus rei gratiâ, perhumanas ab Rege litteras, benevoli in vos animi ejus, memoriaque (ut ipse loquitur) non abolendæ pignus accepistis; quid in præsentia sperare vos à liberalitate Principis æquum est, si istorũ conatibus antevertentes, consilio operâque vestrâ efficiatis, ut exempta ex eorum animis, quasi prætereantur, opinione, modestia admonitis, & obsequio redditis, felix, quem tenemus, victoriæ cursus per hujusmodi turbamenta non retardetur? Sic enim vos & dignitati vestræ, magis extra facti conscientiam futura, quàm extra culpæ opinionẽ: & militibus vestris, si insanire pergant, nil nisi egestatem & dedecus in patriam relaturis, opportunè præcavebitis.*

Componitur tumultus. Ad ea, qui evocati, quique supervenerant Tribuni, quum ejusmodi suorum facinora sibi ne-

qu-

quaquam probari respondissent, eoque se ab eis non minus præsentiâ, quàm consiliis separassent; spopondere, nullam se se operam omissuros, quo tumultuantium conatus sisterent, componerentque: præsertim quum pro certo haberent, paucorum ea esse tentamenta, atque inanes minas. Nec illi, quod promiserant, omisere. Plus tamen apud turbidos valuit præsidium festinanter illatum urbi, & præsens intrepidusque animus Alexandri. Itaque tumultuandi locum magis quàm animum mutantes, transferunt aliò furorem, per agros prædabundi, pagis tamen non ultra rem cibariam graves, neque pecuniâ supra necessitatem extortâ. Plus periculi à locorum præsidiariis fuit: gliscentibus in dies, auresque Alexandri everberantibus civitatum & Gubernatorum querelis, A præsidiariis ob alimentorum inopiam, domos civium spoliari, præsidiis relictis per agros excurri, arces, urbes, omnia hostibus exponi. Et vera dicebantur, Iamque Licquius Lovanium deserere meditabatur, ne, se Gubernatore, urbs hosti dederetur: Mechlinienses, raris neque fidis præsidiariis, nihil propius, quàm casum urbis pertimescebant: eundem metum pleraque Frisiorum oppida denuntiabant. Lucemburgenses, compleri divexarique provinciam confluentibus eò Germanis, lamentabantur: reconciliati, in quos antè alios ferebantur Orangii minæ, assiduis Alexandrum precibus fatigabant, Veniret aliquandò, præfecturam capesseret, exercitum exauthoratis externis, ex indigenis conflaret. Sanè ad tam multa, uno simul tempore componenda, non sexcenta aureorum millia, quæ missa fuerant, sed neque decies sexcenta millia satis erant. Ergo Alexander diviso partes in omnes animo, ingruentibus tot undique acervatim malis ordine prospecturus, primò Namurcum ad Hispanos, tum Limburgum, ubi seditionis germanicæ caput, inde Montes Hannoniæ adire statuit: non

1579

Tribunorũ opera.

& metu ab Alexandro.

Ianuar. mense

1580

Queruntur aliæ civitates à suis præsidiariis divexatæ:

Quarum remedium difficile Alexandro, non sufficiente pecunia ab Rege missa.

Conatur tamen ille

1580 tamen antè, quàm Trajecti ſtatum ordinaret, creato Magiſtratu, ac pro Hiſpano Monteſdoca, Adriano Gomicurtio Gubernatore urbi dato. Arcem, quam fundari cupiebat Rex, quoniam neque temporis, neque facultatis præſentis exiſtimabat Alexander, Regi ſcribit, ſe propugnaculum multò validius quàm quod Majeſtas ejus mandaverat, Trajecto impoſiturum, Collegium Patribus Societatis Ieſu fundando: cujuſmodi arce, ſub Auſtriaca parente, Trajectenſes in fide erga Deum Regemque egregiè retentos, adverſus utriuſque hoſtes, non ignoraret. Annuente Rege, ſimulque Leodienſi Epiſcopo in eamdem cum Alexandro ſententiam conſpirante, miſſis Leodio Patribus, attributo ex Servatianis ſacerdotiis proventu, (nam & multi ejus loci reditus, & pauci ex ſacro ordine ſupererant in civitate ab hæreticis adminiſtrata, iis Sacerdotiis pares) Alexander Trajectenſe collegium ſtabilivit: Gregorio Pontifice tranſlationem cenſuum, & Alexandri conſilium comprobante.

& primum res Trajecti componit.

Collegio Patrib. Soc. Ieſu ibi fundato arcis loco.

(*Greg. xiij. 2. Mar.*)

RE B U S Trajecti compoſitis, novo ab Hiſpania argento auctus, ſtatim Namurcum petiit Alexander, educturus Hiſpanorum præſidium ex ea primùm arce, qua illi maximè, ſi quid fortè tumultuarentur, niti poterant. Et quidem in ipſo urbis aditu, ſuſpectandi occaſio non defuit. Namque Namurcum intranti quum occurriſſet equitum haſtatorum turma, Ninovam Flandriæ oppidum contendentium, inter eos militari more lanceas ſupremo Duci ſubmittentes, unus appenſam cuſpidi haſtæ crumenam, cum haſta ſubmiſit. Alexander equitis audacia peroffenſus, ſed offenſione pauliſper compreſſa, dum inter confertos latentem, (quippe exitus incertum,) extraheret, agnoſceretque; ſubridens, *Lepidum enimverò*, inquit, *feſtivi capitis commentũ*. Ille plauſum Ducis interpretatus, impulſo ante alios equo, ſecurus apparuit. Tunc Alexander homi-

EMISSIO Hiſpanorũ aliorumque

Equitis facinus,

actu ab Alexandro detecti,

& caſtigati:

hominem torvè intuens, illicò ferrum ſtringit, ac plagâ ori luculenter inflictâ, *Diſce*, inquit, *haſtam mihi reverentius inflectere, nec per hujuſmodi deridicula ad ſeditionem quietis militibus ſignum attollere.* ſimul duci equitem imperat, ac ſuſpendi: ipſe interim tot inter lanceas in ſe unum inclinatas, & ab honore Ducis ad commilitonis defenſionem facilè tranſituras, majeſtate ſua tutus, & timoris contemptu timendus. At ille, quòd ſuſpendii miniſter nō ſtatim repertus, dilato ſupplicio noctu aufugit, Alexandro, uti eſt creditum, permittente. Nam, quòd militem ceterà ſtrenuum æſtimaret, paulò poſt revocatum non modò in gratiam recepit, ſed etiam cēturiæ peditum impoſuit: contentus, læſam militaris imperii majeſtatem lictore metu vindicaſſe. Primi ad ſtipendia extra ordinem vocati (nam in ea re cura Parmenſi non levis adhibita) Hiſpani fuere arcium præſidiarii, Namurci in primis, Trajecti, ac Philippopolis. nempè ut facilius eâ prærogativa deliniti, arces deſererent: in quas intrare VVallones Reuſii Comitis, uti fideliores inter ſuos, juſſi ſunt. Abeuntibus autem non ægrè perſuaſum, ut quaternis præſentis pecuniæ ſtipendiis contenti, reliqua Mediolani, fide regia expectarent. Tum Burgundi domum emiſſi, pecunia quidem leviter aſperſi, ſed Tribunorum opera non inviti. At verò Raitrum pleriſque, & Altempſii, & Polvillerii legionibus, quæ diutius Germanis aliis militaverant, ſena in præſens ſtipendia enumerata, bina in proximis Francoſurdianis nundinis, reliqua tres intra annos, certis cautionibus, promiſſa. Eadem conditione cum veteranis Fronsbergiæ legionis, aliter cum ejuſdem tyronibus actum eſt. ſola Fuggeri legio, ac pleraque, quæ Barlamontii fuerant, ſigna, cum tyronibus Fronsbergii, nullis Tribunorum flecti precibus potuere, ut partem tunc quidem acciperent: poſtea acceperunt. Ceteri haud facilè di-

[Margin notes: 1580 — Stipendiis donantur. ex præſidiis removētur primi Hiſpani: (Philippevilla) — Tum Burgundi, poſtea Germani. (Craeſius & Marchio Varaberius Tribuni) — (Carolus)]

1580 ctæ est, qua reverentiæ amorisque significatione suo ab Imperatore divellerentur, ad genua ejus accidentes, dexteram exosculantes, ad pedes vexilla submittentes: alii procul venerantes, oscula jacientes, Alexandro victorias, Alexandro felicitatem comprecantes. Exploratum habeo, plerosque Germanorum Chiliarchos, equitumque ductores, Alexandri Principis vultum coloribus expressum retulisse domum: aliquos numismate cælatum aureo, suspensum è collo perpetuò gestasse. Nec Alexander ullum liberalitatis officium, ut inter eas angustias, omisit erga primiores exercitus: alios torquibus annulisve, thorace alios galeave, aut etiam gladio ac pugione donatos. Hispanos præsertim atque Italos, quibus universim Regi commendatis, aliquos selegit militaris virtutis fideique præcipuos, quorum haberi ab Rege ante alios rationem enixè laboravit. Quin gregariis quoque militibus impetravit ab eodem annuos aureorum census, à Neapolitano Prorege solvendos iis, quos ipse præ reliquis meritos nominavit; misso in Hispaniam Francisco Guillama aulico à secretis, qui & eorum perferret ad Regem nomina, & belgarum qui apud se erant, Procerum causam eidem commendaret. Horum enim nonnullos quamvis Alexander, ut scribit ad Regem, inexplebiles sciret. ex eorumque numero, qui INIURIAM putent, finem accipiendi, tamen, quum eorum se manibus, post abitum Hispanorum, relinquendum videret, referre permagni putabat, recenti eos beneficio obstrictos habere. uti factum est: plerisque eorum, ex Alexandri designatione, aut præsente subsidio, aut perpetuo reditu, aut honestiore Dominii titulo ab Rege sublevatis. Atque in hunc modum acceptos milites, inque varia dein loca disparatos, Germanos quidem Trajectum versus, inde Coloniam, atque in Germaniam profecturos suis sub Tribunis: Hispanos autem atque Italos

Aliorum omnium amor erga Alexandrũ in discessu. (Colonnel.)

& in illos benevolẽtia Alexandri.

qui Regi eos commendat,

& multa eis impetrat.

precipuè Belgis,

(30. Mart.)

ob hanc causam.

abeunt exercitui alii in patriam,

Italorum partem per Lotharingiam ituros in Italiam, ductore Octavio Gonzaga, è provinciis Martio exeunte dimisit. Sed Hispani paululùm in Burgundia subsistentes, dum Parmensis cum Sabaudiæ Duce transigeret de exercitu per ejus provincias iter facturo, in manipulos quingenis constantes militibus distracto; Mediolanum, ineunte Iunio, devenêre. Vbi senis stipendiis acceptis, quæ (uti Gonzaga scribit ad Alexandrum) in arma, vestesque, & versicolores cristas insumpsere omnia, è Finali portu solventes, præter sex peditum signa, quæ mansere in Insubria sub Gamboa; in Hispaniam intendêre cursum, inde in Lusitaniam, nondum absoluto bello, transferendi. sed in via, mutato Regis consilio, repetere Italiam jussi sunt, distributis legionibus, Fœderatâ per Insubriam, Valdesiâ per Siciliam, Insubricâ veteri per Neapolitanum regnum.

1580 Hispani Mediolanũ. (ex litt. Sabaudiæ Ducis 12. Apr.) (8. Aug.) inde in Lusitaniam destinantur. sed deniq; per Italiam distribuuntur.

DUM emittuntur externi, Cortracum vetus Flandriæ oppidum à Malecontentis recuperatum est, Montinii ductu astuque. At Ninova, oppidum Alosto proximum, nec post multò Mechlinia, amissæ sunt. Illam Franciscus Lanua, supremus militum in Flandria tunc Præfectus expugnavit: capto in ea Comite Egmontio loci Domino, cum fratre, atque uxore. hanc Ioannes Norritius Anglorum Tribunus, aliquorum dolo, ac præsidii parte in proditionem assumpta, inopinatus intravit: nec, nisi redintegratâ aliquoties pugnâ, amissis suorum circiter ducentis, tandem obtinuit, continuata mensem integrum direptione, tam profundâ Victorum avaritiâ, ut post abrasa, expilataque templa pariter, ac domos: post cives non semel vitam libertatemque redimere coactos; in mortuorum quoque monumenta sævitum sit, humo revulsis ablatisque inde sepulcralibus lapidibus, atque in Angliam avectis, ac pa-

Cortracum recuperant Malecontenti. (1. Mar.) Fœderati (10. Martii) capiunt Ninovam, (9. Apr.) & Mechliniam, furiali depopulatione.

1580 lam, hæresi ipsa erubescente, divenditis. Quibus profectò spoliis, & sibi Norritius non leve dedecus, vel apud gentis suæ scriptores: & in Anglos omnes odium Belgarum, eam populationem, novo nomine, Anglicanas furias hodieque execrantium, comparavit. At Alexander, qui Mechliniensium infortunio eo magis indoluit, quo majore illorum confidentiâ id acciderat, non receptis intra urbem, quos ipse immiserat, Epirotis equitibus Georgii Bastæ; properavit Montes ingredi: ibique in principe templo Gubernator provinciarum, prisco solennique ritu salutatus, confestim ordinando civili militarique statui animum adjecit: ac suppleto principali consilio, in Octavii Gonzagæ, Serbellonii, ac Tassii locum, qui senatorium munus obierant jussu Regis in senatum inducti, non tamen ejusdem diplomate inter consiliarios adlecti; Marchionem Rubasium, Comitem Lalinium, & Rassinghemium nominavit. Ut verò Sanctæ Gertrudis, ac Marollæ Abbates in regium hunc senatum admitterentur, quamvis utrique, ob egregiè præstitam in Coloniensi conventu operam, Terranovæ Dux id spopondisset, & Rex inter consiliarios destinasset, & Alexander institisset; adduci non potuere provinciarum Delegati: opponentes simulato in præsens unius diei obsequio, præterita eorum facinora regiis partibus perpetuò noxia: TUTUM autem non esse, ingenia odiis innutrita, novo conciliata beneficio, velut delinitam lactis hausta viperam, in sinum admittere. Acrius de novo militum delectu disceptatum: decretumque, ut exercitus triginta peditum millium, quinque equitum conflaretur, stipendio menstruo ab Rege quidem ducentorum quinquaginta millium aureorum, reliquo autem à provinciis persolvendo. Equitatui, nã hujus precipui duces abierant, Gubernatorem imposuit Marchionem Rubasium, promptum animi ducẽ præ-

inde Anglicanæ furiæ. (*Camdenus Annal. Angl. par. 2.*)

Alexander provinciarũ Wallonum regimen capit. (29. *Apr. concil. status*) senatũ supplet eorum loco qui discessere:

Duos tamẽ admitti repugnant Wallones.

De novo exercitu conflando agi: Alexander. (*Vicecomes Gandaven.*) magistrum equitum creat:

præfervidumque. Equitum levis armaturæ Legatum addidit Marchionem à Monte, notæ jam pridem fidei, bellicæque virtutis: & Commissarium generalem dixit Georgium Bastam, origine Epirotam, in pago tamen Tarentini agri natum, militari scientia clarum: quem è Farnesiana schola supremum Cæsarei exercitus Ducem vidimus in Pannonia ex Othomannicis copiis perpetuò victorem. Vtrumque autem horum, quos nominavi, & Epirotas omnes, & Italorum multos tanquam è Gubernatoris domo, provinciæ, quamquam externos, non abnuebant.

1580 (Tenente) & vicarium ejus: & Commissarium generalem. (Ragazzi pagg.;) (quì è stes Hasta Comme..)

Et RUBASIUS quidem Alexandri judicium citò commendavit. Etenim post captam Ninovam, Engelmunsterum, castrum fluvio Mandræ vicinum, obsidione cinxerat Lanua. commissâque Marquettio Vicario quatiendæ arcis curâ, ipse Insulas, oblata subitò spe intercipiendæ urbis, cum parte copiarum clam divertit. Sed audito, Rubasium liberando Engelmunstero cum quindecim turmis Epirotarum Italorumque, & selectis aliquot VVallonum cohortibus adventare; mutato consilio, relictis ad celeritatem nonnullis suorum centuriis, in castra extemplò redit: ac Marquettio mandat, ut arreptis quinquaginta majoribus sclopetariis, Isinghemium contendat: ac pontem, quo Mandra ibi trajicitur, interscindat. Eodem tempore Bica equitum ductor: qui cum duabus sclopetariorum turmis præmissus fuerat à Rubasio ad occupandum pontem, Isinghemium festinaverat: jussisque suis equo descendere, commissâ confestim pugnâ, ponte Marquettium expulit. ac superveniens interim Rubasius, relictis custodia pontis aliquot VVallonibus, aggredi statuit hostium castra prius, quàm Odettus Telinius Lanuæ filius quàm ocyssimè VVacchanam missus à patre, advocaret inde relictas cohortes. In iis castris Lanua delegerat equitatui suo armorum aream aliquanto quidem an-

PUGNA apud Engelmunsterum. Lanua obsidet Engelmunsterum. (Lilis) cui liberandis advolat Rubasius. (Moschettieri.) ejus milites pro occupando ponte confligunt cum Lanuianis: & pontem obtinent. Castra Lanuæ.

 gustio-

1580 gustiorem, sed situ percommodam, ac fermè inaccessam, nisi aditu uno, eoque à quingentis majoribus sclopetariis, proximas molas insidentibus, præmunito. Per hunc aditum in castra Bicam irrumpere, unà cum Georgii Charisææ, ac Nicolai Bastæ, lancearìis turmis, additis aliquot peditum cohortibus, Rubasius jubet, ipse cum reliquis copiis in tempore affuturus. Erant equites Lanuæ circiter octingēti, veterani fermè omnes, per turmas aliis alias successuras ita dispositi, ut in aditum, quem satis tutum dicebam, latus obverterent. eo consilio, ut dum commilitones apud molas pugnarent, ipsi, si opus foret, ex alia castrorum parte prodeuntes, Rubasianos à lateribus aggrederentur. Sed Bica, superatis multo, quàm hostes crediderant, celerius iis, qui ad molas stabant, eodem impetu illatus in castra, directa in primam, quæ Scotorum erat, turmam pilarum emissione, eam paululùm turbat: turbatam, Charisææ Bastæque lancearii protinus invadunt, motamque in turmas ponè astantes reflectunt inclinantque: inde equitatus omnis instar connexi consertique corporis, ab unius impulsu partis, nutare ubique, distrahique cœpit: frustrà nitentibus inter eas angustias restituere ordines, inque locum gradumque reponere Lanuâ, ac præcipuis quibusque Gallorum. Quum subitò arma inferente Rubasio, recenti cum equite pediteque, ductoribus Camillo à Monte, ac Nicolao Cæsio: aucto cum cæde metu, pars in fugam conjicitur, pauci hostium impetum constanter excipiunt, Lanua expectatione filii pugnam sustinens, à plerisque desertus, ad extremum capitur. Dux, si quisquam alius, belli sciens, sed fortunam expertus plerunque improsperam, partibusque ab eo sumptis meritò iratam. Captus est semel in Tornacensi prælio, iterum ad Monconturnum, rursum captis Hannoniæ Montibus inter deditos obses retentus, quar-

ejus militū numerus & ordo.

Castra invadunt Rubasiani:

frustra defendente Lanua,

(12. Maji) qui & ipse capitur.

Virtus bellica & fortuna ejus.

1569.

1569.

1572.

tùm

tùm hîc, & quidem suis in castris: raró sine privato infortunio pugnam ciens, quippe aut corpore saucius, aut brachio toto sectus, aut demum capite glande ictus extinctusque. Desiderati ex hostibus dicuntur in hac apud Engelmunsterum pugna, paululùm supra sexcentos, capti cum Lanua Marquettius, ac nobilium multi: capta septendecim signa peditum, equitum vexilla quatuor, ac tormenta muralia tria, cum omni bellico in castris apparatu. Sed spoliis omnibus carior Alexandro fuit ipse Lanua à Rubasio velut in triumpho Montes adductus ad Alexandrum. Qui postquàm illum perhonorificè aliquandiù habuit, incertus animi de hujusmodi captivo quid ageret, Regem consulit in hæc verba. *Quum primùm Lanua venit in manus meas, homo & sacramenti violator, (quo sacramento, è Montensi urbe ab Duce Albano capta non prius emissus est, quàm se cũ reliquis obstrinxit, Nunquam se militaturum adversus Hispanum Regem: & hæresis, hæreticarumque partium ubique locorum ductor: & in primis rebellium Belgarum incentor, ac propugnator; reputans ipse mecum, huic uni non minus ab ingenii sagacitate, quàm ab assidua civilium discordiarum tractatione, artes inesse omnes, quibus consilio manuque bellum alere adversus Deum, Majestatemque vestram, diuturnum queat; decreveram, sumpto de eo supplicio, uti meritus est, externis hominibus documẽtum dare, ne spargendis per alienas provincias turbarum facibus, venalem operam cuiquam præstent. idque peragere præmaturè avebam, antequam Majestati vestræ integrum foret, in ea re quidquam certi præcipere: quo intelligerent omnes, sumptum in Belgio, non acceptum ab Hispania consilium. Sic enim sentio,* FIDELIS *ministri partes esse, si quæ ex animadversionibus ac repulsis timentur odia, ea in se transferre, objectuque sui, Principem tegere ab invidia: illi beneficentiæ materiam, illi gratias seponere. Verùm quum*

1580

1591.

Numerus occisorum captorumque & spoliorum ex Lanuianis.

(*Mons de Enau*)

(26. Iun.)

Alexander incertus quid agat de Lanua, consulit Regem in hæc verba:

1580 (à Lanua à Villesio.) *planè prospicerem, quid hac animadversio effectura esset in Egmontio Comite, in Norcamio Sellæ Domino paucis antè diebus in fraudem inducto captoque, inque aliis regiarum partium constantissimis viris, apud Orangium jamdiu detentis: in quos si quid gravius statueretur, non leves profectò turbæ à Nobilitate cum iis sanguine conjuncta timendæ essent; satius duxi, non aliud super eo consilium capere, quàm quod Majestas mihi vestra suggerere non gravabitur. Interim Namurcum brevi profecturus, illuc hominem mecum traham, traducendum inde Limburgensem in arcem, & Gaspari Roblæo Billii Domino committendum: cujus fidei, si quid arcani de eo Majestas vestra mandaverit credere unicè possumus.* Ad ea Rex animo hærens, eoque nihil certi in hac causa respondens, (quod Regi solitum, quum dubiam laudis aut culpæ aleam ministro cedere satius ducebat) solum Alexandro mandat, ut Marchioni Rubasio victoriam suo nomine gratuletur: spondeatque, memorem se virtutis ejus industriæq; futurum, uti mox fuit. Sic regis nihil de Lanua expedientis hæsitatio, in quintum usque annũ, hominis captivitatem remorata est; donec eum cum Egmontio Comite commutari demum placuit.

Rege nihil respondente de Lanua.

inter captivos asservari Alexander illum jubet.

INTEREA Namurcum advenerat ab Italia Margarita Parmensis, Caroli V. filia, Alexandri mater, ab Rege destinata provinciarum Gubernatrix. Etenim Rex, ut initis in VVallonum reconciliatione capitibus satisfaceret, non diù super sorore dubitaverat, Belgarum populis perquàm grata, & ab ipsis sæpius ad illud regimen repetita. Hæserat quidem à principio, an inter eas bellorum tempestates, ac multorum naufragia, rei bellicæ clavum feminæ quamquam gubernationis nequaquam ignaræ, tutò committeret. Sed hærentem Cardinalis Granvellanus in consultationem adhibitus cum I. Idiaquesio rerum belgicarum in Hispaniæ consilio moderatore, in suscepta prius sententia firmaverat:

MARGARITAM Alex. matrem mittit Rex in Belgium Gubernatricem: (sub initium Augusti)

verat: modò juberetur Alexander Gubernatrici adesse, & armorum imperium retinere. Sic enim & feminæ addi virtutem viri, & quidem Alexandri virtutem: & unum ex utroque Gubernatorem belgicis necessitatibus parem aptè componi. neque enim verendum, ne unus futuri non essent, talis parens, natusque: quorum illa unicum hunc unicè diligeret, hic illam supra omne filii obsequium adoraret. Rex probato consilio, quid decrevisset, Alexandrum admonuit: jussitque provinciis exponere, Motum se ad sororem suam, quamvis ætate gravem, eo insuper onere gravandam, unico Belgarum bono, quibus acceptam fore illam non dubitaret, cujus diuturnam in eo regimine prudentiam comitatemque ad eorum mores accommodatam, experti jam essent, ejusque reditum conjunctis populorum votis sępius expetiissent. Et verò non falsò expetitam, insolita provinciarum gratulatio, Nobiliumque ad eam certatim invisendam venerandamque frequentia palàm fecit. Nisi quòd publicam Namurci lætitiam interturbarunt veteranæ aliquot Germanorum cohortes, quę urbis præsidio destinatæ, sumptis armis, atque occupato mercatorum foro, stipendia, ut in novo regimine, licentius ac minacius efflagitabant. Id quod animum perculit Alexandri, ad matrem salutandam Namurcum ex Hannonia contendentis: eo magis, quòd in itinere nunciatum est, haud procul esse centuriam Lovanio egressam, properantemque, ut se seditiosis Namurcensibus immisceat. Erant Alexandro turmæ Epirotarum duæ: cum his transversa per itinera incitatis equis, centuriæ Lovaniensium improvisus occurrit. sumptoque protinus de subcenturione supplicio, nam Centurionem fuga procul abstulerat, milites paucis increpitos, velut unius pœna placatus, Lovanium remittit. Sed accitum ad se Licquium Lovanio præfectum, tra-

1580

eique Ducem armorum destinat Alexandrum:

& consilium suum provinciis exponit:

quæ summa illam gratulatione suscipiunt.

sed lætitiã turbat seditio Germanorum Namurci orta. (*Namurcum*)

Ad quam disturbandam occurrit ex Hannonia Alex.

Et in via alios seditiosos plectit.

1580 ditaque ei stipendiorum parte in præsidiarios dividenda; jubet, habita quæstione haud impunitos omittere reorum duces. Ipse interim, ut erat equitibus comitatus, Namurcum intrat: rectàque in forum tendens, conglobatis illic cohortibus inter preces ac minas stipendia confusè poscentibus imperato silentio, exprobrataque perquàm acriter importuna inverecundaque licentia, quâ inter ea populorum gaudia, ac venerantium officia, Caroli V. filiam, Philippi Regis sororem hostiliter obsedissent; jubet venire eorum aliquem, ac per modestiam postulata militum exponere. Discordes quem mitterent, turbidos atque impacatos relinquit minitabundus, ac certus omissis aliquando mollibus remediis, præsente animadversione contumaciam ulcisci. audierat enim propè jam esse, quos periculo matris anxius advocaverat è Carolomontio sclopetarios equites, ac peditum VVallonum signa. Quum ecce mutati repentè Germani, sive meliorum suasu, sive aliquid de accitis auxiliis subolueras; conferti, reverentesque, Alexandrum circumstant, necessitati factũ imputant, nudantesque corpora cicatrices ostentant, ætatem hispanis in castris actam, duriorem in dies militiam, nec stipendiis allevatam objiciunt: orant, ne secuturis mox annis militiæ invalidis, inopem adeò finem miserumque, ipse militum pater imponat. Motus ad ea Alexander, secumque reputans (ut ad Regem scripsit) quàm male apud omnes auditura esset belgica Regis militia, si externus miles, post annorum complurium labores, emerito ære vacuus è regiis castris exigeretur; stipendiis partim enumeratis in præsentia, partim in Germania enumerandis, è Belgio dimisit. Valuitque exemplum, ut quæ Lucemburgensem Provinciam vexabant Fuggeri, & Barlamontii legiones, tanto quotidie pervicacius, quanto post Fuggeri obitum, exuto omni obsequio licentius prædaban-

Tum Namurcum ingressus tumultuantes objurgat.

(Charlemont)

Illi necessitates suas Alexandro repræsentant:

eumque movent.

(6. Aug.)

& stipendiorum parte accepta Belgio abeunt.

Horum exemplo alii alibi componuntur:

dabantur; missis ad Alexandrum legatis clementiam ejus, opemque diuturnæ militiæ debitam imploraverint. Sic acceptis, sed eâ, quam prius abnuerant, conditione stipendiis, pars domum abiit: pars, non sufficiente quamvis grandi pecunia, (siquidem quæ Germanis debebantur, vetera erant ab Ducis Albani, ac Requesenii, Austriacique temporibus) Limburgensem agrum infensa retinuit. auctâ ex eo Margaritæ curâ: quæ quoniam Belgium ingressa, se se vidisset per Limburgensem provinciam, velut per hostile solum, præsidio deductam, ac Namurci statim obsessam; longè profectò, quàm sibi persuaserat, turbis agitatum gravioribus Belgium nacta, damnare apud filium cœpit facilitatem suam. Sed Alexander, ut malum non inficiabatur, ita prudentiam ejus extollebat, cui, modò Rex ab Lusitanica expeditione liber, Belgium liberalius aliquando respiciat, procliviora in posterum omnia augurabatur. Sic ille tunc quidem apud matrem. ceterum Cardinali Granvellano scribens, quem consilii authorem ex ejus litteris depræhenderat; *Negat ea partitione regiminis, Belgio consultum, aut sibi: cui arma tractanti apud homines ægrè parentes, & libertatis immodicos, addi non distrahi authoritatem oportuerat. Matri omnia se debere: nec opinari se, quemquam esse mortalium pronioris erga parentem obsequii venerationisque. idque non propter naturæ solùm jura, sed etiam ob singularem sapientiam dotesque maximi Cæsarum filiæ, Regumque maximi sororis, cui vel hastati peditis in munere deservire, laudi nimirum sibi decorique ducturum. Verùm diviso cum ea imperio Belgium moderari, Regis causæ conducibile non esse. Itaque quũ sextus jam instet mensis, ex quo ipse præfecturam inierit apud VVallones, ideòque ex eorum conditionibus novus in provincias Gubernator inducendus sit; obnixè orare, cum Rege transigeret, ut sibi Belgii curâ mox libero regias manus deosculatum*

Margin notes: 1580 (9. Maji) (Alex. ad Regem 11. Aug.) At Margaritam hisce turbis motam pœnitere incipit admissi regiminis. Alexander illam animat; (1. Sept.) non tamen probare se hanc imperii divisionem scribit ob has causas. (à die 29. Apri.)

1580 *tum adire permittatur.* Acceſſit ad Alexandri ſententiam Margaritæ voluntas, quæ novis quotidie turbis offenſa, ſemeſtri quamvis elapſo, regimen adire non ſuſtinebat: precata filium, onus ne deponeret, dum reſponſa Regis opperiretur; cui pridem compoſitis litteris oſtenderat, regimen provinciarum quacunque ratione diviſum, præſenti rerum ſtatui opportunum non eſſe. ac falli, qui ob matris filiique conjunctionem indiviſum putent: ſatis dividendum, (ſi cetera deſint) contentionibus miniſtrorum. urbana quippe negotia eo maximè tempore ita armis innexa implicitaque, ut dubitari non poſſit, quin in eorum ſeparatione, certamen inter bellicos politicoſque conſiliarios ad ſe ſe illa trahentes, aſſiduè futurum ſit, ingenti negotiorum morâ, atque pernicie. Ita quoque viſum Alexandro filio, quem adminiſtrationem interim continuare compulerant & ipſa, & Procuratores provinciarum, teſtati, ſi quid Belgio adverſi contingeret, Alexandro Principi tribuendum. Verùm quum à Cardina-

1581 li Granvellano, atque à Petro Aldobrandino Margaritæ aulico, (quem ipſa quatuor antè menſibus ad Regem allegaverat nuncium adventus ſui in Belgium, eique nuper hanc regiminis cauſam cum Rege tranſigendam impoſuerat) aliquoties reſponderetur, Regem in ſententia perſtare: Rexque ipſe, feſtinatis ad Margaritam, atque ad Alexandrum litteris, huic mandaret, ut matri perſuaderet Belgii præfecturam capeſſere: illi, ut filium induceret ad operam ei in armorum adminiſtratione præſtandam; Margarita quidē expugnata eſt. oſtenſiſque Alexandro litteris tum à Rege poſtremùm datis, queis jubebatur, cum filio adminiſtrationem inire: tum à Granvellano non obſcurè ſignificante offenſionem Regis, ſi obluctarentur; denunciat Alexandro, ſe onus exinde ſubituram, ſed cum ipſo partitam. proinde orat, ne Regi acrius

Marginal notes: Ita quoque ſentit Margarita. — in eamque ſententiam Regi ſcribit. — ſed Rex non movetur, (1. *Feb.* 1581.) & ad Margaritam atque ad Alex. ſcribit. — Illa dat manus:

obni-

obnitens, judicium Principis, dissentiendo, damnare videatur. immobili ad ea Alexandro, quòd diceret, ejusmodi regimen nec publicè utile, nec privatim decorum, atque adeò nec Regi denique probandum. Ad quem ipse in hanc sententiam multa quum perscripsisset, quibus ex ea bipartitæ administrationis forma certam provinciarum perniciem conficiebat, non dissimulans honoris inde jacturam sui; Cardinali Granvellano mentem prorsus omnem denudandam putavit. Namque post cursim expositas dissensionum occasiones, se inter, ac matrem, haud dubiè secuturas, partim ipsa negotiorum necessitate, ubi eorum ratio uni non redditur: partim æmulatione inter arcium urbiumque Præfectos solito majore, quasi eorum jura, quorum personam referant, defensuros: partim aulicorum culpâ non nullorum, quos matri percaros, sibi parùm benevolos non ignoraret; queritur, operam suam adeò malè collocatam in Belgio visam fuisse Regi, ut, quo maximè tempore dignum aliquid liberalitate Principis expectaret, de gradu positus (quod in militia inusitatum dimidiata administratione plecteretur. *Et quid enim ad eam diem ab se factum, quod accessionem gratiæ apud Regem, omnium gnarum memoremque, non meruerit? Initio præfecturæ repertas à se provincias regiarũ partium ex universo Belgio omnino tres, quarum tamen unam ipse Austriaco Gubernatore, subjecisset. in præsentia, & quidem intra biennium, septem sive octo numerari, præter urbes in Brabantia aut obsidione domitas, aut officiis & curâ ad obsequium traductas. Hac autem peracta cum exercitu, ut ab Austriaco acceperat, primùm modico, atque intra munitiones obsesso: mox aucto quidem, sed stipendiis imminutis: tum, remotis Hispanis externisque, relictum se in VVallonum manibus semestrem Gubernatorem, atq; adeò expositum eorum contumaciæ, tanquam abiturum. gliscentibus interea hostium* *copiis*,

1581

Non Alexander, (6. Mar.) qui Regi sententiam suam exponit:

At Granvellano planiss. aperit causas dissentiendi:

additque apud eum querelas:

& conficit, divisionem illam imperii nec deberi meritis suis,

quæ largè & ex vero commemorat: (*Limburgum*)

1581 copiis, irrumpentibus passim in Belgium Gallorum auxiliis, auditis undique defectionibus: inter suspectos, suspectantesque, inter Praefectorum arcium, Tribunorumque diras, stipendiis non procedentibus, denunciationes: inter legionum seditiones ac minas, quas ipse non rarò aut suo aere placaverit, aut periculo suo perterruerit. Et tamen adversus haec omnia stetisse se semper impavidum invictumque; &, post emissos Hispanos, cum tyrone exercitu, quem armorum rudem componere agmen, ad ordines se recipere, hastam inflectere (quod Tribuni dedignentur) ipse docuerit: pecuniâ ab Hispania suppeditatâ semper parcè, interdum nullâ, rarò opportunè; non modò sustentatas à se partes, regiique nominis existimationem, sed etiam additas provincias, amplificatam catholici exercitus gloriam, auctum sibi apud hostes usque adeò nomen, ut profectò, aestimatis, quibus haec patrata sint viribus, pro milite famam Ducis pugnasse; & causam Deumque vicisse dicendum sit. An post haec, aequo posse animo ferri, horũ nullam, tanquam ingrata Principi fuerint, rationem haberi? Et ferri tamen posse, si uni res sibi deniq; obesset. Sed quum haec imperii diminutio authoritatem imperantis infringat, ministeria confundat, obedientiam pessundet, atque adeò in perniciem provinciarum vertat; decrevisse se, nudam armorum praefecturam non admittere, ratum Regi aequissimo rerum aestimatori non improbandum consilium ejus, qui malit se gratiâ, quàm Principem ditione sua periclitari. Quamobrem obsecrari à se Granvellanum, quem patris semper loco veneratus sit, ut haec Regi subjiciens, authoritatem quoque suam in loco adjungat, non quo ejus operâ praefecturam Belgii integram sibi continuatam velit, id enim aversari se, ac deprecari: sed, ut sibi per Regis clementiam liceat, aut in Hispaniam ad ejus conspectum ire, aut in Belgio privatum militem matri adesse: certè ne intra provincias sistatur cum eo dimidiati regiminis dehonestamento, ex quo detrimentum Regi, dedecus

[Margin notes:] nec praesenti Belgarum statui. — Itaque aut discessum petit, — aut privatum militis munus.

decus sibi procreetur. Hæc à Granvellano Cardinali perlecta Regi, quamquam is nullo offensionis indicio audiit, velut eodem animo ingenioque scripta, quo gesta: & ea ad fugam concepti dedecoris, non ad prædicationem gloriarum referebat; tamen parùm illis motum esse nunciabatur Alexandro à Granvellano, & Margaritæ ab Aldobrandino. Igitur evulgato inter VVallones Alexandri discessu, tumultuari cœptum à belli Proceribus, palàm edicentibus, si ita deserentur provinciæ, renunciatâ Regi militiâ, sibi quemque consulturum. Vnus inter eos lætari Mansfeldius credebatur, non quidem offensus Alexandro, quem potius amabat ante alios, colebatque; sed expertus olim singularem Margaritæ benevolentiam, sperabat armorum onus in se unicè à Gubernatrice inclinandum. quo intentius Rubasius aliique Mansfeldianæ spei non ignari, abscessum Alexandri Principis improbabant. Itaque Margarita, super alias causas, hanc etiam militum denunciationem Regi perscribens oravit Majestatem ejus, ne quid in Belgio immutatum vellet. & Alexander, misso jam in Lusitaniam Adriano Gomicurtio Trajecti Gubernatore, fortunato semper commissorum interprete, discessum suum apud Regem urgere non destitit, ejus clementiam precatus, sibi persuaderi pateretur, hominem tot nominibus Majestati ejus innexum mancipatumque, quique semper occasiones ei parendi vitâ ipsâ cariores mercari vel sanguine consueverit; causam utique habere permagnam, cur in præsentia jussa ejus morádo, interpretari potius commoda Principis, quàm exequi verba coactus sit. Rex tot è Belgio litteris, nunciis, deprecatoribusque tandiu fatigatus ac fessus, ne aut persistendo cogendoque, Alexandrum offenderet ægrè parentem, eoque nec diù pariturum: aut illum revocando, tali se Belgiumque despoliaret Duce, cui quem compararet, non facilè habebat; à suscepto

1581

Rex persistat in sententia.

Vulgatur Al. discessus è Belgio, cum magnis procerum querelis:

quas Regi Margarita significat (16. Mar.) ad eum permovendum.

(ubi tunc erat Rex) sed Alex. discessum suum urgeri mandat apud Regem, hisce rationibus.

Rex denique à consilio desistit;

1581 sceptο consilio desistendum satius duxit. Vt tamen & sorori frustrà in Belgium inductæ consuleret, & destinationi suæ: quasi ERRORIS confessio sit, mutanda fecisse, alio nomine Margaritam in Belgio detinere statuit. Scriptisque ad eam litteris, ac laudato ejus tum prompto obsequendi animo, tum operâ ad permovendum filium adhibitâ: postquàm exemptam illam onere, quod imposuerat, idque integrum Alexandro restitutum exposuit, addit; *Non idcircò visum sibi, è Belgio illam, uti ipsa postulaverat, liberare: non solum ne sermonum materia præbeatur multis, subitum ejus abscessum in matris filiique contentiones, ac dissidia relaturis: sed etiam ut, quum rebelles ita vi armisque domandi sint, ut simul locus aliquis pœnitentiæ ac regressui commonstretur: quumque illud nemo melius Alexandro impleat; sit ipsa veluti ara fugitantes alliciens, retinensque. sic enim expertum se,* RARÒ *impunitatem frustrà proponi: & plerumque spe veniæ scelera disparari. Belgarum in eam studium & observantiam summam esse; & parem ei prudentiam. ex quibus futurum, ut ceterà contumaces sequestrem illam ac mediam non refugiant: & ipsa patrocinium offerendo, reduces componat, & obedientiæ ac paci restituat. Capesseret igitur libenti animo provinciam: delectaque arbitratu suo urbe ad hoc clementiæ tribunal accommodata, sibi persuadêret, nullam ex omnibus rem esse, in qua fratri obsecundare gratius unquam posit.* Eadem Alexandro Rex scribens, causisque sustentati ad eam diem consilii sui redditis; quid de sorore in Belgio retinenda statuerit, quantumque repositum in eo putet, admonuit. Ac post commendatam ei rem belgicam, sua Rex manu addit, *In provinciarum administratione nihil esse, quod ab eo partes omnes explente desideret, præter id, quod aliàs admonitum voluit, ut in posterum vitæ suæ parcior, imperatoriis artibus, quibus potest polletque, contentus sit.* Et quoniam ex præfectura Mar-

Margaritam tamen jubet in Belgio subsistere sub alio nomine.
(19. Dec. 1581.)

quod ipse Margaritæ exponit in hunc modum.

Idemque Alexandro significat,

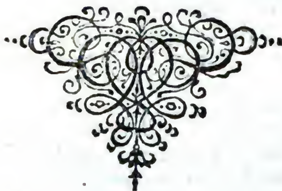
cum hoc monito

Margaritæ tradita, abrogatum jam erat imperium Alexandro, Rex novum ei diploma transmisit quod ut factum est rogatu provinciarum, Alexandrum Gubernatorem deposcentium, (hæc enim afferebatur in diplomate causa) ita hoc ei supra omnes retrò Belgarum Præfectos honorificum gratulatur ab Hispania Funcquius rerum belgicarum curator apud Regem. At Margarita parendi quidem anxia, sed Namurci quum diù morata, vix operæ suæ locum, cunctis arma respicientibus, videret; reditu impetrato, ac relictâ, quam supra triennium habuit, non exercuit, præfecturâ; Septembri mense anni sesquimillesimi octogesimi tertii in Italiam profecta est. Atque in hunc modum designatio illa Regis, tres ipsos annos conati inter matrem natumque distribuere imperium, (seu causam referas ad non dividuum Belgii regimen, seu potius ad hominis animum in regimine non dividuum, frustrà ad extremum fuit.

1581

Ac simul novo illum diplomate Gubernatorem honorificè confirmat: (19. Dec. 1581.)

& Margarita impetrat ab Rege reditum in Italiam:

DE

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ LIBER QUARTUS.

1581 DEFECTIONES aliquot civitatum & Nobilium,

(Mons de Ennao.)

ex pecuniæ inopia,

& Regis morbo, (Lusitan.)

famaque mortis ejus

(Plin. l. 9. c. 24)

Orangio occasiones non omittente

(Mastric) (Alex. ad Reg. 2. Aug.)

SED ME necessitas rem simul omnem non interruptè comprehendendi, ad tempora postea memoranda trāsduxit. Vnde, retracta narratione, redeo ad intermissas cum tumultuantibus curas Alexandri. qui vix diem septimum hæserat apud matrem, quum de Alosti periculo, deque aliquorum Nobilium tentamentis sollicitè admonitus, Montes confestim repetiit, propius inde cum regio Senatu consulturus. Et gliscebant in dies hinc atque inde suspiciones, trepidis offensisque, ut memoravi civitatibus, ex militum querelis arces deserentium, deditionesque minitantium: Rege interim novis Imperiis intento, ac vetera securius posthabente. Accessit & Regis morbus, qui ut ingravescere ab aula nunciabatur, ita pernicialis ac supremus vulgò est creditus. Immò (facili persuasione multorum, occultari Principum fines nominibus ingravescentis morbi) mors Regis toto statim Belgio evulgata: festinante per hæc turbida Orangio, ritu aranei nubilo texentis. Et verò vix ulla in provinciis Regi parentibus urbs, pagusve, aut castrum erat, quò ille turbarum fila non deduxerat. Iamque ejus astu Diestemium, Sichemiumque in manus Ordinum devenerant, sinistrâ VVallonum præsidiariorum famâ: jussisque ab Alexandro arcis utriusque Gubernatoribus attineri. Quin & Trajecti præsidiarios palàm denunciantes, portas se se sollicitanti Orangio reclusuros, nisi pecunia actutùm solveretur.

tur, Alexander transmissâ ad Gomicurtium Gubernatorem duorum millium aureorum summâ, quam fortè per eos dies ab Octavio parente, ceterà vacuus, acceperat; utcumque sedavit. Sed multo altius perculere animum ejus subitæ primariorum aliquot defectiones. Namque Auxii Dominus, Comitis Bossuvii frater, præter omnium expectationem, conatus Alostum præfecturæ suæ urbem Orangio tradere, repulsus à Magistratu, ac loci præsidiariis, in castrum suum Licherchium se recepit, ejecto inde Regis præsidio, Ordinumque admisso: ipse interim exutus & patriâ turmâ belgicorum equitum, & Alosti regimine, & præfecturâ silvarum, immò & uxore ipsa mariti transfugium exsecratâ, atque Alostum cum filiis clàm digressâ. Majus adhuc aliquid molitus est Gulielmus Hornanus Hesii Dominus, cum Chrecquio, Inchioque. Summa consiliorum erat: ut Hesius suam, & quæ captivi Egmontii fuerat, sibique tunc parebat, legiones in seditionem excitaret: atque à Regis partibus abstractas venienti è Gallia Alenconio adjungeret, eumque Armenteriæ primus exciperet. Chrecquius Ariam, vicinaque loca in Alenconii nomen adigeret. Et eundem Inchius arcis Cameracensis Præfectus in urbem, uti jam erat pactus, admitteret. Addunt aliqui, Hesium de Alexandri nece cogitasse: quem orare decreverat, ut se, sequenti die, explicaturum legiones Cameracum versus destinatas aspectu suo dignaretur, alacritate militum haud dubiè gavisurus. Convenisse autem illum cum aliquot legionariis in scelus coëmptis, ut inter salutandum festa sclopporum explosione Ducem, ipsi aliis immisti ignorabilesque, Alexandrum pilis impeterent, sternerentque. Consilium cum aliquot Gallis initum primus omnium Alexandro aperuit VVallonum ductor Montinius, admonitus à Centurione suo Gallo, cui in partem ascito Hesius destinata communicaverat, ac literas

1581

Trajecti præsidiarii accepto ære sedâtur.

Relinquunt Regis partes,

(*Maximil. Hennin. Bos. Com.*)

AuxiiDom

(*Ballage de Boschi.*)

& Hornanus, Chrecquius, & Inchius, conjurati tradere Alenconio legiones, & arces,

(*Eq. Rinal. Alexandri aulicus in comment.*)

& moliri necem Alexandri, in hunc modum.

teras

1581 teras transmittendas ad Orangium, Alenconiumque tradiderat, Alexander, licet Montinius, mox & Rubasius affirmarent, posse Hesium in potestatem haberi, idque in se reciperent; tamen laudatâ eorum fide, actisque Regis nomine, gratiis; addidit, cautius & procul ab invidia sibi quidem videri, si, quæ eacunque esset proditio, novis adhuc indiciis exploraretur. id enim haud dubiè gratius Regi futurum: ne per speciem novæ culpæ ulcisci veterem videretur. se certè ad hujusmodi animadversionum ministeria ægrè adduci. Interim ipse, quamvis ob vetus VVallonum in Gallos odium, illorum industriæ non parùm in ea causa tribueret, attamen nihil cunctatus, Armenteriam, aliaque suspecta in oppida fidos sibi homines, strenuosque festinavit; qui ad omnia intenti, si quid uspiam moveretur, prompta vicinis è locis præsidia evocarent. Quum Rubasius occasionem nactus invisendæ matris in castrum non procul Condæo nuper advectæ, illuc Hesium adduxit. nobiles apud matrem mulieres libenter salutaturum, atque ibi captum (namque alibi quidquam in eum attentare militibus suis septum, arduum habebatur) jussit illicò traduci Quercetum proximum oppidulum, sed munitum, ibiq; asservari, dum Parmensis admoneretur. qui successu lætus, præsertim, quòd liberum se, Regemque ab invidia videret; delectos ex reconciliatis Regi provinciis singulos causæ cognitores Quercetum immittit. à quibus expressa primos inter congressus rei confessione, eaque in earundem provinciarum conciliis expensa, reus Majestatis est habitus. Nec post multò accessere ab Rege litteræ supplicium imperantes. Sed cunctabatur Alexander, commiseratione in sororem ejus: quæ nupta Egmontio, eodem tempore virum apud hostes captivum, & fratrem capitis damnatum lamentabatur cum Margarita Alexandri matre Namurci agente

Montinius & Rubasius detegunt insidias Alex. (*Emanuel Lalin.*) qui oblatam eum capiendi operam non admittit:

Hesius tamen astu capitur à Rubasio.

(*Quesnoy*) & à judicibus reus pronunciatur.

Alex. differt aliquandiù supplicium.

PHILIPPUS COMES HOLACHIUS
BARO IN LANGENBERG *etc.* I. GENER.
FŒDERATI BELGII.

agente: quam & Hesius compositis è Quercetensi custodia litteris precatus est, Avocaret ad se cognitionem: aut saltem, pro sua apud Regem fratrem gratia, laxius aliquod festinatæ damnationi spatium impetraret. Sed elapsis, qui inter conjuratos custodiebantur, Hesii Oeconomo, Chrecquioque, Alexandri jussu Hesius, quinto postquàm intra Quercetanam arcem attinebatur mense, securi percussus est: nulla Belgarum in eum commiseratione, quorum multos ex primoribus in senatu olim capi, & in custodiam trahi ipse tunc Bruxellensis urbis Gubernator imperaverat, superbo juvenis ingenio, & commutabili, quique semper alibi, quam quo loco erat, esse mallet. Ejus bona, quæ fisco debebantur, deprecatore apud Regem Alexandro, sorori attributa sũt: Chrecquii verò, & Espinoii Principis, si absentes damnarentur, uti agitabatur; illa Comiti Reusio tanquam ex eadem Croyorum familia, hæc Marchioni Rubasio Principis fratri ab Rege destinata. Aucto interim tàm Regi, quàm Alexandro gloriæ censu, quos ab alienis facultatibus intactos, facilè constaret in perduellium suppliciis jus & æquum sectari, non judiciorum retibus, vindicisque justitiæ telis venationem exercere.

1581 (24. Septembris) (8. Nov.) tandem gladio plecti jubet. (1576.) (Vide l. 8. Decad. 1.) Hominis ingenium & bona ut fisco sed cõsanguineis attributa.

Nec minus sollicitum jampridem res Frisiæ Alexandrum habebant, obsesso Groningæ Rennebergio, desertumque se, postquàm regias partes sequebatur, conquerente: præsertim audito, Philippum Comitem Holachium novis instructum copiis ad castra ante Groningam advolare, aggrediendæ urbi ab affini Orangio destinatum. Discruciabatur ad hæc animo Alexander, pecuniæ inopiâ tristibus undique nunciis occurri nõ posse. Tamen venalẽ se ante passurus, quàm tradi in manus Orangii Rennebergium; ære undecumque conquisito, cohortibus aliquot in Chãpensi territorio cõtractis, adjunctisq; ad tria hastatorũ signa Thomæ Epirotæ, prænobilis equitũ ducto-

HARDEMBERGENSIS pugna. (Georg. Lain.) Ad aggrediendam Groningam jam obsessam tendit Holachius: contra quẽ suos mittit Alexander.

1581 nia passim ignes, pari tormentorum tubarumque responso, adhuc læta agitantem irrisere hostem: eumque, ut raptis properè signis castra desereret, audito præsertim adventare Schenchium, perpulêre. Et Schenchius cum victricibus copiis triumphantis in modum urbem intravit: nonnullis eundem illum esse mensem memorantibus, quo ante hoc tempus annis quatuor & quadraginta, Georgius Schenchius Groningam ingressus, Caroli V. nomine in deditionem accepit. At Rennebergius & animis à victoria, & militibus ab Alexandro auctus, Groninga confestim egressus multa cum Orangianis prœlia plerumque feliciter commisit. solum in Stenovicensi obsidione non perinde ei cecidit alea, hostili præsidio in oppidum immisso per amnem Brocsilam repentè glaciatum. Qua in obsidione initam à Norritianis fuisse viam transmittẽdi litteras ad obsessos, per tabellarios ab interceptoribus securos, refert in sui temporis historia Bulingerus. Nam plumbeo globo duarum fermè librarum ex una parte pertere-brato, intra eam latebram litteras includebant, ac foramen alio plumbo ferruminabant. in altera parte, aperto angustiore foramine funiculum, qui diù ignem aleret, appendebant. Tum globus tormento in urbem excussus, atque indicio coruscantis funiculi tamquam nuncius ex amicis castris agnitus exceptusque, litteras resignabat. Hanc porrò viam per hujusmodi tabellarias pilas arcana perferendi, usurpatam ampliatamque nuper vidimus in obsidione Taurinensi: diu continuato inter Sabaudum Principem, & Insubriæ Gubernatorem, per igneos hosce cursores, commercio litterarum. Quæ libenter ipse memoraverim, quòd æquius sit, transmitti ad memoriam posteritatis illorum inventum, qui hæc mortis instrumenta transtulere sapienter ad alendas firmandasque obsessæ civitatis spes: quàm qui eadem ad inferendam mœni-

Marginalia: qui obsidionem solvũt. — Schenchius urbẽ intrat. — Rennebergius cum hoste sæpe confligit, — non ex voto in Stenovicẽsi obsidione: (*Norritius Tribun. Anglor.*) (*lib.6.*) in qua transmissæ sunt litteræ ad obsessos — miro sane modo. — (1540.) (*Princ. Thom. & Loganès*)

mœnibus ac domibus ſtragem, dirè ingenioſi, protulere. At Rennebergius, præter Stenovicum fruſtrà tunc quidem attentatum, ceterùm Delfzila valido ad Amiſiam caſtro potitus, claſſe ad loci auxilium nequidquàm ab Hollandis immiſſà: Covordiâ recuperatâ, Oldenſaliâ captâ: victo rurſus ad Burtangas paludes Holachio, relatis in ea pugna uno equitum, octo peditum ſignis, cum tormentis ſarciniſque omnibus; multùm profectò regias partes per Friſiam, Tranſiſelaniamque firmavit. Hæc quamquam læta proſperaque, non tamen ab VVallonibus ſine querela in vulgus audiebantur: quaſi Alexander, milite in Friſiam ſubinde miſſo, poſthaberet eorum provincias, in dies magis ac magis expoſitas incurſionibus, ac prædis hoſtium, Cameraco, ac Tornaco impunè prodeuntium: immò, quod pudendum eſſet, preſſa vexataque adeò Valencena, hinc à Bouchemio, inde à Condæo, arcibus utique non Antverpianis; ut jam cives egredi urbe, niſi armati non auderent.

1581

(Emsflu.)

ceterum ſemper victor.

ET SANE Bouchemii proditus captuſque à Villerſio anno ſuperiore Norcarmius Sellæ Dominus, ſtimulabat Alexandrum ad urbis, Præfectique ultionem. Itaque lætus, uſuruſque earum opportunitate querelarum, ad eam expeditionem ſuſcipiendam; adjumento pecuniæ aliquo à Valencenatibus oblatæ, Mansfeldium illuc protinus immittit, cum Montinio, & copiarum parte, juſſo cum tormentis aliquot ſequi Mottæum: & Rubaſium, qui non procul equites habebat, propiùs accedere. Validum habebatur & urbis ſitu ad lævam Scaldis ripam, & arcis munitione Bouchemium. Accedebat Cameraci, fœderatæ urbis vicinitas, & Villerſii Gubernatoris præſentia. Sed Regiorum ardor invadentium tantus fuit, ut ſimul mœnia quaſſari, ſimul aperiri cœpta ſint. Hinc, deſperata defenſione, Villerſius feſtinavit urbem arcem-

IN BOUCHEMIUM expeditio.

Cur eam ſuſcipit Alexander.

(Inſtiu Villerſius Norcar Baro di ſelles)

Bouchemii firmitas.

oppugnatur.

dedſtur.

1581 cemque dedere, impetrato ut ipse ducesque cum gladio, familia cum supellectili, milites si non armati, saltem incolumes Cameracum emitterentur. At vastatio illa, non deditio urbis fuit.

dolose. Etenim præsidiarii antequàm abirent, jussu Villersii, effoderant aliquot in locis, ignaris

Doli artificium: consilii oppidanis, fundamenta arcis ac celebrium ædificiorum, bellicoque pulvere oppleverant, applicitis illuc prælongis sub terram incendiariis funibus, qui admotum ad eorum capita à discedentibus ignem ita attemperatè, se se consumendo, devolverent ac sustinerent, ut horæ spatio, (aberat autem à Bouchemio Cameracum itinere circiter horario) pulverem contingerent inflammarentque, cum hominum, urbisque pernicie. utque strages intrantium certior esset, ante ea maximè loca, ubi locatæ erant insidiæ, arma, vestesque, prædandi irritamenta passim quasi per incuriam, aut festinationem reliquerant. Quibus ita dispositis, haud multum viæ confecerant Villersiani, quum tonitru admonente, respiciunt collucere

flagrat urbs flammis urbem, tecta sublimè ferri, saxorumque ac trabium collisu latè fragorem edi. Fruebantur illi fraudibus suis: sed procul visâ equitum turmâ, quam comperto hostium scelere ad eos insequendos contento impulerat cursu Rubasius; rati id quod erat, præcipiti se se gradu Cameracum projecere: majore apud se concepto gaudio, quàm illato Regiis damno. siquidem & arx incolumis stetit, extincto intra cuniculum

damno regiorū nullo, fomite: & ex Regiis, quippe lentius inductis, omninò neminem ignis absumpsit. centum circiter domus incendio conflagrarunt, inque op-

oppidanorū magno. pidanos flamma, & ruina sæviere. urbs tamen prostrata licet atque deposita, vivâ nimirum

(Thuan. lib. 71.) arce, animari non desiit, rursumque in corpus ac vires excrevit. Ferunt insequentibus Rubasii

& magna Gubernatoris perfidia: equitibus denunciasse Villersium, fidem sibi, hostili illo insequendi conatu, violatam: atque adeo

adeo ſe promiſſis pactiſq; non ultra teneri. multum irridentibus Rubaſianis, mentionem fidei pactorumque factam ab eo, qui æquè ſe perfidum in dedenda urbe, ac vilem in propugnanda præſtitiſſet. tamque jus faſque illum ſervaſſe, urbem ea ratione diſpoſitam pro vita ac libertate paciſcendo, quàm qui mancipium veneno antè imbutũ, pro pecunia emptori tradat. At verò Alexander, audita Bouchemii deditione, non omiſit Mansfeldium litteris increpare, quòd conditionibus longè mollioribus cum homine trãſegiſſet, cujus præſidia merebatur, ut quæ in urbe Sellium dolo malo cœpiſſet, inde ipſe non impunis emitteretur. Sed Mansfeldius plerunque culpæ in gliſcentem in exercitu diſcordiam transferebat.

1581. (Lit. Alex. ad Reg. 8. Sept.)

Quæ fuit cauſa, cur Alexander, quem magis hoc militare incendium, quàm Bouchemii perturbabat; continuò Valencenâ eò contenderit: compertis inter Proceres diſcordiis longè quam inaudierat latius proſeminatis. Namque inter Comitem Mansfeldium, Marchionemque Rubaſium, hunc equitum Magiſtrum, illum caſtrorum Præfectum, adeò ſuſpiciones, atque æmulatio percrebuerant, ut jam in ſtudia, inde in factiones paulatim ſcinderetur exercitus, præpollente Rubaſio ob Montinii, Mottæique, & aliorum VVallonum amicitias, ac neceſſitudines. Itaque Alexander quaſi ad reparandum oppidum, & in commune conſulendum, non ad eorum audiendas querimonias adveniſſet; advocato belli conſilio, quærit inter alia, quando exercitum illic expeditum haberent & victorem, quò dirigenda arma viderentur? ratus haud dubiè illos in diverſa tracturos: ideoque poſſe ſe, expeditionem quam quiſque anteferret, ei committendo, alium aliò diſparare: melius deinde, non ita calentibus animis, reconciliandos. Nec falſus conſilii fuit. Nam quum Rubaſius Camera-

DISSIDIUM in caſtris, inter Mansfeldium & Rubaſium.

quos Alex. diſparat. (Bouchemium) cõſilio belli habito:

in quo Rubaſius ſenſit, invadendum eſſe Cameracum:

1581 meracum monstraret invadendum, antequàm Gallorum armis firmaretur: contrà Mansfeldius, supra vires in præsentia id affirmaret, quando vix quadraginta hominum millibus urbs claudi posset: at Nivellensem expeditionem & effectu promptam, & Namurcensibus, Hannoniisque juxtà gratam. Alexander & si cum Mansfeldio sentiebat, tamen utriusque sententiam complexus, sibi videri dixit, Gallis Cameraco auxiliaturis, uti Rubasius censuerat, antevertendum: ideoque iret ipse, & cum Egmontia legione, turmis quatuor levis armaturæ, una equitum sclopetariorum, & cataphractorum duabus, Marcquojum pagum in limite Artesiæ contra Veromanduos insideret, muniretque. Ex quo & opem è Gallia, importationesque in urbem inhibendo, & ex altera parte Bouchemii præsidiariis idem satagentibus, clauderetur ex longinquo Cameracum: prætenderentur certè primæ retis lineæ, quæ postea majore accessu virium, ipsa circum mœnia expanderentur. Nec ideo Nivellæ aggressionem omittendam: quòd eâ in potestatem redactâ, non illa modò commoda Namurcensium sequerentur à Mansfeldio indicata, (quæ eo quoque nomine magnifacienda essent, quod Namurci degeret Regis soror) sed sumi etiam de Nivellæ Gubernatore ultio posset ac deberet, ob captam ibi prænobilem domicellarum virginum Antistitam, atque in triumpho Bruxellas abductam. Est enim in ea urbe perquàm celebre canonicarum collegium, flos planè delibatus belgicæ nobilitatis, addictum Divæ Gertrudi sodalitium, inque subsidium levamentumque principum familiarum institutum. Harum Præsidem, quam Nivellæ Dominam appellant, quòd ad eam jus spectet urbis, agrique Nivellensis; sub anni hujus initium, Dionysius Templæus, Nivellâ, & Glimesio loci Gubernatore potitus, inter captivos adnumeraverat, & Bruxel-

Mãsfeldius Nivellam:

Alexander sententiam Rubasii probat, & Cameraci expeditionem ei committit.

& NIVELLENSEM expeditionẽ probat, (*Marg. Austriaca*) ob has causas.

Collegium canonicarũ virginum Nivellæ,

Bruxellas cum aliis unà transmiserat. Igitur Alexander hujus recuperationem urbis, attributa reliqua fermè exercitus parte, committit Comiti Mansfeldio, commendatque in primis, ne sibi elabi è manibus Templæum patiatur, quo videlicet capto, benè de Antistita sperari possit. Ad extremum Mottæo Gravelingam ad præfecturam suam remisso: & Montinio cum paucis aliquot cohortibus equitibusque secum Valencenam ducto; non modò illos & quidem volentes dissociavit in præsens, & postea utcunque composuit: sed etiam expeditionibus ipsis in eum modum distributis apprimè consuluit. Namque auctâ per æmulationem industriâ, Mansfeldius quidem tertio post aggressionem die ad deditionem Nivellenses adègit, præsidiarios vitam libertatemque pactos emisit, paucos suspendio affecit, Templæum tandiù retinuit, dum pro Glimesio, & Nivellæ Domina commutatus est. Rubasius autem, præmisso Vicario Marchione à Monte, qui Marquojum pagum, adjuncto sibi machinatore Plato communiret; absoluto opere cum equitatu peditatuque munitionem ingressus, atque inde Cameraco imminens, modo infestis agrum excursionibus depopulando, modò cum auxiliaribus è Gallia copiis congrediendo, ingentem in urbe metum, sæpè & tumultum concitavit.

1578. Harum Antistitæ liberatione, & Nivellensē expeditionē committit Mansfeldio: qui urbem ad deditionem cogit: (5. Octob.) & Gubernatorem pro Glimesio & Antistita permutat. (I. Bapt.) Rubasius operibus & excursionibus Cameracum terret.

Nec Emmanuelem Montinium Alexander otiosum habuit, Condæo recuperando properè immissum. Expugnaverant illud Tornacenses: quòdque inde sibi gradum facere ad proximam urbem Valencenam moliebatur Princeps Espinojus Tornaci Gubernator, locum præsidio octingentorum peditum ex Gallis, Anglis, Scotisque composito, & quatuor equitum vexillis communierat, plura in dies ad Valencenatem expeditionem introducturus. Quo celerius Alexander, fabricato ponte ad transmittendum Scaldim, in cujus dextera ripa situm est

CONDÆI oppidi recuperatio. (6. Dec. 1686.) loci præsidium.

1581

contendit illuc Alex. cum Montinio: Præsidiarii Condæo abeunt cum præda. (Dominicus Rapettus.)

Condæum, Montinium cum peditibus mille, & equitibus trecentis illuc festinare jussit: muralibus tormentis, secundo Scaldi, ponè secutu-ris. Sed Condæi milites eo apparatu territi, auditoque adesse Alexandrum (audierant autem à præcursore equite, quem inter exploratores à Montinio missum astu ceperant Condæani) clam cum præda Tornacum abeuntes, Montinio nondum flumen transgresso antevertunt.

Assequitur eos Camillus.

At Camillus à Monte I. Baptistæ frater cum ducentis equitibus, qui pontem primi transmiserant, insistens fugientibus, eorum peditatum, ut erat preda gravis, in aditu silvæ assecutus est: injectaque pugnæ necessitate, cum parva suorum jactura, non pauciores quadringentis hostium interfecit: ablataque præda, reliquos per nemorum incerta non est ausus insequi, præsertim equites, qui jam prægressi, præter quatuordecim captos, evasere omnes.

qui pugnat vincitque, & præda eos spoliat.

Secuta statim est, ubi suorum audivere cædem ac fugam, Condæi deditio: magno utique, ac supra rem gaudio Valencenatum, qui Alexandri celeritatem extollentes, ejus nominis fama perculsos eo numero præsidiarios, paucarum horarum spatio captum oppidum arcemque, cæsos ac fugatos hostes, se assidua excursione metuque liberos gratulabantur.

magno Valencenatum gaudio celeritatem Alexandri extollentium.

DE DEPONENDO Phil. Rege à Belgii principatu agitat Orangius in ordinum conventu:

IAM Mihi dicendum est facinus, cujus à commemoratione, quasi abhorrente animo, hactenus supersedi. Anni superioris initio Princeps Orangius præsentium successu perculsus, & futurorum anxius, apud Ordines Antverpiæ de statu rerum pluribus disseruerat, confeceratque, *Quoniam regiis partibus potentia ac fama in dies accresceret, ipsi tot urbium quotidie deficientium tributis imminuti, viribus imminuerentur ad novas clades avertendas; aut in gratiam cum Rege redeundum, dominatumque Hispanorum tolerandum: aut, si conditiones, quas illi imponunt, uti in Coloniensi congressu observatum est,*

est, liberis hominibus ferenda non sunt; inciden- 1581.
dū aliquando vinculum cum hujusmodi Domino, qui & obedientiā à populis exigat ut à suis, & eosdem bello prosequatur ut alienos. ejurataque hispani Regis dominatione, Principem adoptandum, cujus præsentiâ provinciæ animentur, & potentiâ defendantur. Nec, qui aliis præhabendus sit, diù deliberandum, quum jam publico nomine cum Alenconio galli Regis fratre conventum sit, si ad mutandum Principem Ordines adigerentur, se ceteris illum prælaturos. idque in Coloniensiū consessu Procerum, prolatis Ordinum litteris confirmatum. Quamquam, vel si nulla fides publica, & promissio intercederet, multa sanè invitare ad eum aliis præhabendum. Invitare vicinas Galliæ vires, Regisque haud dubiè ad partes attrahendi, si non amore fratris, certè odio Hispanorum, & Regni curâ, cujus intersit, alibi Alenconiū abstineri. Invitare auxilia ab Angliæ Regina, quæ sive uxor Alenconii, res agi suas in Belgio existimabit: sive offensa hispano Regi, motas nuper in Hibernia, Hispano incentore turbas, turbis in Belgio redditis, ultum ibit. Invitare spem, VVallonum provincias recuperandi: quando ipsimet Alenconium sua sibi sponte jam ante delegerint vindicem libertatis, tanto infensiorem hostem, si nunc spreverint, formidaturi. Denique invitare ingenium juvenis, ut vividum atque imperio natum, ita minimè imperiosum aut pervicax, sed bonis consiliis pronum, aptumque regere & rectorem pati. Nempe hoc postremum ad votum erat Orangii, vanis apud alios titulis solidè dominaturi. quum interim omitteret, habere se Arausiensem Principatum in Gallia, ex Gallia uxorem, ac veteres indè necessitudines, quæ hominem utilitati suæ unicè invigilantem ad accersendum è Gallia Principem efficacius impellebant. Ergo, dum res tanta per fœderatas sigillatim provincias, erectis expectatione omnium animis, agitatur, Rex non ultra laturus unius contumaciam

& Alenconium in Principem proponit, quatuor ob causas.

Prima (4. Iul. 1579.)

Secunda

Tertia

Quarta

Quinta

Omittit propriam.

1581 clientis, tot à Cæsare patre, tot ab se beneficiis, uti memorabat, obstricti; illum denique edicto à Parmensi principe, Martio mense, Trajecti proposito, atque inde per Belgium publicato, uti perduellem hostemque publicum proscribit: occisoribusque, aut eorum heredibus, vigintiquinque millium aureorum præmium decernit. Nec omisit proscriptioni respondere Orangius. distulit tamen in decimum mensem. interim, dum differebat, satius habuit urgere provincias, Regique, belgica illum possessione dejiciendo, respondere. Sed consultationes lentiùs promovebantur, rei magnitudine, & dissidio consultantium. Etenim aliqui ad præpositæ deliberationis titulum inhorruerant: timebantque publicum Europæ convicium proscissuræ desertam à belgis illam, quam singulis natura ipsa nationibus inservit in Principem suum fidem: simul irrisuræ præposteram judicii formam, deponi à subditis regno suo Regem, non appellatum, non conventum apud aliquos causæ arbitros; sed populum actorem, populum judicem esse. neque obtendi ab eis posse, ubi superiorem non agnoscas; ad quem provoces, jus arbitriumque superioris penes populi concilium esse; quum (quidquid obtendant) legitimum certè habere nequeant ejusmodi concilium, in quo tam multæ Belgii provinciæ desiderentur. Mercatores aliud angebat: Hispanos ex Lusitanica victoria Indiarum dominos navigationem Hollandis Zelandisque interdicturos: at quanto cum impendio commercii fortunarumque? Non pauci Matthiæ Archiducis miserebantur. reputantesque injuriam toti familiæ factam, quæsito extra domum Austriacam Principe, indignationem Cæsaris metuebant. Plerique implacabilem propiùs offensi ea ignominia Catholici Regis iram formidabant, secuturaque inde calamitatum extrema, Belgarum populis præcinebant. Auxit metum ingens,

Rex Orangium proscribit: & Alexan. proponit proscriptionis edictum. (15. Mar. 1581.)

qui Orangius prius facto, postea litteris respondit. (4. Febr. 1581.)

Interim consultatur à provinciis de Rege deponendo. sed timidè, ob publicam infamiam: (Namur. Limbur. Lucemburg. Artesia Hannonia Flandriæ pars Brabantiæ pars Frisiæ pars, &c.) ob mercatorum dispendia: ob commiserationem erga Matthiam.

ob metum ab Rege.

gens per eos dies insolitusque terræmotus, quo Belgium universum, Lutetiam usque, tanto graviore pernicie concussum est, quanto minus dabatur aut in aperta prorumpere, dehiscentibus passim campis: aut stabilitatem in undis quærere, assurgente ac minante horrendum in modum mari. Quæ sanè velut prænuncia malorum terra marique impendentium, complures interpretabantur. At non ideò aut prodigii metu, aut bonorum consilio, relationi Orangianæ intercedebantur: Orangio nusquam cessante, assiduisque litteris ac nunciis provincias urgente, morasque earum increpante, quòd dum sine fine consulerent, Princeps Parmensis Frisiam expugnaret. Itaque magna jam anni parte consultationibus circumacta, pervincentibus hæreticis, quorum videlicet ante omnes intererat, excuti Regem è Belgio, in quo stare non posset hæresis, & Hispanus; tandem in Ordinum conventu Antverpiæ, concessere in sententiam Orangii: definitumque, *Philippum Regem, quòd jurata Belgis privilegia non servaverit, principatu Belgii excidisse: ob eamque causam, Belgarum populos, (ipso Philippo in Belgii inauguratione id permittente) à fide obedientiaque jam liberos novum sibi Principem, Franciscũ Valesium Alenconii Ducem galli Regis fratrem volentes libentesque deligere.* Ad quem accersendum, altero pòst mense, Philippus Marnixius vulgò Aldegundius appellatus, & cum eo Nobiles aliquot in Galliam allegantur. qui principatu certis conditionibus oblato, magna spe secuturi mox Alenconii cum exercitu, in Belgium revertuntur. Aldegundium autem transegisse (clam ceteris legatis) cum Alenconio, ab eoque litteras expressisse, quibus ipse pollicebatur, se Hollandiam Zelandiamque, Orangio ejusque liberis beneficiarias traditurum, legi ego in arcanis ad Alexandrum notis. At vero Archidux Matthias, cujus in oculis hæc age-

1581

Auget formidinem ingens terræmotus. (7. Apr. 1580.)

non tamen desistentibus Orangio,

& hæreticis.

Quorũ impulsu conficitur depositio Regis,

& electio Alenconii:

ad quem mittitur nuncius delati Principatus. (2. Aug. 1580.)

(1. Mart. 1581.) simul magnum quiddam conficitur pro Orãgio. in feudum

Matthias abdicat se Magistratu

1581 agebantur, novum Principem haud expectaturus, abdicata in eodem Ordinum conventu, personata quatuor annorum administratione, non omisisse dicitur delegatos Ordinum admonere, *Nimium quàm audacter illos ab Austriaca Domini sui domo recessisse, non satis reputantes, in quos casus vitam, fortunasque conjicerent. Sibi quidem jam pridem pertaeso aliquorum impotentiam, grave esse illum rerum statum videre; & indecorum ferre.* Hæsit tamen aliquot post hæc menses in Belgio. quo tempore quum de Antistite Leodiensi ageretur, mortuo Gerardo Gronsbechio, qui paulò ante Cardinalis creatus, sexdecim annos eam Ecclesiam, Principatumque, pari pietatis ac prudentiæ laude gubernaverat; Orangius, Ordinesque Archiduci Matthiæ, quasi offensum emollituri, apud Leodiensem conventum suffragari conati sunt. Sed à Parmensi Principe, illuc misso Vandemburgio consiliario, tribusque Catholici Regis nomine propositis, Ernesto Bavariæ Ducis filio Frisingensi tunc Episcopo, & Antonio Granvellano Cardinali, & Barlamontio Archiepiscopo Cameracensi; Bavarus prælatus est. Nec post multo Matthias & nullam ab Ordinibus gratiam consecutus, & longum hispani Regis odium promeritus, abiit in Germaniam, relicta Alenconio persona, in eodem Belgii theatro nec diutius, nec felicius sustinenda. Iamque quod in Antverpiæ conventu decretum fuerat, foris ad populum exponi, & imperari placuit. Atque Hagæ Comitis, quod est princeps Hollandiæ oppidum, publicato edicto, quo multas ob causas in eo congestas, fœderatarum provinciarum nomine declarabatur, Philippum Hispaniæ Regem dominiis ac præfecturis provinciarum excidisse; continuò Regis imagines ubique locorum sublatæ sunt, dejecta insignia, erasa nomina, fracti signatorii annuli: cautumque, ne quid Philippi Regis nomine in poste-

Admonitis in hæc verba Ordinibus.

(29. Decembris 1580.)

Leodiensis episcopus moritur.

ejus locum in Matthiam transferri laborat Orangius, contrà, pro Bavaro evincit Alexander: (*Lud. Barlament. 28. Iun. 1581.*)

Matthias Belgio abit.

Publicatur edictum depositionis Regis: (27. *Iul.* 1581)

ejus imagines & insignia dejiciuntur.

posterum obsignaretur. Mandatū præfectis monetalibus, ne aurum, argentum, æs, cum regiis insignibus, aut nominibus ferirent: exacta è locorum Gubernatoribus, Magistratibus, ac militiæ Ducibus ejuratio hispani Regis, & novum sacramentum in verba Ordinum fœderati Belgii, dum Princeps Alenconius adveniret, imperatum: permissum tamen interim Hollandis, Zelandisque, ut in Orangii, ac provinciarum suarum nomina jurarent. mandatum denique omnibus, qui forensia, quique urbana munia ab Rege impetrassent, diplomatis allatis rescissisque, alia ab Ordinibus eorundem munerum diplomata postularent. plerisque ad eam scenæ catastrophem exhorrescentibus: nec paucis sacramentum palàm detrectantibus, eoque ad regias partes & Farnesii castra discedentibus. Observatum, multos inter jurandum horrore correptos hæsisse, & quasi faterentur à se deficere, dum deficerent à Principe, sua se conscientia prædamnasse. Inter quos, Raldam nobilem Frisiæ consiliarium, Levardiæ in ipsa ejuratione destitutum repentè viribus concidisse, ac statim expirasse, memorant scriptores Belgæ. agitante interim convivia cum Ordinum delegatis Orangio, spesque suas imperio propiores super Hispanorum ruinis attollente: simul hereticis funestè cum eo gestientibus, eodemque temporè è provinciis Regem, eodem è templis Deum exturbare festinantibus. Namque per eos dies Antverpiæ, Bruxellis, multisque in urbibus, sacræ imagines aut dejectæ laceratæque, aut ob artis præstantiam, è cultu in templis, ad ornamenta domorum translatæ: sacerdotibus sacrosanctæ Hostiæ immolatione interdictum, mox sacèrdotes ipsi urbibus ejecti. inde vetus Catholicæ Religionis cultus, majorum sacra, prisci Ecclesiæ ritus passim abrogata, alia demum Belgio facies, ipsi non agnoscenda Belgio, dein certè deplo-

1581

exigitur à magistratibus aliisque novum sacramentum.

nova diplomata, rescissis regiis conduntur.

quæ aliqui palam improbant. alii ad partes regias abeunt. aliqui inter jurandum exanimantur.

Mirum. (*Franc. Haraeus Meteran; & alii ferè omnes.*)

Ab ejurato rege transitur ad ejurationem sanctorum. eorum imagines eraduntur.

1581 deploranda inducta est. Adeò in ambitiosi hominis manu, quod olim dicebam, nullum repertum est aliquando perniciosius hæresi telum, cujus ancipiti semper ictu, sacer æquè, ac civilis status una transfigitur, atque ad terram cadit.

Status civilis & sacer immutatur.

BREDÆ expugnatio.

SED Orangius ex eo tempore non uno mulctatus infortunio, ad extremum vitâ privatus est. Et Bredam quidem ditionis suæ urbem, deliciasque Nassàviæ domus, dum ipse Regem Belgio spoliabat, amisit. Etenim Decurio præsidiariæ in ea urbe cohortis, sive sua sponte, sive suadente Carolo Gaurio Fresini Domino, qui captivus Bredana in arce ab Ordinibus attinebatur, statuit urbem Regi tradere. emissoque milite rusticum ementito, rem cum Alexandro communicat. Alexander hominem remittit ad Claudium Altapennium Barlamontii fratrem, jussum occasionem, si effectu promptam judicet, haud negligere. Erat non procul Buscoduco sua cum legione Altapennius, obviàm iturus Gardæ Gallorum Tribuno, qui Hochstrata, & Tornahuto recuperatis, aliisque circà locis in potestatem redactis, Buscoduco minabatur. Sed Altapennius, dum ad avertendum ab ea urbe periculum properare credebatur, Buscoduci securus à via illicò deflectens, Bredam versus iter intendit: præmissâ equitum turma, ductore Pompejo Bardo Florentino, qui noctu festinantes, nondum albescente die, in conspectu arcis adfuere. Arx Bredæ, quòd Bercha amne vallatur, haud perinde, ac reliqua urbis mœnia, à præsidiariis servabatur. ideòque admotis hac parte scalis, posse Bredam intercipi Decurio monstraverat. Nimirum FACILIUS plerunque expugnatur, quod sua munitione nunquam creditur oppugnandum. Ergo descendunt ex equis Altapenniani: & primus uno cum comite Pompejus, transmisso fluvio, atque ad arcem scalis injectis, edocente locum

(Caporale) ejus præsidiarius Alexandrum & mox Altapennium adit.

(Bolduc) Altapennius rem suscipit,

præmisso Bardo cum turma, qui arcem Bredæ,

scalis admotis primus ascendit.

cum milite Decurionis interprete, scandunt, 1581
ipse bipenni hasta, comes sclopo armati. pro- (Alabarda)
gressusque Pompejus, non inde procul stationarios conspicatur (erant omninò decem) somno pressos, & excubitorem tantummodò vigilem. (Guardia Sentinella.) re sociis scalas admoventibus tacitè indicata, accipit ex eis subeuntes primùm quatuor, mox septem, donec viginti quatuor se conglobavere. tum Pompejum propiùs factum excubitor ratus circitorem esse, more militari, *Quis illac vadit?* interrogat. Pompejus non alio, quàm bipennis hastæ in latera adactæ responso, in stationarios fertur: qui ad morientis gemitum experrecti, se se ad vicinos eadem in arce præsidiarios adjungentes, confertique, accurrente Stachembrochio Præfecto, vim parabant. Sed (ut PR o semivicto habetur, quisquis semisomnis invaditur) subita aggressione perculsi, tenebris non satis numerum hostium aperientibus, partim pugnando cæsi, partim positis armis dedidere se. Iamque ipse Altapennius arcem ascenderat: eaque, oppressis præsidiariis, potitus, suos ad prælium instructos, promoto jam die, educit ex arce in forum, magno oppidanorum numero, sumptis armis insessum. cum quibus continuato duabus circiter horis certamine, refracta Altapennii jussu porta urbis, ex eaq; irrumpente equitatu, ac fuga elapso arcis Præfecto, Bredani numero magis quàm virtute impares, ad extremum cessère: paulùm supra centum quinquaginta suorum interemptis, atque urbe prædæ militum relicta. Vna in re clades benè Bredanis vertit, quòd invitatus illuc ab Alexandro Ruremundæ Antistes, Ioannes Lindanus, cum aliquot Societatis Iesu Patribus, Religionis cultum, hæresi dominante jam desitum, egregiè instauravit: reddita non magis urbe Regi, quàm civium animis Deo.

(eamq; ipse & Altapennius interempto excubitore, (Ronda) & reliquis stationariis, capiunt.)

(Tum pro urbe certatur in foro.)

(Bredani superantur.)

((28. Iun.) Urbs in prædam victoribus cedit.)

INTEREA ut cum exercitu adventaret, sollicitabatur Alenconius à fœderatis provinciis, maximè

(DE ADVENTU Alenconii ex Gallia.)

1581 litteris, quibus persuasum Alexandro volebant, nullam sibi in Ducis Alenconii consiliis partem esse. Quem Alexander brevi responso (quippè evocando militi perintentus) honorificè ab se dimittebat. quum is alia sibi esse mandata significans, quæ cum illo conferret, cessationem armorum proposuit: quam idcirco Rex & mater offerrent, quòd vererentur, ne procedente bello, pax, quam ipsi inter utrumque Regnum æternam vellent, brevi læderetur. quo enim animo passuros se, fratrem filiumque, unicam regni spem, ac Valesiæ domus reliquum interire? Et quamquam difficile esset abstrahere ab armis Alenconium, fide liberandis Cameracensibus obligata: tamen si Cameracum, atque arx ejus in pristinum statum restitueretur, posse Alenconium honestè arma deponere, cujus videlicet opera Cameracenses liberi in posterum victuri essent. Alexander, sicut ex his unum excedere facultatem suam respondit, ita alterum gratum Catholico Regi non dubitabat. agereque propterea Majestati ejus, matrique gratias ob studium perpetuandæ pacis, oblata armorum cessatione monstratum. Quamquam satius futurum fuisse, si sumpta non fuissent arma: non solùm hispani Regis causa, quem profectò non meruisse, ut qui laboranti Galliarum Regi non defuerat, nunc Belgis rebellibus auxilia provenirent ab Regis domo: sed etiam ipsius Alenconii, non habituri Orangium fideliorem erga externum Principem, quàm se adversus Regem dominumque suum præstitisset. respiceret ad Archiducem Matthiam, habitum ab Orangio stipitis loco magnificè sustinentis titulum belgici Gubernatoris, & paria ipse cogitaret. Quumque Belleuræus alia rursum adderet, ac multa polliceretur, Alexander, qui jam suspectaverat, uti ad Regem scribit, sermonem de industria ab illo trahi, ut dum ipse colloquio implicitus regiis

qui Regem & matrem excusat.

& cessationem armorum proponit.

Respondet ad ea Alexander.

(15. Aug.) & brevi legatum dimittit.

copiis

copiis non intereſſet, Alenconio ad urbem properanti aditus pateret; conſcenſo equo, excuſata feſtinatione, quòd ubi facto opus ſit, verbis teri tempus haud poſſit, legatum non ſine Nobilium comitatu remiſit. Ac ſtatim ordinato exercitu, quem dilapſis multis, duo equitum millia, quinque peditum conficiebant, ante Cameracum apparuit, duobus circiter milliaribus procul à Gallorum copiis: qui jam Caſtelleto progreſſi, Vaucellenſe cœnobium circumſederant. Hîc Alexander, dum in bellico ſenatu diſſerit, an cum hoſte confligendum, id quod plerique abnuebant, uti numero longè poſt vires hoſtium; litteris ab Duce Guiſio admonetur, præter copias, quas Alenconius ducebat ex Fara, motas eſſe ordinarias regni turmas, ut terga Alenconiani exercitus procul adequitantes, in pugnam ſe ſe, ubi opus eſſet, inferrent. Quumque adderet ad ea Taſſius Philippi legatus apud Henricum, in eo exercitu florem eſſe gallicæ nobilitatis, atque equitum robur; Alexander omiſſa interim & conſultatione, & ſpe intercludendi Gallis aditum, de revocandis impunè copiis, ac protegendis circà urbibus cogitare cœpit. Itaque exercitum tribus circiter horis quum in hoſtium conſpectu, interjecto Scaldi amne continuiſſet, inſtructa acie quaſi mox pugnaturus, ſilentio præmiſſis Bouchemium verſus impedimentis, ac parte campeſtrium tormentorum; tum ipſe ad tympanorum pulſum tubarumque cantum traducit exercitum, atque incedentibus eodem tempore ad alteram fluminis ripam Alenconianis, Bouchemium movet. Ne vero novis Gallorum copiis, quas ſecuturas audierat, premeretur, Rubaſio mandaverat, adventantibus occurreret, ac moram feſtinantibus opponeret. A Rubaſio præmiſſus Bica ſclopetariæ turmæ ductor, aditum apud Palvetium pagum Senſeto amni adjacentem, quà tranſiturus erat hoſtis, celeriter

1581

intentus comparandis copiis.

cum quibus Alenconio propè Cameracū occurrit.

Conſultat cum ſuis de pugna.

(14. *Aug.*)

plerique abnuunt.

& nuncii varii diſſuadent.

(*I. Bapt. de Taßis*)

Itaque oſtenſo non intentato prælio ſuos revocat.

(*Melzius l. 2. de milit.*)

injecta ſimul mora gallicis auxiliis.

1581 contendit illuc Alex. cum Montinio: Præsidiarii Condæo abeunt cum præda. (Dominicus Raspettus.)

Condæum, Montinium cum peditibus mille, & equitibus trecentis illuc festinare jussit: muralibus tormentis, secundo Scaldi, ponè secuturis. Sed Condæi milites eo apparatu territi, auditoque adesse Alexandrum (audierant autem à præcursore equite, quem inter exploratores à Montinio missum astu ceperant Condæani) clam cum præda Tornacum abeuntes, Montinio nondum flumen transgresso antevertunt.

Assequitur eos Camillus.

At Camillus à Monte I. Baptistæ frater cum ducentis equitibus, qui pontem primi transmiserant, insistens fugientibus, eorum peditatum, ut erat preda gravis, in aditu silvæ assecutus est: injectaque pugnæ necessitate, cum parva suorum jactura, non pauciores quadringentis hostium interfecit: ablataque præda, reliquos per nemorum incerta non est ausus insequi, præsertim equites, qui jam prægressi, præter quatuordecim captos, evasere omnes. Secuta statim est, ubi suorum audivere cædem ac fugam, Condæi deditio: magno utique, ac supra rem gaudio Valencenatum, qui Alexandri celeritatem extollentes, ejus nominis fama perculsos eo numero præsidiarios, paucarum horarum spatio captum oppidum arcemque, cæsos ac fugatos hostes, se assidua excursione metuque liberos gratulabantur.

qui pugnat vincitque, & præda eos spoliat.

magno Valencenatum gaudio celeritatem Alexandri extollentium.

DE DEPONENDO Phil. Rege à Belgii principatu agitat Orangius in ordinum conventu:

IAM Mihi dicendum est facinus, cujus à commemoratione, quasi abhorrente animo, hactenus supersedi. Anni superioris initio Princeps Orangius præsentium successu perculsus, & futurorum anxius, apud Ordines Antverpiæ de statu rerum pluribus disseruerat, confeceratque, *Quoniam regiis partibus potentia ac fama in dies accresceret, ipsi tot urbium quotidie deficientium tributis imminuti, viribus imminuerentur ad novas clades avertendas; aut in gratiam cum Rege redeundum, dominatumque Hispanorum tolerandum: aut, si conditiones, quas illi imponunt, uti in Coloniensi congressu observatum est,*

est, liberis hominibus ferenda non sunt; inciden- 1581
dũ aliquando vinculum cum hujusmodi Domino,
qui & obedientiã à populis exigat ut à suis, & eos-
dem bello prosequatur ut alienos. ejurataque his-
pani Regis dominatione, Principem adoptandum,
cujus præsentiâ provinciæ animentur, & potentiâ
defendantur. Nec, qui aliis præhabendus sit, diù & Alenconium in Principem proponit, quatuor ob causas.
deliberandum, quum jam publico nomine cum A-
lenconio galli Regis fratre conventum sit, si ad
mutandum Principem Ordines adigerentur, se ce-
teris illum prælaturos. idque in Coloniensiũ conses-
su Procerum, prolatis Ordinum litteris confirma-
tum. Quamquam, vel si nulla fides publica, & pro- Prima (4. Iul. 1579.)
missio intercederet, multa sanè invitare ad eum
aliis præhabendum. Invitare vicinæ Galliæ vires, Secunda
Regisque haud dubiè ad partes attrahendi, si non
amore fratris, certè odio Hispanorum, & Regni cu- Tertia
râ, cujus intersit, alibi Alenconiũ abstineri. Invi-
tare auxilia ab Angliæ Regina, quæ sive uxor A-
lenconii, res agi suas in Belgio existimabit: sive
offensa hispano Regi, motas nuper in Hibernia, His-
pano incentore turbas, turbis in Belgio redditis, ul-
tum ibit. Invitare spem, VVallonum provincias Quarta
recuperandi: quando ipsimet Alenconium sua si-
bi sponte jam ante delegerint vindicem libertatis,
tanto infensiorem hostem, si nunc spreverint, for-
midaturi. Denique invitare ingenium juvenis, Quinta.
ut vividum atque imperio natum, ita minimè im-
periosum aut pervicax, sed bonis consiliis pronum,
aptumque regere & rectorem pati. Nempe hoc Omittit propriam.
postremum ad votum erat Orangii, vanis apud
alios titulis solidè dominaturi. quum interim
omitteret, habere se Arausiensem Principa-
tum in Gallia, ex Gallia uxorem, ac veteres
indè necessitudines, quæ hominem utilitati
suæ unicè invigilantem ad accersendum è Gal-
lia Principem efficacius impellebant. Ergo,
dum res tanta per fœderatas sigillatim provin-
cias, erectis expectatione omnium animis, agita-
tur, Rex non ultra laturus unius contumaciam

1581 clientis, tot à Cæsare patre, tot ab se beneficiis, uti memorabat, obstricti; illum denique edicto à Parmensi principe, Martio mense, Trajecti proposito, atque inde per Belgium publicato, uti perduellem hostemque publicum proscribit: occisoribusque, aut eorum heredibus, vigintiquinque millium aureorum præmium decernit. Nec omisit proscriptioni respondere Orangius. distulit tamen in decimum mensem. interim, dum differebat, satius habuit urgere provincias, Regique, belgica illum possessione dejiciendo, respondere. Sed consultationes lentiùs promovebantur, rei magnitudine, & dissidio consultantium. Etenim aliqui ad præpositæ deliberationis titulum inhorruerant: timebantque publicum Europæ convicium proscissuræ desertam à belgis illam, quam singulis natura ipsa nationibus inservit in Principem suum fidem: simul irrisuræ præposteram judicii formam, deponi à subditis regno suo Regem, non appellatum, non conventum apud aliquos causæ arbitros; sed populum actorem, populum judicem esse. neque obtendi ab eis posse, ubi superiorem non agnoscas, ad quem provoces, jus arbitriumque superioris penes populi concilium esse; quum (quidquid obtendant) legitimum certè habere nequeant ejusmodi concilium, in quo tam multæ Belgii provinciæ desiderentur. Mercatores aliud angebat: Hispanos ex Lusitanica victoria Indiarum dominos navigationem Hollandis Zelandisque interdicturos: at quanto cum impendio commercii fortunarumque? Non pauci Matthiæ Archiducis miserebantur. reputantesque injuriam toti familiæ factam, quæsito extra domum Austriacam Principe, indignationem Cæsaris metuebant. Plerique implacabilem, propiùs offensi ea ignominia Catholici Regis iram formidabant, secuturaque inde calamitatum extrema, Belgarum populis præcinebant. Auxit metum ingens,

Rex Orangium proscribit: & Alexan. proponit proscriptionis edictum. (15. Mar. 1581.)

qui Orangius prius facto, postea litteris respondit. (4. Febr. 1582.)

Interim consultatur à provinciis de Rege deponendo. sed timidè, ob publicam infamiam: (Namur. Limburg. Lucemburg. Artesia Hannonia Flandriæ pars Brabantiæ pars Frisiæ pars, &c.)

ob mercatorum dispendia: ob commiserationem erga Matthiam.

ob metum ab Rege.

1581

gens per eos dies insolitusque terræmotus, quo Belgium universum, Lutetiam usque, tanto graviore pernicie concussum est, quanto minus dabatur aut in aperta prorumpere, dehiscentibus passim campis: aut stabilitatem in undis quærere, assurgente ac minante horrendum in modum mari. Quæ sanè velut prænuncia malorum terra marique impendentium, complures interpretabantur. At non ideò aut prodigii metu, aut bonorum consilio, relationi Orangianæ intercedebantur: Orangio nusquam cessante, assiduisque litteris ac nunciis provincias urgente, morasque earum increpante, quòd dum sine fine consulerent, Princeps Parmensis Frisiam expugnaret. Itaque magna jam anni parte consultationibus circumacta, pervincentibus hæreticis, quorum videlicet ante omnes intererat, excuti Regem è Belgio, in quo stare non posset hæresis, & Hispanus; tandem in Ordinum conventu Antverpiæ, concessere in sententiam Orangii: definitumque, *Philippum Regem, quòd jurata Belgii privilegia non servaverit, principatu Belgii excidisse: ob eamque caussam, Belgarum populos, (ipso Philippo in Belgii inauguratione id permittente) à fide obedientiaque jam liberos novum sibi Principem, Franciscũ Valesium Alenconii Ducem galli Regis fratrem volentes libentesque deligere.* Ad quem accersendum, altero pòst mense, Philippus Marnixius vulgò Aldegundius appellatus, & cum eo Nobiles aliquot in Galliam allegantur. qui principatu certis conditionibus oblato, magna spe secuturi mox Alenconii cum exercitu, in Belgium revertuntur. Aldegundium autem transegisse (clam ceteris legatis) cum Alenconio, ab eoque litteras expressisse, quibus ipse pollicebatur, se Hollandiam Zelandiamque, Orangio ejusque liberis beneficiarias traditurum, legi ego in arcanis ad Alexandrum notis. At vero Archidux Matthias, cujus in oculis hæc

Auget formidinem ingens terræmotus. (7. Apr. 1580.)

non tamen desistentibus Orangio,

& hæreticis.

Quorũ impulsu conficitur depositio Regis,

& electio Alenconii:

ad quem mittitur nuncius delati Principatus. (2. Aug. 1580.)

(1. Mart. 1581.)

simul magnum quid conficitur pro Orãgio. *in feudum*

Matthias abdicat se Magistratu.

1581 agebantur, novum Principem haud expectaturus, abdicata in eodem Ordinum conventu, personata quatuor annorum administratione, non omisisse dicitur delegatos Ordinum admonere, *Nimium quàm audacter illos ab Austriaca Domini sui domo recessisse, non satis reputantes, in quos casus vitam, fortunasque conjicerent. Sibi quidem jam pridem pertaso aliquorum impotentiam, grave esse illum rerum statum videre, & indecorum ferre.* Hæsit tamen aliquot post hæc menses in Belgio. quo tempore quum de Antistite Leodiensi ageretur, mortuo Gerardo Gronsbechio, qui paulò ante Cardinalis creatus, sexdecim annos eam Ecclesiam, Principatumque, pari pietatis ac prudentiæ laude gubernaverat; Orangius, Ordinesque Archiduci Matthiæ, quasi offensum emollituri, apud Leodiensem conventum suffragari conati sunt. Sed à Parmensi Principe, illuc misso Vandemburgio consiliario, tribusque Catholici Regis nomine propositis, Ernesto Bavariæ Ducis filio Frisingensi tunc Episcopo, & Antonio Granvellano Cardinali, & Barlamontio Archiepiscopo Cameracensi; Bavarus prælatus est. Nec pòst multo Matthias & nullam ab Ordinibus gratiam consecutus, & longum hispani Regis odium promeritus, abiit in Germaniam, relicta Alenconio persona, in eodem Belgii theatro nec diutius, nes felicius sustinenda. Iamque quod in Antverpiæ conventu decretum fuerat, foris ad populum exponi, & imperari placuit. Atque Hagæ Comitis, quod est princeps Hollandiæ oppidum, publicato edicto, quo multas ob causas in eo congestas, fœderatarum provinciarum nomine declarabatur, Philippum Hispaniæ Regem dominiis ac præfecturis provinciarum excidisse; continuò Regis imagines ubique locorum sublatæ sunt, dejecta insignia, erasa nomina, fracti signatorii annuli: cautumque, ne quid Philippi Regis nomine in poste-

admonitis in hæc verba Ordinibus.

(29. Decembris 1580.) Leodiensis episcopus moritur.

ejus locum in Matthiam transferri laborat Orangius, contrà, pro Bavaro evincit Alexander: (*Lud. Barlament.* 18. *Iun.* 1581.) Matthias Belgio abit.

Publicatur edictum depositionis Regis: (27. *Iul.* 1581)

ejus imagines & insignia dejiciuntur.

posterum obsignaretur. Mandatũ præfectis monetalibus, ne aurum, argentum, æs, cum regiis insignibus, aut nominibus ferirent: exacta è locorum Gubernatoribus, Magistratibus, ac militiæ Ducibus ejuratio hispani Regis, & novum sacramentum in verba Ordinum fœderati Belgii, dum Princeps Alenconius adveniret, imperatum: permissum tamen interim Hollandis, Zelandisque, ut in Orangii, ac provinciarum suarum nomina jurarent. mandatum denique omnibus, qui forensia, quique urbana munia ab Rege impetrassent, diplomatis allatis rescissisque, alia ab Ordinibus eorundem munerum diplomata postularent. plerisque ad eam scenæ catastrophem exhorrescentibus: nec paucis sacramentum palàm detrectantibus, eoque ad regias partes & Farnesii castra discedentibus. Observatum, multos inter jurandum horrore correptos hæsisse, & quasi faterentur à se deficere, dum deficerent à Principe, sua se conscientia prædamnasse. Inter quos, Raldam nobilem Frisiæ consiliarium, Levardiæ in ipsa ejuratione destitutum repentè viribus concidisse, ac statim expirasse, memorant scriptores Belgæ. agitante interim convivia cum Ordinum delegatis Orangio, spesque suas imperio propiores super Hispanorum ruinis attollente: simul hereticis funestè cum eo gestientibus, eodemque temporè è provinciis Regem, eodem è templis Deum exturbare festinantibus. Namque per eos dies Antverpiæ, Bruxellis, multisque in urbibus, sacræ imagines aut dejectæ laceratæque, aut ob artis præstantiam, è cultu in templis, ad ornamenta domorum translatæ: sacerdotibus sacrosanctæ Hostiæ immolatione interdictum, mox sacerdotes ipsi urbibus ejecti. inde vetus Catholicæ Religionis cultus, majorum sacra, prisci Ecclesiæ ritus passim abrogata, alia demum Belgio facies, ipsi non agnoscenda Belgio, dein certè deplo-

1581

exigitur à magistratibus aliisque novum sacramentum.

nova diplomata, rescissis regiis conduntur.

quæ aliqui palam improbant. alii ad partes regias abeunt. aliqui inter jurandum exanimantur.

Mirum. (*Franc. Haraus Meteran; & alii ferè omnes.*)

Ab ejurato rege transitur ad ejurationem sanctorum. eorum imagines eraduntur.

1581 deploranda inducta est. Adeò in ambitiosi hominis manu, quod olim dicebam, nullum repertum est aliquando perniciosius hæresi telum, cujus ancipiti semper ictu, sacer æquè, ac civilis status una transfigitur, atque ad terram cadit.

Status civilis & sacer immutatur.

BREDÆ expugnatio.

SED Orangius ex eo tempore non uno mulctatus infortunio, ad extremum vitâ privatus est. Et Bredam quidem ditionis suæ urbem, deliciasque Nassaviæ domus, dum ipse Regem Belgio spoliabat, amisit. Etenim Decurio præsidiariæ in ea urbe cohortis, sive sua sponte, sive suadente Carolo Gaurio Fresini Domino, qui captivus Bredana in arce ab Ordinibus attinebatur, statuit urbem Regi tradere. emissoque milite rusticum ementito, rem cum Alexandro communicat. Alexander hominem remittit ad Claudium Altapennium Barlamontii fratrem, jussum occasionem, si effectu promptam judicet, haud negligere. Erat non procul Buscoduco sua cum legione Altapennius, obviàm iturus Gardæ Gallorum Tribuno, qui Hochstrata, & Tornahuto recuperatis, aliisque circà locis in potestatem redactis, Buscoduco minabatur. Sed Altapennius, dum ad avertendum ab ea urbe periculum properare credebatur, Buscoduci securus à via illicò deflectens, Bredam versus iter intendit: præmissâ equitum turma, ductore Pompejo Bardo Florentino, qui noctu festinantes, nondum albescente die, in conspectu arcis adfuere. Arx Bredæ, quòd Bercha amne vallatur, haud perinde, ac reliqua urbis mœnia, à præsidiariis servabatur. ideòque admotis hac parte scalis, posse Bredam intercipi Decurio monstraverat. Nimirum FACILIUS plerunque expugnatur, quod sua munitione nunquam creditur oppugnandum. Ergo descendunt ex equis Altapenniani: & primus uno cum comite Pompejus, transmisso fluvio, atque ad arcem scalis injectis, edocente locum

(*Caporale*) ejus præsidiarius Alexandrum & mox Altapennium adit.

(*Bolduc*) Altapennius rem suscipit,

præmisso Bardo cum turma, qui arcem Bredæ,

scalis admotis primus ascendit.

cum milite Decurionis interprete, scandunt, 1581
ipse bipenni hasta, comes sclopo armati. progressusque Pompejus, non inde procul stationarios conspicatur (erant omninò decem) somno pressos, & excubitorem tantummodò vigilem. re sociis scalas admoventibus tacitè indicata, accipit ex eis subeuntes primùm quatuor, mox septem, donec viginti quatuor se conglobavere. tum Pompejum propiùs factum excubitor ratus circitorem esse, more militari, *Quis illac vadit?* interrogat. Pompejus non alio, quàm bipennis hastæ in latera adactæ responso, in stationarios fertur: qui ad morientis gemitum experrecti, se se ad vicinos eadem in arce præsidiarios adjungentes, confertique, accurrente Stachembrochio Præfecto, vim parabant. Sed (ut PRO semivicto habetur, quisquis semisomnis invaditur) subita aggressione perculsi, tenebris non satis numerum hostium aperientibus, partim pugnando cæsi, partim positis armis dedidere se. Iamque ipse Altapennius arcem ascenderat: eaque, oppressis præsidiariis, potitus, suos ad prælium instructos, promoto jam die, educit ex arce in forum, magno oppidanorum numero, sumptis armis insessum. cum quibus continuato duabus circiter horis certamine, refracta Altapennii jussu porta urbis, ex eaq; irrumpente equitatu, ac fuga elapso arcis Præfecto, Bredani numero magis quàm virtute impares, ad extremum cessère: paulùm supra centum quinquaginta suorum interemptis, atque urbe prædæ militum relicta. Vna in re clades benè Bredanis vertit, quòd invitatus illuc ab Alexandro Ruremundæ Antistes, Ioannes Lindanus, cum aliquot Societatis Iesu Patribus, Religionis cultum, hæresi dominante jam desitum, egregiè instauravit: reddita non magis urbe Regi, quàm civium animis Deo.

(*Alabarda*)

(*Guardia Sentinella.*)

eamq; ipse & Altapennius interempto excubitore,

(*Ronda*)

& reliquis stationariis, capiunt.

Tum pro urbe certatur in foro.

Bredani superantur.

(28. *Iun.*) Urbs in prædam victoribus cedit.

DE ADVENTU Alenconii ex Gallia.

INTEREA ut cum exercitu adventaret, sollicitabatur Alençonius à fœderatis provinciis, maximè

1581 maximè à Cameracensibus, quos Rubasianus miles à Marquojo pago, aliisque circà munitionibus Cameraco immineus, intercluso commeatu, extremas in angustias, intestinumque dissidium adegerat. Quo impensius Balduinus Gaurius Inchii Dominus, qui urbem obtinebat Ordinum nomine, ad opem Cameracensibus festinandam nuncios subinde alios atque alios Alenconio submittebat: haud ignarus, quanta sibi malorum moles ab Regiis impenderet, captâ urbe. Nec ultrà distulit Alenconius, misso Gulielmo Fervacio veteri Duce, cum quatuor Gallorum millibus, qui secuturo dein exercitui præirent. Fervacius, transmisso amne Soma, qui limes est Galliæ, Castelletum insedit, arcem Veromanduorum in aditu Hannoniæ. Inde in occasionem intentus Ioannem Monlucium Balanii Dominum militiæ impigrum, cum peditibus mille Cameracum immittit. quem urbi jam proximum insecuti, jussu Rubasii, hinc Nicolaus Cæsius, & Matthæus Corvinus; inde Ascanius Passerus cum suis turmis, non modò non retardarunt, sed Balanio faciem vertente, quippè eruptione Cameracensium animato, consertâ pro mœnibus urbis pugnâ, non sine Regiorum clade, ac Passero inter alios capto, rejecti sunt. Quo successu, Gallis non minore confidentia elatis, quàm Regiis pudore suffusis, pervicit Schamveus Balanii æmulus, idem ut pertentaret. acceptisque aliquot à Fervacio peditum equitumque signis, Cameracum iter intendit. Sed nocte retardatus, in pagum templo tanquam arce communitum se se includit. Manè dum abitum adornat, Rubasius multò quàm ante attentior, (nempè MAGISTER est hodiernus, hesternus error) raptis summa celeritate septem equitum turmis, jam pagum circumdederat. Nec prælium abnuentes Galli, primùm intra pagum multis amissis repulsi: mox qui supererant circiter quin-

Evocatur à Cameracensibus malè habitis à Rubasio:

& ille præmittit partem suorum: (*Ferb. primus Campi Marescial.*)

(*Mons de Balanson.*)

qui Cameracum tendunt: (*Corvinus Tiphernas Passerus Senogallien*)

& commisso prælio intrant.

Rursus alii idem tentant,

sed infeliciter.

quingenti, in templum se se recepere. sed admoto igne ad deditionem coactos, Rubasius nullis conditionibus auditis, omnes trucidari jussit. præter Schamueum ejusque fratrem, ac decem eorum primarios, quos apud se retinuit, donec magno Alenconius pretio redemit. Neque fortunatius iter per eosdem dies tenuit Inchii aulicus à secretis; quo ductore octoginta equites cum sacculis sale refertis (namque eo civitas condimento extremè laborabat) dum intento cursu non procul à Navi pago, Cameracum petunt, à Nicolao Basta, qui propter ea loca cum ducentis Epirotis equitibus excubababat, illicò circumventi, duodecim exceptis, qui dimissis equis pedites ingressi sunt urbem, ex reliquis pars in pugna interfecti, plures ad Rubasium abducti sunt.

1581

Idem factum aliorum fuit.

(*Albanensis*)

Hæc porrò animadvertens Gallorum dux, amissà liberandæ urbis spe, Castelleto Bræjam movit, auditoque adventare cum exercitu Parmensem, inde quoque in Galliam præproperè turbatèque copias rapuit, atque Ambianum usque, nulla admissà requiete contendit. Quæ res adventum Alenconii maturavit. Et jam apud Castelletum lustrato exercitu, ex duodecim peditum, quinque equitum millibus constante, quorum permultos in Farensi expeditione adhibuerat Rex, eàque absolutâ, ac pace inter ipsum protestantesq; in collatione Flexiana composita: opportunè secum traduxit in Belgium Alenconius. Habitoque belli concilio cum Fervacio, Belagardio, Lavallo, Turenæ Vicecomite, Gilberto Ventadurii Ducis filio, aliisque Proceribus, statuit, postridie copias ad Vaucellense cœnobium, quod spatio trium horarum Cameraco aberat, promovere. Quo tempore Alexandro arma Valencenæ expedienti, ut obviàm Alenconio fieret; occurrit Pomponius Belleuræus intimi concilii senator, ab Henrico Rege, Regisque matre missus cum litteris,

(*Fervacius*)

Reliqui in Galliam, desperato ingressu redeunt.

(*Amiens*)

Venit Alenconius,

(15. *Aug.*)

quanto cum exercitu?

& cum nobilitate.

cui Alexander occursurus legatum gallum audit:

1581 litteris, quibus persuasum Alexandro volebant, nullam sibi in Ducis Alenconii consiliis partem esse. Quem Alexander brevi responso (quippè evocando militi perintentus) honorificè ab se dimittebat. quum is alia sibi esse mandata significans, quæ cum illo conferret, cessationem armorum proposuit: quam idcirco Rex & mater offerrent, quòd vererentur, ne procedente bello, pax, quam ipsi inter utrumque Regnum æternam vellent, brevi læderetur. quo enim animo passuros se, fratrem filiumque, unicam regni spem, ac Valesiæ domus reliquum interire? Et quamquam difficile esset abstrahere ab armis Alenconium, fide liberandis Cameracensibus obligata: tamen si Cameracum, atque arx ejus in pristinum statum restitueretur, posse Alenconium honestè arma deponere, cujus videlicet opera Cameracenses liberi in posterum victuri essent. Alexander, sicut ex his unum excedere facultatem suam respondit, ita alterum gratum Catholico Regi non dubitabat. agereque propterea Majestati ejus, matrique gratias ob studium perpetuandæ pacis, oblata armorum cessatione monstratum. Quamquam satius futurum fuisse, si sumpta non fuissent arma: non solùm hispani Regis causa, quem profectò non meruisse, ut qui laboranti Galliarum Regi non defuerat, nunc Belgis rebellibus auxilia provenirent ab Regis domo: sed etiam ipsius Alenconii, non habituri Orangium fideliorem erga externum Principem, quàm se adversus Regem dominumque suum præstitisset. respiceret ad Archiducem Matthiam, habitum ab Orangio stipitis loco magnificè sustinentis titulum belgici Gubernatoris, & paria ipse cogitaret. Quumque Belleuræus alia rursum adderet, ac multa polliceretur, Alexander, qui jam suspectaverat, uti ad Regem scribit, sermonem de industria ab illo trahi, ut dum ipse colloquio implicitus regiis copiis

qui Regem & matrem excusat.

& cessationem armorum proponit.

Respondet ad ea Alexander.

(15. Aug.) & brevi legatum dimittit.

copiis non intereſſet, Alenconio ad urbem properanti aditus pateret; conſcenſo equo, excuſata feſtinatione, quòd ubi facto opus ſit, verbis teri tempus haud poſſit, legatum non ſine Nobilium comitatu remiſit. Ac ſtatim ordinato exercitu, quem dilapſis multis, duo equitum millia, quinque peditum conficiebant, ante Cameracum apparuit, duobus circiter milliaribus procul à Gallorum copiis: qui jam Caſtelleto progreſſi, Vaucellenſe cœnobium circumſederant. Hîc Alexander, dum in bellico ſenatu diſſerit, an cum hoſte confligendum, id quod plerique abnuebant, uti numero longè poſt vires hoſtium; litteris ab Duce Guiſio admonetur, præter copias, quas Alenconius ducebat ex Fara, motas eſſe ordinarias regni turmas, ut terga Alenconiani exercitus procul adequitantes, in pugnam ſe ſe, ubi opus eſſet, inferrent. Quumque adderet ad ea Taſſius Philippi legatus apud Henricum, in eo exercitu florem eſſe gallicæ nobilitatis, atque equitum robur; Alexander omiſſâ interim & conſultatione, & ſpe intercludendi Gallis aditum, de revocandis impunè copiis, ac protegendis circà urbibus cogitare cœpit. Itaque exercitum tribus circiter horis quum in hoſtium conſpectu, interjecto Scaldi amne continuiſſet, inſtructa acie quaſi mox pugnaturus, ſilentio præmiſſis Bouchemium verſus impedimentis, ac parte campeſtrium tormentorum; tum ipſe ad tympanorum pulſum tubarumque cantum traducit exercitum, atque incedentibus eodem tempore ad alteram fluminis ripam Alenconianis, Bouchemium movet. Ne vero novis Gallorum copiis, quas ſecuturas audierat, premeretur, Rubaſio mandaverat, adventantibus occurreret, ac moram feſtinantibus opponeret. A Rubaſio præmiſſus Bica ſclopetariæ turmæ ductor, aditum apud Palvetium pagum Senſeto amni adjacentem, quà tranſiturus erat hoſtis, celeriter

1581

intentus comparandis copiis.

cum quibus Alenconio propè Cameracū occurrit.

Conſultat cum ſuis de pugna. (14. *Aug.*)

Plerique abnuunt. & nuncii varii diſſuadent. (*I. Bapt. de Taſſis*)

Itaque oſtenſo non intentato prælio ſuos revocat.

(*Melzius l. 2. de milit.*) injecta ſimul mora gallicis auxiliis.

1581 leriter insedit. jussisque turmalibus suis ad pedes desilire : ac erecto ante amnem trium pedum altitudinis aggere, labore incredibili, quippè ex silicibus composito, quos pugionibus eruebant à proxima via hujusmodi lapidibus instrata; tandiu Gallos illic transmittentes attinuit; donec Alenconio non se prius adjungerent, quàm Farnesiani extra necessitatem pugnandi forent. At Alenconius, qui primò incertus de Alexandri consilio fuerat, post ubi illum abire animadvertit, expeditionis securus, duos ex belli ducibus Cameracum immittit, qui postridie (namque nox aderat) ingressurum se urbem, pulso jam hoste, denuncient. Fuere hi Turenæ Vicecomes, & Ventadurius: qui assumptis secum equitibus circiter octoginta, plerisque Nobilibus id honoris certatim sibi deposcentibus: quum per tenebras à via deerrassent, in turmas incidere Ioannis Comitis Bossuvii, qui turrim duobus passuum millibus Cameraco distantem insederat, necdum eum inde removerat Alexander. tunc expeditis utrinque armis, fortiterque collatis, Turenius ac Ventadurius cum aliquot Nobilibus capti sunt. Sed Ventadurius, deceptâ seu corruptâ custodiâ profugit: Turenium à militibus, qui eum ceperant, pactus decem florenum millia emit Marchio Rubasius, improbante negotiationem Alexandro, qui propterea tradi sibi captivum, ac Regis arbitrio asservari voluit. traditumque excepit primò quidem perquàm humaniter: sed quum is aversaretur inofficiosè omnia; interrogantique comiter Alexandro, quid ageret Dux Alenconius, contemptim ac superbè respondisset, Nescire id se: neque, si sciret, elocuturum; Alexander offensionem modico risu transmittens, *Tu verò, mi juvenis*, inquit, *magnos istos spiritus hesterna nocte, quum miles te meus cepit, adhibere debueras.* statimque amoveri illum inter captivos imperavit, non nisi post annum

Alenconius ingressurus Cameracum præmittit Turenium & Ventadurium:

qui à regiis vincuntur.

Ventadurius elabitur: Capitur Turenius.

(*Alex. ad I. Idusque-sium 17. Novembris*)

carpiturque ad Alexandro.

annum emissurus. At verò Alenconius audito captos aut fugatos cum Turenio ac Ventadurio, quos præmiserat, comites, ipse sui nuncius Cameracum XV. Kalendas Septembris, obviàm progressis Inchio, ac reliqua nobilitate, triumphantis in morem inter faustas hominum voces, patriæ liberatori acclamantium, ingressus est. Biduoque pòst, solenni pompa, in civitatis leges, ac privilegia juratus, Reipub. regimen summa omnium gratulatione capessiit. At ubi conspectum est, revelli tota urbe Imperii signa, & Gallica imponi: quin & removeri VVallones ab arce, inducto gallico octingentorum militum præsidio; deferbuit enimverò refrixitque multorum gaudium, Inchii ante alios, quum se arcis præfecturâ dejectum vidit, impositumque Alenconii jussu Balanium: multis haud vanè observantibus, eum, qui primus accersendi in Belgium Alenconii author incentorque fuerat: qui Licquium Cameraci Gubernatorem olim præfecturâ callidè spoliaverat: qui nuper adactis in gallicum nomen Cameracensibus, Barlamontium urbis Archiepiscopum jurare abnuentem Cameraco expulerat; inde ruinæ suæ fabrum ejectum esse, unde extollendum se, spei falsus sibi persuaserat. Vsque adeò verum est, CALLIDITATEM ad extremum se ipsam perditum ire, & magnam veneni sui partem bibere. Neque hic stetêre, ut fermè SOLITARIA non incedunt infortunia. Namque post paulò, dum Cameracesio asserendo armatus contendit, pilâ à gregario milite in pectus explosâ, ardente thoracis gossipio, extinctus est: multâ per Artesiam Hannoniamque lætitiâ, quas ille provincias validis continenter excursionibus obnoxias habuerat, ac divexaverat. At Alenconius, ut Cameracum pluribus veluti munimentis circumvallaret, ducto ad Artesiæ limitem exercitu, primò Arlusium, & Esclusam in potestatem redegit:

1581

Alenconius triumphans Cameracum ingreditur: (18. *Aug.*) & urbis Dominus inauguratur.

Inchius præfectura arcis dejicitur; (*Mons de Balanson*) merito.

(1576.)

(*Ludovic. Barlamont.*)

(1580.)

postea & vita spoliatur. (*Cambresi*)

Alenconius imperium firmat multorum expugnatione locorum.

1581 degit: tum Cameracesium castrum non instrenuè à principio defensum, ad deditionem compulit: omnem denique tractum illum pagis arcibusque consitum, armis celeriter aggressus, juris sui fecit: magna inde spe apud fœderatas provincias excitata. Iamque Orangii litteris invitabatur, *Omitteret Belgii extrema, motisque castris in interiora Flandriæ, cōjungeret triumphali exercitum cum Gardæ & Stuarti legionibus, quæ illum inter Insulas & Quercetum opperiebantur. non ausurum profectò pugnam Alexandrum: &, si auderet, qui par tribus exercitibus futurus sit, qui uni cesserit?* Gnarus omnium, quæ destinabantur Alexander, imperaverat jam Altapennio, infestis cum armis Flandriam irrumpere, & hostium consilia morari. sed non magnoperè laborandum Altapennio fuit, turbato imminutoque adeò Alenconii exercitu, ut non jam ille novas expeditiones, sed regressum & Galliam cogitaret. Namque gallica Nobilitas & sua natura in patriam redux, & absoluto ex sententia Cameracensi bello, in quod fidem suam obstrinxerat, passim dilabebatur: & reliquus exercitus, stipendiis non procedentibus, imperia detrectabat. Itaque parte suorum Cameraco relicta, ipse cum mille & quingentis equitibus, quinque peditum millibus, tot enim supererant, Castelletum rediit, consilium inde pro re nata capturus. Interim Alexander, etsi alto apud animum dolore Cameracum respiciebat, ereptum sibi militum inopia magis quam ignavia, id tamen commodi ex eo sperabat, quòd intellecturæ aliquando essent provinciæ (& jam aliquorum voces erumpebant) solas VVallonum vires ne defensioni quidem pares esse, si hostes externis Gallorum auxiliis firmentur. id, quod principium fore prævidebat, hispanæ militiæ revocandæ. Iuvitque amissio Sangislenii: quod oppidum Tornacenses per Hainum fluvium, qui locum interluit, & Hanno-

Invitatur ab Orang. ad prosequendam victoriam. (Lilla Quisnoy)

sed nobilitas dilabebatur.

& ipse relicto capta in urbe præsidio, Galliam cogitare cæpit.

Ex hac hostili victoria quid boni speraret Alexander.

qui nec inter adversa numerabat amissionem Sangislenii. (Alencounani.)

niæ

noniæ fecisse nomen fertur, noctu ingressi cum 1581
cæde prædaque obtinuerant. Id enim oppidum & si modicum, & Benedictini celebritate cœnobii magis, quàm oppidanorum frequentia nobile: quia tamen in media situm Hannonia, Montibus in primis infestum erat, mirum profectò, quo sensu eam super alias jacturam Montenses, Valencenates, aliique circà populi tulisse visi sint, adeò ut adversus Comitem Lalinium Hannoniæ Præfectum, palàm Montibus exclamatum sit, *Perditum ire omnia, ni Comes abire è provincia, aut potius è vita juberetur, quin mitteret arbitratu Rex suo Hispanos, aliosque quos mallet in Belgium; Hannonios certè accepturos.* Has porrò voces, quæ Duaci, quæque Audomari pariter auditæ referebantur ad Alexandrum, ipse quàm avidè, tam dissimulanter accipiebat, maturitatem opperiens, & non ignarus popularia hæc esse vota, non autem Nobilium: ex quibus Areschoti Dux multis audientibus dixisset, Alexandrum declinato prælio, permisisse Alenconio Cameracum, ut externæ militiæ necessitatem VVallonibus ostentaret. quod à Magistratu Montensi relatum contempsit Alexander, cognito hominis ingenio parum fidei, ut scripsit ad Regem, conciliaturo dictis ejus: præsertim bellicis consiliariis facilè testaturis, quàm unanimi ipsi consensu certamen abnuerint. Statimque secuta est Sangislenii recuperatio: Tornacensibus, qui non pauciores peditibus trecentis, cum Espinoji Principis turma oppidum intraverant, ad primam tormentorum impressionem territis, seque urbemque Alexandri arbitrio dedentibus: quos ille armis, equis, ac omni præda exutos, vitâ ægrè donatos, quippè sacrarum imaginum violatores, Tornacum remisit: decreta jam tum apud se superbæ infestæque urbis obsidione.

(*Alenconiani*) (*Mons de Enau*) Ob id querelæ Wallonum in Præfectum provinciæ: & multorũ desiderium, ut revocarentur Hispani. (*S. Omer.*) Dictum Areschoti. (*11. Sept.*) Recuperatio Sangislenii (*13. Sept.*)

SUPER ea tamen obsidione ad belli senatum retulit. In quo Procerum multi partim hiemis (*Tornacum*)

 ingres-

1581 ingressum, partim suorum numerum tantæ urbi circumvallandæ perquàm imparem, partim vicinas Ordinum copias, & Gallorum auxilia memorantes, expeditionem gravatè subire videbantur. Sed stabat Alexandro sententia, audaci aliquo inopinatoque facinore maculam, si qua erat, concessi Alenconio Cameraci quamprimùm eluere. maximè quòd ad eam obsidionem, multarum circà civitatum opem expectaret. Insularum certè legati, questi apud illum, à Tornacensibus impunè vexari Insulensem agrum, ultrò ad subigendos hostes obtulerant & tormentarium pulverem, & fossorum manipulum, & quinquaginta florenûm millia. quâ statim ille pecunia, cum ea, quam ab Hispania nuper acceperat, Germanis persolutâ, qui in Lucéburgensi provincia adhuc impacati supererant, partem ejus militiæ apud se ad hanc expeditionem destinavit: sic aucturus suorum numerum, quo non minus obsessores circumvallandæ urbi, quàm obsessi defendendæ ejus amplitudini pares essent. Gallorum verò auxilia non iterum tunc quidem cogenda, pro certo habebat. Plus sibi negotii futurum verebatur tum à militibus suis, quos sine externæ militiæ societate nec excitare desides, nec coërcere contumaces facilè posset: tum à primariis belli ducibus, ex quibus equitum Magister Rubasius, & Malecontentorum dux Montinius, ille Espinoii Principis, hic ejus uxoris fratres, timendum erat, ne caritate suorum emolliti, remissius aliquanto Espinoii præfecturã obsiderent. Quamquam Alexander utriusque fidei, & morum dissimilitudini inter Montinium & sororem haud parum tribuebat. quin & sperabat, illos ad hanc ipsam suspicionem avertendam, uti sæpe fit, acrius inde curaturos. certè non defuturos Mansfeldium aliosque, qui ob veteres simultates tanto impensius Rubasii fratrem oppugnatum irent. Nondum Alexander è sena-

CONSILIUM bellicum de Tornaco obsidendo. Multi non probant. contra sētit Alexander,

(*Lilla*)

& cum eo plures civitates:

quæ opem offerunt.

Plus timebat Alexander à militibus,

& à ducibus suis.

(*Tornacum*)

tu, decretâ jam obsidione, discesserat, quum ecce superveniens Galliæ Regis tubicen, orat liberum per ea loca commeatum pro Monmorini Domino, supremo regii stabuli Præfecto, qui missus ab Rege ad Alexandrum, Peronæ substiterat. Qua data commeandi fide (quamvis negaret Alexander tali viro legatoque necessariam) ille admissus est, cum hac denique legationis summa: Regem, Reginasque, uxorem ac matrem, excusatos velle se apud Parmensem Principem, quòd ultra quàm optassent, Alenconius processisset. petere ab illo, ut idem litteris suis Catholico Regi persuadeat: efficiatque, ut profectionem Belleuræi in Hispaniam ad idem officium peragendum, Rex boni consulat. Ad ea Alexander quid responsi retulerit, Regi accuratè perscribens, ad extremum addit; *Sibi certum videri, Monmorinum non excusatum venisse, sed exploratum, an ingressu Alenconii in Belgium, recepto Cameraco, violatam inter Reges pacem hic sentiretur, & an idem sensus in Hispaniam transmissus hinc esset. Ad eam quoque rem expiscandam venturum in Hispaniam Relleuraum, virum Regi suo perquàm gratum, atquè ad ardua quaque allegari solitum. quippè solertem, morumque ac temporum in primis callidum: ad simulanda verò negotia mirè compositum, nec minus aliena arcana, dexteritate inobservabili penetrantem, quàm sua opportunè condentem. Quæ indicare ad viri notitiam, existimasse se, muneris sui esse*, concludit Alexander. Neque post multò allegatum ex Gallia Abbatem Guadagnium ad eadem Regis nomine confirmanda, quum Alexander utrumque honorificè quidem, sed responsis, eâ, quâ ipse petebatur, arte temperatis dimisisset; compositis rebus, exercitum ad mœnia usque promotum, Tornacensibus ostendit.

TORNACUM urbs Flandriæ in aditu Hannoniæ, si qua inter Belgas alia, perantiqua, quam Nerviorum sedem apud Cæsarem agnoscunt aliqui,

1581 Legatio Regis Galliæ ad Alex.

Legati postulatum.

Alexandri suspicio de ea legatione. (9. Octobris)

Belleuræi ingenium Regi descriptum ab Alexandro:

nova Legatio.

idemque de ea judicium.

DE TORNACI obsidione: (l. 2. bel. Gal.)

1581 aliqui, amplitudine, elegantia, atque opulentia celebris est: nec minus opere situque valida contra hostium incursus, quos sæpe à Gallis, interdum ab Anglis, non semel à Belgis sustinuit. Perlabitur illam, dividitque Scaldis fluvius: concludunt mœnia, octo & sexaginta turribus opere antiquo firmata: circumvallat ingens, atque è Scaldi magnam partem restagnans fossa, in quam propugnacula undecim excurrunt à mœnibus paulùm abjuncta, ac ponte pervia: tuetur ac terret arx in extrema urbe ad Scaldis ripam ab octavo Henrico Angliæ Rege, quum Tornacum Gallis eripuit, ædificata. Porrò Tornacenses, quam olim in Nerviis armorum ferociam supra ceteros Gallos expertus est Cæsar, eam ne nunc quidem, quamvis mercatura implicati, ut reliqui Belgarum populi, penitus exuerunt: quippè civilibus externisque perpetuo bellis exerciti, atque ab hæresi licentiùs efferati. Et refertum erat hoc tempore Tornacum hæreticorum familiis: quarum pleræque ex reconciliatis Regi VVallonum provinciis ejectæ, in hanc urbem tanquam in sentinam magna sectarum colluvione defluxerant: accipiente illas avidè Petro Meloduno Espinoji Principe, qui ut Tornacum ac Tornacesium, Domino quàm Gubernatori propior administrabat, ita ad magnitudinem urbis, asylum in ea aperire, potentiæ ducebat. Aberat tunc ipse ab urbe cum militum suorum parte adjuncta Ordinum copiis ad Gravelingam: reliqueratque vicarium Franciscum Diovionum Estreellæ Dominum, & Principem uxorem Philippam Christinam Laliniam, ferocis animi feminam. Quum Alexander maturata ob id expeditione, sub initium Octobris, positis ad urbem castris, tormentisque ac reliquo obsidionali apparatu, Valencenâ, Montibus, ac Duaco per amnes importatis, obsidione Tornacum repentè cinxit: Orangio, ubi rescivit, admirato consilium Alexandri, qui se lento

Urbis celebritas, & munimenta: (Rivellini.) (1511.) Civium ferocia, (lib. 2.) & hæreticorum advenarum frequentia: (Rubasii frater) loci Gubernator. Urbem obsidet Alexander. (Mons) Orangio non satis laudante consilium:

lento tunc negotio, nec processuro implicuiſ- 1581.
ſet: exercitumque ingruente jam hieme, validam apud urbem frigori egeſtatique damnaſſet: conſolatuſque Eſpinojum Principem, qui ad eum accurrerat, ſecuram affirmavit urbem à milite, quem traheret Alexander: addiditque ſubridens, Tornacum haud eſſe cibum ad VVallonum dentes. Facta tamen prudentiora dictis erant. Eodem enim tempore ſubſidia ſolvendæ obſidioni Orangius, & Eſpinojus anxiè feſtinabant. Sed jam Alexander, æſtimata prius urbe, propugnaculum apud Divi Martini portam deſignaverat ad invadendum: quoniam & altior eo loco urbs, ideoque foſſa quo minus Scaldim accipiebat, eò faciliorem militi acceſſum præberet: & editâ eâ munitione ſi potiretur, in urbem dominari tutò poſſet. & obſeſſores irridente.
Sed à quatiendis mœnium turribus, quæ Martinianum propugnaculum utrinque defenſabant, incipiendum fuit; ac facilè demolitus earum quinque, propugnaculum, verſis illuc tormentis, aggreſſus eſt. Sed Alexander propugnaculū quatit.
quo alicubi aperto, ſubeuntes Farneſiani circiter octoginta tàm feliciter inde hoſtem ejecêre, quàm improvidè mox ipſi ejecti ſunt; quippè improtecti, expoſitique tormentis, quæ è ponte propugnaculum cum mœnibus urbis conjungente, explodebant hoſtes, eo pontis aditu plures ab urbe recenteſque ſuccedentes. ſubeunt illud Farneſiani: (Gulam vocant) expellūtur.
Nec ideo à Regiis deſitum eſt: ſed quidquid PECCATUM, pro diſciplina fuit. Noctu enim ducto aggere ad propugnaculi foſſam, juſſit Alexander meantes illac tutò foſſores ad propugnaculi roſtrum binos furnulos moliri: ſimul milites præſtò eſſe cum faſcibus cratibuſque, quarum ſe ſe objectu, conſcenſo propugnaculo, tuerentur: Accuratius redeunt:
tum quatuor majoribus tormentis pons quati cœptus. cujus partem quum jam reſcindi viderent hoſtes, veriti ne intercluſo aditu redituque, deſerti ipſi opprimerentur; in urbem ſe ſe, relicto & quatefacto ponte,

1581 Regiis propugnaculo, recepere. quod illi ſubeuntes, faſciumque & corbium lorica munientes, mox & quinque tormentis muralibus firmantes, munimentum ad urbis oppugnationem exinde maximum habuere. At exercitus lætitiam novus repentè caſus interturbavit. Conſueverat Alexander, quum in aggere, aut inter operas non verſabatur, divertere ad caſam veteris furni, ſtantibus utcunque parietinis, & ligneo tegumento refectam, viginti circiter paſſus procul à loco tormentorum, quorum ictus ex rimis in ea apertis introſpiciebat. Hîc dum agit ſub veſperam, hoſtes ſive per exploratores admoniti, ſive ex frequentia multorum ad imperia accipienda illuc ventitantium, interpretati quod res erat, tormento in eam partem collibrato, ac parietinis, tranſvolante ferrea pila, perterebratis, excuſſiſque; cæmento, ſaxis, lignis, Alexandrum, quique cum eo aderant, opprimunt, conteguntque. Id autem ubi in caſtris auditum, accurrentibus eò militum primoribus gregariiſque, viſo ante caſam hiſpano Farneſianæ familiæ procuratore exanimato, mox & extincto; crevit enimverò ſollicitudo, &, tanquam erepto Duce, conſternatio. tantòque timidiùs congeriem ſaxorum lignorumque dimoventes, militem eruunt animam exhalantem, juxtàque alium abrupta parte corporis ingemiſcentem. Nimirum jam complorabatur Alexander: quum ille è ruderibus ſemiconſpicuus, capite quidem humeroque ſaucius, & ſanguinem pluens, doloris tamen aut diſſimulator, aut victor; Dei ſe ope vivum & hoſtium malo victurum inclamans, redire quemque ad ſtationes jubet: veritus, opinor, ne quid per eam occaſionem obſeſſi tentarent. Nec pòſt multò, adhibitis brevi curatione fomentis, militum ſe ſe conſpectui, operæque, non minori exercitus gaudio, quàm admiratione, reſtituit. At Princeps Eſpinojus, Tornaci ſui anxius Aldenardam profectus, ut ex ea

Propugnaculum conſcendunt.

& muniunt.

Magnum Alexandri periculum,

ejus caſa hoſtili globo trajicitur.

ipſe, aliiq; ruina conteguntur.

accumbunt aliqui.

ſaucius ipſe è ruderibus exiliit:

& brevi ſanatur:

GVILIELMUS LUDOVICUS
COMES NASSAVIÆ, CATS. etc.
PRÆFECTUS FRISIÆ etc.

ex ea urbe, septem horarum itinere procul Tornaco, subsidia provideret, tres equitum turmas immisit, tentabundus qua castrorum parte viam sibi in urbem aperire posset. Fortè Alexander, qui quotidie procursores in omnia circà loca distribuere consueverat, eo die plures solito, ex selectis equitibus lancearios octoginta, & sclopetarios fermè totidem, Aldenardam versus exploratum miserat. occursantesque, brevi acrique prælio victores Farnesiani, cæsis hostium sexaginta, captis quadraginta sex, equos, signa, atque arma in castra ad Alexandrum attulere. qui ea statim spolia ac vexilla ex Martiniana munitione suspendi jussit, ut prędam Tornacenses agnoscerent, ac nova inde auxilia desperarent. Non tamen despondit animum Espinojus, misso qui è Gravelinga, & maritima Flandria revocaret copias suas, Tornacensium auxilio destinatas. 1581

Gubernator Espinojus auxilium Tornaco mittit.

Sed pars capitur, reliqui fugiunt.

INTERIM auxit in castris gaudium Pedrossa Centurio, cum litteris à Verdugo ad Alexandrum de victoria ex Norritio relata. Etenim post mortem Georgii Lalinii, Comitis Rennebergii, Frisiæ Gubernatoris, quæ Groningæ contigerat XI. Kalendas Augusti; quum præsensisset Alexander, petituros eam præfecturam pro Comite Arembergio Lalinios ejus affines: quamvis patris merita, qui illam administraverat, proque Rege dimicans adversus Ludovicum Orangii fratrem fortiter occubuerat, omnia mererentur; quia tamen ætas filii, generosa quidem illa, atque experrecta, sed immatura tanto regimini videbatur: præterquam quòd is serò Regis partibus accesserat, diù medius incertusque; idcircò ne repulsa ipsum, & Lalinios simul offenderet, Groningam præmiserat Franciscum Verdugum, hispanum hominem, Talaveræ natum, inter Belgas tamen innutritum, ductaque in matrimonium notha Mansfeldii filia, belgico sanguini jam innexum, certè Belgis

VICTORIÆ nuncius ex Norritianis.

(22. Iul.) Rennebergii mortui præfecturā mandat Alexander *(Io. Lignjus C. Aremberg.)* non Arembergio, sed Verdugo:

1581 (ab anno 1556) gratum. Hunc autem, uti veteranum militem, consilioque ac manu promptum, qualem provincia longè posita, hostiumque viribus perpetuò appetita requirebat; ceteris ante habuit Alexander, armorumque Ducem per Frisiam ita constituit, ut provinciæ regimen esset penes Groningæ Magistratum, Præsidem, & Regios quatuor consiliarios, dum aliter ab Rege, ad quem omnia retulit, statueretur. Et Verdugus quidem auspicatò iniit præfecturam. Namque post aliquot minora prælia adversus Ordinum copias, partim ab ipso, partim à Martino Schenchio prosperè gesta, quum à Levardiæ conventu missus iterum esset Ioannes Norritius cum Gulielmo Nassavio, ad reprimendos Verdugi conatus; in Groningensi agro inter Nienzilam munitionem, seu cataractam novam, & Northornam pagum, instructâ acie certatum est. Quod, uti alia præfecturæ suæ memoranda, edito Verdugus ipse commentario complexus est. Duxerat secum Norritius è selectis militibus tria peditum millia: inter quos undecim Anglorum, Scotorumque cohortes, & turma Anglorum una, præfecto Morgano, ceteris ante ibant. equitibus, paulò supra quingentos, Echius imperabat: Nassavius turmas *aliquot* extra ordinem habebat. At Verdugus, qui tunc quidem non confligere nisi coactus apud se statuerat: quippè equitatu minor, & nullis majoribus tormentis validus, quæ multa apud hostem; locum castris ceperat, fossis voraginibusque præseptum, quo accessum hosti præcluderet: acie in hunc modum instructa. In medio, quantum loci angustiæ patiebantur, legiones duas extendit, Rennebergiam, & Billiam, Moceano Tassioque ductoribus, quibus suorum partem VVallonum addidit: partem ad latera, ubi laxior, & equitabilis campus, cum Raitris ac lanceariis, sub Volfango Prengero distribuit. Et primùm in utroque cornu commissa est pugna,

Marginalia: (11. Aug.) à quo provincia strenuè defenditur contra Norritianos. — Pugnæ locus. — Norritii copiæ. — Verdugi castra. — & aciei distributio. — Pugnatur:

gna,

gna, quiescentibus in medio legionibus, quòd hiatus labesque terræ transcendere illi non auderent, hi nollent. Verùm ubi ab equitibus Nassavii fundi fugarique Northornam versus, Raitrum alas videre Norritiani, victoriam secuturi, majore animo quàm consilio conglobati fossas irrumpunt: atque inde ægrius, quàm putaverant, eluctatos fessosque, retentus ac recens Verdugi miles aggreditur. Eodem tempore quum à præsidio, quod apud Northornam Verdugus seposuerat, rejecti victores Nassaviani hinc à Northornianis, inde à Raitris, qui equos circumegerant, medii premerentur: simul equitatus Echii loco motus à lancеariis, fugam respectaret; tanta repentè cæde Norritiani pedites equitesque repulsi sunt, ut non antè dissipari cædiq; desierint, quàm eorum reliquias munitio Nienzila, in quam se se certatim projecêre, contexerit. amissis tormentis omnibus, & signis militaribus plerisque: cæsis ordinum Præfectis quatuordecim, nec paucioribus primariorum captis, sauciisque perquàm multis, interque eos Nassavio, atque Norritio recisa manu. quum tamen ex Regiis, qui ante pugnam in terram prostrati opem de cælo, irridente Norritio, postulaverant, nemo alicujus in exercitu nominis, aut muneris desideratus sit. Adeo DIVINA se dextera libens adjungit supplicum pietati, ubi superborum impietas vindicanda est.

1581 (Norritiani Verdugiani) prosf, erè primum à Norritianis postea funduntur.

Summa cladis, & victoriæ, (Franc. Verdugus l. 1. commentar.) propè incruentæ.

HOC igitur lætus nuncio Alexander, communicatis victoriæ litteris in bellico senatu, ibique sumpto urbis aggrediendæ consilio, jubet, à Mansfeldii fossoribus ad mœnia, tribus in locis, cuniculos agi, fossores protegente Martiniano propugnaculo, cujus tormenta trecentos circiter passus in muros dominantia, raros inibi propugnatores patiebantur. Sed, quod in aperto non poterant, sub terram ignoti inobservatique tuebantur urbem Tornacenses, actis non uno in loco, Gubernatoris Estreel-

Hujus victoriæ nuncio læti Farnesiani.

Tornaci mœnia cuniculis aggrediuntur.

1581 & Tornacēses simili suffossione occurrunt Farnesianis, lii consilio præsentiaque, cuniculis. Inter quos operosiorem vastioremque divexerant in eam partem, in qua Mansfeldianos moliri humum animadverterant, eorum operam transverso meatu corrupturi. Iamque suffossionibus eò utrinque processerant, ut quo minus cunicularii militibus comitati sibi invicem occurrerent, terra non magnæ utique molis intercederet. tunc Mansfeldiani auditis ex adverso suffodientium ictibus, subito cæcoque metu milites operæque ad cuniculi caput aufugiunt, repertumque inibi militum globum suo timore ac fugâ involvunt. Fortè accurrerat eodem tempore Alexander ad VVallonum contubernium, in quod Tornacensium turma clam egressa, repentè invaserat, cæsisque nonnullis stationariis, in vicina quoque Germanorum castra terrorem extenderant. Vixque hostem, immissis illicò Epirotis aliquot equitibus, compulerat in urbem Alexander, aliquibus Tornacensium captis; quum nunciato, fossores suos militesque, relicto opere, fœdè fugatos; advolat illuc, comitante eum Maximiliano Vauxii Domino. Dumque trepidationem suorum sistit, effusa è mœnibus subita saxorum procella, corripitur ipse, Vauxiusque: &, quamvis galea armisque tecti, tamen Alexander brachio ictus, ea corporis parte prætumida invalidaque diù doluit: Vauxius autem majore vi molaris eliso capite, semianimis inde avectus, ac reliquo obsidionis tempore curationi frustrà adhibito, in urbem jam captam illatus, paucis pòst diebus piè decessit. mœrore quàm maximo Alexandri, qui virum diligebat, atque observabat, eique Comitis appellationem ex Bucquojo, gentilitio in Artesia dominatu nuper impetraverat à Rege. Ad quem de Bucquoji fine scribens, negat amisso tali viro facilè reperturum se, qui & in regio senatu, & in ærario, cui præerat, consilio, pari fide prudentiaque sustineat

qui relicto opere fugiunt.

(quartier) eodē tempore contubernium Wallonum invaditur. (Albanēses)

invadentes Alexander reprimit:

tum ad sistendam fossorum militumq; fugam advolat, sed interim saxorum procella è mœnibus sauciatur;

& comes ejus Vauxius paulò post ex ictu moritur. magno Alexandri mœrore. (7. Let.)

neat Regis causam. Additque, ob hujus merita, tradita à se decenni filio ordinariam, quæ patris fuerat, VVallonum turmam; & Artesiæ Gavenam, sive magni Luparii munus. Quin & Regem orat, ut equestrem censum gradumque, quo pater ex militari Divi Iacobi ordine fruebatur, in filium, eodem patris animo, & indole adhuc majore adolescentem, translatum velit. Atque hic ille est Carolus Longuevallius Bucquoii Comes, qui è militari sub Alexandro disciplina, accitus aliquot, antequàm hæc scriberemus, annis à Cæsare, multis per Germaniam partis victoriis, militiæ supremus inclaruit. Ergo Alexander, represso fossorum terrore, rejectisque in urbem Tornacensibus, nihil ipse tardatus ex vulnere, quasi doloris sensum in aliud tempus differret; ad aggressionem, quam destinaverat, animum advertit. & contra urbis fossam, ducentos fermè passus procul à mœnibus disponit octodecim muralia tormenta, quibus turres quatuor, interjectusque paries quaterentur. Quassatis autem triduo turribus, ac murorum parte, ascensuque ex ruinis adæquato, indicit in sequentem diem, cuniculis tunc incendendis, oppugnationem. præfecto fossoribus, & aggressuris ea cuniculorum parte, Mansfeldio: oppugnatione verò ad turres Montinio injuncta. Iamque manè daturus erat Alexander aggressioni signum, quum præter expectationem affuit missus ab Altapennio Petrus Bardius, expugnationis Eindoviæ nuncius. Ceperat hoc Campiniæ oppidum duobus antè mensibus Holachii miles, atque inde Helmontio, ac Buscoduco infestus erat. Ideoque Alexander, jussis è Frisia properare illuc sub Schenchio Tribuno aliquot Raitrum turmis, atque Italis lanceariis; mandaverat Altapennio, oppugnationem oppidi quamprimùm aggredi. Et ipse auctus hisce militibus auxiliaribus, (erant paululùm supra octingentos) postquam Holachia-

1581
ob viri merita, (*caput finantiarum*) quæ Regi repræsentat. (*Grand Louvier*) ut extendat in filium. quem Germania multis clarum victoriis Ducem vidit. (*Ferdinand. Secund.*) Reddit ad oppugnationem Alexander.

ac disponit aggressionem

& nuncio Eindoviæ ab Altapēnio expugnatæ recreatur. (*9. Aug*) (*Boldur*)

(*Altapen.*)

1581 chianos ejecit ab Helmontio, cujus arcem capto jam oppido pertentabant, Eindoviam aggreditur: ac post aliquam, tormentorum vi, factam murorum stragem, oppidum invadit: ac, ne uno quidem suorum cæso, læsove, præter Gastonem Spinulam, amisso oculo, & Georgium Rinaldinum, trajectis pila renibus sauciatos, Eindoviâ potitus est: præsidiariis, qui se dedidere, supellectili omnique armorum genere spoliatis, atque abire permissis. Grata enimverò talis opportunitas Alexandro fuit, qua desides VVallonum animos excitaret. Conversusque per eam occasionem ad Mansfeldium, aliosque è cuniculorum partè subituros, *Ergone*, inquit, *in Frisia, Campiniaque miles noster fortiter agendo, prospera quæque patraverit: nos hic indecores, ingloriique ante mœnia sedeamus? Plura Verdugus, aut Altapennius cum paucis militũ cohortibus, quàm Alexander cum primariis belli Ducibus, cum ipso regii exercitus robore perfecisse glorientur? Geminatos hosce victoriæ nuncios in hoc rerum articulo perlatos, equidem non tam incitamentum ipse interpretor, quàm convicium. Quid enim? urbem obsidemus, quàm refertam hominibus, tàm militibus inanem, turbâ fugitivorum impeditam, quos non caritas patriæ, non penatum cura tenet: ne Ducis quidem sui, qui timidos, & mutare solum consuetos regat, præsentiâ sustentatam. Nisi fortè unius impotentis feminæ consiliis, in officio cõtineri populum moribus, patriâ, religione, discordem arbitramini. Hoc autem desertorum asylum, hæc vicinarum ejectamenta civitatum, hanc Flandricam Genevam tandiù stare, deque proculcata Religione trophæa hic conspici, nos armati atque inulti patiemur? En urbs turrium casu aperta, ac dujectu lapidum complanata subeuntes invitat. Rari hic externi milites, Hispani hic nulli. Tota recepta urbis gloria VVallonũ nomini patet. Ostendite, contra, quàm vos contempsit Orangius, scire VVallones Tornacum expugnare. Postremò, ne Hispa-*

(Rinal. vincent. centurio.)

eaque occasione animat VVallones ad invadendũ, hac oratione.

Hispani meritò desideretur, vestris in manibus est. 1581
Hæc ubi dixisset, incendi cuniculos extemplò jussit. Eorum vi moto atque excusso terreno solo, evibratisque superstantibus circiter quinquaginta propugnatoribus, quorum quinque relabentes ex alto, ante Mansfeldii pedes turbo dimisit: æquatoque inde, atque emollito in interiora urbis, ascensu; invadendi signum ex utraque parte aggressuris dedit. Neque sibi antè defuerat urbis Gubernator Estreellius. Nam & vicinas turres, aucto sclopetariorum numero, communierat: & tumulum contra Martinianum propugnaculum tumultuario aggestum opere, mœnibus imposuerat: & in mœnia, inter pinnas, crebros lapidum acervos, corbesque, & dolia saxis farta in subeuntes devolvenda comportaverat. Post urbis verò murum, si fortè is cuniculo, aut alia vi subrueretur, interius munimentum cespite & glebâ firmandum sibi sumpserat Philippa Espinoii uxor. Quam toto illo obsidionis tempore, munia Ducis induisse: cives, milites, operas, animasse: ac bellatoribus immistam brachio vulnus accepisse; ego ex Comite Egmontia, cujus tunc parens Obignyus urbem obsidebat, exploratum habeo. Et quamquam adversus hæc provisum ab Alexandro, tormentis partim ex aggere ante fossam, partim ex Martiniano propugnaculo fulminantibus in eos, qui è turrium statione, atque è tumulo propugnabant; tamen uni, in ea aggressione, caveri satis haud potuit VVallonum sive inertiæ, sive contumaciæ, quam madefacta imbri tellus, lapsante vestigio, fovebat. Etenim quum per turrium ruinas, hinc Boursius, inde Obignyus VVallonum Tribuni suos impulissent: videretque Montinius, eos relanguescentibus à prima aggressione animis, restitare, nec ulla aut sua, aut Tribunorum adhortatione, atque exemplo incalescere; festinato ad Alexandrum nuncio, opem efflagitat. qui

Strages à cuniculis ante aggressionẽ.

contra quæ munierat urbem Gubernator, (Cavaliere)

& uxor Espinoii Principis,

militaris femina.

Invaditur urbs.

male ab Wallonibus;

frustra eos impellentibus Tribunis;

1581 prospecta suorum trepidatione, recentes illicò milites, plerosque honorarios, atque ex aula, sub Marchione Rangono, & Pistoletto Gattesco submisit: inter quos se se Marchio Varambonius, ac Pompejus Bardus, Alexandro non animadvertente, immiscuere. Et hi quidem ceteros antegressi, nec ullâ aut pilarum, aut saxorum procellâ retardati, adeo ut si plures sui similes nacti essent, haud dubiè capi eo Tornacum die potuisset; magis hosti metum, quàm suis animum attulere. quippè parùm inde permoti VVallones, Germanique, ubi Tribunum Boursium, qui pugnam inter primos ciebat, extinctum videre, desertis, qui progressi strenuè pugnabant, causati instabile solum, & interiorem aggerem tormentis antè non dirutum; ad castra & contubernia retulere ipsi pedem, & referre demum alios coëgerunt. Quorum aliquos, ipsumque Montinium traducturus erat Alexander ad alteram oppugnationis partem, in qua, curante Mansfeldio, Marcosanius Samblamontii frater, cum sex Germanorum signis, Billiusque cum suis, & Bucquoii VVallonibus, latiore ascensu ob majorem à cuniculis stragem, dimicabant; sed ingruente jam nocte, & præcipiti nimbo, ab utraque oppugnationis parte cessatum est. Cecidere ex Tornacensibus in utraque aggressione paulùm supra ducentos, ex regiis haud quidem multi, sed multorum instar Philippus de Stavele Glajonii Dominus, Tribunus Boursius, Comes Pioppus, Pompejus Bardus, Hieronymus à Marra Margaritæ Ducis Parmensis aulicus, & Ajax Cæsius Alexandri ephæbus. præter saucios fermè sexaginta, interque eos Varambonium, Montinium, Billium, utrumque machinarum Præfectum, Barocium, ac Platum.

(*Pist. lett. Pistoriet.*) & honorariis militibus exemplo præeuntibus. (*Varam. Burgund.*)

sed illi non permoventur præsertim mortuo Tribuno. immo ab aggressione recedunt trahuntque alios.

Mortui in ea oppugnatione ex Tornacensibus: ex Regiis mortui, (*Hier. Neapol.*) saucii:

INTEREA festinatis nunciis evocabat Espinojus Princeps è maritima Flandriæ ora auxiliares copias: quarum ope intentos invadendæ urbi

GRAVELINGÆ periculum à proditione.

urbi Farnesianos aggrederetur. Sed nova illos, quæ repentè affulsit spes capiendæ Gravelingæ, remorata est. Gravelingæ præerat Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, non minus Anglæ Reginæ, quàm fœderatis provinciis jam pridem invisus. Hujus præsidiarii sexdecim, paucis antè mensibus propter littus agitantes, à Britannicæ navis classiariis illac appulsis per insidias capti, Londinum abducti fuerant. Ibi perdiù detentos, Belgæ aliquot exules, initâ, ut inter populares, amicitiâ, aggressi sunt avertere à Mottæi militia, à quo non redimerentur. haud ignari, FACILE captivos transire animo in eas partes, unde nequeant expedire corpus. Denique eò ventum est, ut ingentis pecuniæ spem facerent, ostenso Orangii chirographo & signo, si in Flandriam reversi, Gravelingam Orangianis traderent. Illi cautione accepta, nec pòst multo à Mottæo redempti, reversique rem omnem ei denarrant. à quo laudati animatique, jubentur in ea cum hoste communicatione persistere, parique dolo dolum plectere. ipse interim arcem majore præsidio firmat. Et jam Varouxius Orangianorum dux, intempesta nocte cum sexcentis peditibus, & equitibus trecentis, contra Gravelingam stetit: eodemque tempore Britannica navis auxilio his futura, tormento ter exploso, & præsidiarii igne ex arce ter elato, omnia, uti conventum erat, utrinque in promptu esse indicarunt. Tunc pedites quadraginta ad arcis fossam progressi, prolato militari nomine, à consciis admitti in arcem postulant. sed jussi plures adesse, triginta secum adductis, muros subire certatim incipiunt. idemque alii subinde, atque alii dum parant, inalbescente jam die, veriti ne fortè erumpentibus ab arce Mottæanis, ipsi impares forent, (namque decrescente mari, navis ægrè transmittere in terram auxiliares poterat) recedendi consilium properè capiunt. quum illicò Mottæus

1581

Capti aliquot ejus loci præsidiarii abducuntur in Angliam. (Londres)

(Præsidiarii) Ibi accepta pecunia redeunt Gravelingam dedituri eam Orangianis. (Mottæo) sed Mottæo Gub. rem detegunt.

& alliciunt Orangianos in arcem,

quam ingressi aliqui

1581 tæus cum aliquot cohortibus, ac turma selecto-
rum militum, dum intra arcem, qui ascende-
rant, jugulabantur omnes, ipse hostes receden-
tes assecutus aggressusque, partem eorum cædit,
partem capit, paucos victori fuga subripuit. In-
ter quos Præstonius, vetus equitum ductor, cum
Scotis equitibus fermè centum, dum ad Espino-
jum Principem quàm celerrimè contendit, asse-
quitur festinantem, ac sistit propè Rubasium
pagum concitus repentè nuncius à Farnesianis
castris, incertum à quo missus: ac post breve
alloquium, persuadet, ut cum eo equitatu
Tornaci aditum pertentet: illa nocte in castris
datam excubiis esse militarem tesseram, *Divam*
Barbaram: eâ pronunciata, ac se viæ duce, a-
leam felicissimè casuram. Præstonius præsiden-
ti vir ingenio, quique malebat successum sibi
deesse, quàm videri animum defuisse, nihil
moratus, animatisque turmalibus suis, Tor-
nacum quanta maxima potest celeritate con-
tendit. ac duobus lancearìis procul à castrorum
septo excubantibus nocturni signi prolatione
deceptis, pervenit ad castra sub mediam noctem,
quo tempore equestrium stationum vices per-
mutabantur. Agebat extra circumvallatæ ur-
bis ambitum regius equitatus: nec intrabant
equites castra, nisi cum vigilias inibant. Igitur
Scoti, quasi è proximis equitum contuberniis
ad stationes adessent, prolato Divæ Barbaræ
symbolo, excubias hîc quoque intrepidè trans-
mittunt. quin, ut noti magis, ac Farnesiani
haberentur, apud ipsum Farnesii tabernaculum
hastatorum manipulo custoditum, perque an-
gustias pontis ægrè binos equites admittentis,
tanta securitate prætereunt, ut confidentia sus-
picioni locum præcludente, non ante intellecti
sint hostes, quàm in urbem jam confertim infe-
rentes se se, frustrà Farnesius ipse conscenso pro-
tinus equo, ac turmam lanceariorum trahens,
duobus tantummodò captis, insequutus sit.

Ex

Marginal notes: cæduntur, cæduntur & alii, aut capiuntur. pauci evadunt. — Ex hic Præstonius invitatur ad ferendum auxilium Tornaco: — & docetur tesseram illius noctis. — quæ prolata fallit excubias. — & eadem fallacia per media castra — Tornacum intrat: frustrà Alexandro ipso insequente,

Ex hisce captivis edoctum se esse de nuncio ad Præstonium misso scripsit post urbis expugnationem ad Regem, questus, *Proditorem in castris fuisse, & sciri ab se adhuc non posse. Marchionem Rubasium esse quidem Espinoii fratrem, & Lalinium esse fratrem Espinoii conjugis; ideoque vulgò credi, ægrè illos ferre Tornaci casum; tamen neutrum tanta reum perfidia accusari à se, qui utrunque dignitatis suæ perquam tenacem expertus sit.* Ex hoc eventu motum Alexandrum mandasse, ne nomen excubiis in posterum traderetur: satis illis muneri suo facturis, si neminem in castra progredi, nisi agnitum à decurione paterentur. idque consilium tanquam Ducis, qui rem bellicam præceptis exemplisque perfecerit, à castrensi disciplina exceptum esse, nobilis de equestri militia scriptor affirmat. Scotorum qualicumque auxilio in urbem illato haud facilè dictu est, quanta Gandavi, & Antverpiæ, perque Flandriam omnem edita sint publicæ gratulationis argumenta, festo tormentorum plausu, æris campani sono, atque ignium hilaritas: Orangii in primis operâ, qui Gandavi tunc agens, excitatam in se multitudinis seditionem, velut indormiret Tornacensium malis, tracturis (uti ajebant) Gandavi ruinam, reprimere haud valuerat, quamvis duobus, ejus imperio tractis in carcerem, statimque à furente populo extractis. Idcirco ubi Scotos Tornacum ingressos audiit, litteris, ac nunciis partes in omnes immissis, Trecentos equites in urbem intrasse: Alenconianos florenti cum exercitu Duncquercâ, Tornacum versus jam movisse: Parmensem, desperata urbis expugnatione, amissis præcipuis ducibus abitum imperasse: atque alia in hanc sententiam falsa veris immista comminiscitur, præsentia metuens, futuri securus. Et tamen dum hisce ubique lætitiis, ceu libero jam Tornaco effusè gestiebatur; eodem tempore de urbe Alexandro Principi

1581

(7. Dec.) qui proditionem agnoscit, proditoris ignarus. (Emmanuel Montin. Dom. postea March. Renthlacus.) Hinc nomen tradi excubiis cessatū est. (Caporale.)

(Lud. Melzius l. 3. c. 6) Magna ob auxilium Tornaco illatum lætitia, sparsa Orangii opera,

qui mira de Tornaco à suis militibus liberato fingit.

1581 cipi dedenda transigebant Tornacenses. Etenim inaudierant ab auxiliaribus Scotis, qui urbem ingressi erant, malè pugnatum ad Gravelingam, Ducem Alenconium Anglæ nuptiis inhiantem in Britanniam solvisse, nec inde opem in præsens expectandam. Et Præstonius contemplatus internas munitiones, militum infrequentiam, raros ex veteranis, plus minarum ubique quàm virium; palàm edixerat, nisi Martiniànum propugnaculum reciperetur, urbem adversus Alexandri vim defendi diù non posse. Accessit & alius timor. namque Farnesius ab inducto Scotorum subsidio parùm motus, magis ab hieme in dies sæviente perculsus, festinatis operis, queis in præsentia plus aliquanto quàm militi tribuebat: actis non uno in loco furnulis cuniculisque, adeò interiora urbis intrabat, ut Tornacenses, qua parte sibi caverent ignari, ubique trepidarent. Et jam res in hunc modum ipse disposuerat, ut post secundam noctis vigiliam, ante fossàm apparerent milites: ac prima luce, postquàm cuniculos incendissent, si ruina viam sterneret, Deo duce, Divique Andreæ Burgundiæ tutelaris auspiciis, cujus pervigilium aderat, urbem hæresum altricem aggrederentur, Deique Divorumque injurias ultum irent. Quum ecce unâ ante mediam noctem horâ, nuncius ab Estreellio Gubernatore urbis, cum litteris ad Rassinghemium veterem amicum: quibus denunciat, cives ac milites de dedenda urbe, æquis modò conditionibus, convenisse. Rassinghemius illicò ad Alexandrum: hic quamquam veritus, ne obsessi ad declinandam, quam fortè præsensissent, sequentis diei tempestatem, consulto moram traherent; tamen quòd hominum stragi, atque urbis excidio magnoperè cautum vellet, concesso ad consultandum toto illo pervigilio, oppugnari interim urbem vetuit. Et res confecta protinus foret, nisi Espinoii uxor con-

sed illatum auxilium frustra fuit.

immo Præstonius ipse deditionem suadet Tornacensibus:

qui urgente illos Alexandro,

de deditione agunt

repugnante Espinoja Principe,

conditiones, modò hanc modò illam excipiens, deditionem protrahendo, interturbaret. Hæc enim, præter præfecturæ opulentissimæ jacturam, ut erat Mariæ Momorantiæ sororis Comitis Hornani, ab Duce Albano interfecti filia, hæreditariam ab regiis partibus abalienationem animo fovebat adeo, ut dedita pòst urbe, Lalinio fratri, qui eam Alexandri nomine invisebat, nihil aliud adverso ac præferoci vultu responderit, quam, Si rem eò venturam providisset, profectò se immisso in quatuor urbis partes igne, Tornacum omne fuisse incendio deleturam, se ipsa incendio superjecta. Non tamen dies abiit, quum in hasce potissimùm conditiones conventum est. Vt Espinoii Principis uxori integrum esset, aut in urbe subsistere, aut cum familia ac supellectili, quò volet, abire: ut præsidiariis egredi cum armis liceret: ut ducenta florenûm millia ad regii exercitus impendia civitas persolveret: ut in urbem, inque arcem præsidia immittendi penes supremi Belgii præfectum potestas foret: ut hæreticis, interdicto omni sectarum usu, urbs permitteretur; migraturis autem, parte tamen mulctæ persoluta, liberum esset ad bona distrahenda tribus Tornaci mensibus commorari. Rebus ita compositis, vix dum processerant ex urbe Estreellius militesque, & Principis Espinoii uxor, unà cum ingenti concionalium hæreticorum caterva, partim Aldenardam, plerique Gandavum digressi; quum festinavere ad Farnesium Tornacensis clerus, primarii quique mercatores, ac Nobiles complures, anxiè ac dolenter expostulantes, Aurum omne, argentumque civitatis, ab iis, qui urbe abibant, asportari. obsidionis tempore pretiosa quæque ad divinum cultum, atque ad privatorum usum splendoremque spectantia, præter multas multique pretii merces, à templis atque ab aliorum domibus translata in arcem fuisse: ea nunc omnia, inter

res

1581

femina præferoci.

sed deditur in hasce conditiones.

Dolus abeuntium,

clam cimbis asportantium pretiosa quæque Tornacensium.

1581 res supellectilemq; Principis Espinojæ, per Scaldim cimbis avehi, summo Tornacensium damno atque dedecore. Alexander flagitium detestatus, milite confestim emisso ad Carandoletum, qui duabus cum turmis Espinojam comitabatur, jubet illum extemplò cimbas Tornacum omnes remittere. Remissis, atque à Magistratu, Farnesii jussu, discussis, ad suos res quæque dominos adeò cum fide rediere, ut ne uncia quidem argenti cuiquam deperierit. mota ex eo civitate, ut partem imperatæ pecuniæ statim exsolverit: nec differente Alexandro, quin protinus eam summam inter milites prælargè distribuerit. Ceterùm dicere non est, quantâ triumphalem ejus in urbem ingressum gratulatione milites juxtâ ac cives certatim prosequuti sint, hi virtutum admiratione capti, cuncti beneficiis. Feruntque hoc primùm tempore non tàm militari impetu, quàm ex regii, bellicique senatus consulto, nova appellatione, ab universo acclamatum exercitu, *Serenissimo Principi vitam & victoriam: fortissimo Imperatori vitam & victoriam*, idque à Tornacensi populo, exemplum excipiente, sæpius ingeminatum. Quin & ab ipso Magistratu urbis, inter sacramenta Alexandro dicta, non aliis eum dignationum titulis, quàm, Serenissimæ Celsitudinis nomine compellatum. renovato veterum more, quo fortibus in bello Ducibus, ex senatus decreto, & acclamantium favore militum, Imperatorium nomen imponebatur. Certè decorum fuerit Farnesiæ domui, non solùm in natalitiorum siderum incidisse lucem, sed ex bellorum quoque nubilo serenam sibi claritudinem, victrice fortitudine, aperuisse.

Revocantur eorum cimbæ.

& sua cuique redduntur.

civitate imperatam pecuniam statim solvente, & illam distribuente Alex.

qui nova appellatione salutatur.

(*Altezza.*)

INGRESSUS urbem Alexander, post actas in principe templo Deo, Divoque Andreæ grates: post creatum ex Catholicis, fidisque civibus Magistratum, resque sacras ritè atque ordine procuratas; allegato in Hispaniam Petro Francisco

Francisco Com. Nicellio, supremo stabuli sui Præfecto, gratulatus est Regi, *Traditam Majestati ejus à Deo Tornacensem victoriam, ingressis urbem regiis militibus eodem die, quo ante annos sexaginta, parens ejus Carolus Imperator armis Tornacum ceperit. sibi quidem labores, quos in duorum obsidione mensiū permultos & prægraves non minus in suorum cura, quàm adversus hostem cum vitæ discrimine perpessus sit; perleves in præsentia videri, ac penè nullos, quibus videlicet parta sit Regi suo urbs, quæ Flandris in VVallonum provincias fores claudat, VVallonibus in Flandriam patefaciat. præsertim quòd hæc (non ut aliæ VVallonum urbes externorum militum immunes) regio firmari præsidio, atque in fide contineri tutò possit.* Et verò firmavit Alexander, immissis in urbem cohortibus VVallonum duabus, ac totidem Germanorum: atque horum tertiâ arcis præsidio attributâ. sibi, qui sedem in ea urbe designabat, Burgundorum turmam, ac Germanorum centuriam delegit: imposito his Pistoletto Gattesco, & urbis Gubernatore Licquii Domino renunciato. ægrè id ferentibus Procerum nonnullis, quasi Alexander adversus conventa, in VVallonum provincias præsidiarios inferret. quos ille in senatu perstringens, negavit sibi non licere, suo arbitratu præsidium urbibus imponere, quæ inter reconciliatas Regi non fuerint. affirmavitque, idem se in aliis locis præstiturum, quæ Dei ope, armis in posterum subegisset. nemine contrà disserere quidquam auso. Observavere aliqui, quibus hæc admirari mos est, festam Divi Andreæ lucem fuisse Tornacensibus fatalem. Nam quo die urbem victor intravit Parmensis Princeps, uti ad Philippum Regem ille scripsit; eodem olim Carolus imperator, eodem ante Carolum annis sexaginta octo, Maximilianus Cæsar Philippi Regis proavus: eodem duobus ante Maximilianum annis, Henricus Angliæ Rex Tornacum expug-

[Margin notes:]
1581
Nuncium victoriæ allegat Alexander ad Regem cū hac gratulatione:
& urbi præsidium imponit:
(qui paulò post N.amurci obiit)
ægrè id ferentibus procerum nonnullis:
quos redarguit Alex.
Mira de die quo captum est Tornacum:
& de prædictione cauponis

1581 expugnarunt. Sed ea maximè res admiratione multos tenuit, quam tabellarius Mediolano ad Alexandrum missus, exercitu præsente narravit accidisse sibi, apud Genevam. Namque dum ibi, ajebat, mutandis equis paulùm in taberna subsisterem, cauponem audivi cum Genevensi cive ità colloquentem: *Heu quale vobis, religionique vestræ infortunium hic creat dies. Hodie,* (& erat Divi Andreæ pervigilium) *in Parmensis Principis manus Tornacum venit.* Ad eam hominis vocem, qui tot locorum intervallo distracta ceu præsens inspiceret, risi enimverò ebrii cauponis deliramenta: tantoque deinde magis, quanto per Burgundiam porrò pergens, nihil uspiam de Tornaco accipiebam: donec in Lotharingia obvium habui tabellarium in Italiam è Belgio festinantem, ac læta se perferre prædicentem. cui quum subderem quasi per jocum, ac tentabundus, haud ignotum mihi, quid læti afferret, nempè Tornacum ante quatuor dies captum esse: admiratus ille unde hoc scivissem, quum primus ipse è castris evolasset, videt majori me admiratione defixum, qui cauponem tam longinqua, tam definitè spectasse recolebam: uterque autem, ubi rem contulimus, non dubitavimus præventam operam nostram ab aëriis cursoribus, quorum alis non paulò major, quàm equorum pedibus, pernicitas insit.

(*Simile quid apud T. Liv. l. 45.*)

(*Dæmones*)

DE NUPTIIS Alenconii cum Angla:

INTEREA Dux Alenconius alterum jam mensem in Anglia inter hastiludia, nocturnasque pompas, ambitis diù nuptiis securè præludebat. Nam licet Elisabetha Angliæ Regina ludificare plures solita, eodem tempore Sueciæ Regem, & Archiducem Carolum, & Leicestrium Comitem, matrimonii sui spe pasceret; cum Duce tamen Alenconio, eò processerat, ut jam pedem retrahere non illi perinde liberum foret. Etenim ut rem altius accersam, Catharina Galliæ Regina, quæ quatuor filios, quatuor Reges futuros à Genethliaco acceperat, credebatque,

in quas Regina mulier, credula primùm incumbit:

batque, quòd jam tertium Poloniæ Regem videret; Aleuconio natu minimo Elisabethæ nuptias avidè petierat. Et quamquam retulit tunc ab illa ambiguum responsum, causata disparem ætatem, ac Religionem; Catharina tamen non ideò destitit: nempe ut si minus Angli Regis titulum filio pareret, quod in primis avebat, saltem per hujusmodi affinitatum dum agitarent officia, à Protestantium in Gallia patrocinio Reginam abstraheret. Quum ecce tibi Elisabetha, præter opinionem, in Alenconium pronam se perardenter ostendit: idque Galliæ, Regi matrique significari quamprimùm voluit: quo videlicet illos à nuptiis removeret, quas inter Hispani Regis filiam, atque Alenconium, clàm agitari cœptas inaudierat. Sic mutua simulatione captæ captantesque Reginæ colludebant. quum TURPE tamen sit, non animadvertere, eâdem te arte petendum, qua provocaveris. Iamque amatoriis utrinque litteris nunciisque, interprete in primis Bertrando Salignaco, regio in Anglia legato, res usque adeò incaluit, ut Alenconius ipse, præmisso aulico Semihero nuptiarum incentore, Angliam ignotus adire cogitaverit. unde sparsâ rei famâ, Oratores hispani tum Romæ cum Pontifice, tum Parisiis cum Rege, & Nuncius ipse Pontificis cum Alenconio, quo nuptias distraherent, accuratè peregerint. Sed is nihil propterea retardatus in Angliam properavit. excepitque regiè quidem illum Regina, sed minimè capta hominis præsentia, solitis artibus eluso persuasit, in Galliam rediret, dum res à consiliariis suis, uti ajebat, expenderetur, conficerenturque matrimonii tabulæ. Verùm postquàm illa accepit, Alenconium regio cum exercitu iter sibi in Belgium aperuisse, Cameracum fugatis obsessoribus intrasse, Brabantiæ Ducem, provinciarum decreto, designatum esse; nimirum verita, ne vetus Gallorum potentia per Belgium resurgeret,

1581

(*Camden. annal. Anglicorum l. 2.*)

(*discrimen annorum 22. erat inter eos*) dein specie nuptiarum aliud tentat ab Angla,

& hæc pari simulatione aliud quærit ab illa.

Crescit opinio nuptiarum.

& Alenconius in Angliam cogitat.

sed non placet ejus forma.

Remittitur in Galliam.

1581 ret, cursum victoriæ in præsens interturbatura, elicere ad se juvenem è Belgio, quasi jam confectis tabulis sollicitè statuit. missisque primariis in Galliam viris ad Regem Reginamque matrem: atque è Gallia honestissima legatione accepta, legationis Principe Francisco Borbonio Arvernæ Delfino; non pòst multo Alenconium, relicto Belgio & militiæ cura, è Castelleto in Angliam attraxit: tanta in eum conjugalis amoris, uti modò dicebam, significatione, annulo sibi aliquando in magna Procerum corona detracto, & in Alenconii digitum inserto, ut omnes contractas jam nuptias ea sponsione interpretarentur. Certè Philippus Marnixius Aldegundius, qui Alenconium comitatus fuerat, properatis in Belgium litteris, Orangium atque Antverpiæ Magistratum peracti tandem aliquando matrimonii non dubitanter admonuit. Ex quo & publica lætitiæ signa per Brabantiam edita sunt: & è Gallia ab Rege ac matre, per speciem gratulationis, facti explorator allegatus est. Hîc verò Elisabetha, quæ plus aliquantò, quàm voluerat, simulando processerat, animo anxia, quasi jam deprehensa, reputare secum seriò cœpit, ex una parte, nisi Alenconio nuberet, offensionem Regis Galli tandiù ludificati: qui si ab Hispania uxorem fratri in Anglia neglecto peteret, imparem se adversus utriusque Regis potentiam verebatur. ex altera parte admisso in Angliam Catholico Principe, prævidebat Catholicam religionem excitandam, firmandamque: nec posse inhiberi Gallorum in insulam ventitantium frequentiam, tam Angliæ infidam, quàm Scotis Gallo innexis optatam: denique Alenconii armis in Belgium motis, se maritali bello damnosè involvendam considerabat. quæ postrema ab Oratore hispano, ac præsertim à Comite Leicestrio nuptiarum spe nondum excusso, in majus per Reginæ familiares illis sugesta, firmavere animum ejus,

Astutè revocatur.

Signa nuptiarum certo credita. (è mente S. Aldegundi)

& magno gaudio excepta per Belgium

Elisabetha hæret, ulterius quàm voluerat, progressa.

ejus, per se à nuptiis alienum, ex eaque necessitate, in quam se conjecerat, hisce stimulis acrius incitatam expedivêre. Ipsa autem, cui plures fallendi artes, non aliàs intentiore cura festinare nuptiarum solennia: objurgare, Alenconio coram, sapientiam cunctationemque suorum, conjugales tabulas quotidie commutantium: postremò aliis omnibus super ea re amplius disceptare vetitis, definitionis summam senatui tradere. Interim spectaculis, venationibus, conviviis, ad fastidium usque oblectatus distractusque juvenis, dum senatu sine fine rem trahente, videt se in mediis nuptiis celebrare omnia præter nuptias, animo quàm fronte commotior; quippè ad famam pertinere intelligebat, si Reginæ gratiam potentiamque, integro nuptiarum negotio, referret in Belgium; abeundi veniam ab ea impetrat, ad Belgarum imperium, quorum novis illuc querimoniis evocaretur, in præsentia capessendum, mox cum illo dominii additamento tantâ dignior Reginâ rediturus. Et sanè auctus ab ea ingenti pecunia, quæ dotis videlicet loco Alenconio fuit, & Anglorum primoribus Antverpiam usque regiè comitatus, opinionem de constante Reginæ benevolentia apud Belgarum animos planè firmavit.

1581

Sed expedit se consuetis artibus,

Et Alenconius expectando fessus,

abeundi veniam petit.

FEBRUARIO mense Flissingam appulsus Alenconius, obviis Orangio, Espinojo, atque Ordinum legatis; Antverpiam quæsitissimâ pompâ triumphalium arcuum, pegmatum, carminumque, plurium paratu mensium exornatam, cum splendido Anglorum, Gallorumque, & Belgarum Procerum comitatu invectus est. Ac post sacramenta ex conditionibus Burdegalæ pridem conceptis utrinque dicta, ipse clamide, ac pileo, Ducum insignibus, indutus, inter tubarum, tympanorum, & tormentorum plausus è Scaldi amne, atque in urbe resultantium: inter festas infinitæ multitudinis acclamationes,

(10 die)

1582

DE INAUGURATIONE Alenconii.

Ipse Antverpiam apparatu maximo ingreditur.

(19. Feb.)

Ibi Brabantiæ Ducis accipit insignia & nomen.

1581 tæus cum aliquot cohortibus, ac turma selecto-rum militum, dum intra arcem, qui ascenderant, jugulabantur omnes, ipse hostes recedentes assecutus aggressusque, partem eorum cædit, partem capit, paucos victori fuga subripuit. Inter quos Præstonius, vetus equitum ductor, cum Scotis equitibus fermè centum, dum ad Espinojum Principem quàm celerrimè contendit, assequitur festinantem, ac sistit propè Rubasium pagum concitus repentè nuncius à Farnesianis castris, incertum à quo missus: ac post breve alloquium, persuadet, ut cum eo equitatu Tornaci aditum pertentet: illa nocte in castris datam excubiis esse militarem tesseram, *Divam Barbaram:* eâ pronunciata, ac se viæ duce, aleam felicissimè casuram. Præstonius præfidenti vir ingenio, quique malebat successum sibi deesse, quàm videri animum defuisse, nihil moratus, animatisque turmalibus suis, Tornacum quanta maxima potest celeritate contendit. ac duobus lanceariis procul à castrorum septo excubantibus nocturni signi prolatione deceptis, pervenit ad castra sub mediam noctem, quo tempore equestrium stationum vices permutabantur. Agebat extra circumvallatæ urbis ambitum regius equitatus: nec intrabant equites castra, nisi cum vigilias inibant. Igitur Scoti, quasi è proximis equitum contuberniis ad stationes adessent, prolato Divæ Barbaræ symbolo, excubias hîc quoque intrepidè transmittunt. quin, ut noti magis, ac Farnesiani haberentur, apud ipsum Farnesii tabernaculum hastatorum manipulo custoditum, perque angustias pontis ægrè binos equites admittentis, tanta securitate prætereunt, ut confidentia suspicioni locum præcludente, non ante intellecti sint hostes, quàm in urbem jam confertim inferentes se se, frustrà Farnesius ipse conscenso protinus equo, ac turmam lanceariorum trahens, duobus tantummodò captis, insequutus sit.

Marginal notes: cæduntur, cæduntur & alii, aut capiuntur. pauci evadunt. — Ex hic Præstonius invitatur ad ferendum auxilium Tornaco: — & docetur tesseram illius noctis. — qua prolata fallit excubias. — & eadem fallacia per media castra — Tornacum intrat: frustrà Alexandro ipso insequente,

Ex

Ex hisce captivis edoctum se esse de nuncio ad 1581
Præstonium misso scripsit post urbis expugnationem ad Regem, questus, *Proditorem in castris fuisse, & sciri ab se adhuc non posse. Marchionem Rubasium esse quidem Espinoii fratrem, & Lalinium esse fratrem Espinoii conjugis; ideoque vulgò credi, ægrè illos ferre Tornaci casum; tamen neutrum tantæ reum perfidiæ accusari à se, qui utrunque dignitatis suæ perquam tenacem expertus sit.* Ex hoc eventu motum Alexandrum mandasse, ne nomen excubiis in posterum traderetur: satis illis muneri suo facturis, si neminem in castra progredi, nisi agnitum à decurione paterentur. idque consilium tanquam Ducis, qui rem bellicam præceptis exemplisque perfecerit, à castrensi disciplina exceptum esse, nobilis de equestri militia scriptor affirmat. Scotorum qualicumque auxilio in urbem illato haud facilè dictu est, quanta Gandavi, & Antverpiæ, perque Flandriam omnem edita sint publicæ gratulationis argumenta, festo tormentorum plausu, æris campani sono, atque ignium hilaribus: Orangii in primis operâ, qui Gandavi tunc agens, excitatam in se multitudinis seditionem, velut indormiret Tornacensium malis, tracturis (uti ajebant) Gandavi ruinam, reprimere haud valuerat, quamvis duobus, ejus imperio tractis in carcerem, statimque à furente populo extractis. Idcirco ubi Scotos Tornacum ingressos audiit, litteris, ac nunciis partes in omnes immissis, Trecentos equites in urbem intrasse: Alenconianos florenti cum exercitu Duncquercâ, Tornacum versus jam movisse: Parmensem, desperata urbis expugnatione, amissis præcipuis ducibus abitum imperasse: atque alia in hanc sententiam falsa veris immista comminiscitur, præsentia metuens, futuri securus. Et tamen dum hisce ubique lætitiis, ceu libero jam Tornaco effusè gestiebatur; eodem tempore de urbe Alexandro Principi

(7. Dec.)
quiproditionem agnoscit, proditoris ignarus.
(*Emmanuel Montin. D.m. postea March. Renthlacus.*)
Hinc nomen tradi excubiis cessatū est.
(*Caporale.*)

(*Lud. Melzius l.3.c.6*)
Magna ob auxilium Tornaco illatum lætitia, sparsa Orangii opera,

qui mira de Tornaco à suis militibus liberato fingit.

1581 cipi dedenda transigebant Tornacenses. Etenim inaudierant ab auxiliaribus Scotis, qui urbem ingressi erant, malè pugnatum ad Gravelingam, Ducem Alenconium Anglæ nuptiis inhiantem in Britanniam solvisse, nec inde opem in præsens expectandam. Et Præstonius contemplatus internas munitiones, militum infrequentiam, raros ex veteranis, plus minarum ubique quàm virium; palàm edixerat, nisi Martinianum propugnaculum reciperetur, urbem adversus Alexandri vim defendi diù non posse. Accessit & alius timor. namque Farnesius ab inducto Scotorum subsidio parùm motus, magis ab hieme in dies sæviente perculsus, festinatis operis, queis in præsentia plus aliquanto quàm militi tribuebat: actis non uno in loco furnulis cuniculisque, adeò interiora urbis intrabat, ut Tornacenses, qua parte sibi caverent ignari, ubique trepidarent. Et jam res in hunc modum ipse disposuerat, ut post secundam noctis vigiliam, ante fossam apparerent milites: ac prima luce, postquàm cuniculos incendissent, si ruina viam sterneret, Deo duce, Divique Andreæ Burgundiæ tutelaris auspiciis, cujus pervigilium aderat, urbem hæresum altricem aggrederentur, Deique Divorumque injurias ultum irent. Quum ecce unâ ante mediam noctem horâ, nuncius ab Estreellio Gubernatore urbis, cum litteris ad Rassinghemium veterem amicum: quibus denunciat, cives ac milites de dedenda urbe, æquis modò conditionibus, convenisse. Rassinghemius illicò ad Alexandrum: hic quamquam veritus, ne obsessi ad declinandam, quam fortè præsensissent, sequentis diei tempestatem, consulto moram traherent; tamen quòd hominum stragi, atque urbis excidio magnoperè cautum vellet, concesso ad consultandum toto illo pervigilio, oppugnari interim urbem vetuit. Et res confecta protinus foret, nisi Espinoii uxor con-

sed illatum auxilium frustra fuit.

immo Præstonius ipse deditionem suadet Tornacensibus:

qui urgente illos Alexandro,

de deditione agunt

repugnante Espinoja Principe,

conditiones, modò hanc modò illam excipiens, deditionem protrahendo, interturbaret. Hæc enim, præter præfecturæ opulentissimæ jacturam, ut erat Mariæ Momorantiæ sororis Comitis Hornani, ab Duce Albano interfecti filia, hæreditariam ab regiis partibus abalienationem animo fovebat adeo, ut dedita pòst urbe, Lalinio fratri, qui eam Alexandri nomine invisebat, nihil aliud adverso ac præferoci vultu responderit, quam, Si rem eò venturam providisset, profectò se immisso in quatuor urbis partes igne, Tornacum omne fuisse incendio deleturam, se ipsa incendio superjecta. Non tamen dies abiit, quum in hasce potissimùm conditiones conventum est. Vt Espinoii Principis uxori integrum esset, aut in urbe subsistere, aut cum familia ac supellectili, quò volet, abire: ut præsidiariis egredi cum armis liceret: ut ducenta florenûm millia ad regii exercitus impendia civitas persolveret: ut in urbem, inque arcem præsidia immittendi penes supremi Belgii præfectum potestas foret: ut hæreticis, interdicto omni sectarum usu, urbs permitteretur; migraturis autem, parte tamen mulctæ persoluta, liberum esset ad bona distrahenda tribus Tornaci mensibus commorari. Rebus ita compositis, vix dum processerant ex urbe Estreellius militesque, & Principis Espinoii uxor, unà cum ingenti concionalium hæreticorum caterva, partim Aldenardam, plerique Gandavum digressi; quum festinavere ad Farnesium Tornacensis clerus, primarii quique mercatores, ac Nobiles complures, anxiè ac dolenter expostulantes, Aurum omne, argentumque civitatis, ab iis, qui urbe abibant, asportari. obsidionis tempore pretiosa quæque ad divinum cultum, atque ad privatorum usum splendoremque spectantia, præter multas multique pretii merces, à templis atque ab aliorum domibus translata in arcem fuisse: ea nunc omnia, inter

res

1581

Femina præferoci.

Sed deditur in hasce conditiones.

Dolus abeuntium.

clam timbis asportantium pretiosa quæque Tornacensium.

1581 res supellectilemq; Principis Espinojæ, per Scaldim cimbis avehi, summo Tornacensium damno atque dedecore. Alexander flagitium detestatus, milite confestim emisso ad Carandoletum, qui duabus cum turmis Espinojam comitabatur, jubet illum extemplò cimbas Tornacum omnes remittere. Remissis, atque à Magistratu, Farnesii jussu, discussis, ad suos res quæque dominos adeò cum fide rediere, ut nè uncia quidem argenti cuiquam deperierit. mota ex eo civitate, ut partem imperatæ pecuniæ statim exsolverit: nec differente Alexandro, quin protinus eam summam inter milites prælargè distribuerit. Ceterùm dicere non est, quantâ triumphalem ejus in urbem ingressum gratulatione milites juxtâ ac cives certatim prosequuti sint, hi virtutum admiratione capti, cuncti beneficiis. Feruntque hoc primùm tempore non tàm militari impetu, quàm ex regii, bellicique senatus consulto, nova appellatione, ab universo acclamatum exercitu, *Serenissimo Principi vitam & victoriam: fortissimo Imperatori vitam & victoriam*, idque à Tornacensi populo, exemplum excipiente, sæpius ingeminatum. Quin & ab ipso Magistratu urbis, inter sacramenta Alexandro dicta, non aliis eum dignationum titulis, quàm, Serenissimæ Celsitudinis nomine compellatum. renovato veterum more, quo fortibus in bello Ducibus, ex senatus decreto, & acclamantium favore militum, Imperatorium nomen imponebatur. Certè decorum fuerit Farnesiæ domui, non solùm in natalitiorum siderum incidisse lucem, sed ex bellorum quoque nubilo serenam sibi claritudinem, victrice fortitudine, aperuisse.

Revocantur eorum cimbæ.

& sua cuique redduntur.

civitate imperatam pecuniam statim solvente, & illam distribuente Alex.

qui nova appellatione salutatur.

(*Altezza.*)

INGRESSUS urbem Alexander, post actas in principe templo Deo, Divoque Andreæ grates: post creatum ex Catholicis, fidisque civibus Magistratum, resque sacras ritè atque ordine procuratas; allegato in Hispaniam Petro

Francisco

Francisco Com. Nicellio, supremo stabuli sui Præfecto, gratulatus est Regi, *Traditam Majestati ejus à Deo Tornacensem victoriam, ingressis urbem regiis militibus eodem die, quo ante annos sexaginta, parens ejus Carolus Imperator armis Tornacum ceperit. sibi quidem labores, quos in duorum obsidione mensiũ permultos & pragraves non minus in suorum cura, quàm adversus hostem cum vita discrimine perpessus sit; perleves in præsentia videri, ac penè nullos, quibus videlicet parta sit Regi suo urbs, quæ Flandris in VVallonum provincias fores claudat, VVallonibus in Flandriam patefaciat. præsertim quòd hæc (non ut alia VVallonum urbes externorum militum immunes) regio firmari præsidio, atque in fide contineri tutò possit.* Et verò firmavit Alexander, immissis in urbem cohortibus VVallonum duabus, ac totidem Germanorum: atque horum tertiâ arcis præsidio attributâ. sibi, qui sedem in ea urbe designabat, Burgundorum turmam, ac Germanorum centuriam delegit: imposito his Pistoletto Gattesco, & urbis Gubernatore Licquii Domino renunciato. ægrè id ferentibus Procerum nonnullis, quasi Alexander adversus conventa, in VVallonum provincias præsidiarios inferret. quos ille in senatu perstringens, negavit sibi non licere, suo arbitratu præsidium urbibus imponere, quæ inter reconciliatas Regi non fuerint. affirmavitque, idem se in aliis locis præstiturum, quæ Dei ope, armis in posterum subegisset. nemine contrà disserere quidquam auso. Observavere aliqui, quibus hæc admirari mos est, festam Divi Andreæ lucem fuisse Tornacensibus fatalem. Nam quo die urbem victor intravit Parmensis Princeps, uti ad Philippum Regem ille scripsit; eodem olim Carolus imperator, eodem ante Carolum annis sexaginta octo, Maximilianus Cæsar Philippi Regis proavus: eodem duobus ante Maximilianum annis, Henricus Angliæ Rex Tornacum expug-

1581

Nuncium victoriæ allegat Alexander ad Regem cũ hac gratulatione;

& urbi præsidium imponit:

(qui paulò post Namurci obiit) ægrè id ferentibus procerum nonnullis:

quos redarguit Alex.

Mira de die quo captum est Tornacum:

& de prædictione cauponis

1581 expugnarunt. Sed ea maximè res admiratione multos tenuit, quam tabellarius Mediolano ad Alexandrum missus, exercitu præsente narravit accidisse sibi, apud Genevam. Namque dum ibi, ajebat, mutandis equis paulùm in taberna subsisterem, cauponem audivi cum Genevensi cive ità colloquentem: *Heu quale vobis, religionique vestræ infortunium hic creat dies. Hodie,* (& erat Divi Andreæ pervigilium) *in Parmensis Principis manus Tornacum venit.* Ad eam hominis vocem, qui tot locorum intervallo distracta ceu præsens inspiceret, risi enimverò ebrii cauponis deliramenta: tantoque deinde magis, quanto per Burgundiam porrò pergens, nihil uspiam de Tornaco accipiebam: donec in Lotharingia obvium habui tabellarium in Italiam è Belgio festinantem, ac læta se perferre prædicentem. cui quum subderem quasi per jocum, ac tentabundus, haud ignotum mihi, quid læti afferret, nempè Tornacum ante quatuor dies captum esse: admiratus ille unde hoc scivissem, quum primus ipse è castris evolasset, videt majori me admiratione defixum, qui cauponem tam longinqua, tam definitè spectasse recolebam: uterque autem, ubi rem contulimus, non dubitavimus præventam operam nostram ab aëriis cursoribus, quorum alis non paulò major, quàm equorum pedibus, pernicitas insit.

(simile quid apud T. Liv. l. 45.)

(Dæmones)

DE NUPTIIS Alenconii cum Angla:

INTEREA Dux Alenconius alterum jam mensem in Anglia inter hastiludia, nocturnasque pompas, ambitis diù nuptiis securè præludebat. Nam licet Elisabetha Angliæ Regina ludificare plures solita, eodem tempore Sueciæ Regem, & Archiducem Carolum, & Leicestrium Comitem, matrimonii sui spe pasceret; cum Duce tamen Alenconio, eò processerat, ut jam pedem retrahere non illi perinde liberum foret. Etenim ut rem altius accersam, Catharina Galliæ Regina, quæ quatuor filios, quatuor Reges futuros à Genethliaco acceperat, credebatque,

in quas Regina mater, credula primùm incumbit:

1581

(Camden. annal. Anglicorum l. 2.) (discrimen annorum 22. erat inter eos) dein specie nuptiarum aliud tentat ab Angla, & hæc pari simulatione aliud quærit ab illa.

batque, quòd jam tertium Poloniæ Regem videret; Alenconio natu minimo Elisabethæ nuptias avidè petierat. Et quamquam retulit tunc ab illa ambiguum responsum, causata disparem ætatem, ac Religionem; Catharina tamen non ideò destitit: nempe ut si minus Angli Regis titulum filio pareret, quod in primis avebat, saltem per hujusmodi affinitatum dum agitarent officia, à Protestantium in Gallia patrocinio Reginam abstraheret. Quum ecce tibi Elisabetha, præter opinionem, in Alenconium pronam se perardenter ostendit: idque Galliæ Regi matrique significari quamprimùm voluit: quo videlicet illos à nuptiis removeret, quas inter Hispani Regis filiam, atque Alenconium, clàm agitari cœptas inaudierat. Sic mutua simulatione captæ captantesque Reginæ colludebant. quum TURPE tamen sit, non animadvertere, eâdem te arte petendum, qua provocaveris. Iamque amatoriis utrinque litteris nunciisque, interprete in primis Bertrando Salignaco, regio in Anglia legato, res usque adeò incaluit, ut Alenconius ipse, præmisso aulico Semihero nuptiarum incentore, Angliam ignotus adire cogitaverit.

Crescit opinio nuptiarum.

unde sparsâ rei famâ, Oratores hispani tum Romæ cum Pontifice, tum Parisiis cum Rege, & Nuncius ipse Pontificis cum Alenconio, quo nuptias distraherent, accuratè peregerint.

& Alenconius in Angliam cogitat.

Sed is nihil propterea retardatus in Angliam properavit. excepitque regiè quidem illum Regina, sed minimè capta hominis præsentia,

sed non placet ejus forma.

solitis artibus eluso persuasit, in Galliam rediret, dum res à consiliariis suis, uti ajebat, expenderetur, conficerenturque matrimonii tabulæ.

Remittitur in Galliam.

Verùm postquàm illa accepit, Alenconium regio cum exercitu iter sibi in Belgium aperuisse, Cameracum fugatis obsessoribus intrasse, Brabantiæ Ducem, provinciarum decreto, designatum esse; nimirum verita, ne vetus Gallorum potentia per Belgium resurgeret,

1581 ret, cursum victoriæ in præsens interturbatura, elicere ad se juvenem è Belgio, quasi jam confectis tabulis sollicitè statuit. missisque primariis in Galliam viris ad Regem Reginamque matrem: atque è Gallia honestissima legatione accepta, legationis Principe Francisco Borbonio Arvernæ Delfino; non pòst multo Alenconium, relicto Belgio & militiæ cura, è Castelleto in Angliam attraxit: tanta in eum conjugalis amoris, uti modò dicebam, significatione, annulo sibi aliquando in magna Procerum corona detracto, & in Alenconii digitum inserto, ut omnes contractas jam nuptias ea sponsione interpretarentur. Certè Philippus Marnixius Aldegundius, qui Alenconium comitatus fuerat, properatis in Belgium litteris, Orangium atque Antverpiæ Magistratum peracti tandem aliquando matrimonii non dubitanter admonuit. Ex quo & publica lætitiæ signa per Brabantiam edita sunt: & è Gallia ab Rege ac matre, per speciem gratulationis, facti explorator allegatus est. Hîc verò Elisabetha, quæ plus aliquantò, quàm voluerat, simulando processerat, animo anxia, quasi jam deprehensa, reputare secum seriò cœpit, ex una parte, nisi Alenconio nuberet, offensionem Regis Galli tandiù ludificati: qui si ab Hispania uxorem fratri in Anglia neglecto peteret, imparem se adversus utriusque Regis potentiam verebatur. ex altera parte admisso in Angliam Catholico Principe, prævidebat Catholicam religionem excitandam, firmandamque: nec posse inhiberi Gallorum in insulam ventitantium frequentiam, tam Angliæ infidam, quàm Scotis Gallo innexis optatam: denique Alenconii armis in Belgium motis, se maritali bello damnosè involvendam considerabat. quæ postrema ab Oratore hispano, ac præsertim à Comite Leicestrio nuptiarum spe nondum excusso, in majus per Reginæ familiares illis sugesta, firmavere animum ejus,

Astutè revocatur.

Signa nuptiarum certò credita. (è mente S. Aldegundii)

& magno gaudio excepta per Belgium

Elisabetha hæret, ulterius quàm voluerat, progressa.

ejus, per se à nuptiis alienum, ex eaque necessitate, in quam se conjecerat, hisce stimulis acrius incitatam expedivêre. Ipsa autem, cui plures fallendi artes, non aliàs intentiore cura festinare nuptiarum solennia: objurgare, Alenconio coram, sapientiam cunctationemque suorum, conjugales tabulas quotidie commutantium: postremò aliis omnibus super ea re amplius disceptare vetitis, definitionis summam senatui tradere. Interim spectaculis, venationibus, conviviis, ad fastidium usque oblectatus distractusque juvenis, dum senatu sine fine rem trahente, videt se in mediis nuptiis celebrare omnia præter nuptias, animo quàm fronte commotior; quippè ad famam pertinere intelligebat, si Reginæ gratiam potentiamque, integro nuptiarum negotio, referret in Belgium; abeundi veniam ab ea impetrat, ad Belgarum imperium, quorum novis illuc querimoniis evocaretur, in præsentia capessendum, mox cum illo dominii additamento tantâ dignior Reginâ rediturus. Et sanè auctus ab ea ingenti pecunia, quæ dotis videlicet loco Alenconio fuit, & Anglorum primoribus Antverpiam usque regiè comitatus, opinionem de constante Reginæ benevolentia apud Belgarum animos planè firmavit.

1581

Sed expedit se consuetis artibus.

Et Alenconius expectando fessus,

abeundi veniam petit.

FEBRUARIO mense Flissingam appulsus Alenconius, obviis Orangio, Espinojo, atque Ordinum legatis, Antverpiam quæsitissimâ pompâ triumphalium arcuum, pegmatum, carminumque, plurium paratu mensium exornatam, cum splendido Anglorum, Gallorumque, & Belgarum Procerum comitatu invectus est. Ac post sacramenta ex conditionibus Burdegalæ pridem conceptis utrinque dicta, ipse clamide, ac pileo, Ducum insignibus, indutus, inter tubarum, tympanorum, & tormentorum plausus è Scaldi amne, atque in urbe resultantium: inter festas infinitæ multitudinis acclamationes,

(10 die)

1582

DE INAUGURATIONE Alenconii.

Ipse Antverpiam apparatu maximo ingreditur.

(19. Feb.)

Ibi Brabantiæ Ducis accipit insignia & nomen.

1582 tiones, sparsis in populum auri argentiq; missilibus, Brabantiæ Dux ab Orangio primùm, pòst ab Ordinum legatis, urbis Senatu, ac reliquis militiæ pacisque Magistratibus, est salutatus. Inauguratum excepêre in sequentes dies è singulis provinciarum urbibus magnificæ legationes, novo Principi adventum, novum sibi patrocinium gratulantes. Donec Antverpiæ lætitiam mense fermè integro repetitam dies clausit Alenconio natalis. quo die, qui fuit quintus decimus ante Kal. Aprilis, apparaverat ille cenam planè natalitiam, post militares decursiones cum primaria nobilitate celebrandam. Sed intercessit repentè aliquid, quod gaudiorum extrema funestavit.

ingenti clausu.

(18. Mar.) Cenam apparat natalis sui die, quam funestus casus perturbat:

ADVENERAT Antverpiam haud multò antè Cantaber adolescens, Ioannellus Iaurengius: adhæseratque Gaspari Anastro populari suo, prædiviti olim mercatori. qui sicut cædem Orangii, postquàm proscriptum audiit, animo volvebat, (sive illum impelleret concepta publici boni spes, namque pius, hæreticisque apprimè infensus habebatur: sive privatum ex proscriptione commodum, & qualiscunque fortunarum, quarum jacturam fecerat, reparatio) ita, ubi adolescentis indolem introspexit impavidam, atque ardua quæque promittentem; communicato consilio, facilè illi patrandum facinus persuasit, ac remisit. Igitur Iaurengio opportunitatem circumspicienti, placuit destinata exsequi inter hilaria, quæ parabantur, natalis Alenconii. quòd speraret, occupatis in promiscua gratulatione animis, promptiores aditus, & laxius effugium. nisi fortè à celebritate diei gloriam facto quæsivit. Quamquam saniora ille spectasse, ex eo visus est, quòd non antè aggredi facinus sustinuit, quàm expiatam noxis animam apud Dominicanum sacerdotem, cælesti Pane firmaverit. Biduo pòst, aulam Orangii ferrea fistula, ac pugione armatus adiit: immissusque

De Orangii SAUCIATIONE (Biscaino) Cantaber adolescens ab Anastro mercatore (Anaster) inducitur ad Orangii cædem.

isque eligit diē natalis Alenconii ad facinus.

Cur?

(Anton. Timermanni.)

(Fistula.)

stusque famulorum stipatorumque turbæ, opperitur convivii finem, quod Orangius cum Holachio, & Egmontio, & Bonivetto gallo, aliisque Proceribus celebrabat. Tum surgenti à prandio, atque in conclave secedenti propior factus Iaurengius, supplicem libellum offert. legenti sclopetum sub lævam aurem admovet: explosâque pilâ trajicit per palatum utramque maxillam, excusso uno alterove dente. sed tubo ex nimio pulvere perfracto, atque inde pollice amisso, dum non ita expeditè pugionem stringit; accurrentes medium corripiunt, ac stipatorum unus bipenni hasta transverberat: mox alii multis vulneribus, quorum primùm à Mauritio filio illatum ferunt, momento conficiunt. Ad inopinatæ rei famam ingens urbem terror invasit: cædisque author quia ignotus, variè designabatur. Plerique Alenconium suspectabant, tanquam securius dominaturum, amoto moderatore, & imperii velut consorte. Sed cura hæreticos acrior angebat, Bartholomæanam iterum stragem pertimescentes. illam cœptam fuisse à Colinii cæde: huic ab interempto Orangio initium fieri. utque illic Henricum Regis fratrem, ita hîc Alenconium fratrem Henrici delectos facinori ministros. Itaque credito in hunc modum authore, hæretici mercatoresque; illi capitum suorum, hi fortunarum metu armantur: Galli intra domos, demptis armis, concluduntur: facto agmine rectà ad hospitium Alenconii, telis facibusque, contenditur. Degebat is ad Divi Michaëlis cœnobium, intentus natalitiis ad populum spectaculis adornandis, ignarus quam ei emortualem pompam populus appararet. Et verò exhibuisset, nisi Orangius de Alenconii periculo admonitus (quippè compertum jam erat ex epistolis & codicillis apud percussorem inventis, Hispanum illum esse, & ex Anastri familia immissum) confestim scripto testatus esset,

1582.

Orangium à prandio surgentem sclopo aggreditur. (Egmon. captivus tunc attinebatur) ferit.

(Albertdi)

ipse ab Orangii filio famulisque confoditur. (erat tunc 17 annorum vide l. 4. Decadu 1.)

Alenconius creditur author facinoris. præsertim ab hereticis

Periclitatur ipse ejusque domus.

liberat illū Orangius:

1582 neque enim propter obligatum vulnus loqui multa poterat, Alenconium, Gallosque omni vacare culpa. Sunt hîc qui referant, addidisse Orangium ad Alenconium litteras, queis orabat, ut sponsionem per Aldegundium transmissam, qua ejus Celsitudo se obstrinxerat, Hollandiam Zelandiamque fiduciario jure se cessurum Orangio, liberisque ejus; in præsentia ratam haberet, ac donationem utriusque provinciæ legitimis conficere tabulis ne gravaretur. sic enim se, si quid sibi humanitus contingeret, liberis suis, per ejus liberalitatem, abundè consulturum. has verò litteras Aldegundio traditas fuisse ab Orangio, addita uxore Carlotta Borbonia Montpenserii filia, quo plus dignationis haberet postulatio apud gallum Ducem. illum autem & si invitum, eo tamen rerum articulo deprehensum, uti rogabatur, effecisse. At Orangii testificatione de Alenconii innocentia per eundem Aldegundium ad primores civitatis ultrò citròque prolata, composito populi tumultu, & Alenconius à suspicione facinoris eâdem vulgi mobilitate, quâ damnaverant, absolutus est: & vis omnis in Gasparis Anastri domum versa. Quo non reperto, (ancipiti enim eventui procul ille se ante subduxerat) rapti arcarius Anastri, & Dominicanus sacerdos, (intactis reliquis ex eodem Dominicanorum ordine) damnatique, & quatuor in partes secti, unà cum Iaurengii cadavere, è turribus, portisque urbis, quadriennio, donec ab Hispanis capta est Antverpia, pependere. Interea Princeps Orangius, præter omnium opinionem, paucos intra dies, magnâ sanè medentium industriâ & ipse convaluit, & Alenconii quoque securitati (in quem nondum suspicionum turbæ ubique consederant) planè consuluit. Sed uterque ex eodem infortunio variè affectus est. Orangium persuasio exinde tenuit, violentâ se morte casurum, non minus quàm qui cœperint apoplectico

Sed reperit sponsionem donationis Holl. & Zel.

(uxor Orãg.)

& impetrat.

Authores comperti plectuntur. (cellere)

Orangius cõvalescit:

sed timet in posterum quod evenit. (gerclu)

ctico humore semel percuti, satis intelligunt, non desiturum intestinum hostem, donec repetito sæpius ictu, aliquando perimat. At Alenconius ex iis, quæ fecisse falsò est insimulatus, creditus est seriò didicisse quid faceret. nempè quam paulò post attentatâ Antverpiâ stabilitatem precario imperio quæsivit, eam, ab hoc rumore vulgi admoneri se sensit, ut quæreret. 1582

& Alenconius discit audere quod effecit. (Vide infra)

AT VERO in præsens fama properantium è Gallia copiarum ad gallum Principem Belgio receptum, quantum fœderatis Ordinibus animos extulit, tantum regiis VVallonum provinciis curas intendit, reputantibus, primos se gallici furoris incursus, qui ab ea gente validissimi, excepturas. præsertim quòd auxiliaris ab Anglia miles Alenconianis addendus expectabatur. Nec sollicitudinem Farnesius imminutum ibat, audito crebrescere per eam occasionem, Hispanorum desiderium apud populos. quin & captum iisdem diebus in Cliviæ provincia Martinum Schenchium, rejectum Altapennium, amissam VVinocibergam, cæsam Italorum cohortem, atque hujusmodi aliquot adversa non omittebant in colloquiis inserere viri graves fidique partibus, qui externorum reditum provinciis necessarium sentiebant ipsi, & eodem sensu ut imbuerent alios, rogati sparsique fuerant ab Alexandro. Et popularis quidem, ac sacer ordo id ultrò avebat, poscebatque: Nobilitas solùm, quæ tribus è classibus una est, pleraque dissentiebat; partim ne in redeuntes Hispanos militiæ decora transferrentur: partim ne Rex pridem læsus, promptis in Belgio Hispanis uteretur ad ultionem. Id verò ante alios Comes Lalinius Hannoniæ ac Valencenæ Præfectus pertimescebat: quippe eorum memor, quæ cum Margarita Valesia Navarræi uxore super evocando in Belgium Alenconio primus egerat, & verò primus Alenconium evocaverat:

De REDITU externorum militum.

Timent Wallones ob Alenconium creatum Principem.

inde ad externorum auxilium suspirare incipiunt

populus, & ecclesiastici,

non tamen Nobiles.

(vide lib. 1) maxime Lalinius Hann. præf.

1582 hærebatque quasi in medio deprehensus, quòd æquè periculum sibi metueret à Gallis, quos reconciliatus hispano Regi nuper offendisset; atque ab Hispanis, quibus in Belgio armatis victoribusque exponi se conscius formidaret: Erat in ejus familia Hispanus, hero uxorique perquàm gratus. Hic haud ignarus invisum se Parmensi Principi esse, eademque sibi, quæ Comiti Lalinio, & quidem invidiosius imputari; ut insigni aliquo merito offensionem Farnesii placaret, agere de reditu externorum apud Comitis uxorem, à qua Comes, homo uxorius regebatur, impensè institit. Mox ipsum Comitem aggressus, tantum apud utrumque valuit, ut Lalinius adito Alexandro aperuerit, Considerantem se quotidie magis magisque rerum præsentium statum, in eam denique sententiam devenisse, absque sociali externorum ope adversus hostem novis auxiliis increscentem, impares esse VVallonum vires. Itaque gratum sibi, gratum (pro quo pollicebatur) Montinio fratri, si & Hispani circiter quinque millia, & Itali ferè totidem, advocarentur in Belgium: modò ab adeundis VVallonum provinciis, uti antè conventum inter eos erat, abstinerent. Alexander, & si nihil eo sibi gratius accidere unquam potuit, tamen opportuna moderatione, Comitis fratrisque pollicitationem nec respuit, nec admisit, Regis arbitrium obtendens: ad eum litteras se compositurum: neque ambigere, quin ab optimo Principe, Belgiique amantissimo, suorum necessitatibus consulendum sit. Nec post multò, ut hominem in sententia forsan haud duraturum stabiliret. Valencenâ pertransiens, Margaritam Lygniam Comitis uxorem sub Natalitias ferias invisit, ratus sermonem ab ea de Hispanis facilè injiciendum. Et verò illa hùc statim, nec sine suspiriis prorupit, confessa absque externorum militum auxilio nihil posse confieri: sed metuere, ne hoc ipsum auxi-

sed hic à famulo juvatur

agit de illorum reditu cum Alexandro.

qui specie dubitantis rē arripit:

& ut consilium hominis stabiliat,

uxorem ejus convenit:

auxilium viro suo perniciem aliquando crearet. unam in Parmensi Principe spem Nobilitatis sitam esse: ceterùm timeri posse, ne rursum in Belgio Comitum Egmontii, Hornanique exempla spectarentur. Quam ille, multa de Regis clementia disserendo, quum ad meliora sublevasset; postremò in se recepit, quam præteritorum oblivionem reconciliatæ Nobilitati ipse jam pridem Regis nomine spopondisset, eam se vel cum capitis sui periculo asserturum. Ex quo animata muliere, ac firmato inde viro, brevi sequutus est per Hannoniam, Artesiamque mirus ordinum ferè omnium consensus: multis Nobilium Alexandrum ultrò adeuntibus, aliisque alios prævertere festinantibus, ne viderentur nolente animo velle, si postremi voluissent. Tunc Alexander aggrediendum sibi Marchionem Rubasium, qui cum paucis unus supererat, existimavit. Accitumque hisce planè verbis, ut ad Cardinalem Granvellanum scripsit, affatus est. *Ego te*, inquit, *in præsentia, Rubasi, non uti Belgii Præfectus, Regis subditum: neque uti Imperator, equitum Magistrum; sed tanquam amicus amicum alloquor. fecissemque antea, nisi immaturum, certè ingratum vulgò animadvertissem reditum externorum. Iam verò mutatis multorum animis, ac plerisque Nobilium in revocationem Hispanorum ultrò conspirantibus; profectò ferre non potui, ut te, quem in Regis gratia principem locum inter Belgas obtinere semper studui, nunc posthabitum omnibus viderem. Quam necessaria nobis hac tempestate sint externorum auxilia, ingens hostium apparatus ex Gallia, Angliaque satis ostendit: & vestra VVallonum provincia Gallis objecta in primis intelligunt, &, ut undique auxiliaris miles advocetur, efflagitant. ut jam ipse dissentire unus ab omnibus, sine omnium offensione, non possis. Quamquam non dubito, quin idem & tu sentias: sed, ne cum aliis idem postules, duæ tibi res (fatendum est enim)*

1582

maximo provincialium accessu in eandem sententiam.

Demum & Rubasium pertentat

(19. Apr.) hac familiari oratione.

1582 *enim) moram ac metum injiciunt: quæ tamen ambo, ut apertè simpliciterque tecum loquar, incitare te potissimùm debent. Nam neque tibi reditus Hispanorum de militari tuo munere quidquam adimet, aut decerpet: dumque hic ego armorum Dux adero, tu post me equestrem militiam temperabis, tantò sanè gloriosius, quantò ex accessu externorum, pluribus simul nationibus, & quidem uni earum dominanti imperaturus es. Neque illorum arma ad cujusquam, nisi ad hostium perniciem destinantur. tibi certè, quidquid ob præteritorum conscientiam reformides, non modò fraudi nunquam erunt, (quippè pro tui securitate vel filium ipse meum tradere obsidem non vererer) sed etiam magnum tibi gratiæ honorisque additamentum allatura sunt. Tantùm me audi, & fidele consilium sequere. De mutata VVallonum voluntate admoniturus sum Regem, nuncio in Hispaniam properè immisso. tu compositis ad regem litteris, externæ militiæ restitutionem ora. ego meis litteris tuas inseram: rescietque Rex abs te ante alios consensum VVallonum; (quorum postulata nominatim non aperiam Regi, nisi post convocationem provinciarum) atque in hunc modum & ille abs te gaudium, & tu ab illo facti gratiam prælibabis.* Nondum finierat Alexander, quum Rubasius, pudore simul atque impetu actus, ad ejus genu demissus, dextramque exosculatus, brevi responso, quasi rebus adimeret quidquid in verba consumeret, facturum se, quod tam benevolè admonebatur: tarditatemque consilii, contentione industriæ compensaturum spopondit. sponsionem res æquavit: permotâ usque adeò ejus alloquiis & exemplo, quæ supererat, Nobilitate, ut coacti provinciatim Ordines summa animorum incitatione decreverint, *Rogandum enixè Regem, auxiliares belli socios in Belgium mitteret: ipse sapientiâ suâ nationes, ipse numerum definiret.* simul permisêre Alexandro, ut aliquem, qui provinciarum mandata perferret, eligeret. Is delecto

expugnatur Rubasius:

& cum eo Ordines Wallonici,

qui negotiū revocandi externos permittunt Alexandro.

ꝺto protinus & emiſſo in Hiſpaniam Ioanne Saraceno Sanꝺi Vedaſti Abbate, gratulatus eſt reditum Hiſpanorum, nationi perhonorificum, regiiſque in Belgio partibus, de quibus nunc demum benè ſperari poſſit, perquàm neceſſarium. Interim ipſe, ne novo ille galli Principis apparatu deterreri videretur; ultrò occurrendum, utendumque conſenſu, atque alacritate ſuorum exiſtimavit. 1582 (1. Maji) Ipſe interim alacritate Wallonum utitur ad novâ expeditionem.

SPARGENS itaque per exercitum, meditari ſe expugnationem Meninæ, Malecontentorum olim ſedis, eoque gratam VVallonibus expeditionem; jubet Magiſtrum equitum illuc cum parte exercitus præire, ſecuturum ſe cum tormentis, ac reliquo obſidionali apparatu. Hæc, multis coram, imperata: clàm tamen homini mandat, è Meninenſi via, Aldenardam, quanta maxima poteſt celeritate deflectat, repentinumque urbi terrorem, atque obſidionem importet. Et deſtinata ex voto provenere. Nam Meninenſes ab exploratoribus admoniti ſollicitique, opem ab amicis circà oppidis poſcebant. Iamque militum centuriæ tres Aldenardâ egreſſæ Meninam feſtinabant; quum obvius tranſverſis itineribus Rubaſius, parte eorum cæſis, pluribus Meninam fugatis, Aldenardam repentè movens, urbem ſui ſecuram, ac præſidii parte diminutam, obſidione circumdat. Iacet inter Gandavum atque Tornacum Aldenarda, interfluente Scaldi amne bipartita: & ponte, non nomine, aut adminiſtrationis jure, conjuncta. nam quæ pars montibus obverſa eſt Pamela, Dynaſtæ ſuo ſeparatim paret. Porrò Aldenardam ut tranſiens amnis mercimoniis ditat, ità retentus communit, prompto inde artificio obruendi ſubitâ navigabilique inundatione camporum adjacentium partem, partem crebris paludibus ſtagniſque corrumpendi. Auxerat eam recenti opere Lanua, vetus armorum dux, ac militum per Flandriam Præfectus, & inſtauratis

ALDENARDÆ obſidio. à militari dolo incepta. Aldenardæ ſitus. auctæ magno operè à Lanua.

1582 ([illegible])

([illegible])

qui deterrere conatur Alexandrum ab ejus obsidione.

(11. Maji)

sed ipse neque ex his,

neque ex metu suorū movetur.

Præcidit à Gavera auxilium urbi:

eamque castellis & operibus circumcingit.

tis firmatisque mœnibus, ac receptibus: atque septem ante mœnium fossam molibus præstructis, quibus urbs extra urbem defenderetur, propè inexpugnabilem effecisse illam gloriabatur, imposita ei *Rupellæ minoris* appellatione. Exploratumque habeo, ubi is audivit, obsessam à Rubasio Aldenardam; ex Limburgensi arce, in qua detinebatur, scripsisse ad Alexandrum, *Videret, ne collectam ad eum diem fortissimi sapientissimique Imperatoris famā infringeret ad urbem, sustinendæ plurium annorum obsidioni parem*: sive id benevolentiæ aliquid fuit in Alexandrum, cujus virtutem admirabatur: sive potius Rupellæ suæ metus. Et verò profectus in castra cum reliquis copiis Alexander, exercitum reperit non satis animorum præferentem, quippè subita exceptum alluvione, quam è Scaldi ante urbis ingressum retento revolutoque Fridericus Borchius Aldenardæ Gubernator superfuderat suburbanis campis. Quo nihil motus Alexander, sed aggeribus altius aliquanto sublatis, jubet armatas aliquot cimbas, vigilum ritu, circumire castra. tum militibus suis expugnatarum jam urbium admonitis, erectisque; primùm curas suas intendit, quo spem omnem auxilii à Gandavo, ubi Alenconius cum exercitu expectabatur, Aldenardæ præcideret. captâ propterea Gaverâ, olim Lamoralii Egmontii principatu, ut ex ea arce, trium horarum spatio Gandavo abjuncta, auxiliaturis facilè Gandavensibus obsisteret. Ob eam causam, non procul à castris, Gandavum versus, Scaldi pōntem imposuit, & gemina statione munivit. Simul castellis aliquot partim contra Alostum, quæ urbs dolo civium per speciem securitatis auxilia respuentium, Duci Alenconio nuper accesserat: partim in reliquo castrorum ambitu per intervalla, sed altius à solo dispositis, perpetua urbem militari sepe conclusit, & militibus suis ab aquarum inundatione consuluit. Post hæc ex-

explorato civitatis ſtatu, certior fit, eſſe in ea 1582
præſidiarios haud quidem multos, at veteranos & fidos: cives armis, annonâ, & odio Religionis abundè inſtructos: acceſſiſſe colonorum agreſtiumque turbam, ob mercatum eo die, quo clauſa eſt urbs, (uti Trajecti planè contigerat) celebrari cœptum. cujuſmodi tempus opportunum ipſe rebatur obſidendis urbibus, multitudine annonam citius conſumptura. Inde ex bellici ſenatus conſulto, Pamelam verſus, oppugnationem è colle decernit, feliciore principio, quàm proceſſu. Nam colubrinis ex edito loco in urbem dominantibus, ingens quidem domorũ ſtrages edebatur, ſed conanti dein militi promovere ad foſſam aggerem, aquæ altè ſtagnantes obſtabant: & promoto etiam opere, foſſa rapido amne & pluviis aucta deportabat aliò, quæ immittebantur, explementa: ac doliaribus vimineiſque nequidquàm pontibus injectis, omnem ad muros aditum arcebat. Quare mutato conſilio, tranſlata eſt (non tamen priore penitus omiſſà) in contrariam partem oppugnatio. Sed quoniam animadvertêre, ſemilunare ante portam Gandavenſem propugnaculũ, quod deſtinabatur ad invadendum, adiri haud poſſe, niſi tranſmiſſo rivo, qui ex continuis imbribus prætumidus illac fluebat; ideòq; non niſi ponte, qui tenebatur hoſtili ſtatione, tranſiri poterat; Alexander aggerem ad hunc amnem ducere hoc aſtu cœpit. Noctu partem ejus moliebatur, ac manè ramalibus integebat, faſceſque ex eis aliquot ad amnis ripam deportabat: ac ſtationariis facilè interpretantibus, ea virgulta faſceſque ad explendum amnis alveum tranſmittendumque, comparari: eoque nec labori, quem inſanum irridebant, obviàm euntibus, tanto citius ad amnis oram aggere perventum eſt. Tum verò detecto opere, ac directis inde in ſtationarios campeſtribus tormentis, Farneſiani fugato hoſte tranſiêre pon-

De ſtatu urbis cognoſcit ex captivis.

Oppugnatur urbs ex una parte,

haud feliciter.

Mutatur oppugnatio, & contra ſemilunam dirigitur.
(*Ravellin.*)

ſed hic quoque rivus acceſſum arcet:

Aſtu tamen acceditur:

1582 tem: admotisque adversus propugnaculum majoribus machinis, post tertium oppugnationis diem, magna molis parte, ac vicina turri labefactatis dirutisque, propugnaculo potiti sunt: exciso prius à loci præsidiariis ponte, per quem ab ea munitione ad urbis mœnia iter erat.

& semiluna capitur:

Facinus quatuor Italorum.

IN HUIUS aggressione molis haud omiserim aliquorum facinus, audax quidem illud, & in ore militum ostenta hæc audaciæ demirantium, diù versatum. E lacunis alte propugnaculum ante stagnantibus, terreus exstabat limes, qui usque ad fossæ marginem pertinebat: inde in latus propugnaculi trames excurrebat alius, aquis occultatus, sed notus Aldenardensibus ad subitas eruptiones. His super aggeribus quo brevior erat via ad suffodiendam molem, eo erat inevitabiliùs exposita missilibus defensorum. Obtulere tamen se Alexandro Principi, ex ejus prætoriana cohorte, Itali quatuor: armatique pectus loricâ à scloporum pilis innoxiâ, præterea clypeo, ligone, ac pala, & super hæc armati adversus pericula, contemptu periculorum, limitem, quem dicebam ab aquis paulùm eminentem, singuli ob viæ angustias ingrediuntur. jussis interea ab Alexandro majoribus sclopetariis in propugnatores indesinenter explodere. Primus, is fuit Octavius à Voghera (placet enim fortium nomina à fortibus ausis non sejungere) parùm viæ confecerat, quum plumbeâ è mœnibus procellâ correptus, fractis primùm cruribus, mox pilâ subter loricam latus hauriente, procubuit, interiitque. Neque casu commilitonis absterritus I. Paulus Ferrarius, Cremona vulgò dictus, nec quidquam moratus, nisi quantum afferri sibi voluit fasces aliquot virgultorum, quibus latus hosti obversum, & clypeo caput obtegens, ad fossæ labrum intrepide pervenit: repertoque fossæ limite ex indiciis antea commonstrato, ad propugnaculi latus, crebras inter glandium emissiones, illæsus accessit.

(Striti)

Horum arma.

& successus.

fit. ibi ligone terram subtrahere festinans, tantum sibi munimenti circumdedit, quantum & terræ & fascium objectu jam crura genuaque, & mediam corporis partem absconderet, subduceretque hostium injuriis. Nec fossione intermissa, socio iter ingresso annuens, is erat I. Paulus Caporalis, ut properè succederet, animabat. qui eorumdem & ipse armorum genere, nec disparis animi firmitudine munitus, ad commilitonem, pilis suprà circùmque sibilantibus, impavidè ac fortunatè perrexit. Secutusque mox quartus, nulla re magis armatus, quàm se ipso: ac sociis feliciter additus, omnes operi pariter accincti, tantam ex ruinis complevere subjectæ fossæ partem, ut accedentibus jam fossoribus aliis, atque aliis: simulque muralibus tormentis propugnaculum quatientibus, primum expugnatæ molis decus meritò tulerint. Quos Alexander, exercitu coram, non contentus præcipuis extulisse laudibus, singulos centenis insuper aureis donatos; ex gregariis militibus, Cremonam quidem ad Centurionis VVallonum, reliquos autem duos, alterum ad instructoris, alterum ad signiferi gradus evexit. Neque Vogheram illaudatum, indonatumve præteriit: nam corpus ejus militari pompa efferri, proque anima mortuale sacrum præsens ipse cum ausæ, bellique Proceribus, celebrari voluit. Remuneratus fortassè liberalius immodica suorum ausa videri cuiquam potuit, nisi projectas istas & devotas morti animas ad manum esse in exercitu ad insolita quædam tentamenta sæpius expedire cognovisset.

1582

& remuneratio.

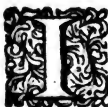
(sergente.)

DE

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ LIBER QVINTVS.

1582 Seditio in regiis castris,

INTEREA ferox in castris seditio cœpta est, occasione à stipendiis sumpta. Etenim ex pecunia, quam ab Rege acceperat Alexander, visum est ad alacritatem exercitus inter obsidionis labores excitandam, singula stipendia viritim dare. Et jam peditibus, equitibusque per centurias ac turmas accedentibus, nunciatur Alexandro, veterum Germanorum legionem, secessione facta, post castrorum septa infesto agmine constitisse, certam stipendium non accipere, nisi duplum, uti debebatur. Alexander, ut erat equo insidens, illuc unà cum Rubasio equitum Magistro confestim advolat. videt nihil pacata ad Imperatoris præsentiam legione, inter minas strepitusque, & concussiones armorum, duos milites raptum è signiferi manu vexillum ad terram affligere: & hastatos in fronte agminis, obversis in accedentem cuspidibus, vim parare. Enimverò ira incensus, incitato equo, primas hastas gladio submovens, atque agmen aperiens, terroremque & plagas ingerens, ad signiferum penetrat: vicinumq; inibi militem è collari arreptum tractumq; extra agmen asportat, ac suspendi illicò jubet. sed comperto innoxio, ideoque ad suos remisso, Rubasio mandat, equitatum protinus explicet, ac seditiosæ legioni circumducat. Tum advocato ad se legionis Tribuno, *Abi*, inquit, *& antequam in pervicaces promiscua cædeutar, è singulis centuriis binos milites, quos culpa propiores comperies, in præsentia*

Orta à Germanis ob stipendia.

Vexillum legionis ad terram projiciunt,

& vim parant.

(*nam tres sauciavi*) Audax Alexandri factum,

ejus verba ad Tribunum legionis:

ad me mitte. viginti missi sunt: omnesque eodem loco in furcas agi, legio ne hiscere quidem ausa spectavit. Quin ad censum statim rediens, evocari eos jubet ad militare æs cũ aliis accipiendum. veneruntque attoniti turbidique: non plus tamen æris, quàm quod oblatum antea fuerat, acceperunt. Admirantibus Rubasio, Mansfeldioque, atque aliis belli proceribus, qui Alexandrum mediis Germanorum hastis immistum viderant inhorruerantq; tantum animi tot contra armatorum vires uni fuisse. certè hispanæ legionis instructor, facti ferociam cum magnis olim Imperatoribus committendo, affirmare in suis commentariis non dubitavit, Nullum ex omni retrò antiquitate facilè dari qui militarem seditionem audaciore unquam aggressione compresserit. Vt meritò observatum sit, diuturnam post hæc in regio exercitu serenitatem, vix ulla seditionis infectam nube, ab insolitæ hujus fulguratione virtutis provenisse. Adeò NECESSE EST ut mediocritatem humanæ virtuti præscriptam excedat, quisquis homine major habendus sit.

1582 (*Alexander*) & pœna seditiosorum. & compressa seditio: magna cum admiratione primariorum belli ducũ. (*Alph. Vasquez sergent. mag.*) Vnius ex his dictum. & secutus hinc effectus.

COMPOSITIS in hunc modum rebus, captaque, uti dicebam mole portæ Gandavensi præstructa, inde ad mœnia produci cœptus est agger. Iamque pluribus viis intrabatur fossa, quum repentè Aldenardensium manipulus urbe egressus in fossores incurrit, interfectisque eorum nonnullis, omnibus fugatis, per centuriam Germanorum apud fossores agentium, terrorem ac cædem spargit. Aderat imminens operi Alexander, arreptâque hastâ è fugientis militis manu, ante fossæ marginem constitit, caputque viæ quam insederat, tandiù strenuè intrepidèque defendit, dum ad arma in exercitu conclamatum, ac milite undique procurrente, Aldenardenses intra urbem, non paucis amissis, rejecti sunt. Eodemque militum, qui accurrerant, impetu usus Alexander, compleri cespite,

Eruptio Aldenardensium, (*Rivessino*) reprimitur ab Alexandro.

1582 ſpite, virgultiſque foſſam, additumq; ſubruendis mœnibus ſterni jubet: mox foſſores, ac milites ſub cratibus in modum vinearum ac pluteorum antè comparatis, immittit in muros. Sed obſeſſi, jactis crebrò malleolis, faſcibuſque pice ac bitumine illitis, ac fervidâ arenâ conſperſis ardentibuſque; lignea accedentium tegumenta inflammabant, & corrumpebant: nec tabulas tantùm ea peſtis, ſed & militum corpora penetrabat, laceratiſque artubus pleroſque ab opere abſterrebat. donec cratibus recenti boum corio glebâque tectis, ſecurius inde mœnibus ſucceſſere. Quibus alicubi jam ſuffoſſis, viſum eſt majoribus tormentis oppugnationem urbis, mox & aggreſſionem aſcenſumque, ſi mœnium ruina pateretur, adornare. Sed intervenit hîc aliquid, quod ſicuti horrore præſentes, ita qui hæc legent, haud dubiè admiratione ſuſpendet. Intendebat Alexander, unà cum Valentino Mottæ Domino, locandis muralibus tormentis: &, ne longiùs à vallo operibuſque diſcederet, imperat eodem loco ſterni convivalem menſam. Illicò ſuper aliquot tympanis explicantur lintea, inferuntur epulæ: accumbit ipſe, juxtàque Rubaſius, Arembergius, Montinius, & Mottæus: convivium, & ſenatus. Parùm à principio aberant; quum emiſſus ingenti fragore ferreus globus, menſamque ſupervolitans, caput VVallonum Centurioni (hic eò advenerat, ab Alexandro impetraturus inter primos in urbis aggreſſione locum) impetu frangit: excuſſoque oſſe ex ejus capite, oculum eruit Manuini Domino, qui fortè illic aderat: præterea Præfecto cuſtodiæ Germanorum cum aliis adſtanti mediam abripit faciem: fratri Quæſitoris judicialium cauſarum cerebrum comminuit: inde epulas cruore fœdè commaculat, & convivas ſanie cerebroque aſperſos ſurgere ferali à menſa compellit. ſolus Alexander nec ſedem, nec vultum mutavit: tantummodò cæſorum caſu, præſertim

Foſſores ad ſubruendos muros ſub tegumentis accedunt, repelluntur, redeunt melius tecti & muros alicubi ſuffodiunt.

Atrox Alexandri periculum.

Convivæ.

Globus hoſtilis adſtantes convivio deſſcerpit: (Auditore del campo. dapes fœdat.

Immotus Alexander, ſterni iterum menſam jubet.

præsertim Centurionis (erat hic Licquii filius, spei magnæ adolescens) paulò commotior, jubet auferri illinc, humarique cadavera, alia induci in mensam lintea, alias dapes. precantique anxiè Mansfeldio, qui accurrerat, ut sibi Alexander, ut suis cautum vellet, placidè respondit, Consulerent sibi, ut vellent, alii: sibi certè fixum esse, non pati, ut rebelles aliquando glorientur, Alexandrum ab eis loco motum. perseveravitque eadem, qua cœperat, sui securitate convivari, magis extra ictum timoris, quàm tormenti. At conceptam in Aldenardenses iram effusurus, decretæ oppugnationi urbis insistit, tanto quidem incitatius, quanto majore Alenconium vi reversurum solvendæ obsidioni fama vulgaverat. Tentaverat id Alenconius à principio, Farnesiana castra contemplatus verius, quàm aggressus; inde verterat aliò vires, adoriendo nunc Cortracum, nunc Bredam, nunc Bapalmam: si fortè ab obsidione illum extraheret, quem expellere non potuerat. Sed frustrà omnia expertus; adjecisse rursus animum ad eam expeditionem, certè significasse obsessis, Gandavo moturum se properè cum exercitu, ac perruptis Hispanorum castris, Aldenardam intraturum palàm ferebatur. Id quod obsessis non tantum spei ad obsistendum, quantum Alexandro celeritatis attulit ad oppugnandum. Nam quatefactâ jam, inter turrim ac portæ molem, magnâ murorum parte, exæquatâque ruinis fossâ, subière milites: ac post acrem ancipitemque ad noctem usque pugnam, cadentibus utrinque compluribus, denique cedentibus loco præsidiariis, Farnesiani super hostili muro vallavere se se. Manè complures ex adverso trabes, sudesque prægrandes ac præacutas comportatas vident: quibus in hunc modum utebantur obsessi. singuli milites sudes singulas humi pangebant, pactas transversis clathris firmabát. eodemq; tempore post hanc sudium sepem fossores terram molien-

1582

(trium quos nominavi.)

& securus convivatur.

Inde ad pugnationem ardentius redit.

præsertim reversuro ad opem ferendam Alenconio:

qui prius frustra id conatus, retentaturus dicebatur.

(Rivellino)

Sed Farnesiani partẽ muri jam subeunt:

eoque potiuntur.

Ultra tamẽ progredi prohibentur à sudium sepe ingeniose fabricata.

1582 molientes, aggerem attollebant, postremumque militi receptum parabant. Sed jussis ab Alexandro militibus fossoribusque, sub coriaceis tegumentis, palorum ima suffodere, brevi eversis transmissisque cancillis, ad aggerem receptumque in extrema muri parte ventũ est. Tum verò de conditionibus dedendæ urbis agi cœptum: Aldenardæ primùm, mox in castris: utrobique dissentiente milite. quòd & cives populationi fortunarum suarum præcaverent, quarum extra metum erant præsidiarii: & regii milites Aldenardæ prædis inhiarent, quam tamen urbem Margaritæ matris patriam à cædibus, incendiis, aliisque flagitiis tueri, pietatis ac famæ ducebat Alexander. Itaque triginta tantummodò millibus florenûm civitati imperatis, ac statim in exercitum distributis: ceterùm conditionibus, in quas Tornacum est deditum, Aldenardæ impositis, post secundum obsidionis mensem, in oculis Alenconii Ducis, qui sesquihoræ itinere inde cum exercitu tendebat, urbe Flandriæ munitissima, celeritate summa, provisuque operum dies noctesque irrequieto, potitus est. Sanè Lanua, audito Rupellæ suæ casu, scriptis ad Orangium litteris ex Limburgensi arce, monuisse hominem dicitur, *Vt, quando Princeps Parmensis in potestatem redegerat Aldenardam, quascunque ad arces in posterum ille admoveret exercitum, juberet ipse, non expectata impressione, portas illicò pandi: neque enim munitionem ullam virtuti fortunaque Alexandri inexpugnabilem fore, post expugnatam tam celeriter Aldenardam.* Postero die urbem ingressus Alexander, atque inter divini solennia sacrificii, quo per annos quatuor Aldenarda caruerat, actis Victori Deo gratiis, mox præfecto urbi Manuyno Aubermonte, additis præter ejus milites, Germanorum uno, ac duobus VVallonum signis, reparandæ urbi Religionique, dies aliquot insumpsit. donec audito, Hispanos, Italosque Lu-

cem

Marginal notes:

qua eversa se dedunt Aldenardenses,

hac mulcta imposita.

(5. Julii.) atque in milites distributa.

laus Alexandri ab hac urbe capta:

Lanuæ litteris confirmata.

DE EXTERNIS militibus in Belgium redeuntibus.

cemburgum attigisse, lętus ea armatorum accessione, obviàm illis profectus est. 1582

ETENIM de reditu externorum transegerat jam cum Rege Vedastinus Abbas; sed ante illum acceptis Alexandri litteris Rex statim rescripserat, Definiret ipse Alexander quantum ab Hispania militum, quantum ab Italia mittendum. addideratque, Petrum Mediceum magni Etruriæ Ducis fratrem obtulisse ad eam rem operam suam, ac significasse, libenter Italos in Belgium ducturum se, jampridem cupidum sub Parmensi Principe militandi. hisce de rebus nihil ab se adhuc statutum, neque statuendum ante responsum ejus. Et Alexander significato militum numero, indicatisque ductoribus, de Mediceo perhonorificum id quidem sibi respondit: tamen sapientiæ Majestatis ejus reputandum relinquere, an expediret, per hanc qualemcumque patrocinii occasionem, aliter cum Italorum natione agi, quàm agatur cum Hispanis: quibus simul omnibus nemo unus, præter universi exercitus Ducem, salutari consilio præficitur, ne videlicet miles turbis ac factionibus obnoxius, habeat sub quo licentiùs peccet: præsertim quum hoc idem munus nonnullis Belgarum Proceribus non semel petentibus denegatum sit. Rex secutus Alexandri sententiam; millia Hispanorum quinque, quatuor Italorum, in legiones quatuor distributa, misit in Belgium: præfecitque legionibus hispanis Petrum Pacium, qui eas duceret, & Christophorum Mondragonium in Belgio degentem: italis Marium Carduinum Neapolitanũ earum ductorem, & Camillum à Monte in Belgio commorantem. Atque hæ duæ, (additis iis Italorum centuriis, quæ jampridem in hisce provinciis militabant) primæ fuerunt ex Italis inscriptæ in belgico exercitu legiones. tantò majore Tribunorum laude, quantò tunc severiore suffragio lectissimus quisque ad id muneris prætha-

(10. Majj)

Dubitat Rex an Mediceo tradat ducendos Italos.

Dissuadet Alexander:

causa.

Numerus hispanorum Italorumque:

(Petr. de Paz.)

eorum præfecti.

1582 præhabebatur. At vero equitatum, quem Rex legionibus adjunxit, Antonio Oliveræ, ante Hispanorum è Belgio discessum, equitum Commissario commendatum voluit. Ergo Alexander, præmissis Camillo, & Mondragonio, qui legionibus suis occurrerent, ipse assumpto Rubasio, aliquantùm progressus, Hispanos, (namque Itali pòst venêre) magna amoris significatione suscepit. Quod verò turbatum videret in ea gratulatione Rubasium, quasi in manus ac potestatem Hispanorum callidè adductum, Alexander multa de viri virtute, ac fide, apud Hispanorum ductores prolocutus, jussit eos in Rubasii complexum ire, illumque generalem in catholico exercitu Magistrum equitum consalutare. Quod ubi militariter factum, ipse ante Alexandrum provolutus, tantò ei obsequentiùs grates egit, quantò equitatus præfecturâ, quam dubitanter ad eum diem obtinuerat, tunc denique firmatum se vid[it]. Pari benevolentia exceptæ dein Italorum legiones: quas secuti sunt ex primaria Italiæ nobilitate complures, qui audito patere jam externis aditum in Belgium, quotidie adventabant. Namque inter primos adfuere Appius de Comitibus Ducis frater, & Comes Carolus Sanvitalis: mox Petrus Caetanus Ducis filius, Ludovicus Marchio Rangonus, Comites Cæsar Pepulus, ac Vinciguerra Sancolombanus: nec pòst multo Alexander Comes Sfortia, Rodulphus Baleonus, I. Vincentius Vitellius Chiappini filius, & Comes Achilles Trissinus, aliique nonnulli, quos & bellicæ cupido laudis, & Alexandri nomen honorarios milites attrahebat. Et in tempore hæc erant, crebrescente in dies fama auxiliarium è Gallia copiarum. Idque Parisiis hispanus Orator Tassius adnotato militum, qui parabantur, numero confirmabat. Addebatque, *Compertum sibi, ad hujus, & qui cum Alenconio erat exercitus, stipendia in singulos menses, quinquaginta*

Fit obviam hispanis Alexander,

& metu liberat Rubasium.

occurrit & Italis.

eorum primarii.

(quipe? Lux teronuela.)

(Venturini) opportunus hic externorum accessus fuit: (I. Papt.) ob famam tum militū ex Gallia pro Alenconio,

ginta aureorũ millia clàm promisisse fratri Henricũ Regem, coactũ videlicet à Medicea matre, quæ etiam stipendium Helvetiis solvendum in se receperat. Armannum verò Bironium ab aliquot diebus simulare se offensum Regi, ut discessionem, quam è Gallia meditatur in Belgium, nõ jussu Regis, sed odio aulæ obtendat. Et aliquanto pòst admonetur à Mottæo Gravelingæ Præfecto, visam per ea maria Gallorum classem: atque ex nonnullis, qui Gravelingam appulsi, capti fuerant, intellectum, esse in ea Gallos sclopetarios circiter septem millia, & hastatos Helvetios tribus millibus non pauciores, præter Gallos equites duo millia, & quatuor labara ex ordinariis regiis turmis: ductoribus omnium, Delphino Arvernorum Principe, atque Bironio, illo ad famam, hoc ad regimen assumptis. quin & profectionem Henrici Regis hoc tempore Lugdunum non aliò referebant aliqui, quàm ut invidiæ se ille subtraheret ob auxilia, quæ Reginam matrem Alenconio filio liberius per absentiam Regis submissuram intelligebat. Itaque Alexander militum, quos acceperat, plerisque in præsidia distributis, paucis secum ductis, post minora aliquot oppida cursim recepta, aditum hosti præclusurus, movit Aldenarda Cortracum versus. Ac primis castris Harlebecum Lisæ pagum tenuit, alteris non procul Menina stetit, tertiis Verovicum, inde Vormeseliam venit, tum Poperingam dies aliquot insedit exercitum in hostico alens. Hîc nunciatur ei, quadringentos Anglos, in queis nobiles multi, & Catholici complures, dissidio cum Gallis orto, petere, ut in Farnesianum exercitum admittantur. & Alexander admisit, usurus illis (ut scribit ad Regem) tamquam domesticis avibus ad alios evocandos, atque ad hostem suis interea militibus exuendum; forsan & ad arcem aliquam occulta illorum opera pertentandam. Nec spei falsus fuit. Namque ad illum Poperin-

1582

adjuvantibus Rege dissimulanter: & Medicea matre aperte:

tum classis Gallorum.

Eorum numerus,

(*Cornette*)

(*Monpensierius Dux*) & Duces.

(*Card. Granvel. ad Alex. 12. Sept.*)

Alexander occurrere hostibus venturis parat.

(*Lisæ flu.*);

(*Verbi*)

Addunt se ei centuriæ aliquot Anglorum, desertis Gallis.

(*7. Sept.*)

1582 gâ discedentem clàm venit nobilis Scotus cognomento Simplius, centuriæ pro fœderatis provinciis præfectus: aperitque, jampridem sibi decretum, patrare aliquid, quod hominem Regi addictum deceat. eo consilio Centurionis officium in Lirinensi civitate ab se emptum. posse proinde se, aditum in eam urbem, reclusâ portâ, quo tempore, quâve occasione condictum fuerit, aperire. pro successu nullâ mercede se pacisci, facto contentum. Alexander multis interrogationibus explorato consilio juvenis, adjungit illi Matthiam Corvinum Tiphernatem, veteranum solertemque Centurionem, sexque alios Italos spectatæ fidei milites: mandatque Corvino, educat è præsidiis Namurci, Philippopolis, Lovaniique, quæ ad rem opus fuerint, copias. Simplius Liram statim reversus, petitâque à Gubernatore potestate exeundi ad insidias Regiis, quos illac ituros accepisset, instruendas; sub mediam noctem cum viginti suorum urbe egreditur. Ac manè nondum albescente die, cum plaustris aliquot & captivis, qui videlicet se ex composito dederant, Liram redit, portam sibi suisque prædâ onustis aperiri quamprimùm postulat, ne fortè hosti superventuro expositi relinquantur. Dubitante Gubernatore, pervicit Simplii frater, qui Liræ & ipse præsidiarius agebat. reclusâque primâ ante vallum portâ admissus Simplius cum suis, extemplo Consulem, qui attulerat claves, obtruncat: portulisque reliquis apertis, Corvinus cum turmis equitum quatuor, ac totidem peditum cohortibus protinus accurrit: cæsisque, aut fugatis in aditu custodibus, jubet duo equitum signa obequitare urbis mœnia, cohortem unam insidere portam, ipse Simpliusque cùm reliquis copiis in urbem irrumpit, & Gubernatore, ac primariis quibusque diffugientibus, paucis præsidiariorum pugnam ausis, ac facile oppressis, omnibus repentinâ aggressione perculsis,

De tradenda Lira Alexandro propositum Scoti.

(Città di castello Filippe ville) Scotus astû componit:

& regios Liram inducit:

sis, Lira potiuntur: urbe haud quidem magna, sed egregiè munita, quæque ut Alexander scripsit ad Regem, si admoto milite expugnanda vi fuisset, profectò & multo sanguine, & impendio non minore decies centenis florenûm millibus constitisset. præter ingens commodum, quod ex ea ad Antverpiam, Mechliniam, Bruxellas, alíasque circà urbes, infestis excursionibus fatigandas, trahi possit. Quo æquius habuit Alexander, Scoti facinus ab se magni fieri, &, uti factum est, abundè compensari.

1582 non contemnendo eorũ emolumento. (7. Sept.)

INTERIM ipse audito, aliqua Gallorum signa, quæ præcesserant, Dunquerchæ jam excepta, & inde reliquis Alenconianis copiis adjuncta, munivisse se VVinocibergæ; rapit illuc exercitum, instructoque, hostem ad pugnam evocat. Is nihil primùm motus, ubi traduci copias ante oculos quasi per contemptum videt, immissis repentè aliquot sclopetariorum hastatorumque centuriis ex Gallis Anglisque, cum duabus turmis Raitrum, terga abeuntium invadit. quibus in hostem versis, eoque incalescente pugna ex multorum utrinque accessu, universa decernendum acie credebatur: sed multis suorum cæsis, castra repetere Alenconiani coacti sunt, ducto tamen captivo, quod Alexander indoluit, Balansonio Marchionis Varambonii fratre, Burgundorum equitum Præfecto: Salvago autem Matalonio Cæsiæ turmæ ductore, dum hastatos Anglos pugnam redintegrantes intrepidus excipit, oculo hasta transfixo, hærenteque intus fragmine, post biduum vi doloris extincto. Verùm quum neque hi ex munitionibus VVinocibergæ extrahi possent: neque promptum foret intercludere aliis accessum in Flandriam è mari, cujus portus in potestate ipsi haberent; una spes reliqua erat, in eorum consilia ubique intendere, atque inde occasionem congrediendi captare. Et occasio se se dederat, motis ad recuperandam Gaveram Alenconia-

PUGNA apud Bergam ad S. Winoci.

Alenconiani muniunt se Bergæ.

extrahuntur ad pugnam:

pugnant:

& fugantur, non tamen sine insigni captivo,

& viro forti cæso.

1582 conianis. In quos illicò dum fertur Alexander, audit eos mutato consilio, instructa militariter acie Gandavum petere. tantoque ipse concitatius præmittit cum quadraginta equitibus partim lanceariis, partim sclopetariis Cabreram hispanæ turmæ Subpræfectum, qui hostem insequatur, locumque & consilia ejus exploret, atque ad se referat. interim jubet milites curare corpora, & ante tertiam vigiliam instructos itineri, armorum in area præstò esse. Et Cabrera, inspecto hostium exercitu, captisque eorum tribus, jam retulerat, non procul inde exercitum constitisse, plaustris vehiculisque, aggerum loco, septum: ac mane Gandavum, motis castris, abiturum. Tunc Alexander, relictis Aldenardæ impedimentis, post mediam noctem præire jubet equites sclopetarios, ponè sequentibus lanceariis, quibus pedestres aliquot cohortes hastatorum, totidemque sclopetariorum furcillis tubos librantium immiscuit, sed ad celeritatem equis sarcinariis imposuit: ductoribus Georgio Basta equitatus universi Commissario, Antonio Oliverâ, & Marchione à Monte, Rubasii vicariis. Rubasio autem mandat, ut extremum hostis abeuntis agmen subindè carpendo, moretur, dum reliqua peditum accedat acies, cujus partem Mondragonio, partem Petro Pacio attribuit. ipse turmas aliquot sclopis leviter armatas sibi seponit, ad subita usurus. At Rubasius, & Montius cum equitatu progressi, vident incensis castrensibus tuguriis Gandavum versus incedere agmen, non ausi hostem acrius lacessere, vicinitate urbis confidentiorem. Et quamquam superveniens Alexander, increpitâ eorum morâ, ire eos compulit in extremam hostis aciem, paulùm ab exercitu abjunctam; hæc tamen acies impetum validè sustinuit, dum interim reliquæ suorum copiæ sub Gandavi mœnibus constitere. Ibi dispositis ad pugnam ordinibus, atque objectis in fronte plaustris,

PUGNA ad Gandavum cum Alenconianis.

(*Tenente*)

eorum consilia explorat Alexander.

(*Ante mediam noctē*)

suos armat:

(*moschettieri*)

& in hostē abeuntem immittit.

(*Baracche*)

cujus extrema invadere non audeat:

invadunt Alex. jussu:

Dispositio copiarum Alenconii,

plaustris carrisque communiti; Hispanum, si forte auderet, opperiebantur. Nec ideo destitit Alexander: sed quum jam pedestris acies adventasset, statuit sub ipsis Gandavensium oculis auxiliisque adoriri castra, sperans confertâ pugnâ, suis cum hoste implicitis haud multùm à mœnium tormentis noceri posse. Itaque bipartito peditatu, selectis hinc hastatis centum quinquaginta, Hispanis Burgundisque, & quingentis earumdem nationum sclopetariis: illinc sclopetariis totidem, Hispanis atque VVallonibus, atque hastatis trecentis plerisque Germanis; jubet Mondragonium ad dexteram, Pacium ad lævam moletrinas ac domos, quas ante castra insederant Alenconiani, simul aggredi, atque inde in curruum septa impressionem facere. Et fecère illi audacter, ac strenuè: raròque aliàs Hispani ferociùs invasere hostem, ostensuri, opinor, Belgis, quantum virium partibus accrevisset, Hispanorum accessu. Namque non domibus modò, ac moletrinis expulere stationarios, sed etiam in vehicula & carros invecti, duas ferè horas, nunc pulsi, nunc pellentes, tanto periculorum contemptu pugnarunt, ut eodem tempore & plaustris defensos invaderent, & plaustra aliqua, obnitente nequidquàm hoste, diriperent. Donec experti inexpugnabile vallum esse: & cadentibus suorum multis, qui ulterà progressi destinato ictu petebantur è mœnibus, Alenconio Orangioque inde pugnam incendentibus; ad signum ab Alexandro datum recepere se se, relatâ nonnullâ è curribus prædâ, & equis eorum aliquot abductis. majore utique ostentatione virtutis, quàm hostium clade. Quamquam hanc ipsam non fuisse minorem octingétis hostibus peremptis legi in Alexandri litteris ad Regem. quum tamen aliqui, & quidem ex iis qui interfuere, ad duo ferè millia extendant, nisi fortè secutis diebus, post Alexandri litteras statim missas, hic demùm

1582

& Alexandri.

Pugnatur.

Felicius ab Alex.

Numerus utrinque interfectorum: (30. Aug.)

1582

(Eq. R. Insaldus, & Alphons. Vasq. in commēt.)

demum numerus compertus eſt. Ex Farneſianis autem deſideratos non ſupra ducentos, propemodum omnes affirmant. Immo potuiſſe eo die omnem Alenconii exercitum deleri, ſi regius equitatus paulò à Gandavo remotius laceſſendo tenuiſſet hoſtem, Billium, ac Mondragonium, ac Procerum pleroſque, ex inſolito Hiſpanorum ardore conjectaſſe, ſcribit Alexander.

(30. Aug.)

Alenconius inauguratur Flandriæ Comes:

Interea dum Orangii operâ, ad avertendum acceptæ cladis ſenſum, feſtinato Alenconius apparatu, Gandavi ſparſis in populum miſſilibus, Comes Flandriæ ſalutatur; Alexander ad cohibendas excurſiones cùm Meninenſium in Inſulenſem agrum, tùm Cameraceſiorum per Hannoniam; caſtellum ad Liſam fluvium in conſpectu Meninæ apud Helvinum attollit, ac præſidio munit:

Alexander capit Cameraſeſiū, & Cluſam. (Cambreſi) & Ninovā, & Gaesbecum:

Cameraceſii caſtrum, Cluſamque repentino acceſſu territa in deditionem accipit. ad hæc Ninovam Egmontii Comitis arcem, & Gaesbecum, illam nuper à Lanua, hanc modò ab Alenconio captas recuperat: aliaſque alibi munitiones aut cōditionibus, aut vi capit. quum tamen tantâ hoc tempore fame premeretur Catholicus exercitus, ut in Ninovæ obſidione, ex qua *Ninovenſis fames* proverbio locum fecit, equis paſſim veſcerentur.

fames Ninovenſis.

(Sergente Maggiore:)

Narrabatque Conſalvus Gironus Pacianæ legionis inſtructor, quum ad mandata, uti ſolebat, accipienda adiiſſet Alexandrum, relicto ante ejus tentorium equo, reverſum nihil præter lora & ephippium reperiſſe: ex equo autem in fruſta à militibus diſcerpto, beneficii loco, pro nocturna cena, partem impetraſſe.

Alenconius expugnat Bronchorſtium, & Eſpelium, & alia nonnulla.

non ceſſantibus per eoſdem dies, quamquam ſimilia paterentur, Alenconiis atque Ordinum copiis. Nam pręter alia loca, Bronchorſtium & Eſpellium in Geldria expugnarunt: parùmque ab intercipiendo Lovanio abfuêre. Res ita ſe habuit.

LOVANII periculum ab Alenconianis. (29. Oct.)

COLLECTUS clàm Ordinum exercitus partim è Bruxellenſibus, Vilvordianis, ac Mechlinienſibus

ensibus præsidiis: partim ex Gallis, Anglisque Alenconianis, (fuêre circiter octo peditum millia, cum aliquot equitum signis) intempesta nocte, Lovanium contendunt: ac sub auroram scalis admotis, tribus è locis urbem invadunt. Erant in urbe veteranæ Italorum centuriæ duæ, VVallonum una, atque una Germanorum, cum Burgundica Balansonii turma, Fabio Maralonio urbanæ militiæ Præfecto. Hic ea nocte vigiles inspecturus mœnia circuibat, quum ecce circumsessam militibus urbem, hærentesque muris scalas videt. protinus ad arma conclamat, oculis, ore, consilio verè caput. accurritur: rejectisque uno aggressoribus loco, alio plures apparent: jamque alicubi superantibus Gallis, vexilla Alenconii Ducis infixa mœnibus aspiciebantur. Enimverò armatis tota urbe civibus, inque muros undique procurrentibus, incalescere pugna: Fabius modò auxilia distribuere, modò ad portas stationarios immittere: ubique suos provisu, manu, voce animare. donec, advectis in mœnia tormentis, cessere Alenconiani: gradumque tanquam jussi paulatim referentes, fugam militaris obsequii specie occultabant. sed egressi urbe cives præsidiariis immisti insecutique, fugæ confessionem expressere. Compertum est, ex aggressoribus præter complures casu aut ferro saucios, interiisse circiter ducentos: ex iisque desideratos primarios Centuriones duos, & quatuor vulneratos. paulò antequam hæc in Brabantia gererentur, magnis copiis apud Lochemum, Zutphaniæ provinciæ oppidum, certatum erat. Obsederat illud Franciscus Verdugus Frisiæ moderator, præmisso Iacobo Bronchorstio, Anholti, & Bredefortii Dynasta, germanicæ legionis Tribuno: evocatusque ex arce Crychembergensi Rogerius Veronicus loci Gubernator, suas VVallonum centurias nuper addiderat. atque horum opera, Lochemum aggeribus, castellis, recepti-

Margin notes: 1582 — eorum exercitus: — muros scalis ascendunt. — pugnant in mœnibus, — impares recedunt: — & fugantur, — (*Alex. ad Reg. 3. Novem.*) non sine cæde: — LOCHEMUM à Verdugo obsessum. — (*Tudertinus*)

1582 molientes, aggerem attollebant, postremumque militi receptum parabant. Sed jussis ab Alexandro militibus fossoribusque, sub coriaceis tegumentis, palorum ima suffodere, brevi eversis transmissisque cancillis, ad aggerem receptumque in extrema muri parte ventũ est. Tum verò de conditionibus dedendæ urbis agi cœptum: Aldenardæ primùm, mox in castris: utrobique dissentiente milite. quòd & cives populationi fortunarum suarum præcaverent, quarum extra metum erant præsidiarii: & regii milites Aldenardæ prædis inhiarent, quam tamen urbem Margaritæ matris patriam à cædibus, incendiis, aliisque flagitiis tueri, pietatis ac famæ ducebat Alexander. Itaque triginta tantummodò millibus florenûm civitati imperatis, ac statim in exercitum distributis: ceterùm conditionibus, in quas Tornacum est deditum, Aldenardæ impositis, post secundum obsidionis mensem, in oculis Alenconii Ducis, qui sesquihoræ itinere inde cum exercitu tendebat, urbe Flandriæ munitissima, celeritate summa, provisuque operum dies noctesque irrequieto, potitus est. Sanè Lanua, audito Rupellæ suæ casu, scriptis ad Orangium litteris ex Limburgensi arce, monuisse hominem dicitur, *Vt, quando Princeps Parmensis in potestatem redegerat Aldenardam, quascunque ad arces in posterum ille admoveret exercitum, juberet ipse, non expectata impreßione, portas illicò pandi: neque enim munitionem ullam virtuti fortunaque Alexandri inexpugnabilem fore, post expugnatam tam celeriter Aldenardam.* Postero die urbem ingressus Alexander, atque inter divini solennia sacrificii, quo per annos quatuor Aldenarda caruerat, actis Victori Deo gratiis, mox præfecto urbi Manuyno Aubermonte, additis præter ejus milites, Germanorum uno, ac duobus VVallonum signis, reparandæ urbi Religionique, dies aliquot insumpsit. donec audito, Hispanos, Italosque Lucem-

qua eversa se dedunt Aldenardenses,

hac mulcta imposita.

(5. Julii.) atque in milites distributa.

laus Alexandri ab hac urbe capta:

Lanuæ litteris confirmata.

DE EXTERNIS militibus in Belgium redeuntibus.

 1582

cemburgum attigisse, lętus ea armatorum accessione, obviàm illis profectus est.

ETENIM de reditu externorum transegerat jam cum Rege Vedastinus Abbas; sed ante illum acceptis Alexandri litteris Rex statim rescripserat, Definiret ipse Alexander quantum ab Hispania militum, quantum ab Italia mittendum. addideratque, Petrum Mediceum magni Etruriæ Ducis fratrem obtulisse ad eam rem operam suam, ac significasse, libenter Italos in Belgium ducturum se, jampridem cupidum sub Parmensi Principe militandi. hisce de rebus nihil ab se adhuc statutum, neque statuendum ante responsum ejus. Et Alexander significato militum numero, indicatisque ductoribus, de Mediceo perhonorificum id quidem sibi respondit: tamen sapientiæ Majestatis ejus reputandum relinquere, an expediret, per hanc qualemcumque patrocinii occasionem, aliter cum Italorum natione agi, quàm agatur cum Hispanis: quibus simul omnibus nemo unus, præter universi exercitus Ducem, salutari consilio præficitur, ne videlicet miles turbis ac factionibus obnoxius, habeat sub quo licentiùs peccet: præsertim quum hoc idem munus nonnullis Belgarum Proceribus non semel petentibus denegatum sit. Rex secutus Alexandri sententiam; millia Hispanorum quinque, quatuor Italorum, in legiones quatuor distributa, misit in Belgium: præfecitque legionibus hispanis Petrum Pacium, qui eas duceret, & Christophorum Mondragonium in Belgio degentem: Italis Marium Carduinum Neapolitanū earum ductorem, & Camillum à Monte in Belgio commorantem. Atque hæ duæ, (additis iis Italorum centuriis, quæ jampridem in hisce provinciis militabant) primæ fuerunt ex Italis conscriptæ in belgico exercitu legiones. tantò majore Tribunorum laude, quantò tunc severiore suffragio lectissimus quisque ad id muneris præha-

(10. Maji)

Dubitat Rex an Mediceo tradat ducendos Italos.

Dissuadet Alexander: causa.

Numerus hispanorum Italorumque: (Petr. de Paz.) eorum præfecti.

1582 præhabebatur. At vero equitatum, quem Rex legionibus adjunxit, Antonio Oliveræ, ante Hispanorum è Belgio discessum, equitum Commissario commendatum voluit. Ergo Alexander, præmissis Camillo, & Mondragonio, qui legionibus suis occurrerent, ipse assumpto Rubasio, aliquantùm progressus, Hispanos, (namque Itali pòst venêre) magna amoris significatione suscepit. Quod verò turbatum videret in ea gratulatione Rubasium, quasi in manus ac potestatem Hispanorum callidè adductum, Alexander multa de viri virtute, ac fide, apud Hispanorum ductores prolocutus, jussit eos in Rubasii complexum ire, illumque generalem in catholico exercitu Magistrum equitum consalutare. Quod ubi militariter factum, ipse ante Alexandrum provolutus, tantò ei obsequentiùs grates egit, quantò equitatus præfecturâ, quam dubitanter ad eum diem obtinuerat, tunc denique firmatum se vid[it]. Pari benevolentia exceptæ dein Italorum legiones: quas secuti sunt ex primaria Italiæ nobilitate complures, qui audito patere jam externis aditum in Belgium, quotidie adventabant. Namque inter primos adfuere Appius de Comitibus Ducis frater, & Comes Carolus Sanvitalis: mox Petrus Caetanus Ducis filius, Ludovicus Marchio Rangonus, Comites Cæsar Pepulus, ac Vinciguerra Sancolombanus: nec pòst multo Alexander Comes Sfortia, Rodulphus Baleonus, I. Vincentius Vitellius Chiappini filius, & Comes Achilles Triffinus, aliique nonnulli, quos & bellicæ cupido laudis, & Alexandri nomen honorarios milites attrahebat. Et in tempore hæc erant, crebrescente in dies fama auxiliarium è Gallia copiarum. Idque Parisiis hispanus Orator Tassius adnotato militum, qui parabantur, numero confirmabat. Addebatque, *Compertum sibi, ad hujus, & qui cum Alenconio erat exercitus, stipendia in singulos menses, quinquaginta*

[Margin notes:]

Fit obviam hispanis Alexander,

& metu liberat Rubasium.

occurrit & Italis.

eorum primarii. *(qui post Dux Sermonetæ.)*

(Venturieri) opportunus hic externorum accessus fuit: *(I. Bapt.)* ob famam tum militũ ex Gallia pro Alenconio,

ginta aureorū millia clàm promisisse fratri Henricū Regem, coactū videlicet à Medicea matre, quæ etiam stipendium Helvetiis solvendum in se receperat. Armannum verò Bironium ab aliquot diebus simulare se offensum Regi, ut discessionem, quam è Gallia meditatur in Belgium, nō jussu Regis, sed odio aulæ obtendat. Et aliquanto pòst admonetur à Mottæo Gravelingæ Præfecto, visam per ea maria Gallorum classem: atque ex nonnullis, qui Gravelingam appulsi, capti fuerant, intellectum, esse in ea Gallos sclopetarios circiter septem millia, & hastatos Helvetios tribus millibus non pauciores, præter Gallos equites duo millia, & quatuor labara ex ordinariis regiis turmis: ductoribus omnium, Delphino Arvernorum Principe, atque Bironio, illo ad famam, hoc ad regimen assumptis. quin & profectionem Henrici Regis hoc tempore Lugdunum non aliò referebant aliqui, quàm ut invidiæ se ille subtraheret ob auxilia, quæ Reginam matrem Alenconio filio liberius per absentiam Regis submissuram intelligebat. Itaque Alexander militum, quos acceperat, plerisque in præsidia distributis, paucis secum ductis, post minora aliquot oppida cursim recepta, aditum hosti præclusurus, movit Aldenarda Cortracum versus. Ac primis castris Harlebecum Lisæ pagum tenuit, alteris non procul Menina stetit, tertiis Verovicum, inde Vormeseliam venit, tum Poperingam dies aliquot insedit exercitum in hostico alens. Hîc nunciatur ei, quadringentos Anglos, in queis nobiles multi, & Catholici complures, dissidio cum Gallis orto, petere, ut in Farnesianum exercitum admittantur. & Alexander admisit, usurus illis (ut scribit ad Regem) tamquam domesticis avibus ad alios evocandos, atque ad hostem suis interea militibus exuendum; forsan & ad arcem aliquam occulta illorum opera pertentandam. Nec spei falsus fuit. Namque ad illum Poperin-

gâ

1582 adjuvantibus Rege dissimulanter: & Medicea matre aperte: tum classis Gallorum. Eorum numerus, (*Cornette*) (*Monpenserius Dux*) & Duces. (*Card. Granvel. ad Alex. 12. Sept.*) Alexander occurrere hostibus venturis parat. (*Lisa flu.*) (*Vervi*) Addunt se ei centuriæ aliquot Anglorum, desertis Gallis. (*7. Sept.*)

1582 gâ discedentem clàm venit nobilis Scotus cognomento Simplius, centuriæ pro fœderatis provinciis præfectus: aperitque, jampridem sibi decretum, patrare aliquid, quod hominem Regi addictum deceat. eo consilio Centurionis officium in Lirinensi civitate ab se emptum. posse proinde se, aditum in eam urbem, reclusâ portâ, quo tempore, quâve occasione condictum fuerit, aperire. pro successu nullâ mercede se pacisci, facto contentum. Alexander multis interrogationibus explorato consilio juvenis, adjungit illi Matthiam Corvinum Tiphernatem, veteranum solertemque Centurionem, sexque alios Italos spectatæ fidei milites: mandatque Corvino, educat è præsidiis Namurci, Philippopolis, Lovaniique, quæ ad rem opus fuerint, copias. Simplius Liram statim reversus, petitâque à Gubernatore potestate exeundi ad insidias Regiis, quos illac ituros accepisset, instruendas; sub mediam noctem cum viginti suorum urbe egreditur. Ac manè nondum albescente die, cum plaustris aliquot & captivis, qui videlicet se ex composito dederant, Liram redit, portam sibi suisque prædâ onustis aperiri quamprimùm postulat, ne fortè hosti superventuro expositi relinquantur. Dubitante Gubernatore, pervicit Simplii frater, qui Liræ & ipse præsidiarius agebat. reclusâque primâ ante vallum portâ admissus Simplius cum suis, extemplo Consulem, qui attulerat claves, obtruncat: portulisque reliquis apertis, Corvinus cum turmis equitum quatuor, ac totidem peditum cohortibus protinus accurrit: cæsisque, aut fugatis in aditu custodibus, jubet duo equitum signa obequitare urbis mœnia, cohortem unam insidere portam, ipse Simpliusque cum reliquis copiis in urbem irrumpit, & Gubernatore, ac primariis quibusque diffugientibus, paucis præsidiariorum pugnam ausis, ac facilè oppressis, omnibus repentinâ aggressione perculsis,

[Margin notes:]
De tradenda Lira Alexandro propositum Scoti.

(Città di castello Filippe ville) Scotus astû componit:

& regios Liram inducit:

sis, Lira potiuntur: urbe haud quidem magna, sed egregiè munita, quæque ut Alexander scripsit ad Regem, si admoto milite expugnanda vi fuisset, profectò & multo sanguine, & impendio non minore decies centenis florenûm millibus constitisset. præter ingens commodum, quod ex ea ad Antverpiam, Mechliniam, Bruxellas, aliasque circà urbes, infestis excursionibus fatigandas, trahi possit. Quo æquius habuit Alexander, Scoti facinus ab se magni fieri, &, uti factum est, abundè compensari. 1582 non contemnendo eorû emolumento. (7. Sept.)

INTERIM ipse audito, aliqua Gallorum signa, quæ præcesserant, Dunquerchæ jam excepta, & inde reliquis Alenconianis copiis adjuncta, munivisse se VVinocibergæ; rapit illuc exercitum, instructoque, hostem ad pugnam evocat. Is nihil primùm motus, ubi traduci copias ante oculos quasi per contemptum videt, immissis repentè aliquot sclopetariorum hastatorumque centuriis ex Gallis Anglisque, cum duabus turmis Raitrum, terga abeuntium invadit. quibus in hostem versis, eoque incalescente pugna ex multorum utrinque accessu, universa decernendum acie credebatur: sed multis suorum cæsis, castra repetere Alenconiani coacti sunt, ducto tamen captivo, quod Alexander indoluit, Balansonio Marchionis Varambonii fratre, Burgundorum equitum Præfecto: Salvago autem Matalonio Cæsiæ turmæ ductore, dum hastatos Anglos pugnam redintegrantes intrepidus excipit, oculo hasta transfixo, hærenteque intus fragmine, post biduum vi doloris extincto. Verùm quum neque hi ex munitionibus VVinocibergæ extrahi possent: neque promptum foret intercludere aliis accessum in Flandriam è mari, cujus portus in potestate ipsi haberent; una spes reliqua erat, in eorum consilia ubique intendere, atque inde occasionem congrediendi captare. Et occasio se se dederat, motis ad recuperandam Gaveram Alenconia-

PUGNA apud Bergam ad S. Winoci. Alenconiani muniunt se Bergæ. extrahuntur ad pugnam: pugnant, & fugantur, non tamen sine insigni captivo, & viro forti cæso.

1582 conianis. In quos illicò dum fertur Alexander, audit eos mutato consilio, instructa militariter acie Gandavum petere. tantoque ipse concitatius præmittit cum quadraginta equitibus partim lanceariis, partim sclopetariis Cabreram hispanæ turmæ Subpræfectum, qui hostem insequatur, locumque & consilia ejus exploret, atque ad se referat. interim jubet milites curare corpora, & ante tertiam vigiliam instructos itineri, armorum in area præstò esse. Et Cabrera, inspecto hostium exercitu, captisque eorum tribus, jam retulerat, non procul inde exercitum constitisse, plaustris vehiculisque, aggerum loco, septum: ac mane Gandavum, motis castris, abiturum. Tunc Alexander, relictis Aldenardæ impedimentis, post mediam noctem præire jubet equites sclopetarios, ponè sequentibus lanceariis, quibus pedestres aliquot cohortes hastatorum, totidemque sclopetariorum furcillis tubos librantium immiscuit, sed ad celeritatem equis sarcinariis imposuit: ductoribus Georgio Basta equitatus universi Commissario, Antonio Oliverâ, & Marchione à Monte, Rubasii vicariis. Rubasio autem mandat, ut extremum hostis abeuntis agmen subindè carpendo, moretur, dum reliqua peditum accedat acies, cujus partem Mondragonio, partem Petro Pacio attribuit. ipse turmas aliquot sclopis leviter armatas sibi seponit, ad subita usurus. At Rubasius, & Montius cum equitatu progressi, vident incensis castrensibus tuguriis Gandavum versus incedere agmen, non ausi hostem acrius lacessere, vicinitate urbis confidentiorem. Et quamquam superveniens Alexander, increpitâ eorum morâ, ire eos compulit in extremam hostis aciem, paulùm ab exercitu abjunctam; hæc tamen acies impetum validè sustinuit, dum interim reliquæ suorum copiæ sub Gandavi mœnibus constitere. Ibi dispositis ad pugnam ordinibus, atque objectis in fronte plaustris.

[Margin notes: PUGNA ad Gandavum cum Aleconianis. | (*Tenente*) eorum consilia explorat Alexander. | (*Ante mediam noctē*) | suos armat: | (*moschettieri*) | & in hostē abeuntem immittit. | (*Baracche*) | cujus extrema invadere non audent: | invadunt Alex. jussu: | Dispositio copiarum Aleconii,]

plaustris carrisque communiti; Hispanum, si forte auderet, opperiebantur. Nec ideo destitit Alexander: sed quum jam pedestris acies advenrasset, statuit sub ipsis Gandavensium oculis auxiliisque adoriri castra, sperans consertâ pugnâ, suis cum hoste implicitis haud multùm à mœnium tormentis noceri posse. Itaque bipartito peditatu, selectis hinc hastatis centum quinquaginta, Hispanis Burgundisque, & quingentis earumdem nationum sclopetariis: illinc sclopetariis totidem, Hispanis atque VVallonibus, atque hastatis trecentis plerisque Germanis; jubet Mondragonium ad dexteram, Pacium ad lævam moletrinas ac domos, quas ante castra insederant Alenconiani, simul aggredi, atque inde in curruum septa impressionem facere. Et fecêre illi audacter, ac strenuè: raròque aliàs Hispani ferociùs invasere hostem, ostensuri, opinor, Belgis, quantum virium partibus accrevisset, Hispanorum accessu. Namque non domibus modò, ac moletrinis expulere stationarios, sed etiam in vehicula & carros invecti, duas ferè horas, nunc pulsi, nunc pellentes, tanto periculorum contemptu pugnarunt, ut eodem tempore & plaustris defensos invaderent, & plaustra aliqua, obnitente nequidquàm hoste, diriperent. Donec experti inexpugnabile vallum esse: & cadentibus suorum multis, qui ulträ progressi destinato ictu petebantur è mœnibus, Alenconio Orangioque inde pugnam incendentibus; ad signum ab Alexandro datum recepere se se, relatâ nonnullâ è curribus prædâ, & equis eorum aliquot abductis. majore utique ostentatione virtutis, quàm hostium clade. Quamquam hanc ipsam non fuisse minorem octingétis hostibus peremptis legi in Alexandri litteris ad Regem. quum tamen aliqui, & quidem ex iis qui interfuere, ad duo ferè millia extendant, nisi fortè secutis diebus, post Alexandri litteras statim missas, hic demùm

1582

& Alexandri.

Pugnatur,

Felicius ab Alex.

Numerus utrinque interfectorum: (30. Aug.)

1582 demum numerus compertus est. Ex Farnesianis autem desideratos non supra ducentos, propemodum omnes affirmant. Immo potuisse eo die omnem Alenconii exercitum deleri, si regius equitatus paulò à Gandavo remotius lacessendo tenuisset hostem, Billium, ac Mondragonium, ac Procerum plerosque, ex insolito Hispanorum ardore conjectasse, scribit Alexander.

(Eq Rinaldius, & Alphons. Vasq. in commēt.)

(30. Aug.)

Alenconius inauguratur Flandriæ Comes:

Interea dum Orangii operâ, ad avertendum acceptæ cladis sensum, festinato Alenconius apparatu, Gandavi sparsis in populum missilibus, Comes Flandriæ salutatur; Alexander ad cohibendas excursiones cùm Meninensium in Insulensem agrum, tùm Cameracesiorum per Hannoniam; castellum ad Lisam fluvium in conspectu Meninæ apud Helvinum attollit, ac præsidio munit: Cameracesii castrum, Clusamque repentino accessu territa in deditionem accipit. ad hæc Ninovam Egmontii Comitis arcem, & Gaesbecum, illam nuper à Lanua, hanc modò ab Alenconio captas recuperat: aliasque alibi munitiones aut cōditionibus, aut vi capit. quum tamen tantâ hoc tempore fame premeretur Catholicus exercitus, ut in Ninovæ obsidione, ex qua *Ninovensis fames* proverbio locum fecit, equis passim vescerentur. Narrabatque Consalvus Gironus Pacianæ legionis instructor, quum ad mandata, uti solebat, accipienda adiisset Alexandrum, relicto ante ejus tentorium equo, reversum nihil præter lora & ephippium reperisse: ex equo autem in frusta à militibus discerpto, beneficii loco, pro nocturna cena, partem impetrasse. non cessantibus per eosdem dies, quamquam similia paterentur, Alenconiis atque Ordinum copiis. Nam prçter alia loca, Bronchorstium & Espellium in Geldria expugnarunt: parùmque ab intercipiendo Lovanio abfuêre. Res ita se habuit.

Alexander capit Camerasesiū, & Clusam. (Cambresi) & Ninovā, & Gaesbecum:

fames Ninovensis.

(Sergente Maggiore:)

Alenconius expugnat Bronchorstium, & Espellium, & alia nonnulla.

LOVANII periculum ab Alenconianis. (29. Oct.)

COLLECTUS clàm Ordinum exercitus partim è Bruxellensibus, Vilvordianis, ac Mechliniensibus

ensibus præsidiis: partim ex Gallis, Anglisque A- 1582
lenconianis, (fuêre circiter octo peditum millia, cum aliquot equitum signis) intempesta nocte, Lovanium contendunt: ac sub auroram scalis admotis, tribus è locis urbem invadunt. Erant in urbe veteranæ Italorum centuriæ duæ, VVallonum una, atque una Germanorum, cum Burgundica Balansonii turma, Fabio Matalonio urbanæ militiæ Præfecto. Hic ea nocte vigiles inspecturus mœnia circuibat, quum ecce circumsessam militibus urbem, hærentesque muris scalas videt. protinus ad arma conclamat, oculis, ore, consilio verè caput. accurritur: rejectisque uno aggressoribus loco, alio plures apparent: jamque alicubi superantibus Gallis, vexilla Alenconii Ducis infixa mœnibus aspiciebantur. Enimverò armatis tota urbe civibus, inque muros undique procurrentibus, incalescere pugna: Fabius modò auxilia distribuere, modò ad portas stationarios immittere: ubique suos provisu, manu, voce animare. donec, advectis in mœnia tormentis, cessere Alenconiani: gradumque tanquam jussi paulatim referentes, fugam militaris obsequii specie occultabant. sed egressi urbe cives præsidiariis immisti insecutique, fugæ confessionem expressere. Compertum est, ex aggressoribus præter complures casu aut ferro saucios, interiisse circiter ducentos: ex iisque desideratos primarios Centuriones duos, & quatuor vulneratos. paulò antequam hæc in Brabantia gererentur, magnis copiis apud Lochemum, Zutphaniæ provinciæ oppidum, certatum erat. Obsederat illud Franciscus Verdugus Frisiæ moderator, præmisso Iacobo Bronchorstio, Anholti, & Bredefortii Dynasta, germanicæ legionis Tribuno: evocatusque ex arce Crychembergensi Rogerius Veronicus loci Gubernator, suas VVallonum centurias nuper addiderat. atque horum opera, Lochemum aggeribus, castellis, recepti-

eorum exercitus:

muros scalis ascendunt.

pugnant in mœnibus,

impares recedunt:

& fugantur,

(*Alex. ad Reg. 3. Novem.*) non sine cæde:

LOCHEMUM à Verdugo obsessum

(*Tudertinus*)

1582 busque, Verdugus perquàm validè circumsepserat. sed recente subsidiorum ope, ductoribus Com. Holachio, & Gulielmo Nassavio, captis aliquot ex iis munitionibus, commeatus in urbem illatus est. Et quamquam novo Anholtii, & Veronici conatu, sub adventum Com. Mansfeldii, atque Altapennii, ea rursum castella recepta sunt; longè tamen majoribus legionum auxiliis, quæ Alenius, & Norritius Gallorum Anglorumque Tribuni ab Duce Alenconio attulere, obsisti diutius haud potuit: præsertim desiderato, magna utique jactura, Anholtio, dum castellum collustrat, pilâ trajecto, ejusque legionis Subtribuno lethaliter saucio, postea extincto. Itaque amissâ in præsens Lochemi expugnandi spe, Verdugus Grollam, Altapennius, ac Mansfeldius in Brabantiam, Veronicus in Subtribuni locum delectus, Bredefortium ad Anholtii uxorem, in regiis partibus continendam concessere. Verùm aliquanto pòst capto à Verdugii copiis Stenovico, Transiselaniæ oppido, Lochemianæ jacturæ satisfactum est. Quod oppidum tot pridem viribus ac sanguine frustrà tentatum, mirum profectò, quàm levi paucorum conatu repentè ceciderit: dum plus nocet sua cuique incuria, quàm aliena violentia.

ac post varia tentamenta,

amissa potiundi spe, ab eodem relictum (in fine Septembris.)

(Overissel.)

(Stenebicum)

ADMONITUS Verdugus, Stenovicum, hostium securum, posse certa ejus parte scalis applicitis conscendi; ad explorandam fossæ, in quam amnis influit, altitudinem, rusticæ puellæ astu usus est: quæ projectum in fossam pileum, quasi à vento excussum extractura, dum aquam intrat, atque hac atque illac errabunda alveum metitur; animadvertit, aquam alicubi non genibus altiorem. Secutusque relationem puellæ Tribunus Tassius à Verdugo cum parte copiarum eò missus, sub primam per obscuræ noctis horam ad muros accessit, locum agnovit, scalas apposuit. Fortè ea nocte, magno apparatu cenam

STENOVICI expugnatio, (Blocfila amnis.) Altitudo aquæ circa urbem lepido astu exploratur: (Verdugus in Commēt. l.3. I. Bapt. Tassius)

1582

cenam instituerant victores Stenovicani : nam biduo antè, Hasseletum vicinum oppidum Catholicumque, eoque invisum ceperant, ac diripuerant. multisque in sacras Cælitum imagines impiè debacchati, aliquot eorum simulacra, cum reliqua præda Stenovicum asportaverant. ac post agitatum per varias contumelias diem adversus ea Divorum signa, appetente jam nocte, alia editis in locis è furca suspendunt, aliqua armis induta jubent homines insani excubias in mœnibus agere, dum ipsi ad reliquum Hasseletanæ victoriæ assumendum opiparè cenatum irent. Sed impii perduelles in perniciem nempè suam Cælites armarunt. Eâ ipsâ cenæ horâ, eaque planè mœnium parte, in qua Divorum signa ad stationem disposuerant, Tassiani milites, quasi porrectâ à Cælitibus jam mœnia obtinentibus manu, muros scandunt, obsistente nullo : atque ab inspecto sacrilegorum scelere ferociores oppidum invadunt, ultionem ac stragem partes in omnes ferunt, militibusque supra trecentos interfectis, oppidanis post prędam populationemque pecunia mulctatis, ne uno quidem suorum amisso, nec alia quàm triginta aureorum impensa, queis rusticam puellam donavere, prævalida Transiselaniæ arce, pro qua toties dimicatum fuerat, potiuntur.

Securitas Stenovicanorum post captū Hasseletum : & eorum impietas in simulacra Sanctorum.

Quorum non dubia ope muros scandunt Tassiani: multisque hostium interfectis,

ipsi ne uno quidē amisso, oppido potiuntur.

AT VERO Dux Alenconius, qui ob liberatum, Gallorum in primis ope, Lochemum, gaudio gestierat, auctus expectatis dudum è Gallia copiis, (nequidquàm aditum illis intercludere conato Parmensi Principe) Antverpiæ insolita pompæ significatione testari lætitiam voluit : occasione accepta ex natalitio Domini die, nova dierum anticipatione celebrando. Etenim Pontifex Gregorius Tertius decimus, correcta erratione anni, novum ad sacros præcipuè fastos ordinandos Kalendarium Christianis populis proposuerat. Id sibi & imitatione Henrici fratris Galliæ Regis, & sua in Romanum Ponti-

De INVASIONE Antverpiæ à Gallis attentata. (17. Nob.)

Alenconius lætus ob liberatum Lochemū, & ob novas Gallorum copias,

juxta novū Gregorianum Kalendarium,

1582 ficem veneratione suscipiendum putavit Alenconius. eodemque authore à plerisque fœderatis Belgii urbibus ea suscepta est anni correctio, prçterquàm ab una alterave provincia hæreticorú, quibus toto cælo, atque anno errare toto, grave non est. Iamque instabat quintus decimus Decembris dies, qui, quòd expunctis diebus decem, pro vigesimo quinto numeraretur, Domini adscribendus Natali erat. Ergo in summo hominum concursu ad Divi Michaëlis templú Alenconio attributum, ipse gallica nobilitate comitatus egit ibi pro rebus feliciter gestis nascenti Deo grates: secutisque diebus, Ordinum legatis epulo aliquoties exceptis & gratulationem extendit, & simul occasionem magnum quid aggrediendi nactus est. Nam qui recens è Gallia venerant belli Proceres, animadverso Alenconii Ducis imperio longè, quàm sibi persuaserant, restrictiore; Regii juvenis servile regimen, & aliorum, qui apud illum agerent, vilem patientiam indignabantur. Idque quum apud Ioannem Bodinum, Duci apprimè gratum, ejusque secretioris scrinii custodem quererentur, is haud cunctatus exponit Duci suorum querimonias: *Admirari omnes, in precario illo imperio, tolerantiam ejus, qui regendis populis natus, & quem aliquando Regem adoratura sit Gallia, nunc se intra inania Brabantiæ Ducis, & Flandriæ Comitis nomina, sine imperandi potentia, sine subditorum obsequio, sine armorum arbitrio, contrahi passus sit. Ærarium, vectigalia, pœnas, præmia, apud Ordines esse. Quid ei relictum, non concesso arcano Senatu, uti aliis retrò Principibus: non admissis intra arces militibus, non decretis pro aula proventibus? Aspiceret ad Archiducem Matthiam in Germaniam indignè remissum: Philippum ipsum Regem principatu belgico superbè dejectum consideraret. immò sui meminisset, secumque reputaret ipse, quàm propè fuerit in proximo Antverpiensi tumultu, ut ei non imperium modò, sed etiam vita, unà cum omni*

celebrat natalē Domini diem.

Gallis displicet restrictum & precarium imperium Alenconii,

eumque ad Brabantiæ principatū vi firmandum animat suorum nomine Bodinus in hunc modum,

(In Orangii sauciatione)

Gal-

Gallorum gente, à furente populo eriperetur, nisi 158
perniciem avertisset Orangius? futurus proinde
hujus beneficii nō minus superbus ostentator, quàm
gravis exactor. Quapropter excogitaret aliquando rationem, quâ ita regimen constabiliret, ut quod
tunc authore Orangio Antverpienses non perfecere, in posterum in aliena non sit manu, ne non possint. Sibi quidem in præsentia promptam firmandæ
potentiæ occasionem videri: si legatos provinciarum, quos unà coactos tanto ipse nunc honore, epularumque magnificentia excipiebat, rogatos vellet,
ne gravarentur ad provincias referre, ut, quando
à Galliæ Rege tantum auri hominumque insumeretur, insumendumque dein esset ad Belgarum patrocinium, neglecto periculo evocandi in Galliam
Hispanorum arma; Ordines publico decreto definirent, Belgium, decedente absque liberis Alenconio,
regno adnexum gallico manere. Sic illos & Regi
pro bello, quo se gravissimo implicet, proque sumptibus, queis regnum oneret, relaturos meritò gratiam: & Belgio Galliæ inserto stabilius adversus hostem consulturos. Id si legati probent, & Ordines decernant; Regem longè intentiore cura belgicas provincias respecturum, ut Galliæ suæ partem: & Regis fratri novis è Gallia subsidiis aucto aliam profectò securitatem, aliam à Belgis dignationem accessuram. Si renuant, ac deprehendantur, velle gallicum aurum & militem, non imperium nostrum;
vim intrepidè parandam, neque permittendum, ut
Brabantiæ Duce à Belgis eluso; Hispania bono, Gallia exhauriatur. Bathoreum Poloniæ Regem similia à Nobilitate passum, armatis aliquando munitum, post evocatos increpitosque senatores, in hac
verba concionem demisisse. Quando se in Regnum
ultrò advocassent, sibique non ut in ludo personam
Regis imposuissent, velle sibi extra scenam ac fabulam à Polonis obsequium seriò præstari. Quantò id
usurpari tutius in præsentia ab eo posse, tot è Galliæ
copiis, Ducibusque subnixo? Quorum armis asserendum aliquando in libertatem esse Belgii Prin-

1582 *cipatum, ne illum populi & se dedisse imputent, & retineant. Denique rarò sine vi ac sanguine dominia parari: nec alia Regum principia fuisse. sed quos initio Dominos pati coacta sunt provinciæ, eos deinde Augustos, ac Patres patriæ certatim veneratas esse.* Plura hæc erant, quàm ut his opus haberet Alenconius, ad præceps quodque consilium pronus. Nec deerant, quæ illum per eos dies irritaverant. Nam quum Philippum Plessii Dominum, qui Navarræi legatus advenerat Antverpiam, secretis congressionibus cum Orangio, ac provinciarum Procuratoribus multa quotidie agitantem observasset: ac certi aliquid exprimere ex illo nequivisset; offensus, quòd inscio inconsultoque se, pleraque & magna conficerent; non modò ex eo Gallorum pari, quos in senatum adlegere ei facultas erat, nullum delegit, ne deligeret Plessium, uti rogabat Orangius: sed etiam simulato negotio, per notæ fidei hominem ad Margaritam sororem transmittendo, Plessium Antverpiâ submovit. Ergo tergiversantibus provinciarum legatis ad ea, quæ de Belgio Galliæ adnectendo ex Bodini consilio proponebantur, ipse tantò faciliùs ad vim animum appulit, quantò eadem sibi à pluribus belli ducibus, (aliqui tamen ac meliores improbabant) non dubio eventu suggeri audiebat. quorum arbitrio rem in hunc denique modum compositam, atque peractam, uti fidus homo Antverpia scripsit ad Alexandrum, atque hic ad Regem, ego summatim hîc expediam. Tribunis, qui Dunquerchæ, quique Brugis, quique Teneramundæ, quique aliis Flandriæ in urbibus, cum gallicis cohortibus agitabant, mandatum est, ut uno omnes die, is fuit xvj. Kal. Februarii, ea loca excitatis pro ingenio tumultibus, armis occuparent: debitamque Alenconio, tanquam Flandriæ Comiti, provinciam jure belli captam, gallico nomini assererent. Alenconius Antverpiam sibi delegit subigendam:

Movetur per hæc ad facinus Alenconius:

(Mons de Plessu)

præsertim offensus adventu Plessii.

(Conjux Navar. Regis.)

Invadēdas Flandriæ urbes aliis committit:

16. Jan. 1583

sibi seponit Antverpiā,

capta

capta occasione ex Eindovia Brabantiæ oppido, ad quod expugnandum per eos dies immiserat Bonivettum, cum parte gallici exercitus: quæ tunc expeditio quoniam feliciter processerat, majores ad se copias festinare jusserat, veluti moturus eas in hostem, ad victoriam prosequendam. Postquàm illæ advenêre, & apud Burgerhoutum Antverpiæ pagum posuere castra; ipse per speciem lustrandi ac recensendi exercitus, Nobilibus suis comitatus, aliisque gallis helvetiisque militibus, qui Antverpiæ tunc erant, circiter quadringentis, ex suis ædibus ad portam urbis Chipdorpiam tendit. ibi repertis, qui è Burgerhouto aderant, equitibus ferè trecentis, super ponte, ac fossæ margine Ducem operientibus, egressus prima interiore porta, in aditu secundæ, ad suos conversus urbem manu monstrans, ac donans; *Eja filii*, inquit, *vestra est Antverpia.* statimque cœpta custodum cædes à Prætorianis, ipse incitato equo contendit in castra, Galli in mœnia portæ vicina conscendunt, captam urbem inclamant. Quorum ad vocem tesseramque, qui è castris, urgente Alenconio, properabant, sexcenti primùm equites, mox tria peditum millia, explicatis signis in urbem irruunt. pars Cæsaream ad portam, pars ad rubram, occupatis propugnaculis, tormenta in urbem convertunt: equites, peditesque per vias ac fora sparguntur, *Missam, ac Ducem*, confusis clamoribus ingeminantes. attonitâ ignarâque civitate, quò voces, quò arma spectarent. cur eos, quos modò quietos & amicos in iisdem sedibus habuerant, nunc hostes, & cruentos aspicerent? Erantque, qui tumultum interpretarentur à rixa hæreticos inter, & catholicos Ducis aulicos exortum. Verùm ubi, tumultu increbrescente, sterni cives, intrari expilarique domos, mercatorum Basilicam (Bursam vocant) hostiliter invadi animadvertunt, intellectâ jam proditione,

1583

cujus invadendæ signum dat.

Invaditur urbs.

Pugnatur.

tris

1583 æris campani ſigno ad arma cives evocantur: catenæ in aditu viarum illicò tenduntur: plebs, nobilitas, viri, feminæ, religione inſtitutiſque quantumvis inter ſe diverſi, conſociatis omnes animis, pro fortunis, pro patria, pro ſuis capeſſunt arma, miſcent iras, junctiſque dexteris mutuam ſibi, ad mortem uſque, fidem vovent. Ac momento tota paſſim urbe conglobati civium atque externorum manipuli, Gallis ſeſe objicere: artifices operæque ex officinis proſilientes, arreptis, quæ aut in manibus erant, aut ſors offerebat, inſtrumentis, in hoſtem ferri: mulieres ex ædium feneſtris, ac tectis ſaxa tegulaſque devolvere: alii ex abdito domorum ſclopos in ſubjectos dirigere, tanta aliquorum ferocia, ut non deeſſent, qui deficientibus plumbeis pilis, mummos è crumena promptos, dentibuſque utcunque manſos, atque in tubos raptim injectos exploderent, hoſtemque auro inhiantem, auro conficerent: donec Galli, capto eorum duce Fervacio, nec novis auxiliis ſuccedentibus, paulatim langueſcere, ac reditum reſpectare: mox effuſè Chipdorpiam repetere, plus ibi ſtragis, quàm effugii reperturi. Namque Helvetii ab Alenconio juſſi per Cronerburgenſem portam inferre in urbem ſigna, eâ clausâ, longo circuitu ad Chipdorpiam ſerò tendentes, dum illic jam fugientium multitudinem offendunt, obverſiſque haſtarum ſpiculis eos ſiſtere, & ipſi urbem intrare connituntur, ſupervenientibus à tergo aliis aliiſque, mutuo hominum equorumque occurſu impulſi implicitique, tam multi anguſto in aditu proculcati ac protriti cumulabantur, ut duorum altitudinem hominum exæquaret cadaverum ſtrues. Et aggerebatur ſtrues, dum ſuper ea nobiles complures relictis equis tranſcendere pertentantes, ab inſequentibus civibus, non irritis glandium emiſſionibus trajecti, ad cæſorum acervos addebantur. Interim Alenconius incer-

Repelluntur Galli, (Vilu porta)

magna cum ſtrage,

tus animi, quo res loco intus foret, variè fluctuabat. quòdque è longinquo prospiceret, multos è mœnibus præcipites ferri, neminem urbe egredi, cujus portam sui tenerent; modò faustum id sibi, modò secus interpretabatur. At ubi observavit, eos, qui à se mittebantur, tormentis ex urbe peti: atque Helvetiorum legionem Gallis permistam in castra perturbatè contendere; tunc enimverò ex infelici successu temeritatem consilii sui primùm sensit, ac damnavit. Crevitque immensùm dolor, audita strage Nobilium tanta, ut non pauciores ducentis quinquaginta interempti ex eo ordine nominarentur, præter captos ex eadem nobilitate complures. Quippe occurrebat animo dedecus odiumque, quo per Galliam apud præcipuas quasque familias laboraturus esset. Accedebat reliqua Gallorum cædes, quam initio ad mille quingentorum octoginta trium omninò pervenisse affirmarunt aliqui: cladem, opinor, eò extendentes, ut anno, qui tunc agebatur, millesimo quingentesimo octogesimo tertio, cæsorum numerum adæquarent. Ego ex litteris, quas laudavi, compertum habeo, biduo, quod humandis corporibus insumptum est, ex urbis quidem fossis, in quas aut acti sunt, aut egêre se Alenconiani, circiter quadringenta hominum cadavera extracta esse: per urbem verò, intraque domos, ac potissimùm in porta, apud quam Gallorum tumulus hodieq; monstratur, ac busta Gallica non nemo appellat, paulò supra nongentos occubuisse: ex civibus autem ferè centum interfectos. præter saucios, quos utrinque permultos continuata in dies funera ostendebant. Quorum ad numerum adjungentes aliqui eos, qui fugiente Alenconio cum exercitu, ac tranante Diliam amnem magnis tunc imbribus, ac retentis aquis à Mechliniensibus immodicè inflatum, submersi sunt; duo Gallorum millia desiderata esse in Antverpiensi clade non absurdè con-

[Margin notes: 1583 — Nobilium, & aliorum. — (*Miræus in Chronico Belgico.*) nec sine aliqua civium. — (*Mille submersos scribit Reidanus l. 3.*) — Numerus mortuorum Alencon.]

1583

1576 (Vide l. 8. Decad. 1.) Comparatur hæc invasio gallica cum hispanica. (Galli)

confecerunt. Fuere multi, qui aggressionem hanc componentes cum ea, qua paucis antè annis, Hispani eandem urbem invasere, magnoperè admirarentur, unde illa feliciter Hispanis, hæc Gallis secus acciderit? quum, uti ajebant, contrà esse debuisset: quando hi civitatem inopinantem atque imparatam, civesque per suas quemque domos prandii hora (nam hęc delecta) desidiosè agentes aggressi sunt: Hispani autem jam hostes habiti eamdem attentavere multis armatorum millibus instructam, multis ubique stationibus firmatam, hostesque non expectantem modò, sed etiam excitatis validè munitionibus irritantem. Et tamen Galli penetrata jam pleraque urbe, obsistente nullo; unius horæ spatio, accepta clade ejecti sunt: Hispani post acrem à principio pugnam, superatis munitionibus, cæsis urbis præsidiariis civibusque, captis militiæ ducibus, edita ingenti strage, Antverpia sunt potiti. Nimirum non virtus Gallis deerat ad victoriam, sed illa ipsa victoriæ securitas, (sic enim conficiebant) ille contemptus hostium, Gallos perdidit. quantòque minorem repugnandi locum in civitate improvisò oppressa sibi promittebant, tantò ipsi minore armorum provisu, omissioreque animo adversus vim, quam nullam putarent, totos se ad prædas, tanquam subacta in urbe, transtulêre. Ferunt, aliquot Gallos, paucis ante diebus, visos fuisse per Antverpiensium officinas scrutari curiosè loculamenta arculasque gemmarum, in speciem ut ementes, re autem observantes, destinantesque gressum in urbis aggressione postea dirigendum. Et verò direxere: contemptisque Alenconii vocibus, queis suos admonuerat, ut primas potiùdæ urbi curas intenderent, cetera victoriam secutura; pleriq; eorum, territæ civitatis jam securi, solùmque solliciti, ne circumstantes urbem reliquas galli exercitus copias jam jam ingressuras, in

Nimia securitas Gallos perdidit.

parti-

partitione prædarum socias haberent; dum certatum huc illucque festinant, vagi sparsique, atque adeò extenuatis ad pugnam viribus, facilè oppressi sunt. At Hispanos armatam à se civitatem peti reputantes, quæ de hostium viribus opinio sollicitos habuit, eadem victores primùm urbis, mox & fortunarum fecit. Vsque adeò NIHIL in hostibus vel semivictis tutò despicitur. Quamquam & pugnæ causam, quæ addere, aut adimere in milite vires solet, hic quoque inter invadentes amicam urbem, & inter hostilem ulciscentes, discrimen habuisse credibile est. Atque hunc Alenconii conatus finem habuit: dignum profectò eorum sapientiâ consultorum, qui se regnorum magistros magnificè jactantes, dum æquo rectoque posthabito, omnia parandæ dominationi honesta putant, deserti à Deo, quem deserunt, non rarò consiliis ipsi suis, fallente successu, capiuntur.

1583

& pugnæ causa,

& Deus politicis hisce consiliis non favens. (I. Bodinus & alii)

HÆC porrò dum Antverpiæ gerebantur, dumque eodem tempore Flandriæ urbes conspiratorum armis attentabantur, eventu vario: nempè Ostenda, Brugis, ac Neoporto prævalentibus adversus Gallum: contrà à Gallo subjectis Teneramundâ, Dunquercâ, atque Dixmudâ; Princeps Parmensis magnis in dies conflictatus angustiis, ob interclusam è Gallia rem cibariam, certum in Hispaniam hominem allegaverat, qui Regi ob oculos poneret catholici exercitus statum, auctas Hispanorum copias, non aucto stipendio: inde multorum transfugia, & disciplinæ contemptum, tantò in præsens periculosiora, quantò adversus recentem è Gallia exercitum milite opus foret alacriore promptioreque, quàm qui tùnc esset, æris inanis, & pugnæ dubius. Quum audita Antverpiensi Gallorum aggressione, simul & clade, & Alenconii Ducis abscessu, agnovit, adoravitque propitiam præsentemq; Dei bonitatem, quod (ut ad Regem scribit) in eo rerum articulo, quo magna

Invasiones aliarum Flandriæ urbium.

Status Hispanorum tunc laboranti

opportuna clade audita, agnoscit Alex. Dei clementiam: (25. Jan.)

1583 regiis partibus pernicies immineret, si paulùm crevissent Gallorum vires, (crevissent autem, si potito Antverpiâ & Flandriæ portubus Alenconio, Henricoque Rege victoriam fratris palàm secuto, hùc vis omnis è Gallia incubuisset) tum maximè rebus in contrarium versis, fugatis Gallis, excluso Antverpia novo Brabantiæ Duce; satis profectò curarum, quas Belgæ Galli que inter se hostilem in modum prosequerentur, utrisque injectum esset. Ex hoc autem Gallorum infortunio quid ipse commodi capere posset, illicò versare animo cœpit. Atque evocato primùm secretiore senatu, dein bellico, postremò simul utroque, Tria, quæ sibi in rem præsentem fore viderentur, ad fructum aliquem ex ea oblata feliciter occasione percipiendum, in medium proposuit. Primum vi armisque urgere fœderatas provincias: alterum de pace cum eis generatim componenda colloquium inire: tertium cum Duce Alenconio privatim agere, eumque ad arces gallico præsidio retentas catholico Regi tradendas inducere. Additque, primum ægrè attentari posse invalido ab exercitu & imminuto: & verendum, si se rebelles invadi sentiant, ne metu Hispanorum cum Gallis in gratiam redeăt. In altero plus aliquanto spei apparere, fessis à bello provinciis, pacemque magis optantibus quàm poscentibus. De tertio capi consilium haud posse, donec qui Alenconii status in præsentia sit, amplius exploretur. Ergo pronis in secundum consultoribus, delecti sunt viri aliquot expertæ fidei, qui dissimulatâ Catholici persona, apud Antverpiensem populum recente in Gallos odio furentem; eoque Hispanis placabiliorem, de pace cum VVallonum provinciis, cum Belgis suis, suoque cum Principe, verba fererent. Præterea admoniti Gubernatores urbium fœderatis provinciis finitimarum, ut idipsum cum eis pro sua prudentia pertentarent. Ad hæc Marchio Rubasius,

& utroque consilio coacto,

sollicitare ad reconciliationem provincias statuit,

in hunc modum,

sius, Montinius, & Rassinghemius missi ad Hallense oppidum: ut inde litteris, colloquiisque cum provinciarum delegatis, aliisque sibi notis affinibusque de concordia sermonem instituerent, Alenconii proditionem objicerent, vetus Gallorum cum belgica natione dissidium memorarent: habitos sibi honores, collata sibi super Hispanos ipsos bellica munia referrent, aliaque in hanc sententiam, sed suo, non Regis, aut Alexandri nomine subjicerent, quæ componendo jamdiù scisso funestè Belgio apta viderentur. In his autem perurgendis quamvis nullam omitteret operam Alexander, obsecuturus animo Regis, à quo sciret hanc pacandi Belgii viam præoptari; tamen ad eum scribens, providere se ait, consilium haud processurum, partim nimiâ Orangii nunquam assensuri authoritate, tanto in præsens majore apud Antverpienses, quanto ipsi se ab eo adjutos adversus Alenconium falsi opinentur: partim egestate pecuniæ, qua sine frigent talium administri ac transactores: atque adeò ægrè penetratur in hostium consilia, QUÆ NISI hac aurea clave nō reserantur. Hinc ille se ad Alenconium attentandum accuratè convertit. quod è propositis tertium quoniam clam ceteris aggredi apud se statuerat, quasi negligens in senatu transmiserat. Et verò magnum opus aggrediebatur, Alenconio suasurus, ut urbes à Gallis captas Cameracum, Dunquercam; utramque Bergam, Dixmudam, Teneramundam, Harentaliam, Diestemium, atque Eindoviam, spontè remitteret, atque Hispanis Gallus traderet. Sed multa Alexandrum animabant. Primùm Alenconii desperatio non redituri in gratiam cum iis, qui hostiliter læsi proditique, nunquam profectò ejus se fidei credituri essent. Dein novissima ejusdem ira odiumque in Antverpienses, quòd sibi repetenti vestes, lecticam, atque è captivis valetudinis suæ moderatorem, quo tunc æger opus

1583

frustrà

(25. Ian.)

Cum Alenconio transigere studet.

(ad S. Vinoc. & ad Somam)

hisce causis animatus.

1583 opus haberet, inhumanè denegassent: adeòq; videri poterat ulturus suo quamquā dispendio illorum inclementiam, dentemque sibi, modò in hostes excuteret, evulsurus. Sed super hæc, spem intendit nuncius ad Alexandrum hæc ipsa animo molientem missus sanè in tempore à Mario Birago legionis gallicæ Tribuno in exercitu Alenconii. Hic, scriptis ad Alexandrum litteris, suam ei offerebat operam, si qua in re illam usui Philippo Regi fore inter eas turbas existimaret. mitteretque propterea ad eum, si videretur, certum hominem, cum quo res conferri coràm posset. Alexander, quoniam Marii gratiam apud Alenconium & constantiam ejus noverat non deserturi in eo infortunio Ducem, (quamvis ab eo jam aliqui, velut à sede fulmine tacta, profugissent) suspicari cœpit, id à Mario non utique susceptum nisi Alenconii jussu: præsertim quòd nuncius variis dissimulatisque interrogationibus circumactus, haud negavit. Et eodem tempore certior factus, armatam à Flandris fuisse Gandavensem cataractam, & corruptos fluminum obices, ad iter Alenconio in Galliam intercludendum; facilè sibi persuasit, non aliò spectare galli Ducis consilium, quàm ut aliquibus cum Alexandro conditionibus viam sibi per Hannoniam, Flandria exclusus, aperiret. Ergo nihil cunctatus Hernandum Acostam, Centurionem apprimè navum fidumque deligit, abundèque instructum, quid ei petendum admittendumvè, Teneramundam ad Marium cum ejus nuncio, clam omnibus, submittit. Marius excepto humaniter Acostæ aperit, *Ex Antverpiensi calamitate id boni captum esse, quòd Dux Alenconius (quantum in ejus animum penetraverit) cum Hispano reconciliari non ægrè possit. in eam rem à se, pro suo in catholicum Regem studio, Ducem sedulò animatum: ab eoque datas sibi demum partes rei componendæ. Componi autem posse, suâ quidem sententiâ, si Dux omissu*

præsertim offerente se Alenconii Tribuno,

(Sas de Gant.)

(Dukchi)

& conditiones proponente;

(Alenconius.)

omissis armis adversus Catholicum, rediret in Galliam: eâque gratiâ Parmensis Princeps arces aliquot Galliæ finitimas Duci traderet, quales sunt Bapalma, Bucquenium, Quercetum, atque Landresium. At verò Acosta, nimis caro vendere illum Domini sui fugam subridens, satius fore & conficientius respondit, si, quas Galli arces obtineant in Flandria Brabantiaque, Regi restituerent. Neque id videri audacius postulatum, si consideret Alenconius, arces præsertim in interiore Brabantia sitas, nequaquam retinere à Gallis posse adversus aut Ordinum, aut Parmensis arma. Quibus in hanc sententiam ultrò citròque agitatis, ac detectis utrinque ex primo congressu animis, ductus est Acosta osculatum Alenconii manus: à quo post breve alloquium, ad Marium remissus, inde ad Alexandrũ reversus est. Qui, ne quid prætermitteret, Franciscum Lanuam, & Turenæ Vicecomitem captivos aggressus jam fuerat per viros utrique eorum familiares, qui factâ libertatis spe, illos hortarentur, quo compositis ad Alenconium litteris persuaderent homini, ut omissâ rebellium causa, quam nullo adhuc beneficii pretio adjuvisset, mallet arces Philippo Regi tradere, eoque merito regem frustrà offensum sibi in posterum devincire, quàm Belgis recenti Gallorum laniena gestientibus recuperandas aliquando relinquere. Interea instante Mario, Alexander loco Acostæ morbo impliciti Flaminium Garnerium cum certioribus mandatis legat. congressisque aliquoties, ac Mario ad extremum offerente, Ducis Alenconii nomine, Teneramundam, atque Vilvordiam: Flaminio autem pro Principe Parmensi stipendia ad eum diem debita præsidiariis locorum. quæ Galli possideant, pollicente; nihil propius videbatur esse, quàm ut fœdus utrinque firmaretur. Quum hæsit repentè negotium: hâc ipsâ concordiâ, quæ parabatur, Orangio detectâ, astu videlicet Alenconii: qui

1583

(*Quisque*) quæ rejiciuntur ab Alexandri nuncio.

(*Alex.*) Per alios tentat eamdẽ concordiam Alex.

Novæ conditiones proponuntur & utrinq; acceptantur.

1583 qui ut ſollicitus haberet Antverpienſes: eoſque adigeret ad captivos reddendos, qui ex gallica nobilitate non pauci Antverpiæ detinebantur, reconciliationis rumorem emanare voluerat. Et ſanè Orangius, atque Antverpiæ Magiſtratus veriti, ne Alenconius irâ ac deſperatione præceps, cum Hiſpano conveniret; diſſimulato in tempus odio, præſertim quòd ab Rege Galliæ, atque ab Angliæ Regina id incumbentibus fatigabantur; litteris nunciiſque quaſi reſarciendæ gratiæ viam inituri, agitare cum Alenconio cœpere, verba interim juveni dantes, dum eum ab Hiſpanis abſtraherent. Et ipſe verba verbis reddens, tanto operoſiùs cum Parmenſi, nunciis utrinque acceptis remiſſiſque, negotium trahebat, quanto melioribus interim conditionibus tranſacturum ſe ſperaret hinc cum Ordinibus Hiſpanorum anxiis, inde cum Parmenſi de novæ cum Antverpienſibus concordiæ agitatione ſollicito. Sed gnarus Alexander quales demum conditiones, quàmque ſuperbas ad reconciliationem exacturi eſſent Ordines ab Alenconio; minimè inter illos conventurum, uti planè non convênit, pro certo habebat. Quamquam nec ipſe, extincto Mario Birago, quidquàm cum Alenconio, ad extremum confecit. Quin ſparſo rumore, (ſive ab Alenconio, ſive potiùs ab Orangio, qui quod fieri pertimeſcebat, occurrendum putavit ultrò, ne fieret) Alenconium cum hiſpani Regis filia conjungendum, idque cum Parmenſi clàm agi; Antverpienſes, ac Brabantiæ Ordines, ex Orangii conſilio remiſſis ad Alenconium aliquot captivis, atque annonâ, quâ is miſerè laborabat, liberaliter ſuppeditatâ, Vilvordiam ab eo accepere. Non tamen inter illos ultra convênit, niſi quòd ejus Dunquercam per Flandriam iter antea negatum, nunc Antverpienſium opera & Flandrorum armis aſſertum eſt. Itaque Alexander, quando nec cum Alenconio paciſci,

Sed callidè ab Alenconio.

quem reconciliare Ordinibus aſtu curat Orangius: (Alex.)

ciſci,

cisci, nec cum provinciis concordiam inire ali- 1583
quam successerat, Orangio permiscente omnia, & Alexander amissa concordiæ spe, vim parat:
quippe quem turbarum fluctus sustollebant, in
tranquillo facilè submergendum; ad arma, quod
reliquum erat, animum retulit, sperans vi ex-
pressurum se ab Alenconio, quod amicis condi-
tionibus non confecerat.

(Alencon.) PUGNA ad Steembergam,

INTRAVERAT jam ille Dunquercam, tu-
tius inde de concordia cum Ordinibus transa-
cturus: id enim, Bellieuræo conditionum mini-
stro, agitabatur. Atque huc respexit Alexander,
si fortè Ducem ea in urbe concluderet, expu-
gnaretque. In hoc autem ut omni cura liber in- sed antè capiuntur arces aliquæ,
tenderet, loca prius aliqua in Campinia recupe-
rare statuit: præsertim quòd deportato in hanc
Brabantiæ partem bello, securum ab hispanis
armis Alenconium, improvidumque redditu-
rus erat. Nec menses abiere tres, quum Eindo- hinc à Farnesianis,
viam, Dalemium, Sichemium, & Vesterloum,
arces haud contemnendas: hanc postremam
Rubasio, primam Carolo Mansfeldio, duas re-
liquas Mansfeldio patre ducibus in potestatem inde ab Ordinum ducibus. (Biron.)
redegit. Restabant alia longè validiora in eo-
dem tractu, quem Bironius gallicæ militiæ mo-
derator, ac paulò antè victor Vvodæ, & Vier-
seviæ, percurrebat. Erant illi aliquot Gallo-
rum signa: accessuque eorum, qui ex arcibus
modò amissis exierant, ad duodecim armato-
rum millia creverat exercitus. Hi quamquam
sub veterano Duce, milites non tyrones, nec
instrenui, tamen, ut retulerat Alexandro Serclas-
sius Centurio, qui per eos dies à Bironio captus
aufugerat, animis non satis cohærebant, simul-
tate insanabili inter Gallos, & Belgas, ex re- Alexander partem exercitus Dunquercam.
centi Antverpiana cæde. Ergo & cum his bello
in Campinia decertare, & Dunquerchæ Alen-
conium aggredi perquàm cupidus Alexander,
curas exercitumque ita partitur. Montinio, ac
Mondragonio, ac Mottæo mandat, Dunquer-
cam cum parte copiarum, laxà à mari terraque
obsi-

1583 obsidione circumdent. Marchionem verò Rubasium adversus Bironium cum plerisque levis armaturæ equitibus, Rosendaliam præmittit, sequiturque mox ipse cum reliquo equitatu, & peditum hispanorum parte, quos ad celeritatem singuli equites post se in equos assumserant: jusso Petro Pacio sua cum legione properare: Billio, atque Oliverâ Rubasii vicario, concludentibus cum suis turmis exercitum, quinque bellatorum millibus constantem. Sed Bironius audito adesse Parmensem, Rosendalia movens, Steembergam cum Gallis Germanisque festinavit, relictis Belgis, qui à Gallis abjuncti cum Scotis pônè sequerentur. Steemberga, insigni olim portu potentiâq;, claras inter maritimæ Brabantiæ urbes fuerat: nunc aggeribus contra vim maris supra infraque urbem excurrentibus haud invalida habetur. Etenim præter tumulos collesque perpetuos albicantis sabuli, quos assiduo ejectamento congerit mare, sibique furenti ceu compedes parat; accolatum industria, tenaci è solo aggeres attollit, Dunas vocant quos ulnis minimùm decem altos, latos in imo quidem circiter viginti, in summo autem tertia fermè parte angustiores, lignorum fascibus lapidibusque introrsus firmant, foris adversus arietantium ictus undarum, texta è paleis straminibusque lorica communiunt. Sic Belgæ ab assidua cum oceano pugna, ad hostium aggressiones eludendas erudiuntur. Hisce super aggeribus Steembergam, partem castrorum extenderant Belgæ, Scotique: partem subjecto in campo apud radices lacu præruptas collocaverant: atque ante lacum domos aliquot occultatis sclopetariis insederant. Hæc autem castrorum pars inferior, ne adiri aggerum colles à terra possent, obstabat: (è mari enim per se se inaccessibiles videbantur) & aggeres ipsi in summa planicie quum vix equitibus senis pariter euntibus paterent, haud magnas

partem immittit adversus Bironium,

qui Steembergam se recipit. Steembergæ munitio,

Quarum in summo & in imo castra locant Bironiani.

magnas hostium vires simul invadentium admittebant. &, si invaderentur, pellerenturque inde Bironiani, proximum receptum Steemberga monstrabat. Alexander à Serclasio, & Garsia Toletano, quos exploratum miserat, de consilio hostium posituque castrorum admonitus, festinatione incredibili exercitum Rosendaliâ Steembergam rapit. tum jubet Sancium Levam, & Carolum Menesium, qui cum suis in equos assumptis primi advenerant, domorum ante lacum stationarios, quos odore ex incendiariis scloporum funiculis deprehenderant, ad certamen extrahere, dum reliquus exercitus adventaret. extractis, ac post leve prælium inde fugatis, ipse in hostem trans lacum apud radices aggeris, Pacianos ac Mansfeldianos legionarios movet. jusso prius equitum Magistro, cum lancearriis Augustini Mexiæ, & cum Caroli Lunæ sclopetariis eòdem incumbere. Atque hi quidem impetu illati, apertâ sibi per obstantium cædes viâ, in collis summum evasere. Eodemque tempore eques in aggere, pedes in campo strenuè pugnabant. Quos inter, insignis aperta casside Alexander, modò his integros submittens, modò illos voce ac manu moderans, bellum regebat. Iamque inclinabat utrobique Scotorum acies: & Belgarum complures mare ac naves respectabant, passimque in eam se partem, recedente mari vacuam, demittebant: sed hîc quoque obviis, qui præmissi fuerant, Farnesianis trucidabantur. Verùm dum equites aggeris jam victores, quibus se immiscuerat prædarum spe, colonum, lixarumque turba, diripiendis hostium spoliis immorantur; Bironius Steemberga erumpens cum delecta gallorum lanceariorum turma, pugnæ securos aggreditur. atque orta à colonibus fuga trahebat jam equitum aliquos, subita validaque impressione perculsos. Gliscebatque latius pavor, sparso in omnes rumore, universam Gallorum aciem ponè sequi.

Margin notes: 1583 — (17. Iun.) Utrobique pugna committitur: — (Alexand.) — victoribus primùm Farnesianis — (Belgæ ex Bironiano exercitu.) — mox eosdem prædabundos victi fugant:

1583 sequi. Quum Alexander, inscenso aggere, fœdam suorum fugam intuens, *Quos fugerent?* interrogat. *paucos ne Gallos, qui non spe victoriæ, victis ubique sociis, sed honestioris curâ mortis si in vincentium manus immiserint?* simul, namque trepidatio, obtestando objurgandoque parùm sistebatur, gladio ferociter elato in obvium quemque defertur: simul Cæsio mandat, (ducebat hic ante Principem præsidii causa lancea-riorum turmam) obversis cuspidibus fugientes, hostium loco habeat. eodemque tempore, Appio partem suæ sclopetariorum turmæ illuc impellente, primosque fugientium increpante, mox eòdem inferentibus se se Billio & Olivera, restituta est tantò validiùs pugna, quantò eluendæ coram Alexandro maculæ acrior sollicitudo stimulabat. Itaque non repulsos hîc modò Gallos, sed in utroque latere à terra marique fusos à Pacii in primis legione Belgas & Scotos, ad Steembergæ usque mœnia tandiù fugando ac cædendo insequuti sunt, quandiù & nox ingruens, & arx è propinquo fulminans permiserunt. Pugnatum est horas fermè tres: veneruntque in Victorum manus pedestria signa octo & viginti, equestria duo: cecidêre è Scotis potissimùm ac Belgis, quà ferro, quà mari, si Vasquio legionis instructori accredimus, tria hostium millia: si Centurioni Tuccio, quatuor, quorum uterque pugnæ interfuit. Princeps tamen Alexander ad Regem scribens, mille ac quingentos affirmat. nempè hic eos præteriit, qui Steembergæ aditu exclusi, quum se partim in aliquot casas & aquarias molas, partim in præaltas segetes noctu abdidissent, postero die reperti omnes, & fuêre sanè complures, jugulati sunt. Ex Gallis ac Germanis, qui serò, nec omnes, pugnam iniêre, cæsi omninò pauci, nonnulli capti, plerosque cum Bironio naves ab ipso paratæ ad incerta belli, aliò avexere. Et victoribus autem nonnisi octo desideratos, interq; eos Menesium, carum

Fugam increpat Alexander,

(Nicol. C. Cæs.)

& sistit, (Appio de Comitibus)

pugnamque restituit.

Vincuntur Bironiani.

Numerus cæsorum: (Alphonsius Vasquez sergent.) (I. Franciscus Tuccius) (Alex.)

Incolumi cū multis Bironio.

Cæsi ex victoribus.

carum militi Centurionem, ac paulùm supra viginti saucios, Alexander, quique adfuere alii, æquè consentiunt. Bironii fugam, Hochstratæ aliorumque per Campiniam oppidorum deditio secuta est. 1583

LIBER inde Alexander Dunquercam arma festinabat; quum Franciscus Pontius Mirabellus ab Henrico Rege, instigatu Reginæ matris, ad Ordines pro reconciliando Belgis Alenconio allegatus, Alexandrum adiit, questus Regis nomine, Quòd non habita ratione beneficiorum, quæ in Farnesios olim contulissent Galliæ Reges, obsidere oppidum destinasset, ubi Regis fratrem commorari non ignoraret: respondente ad ea Alexandro, *Majores quidem suos haud immemores fuisse regiæ liberalitatis: certè Horatium patruum sibi gloriæ duxisse pro regiis Francorum partibus mortem fortiter obire. At se hispani Regis ministrum omittere nequaquam posse, ne Principis sui causam ubique non urgeat. Quamquam, ut rem ei aperiret, idcircò se obsidere Dunquercha Alenconium Ducem designasse, quòd speraret, Regem liberando fratri magnis cum copiis advolaturum, facturumque proindè copiam sæpius optatæ cum regio Gallorum exercitu dimicationis.* Verùm Alenconius audito suorum ad Steembergam successu: atque explorato Alexandri consilio, anxius variusque antevertere obsidioni, ac secedere in Galliam statuit, quasi cum Rege deliberaturus super conditionibus, quæ à Belgis ad reconciliationem offerebantur. Itaque exeunte Iunio, relicto Dunquerchæ Camosio Gubernatore, & quingentis præsidiariis, ipse cum reliquis copiis, conscensa classe Caletum abiit paucis ante horis, quàm à triumviris, quos antea nominavi, ab Alexandro designatis, Dunquercha obsidio circumdaretur.

LEGATIO Regis Gall. ad Alex.

legati querelæ:

quibus Alex. respondet.

(*in Hesdini defensione*)

Abit relicta Dunquercha in Gall. Alenc.

(*Motta, Montinius, ac Mondragonius.*)

ET VERO eâdem propemodùm nocte obsessum oppidum, ac desperatum est. Namque divisis inter Duces, ex Alexandri partitione, muneribus,

DUNQUERCHÆ obsidio

1583 neribus, simul Mottæus portum à mari clausit: simul à Marchione Renthiaco (sic enim Montinius ex dotali Artesiæ castro pagoque postea est appellatus) ad amnium cataractas (Exclusas vocant) occupandas festinatum est: magno utique exutis præsidio Dunquerchensibus, quo per hujusmodi emissaria submersis quaquaversùm campis, intercludere aditum obsessoribus potuissent. simul, (& jactura quidem non minore) Mondragonius, & Marchio Varambonius castellum invasere, quod impositum amni, VVinocibergâ Dunquercham fluenti, stationem habebat cataractæ inter alias præcipuæ tutelarem. Alexander, probatâ omnium operâ, tantùm sub Dunas portui proximas tormenta aliquot transtulit, quæ statim arcendis à portu hostium navigiis, usui fuere: tum misso Renthiaco, recuperatoque ad VVinocibergam ponte, quem cæso Anglorum præsidio Bergenses obtinuerant, Dunquercham aggreditur. ac viginti muralibus tormentis ex utraque fluvii parte quatere propugnaculum fluvio adjacens, & turrim propugnaculi munimentum, & interjecti muri loricam, continente decem horarum spatio perseveravit. decussâque propugnaculi projectura, ac lacera caducaque jam turri, oppugnationem adornabat, non tam spe Dunquerchæ potiundæ, quàm inducendi militis in propugnaculum, ex quo imminens oppido, reliquas munitiones obnoxias haberet. Quum Camosius, quòd nec oppidanis fideret, nec externam opem, tentato nequidquàm portu, speraret; ad Alexandrum mittit, ac post breve colloquium, Dunquercham tradit: ipse milite sque gladiis tantummodò accincti, sine signis ac supellectili emittuntur: oppidanos victoris arbitrio relictos benignè habuit Alexander: missoque in Hispaniam victoriæ nuncio, gratulatus est Regi reductum in ejus potestatem sex intra dies, amissis non pluribus duodecim suorum, ac

Marginalia: clauditur urbs à mari. — à terra munitionibus exuitur. — (*Angli pro Rege militantes.*) — Quatitur ejus propugnaculum, — Urbs deditur; — (16. *Iul.*) — magno partium fructu.

ac totidem fermè sauciis, portum, oppidumque mercatu ac piscatu locuples, clauso ex ea parte Gallis aditu in Belgium, ac Dunquercanis Hispano jam reconciliatis ad navigationes aperto, fructu in dies magis magisque sentiendo. 1583

NEQVE hîc diù moratus, imposito Dunquerchæ Gubernatore Francisco Aguillario Alvarado, strenuo veterique Centurione, cum duobus Hispanorum, ac totidem VVallonum signis; exercitum Neoportum movit, unum è quatuor Flandriæ portubus, quinque Dunquercha leucis adjunctũ. sed oppidani quamvis & situ maris validi, & amnibus circà confluentibus vallati, tamen post dies septem de dedendo oppido transegere. Nempè valuit apud eos Consulis Dunquercham cohortatio, qui missus ab Alexandro cum litteris, Regiorum facilitatem, uti expertus, plurimùm commendavit. Accessitque celeritas Alexandri, qui oppidanos, audita expugnatione Dunquerchæ, quum jam aperire aggeres maris, obices aggrederentur, festinata sclopetariorum equitum turma oppressit: allatisque Dunquercha tormentis, atque ostentato aggressionis apparatu, planè deterruit. Dedito Neoporto, præsidiarii inermes amandati sunt: oppidanis venia impertita: de hæresum tantummodò magistris, qui capi potuere, captum illicò supplicium. oppidumque reparatis templis, nam totum à Religione defecerat, ac relictis ad præsidium duabus VVallonum, una Germanorum centuriis, Deo, ac Principi restitutum est. Ad hæc Alexander, ne quam hosti requiem daret, sed consultandi spatium celeritate præriperet, bellum huc illucque circumferens, copias ducesque alios aliò distribuit: ac præter Ostendam casu adjutam à classe quinquaginta navigiorum ab Ordinibus auxilio Dunquerchæ destinata; ceterùm VVinocibergam, Vurnam, Dixmudam, arces haud invali-

(clusque Caroli V. tempore)

Neoportũ copias admovet Alexander:

& capit:

(23. Iul.)

mox arces alias in potestatem redigit. (Furna)

1583 validas: mox & Meninam recenti opere perquam munitam, ante Kalendas Auguſti in poteſtatem redegit. Acceſſit poſt paulò Steemberga ipſa ab Altapennio capta, magna cum viri laude. Nam quum ad ſcalas muris admovendas, intrare noctu foſſàm milites reformidarent, aquâ longè quàm exploratores retulerant, altiore; ipſe intrepidus animi, primus per aquam collo tenus ſcalas inferens, tractiſque ſecum, tacito illo convicio, militum audacioribus, dein aliis aliiſque, oppido potitus eſt, ſui, ſuorumque, & hoſtium victor. Iiſdem diebus quatuor Hollandiæ cohortes, quæ Herentaliâ abibant Antverpiam, improvisò aggreſſi Lyræ præſidiarii, cæſis eorum circiter ducentis, interque eos tribus Centurionibus, totidemque ſigniferis, Lyram cum tribus hoſtium ſignis, & captivis quadraginta, victores rediere. Quo tempore quadringentis equitibus, ductore Odetto Tilinio Lanuæ filio, Cameracum ad Alenconium contendentibus obviàm factus Toureſii Dominus cum Burgundis aliquot turmis, aſſumptiſque ex Hallenſi oppido præſidiariis, poſt breve prælium, omnes præter Tilinium, paucoſque comites fuga elapſos, aut interfecit, aut captivos abduxit. Sed longè adhuc felicius auxit per eos dies Tribunus Taſſius Regis partes, capta Zutphania: cujus urbis præſidiarii duo, multis antè menſibus, à Verdugi militibus capti, poſtquàm, uti ſæpius oraverant, non redimebantur à Zutphaniæ Præfecto, haud reputante, LÆSAM ſæpius ſuorum patientiam nocentius furere, quàm hoſtium odia; offenſi iratique, Verdugo monſtravere, qua ratione per molam pateret acceſſus ad propugnaculum ante portam urbis exſtructum. quo uſus indicio Taſſius, duobus tantummodò ſuorum amiſſis, urbem opulentam, atque unius ex ſeptemdecim provinciis caput, majori præda, quàm cæde hoſtium intravit, obtinuitque.

Steembergam expugnat Altapennius:

Alia proſpera à ducibus Alex.

Præſertim à Taſſio capta Zutphania.

(I. Baptiſta Taſſius Verdugi legatus.)

VNUM

VNUM inter hæc ubique prospera exedebat Alexandri mentem, quòd rei nummariæ, qua supra modum premebatur inopiâ, videret præsentissimas,& impendio quolibet mercandas occasiones eripi sibi, & nobilium victoriarum palmas pænè inter manus infringi. Itaque misso in Hispaniam Ioanne Richardoto Artesiæ senatus Præside, cujus prudentiæ multum meritò dabat, gratulatus Regi novissimas victorias: quas ipse, quoniam sinè hominum & munitionum jactura, sinè temporis dispendio, ac sinè militari ære partæ essent, mera divinæ clementiæ miracula appellabat; orat enixè, *Considerare ne gravaretur, quanta rei benè gerendæ opportunitas se se aperiret. Ducem Alenconium milite juxtà atque authoritate diminutum, modò hanc, modò illam sedem frustrà mutare. Orangium sive Ordinibus invisum ob recens matrimonium cum Galla contractum, sive Zelandis Hollandisque suis ab regiis armis proximè timentem, in Zelandiam concessisse. Rebellium vires, suspectis sejunctisque Gallis: extenuatas, & animos continuata clade perculsos. Sibi modicas quidem adesse copias, atque ad sex bellatorum millia redactas. quippè multis ad præsidia captarum arcium distributis: & VICTORIAM, quo plura victis eripit, eo magis spargere atque extenuare victores: sed si ab Hispania mitterentur auxilia, queis exercitum abundè suppleret augeretque, sperare se, Deo duce, intra annum universâ Brabantiâ potiturum. Immò si vis semel omnis, (quanta ab Regum potentissimo exeri potest ad profligandos hostes,) & nō parcè, uti nunc fit, partitèque adhiberetur; profectò nec majus impendium ærarii futurum, semel insumptis, quæ in annos plures insumerentur: & hostes, qui divisis nostrorum conatibus pares sunt, conjunctis in unum viribus minores imparesque non dubiè cessuros. Nimirum qui minutim decidunt imbres, absorberi facilè à terra: at ingenti aquarum simul ruentium vi sterni campos, trahi silvas, obstantia quaque perrumpi*

1583

Alexander acceptas victorias

Regi gratulatus

promittit ob has causas,

(cum Aloysi Casparis Colinii filia.

se Brabantiam & Belgium omne Regi aquisiturum.

modo pecunia non adeò parcè suppeditetur.

1583 *ac rapi. Sic hostibus eventurum, si tota in eos belli mole incumbatur. Alioquin vereri se, ne, dum pugnatur & quasi parcitur, bellum infinitè alatur, & curæ Principis in longum onerentur.*

Flandriam victoriis Alexander excurrit:

ILLE interim exstruendo contra Ipras castello animum applicuit. Quum enim tantum non esset militum, quo urbem obsidione complecti posset; satis in præsens habuit, validæ munitionis objectu subvectiones, opemque, Iprensibus à Gandavo, atque à Brugis, fœderatis urbibus intercludere. Vtque operis formam ipse præscripsit, ita manum cum primoribus exercitus primus admovit. Brevique arcem excitavit, in quam inductis sexcentis peditibus, plerisque VVallonibus, equitibus ducentis, octo majoribus tormentis, re cibaria sex minimùm mensibus suffectura, præfectoque arci Antonio Greneto Vverpii Domino, viro forti fidoque; haud facilè dictu est, quantùm & Iprensibus metum, & Gandavensibus, Brugensibusque de præcipua Flandriæ urbe sollicitis curas intenderit. Auxit verò terrorem, capto munitoque ad Liviam amnem Echeloo, medio Brugas inter, & Gandavum pago. unde in VVasiense territorium intentus, cataractam alvei Gandavensis, fugato equitum præsidio, occupavit. Tum VVasiam ingresso, sparsaque per eum agrum, qui velut insula è canali Gandavensi & Scaldi fluvio efficitur, Farnesiani nominis fama; VVasiæ Gubernator, relictis Ordinum partibus, Rupelmundam vetus oppidum, arcemque tradidit, Antonio Olivera, cum præsidiariis accepto. Mox dedidere ultrò se Axellani, &, quod pluris fuit, Vlstani ipsi, ac reliqui circà pagi arcesque, præter Midelburgum, quod Slusæ vicinitate præfidens, defensionem parabat: ad primos tamen tormentorum ictus in potestatem venit. magno utique non modo regiæ dominationis incremento, sed commodo in primis militum, quos Alexander in VVasiæ tractum, frugum pas-

Ipras castello extructo infestat.

(30. *Oct.*) Echeloum capit,

& saxum Gandavēse, (*Het sas*)

& Wasiā,

& Rupelmund. & Axellam, (4. *Nov.*)

& Vlstum,

& Midelburgum,

pascuorumque feracissimum inductos, sævien- 1583
te jam anno tenuit in hibernis. Atque, ut VICTORIAS ægrius incipias, quàm continues; per eosdem dies Alostum, urbs Flandrici dominii princeps in manus Alexandri venit; Anglis præsidiariis, quoniam stipendia ab Ordinibus non solvebantur, urbem dedentibus Orpheo Galliano Liecherchæ Gubernatori: qui assumptis, Alexandri jussu, decem peditum signis, & quatuor equitum turmis, Alostum, nihil contrà ausis civibus, improvisus obtinuit. Ipse inter hæc insumpto anni reliquo invisendis ordinandisque provinciis, ac procurandæ potissimùm Religioni, captis in oppidis usque adeò desertæ, ut Dixmudæ par tantum Catholicorum, Neoporti ne umbram quidem Orthodoxæ Religionis invenerit; Tornacum reversus Richardotum ab Hispania lætus excepit Regis litteras perferentem, quibus sua ille manu, post actas Alexandro gratias ob felices victoriarum nuncios, ad postulata de milite, deque pecunia, respondet in hunc modum. *Peditatum omnem hispanum, absoluto jam Tertiis in insulis bello, mitti ab se in Belgium, tres in legiones distributum. primam Lopesii Figueroa, alteramque Francisci Bobadillæ (quoniam uterque Tribunus subsistere in Hispania necesse haberet) fuisse Ioanni Gamboa Centurioni, ac Ioanni Texeda legionis Instructori commendatas. tertiam suo sub Tribuno Augustino Igniquesio venire: omnibus autem ductorem Petrum Tassium impositum, quem Inspectorem universi exercitus nominasset.* Ipse autem Tassius ad Alexandrum scribens, constare ait hasce legiones militibus quinque millibus & quadringentis, uno & quadraginta signis comprehensas. quorum viginti Lopesiæ legioni, tredecim Bobadilliæ, Igniquesiæ octodecim attributa esse. & quãvis ex hac summa, qua Gadis ante conscensas naves lustrati sunt milites, non parùm, uti assolet, inde decreverint; in Insubria tamen à

(Alostum tertia pars Flandro vulg. Dominium) & Alostum.
(10. Nov.)
(Alex.)
1. Ian. 1584
litteris ab Rege & militibus,
(Veedor general)
(30. Dec. 1583)
(Calis)

1584 Terranova provinciæ Gubernatore abundè supplendos affirmat. At quod ad militare æs attinet Rex in iisdem litteris hoc adjungit. *Iussisse se ex auro classe indicâ recens advecto, in arce Mediolanensi decies centena nummûm aureorum millia deponi: ex eaque summa tercentena millia separari, ac Parmensi statim mitti, ejus ad arbitrium insumenda. reliqua septies centena millia ita divisim extrahi, ut singulis mensibus centum quinquaginta millia ad catholici in Belgio exercitus stipendia suppeditentur.* Postremò Rex addidit, *Colonienses, Bavarumque eorum Antistitem, repetitis litteris, opem adversus Gebhardum Truchsesium implorasse. Curaret proindè ipse, ne tam justo patrocinio res catholica, neve spe Bavarus suâ fraudarentur.* Id quod Alexander, ejusdem quoque jussu Regis, antè præstiterat. Admonitusque à Coloniensibus, se non tam militibus, quàm militum ductoribus egere, Marcum Magdalenum Romanum, ac Rogerium Veronicum Tudertinum, illum hastatorum peditum Italorum, hunc VVallonum peditum sclopetariorum, spectatos bello Centuriones immiserat. Postea verò ob iteratas Coloniensium ac Septemviri litteras, addiderat Blasium Capisuccum, quem paulò antè sclopetariorum equitum, mox & lanceariorũ turmæ præfecerat, commendatum à fama præclari facinoris, quo in Pictaviensi obsidione, quũ Hugonoti, ad invadendam urbem, flumini pontem injecissent, ipse aquis immersus, crebra inter hostium missilia, grandi cultro pontem intercidit, atque aditum subeuntibus interrupit. Dignus, cujus facti memoriam Romanus Pontifex sanctioribus litteris inseruerit. Hunc, uti dicebam, & Nicolaum Bastam, veterem Epirotarum equitum ductorem Coloniam mittens Alexander, Coloniensibus rescripserat, Delectos à se fuisse strenuos adeò, gnarosque militiæ viros, ut horum consilia, si occasio se daret, tutò ipse se qui paratus esset. Nunc autem novo jussu, copias alias

& pecunia acceptis. (*Midlone*)

jubetur Coloniensibus & Bavaro opem ferre.

Quibus jam per hosce duces opem tulerat.

(*qui postea Monte'li Marchio*)

(*Pius V. in Bulla 10. Maji. 1567*)

1584

alias atque alias, quantum propiores Belgii curæ patiebantur, expedivit, magno uti dein patuit Religionis bono, & regiarum partium fama. Quæ porrò legiones eò destinatæ fuerint, quibusque sub Ducibus, ac rem propè universam, ego non aliena operi excursione (nam Coloniense hoc bellum ipse demùm Alexander absolvit) in conspectum dabo.

sed nunc majora pro iis parat.

GEBHARDUS Truchsesius, Othonis Cardinalis Augustani fratre genitus, vix Archiepiscopatum Coloniensem, & Imperii septemviratum adiit, quum Agnetis Mansfeldiæ amore miserè captus, (erat hæc una ex virginibus, quas in Girresemio gynecæo Canonicas appellant) de potestate mentis abiisse visus est. Amoris initium hoc commemorant aliqui. Transtulerat se se Coloniam è Bonna Truchsesius, componendæ paci inter Catholicum Regem, atque Ordinum Provincias à Cæsare designatus, ut in loco narravi: atque in magna mortalium frequentia ad supplicationem Coloniæ indictam confluentium, Agnes advenerat. Fortè per eos dies Scotinus, notum malas per artes nomen, Coloniæ agebat. is in Truchsesii familiaritatem adscitus, dum hominem ad inania facilem spectris ac præstigiis oblectat, quodam die ab epulis ac vino incalescenti, remotis arbitris, pollicetur, se in speculo, quod illic erat, imaginem formosissimæ puellæ Coloniam tunc profectæ repræsentaturum. statimque Agnetis facies, sed quàm ipsa, venustior, Truchsesii oculos everberavit. Scilicet exarsit ille ad eum aspectum: iisdemque flammis sibi, ac Germaniæ feralibus ex incendiario speculo conceptis, nimis quàm multos involvit. Exinde Agnetem Præsul invisere, apud se invitare, Colonia in Turingiam abeuntem, Bruellæ in oppido Coloniæ proximo excipere, ac longè familiarius, quàm Episcopum, ac puellam deceat, solus solam adhibere. donec evulgato flagitio, fratribusque, nobilibus viris, ma-

COLONIENSE bellum. Initiũ ejus ab insano Gebhardi Archiepiscopi amore. (*Michael ab Isselt lib. 1. de bel. Colon. & aliis*)

Occasionẽ amoris præstigiis suis Scotinus offert. (*lib. 2.*)

Inde in Agnetem Præsul incensus,

1584 maculam familiæ illatam sanguine deleturis, Truchsesius promittit, se repudiata Coloniensi Ecclesia, ac remisso Imperii Septemviratu, Agnetem sibi conjugem assumpturum. Visa hæresum magistris opportuna occasio novi Euangelii per Episcopi nuptias propagandi. certatimque Truchsesium adorti, facilè suasere homini ducturo libenter uxorem, & Coloniensis Ecclesiæ præfecturam ægrè deposituro, sacras ut infulas maritali vinculo colligaret. simul ad hæreticis Germaniæ Principibus animatus ad novam sponsam Ecclesiæ sponsæ superinducendam; nihil ultrà deliberandum putavit, quin tot Procerum consiliis, ac votis potissimùm suis obsequeretur. Ac statim firmato in Episcopatum, & conjugium animo, atque (ut SCELUS sceleri viam emollit) ejurata palàm catholica Religione, per quam sacrilegum sibi esse non liceret; infulatus Coloniæ Antistes, jampridem inter initiamenta sacrorum, Deo votus dedicatusque, magno luxu pompaque nuptias, Calviniano parario, cum Agnete Mansfeldia celebravit, nuptamque in sacram Archiepiscopatus aulam maritus Præsul induxit. Atque hisce demùm gradibus, prima illa intemperies ludicras præstigiatoris artes inspectandi, præcipitem egit Coloniensem Antistitem, ignarum non alio dæmonem pretio ludos homini facere, & oblectamenti poculum verè Circæum propinare, nisi ut in obscenos pecudum mores cupiditatesque degenerem, inserto in os freno subactum veluti jumentum circumducat. At verò Senatus, populusque Coloniensis, atque in primis Archiepiscopalis collegii Sodales, *Fideles* (uti in signatorio annulo præ se ferunt) *Ecclesiæ Romanæ filii*, sæpius cum Archiepiscopo de suspicione mutandæ ab eo Religionis (mutatam nondum audierant, questi jam erant. idem Rodulphus Cæsar, rem in Imperio novam minimè passurus: idem summus Pontifex,

[Marginal notes: ducere illã uxorem statuit renunciato Archiepiscopatu. — Sed animatus ab hæreticis, — retento Archiepiscopatu, — & ejurata Religione catholica, — (Bonnæ) celebrat nuptias cũ Agnete. — Queruntur cum Archiepisc. super hac re Colonienses. (Canonici) — Queritur Cæsar.]

ulfex, properato nuncio I. Francisco Bonhomio, Episcopo Vercellensi, ex interioribus alumnis Divi Caroli Boromæi, accuratè præstiterant. Sed præpotuere apud illum, præter impotentem amorem, suasorem omnium potentissimum, Palatinus Septemvir, Comes Nivenarius, Dux Bipontinus, Casimirus, aliique confessionis Augustanæ Proceres: quorum multi per legatos, plerique coràm, ne de suscepto consilio quidquam mutaret, arma ei, ac pecuniam abundè promisere. Et armis videlicet opus fuit. Namque ubi ille audiit, sententia à Gregorio Pontifice per Episcopum Vercellensem, Coloniam transmissâ pronunciataque, se à fidelium communione sejunctum, atque Archiepiscopali sede motum, adeòque Imperii Septemviratu exutum: ac indictis inde comitiis à sacri Collegii sodalibus, Coloniensem Archiepiscopum, magna populorum gratulatione, creatum Ernestum Bavarum Frisingensem, ac Leodiensem Episcopum; illicò expedivit, quæ jam arma comparaverat. Expedivere cum eo Ioannes Palatinus Bipontinus Dux, & Adolphus Solmensis Comes, & Ioannes Casimirus, & Carolus Truchsesius Gebhardi frater, auxiliis non è Germania modò, ac per Ioannem Nassavium Orangii fratrem è Belgio, sed etiam è Gallia, atque ex Alenconii reliquiis, ductore Carolo Mansfeldio, Agnetis fratre, qui in Alenconii castris militaverat, evocatis. Nec segnius ex altera parte Colonienses, ac novus Antistes, delecto militiæ Duce Salentino Comite Isemburgio, Cum Friderico è Saxoniæ Ducibus, bellum adornabant. Atque ubi primùm aucti sunt tribus peditum millibus, & quingentis equitibus, plerisque veteranis, quos sub Carolo Lignyo Arembergii Comite, immiserat è Belgio Parmensis Princeps; obviàm conatibus hostium ivere. commissisque sæpenumerò præliis, ac prætentatis utrinq; arcibus, successu diù vario productum est bel-

1584 (Gregor. XIII.) & Rom. Pontifex reducere illum conatur. Sed prævaluere hæretici Principes, (Elect.) arma & pecuniam offerentes.

Ipse interim exauthoratur: & creatur pro illo Ernestus:

(Casim. Electoris frater) contra quem arma parat Gebhardus & alii cum eo: & pro Ernesto alii.

Variè pugnatur.

1584 bellum. Postremò à Gulielmo Bavariæ Duce Ernesti Præsulis fratre, conscripto exercitu, atque à Ferdinando ejusdem fratre juniore Coloniam deducto: simul à Parmensi novis primariorum militum auxiliis, Tribuno Ioanne Manriquio, ad Arembergium festinatis, Truchsesiani paulatim cessêre. ac plerisque oppidis, arcibusque in Coloniensi præfectura spoliati, intra Bonnam, vetus ad Rhenum oppidum, præliis olim Romanarum legionum nobile, complusi sunt. Accessit in Casimiri, qui ceteris acrior partes propugnabat, repentina discessio. is enim seu Cæsaris edicto perterritus, seu potius militiam non minus nunc in Germania, quàm pridem in Gallia, atque in Belgio infeliciter expertus, audita Ludovici Septemviri fratris morte, nactus occasionem, in patriam contendit. neque id absque infortunio, insequente illum Arembergio, multosque ex dissolutis palantibusque ejus sociis jugulante. Restabat adhuc Bonna, belli, & Truchsesii fortunarum caput. Hanc partim à Bavaris, partim ab auxiliaribus Farnesianis obsessam Carolus Truchsesius Gebhardi frater, spe majore quàm viribus, defendebat. Verùm de spe quoque multum remisit, postquàm cæsa esse, quæ à Gebhardo Bonnam è Vestphalia mittebantur auxilia, perlatum est. Auxitque sollicitudinem fortuita quidem res, sed METU anxiis omnia in portenta vertuntur. Nam ferreus globus è castris directus in Caroli ædes in Rheni ripa constructas, quum intimum conclave perterebrasset, ejus tantummodò gladium lecto appensum, baculumque imperatorium in frusta comminuit. Quod quia eodem propemodùm tempore contigit, quo ex Gebhardi insignibus Bonnensi curiæ præfixis, tres gentilitii leones ad terram, impellente nullo, decidêre; crevit Carolo cura, quippe memori, quid ante aliquot annos Gebhardo tunc Coloniensis Collegii sodali evenisset

Sed novis auxiliis auctus Ernestus arces complures expugnat:

(*Tac. lib. 4. hist.*)

Postremo Bonnam obsidet:

defendente eam Gebhardi fratre.

Qui territus sinistro omine,

(*Canonicus*)

nisset Antverpiæ: ubi, dum arcum inspiceret Annæ Austriacæ positum, at Cæsaris Septemvirûmque tesseris exornatum; delapsa inde Archiepiscopi Coloniensis insignia in ejus pileum, ille secum quàm lætissimè detulit, quasi omen secuturæ dignationis acciperet. Quæ Carolus animo repetens haud dubiè conficiebat, non minus verè in præsentia monstrari finem fortunæ fratris, quá olim principium non falsò præsignatum esset. Sed certius multo, ac tristius ei portentum fuit tumultus Bonnensium præsidiariorum. ad quos quum Manriquii operâ penetrasset edictum Cæsaris, quo Duces juxtà ac milites, qui à Gebhardi signis non discederent, hostes Imperii pronunciabantur; non ultrà Gebhardo fidi, in fratrem insurgunt: ipsum, ac Centuriones ex primariis duos, vinculis adstringunt: petitoque ad dedendam urbem colloquio, missisque decem è suis ad Septemvirum, ipsi è mœnibus conspicui, ratum se habituros quidquid allegati milites decrevissent, elatâ omnes dexterâ manu significant. Finis colloquii fuit, Quatuor auri millia præsidiariis solverentur: præsidiarii Carolum, utrumque Centurionem vinctos traderent: egredientesque urbe vexilla Truchsesiana discerperent, testantes, nolle se in posterum sub signis edicta Cæsaris, Imperiique, spernentibus militare. Ac secuto die Septemvir Ernestus triumphanti similis, ductis secum captivis Carolo Truchsesio, ac Centurionibus, Bonnam ingressus est. At verò Gebhardus, magis belli causa quàm Dux, reparato utcunque per Cliviam exercitu, à Verdugi copiis obviàm factis, atque ab insequentibus Bavaris, novissima clade affectus, Vesaliam ad amicum Holachium primum confugit: mox amissâ in præsens retinendæ ditionis spe, Delphos ad Orangium in Hollandiam se recepit, sacro Coloniensis Ecclesiæ principatu ejectus, è Septemvirûm numero expunctus, oppidis, arcibus;

1584

& suorum tumultu,

ab iis vinctus traditur Ernesto.

Bonnam ingredienti.

1584 (29. Ian.)

& Gebhardus ipse alibi victus.

1584

Spoliatus rebus omnibus in Hollandiã se recipit.

exercitu spoliatus, à Religione Catholica, à Christi fidelium consortio exul, unam secum Agnetem trahens, veluti damnatus ad funestam malorum suorum originem ante oculos semper habendam, semper aversandam.

Gaudium ex victoria Coloniensi,

& fructus.

LÆTA hæc victoria Alexandro fuit: non solùm aucta inde suorum militum existimatione, quorum virtuti successum in primis deberi vulgò constabat, & Ernestus ipse gratiis Alexandro luculenter actis contestatus est: sed etiam quòd se liberum à metu videret, ne victores hæretici, occupato Rheno, promissam Belgarum provinciis opem, Casimiro Duce, uti inter eos convenerat, importarent: ideòque dejectis ab ea expectatione hostibus, speraret ipse, quæ in Flandros moliebatur, multo se facilius executurum.

Tres simul urbes Flandriæ primarias aggreditur Alexander,

Consilium enim erat, principes Flandriæ civitates, Gandavum, Brugas, Ipras, quoniam aggredi, atque obsidione concludére non poterat, quippè ambitu, situque, & defensorum numero prævalidas; certè captis circà pagis arcibusque, erectis contrà munitionibus, obsessis itineribus, insessis fluminibus, tandiù urgere infestareque, dum aut intutas ac fessas ad deditionem flecteret, aut, suppeditatâ ab Rege pecuniâ militeque instructior ipse, potentiorque subigeret.

auctus ab Italia militibus,

(sequenti anno) & novis Tribunis impositis.

Et opportunè cohortes aliquot advenerant ab Italia, quibus ad legiones italicas adjunctis, novos ex occasione præfectos imposuit. Et pro Camillo à Monte, ac Mario Cardujno, veteribus Tribunis, illo ad aliquot urbium præfecturas traducto, hoc è vivis per eos dies sublato, Tribunos nominavit, dum Regi probarentur, (uti postea missis ab Hispania patentibus litteris probati sunt) Gastonem Spinulam militaris animi virum, & Camillum Capisuccum, notum jam sibi, quum is secutus patruelem suum Cincium Capisuccum, Pontificiæ classis Tribunum in navali prælio strenuè militavit: unde duobus post annis in Tunetana expe-

expeditione, quadringentis in puppi Nobilibus ab Ioanne Austriaco præfectus est. Advenère eodem quoque tempore ab Hispania è flore italicæ nobilitatis Hippolytus Marchio Bentivolus, Cæsar Davalus Vastii Marchio, Alexander Aquaviva Aragonius, I. Hieronymus Doria Principis frater, & Lucas Maximus Lelii filius: quos ex aula Hispanica in Belgium proficiscentes, Rex primos quidem Lusitanico in bello spectatos, quartum suos inter ephebos aliquandiù enutritum, singulis seorsim litteris, Alexandro belgica erudiendos militia in manus tradidit: quintum, prçter Regis litteras cum laude juvenis exaratas, Octavius Parmæ Dux composita ad Alexandrum filium epistola, eo quoque nomine commendatum voluit, quòd is ob aviam Columnam, consanguinitate Farnesios attingeret. Horum autem honorariorum militum, & quas dicebam cohortium auctus accessu Alexander, consilium Flandriæ multis è locis attentandæ maturavit. Iamque Ipræ menses aliquot extremè laborabant, irrito semel atque iterum Brugensium conatu opem sociis ferre molientium. Quumque iidem postremò carros omninò centum alimentis, ac munitionibus onerassent, additis ad præsidium ducentis quinquaginta equitibus, & peditibus quingentis, delectis è singulis nationibus, Ipras cum hoc apparatu obfirmatis animis irrupturi; haud fefellere intentum per exploratores Vverpium, castelli apud Ipras excitati Præfectum; qui educta inde militum suorum parte, parte è vicinæ Dixmudæ prçsidio accita, cum lancea riorum turma Caroli à Luna, insidias Brugensibus parat: venientesque repentè aggressus, post acrem, sed imparem improvisò circumventis pugnam, hostem fundit, cæsis circiter quingentis, captis vehiculis omnibus, præda partim victoribus distributa, partim in castellum inducta, & quod pluris habitum est, Brugensi civitate

1584

(Ex patentibus, Austriaci litteris 1573)

(16. Febr.)

Ipras fame premit.

(Brugenses) commeatus ad eos missus à Brugensibus

intercipitur ab Alex. duce, cum Brugensium militum clade.

1584 militum robore exuta. Nec quies Gandavi erat, annonæ penuriam, ut magno in populo, facilè sentientis. quippè jam captis tum Echeloo ad amnem Liviam, atque adeò direpto cum Brugensibus commercio: tum alvei Gandavensis ostio ad Zelandicum mare, per quem & in urbem advehi, & exportari ex urbe commeatus, ac merces consueverant. Inde multorum voces exaudiebantur, pacem cum Parmensi Principe flagitantium: fovebatque horum partes occultis sermonibus Campinius Granvellani Cardinalis frater, qui etiam tum Gandavi laxâ custodiâ attinebatur. Sed in primis cœpta promovit, qui populum arbitratu suo moderabatur Ioannes Enbysius Gandavi consul. Hic enim suspicatus, ab Orangio invideri sibi tantum authoritatis apud Gandavenses adepto, ideòque insidias capiti suo ubique tendi; clàm ceteris, Manuyno Aldenardæ Gubernatori aperuerat, se cupidum civitatis ad Regis obsequium revocandæ. Alexander rei admonitus, quo negotium magis urgeret, urgendam magis premendamque civitatem duxit, expertus in hujusmodi colloquiis, nullo efficacius argumento, quam injecta necessitate persuaderi. Itaque ut Gandavo interclusis jam subvectionibus à mari, spem annonæ ab Antverpia præcideret, collectis equitibus quingentis, & peditibus circiter mille, Antonii Oliveræ ductu, Vvetræum pagum in ripa Scaldis occupat: ac Plati, Bellici machinatoris operâ strato ibi ponte, & castello ad alteram ripam imposito munitoq;, atque adeò obsessâ navigatione, amicas Enbysio litteras, & Gandavensibus famem mittit. Nec multo post, Enbysio transigente, cum Manuyno, ac Centurione Segura, quem Manuyno Alexander addiderat; allegantur civitatis nomine Tornacum ad Alexandrum, Carolus Visenhovius, & Antonius Heymanus, Postulantes ut colloquio locum nominaret, atque interim cessa-

Gandavum ad famem redigit:

non sine civium querelis:

quas adjuvat urbis Consul pacem suadens.

sed suadet magis Alexander spem annonæ undiq; præcidens.

(Hier. Ruiz Segura)
Hinc legatos ad eum mittunt Gandavenses.

cessationem armorum aliquam permitteret, ac liberam navigationem. Ille Tornaco, aut Aldenardâ ad colloquium propositis, & armorum cessatione haud negatâ, & navigatione ad extrahendas merces, non autem ad importandam annonam, aut munitiones belli, concessâ, legatos cetera humanissimè habitos Gandavum remisit. Gandavenses, prælato ad colloquium Tornaco, ubi erat Alexandri aula, dùm de legatis eligendis instruendisque deliberant, prompto opportunè commento certiores fiunt, Ostendæ appulsam esse classem, Gandavensium auxilio destinatam. Et visæ quidem fuerant propè Ostendam aliquot naves, nam FALSIS ex vero fides peti solet: auxiliaturas autem Gandavensibus callidè composuerant Orangiani, ad colloquium cum Parmensi Principe Gandavi dirimendum: simul ad consilium susceptæ expeditionis occultandum. Eas enim naves recuperando Neoporto directas esse à fœderatis provinciis, patuit in hunc modum.

1584 (*Alexan.*)

Mox hærent ac mutant spe novi auxilii:

quod tamē auxilium destinabatur recuperando Neoporto,

ANUS erat, delira vulgò habita, ultrò citròque Neoportum Ostenda commeare solita, & utrobique ludus puerorum. Hanc quodam die Neoportum ingredientem sistit in porta, præter morem, stationis decurio: & (sive terrefactam vidit, sive potius hanc Deus nescienti mentem indidit) trahit quasi fraudis compertam ad Alvaradum loci Præfectum. Is quamquam nullò doli indicio, excuti illam inspicique extemplò jubet. atque intortos inter cirrnes repertæ aliquot epistolarum schedulæ aperuere hostium consilia. Ita enim inter Ostendæ ac Neoporti oppidanos convenerat: ut illi ante hujus portum, appetente nocte, cum aliquot onerariis apparerent: quibus visis Neoportenses ad collapsam jampridem muri partem accurrerent: ibique stationarios, qui non plures viginti esse consueverant, jugularent. simul viciniæ molitor signum rei, quæ in oppido agere-retur,

addita proditione, anu ministrâ, (*Caporale*)

cum litteris inter capillos.

Proditio detegitur.

1584 retur, conspiratis intra onerarias latentibus expediret: qui intrepidè hiatū muri subeuntes, adjuti protinus ab oppidanis, mox ab accedētibus aliis navigiis, Neoportum occuparent. Hisce detectis, actisque in furcas vetula, molitore, atque aliis nonnullis, institutaque in reliquos veri quæstione, proditio nulla fuit: & Gandavenses magis amisere spem præsentis auxilii, quàm retulere animum ad concordiam. Nam prævaluerant jam Orangiani: Enbysiumque velut hispanarum partium manifestum consulatu exutum, domi attinebant. donec Richardoti Præsidis ab Alexandro submissi persuasione, Enbysius libertati, & legatio intermissæ consultationi reddita sunt. Nec Alexander quidquam mutaverat. Sed quæ cessare voluerat adversus Gandavenses arma; ea in Brugensem agrum verterat, magna inde præda quotidie reportata. unde captus inter alios Denneterius, nobilis Chimacii Principis aulicus, redeundi ad obsequium Regis, initium Brugensibus fuit.

Turbantur rursus Gandavenses: demum placati de colloquio, deliberant. Brugas aggreditur Alex. primùm armis,

REGEBAT Brugensem urbem Carolus Crojus Chimaci Princeps, Ducis Areschoti filius, qui superiore anno Regis partes, multa patris indignatione deseruerat. Chimaco, ejusque arci præerant Denneterius, qui ut se ab regiis armis tueretur, advocare in arcem statuerat præsidium Alenconii, scripto ad ejus Centurionem, veterem amicum, consilio modoque. Et quoniam eodem tempore ad multos, interque illos ad Areschoti Ducem, litteras exarabat, epistolam Centurioni scriptam per indiligentiam Areschoto inscripsit. Areschotus cognito errore, simul & arcis periculo, illuc cum militum manipulo accurrit: reperitque, Denneterium, qui detectum se senserat, Brugas ad Principem aufugisse. Sed Brugas prementibus, uti dicebam, Farnesianis armis, Denneterius in manus venit Alexandri. qui gnarus, quantum is apud Chimaci Principem gratia præstaret, hominem

postea per Chimaci Principis aulicum,

minem clementer acceptum paulatim induxit, ut hero suo reconciliationem cum Rege persuaderet. Et ipse Alexandri benignitate captus, oblatas sibi partes libens accepit, non dubio uti sperabat eventu, ob recentes offensiones, quas sciret Chimacium inter, atque Orangium intercedere: quod hic Brugensi præfectura illum movere clàm attentasset, palàm autem Slusam invasisset, Gubernatore, quem ei loco Chimacius imposuerat, contra Chimacium verso. Itaque Denneterius opportunitate usus, spem ab hero magnam reconciliationis statim retulit: & ab Alexandro cessationem armorum, quam Brugenses exoptabant, dum res agitaretur, impetravit. Nec post multo delecti, qui Magistratus populique Brugensium nomine Alexandrum adirent, Gandavi se cum ejus civitatis legatis consociavere: ac trium eodem tempore populorum legati, Gandavensium, Brugensium, ac Franconatum (sunt hi postremi ex territorio Brugensi, sed inde exempti, & quartum, Flandriæ membrum componentes) Tornacum ingressi sunt. poscebantque, ut cum eorum reconciliatione, Brabantiæ aliarumque provinciarum causa conjungeretur, laxiora sibi in ea plurium societate pollicentes. Id quòd Alexander præcisè negavit, haud ignarus, lenta nimiùm esse, quæ in commune agitentur: & GLISCERE in arbitrantium cætu confidentiam, quasi privatim sibi non timeant, dum multitudine teguntur: dumque elementorum instar, in rerum, quas componunt, mistura non apparent: OBSEQVENTES singuli, contumaces universi. Saltem ut Mypræ, tanquam tertium Flandriæ membrum, reconciliationis negotio insererentur, instabant apud Alexandrum legati. Qùum in ipsa disceptatione supervenit ab Vverpio nuncius deditionis Iprarum, conditionumque, in quas urbs Parmensi Principi reddebatur. Quæ conditiones ab ipso paulùm mutatæ,

1584

Chimacium Brugarum Gubernatorem ad regias partes attrahit (*Orang. Chim.*)

cujus opera legati ad Brugenses mittuntur ab Alex.

una cum Gandavensium, & Franconatum legatis.

Ipræ se interim Alexandro dedunt, (*Alexand.*)

1584 tatæ, remissæque ad Vverpium, hæ fuere. *Vt Iprenses Parmensi Principi, supremo Belgarum pro Hispano Rege Gubernatori urbem dedant, in Vverpii, obsidionis Præfecti manus, militibus quales Rex volet inducendis, Magistratibusque Regis arbitrio creandis. Iidem stipendia sex mensium persolvant castelli Vverpiani præsidiariis: reliquarum verò circa Ipras munitionum militibus stipendia unius mensis. Iidem Parmensi Principi tradent Marquetium loci Gubernatorem, Centuriones duos, & primarios cives quatuor, quorum in libertatem, inque vitam, Parmensi jus erit:* quamquam Gubernatori promissum ab Vverpio clàm fuerat, illum trium millium aureorum pretio in libertatem asserendum. *Milites* (supererant illi paulò supra septingentos) *relictis telis, armisque omnibus, ac vexillis, gladio tantummodò accincti emittantur, jurati se nunquam adversus Hispaniæ Regem induturos arma.* Sic Ipræ, post septimum mensem Vverpio cum Italis præsidiariis ingresso, venere in potestatem Regis. Perculit enimverò legatos ea primariæ urbis improvisa deditio, mitioresque tractandis inde conditionibus effecit. Tres huic disceptationi viros imposuit Alexander, Marchionem Renthiacum, Præsidem Richardotum, & Vasseurum à secretis: qui cum legatis agentes ne fortè in Religionis negotio aberrarent, jussit eos colloquium moderari ex Theologorum responsis, quos doctrinâ & fide præstantes ad hanc rem coëgit. Ab his composita demùm deditionis capita, alia Gandavum, Brugas alia legati retulere, successu longè diverso. Nam Brugis, adnitente Areschoto Duce, qui ad Chimacium filium conficiendæ rei gratia se contulerat, magno civium assensu excepta sunt. In iis Religioni catholicæ in primis cautum: Hæreseos exercitium planè vetitum: hæretici ad certum tempus tolerati, dum modestè, ac sine cujusquam offensione degerent, offensionis interpretatione

[Margin: In has conditiones.]

[Margin: (12. Apr.)]

[Margin: Cum aliis legatis de deditione agitur: conficiuntur capita: Brugæ excipiunt illa. in has leges (Hi fuere Episcopi Tornacen. Ruremundan. & Brugen. Ab. S. Vedasti & S. Martini Eleu. Pont.) (Rel. Col. Tornac. Soc. Iesu, Io. Fernandez Soc. Ies. Confess. Parmen. & alii. 25. Maji)]

ne

PHILIPPUS CROYUS, ARESCHO:
TI DUX. EQUES AUREI VELLERIS,
FLANDRIÆ PRÆFECTUS.

ne penes Regem, regiumve Belgii Præfectum relicta. Condonatum quidquid in communi provinciarum rebellione adversus Principem à Brugensibus, atque à Franconatibus, (nam una erat horum causa) ad eum diem peccatum esset: ac præscriptum eis novum obedientiæ fidelitatisque sacramentum Regi dicendum, accipiente illud Areschoro Duce, Alexandri nomine: à quo is urbi Gubernator datus est pro Chimacio, curationis causâ Cominium, ditionis suæ oppidum, procul à turbis profecto. Præsidium Brugis nullum, sed Dammæ, oppido Brugis proximo, unde Brugæ custodirentur, impositum. Curatum, ut octo præsidiariis Scotorum centuriis, quæ Brugis egressuræ accipi Farnesiana in castra peroptaverant, stipendia à Brugensibus solverentur; uti solutis, libenter Alexander admisit, quo illum militiæ nervum hosti adimeret, adderet sibi. Postremò inductus Brugensis Episcopus, qui urbem expiaret, majorum sacra restitueret, reduces orthodoxæ Ecclesiæ reconciliaret. Episcopum secutus est aliquanto post Alexander: qui, quòd multis precibus, legationibusque simul ab Iprensibus, simul à Brugensibus evocaretur, postquàm magnâ populi gratulatione Ipras invisit, civilemque statum ordinavit; præmisso Brugas agmine nongentorum peditum VVallonum, Vverpio ductore, ipse tribus equitum signis comitatus ingressus est urbem, apparatissimo gestientem ornatu arcuum, simulacrorum, artis ingeniique operum: ac frequentiâ infinitæ multitudinis ad videndum Alexandrum excitæ, festisque passim vocibus Hispano Regi, ac Parmensi Principi acclamantis. Triduum Brugis commoratus, scriptisque indè ad Regem litteris, gratulatus est ei accessionem amplissimæ pulcherrimæque urbis, quam perspecto populi ingenio, ad pacem obsequiumque erga Principem propenso, fidelissimam Majestati

1584

Tum Alexandrum ad se invitant.

Qui postquàm Ipras invisit,

Brugas magno apparatu gestientes ingreditur,

& Regi successum gratulatur. (5. Iul.)

1584 jestati ejus, vel sine ullo præsidio, futuram pollicetur. At verò Gandavi longè aliter excepti sunt, qui Tornaco redierant, legati: hæreticis, quorum referta civitas, in foro, in triviis, è suggestibus, pacificationis capita cavillantibus, insidamque omnem cum Hispano concordiam arguentibus. Contrà satagentibus Catholicis: ac modò illis, duce Rihovio Teneramundæ Præfecto: modò his opera Campinii, Seguræ, atque Enbysii, prævalentibus, seque vicissim carcere, exilioque mulctantibus; mare profectò Gandavum erat factionum æstu fervens, ac reciproco se se nisu frangens, haustuque sorbens. Donec inducto in urbem ab Antverpia, ac Bruxellis armatorum auxilio, præpotuere adeò hæretici, ut pulsis urbe plerisque Catholicorum, Campinio in carcerem tradito, Segura elapso, Enbysio tertiùm Consule capitis damnato, Gandavenses novo cum Brabantinis fœdere conjuncti, agitatas de pace conditiones Alexandro superbè renunciaverint. quas tamen conditiones longè duriores fame dein domiti, ut in loco dicam, ab Alexandro petere coacti sunt.

At Gandavenses super deditionis capitibus diù certant:

(Feder. Perenot. Campin.)

denique rejiciunt,

HÆC porrò tam multa Belgis fœderatis adversa compulere illos, ut intermissum de revocando Alenconio negotium resumentes, destinatis in Galliam legatis, novas amplioresque multò conditiones offerrent: adeò, ut Alenconio absque liberis obeunte, adjuncturos se Galliæ regno Belgii provincias ultrò spoponderint. At serò hæc agitabantur. Namque ipse morbo ex mœrore contracto, quòd super infaustam, hærentemq; animo memoriam Antverpiensis cladis, nuper inaudiisset, (nam aliquandiù eum cælaverant compositum Antverpiæ decretum, ut dies quo Galli urbe pulsi fuerant, sacer quotannis, ac festus Antverpiensibus haberetur;ignominiæ impar,quadragesimo morbi die, in Theodorici castro, anno ætatis suæ trigesimo,

DE MORTE Alenconii.

Ad eum revocandum mittunt fœderatæ provinciæ.

Serò.

Morbi causa pecularis.

(Haræus in Bel.)

(Thiery ic. ...)

ſimo, non ſine pietatis ſenſu extinctus erat. Medicata potione ſublatum prodidere ſcriptorum aliqui, uti fermè ſolent in obitu Principum: quaſi verò communi privatorum fine decedere, ob æqualitatis metum illis indecorum ſit. Ego ſuper hoc affirmare nihil habeo. potiùs crediderim, tum magnam veneni partem Alenconio propinatam à ſuis, quum ei indignum in Antverpiam facinus perſuaſere: & multò maximam à Parmenſi Principe, quum illum Dunquerchæ pænè captum Belgio ejecit. Ex eo enim tempore, æger animo, mox etiam corpore, nullum mœroris allevamentum admiſiſſe viſus eſt: ſedulò apud ſe reputans, ubi illa Liberatoris Belgarum adverſus injurias Hiſpanorum, ubi Brabantiæ Ducis, ubi Flandriæ Comitis quæſita nomina? quam diſpar exitus è Belgio, atque illuc ingreſſus? quorſum evocatæ è Gallia tot armatorum copiæ, tot è Regis ærario tranſmiſſæ in Belgium opes, tantum ſanguinis fuſum, tantum Nobilitatis amiſſum? Et verò omnem ferè Alenconii vitam ex hujuſmodi lætis initiis, atque ex infelicibus extremis fuiſſe contextam, facilè agnoſcet, quiſquis illum recordabitur aut in Gallia Hugonotorum Ducem adverſus regias partes magnificè delectum, ac ſtatim captum, & longa cuſtodia coërcitum: aut Angliam glorioſè ingreſſum, velut Reginæ ſponſum, inſulæque Regem, ac paulatim ſpe nuptiarum evaneſcente deluſum: aut in Belgio inauguratum ſumma populorum lætitia Principem; & tamen ex tot urbium, arciumque, ac provinciarum dominatu, nihil poſtremò conſecutum, præter Belgarum execrationem, præproperam è Belgio fugam, trucem animo pœnitentiam, atque inde mortem. Nimirum huc illum traxit fraternæ potentiæ vetus æmulatio, invidiaque: dum nõ ſe cogitat ſummo Regni faſtigio proximè admotum, & propediem (nam frater expes liberûm jam) erat in ipſo faſtigio

1584

Mortem veneno tribuunt aliqui, (*Reidan. l. 3. & Thuan. l. 79 & alii.*) ſed in aliud veneni genus referenda mors videtur.

Aliqua ſuper ejus vita:

(*Henr. III*)

1584 gio adorandum : sed se dum posthabitum uni à fortuito videlicet nascendi ordine omninò non sustinet : atque adeò fortunam suam à deteriore parte dum spectat ; animo inquies , fratri ac regno gravis, turbulentis tantùm hominibus in belli titulum assumptus, pro imperio, cujus partem aliquam quoquò locorum quæsivit, fatum sibi inconsulta aviditate festinavit : ac simul intestinas Galliæ discordias, & bella plusquàm civilia post se reliquit. Nam, Valesiorum stirpe exarescente, quum successionem regni ad Borbonios devolvendam, gestientes jam tunc hæretici Henrico Navarræo Regi, factionis Principi gratularentur ; Catholici, quorum partes ducebant Guisii Borboniis infensi, inito fœdere, evocataque hispani Regis ope, (ne ex Hugonotis assumeretur, quia aliquando regnaret in Gallia) conspirarunt: scisso inde, si unquam, regno, secutisque bellis, quorum ego partem, quantum operis mei erunt, quum locus admonuerit, enarrabo. In Belgio sub hoc tempus Principi Alexandro, magnis sanè curis allevato, ex obitu Alenconii, nunciatur Gulielmi Bergensis Comitis ad regias partes accessus. Vnus hic supererat è quatuor illis Proceribus, qui Margaritâ Parmensi, Philippi Regis sorore, Belgium moderante, primas turbas cæptavere. Regebatque tunc pro Ordinibus Geldriam, quam ab iisdem ex suspicione captus, quasi discessum à partibus meditaretur : dein ab Orangio, cujus sorori matrimonio junctus erat, libertati restitutus; paulò pòst Ordinibus palàm renunciavit : relictâque Geldriæ præfecturâ, in quam Adolphus Nivenariæ ac Meursæ Comes inductus est, se, filiosque ad Regis obsequium traduxit.

[Margin: & post ejus mortem bella in Gallia.]

[Margin: Reductio Gul. Bergensis;]

[Margin: 1566]

[Margin: ad regias partes, suis cum filiis.]

SED momento longè majori partibus Hispanorum fuit cædes Orangii, Iulio mense, eodem quo Alenconius extinctus est die, patrata Delphis in Hollandia à Baldassarre Girardo ex Villa famensi, oppido Burgundiæ Comitatus.

[Margin: De ORANGII cæde: (*Alencon. mortuus 10. Iun.*)]

Fuerat

P. 286

ADOLPHUS SOLMENSIS NIVE:
NARIÆ & MEURSÆ COMES,
PRÆFECTUS GELRIÆ & VLTR.

1584

Fuerat hic aliquando Mansfeldii Comitis aulicus: conceperatque jam tunc animo facinus, quum proscriptum Orangium audivit. Quin & operam in id suam Parmensi obtulerat: spretusque ut impar, haud desiit tamen.

ejus interfector, (Petr. Ern.)

Quumque eodem tempore homines quatuor è Gallia, Lotharingia, Anglia, Scotia, gratis Orangio nationibus (namque Hispani, Italique ab eo non admittebantur) idem facinus Delphis invicem ignoti molirentur; unus ceteris Burgundus antevertit. Secutus is fuerat Ducem Alenconium redeuntem in Galliam, occasionem inde capturus aliquam ad Orangium penetrandi.

hac occasione

Atque extincto Alenconio, obtulit se delaturum ad Orangium litteras aliquorum Alenconii familiarium de obitu ejus. Allatisque, dum velut in Galliam reversurus. Orangii responsa præstolatur; assurgentem ab epulis, exeuntemque in aulam, fistulâ in cor explosâ trajicit, conficitque.

facinus executus est: (Pistola)

Evolantem inde, jamque egressurum urbe, stipatores insecuti retrahunt.

Capitur:

Et quæstionibus subjectum, ut quo authore ad facinus inductus fuisset, aperiret, quum divino tantùm instinctu id à se patratum constanter affirmaret, diù tortum, postremò sectum in partes quatuor, per totidem urbis loca distraxere.

& dirè tortus necatur.

admiratis, qui spectaculo adfuere, juvenis (erat enim annorum sex & viginti) tot inter cruciatus ad leniendum populi dolorem truci inanique solatio congestos, animum ubique imperterritum, tormentisque omnibus majorem.

animo imperterrito.

At funus Orangii in sequentem mensem publicè indictum, eâ, qua nunquam antea, magnificentia celebratum est.

Orangii funebris pompa:

Duxere pompam nobilissimi quique è fœderatis provinciis. Visebantur post legionem militari luctu armatam, equi nigro holoserico instrati: totidemque inter singulos equos insignia dominiorum ejus, in labaris explicata.

(octo equi)

prælata & imperatorium ejus vexillum, & equestre, ac pedestre signum. traducti clypei, familia-

(quatuor clypei)

1584 miliarum ſegmenta, queis Orangii ſtemma componitur, præferentes. ſingula dein militaria ejus arma, & paludamentum, & grandior equus Naſſavianis ſymbolis phaleratus, & nudus gladius, & aurea corona. Lectum ejus Nobilium humeris elatum cognati agnatique comitabantur. in quibus ſpectaculo erat Mauritius filius, laxâ togâ longoque ſyrmate atratus, medius inter Gebhardum Truchſeſium, olim Septemvirum Colonienſem, & Philippum Comitem Holachium: Ordinum Magiſtratibus nigrum agmen poſtremò claudentibus. Atque hunc finem ex genethliacorum non ſemper ementientium reſponſis, ſortitus eſt Gulielmus Princeps Orangius, poſt annum vitæ quinquageſimum primum, ac ſextumdecimum bellorum civilium, quorum claſſicum ipſe Belgarum populis cecinerat primus: oſtentato libertatis ſigno, aſſumpto hæreticorum patrocinio, auſus contra potentiſſimum Regem à principio ſuis auſpiciis exercitum palàm ducere; poſt, occultis conjurationibus, publicis fœderibus, imploratis undecunque locorum gentiumque ſubſidiis, attractis ad partes magnis ſanè Principibus, ac Belgio impoſitis, ſed ſibi ſubmiſſis; ſciſſas aſtu provincias, contra quatuor regios Belgii præfectos, hiſpana potentia ſubnixos, pertinaci bello in armis tenuit; eo quidem ſucceſſu, ut ante Alexandri Parmæ Principis adventum, ex provinciis ſeptemdecim, ad duas contraxerit hiſpanorum in Belgio principatum. Donec reſurgentem ſub Alexandro regiarum partium fortunam pertimeſcens, atque in fœderatarum periculo provinciarum cavens nimirum ſibi, vanis ſedulo terroribus, ac magnificis voce ſcriptoque promiſſis, Belgarum credulitatem adeò circumegit, ut eos publico edicto ejurare Principis ſui obedientiam, patrimonio exuere Hiſpanum Regem, Gallum ſibi Dominum adoptare ad extremum coëgerit: in ſpem ſcilicet adductos,

De eo elogium. (*Vid. l. 2. Decadis primæ.*)

Orangius incentor belli:

Artes illud tamdiù continuandi:

(*Alban. Requeſen. I. Auſtr. Al. Parmen.*)

Succeſſus artibus pares.

(*Namurcũ & Lucemburg. nam Limburg. Alex. cepit.*)

Calliditas ejus,

(*Dux Alençonii.*)

ductos, ob eam causam facilè commissis inter se acri bello Regibus, concussisque limitaneis Belgii Galliæque provinciis: atque ideò respirante interiore Belgio, fœderatos populos vires haud dubiè resumpturos. interim sibi è Batavico littore prospectanti confligantium clades, spatium futurum, imperii sui apud Hollandos, ac Zelandos (quo demum referebat omnia) abundè firmandi. Verùm hunc novæ titulum dominationis dum passuras ægrè provincias suspicatur, ideòque in Belgium revocari Alenconium summoperè studet, ut à quo Zelandiam, Hollandiamque beneficiarias clàm acceperat, eo præsente tutius se earum Comitem provinciarum aperiret ac gereret, intercessit illata mors. repertisque apud illum monetis in solenni, ut ajebant, inaugurationis lætitia publicandis, cum adjectis circùm litteris, *Nova moneta Comit. Hollandiæ, ac Zelandiæ*; intellectum est viri consilium, procuratione publicæ libertatis privatam sibi dominationem fabricantis. Sed miseratio ex infelicitate mortis ejus tunc multa contexit. &, ERROREM suum amantes juvabat non agnoscere errantium ducem. Nec postea mutavere, qui videbant, & gloriabantur, ab unius hominis conatu cœptisque illi utcunque infelicibus, sibi certè quæstuosis, assurgere in dies Hollandicum nomen, imperiumque: confringi ad hoc littus, hostium tumorem: atque indicum denique aurum hùc appelli. Quum inter hæc alii deplorandam enimverò Belgarum lætitiam miserarentur, recordati pristinum Belgii statum, urbium opulentiam, provinciarum tranquillitatem, populorum erga Deum, ac Principem fidem: nunc aliam intuentes inductam provinciis faciem, profligatum è templis veterem sacrorum cultum: sectum distractumque Belgium, sectas cognationes, ac familias: armatos in mutuam perniciem populos: urbes nunc uni, nunc

1584

& privata ambitio.

autheri infelix.

Hollandis quæstuosa.

(Orang.)

Belgio deploranda:

1584 alteri Domino in prædam actas: nusquam à proditionibus requiem, ubique hostilium armorum aut aspectum, aut metum. Quæ ab uno potissimùm Orangio tanquàm à capite repetentes non commiseratione flectebantur ex ea morte in quam ille à Principe suo proscriptus, divinæ humanæque reus Majestatis incidisset: Belgas potius miserebantur, qui privatæ unius ambitioni, odioque in hispanum nomen famulati, malis inde inexplicabilibus involuti, ac bellis perpetuis damnati, si nunc quidem non satis pœnarum ab ejurato Principe sentirent, aliquando certè ab Dei numine, Religionis injurias ulturo, sempiterna supplicia, fidei desertores expectarent.

CONSULTATIO fœderatarum provinciarum.

VERSIS post hæc Ordinum curis ad firmandam Reipublicæ navim, excusso Gubernatore fluctuantem, legati provinciarum Antverpiam convenientes, communi consilio Comitem Mauritium*, Orangii secundo natu filium (nam Philippus Gulielmus primogenitus attinebatur adhuc in Hispania) Hollandiæ, Zelandiæque & Vltrajecto, & mari belgico, quæ patris fuerant, imponendum decrevere. De legato, qui adolescenti novendecim annos nato moderaretur, postquàm diu disceptatum inter Philippum Comitem Holachium, & Adolphum Nivenariæ & Meursæ Comitem, Holachius prælatus est: Nivenario præfecturam Geldriæ pro Comite Bergensi tradidere: resque Frisiorum, quas Ioannes Orangii frater administraverat, Gulielmo Ioannis filio commendarunt. Tum de advocandis externis auxiliis consultari cœptum: propositæque legationes ad Galliæ Regem, atque ad Angliæ Reginam, ut Principem, atque opem afflictis rebus impetrarent. Sed Bruxellis evocatus Antverpiam Liesveltius Brabantiæ Cancellarius, ut legationem in Galliam obiret, non modò se oneri exēmit, sed ausus reconciliationem cum Hispaniæ Rege suadere; enumeravit, quæ ad

In qua Co. Mauritius patri substituitur: (Vtrecht)

(natus est an. 1565. Vide lib. 4. Dec. 1.)

& legatus additur Holachius. Aliæ aliis provinciæ tribuuntur:

De advocando externo auxilio disceptatur.

Cancellarius reconciliationem potius suadet.

can

p. 290

MAURITIUS NASSAVIUS ORAN:
GII PRINCEPS COMES NASSAVIÆ, etc.
FŒDERATAR. PROVINCIAR. GVBERNATOR.

eam diem tolerassent, quæque toleranda prævideret bellorum adversa: à quibus parùm differrent ipsæ victoriæ, quas interdum ex hoste retulissent; *Quid enim iis actum* ajebat, *nisi ut plures, & validiores semper exercitus ab Hispania, Italiaque ad hauriendum Belgarum sanguinem advolarent? Nam quàm vanâ auxiliorum spe præfecturam imperiumque Belgii externis Principibus tradiderimus, satis expertos nos esse. Evocato è Germania Matthia, nunquid attractum esse ad fratris patrocinium, uti spes erat, Rodulphum Cæsarem? an potius ejus discessu adversum nos irritatum? Casimirum, illum belli turbinem, quid aliud tanto fragore, quàm turbas in Belgium, ac dissidia intulisse? Nec assumpto in Principem Alenconio, Regem fratrem propterea motum, nisi ut missis è Gallia copiis, quem Ducem acceperamus, hostem experiremur. & tamen inde offensum esse provinciis Regem, indignatam Anglam, aut indignatæ similem, omnes à tutelâ nostri deterritos ex hujusmodi successuum infelicitate. Quamobrem, quando Principem quæri placet, quanto honestius fore, suo cum Principe in gratiam redire, eo maximè tempore, quo præterita excusari videantur, si ubi primùm per Orangii mortem licuit, festinatum sit. Non damnari à se illa, quæ Orangium sectati fecissent, quandiù prodesse Reipublicæ armatis sperassent. Sed separari à se tempora: & ubi obtinendo contra ventorum vim, vela frangantur, sapientis profectò gubernatoris esse, mutata velificatione, naufragio antevertere. Veteres Belgas Cl. Civilem Batavorum Principem secutos adversus Vespasianum Cæsarem, & variâ diù fortunâ usos; ad extremum animadverso, non posse ab una natione dominantem ubique potentiam depelli, salutari Procerum populique consilio, clementiam Cæsaris occupasse. Sperare autem se non modò fœderatis provinciis non imputandum hoc, quo à Rege secesserint, interregnum; sed reditum nostrum, hoc ipso nomine, quasi iterum Austriacæ domui Belgium tradatur,*

1584

hac concione.

(Tac. lib. 5. hist.)

1584 *gratius ac benignius accipiendum.* Verùm his fru-
Non persuadet. strà, & sine cujusquam assensu auditis, potiu
Dubitant Consultores, in Galliam, an in Angliam confugiant. dubitatum à nonnullis, Regi nè Galliæ prius, a
AngliæReginæ Belgii deferrent imperium: quò
& si propiora à Gallo sperarent, tamen religio
nis similitudo consociatura Belgis Anglam va
lidius crederetur. Sed reputantes, non obfuis
Belgarum patrocinio catholicam Alenconii Re
ligionem: & Henrico Regi sine fratre, sine libe
Galliam præferunt: ris, haud dubiè Navarræum Calvinianum Prin
cipem successurum esse; in suscepto consilio per
stitère: delectosque è singulis provinciis plure
& eò destinant oratores: (quindecim omnes fuere) & pro Liesveltio El
bertum Leoninum Geldriæ Cancellarium, vi
rum solertem, nec infacundum, in Galliam pro
perè legarunt. Sed jam prævenerat Alexander
eorumque, quæ parabantur, admonuerat Benar
dinum Mendozam, hispani Regis in Gallia ora
(Henr. regi) qui ne admittantur, agit cum Rege hispanus legatus. torem. Et is, data admissione, Regi exponit, *Ex
ploratum sibi, venturos è Belgio rebellium provin
ciarum legatos, opem adversus Principem suum
imploraturos à Majestate ejus, in ejusque manu
certis conditionibus Belgium dedituros. Id quant
cum injuria Catholici Regis attentetur à contuma
cibus populis: immò quam indecorè irreverenter
que se gerant, qui sperare hoc audeant ab æquissim
Francorum Rege, ipsum pro sua sapientia intelli
gere, & non dubiè offendi. Scilicet homines obsequi
ignaros, conditiones, quarum potestatem nullam
habeant, confidenter offerre: ipsumque Philippi Re
gis patrimonium, ceu venale imperium ac transla
titium modò huic, modò illi subjicere, ac veluti a
hastam præconis elocare: tanto nunc desperatius
quanto continuatis cladibus afflicti, propiùs timen
occasum suum; ideòque, uti morituri solent, anxi
circumspiciunt, cui cadentes incumbant, quosque
ruinâ suâ populos involvant. Itaque orare se, Ca
(Lusitaniæ, & Indiarũ regna) tholici Regis nomine, qui prompto semper anim
vires suas adversus Galliæ Regum rebelles obtuli
& in posterum novâ auctus regnorum potentiâ v*

lidi

lidius oblaturus est, ne ad aspectum suum homines flagitiosè supplices admittat: neve mercem adeò contagiosam exponi in Gallia patiatur. SPECTARE *ad exemplum, si subditi, exutâ Dei, ac Principis sui obedientiâ, honorificè ab aliis Principibus excipiantur, ac propemodùm invitentur. Certè Galliam rebellionibus implicitam nō egere hoc invitamento.* Ad ea Henricus, dissimulatâ irâ in Philippum Regem, cujus operâ novum inaudierat urgeri Guisiorum fœdus, placidè respondit, *In Gallia patere omnibus Regis aram: & insolitum modestiæ suæ, supplices non audire. At rebelles sibi quidem in regno suo hostium loco habitos, & in alienis imperiis invisos. Quamobrem in audienda Belgarum legatione ita se suæ clementiæ memorem fore, ut nihil detraheret Hispaniæ Regis amicitiæ, quam mutuis uterque auxiliis coluisset, bonumque fratrem alter alterum expertus esset.* Nec multo pòst admissis legatis, Leoninus in Procerum coronâ, Regem in hanc, ut accepi, sententiam, allocutus est. *Quos hic vides apud te supplices, Potentissime Rex, à fœderatis Belgarum provinciis legati, oratum venimus, ut cum patrocinio nostri adversus instantem hostem, Belgii principatum eadem potestate, qua Carolus V. Imperator, accipias tibi, tuisque in Regnum Galliæ successoribus. Multa nos ad te movēt. Fama tui, supra Reges alios externis audita, nobis te minor spectata: Hispanorum sævitia, à qua læsis Gallicum antidotum natura providit: cognatio Galliæ, Belgiique, non vicinitas modò, aut amicitia nam & nos gallica origine gloriamur, & prisci olim Gallorum, Belgarumque populi, unum corpus fuere: denique opportunitas auxilii à Gallia transmittendi non ad Neapolitanum regnum recuperandum, aut transmarinas ad expeditiones repetendas. ad quæ loca traducere militem per longinquas hostilesque vias, anceps, ac tardum: traductum procul alere, armatis circà nationibus, operosum: &, ubi viceris, conservare tam longè posita perquàm rarum. In Gallia tua est Belgium: tantùm*

1584

Responsio Henrici Regis.

Admittuntur Oratores Belg. Quorum unus ita Regem alloquitur.

1584 *porrige dexteram, Belgium sublevabis. At conducibile non fuerit, irritare in præsentia Philippi Regis potentiam ex Lusitanica victoria, tanta orbis terrarum parte, prævalidam. Verùm* NON SEMPER *intenditur potentia, dum extenditur. & nos videmus navigia, quæ mole suâ modum excedunt, regi non posse. Sed creverint Hispano vires: propterea & tibi pluris hæc facienda est, quæ in tempore venit, accessio provinciarum, quibus imperio tuo circumdatis, impenetrabilis profectò Gallia quibuscunque Regum viribus futura sit. Quot sunt apud nos urbes viris militaribus refertæ, quot arces ingenio ac naturâ inexpugnabiles, quàm multa ex mercaturis opulentia, quanta ex portubus, amnibus, marium finibus opportunitas, quàm latè fusus ex bellicis navibus, nauticisque hominibus in omnes terror; hæc omnia defendendo gallico regno adversus communem tui nostrique hispanum hostem perpetuò excubabunt. Quamobrem, quod benè tibi, Galliæque, & Belgio vertat, age, Rex magne, junge populos non indecores gallico nomini futuros, nosque volens ac libens sub imperium tuum accipe. sic & Belgium, ne Hispanorum ad servitium redeat, prohibebis: & Galliam perpetuo finitimoq; hoste liberabis: & regnum valida provinciarum adjectione adversus novam æmuli potentiam ipse gallici amplificator Imperii constabilies.* Henricus, gratiis pro ea legatione abundè actis, doluisse se eorum vicem respondit, & meliora finitimis optasse. ceterùm pro certo haberent, Belgium sibi cordi futurum. Interea dum legati nunc Mediceam Regis matrem, nunc Navarræum conveniunt, festinantque: & hispanus Orator nihil omittit, successum rei frustraturus; qui apud Henricum gratia aut consilio poterant, variè disserebant. Namque alii nec Regi decorum affirmabant, alienis populis adversus legitimum Principem patrocinari: nec opportunum regno Philippi Regis in subditos suos iram, armorumque tempestatem, ab Hispania in Belgium exoneran-

De hoc nihil certi respondet Rex:

In ejus aula & consiliis variatur.

Alii non suscipiendū Belgarum patrociniū sentiunt:

nerandam, eo maximè tempore in Galliam evocare. Contrà alii, jura memorabant Galliæ Regum in belgicas provincias, quibus integrare Galliam, quantæ & Henrico gloriæ futurum ad posteros, & Regno securitati ab Hispano, è proximis provinciis ad portas usque Lutetiæ procurrente? Addebantque præterea Guisiorum æmuli, Fas sibi putare hispanum Regem, civiles in Gallia discordias consilio & stipendiis alere, & non licere Galliæ Regi in sinum tutelamque suam confugientes excipere finitimos populos? Favebat his Navarræus occultiore consilio. quippè optabat implicari Henricum belgicis auxiliis, ut deductis foras Gallorum armis, sibi Galliæ heredi liberior inde campus relinqueretur. Mediceam multa agitabant. Nam & dolor ob tentatam frustrà Lusitaniæ successionem, infensum ejus animum contra Hispanum impellebat: & metus, ne desertis Belgis, Cameracum amitteretur; (cujus dominium ex Alenconii testamento ipsa sibi seposuerat,) ad Belgarum patrocinium, potentiæ retinendæ avidam stimulabat, tamen ab irritando in præsens Philippo Rege majus aliquid retardare illam credebatur. Quòd enim ex tot maribus liberis videret, prolem ad regnum nullam superesse: neque ex Margarita filia liberos suscepisse Navarræum, immò ab ea divertisse; femina imperio assueta, idque quo modo in sobolem suam transmitteret, anxiè circumspiciens, in spem venit, si Hispanorum armis, Hugonotorum factio in Gallia frangeretur, atque adeò Guisii, ac Lotharingi prævalerent, posse regni successionem in Claudiæ alterius filiæ suæ, Lotharingo Duci nuptæ, liberos pervenire: proniore in eos haud dubiè Philippo Rege, quàm in Navarræum, veterem hostem, atque ob hæresim ægrius ad Galliæ regimen aspirantem. Sic illa spei suæ consilia attemperabat. Nec minus fluctuabat animo Rex, quòd ex una parte metueret, ne Belgarum populi à

1584

Dissentiunt alii:

Cum quibus Navarræ Rex,

& Regina Henrici mater.

Sed hæc postea mutat:

Rex diu fluctuat.

1584 Gallia rejecti, Angliæ Reginæ se dederent, augerentque accessione Belgii Anglorum potentiam, Gallis semper invisam: ex altera intelligeret, si se novo Belgarum principatu accingeret, novo quoque adversus Hispanum bello accingendum. At divisa in partes duas omni omninò Gallia, cujus partis adjutus operâ bellum capesseret? Catholicorum ne? quorum multi hispano Regi essent obnoxii. an Hugonotorum? cum magno nimirum dedecore Christianissimi nominis: nec sine metu, ne illi suspectantes, simulatione se in gratiam, atque in militiæ societatem assumi, ad renovandam videlicet Bartholomæanam cædem; bellum aut contumaces abnuerent, aut in acie imperia Ducum suspiciosè interpretantes, destinata præliorum impedirent. Tandem, ut ad otium pacemque super omnia ferebatur, statuit novas in Galliam belli flammas ex vicinorum incendio non attrahere. Nam de civilibus regni discordiis benè sperabat, ratus ad ejurandam hæresim Navarræum Regem, spe gallici regni, adducendum: atque adeò subtrahenda Guisiis, Hispanoque alimenta bellorum. Itaque Legatis postremò respondet, *Gliscere in Gallia quotidie turbas: in eas sedulò intendentem prohiberi se, ne regni vires aliò distraheret. iu brevi, uti sperabat expeditum, curas inde suas in finitimos, amicosque populos porrecturum.* Sic Legati, successu nullo, post menses omninò tres in Belgium reversi, qua ratione expostitium principatum suum obtulerint Angliæ Reginæ, ego, postquàm memorabilem urbis obsidionem, maximumque operum Alexandri accuratè narravero, dicere non omittam.

(Hugonot) (Rex) Tandem auxilium Belgis oratoribus negat: (Antverpis)

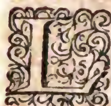
DE

DE BELLO BELGICO DECADIS SECUNDÆ

LIBER SEXTUS.

1584

ANTVERPIÆ obsidio

ICEAT nunc mihi, Liviano exemplo, in parte operis mei præfari, quod in principio profiteri cõsuevere permulti annalium scriptores, obsidionem longè omnium memorabilem, quæ ulli aliquando urbium admotæ sint, in præsentia me dicturum. Nam neque operosioribus unquam molibus frenati amnes, neque armata inventis audacioribus ingenia, neq; à militibus, qui plura per obsidia peritiam iramque collegerint, pugnatum est. Iacta hîc rapidis in fluminibus castella, aperti inter undas cuniculi, amnes aggeribus superfusi, rursumque aggeres amnibus superpositi: & quasi modicus videretur unius Antverpiæ obsidendæ labor, extensæ ab Duce in alias quoque partes curæ, eodemq; tempore urbes quinque prævalidæ potentissimæque, simul omnes obsessæ, simul circumacto vix anno, omnes in potestatem redactę sunt. Hæ tantæ res quibus perfectæ sint copiis viribusq;, ego jam exponere non indiligenter aggredior. E catholico exercitu parté præsidia urbium arciumq; distrahebant: pars in Frisia Verdugo provinciæ Præfecto, Tassioque legato adversus Gulielmum Nassavium, & Martinum Schenchium militabat. Legiones Germanorum duas per Coloniensem tractum Comes Arembergius, ac Manriquus in armis habebant. Zutphaniam cum aliquot equitum turmis, Appius de Comitibus, & Blasius Capisuccus, percurrebant. Marchio Renthiacus cum sua VValonum legione, Artesiam Hannoniamque, contra Gallorum

quā magna.

(Antverpia, Gandavum, Teneremundá, Bruxellæ, Mechlinia.)

Quibus cum copiis cœpta

(Manriquè Hispanus, sed in German. natus)

1584 motus defensabat. Cum Alexandro in Brabantia Flandriaque, legiones quatuor, & aliquæ extra ordinem cohortes, agebant. Legionesque præterea tres nuper accesserant ab Hispania, quas Philippum Regem, post maritimam Terciis in insulis pugnam, misisse in Belgium, suprà memoravimus. Atque hisce cum copiis Alexander, quæ decem peditum millia, equites mille ac septingentos conficiebant, (nam legiones quas nominavi septem, quòd semiplenæ essent, in quinque contraxerat) obsidionem Antverpiæ, consulto prius bellico senatu, aggressus est.

(sic Alex. ad Re. 15. Iu)

Urbis habitatores: forma, munitio.

SCALDI fluvio assidet Antverpia, intra ambitum quinque ferè passuum millium, centum circiter millibus hominum, præter nauticum populum, habitata: formam intenti arcus, cujus nervus sit ipsa fluminis ripa, haud falsò refert, quando non alia per Belgium urbs adversus hostem instructior, intentiorque. Qua parte in Brabantiam curvatur, præalta illam mœnia, propugnaculis decem inde prominentibus, seque mutuâ ope respectantibus, ac ingenti circùm fossâ aquis affluente, contuentur. Qua in Flandriam extenditur, pro vallo Scaldim habet, classium, non solùm navium capacem, quas supra duo interdum millia in portu ac fluvio numeravit: commercium inde contrahens cum magna terrarum parte, quarum non modò merces ubique nascentes, sed auxiliares etiam copias bellator simul, & mercator amnis importat. Hæc autem ipsa quantùm securitatis Antverpiensibus, tantum sollicitudinis Farnesianis consultoribus afferebant. Consultationi aderant, præter Mansfeldium, ac reliquos ex regio senatu nunquam præteriri solitos, Mondragonius, Billius, Olivera, ac Pacius Hispani: ex Belgis, Mottæus, Goignius, ac Licquius, nam reliqui Belgæ aberant: ex aliis, Camillus à Monte, Georgius Basta, & Camillus Capisuccus. Horum plerique propositæ rei magnitudine suspensi,

Consultatur de ea obsidenda.

spensi, audacius aliquanto consilium, quàm ut exitum prosperè sortiretur, existimabant. Nam qui de Antverpia obsidenda cogitet, ei, dicebant, magnoporè considerandum, an virium abundè sit, quibus illam eodem tempore à terra per Brabantiam, eodem à flumine Flandriæ limite concludat. frustrà enim à terra obsidendam, cui commeatus ac subsidium per amnem si minus suprà à Gandavo, infrà certè maria perpetuò pateat. At latum adeò amnem nisi à duobus in utraque ripa exercitibus claudi non posse: ideòque tripartito exercitu opus esse, qui per Brabantiam, Scaldisque per ripas, auxiliis aditum intercludat. Id verò à modicis adeò copiis, quales ipsi haberent, minimè sperandum. Neque navium tantum esse, ut hostium classi à mari flumen ingressuræ obsistatur. Addebat ad hæc Billius, Plus adhuc sibi negotii facessere querimonias militum, qui stipendiis ab Hispania non procedentibus fraudati, fame enecti, & complures seminudi, malè profectò ad hoc non unius videlicet mensis obsidium admoveantur. Nec illud omisere Pacius, & Montius, Seriò perpendendum, an expediret ad obsidendam Antverpiam accedere, relictis à tergo Teneramunda, Gandavo, atque aliis arcibus, unde promptis excursionibus, subvectiones in castra, & ipsa castrensium opera infestare hostis queat. Deniq; præter Mondragonium, & Capisuccum, fortunæ Alexandri omnia tribuentes, reliqui tam multa simul invadere tam exiguo militum numero, intutum, atque intempestivum ducebant. Itaque ab Antverpiæ obsidione ad obsidendum Alexandrum conversi, conjunctis hominem precibus circumstant: objectoque periculo existimationis ejus, & suæ, velut ad deditionem adigere constantem propositi animum conituntur. Ille, collaudato eorum studio, præfatusque, eadem sibi in mentem venisse, quæ ipsi difficultatum præcipua com-

1584

negant fere omnes;

præter duos, & ab obsidionis proposito removere Alex. nituntur.

1584 plexi essent; tamen opinari se subdidit, ubi pauca differentem audierint, meliora de rei successu arbitraturos. Tum in hunc ferè modum exorsus est, *Consilium Antverpiæ invadendæ non se in animum admisisse prius, quàm Deo id cordi esse, per homines Deo caros, conjecisset: & Regis super ea re mentem explorasset. Nec humana & vicina deesse, quæ expeditionem in præsentia persuadeant. Certum sibi, nunquam hostes æquè trepidasse, tot nempè tantisq;, paucos intra menses, ab regio exercitu cladibus afflictos, Orangii consiliis destitutos, gallici auxilii spe dejectos, ac multis per Antverpiæ tractum oppidis arcibusque, spoliatos. Atqui ubi pulsata intremũt proclinanturq; mœnia, tunc ruinæ certius instandum. Inde sibi accrevisse animum, in ipsa belli arce, territos jã hostes invadere, terroremq; per reliqua Brabantiæ munimenta circumducere: nõ dubia spe, illos aut Antverpiæ metu neglecturos alia, aut in alia distractos Antverpiæ non suffecturos. Modicas quidem sibi ad tam multa copias esse: sed belli peritas, & victoriæ assuetas, &, quod caput est, magnis à Ducibus administratas. Quem enim esse ex iis, quos in eo cœtu præsentes intueretur, cujus in manus regendum exercitum securè ipse non traderet? PERITIA Ducum, & virtute militum congeminari exercitus. & IN IPSA multitudine p ucos demũ esse illos, qui bella cõficiant, uti ex hasta quantumvis oblonga, palmum tamen ferreæ cuspidis plagam facere. Equidem NON SEMPER ingentes belli copias expetendas: non magis, quàm ingentia corpora, magnis plerunque morbis obnoxia, carius ali solita, motuq; tardiora, & accipiendo vulneri latius porrecta. Verùm non ita sibi expugnandæ Antverpiæ initã fuisse rationem, ut magno milites numero simul impendi necesse sit. quum & à terra turmæ omnino paucæ, quæ Antverpiensem agrum inter Liram, Hochstratamque, & Bredam, regiarum partium oppida percurrant, impedire commercium facilè queant: & à flumine Oceanum versus (unde tota*

Ipse tamen urbem censet obsidendam.

vis

vis hosti) propositum sibi, expugnatis in utraque ripa castellis, aut novis excitatis, inde tormentis arcere navium accessum, si non omnem, talẽ certè, ex quo & mercatores detrimenta commerciorum sentiant; & plena populo civitas arctiore annona fatigetur. Ad hæc porrò præstanda imparem non videri earum, quas in præsentia haberẽt, copiarum numerum. Neq; eis obedientiam in opere defuturã. Expertum se, militibus suis esse in præliis plus animorum, quàm in castris fuerit querelarum. immò ne eisdem alacritas desit, missam sibi fuisse nuper ab Rege pecuniæ summam, quam veteres inter milites partiatur. nam quæ recens accesserint ab Hispania legiones, stipendiis donatas jam esse. Quamquam haud verendum, ne non libens obsidionem Antverpiæ miles subeat, ex qua tantum prædarum sibi polliceri possit. Esse adhuc in exercitu complures, qui opulentiam ejus emporii ante annos octo satis experti; stimulante memoria, consimilis populationis famẽ cum sociis haud dubiè communicaturi sint. Postremò, quod ad tutelam exercitus attineat, provisum à se securum ab VVasiensi territorio in castra commeatum. Neq; Gandavum, aut Teneramundam ita pòst relicta, ut magnoperè timere regius exercitus debeat ab iis, quibus à nostro milite per excitata inibi castella disposito, satis curarũ assiduè inferatur. Quamobrem quum ad eam expeditionẽ multa in præsens invitare, nulla satis inde retrahere videantur, permitterent ei in hac quidẽ causa deliberationem. atque obsidium urbis, ex qua universæ accessionem Brabantiæ secuturam prævideret, magno omnès ac fidenti capesserẽt animo: sperarentque, Patronam Antverpiæ Dei matrem, quam urbe sua impiè dejectam ab hæresi, nunc ipsi, contempto omni periculo, in pristinam possessionem restitutum irent; tam piis suorum conatibus non defuturam. Alexandri authoritate magis, quàm oratione, decreta obsidione Antverpiensi, illicò ad eam necessaria imperata sunt. Quæ quoniam multa, multisque in locis fuere: nam simul Ant-

1584

Decernitur obsidio.

verpiæ

1584 verpia, simul Gandavum, Teneramunda, Bru
xellæ, atque Mechlinia, armis, attentata sunt
horum situs locorum in conspectum dare ope
ræ prætium duxi.

Antverpia quàm tuta esset à Scaldi fluvio,

ob castella per ripas ejus imposita:

(Liefkens-hoeck)

VALIDAM à Scaldi fluvio Antverpiam
validiorem præstant munitiones ac propugna-
cula complura ad Scaldis ripas, præsertim Ocea-
num versus, imposita: ac in primis duo, no
vem ferè milliaribus ab Antverpia. Quorum al-
terum, Lilloum à vicino pago dictum, Mon-
dragonius, Albani Ducis jussu, ad Brabantiæ orã
excitaverat: alterum Liefensucum appellatum
fœderatæ Provinciæ Antverpiâ potitæ, contr
Lilloum in adversa ripa fabricarunt, mox & Lil
loum obtinuerunt. Ejusdem commercio flumi
nis Antverpia Gandavo jungitur, triginta cir
citer milliaribus abjuncto: firmatque Tenera

& ob commercia per eundem amnem cum Gandavo, cum Teneramunda, cum Mechlinia,

munda commercium, media inter Antverpi
am & Gandavum, ad eundem Scaldim sita
Propiùs, ac spatio milliarium tantummod
duodecim interjecto, Mechlinia respicit Ant
verpiam: perque Diliam amnem, in Scaldim su
Rupelæ nomine influentem, mutuam inde c
pem accipit, redditque. Plus aliquanto ab Ant

cum Bruxellis. (24. mil.)

verpia recedunt Bruxellenses: sed apertâ sibi fo
sa, sive alveo navigationi accommodato, in Ru
pelam inferuntur, atque inde in Scaldim il
lapsi, Antverpiam intrant. Hæc simul omni
complexus animo Alexander, statuit non qui

Impedire incipit Alexander hæc commercia,

dem castris ad singulas urbes compositis, id e
nim neque cum centum quinquaginta homi
num millibus effecisset, sed, uti jam ad Ganda
vum cœperat, objectis procul munitionibus &
castellis, clausisque amnibus, per quos civitatum
alimenta navigant; inferre paulatim, sine obsi

à Gandavo

dionali strepitu, obsidionis damna. Igitur mi
so VVetteram machinatore Plato, cum militu
manipulo, jubet Antonium Oliveram, qui e
loco pontem Scaldi paulò antè impositur
contra Gandavum obtinebat, novam munitic

ne

nem versus Teneramundam addere, spemque omnem commercii, Gandavum inter, & Antverpiam, ac Teneramundam, præcidere. Ad VVillebroucum pagum, inter Mechliniam atque Antverpiam, Igniquesiæ legionis partem expedit, quæ erectum ibi Scaldis in ripa propugnaculum obsideat, ac Bruxellensis alvei navigationem, cujus tutela VVillebroucum erat, intercludat. Tum ipse in Antverpiam conversus, ejus obsidionem inter primores belli Duces in hunc modum partitur. Georgio Bastæ equitum Commissario, viro forti solertique mandat, cum aliquot Epirotarum, Italorumque turmis Antverpiensem agrum in Brabantia tueatur: efficiatque, evocatâ, ubi opus sit, è vicinis arcibus ope, ne quid auxilii in urbem à Brabantia inferatur. Scaldis ripas, Flandricam quidem, in qua parte tunc erat exercitus, Marchioni Rubasio equitum Magistro, Brabantinam autem Petro Ernesto Comiti Mansfeldio castrorum Præfecto committit. Huic Christophorum Mondragonium, partemque exercitus, hoc est, quater mille ac quingentos pedites, atque octo equitum turmas: illi Gasparem Billium, Petrumque Pacium, cum ter mille peditibus & quatuor equitum signis attribuit: imperatque ut, tam ii, qui cis Scaldim remaneant, quàm qui Scaldim transituri sint, impetu in hostium muniones ac propugnacula hinc atque inde fluvio imposita quàm celerrimè facto, Scaldis ripas Oceanum versus expugnent, atque inde se se hostibus, è Zelandia, Hollandiaque Antverpiam navigaturis, opponant. jusso propterea Mondragonio, cum sua unius & viginti signorum legione, præire, eamque transmisso ad Rupelmundam, & Borchtum Scaldi, in alteram Brabantiæ ripam pontonibus deportare, Mansfeldio cum reliquis attributis sibi copiis secuturo. Et deportavit ille suos sanè quàm prosperè, prætoria Antverpiæ navi, quę ad inhibendam trajectio-

1584

à Teneramonda, à Mechlinia & à Bruxellis.

Postea obsidionem aggreditur à terra, & ab aquis.

(*Albanenses*)

Terram tradit Georgio Bastæ.

Scaldis ripam Flandricam Rubasio, Brabantinam Mansfeldio:

(*Tribuni*)

cui transmissus ad suam ripam

præit Mondragonius

(*Mondragon.*)

ctio-

1584

ctionem accurrerat, tormentis, non sine clade absterrita: graviter inde irata adversus præsidiariorum segnitiem civitate: mox tamen ira in sollicitudinem versa, ubi sparsas per utramque ripam regias copias, & castra nimis quàm celeriter posita conspexere. Namque Tornaco cum aula jam egressus, Beveræ, quæ Flandriæ est pagus, septem circiter milliaribus procul Antverpiâ, consederat; seque munierat Alexander. Ejus non longè à castris, Calloo in pago, ejectis inde præsidiariis, Rubasius tetenderat apud Scaldim, cum bellici apparatus armamentario. Inter utrumq;, sed Alexandro propior, tormentorum Magister Carolus Comes Mansfeldius Ernesti filius, Melsenium vicum elegerat, militarium machinarum sedem. Ex Brabantiæ autem parte apud Stabruchum pagum, quatuor circiter milliaribus à Lilloo distantem, Comes Mansfeldius castrorum Præfectus, transmisso post Mondragonium Scaldi, castra posuerat: eaque, quòd ibi sedem quoque sibi destinasset Alexander, accuratè circumvallaverat. Procul hinc, in Berendrechto pago, stativa tunc habebat Mondragonius: cum quo postea conjunxere propè Sanctflictum castra uterque Camillus, Montius, & Capisuccus. At verò ubi obsidione Antverpiam à Regiis undique attentari palàm fuit, & si principio conatum irrisere Antverpiani, suorum gnari, hostiumque virium; tamen Alexandri fortunam veriti, defensionem strenuè adornavere. Moderabatur urbi Consul Aldegundius, Orangii amicorum olim primus, ac post Orangium authoritate apud Ordines nulli secundus. Hujus maximè consilio prima muniendis in utraque ripa castellis impensa est cura. Erant, inter alia, hæc præcipua, Lilloum in Brabantiæ ora, & in adversa ripa Liefensucum, quæque Delam propugnacula circumstabant. Defendendi Lilloi munus in se recepit Odertus Tilinius Lanuæ filius, cum recente Gallorum cohor-

& accurrentem hostilem navem fugat. (Antverp.)

Alex. castra ponit in Flandriæ pago.

circa Alexandrum. Rubasius;

inter utrumque Carolus Mansfeldius.

In Brabantiæ parte Mansfeldius pater,

& Mondragonius,

& cum Montio Capisuccus.

Defensionē parant Antverpiani: (Phil. Marnixius à Monte S. Aldeg.) præsertim in utraque Scaldis ripa. (Delæ Insula)

cohorte. Ioannes Pettinius vetus Tribunus, novo aggere Liefensucum vallare jussus est. Reliquis munitionibus similiter provisum: scissus ad Saftingam atque alibi agger, apertaque Scaldi via, qua VVasianus latè campus ad Antverpiam usque allueretur. Simul missi, qui apud Bergas ad Somam, delectus militum haberent: qui à proximis Zelandis Hollandisque opem efflagitarent: & qui maris Zelandici Præfectum Gulielmum Blosium Tresiongum sollicitè accerserent. 1584

SED jam, uti jussi fuerant, Mondragonius adversus Lilloum, Rubasius in Delam, diversa non magis parte, quàm fortunâ ferebantur: dum alter senili cautione cunctabundus occasionem corrupit: alter juvenili festinatione præfervidus consilium hosti, defensionemque præripuit. Delam insulam, quam agger seu diccus efficit contra alluviones circunductus, in eamque desinit VVasianus tractus, castella quatuor defensabant. Illuc, præmissâ Pacia legione, Rubasius adeò præter opinionem celeriter advenit, ut Antonianum quidem illicò se Rubasianis dediderit: Teruentum autem fugientes stationarii, non expectato hoste, deseruerint. At non ita ad Liefensucum gesta res est. Locum obtinebant præsidiarii circiter octingenti: rejectoque ferociter Rubasiano tubicine deditionem exposcente, ad tertium usque diem non instrenuè defensionem extenderunt; donec aperto jam alicubi, tormentorum vi, propugnaculo, superveniens ex Bevera Princeps Alexander, amicisque conditionibus nequidquàm oblatis, Rubasio mandat, non ultrà moretur aggressionem. A quo immissi Hernandus ab Isla, & Gasparinus Lucensis, primarum cohortium ductores, jussique nemini parcere; etsi primo aggressu repulsi sunt, altero tamen, castellum expugnarunt, trucidatis hostium circiter quadringentis, submersis fermè ducentis: signis

Et in utramque ripam invadunt Alexandri duces (*Mondrag.*)

Delam insulam. (*Rubas.*)

(*Anton. & Tervent. castella*) & ejus arces,

1584 signis septem relatis, Pettinio Gubernatore
expugnat Rubasius: us Rubasii manu confosso. Eadem noc
Noortum, ultimum Insulæ propugnacul
pud Scaldim, properatum est. Sed jam Fer
us loci Præfectus, tormentis in naves im
tis, interfecto pecore, atque incensa mur
ne, Antverpiam enavigaverat. Inde in Sa
ghæ munitionem, quæ una supererat, tran
sunt arma, repertaque præsidiariis vacua
scissura aggeris obstruenda adversus aquas
nistro Scaldis cornu irrumpentes, labora
est. Atque in hunc modum propugnacu
& tota Flandriæ ripa, omnique VVasiana ad Sca
Flaudrica regione, Rubasii celeritas Antverpiam sp
ripa potitur. vit. Quum interim è Brabantiæ ora Mondr
Lilloum nius in Lilloum progressus, haud ignarus q
aggreditur validam situ ac munitione arcem invade
Mondragonius, nempè quam ipse posuerat; dum hostiun
res, quia noverat, pluris facit, tempus ac
tendi præsidii Lilloo dedit. Nimirum I u
interdum ignorare pericula, quæ non sup
novo auctus præsidio: ret, si quis nosset. Duo hominum millia sub
buno Scotorum Balfurio, intra arcem rec
sunt: quorum in partem, Tilinio ductore e
eum quo sam, movit legionem suam Mondragon
arce egressu pugnam committit, commissaque acri pugna, æquata tunc qui
clade, discessum est. Sed mox subducta,
intra arcem erat, cataracta, emissoque in H
nos Scaldi flumine marinis aquis tunc auct
eadem arce simul tormentorum fulmina,
aquarum tempestatem non ultrà sustin
improsperè: Mondragoniani, desideratis Aloysio Toleta
& Petro Padillia, strenuis Centurionibus,
dum paulùm referre, inque tutiorem lo
magna tamen constantia Hispanorum: submovere castra coacti sunt: magnâ in p
Hispanorum constantiâ, curulia tormenta
chiis in hostium oculis asportantium, ac p
re tenus inter aquas enitentium. Nec ideò
riti: &, quando à fronte per alluvionem
licebat, à dextero latere subeuntes Scaldis

rem, (quem super aggerem constructa Lilloi arx erat aggressionem obstinatè retentant: captâque munitiunculâ, in arcem ferebantur. Sed intercisus alicubi agger accessum arcebat. Itaque languescente spe arcis expugnandæ, Alexandri jussu Stabrucum repetiere, inde præsidiariorum è Lilloo excursiones cohibituri. 1584

quos revocat Alex.

INTER hæc, metu Lilloi amittendi; Herentalia Fœderatis amissa est. Etenim quum evocassent inde Scotorum præsidium Antverpienses de Lilloo solliciti, Herentalia oppidanorum fidei relicta; Cæsius, qui ea loca, diviso cum Georgio Basta equitatu percurrebat, occasionem non omisit. Atque, ut amicitiam pridem contraxerat cum aliquot oppidi primariis, dum apud eos captivus egerat; facilè iis persuasit, ut non expectato victore exercitu, oppidum Parmensi traderent. Vixque factum, quum admisso jam Cæsio, præsidiarios ab Antverpiensibus, (qui consilium stultè initum serò mutaverant) illicò redire jussos, oppidani occlusis foribus, obversisque tormentis, procul habuere. ob eam gratiam ab Alexandro loci præfectura Cæsio demandata. Verùm Alexander, amissâ in præsens occasione Lilloi potiundi; non ultrà insistendum; terendumque tempus in ejus obsidione arcis existimavit, quâ etiam expugnatâ, unà cum capto jam in opposita ripa Liefensuco, ægrè navium transitus intercluderetur, ob fluminis latitudinem, hostibusque, qua sunt audacia, inter noctis tenebras, expectatoque rapidi fluxu maris, facilè utriusque castelli conatus elusuris. Itaque, quum non nisi injecto ponte claudi flumen posset, perindè esse intelligebat, sive eo loco inter Lilloum, & Liefensucum: sive fabricatis alibi castellis, pontem injiceret. Igitur æstimato alveo, visum est Alexandro, accedentibus in eam sententiam, nautarum veteranis, & Barocio, & Plato Centurionibus, amnem claudere non procul à Lil-

Herentalia.

Cæsio agente, (Co. Nicol. Caes.) regiis partibus accedit.

Alex. ad claudendũ penitus ad tum per Scaldim, de ponte cogitat.

1584 loo Antverpiam versus, inter Calloum Fla
& Ordamum Brabantiæ pagos. causæ, cu
tissimum locus sit delectus, ut ad Rege
bit, hæc fuere. Quòd ibi Scaldis angust
quanto fluat: porrigatque se à ripa cumu
ræ in morem syrtis (bancum vocant) und
us coarctatur. præterea quòd eo loco, fl
se paulùm in dexteram Scaldi, alio pro
dum vento in ea flexura naves opus habea
deòque nec rectà impetuque invehi tam
possint. denique quòd tentatum inibi fun
arenosum ac solidum, accipiendo sustin
que operi peridoneum existimaverint. Po
bricanda utrinque castella, quæ pontis
forent, Rubasio Flandricum, Braban
Mondragonio committit. illudque à Ma
matre, cui expeditionem à principio ded
rat: hoc à Divo Philippo, ob Regis gratia
minavit. simul aliis in locis alia, partim
strorum tutelam, partim contra hostiun
nitiones, castella designat: præsertim qu
versus Antverpiam à Divis Petro, ac Bar
quæque tria contra Liiloum, à Sancta Tri
nomen accepere.

locum eligit inter Calloum & Ordamum, tres ob causas.

castella ad pontis extrema in utraque ripa construi jubet,

& alia alibi.

TENERAMUNDÆ obsidio

IN HÆC opera dum in utraque ripa
tim incumbitur, crediturq; curas hîc om
lexander insumere; ipse clàm assumpta
legione, cum Italorum manipulo, ad Te
mundæ obsidionem properè fertur. Ad c
Teneræ amnis in Scaldim influentis, unde
men, sita est Teneramunda: eo maxim
opereque, validas inter urbes Flandriæ
batur. Atque ut media Gandavum inte
que Antverpiam, utrique opportuna, co
bat; ita in ejus expugnationem jampride
tenderat animum Alexander, interjectu
lum veluti obicem, ad navigationem in
urbes penitus claudendam: seq; simul alle
rus onere distrahendorum militum, qu
cum Teneramundam, atque Gandavun

situs ejus.

finitimis hostibus opportunus.

petuò excubantes habere in campis cogebatur. 1584
Præmiserat illuc cum ea, quæ Augustini Igniquesii fuerat legione, Ioannem Gamboam: jussum Teneræ cataractam, quam hostes cum mola propè urbem communierant, & ex qua obruere adjacentia urbi loca facilè poterant, in potestatem redigere. Quod ille vix dum egerat, loci stationariis circiter quinquaginta interemptis, reliquis fugatis; quum Carolus Com. Mansfeldius è Bruxellensi parte, cum equitum quinque turmis, & aliquot VVallonum cohortibus: ex altera parte ad VVestermusterum Alexander cum Pacia legione apparuere. Statimque dispositis infra supraque urbem ad Scaldis ripas stationibus, & circumsessâ urbe; in propugnaculum, quod ante Bruxellensem portam ab urbe prominebat, tormenta collocata sunt. Præerat Teneramundæ pro absente Rihovio loci Præfecto, Mortagnius cum præsidiariis octingentis, præter armatos oppidanos. & cùm alia omnia, tùm maximè Bruxellense propugnaculum, translatâ illuc pleràque veteranorum parte, contra quamcunque vim hostium firmaverat. Et verò inde in regios utcunque munitos assiduè, nec emissionum irriti fulminabant. Primus ab jaculatoribus terror, mors fuit Petri Pacii Hispanorum Tribuni: qui, dum apud vimineam corbem tormento in hostes librando assistit, pilâ majoris sclopi ictus in capite, momentò occubuit. secuta eodem die Petri Tassii Inspectoris exercitus nece, pilâ quoque in fronte icti, ac statim extincti. tanto Hispanorum mœrore primùm, amisso præsertim Pacio, viro forti pioque, quem, quòd militum necessitati parentis loco invigilaret, Petrum de Pan vulgo nominabant: dein verò tantâ in hostem irâ, atque ulciscendi aviditate, ut nondum à tormentis edita, quæ satis foret, propugnaculi strage, ascensum certatim omnes conclamarent. Adeò NONNUNQUAM plus virium addit ira, quàm

Præmittuntur illuc copiæ.

cataracta primum capitur,

tum urbs cingitur, (Bruxellensis, quis Bruxellas respiciebat.)

eam Gubernator accuratè munierat, præsertim propugnaculum ante urbem. (Pet. de Paz Galeↄus)

Ex quo jaculantes Pacium necant, (Calblent) & Tassium. (Veeder Generale)

Inde irritantur Hispani,

1584 quàm demit plaga. Accessit & aliud irrit
tum. Attulerant præsidiarii in propugna
ludicra cum pompa, ingens unius è Cœ
simulacrum: elatumque è pinnis, pos
contumeliis ac verberibus irriserant, p
re. Profectò exarsere ad eam speciem on
animi. nec jam Centuriones continebant
tum furorem, signum in hostem minaci
poscentium. Quorum usurus ferociâ Pr
Alexander ubi decisam vidit propug
frontem, & dorsi partem; ternos è singu
spanorum centuriis milites selegit, (fu
non amplius quinquaginta) jussitque d
ductu Centurionum ex Paciana legione, d
aggredi: totidem ex eadem legione, sub d
quoque Centurionibus ponè sequi: Ita
Germanis, propugnaculi frontem, latu
subeundum VVallonibus attribuit. agg
nem tamen distulit in sequentem diem,
sumptæ in cælum magnæ Dei Genitrici
vigilium erat, quod eâ luce, (uti Centuric
edixit) adjutrice Cælitum Regina, ultu
Cælitum injurias pro certo haberet. N
illũ pietas fefellit. conscensum est ex omn
te, incredibili Hispanorum in primis a
contemptuque mortis. ac post horas fern
as, quibus acriter utrinque dimicatum
dem propugnaculo potiti sunt Regli, des
tis ex his omnino quindecim, ex defens
circiter octoginta: reliquos in fugam a
urbs accepit. In quam licet è superiore j
co dominarentur Hispani, tamen & fi
mœniũ, & interiores munitiones, & præ
fossa, quæ aquis prealta arcebat accessi
muros, expugnationem moratura videb
Præterea levis subitò res, sed in majus
civitatem erexit. Mittebantur ex Gavere
go ad Farnesii castra carri aliquot com
onusti: quum egressi Gandavo, cujus ope
ploraverat Teneramunda, circiter ducen

maximè visa cœlitum contumelia.

Disponit eos ad agressionem Alexander.

ope B. Virg. confisus.

propugnaculum expugnatur.

interea commeatus missus in Farnesiana castra;

quinquaginta milites, fugatis prope Alostum, 1584
qui plaustra comitabantur, prædam læti avexere: brevi tamen Gandavi, ac Teneramundæ lætitia. Namque admonitus Olivera, eductis illicò ex VVeterensi munitione turmis aliquot, obviàm factus haud procul Gandavo, victores præter expectationem invasit, iisque aut cæsis aut captis, adeò ut ne unum quidem fuga texerit; carros in castra ad Alexandrum remisit. Sed aliud magis Teneramundanos afflixit. Vbi enim averti distrahique cœptus est amnis, (quod minimè rebantur,) atque adeò exsiccari fossa, præcipuum loci munimentum; inauditâ celeritate perculsi, quum intra quinque dies festinatis impetu operibus vidissent sterni pontes, claudi amnes, figi castra, constringi urbem, expugnari propugnaculum, exui mœnia aquarum vallo, nullam sibi die ac noctu requiem seponi; victorem non ultrà irritaturi, misso tubicine, petitoque colloquio, tradidere urbem. Cives sexaginta florenûm millibus mulctati: milites (supererant circiter quingenti) absque armis & equis emissi: Civitas præsidium quodcunque Parmensi videretur, accipere jussa est. Et accepit Hispanorum ex Pacia legione centurias tres, atque Italorum duas, Præfectum verò urbis ex eadem legione Ioannem Rivium, veterem Centurionem, cujus in ea expeditione facinus apprimè probaverat Alexander. Nam quum fabricatos noctu aliquot carros promptissimis Centurionum attribuisset, qui eos lignorum fascibus refertos in propugnaculi fossam immitterent, eorumque objectu subeuntes contegerent; primus omnium, hostibus haud ignaris consilii, atque adeò ad jaculandum à propugnaculo intentis, carrum impulit Rivius, excepitque plumbeæ grandinis tempestatem primus, mox etiam solus. quippe duobus ejus comitibus pila prostratis, pòst & ipse humero trajectus, institit tamen operi, integer

interciptitur à Gandavensibus.

Sed recuperatus cũ eorum clade in castra remittitur.

Teneramundani civitatem Ale. dedunt: (17. Aug.)

qui Gubernatorẽ imponit Jo. Rivium, (Io. de Rivas)

(Rivellino)

ob eximium ejus facinus.

ger

1584 ger animi, ac vultu minax, nec antè desiit,
plaustrum quò volebat, admovit. quin fa
hostibus convicium, vicinum etiam ca
sauciis militibus desertum, ad frontem
propugnaculi, toto connixus corpore
Tum verò Alexandri jussu in castra relatu
stea præfecturam urbis, præmium specta
tutis accepit. Alexander autem, quamvis
cipio diuturnam pronunciasset eam exp
& re opinione celerius gesta, nem Mondragonius, nec prius finem h
ram, quam nive tellus, ut ajebat, albescere
decimo tamen postquàm Beverensi è pa
scesserat die, consilio, imperio, manu,
jam pro Alexandro pugnabat, famâ, poti
be per se valida, & Gandavi casum brevi
Antverpiam redit. ra; ad Antverpiæ obsidionem, curarum su
summam se recepit.

CONCEPERAT ipse cum Plato, atq
roccio (quos seorsim ab aliis post bellicum
tum adhibuerat) formam operis in clau
Materiam ad pontem extruendum parat, flumine servandam. Mandaveratque, ar
quanta maxima posset proceritate, è VV
tractu, præsertim apud Vorhoteosium
lum, atque aliundè cædi: ac ramalium fa
numeros, ceteramque materiam in Callo
plum comportari. Quibus magnam parte
(arbores navium) vectis, dum mali aliquot navium quæsi
ginquius expectantur; ipse interea partim
(forti di S. Mar. è di S. Filip.) rianam, ac Philippæam communire arce
tìm nova per utramque Scaldis ripam e
& Scaldis ripas communit. castella, sedulòque præcavere, ne opera
que molitionem pontis aggressuri, hosti
navigantium impressionibus impeterentu
porrò, quæ parabantur, allata per expl
Aldegundio irridente. res Antverpiam ad Consulem Aldegun
mirum, quo is risu exceperit, multisqu
sentibus, uti vana damnaverit: sive fal
se ita sentiret, sive ad alios fallendos ita
porteret. *Nimirum plus nimio fidere sibi,*
fortunâ ebrium suâ Parmensem Alexandru

ponte injecto frenari libertatem Scaldis sibi persuadeat. Non magis passurum Scaldim compedes machinarum, quam liberos Belgas jugum Hispanorum. Patere, si ille nesciat, eo loco flumen pedibus bis mille, ac quadringentis: altum, quum suas vehit aquas, amplius sexaginta. nam quum Oceani æstum accipit, ad pedes præterea duodecim inflari. Et quas Hispano ad manum esse tantæ proceritatis, firmitatisque trabes, quæ hujusmodi alvei altitudinem exsuperent, atque extent ab aquis? Neque hoc à navibus, quæ fortè pontem suppleant, expectandum esse: quum & illæ obsessoribus nullæ sint in præsentia, & aliunde accersitæ ad eos deferri nequeant, nisi ante Antverpiæ mœnia portumque transvehantur. sed nusquam imperitius peccasse Parmensem, quam dilato ad opus faciendum tempore in hiemem jam jam declinante, quo sanè tempore, contracto in glaciem flumine, mox ingentes in partes, ac velut natantes in insulas fracto, næ illum loci ignarum esse, si duraturum putet lignum subitariumque pontem adversus glaciatos montes, prærapido maris æstu delatos impactosque: qui in urbem altè fundatam si incurrerent, totam haud dubiè aperirent, ac labefactarent. Et quidem spectante, nec quidquam movente. Antverpia, eventura. quid si eodem tempore hinc navibus ab urbe, inde ab Hollandia, Zelandiaque, instructa classe, moles invadatur. quo Alexandrum objectu, hiemem, mare, classem, conjuratos hostes, ab instabili in aquis palatione repulsurum? Sic ille dum periculi aut dissimulatione, aut contemptu, suos animabat; Alexander cœpto jam opere Scaldim premebat. 1584

OPERIS molitionem, quoniam admirationem apud multos magis ex fama, quàm ex notitia reportavit, ego Iulii Cæsaris exemplo, qui Rhenanum pontem non indiligentius descripsit, quàm extruxit; accurate in præsentia partitéque comprehendam. præsertim inspecta à me lignea ejusdem pontis, castellorumque, ac præstructarum molium prægrandi forma à Gandavensi opifice affabre composita, quam ipse Princeps Alexander, unà cum tabula, operarum artificia colo- PONTIS descriptio. (L. 4. bell. Gall.) (Modello) (Ludovic. Ganbim)

(Forte di S. Maria) Principium ejus à Flandrica ripa ex trabibus ita dispositis.

tribus referente, Romam misit, magna tunc admiratione omnium observatam. Res erat hujusmodi. Apud Marianam arcem terna primum tigna à ripa æqualiter distantia, inter se verò quinque pedum intervallo, mira expeditaque machinatione in flumen defixa sunt. Post hæc, tigna totidem abjuncta à primis, undecim pedibus, & inter se quinque, succedebant. Ab his distabant tredecim pedibus terna alia: atque ab his alia terna, undecim pedum spatio recedebant. atque in hunc modum alia atque alia veluti juga, alterno undecim, ac tredecim pedum intervallo discreta, continuo ductu in fluminis latitudinem protendebantur eousque, dum alvei altitudine, aquarumque incitatione arbores quantumvis proceras non admittente, terminavere hanc palationis seu septi partem trabes duodecim, altæ pedibus septuaginta, in flumen quadrata ferè forma immissæ, castelli materia futuræ. Atque hæc omnium, quæ dixi, tignorum capita, trabibus in longitudinem superjectis, inter se juncta, & asseribus transversariis cancellatim intecta, stratum pontis & solum fuere. Iam extrorsum in medio intervallo, quod erat inter singula tignorum juga, singulæ trabes quinque pedibus à jugis distantes in aquas impactæ sunt: quæ binis trabibus tanquam bracchiis, bina ex adverso tigna comprehendebant, cuneumque conformantes, molem, contranitentibus trabibus colligabant. idque in singulis jugis ex utraque palationis parte servatum est. Adhuc exterius, ex utraque etiam parte, alia trabium series, ea, quæ terno ordine juncta sunt, tigna respicientium, ab iisque viginti pedum spatio distantium, procurrebat. Ab imo harum trabium circa aquæ superficiem grandes sublicæ attollebantur, quæ subter cuneos transmissæ, inque medium decussatim concurrentes, ceu confibulæ, interna tigna connectebat, atque adeò machinationem omnem mirè firmabant. Rebus ita dispositis, super medio tignorum strato contabulata est pontis via, elatis ad latera pro vallo solidis assibus fidisque contra ictum.

pontis via super trabibus contabulata, & munita. *(Moschetto)*

ictum majoris sclopi, pedes quinque altis, ac bipedali loricula superaddita. Simili contabulatione castellum, destinatum armorum sedes, in extrema palatione communitum est. Sed pontis via duodecim pedes lata, homines octo pariter incedentes admittebat: quum stationem hominum fermè quinquaginta castellum caperet, quadraginta pedes latum, longum quinquaginta duos. Porro quo tempore pars hæc pontis ex Flandriæ ora ducebatur, eodem ex altera ripa, apud Philippæam arcem pars altera pontis, & ad pontis extrema castellum, sedes pariter armorum, eadem plane machinatione fabrefacta sunt. nisi quod ab hac Brabantiæ parte, quoniam altitudo alvei patiebatur, longius multo producta palatio est, fuitque longitudo ejus nongentorum pedum: quum altera ad oppositam oram ducentos omnino pedes non excederet. Atque utraque hæc lignorum septa, STECCATAM milites appellavere. Restabat pars media majorque fluminis, adhuc aperta: patebatque ejusmodi spatium inter utrumque ligneum castellum, pedibus amplius mille ducentis & quinquaginta. Quo loco quum immensæ altitudinis, ac rapiditatis esset amnis, eoque nullas ibi quacunque fistucatione infigi trabes, sublicasque sustineret; decreverat Alexander interjectis navibus locum occupare: missis qui Dunquerca, si qua essent navigia, ad se deveherent. Sed & illic rara tunc erant, & devehi per Scaldim haud poterant, nisi in Gandavi, Antverpiæque conspectu. Spes tamen illum certa alebat, Gandavum, uti à fidis illinc hominibus admonebatur, brevi in potestatem venturum: atque adeo abundè se educturum inde naves, nautasque, & bellicum apparatum. Interim satis habebat, contracto flumine, spes quoque Antverpiæ contraxisse, facta ad transmittendum via non modo angustiore, sed etiam munitis utrinque castellis, propemodum inaccessa. Verum quo magis annona laborare obsessos, impedita navigatione, fama vulgabat; eò mercatores compendii spe plures illecti, inferre in urbem cibaria

1584

(Parapetto)

(Piazza d'arme)

Idem factum ex Brabantina ripa. (Forte di S. Filip.)

Longitudo palationis Brabantinæ, & Flandricæ:

Latitudo fluminis inter utramque palationem. quæ claudi trabibus præ altitudine fluminis non poterat:

ideoque per relictam eam viam semper aliquæ Antverpiam commeabant auxiliares naves

1584 ria contendebant. vixque ullus abibat dies, quo nautarum aliqui, expectata maris opportunitate, incitatique rapido aquarum æstu, Antverpiam felici temeritate non penetrarent, licet undique tormentorum ictibus è geminis præsertim castellis intercepti peterentur, mergerenturque complures.

GANDAVI deditio.

SED Gandavi deditio spes Antverpiensium perculit, Alexandri consilium fortunavit. Etenim spes, non solum cibus, deficiebat à mari terraque Gandavenses: premebanturque quotidie magis magisque hinc ab Olivera, inde à Varambonio, qui insesso per eos dies Hevergemio pago, prope Liviam amnem, conjunctis Burgundis suis, Anglisque cum Oliveriano equitatu, tractum omnem, supra infraque urbem, infestus obtinebat; ex quo flecti jam feroces animi occœperant: missoque tubicine Beveram ad Alexandrum, pro fide publica venturis eorum legatis, impetratâque; obtulere Alexandro urbem in eas conditiones, quibus deditionem suam composuerant Brugenses, quæque oblatæ tunc quoque fuerant Gandavensibus. Sed iis illicò pernegatis, quod nova symptomata cogerent præscriptas mutare medicamentorum leges: quin & increpiti quod non modo oblatas antea pactiones superbe neglexissent, sed etiam novis adversus Religionem resque sacras injuriis, novis in regiarum partium homines animadversionibus, Regis ultionem provocassent: admoniti sunt, ut ante actorum memores non aliam conditionem, quam clementiam Regis exposcerent, aut expectarent. Quumque illi & culpam in paucos referrent: & validam nempe urbem, laturamque in plures adhuc menses obsidium jactarent: & litteras Galliæ Regis ostenderent à Prunæo legato submissas, cum certa regii auxilii spe: ac demum adderent, vereri se, si domum re infecta redirent, ne seditiosi cives, atque Hispanis infensi, desperatissimo consilio, urbem omnem subjecto igni succenderent, atque exuvias victoribus relinquerent: ab Alexandro nihil

Gandavenses fame domiti,

(Salvo conducto)

(15 Sept.)

deditionem offerunt, & certas conditiones orant Alexandrum.

qui eos non exaudit:

sed increpitos remittit.

Illi frustra se excusant.

iis moto ad Præsidem Richardotum missi sunt: 1584
ex quo auditis non sanè placitis conditionibus, quas imponi Gandavensibus agitaretur: præsertim quum is inter colloquendum addidisset, visam à se arcanam ab Hispania epistolam Parmensi Principi suadentem, ne Gandavenses alios reduces modo reciperet, quàm quo avus ejus Carolus V. iisdem supplicibus, fune è collo pendente, ac seminudis veniam impertivisset; legati ea commemoratione suboffensi, Gandavum reversi sunt. Ac postridie venere inde, civitatis quidem nomine, viri nobiles duo, Petrus de Vos, & Petrus Cortevilla: à milita autem Centuriones tres: utque faciliora omnia apud Alexandrum expedirent, veteri Britannorum exemplo, qui pacem à Cæsare petituri, legatis associavere Comium Regulum Atrebatensem, Cæsaris amicum, quem in vincula paulò ante conjecerant; & isti Federicum Perenottum Campinii Dominum, eductum è carcere secum assumpsere. eoque, & Richardoto sequestribus, in hunc denique modum conditiones emollitæ sunt. *Veniam præteritorum omnium, Regis nomine Gandavensibus in gratiam receptis elargitur Belgii Gubernator Parmensis Princeps, pristinis privilegiis restitutis. Animadversione, quæ in universos exerceri debuit, ad cives tantummodò senos redacta, nunc hisce quoque senis civibus, quos sibi arbitratu suo tradi plectendos quocumque liberet supplicii genere poposcerat, vitam indulget, jure sibi in reliqua reservato. civitatem ducentis millibus florenûm mulctat. Cæsareæ arcis, ac Sacrarum ædium restitutionem eidem imperat. Sacrum ordinem urbe ejectum revocari mandat, reducique in bonorum, queis inter postremas hasce turbas exutus fuerat, possessionem. Hæreticis ad sua componenda, migrandumque, biennii moram Gandavi concedit. Præsidiariis militibus* (erant illi paulùm supra bis mille) *cum armis cuique suis abitum permittit. alios eorum loco ex quacunque natione impositurus.* Imposuit autem, rebus ita constitutis, tria peditum millia, equitumque turmas quinque, Olivera duce: &

(*Card. Granvell. 28 Iunii.*)

1540.

& abeunt.

Redeunt,

& hoc artificio usi. (*Cæs. L. 4. Bell. Gall.*)

urbem arbitrio Alex. dedunt.

hisce conditionibus acceptis:

Alex. statuit Gandavi civilem,

1584 (Campin. Granvell. Card. frater.) Campanium paulo antè carcere occlusum, bisque capite periclitatum, urbi præfecit. simul evocato Mechliniensi Archiepiscopo, qui Gandavi sacra procuraret, Sacerdotes, Religiososque familias in urbem reduceret, atque Orthodoxæ fidei desertores Religioni, ac Deo reconciliaret; statum, (ut tunc quidem distractus aliò potuit) civilem, ac sacrum ordinavit. Sic urbs in manus venit, qua nulla in Belgio major, mœnibus, fossa, propugnaculis adversus quascunque magnorum exercituum aggressiones præmunita: intusque non minus valida fluminum, & canalium flexionibus sepimentisque, à quibus in insulas quamplures secta, si foris superetur, habet unde se, intra insularum receptus, abscissis pontibus, novissime tueatur; hæc, inquam, tanta opulentaque urbs ab Alexandri terrore nominis magis, quàm à paucis circa stationibus obsessa, minima Regis impensa, jactura militum nulla, accipere victoris arbitrio leges coacta est: tam magno questu bellici apparatus, relatis inde tormentis muralibus campestribusque quàmplurimis, militaribus machinis, plaustris, fossoribus, fabrisque, præter naves, ac navalem turbam; ut merito Alexander, misso victoriæ nuncio in Hispaniam, cumulaturus (ut scribit ipse) ludorum solennia, quos tunc acceperat in Catharinæ Regis filiæ nuptiis celebrandos; post rei gestæ narrationem, postremo addiderit. *Nunquam inter Belgii prospera, expertum se esse opportuniore loco Dei benignitatem, quàm in Gandavensi victorie, per se magna, & Gandavensi majorem brevi paritura.*

& sacrum ordinat; & victoriæ ex urbe maxima munitissimaque nuncium Regi mittit, (Dei Sabaudo nupta)

ET VERO statim constitit victoriæ fructus. Eductæ sunt Gandavo duæ, ac viginti naves, quingentis militibus armatæ, cum aliquot onerariis, ut secundo Scaldi, Calloum, deferrentur. Sed quoniam Calloum inter, & Gandavum, Antverpia intercedebat, cujus ante munitiones navigandum erat, hæc inita est ratio vitandæ, hostilis urbis. Inundaverant Antverpiani per Saftingæ aliorumque aggerum scissuros, ut antea dicebam, maxi-

Gandavo naves educuntur ad finiendum pontem. & per inundatos ab hostibus campos,

maximam agrorum partem ad Borchtum usque pagum, paulum supra Antverpiam: ac præter Delam insulam, & Calloum, & aggeres aliquot ab alluvione extantes, certam Flandriæ oram aquis late contexerant. Hac opportunitate usus Alexander, ubi naves Gandavo egressæ, Teneramundam, mox & Rupelmundam, captas jam urbes; tuto transvectæ sunt, auctæ insuper aliquot navigiis atque biremibus; jussit eas relicta ad dexteram Antverpia, Borchtum divertere, apertoque ibi Scaldico aggere, in campos aquis mersos erumpere. Quod illæ, post breve prælium cum navibus Antverpia illuc festinatis, interempto Ioanne Cocco earum Præfecto, tutæque propugnaculo prope Borchtum ad hanc rem excitato, felicissime præstitere. Inde Calloum versus velificantes, ac Borchersem aggerem, apud S. Francisci munitiunculam, perrumpentes; demum apud S. Sebastiani propugnaculum, scisso Scaldis aggere, rursus in flumen illapsæ pervenere ad Alexandrum, tanto majori exercitus gratulatione, quanto auditum erat, vix prætergessis Borchti scissuram regiis navibus, novam Antverpia classem Cocco auxiliaturam advolasse, ductore Tilinio. Hic, paucis ante diebus, dum operas Farnesiano ponti hinc atque hinc intentas assidue incursant hostes, distrahuntque; noctu Lilloo egressus Antverpiam evaserat, tribus Hispanorum ratibus secum tractis. Verum quum regios rejectis Antverpianis navigiis, tranasse jam Scaldis aggerem ad Borchtum vidit, ne aditus ille, ostiumque venturis in posterum Gandavo navibus pateret, cum ea, qua venerat classe, perfossi aggeris ripam insedit, ibique castellum, quod Tilinianum appellatum est, excitavit, ac munivit. Dein Antverpiam reversus, habita cum Aldegundo, reliquisque belli primoribus consultatione, quum advocandum è Zutphania Comitem Hollachium, urgendum cum sua Anglorum legione Morganum, implorandum galli-

1585
(Den Doel)
(Galeotte)
vitata Antverpia, (Dicco) commissoque feliciter prælio, ad Alexandrum advehuntur:
Sed Tilinius Lilloo Antverpiam navigans, (Lant. i fl.) non sine præda,
excitato castello viam navibus Gandavo in posterum venturis intercludit,

1584 cum rursus auxilium censuissent; ipse onus Hollandos adeundi, sollicitandique eorum classem, ultro suscepit. Atque expectata maris reciprocatione, armata biremi, ac præmissa oneraria, nocte intempesta, ligneos inter pontes elabitur: mox tamen incidens in biremem, navemque Billii; qui Alexandri jussu inter palationem, ac Liefensucum excubabat, commisso prælio vincitur, capiturque, ac Tornacensem in arcem post abducitur; non minore Antverpiæ jactura, orbatæ strenuo audentique partium Duce, quam mœrore Lanuæ patris ea captivitate bis capti. Sed non hac compensatum est clade damnum, quod allatum à Tilinio fuerat, insesso Borchto, exclusis inde regiis, atque adeò intercluso navigiis aditu è Gandavensi urbe. Id, quod angebat Alexandrum navium egentem, quarum objectu absoluta pontis molitione, Scaldim aliquando clauderet, viamque hostibus, contempto periculo quotidie illac transmittentibus, semperque commeatus aliquid Antverpiam comportantibus inhiberet. Præsertim, quòd, quò magis in hiemem ibat, eo duriora omnia, imprimisque fluminis glaciem, qua nullam certiorem pestem minabantur accolæ, formidabat. Aliis præterea navibus opus habebat, ad pontis tutelam armatis contra hostium conatus, à mari aut ab Antverpia, aut utrimque simul invadentium. Ergo sæpè jam frustrà consultis aquarum locorumque peritis, ipse, seu necessitate ingenium exprimente, seu potius, uti scribit ad Regem, Deo hanc illi mentem insinuante, postquam omnes circa flumen tracta æstimasset, statuit, Drusi, & Corbulonis exemplo, qui per ea loca, ille à Rheno in Flevum lacum, hic Mosam inter & Rhenum, non procul à Batavico littore, fossam duxere; à Stechena Wasiæ pago alveum moliri navium capacem, & Calloum usque derivare. Et quamquam magna fossorum parte alibi distenta, tamen haud dubius militaris obsequii, (quippe obtinuerat Alexander, ut quod antea vis, & imperium, jam æmulatio & mos haberetur) ipse consilii sui faber,

Postea ad sollicitandos Hollandos renavigans, (*Gasper Robles Bil. D. m.*) capitur, magna partium jactura: (*Lanua captus ante fuerat. Vide supra l. 3.*)

Alex. intercluso à Gandavo via,

aliam excogitat aliunde:

(14 *Nov.*)

(*Suiderzee*)

faber, inter milites fossoresque indiscreto labore manum operi admovet: ac paulum supra Stechenam, quo brachium pertingit Mœræ Gandavensis fluvii, aperit fossæ caput. in eam infuso Mœra, canalem dirigit ad locum, quò inundatio aliquatenus extendebatur, quinque passuum millibus è Stechena distantem. Inde per campos aquis haud ita altis inundatos, apud S.Gislisium pagum iter flectens, inter Verbocchum vicum, & Beverensem arcem, ad Calloum, & castra perducit alveum, ac scisso demum Scaldis aggere in flumen exonerat: extructo ibi Perla propugnaculo, ad præsidium novi ostii, portusque, quem eodem loco suis navigiis designavit. Atque in hunc modum pro ea, quam hostes per Scaldim intercluserant via, ipse nova, breviorique aperta, in quam naves Gandavo per Mœram se immitterent, ac deferrentur in castra, materiam perficiendo operi, & commeatum alendo exercitui, abunde providit. magna & hostium admiratione ex opere tanto, tanta celeritate perfecto: & militum lætitia, Parmensi Principi, cujus honori novum alveum Parmam appellavere, diu effuseque gratulantium. Fuit longitudo Farnesianæ fossæ, qua per siccam, qua per aspersam aquis humum serpentis, milliarium circiter quatuordecim: primæque per eum actuariæ naves Gandavo septemdecim advenêre. postea verò; sicuti maxima quæque flumina Flandriam propemodum omnem complectentia, Gandavi excipiuntur, ita ex universis ferè Flandriæ locis deferri cœptæ sunt generum omnium merces in castra; non exiguo sanè quæstu pagorum, oppidorumque, venalia huc multa tuto convehentium, distrahentiumque: & militum in primis commodo, quibus toto obsidionis tempore unus hic alveus rem cibariam, sublata occasione deserendi signa stationesque, præsenti copia suppeditavit. Sed præcipuus tunc quidem Parmæ fructus, naves fuere ad pontis absolutionem adhibendæ. Ne tamen per aliquot dies adhiberentur, gelu deterruit. Diffracto

1584

Fossam molitur.

immisso. que in eam flumine,

(Dito)

usque in castra deducit.

ejus longitudo,

& commoda.

Naves per eam deferuntur ad pontis absolutionem adhibendæ

1585. enim, qui magnam partem conglaciaverat, Scaldi fluvio, aggerebantur glaciei immanes cumuli: qui si forte delati cum æstuante, rapidoque mari, in pontem incurrissent, haud dubie obstantia hæc in medio amne navigia, ubi major rapiditas, dissipassent, atque obruissent. Sane ingentia aliquot fragmina glaciati amnis in structuram pontis impetu acta, atque intra crassitudinem lignorum fere semipalmo immissa, argumento fuere, qualis ea firmitudo molis esset, quæ adversus acuta adeò tela furenti ab Oceano contorta, immobilis, atque inconcussa perstaret. Vbi autem mitescere hiems cœpit, & minor à gelu timor; ad molitionem operis reditum est.

& glaciati fluminis impetu.

1585

cessante adhibeutur.

PATEBAT, uti supra significatum, pedibus paulò minus mille, ac trecentis, pars media fluminis inter castella. Ad eam claudendam duæ, ac triginta naves æquatæ in latera, interjectæ sunt, singulæ sexaginta sex pedes longæ, duodecim latæ. Nec lateribus cohærebant, sed pedes viginti duos inter se distabant: quaterna tamen serie rudentum, & catenarum proras puppesque, ac media latera vincientium, conjungebantur. Præterea unaquæque navis à prora, atque à puppi firmabatur anchoris ita jactis, ut attollente se flumine, laxatis nautarum ministerio anchorariis funibus, inoffensa navium series attolleretur. At spatio inter singulas naves trabibus commisso, ac transversis asseribus constrato, transmittebatur in navium foros: unde continuus inter castella pons, mille, ac trecentorum pedum efficiebatur, vallatus & ipse firmis asserum loricis, uti servatum fuerat in utroque palationis ponte, cui medius hic adnectebatur. Additi & defensores, singulis quidem navibus milites triginta, cratibus pluteisque præsepti, ac nautæ quatuor, cum duobus majoribus tormentis: castellis autem stationarii longe plures: singulis verò castellorum angulis totidem tormenta, quorum duo in palationis, duo in navium tutelam excubabant. fueruntque tormenta

Eæ fuerunt naves triginta duæ,

in hunc modum compositæ.

Super his constrata est via,

(Steccate)

defensoribus & nautis & tormenta munita.

menta majora pontem universum propugnantia, septem omnino, ac nonaginta. Neque hoc perfectum est opus, ante quàm simul aliud perficeretur, quod hujus munimentum, firmamentumque futurum esset. Et quemadmodum ante urbium portas objici solent hostibus aliqua paulùm abjuncta à mœnibus propugnacula, quorum oppositu retardentur illi, ac retundantur, ut non nisi fessi, imminutique invadant urbem; sic nova hæc moles (uti inventor ejus Baroccius disserebat) ponti præstaret, in quam necessario incurrerent, induerentque se se hostium naves, antequàm integræ, validæque pontem aggrederentur. Et hujus quidem machinæ structura hæc erat. Prætendebantur ante navium pontem; sed procul ab illo ad teli jactum, rates triginta tres, ternæ lateribus aliquantum distantibus compositæ, statisque desuper ingentibus tignis, malisque navium, connexæ: tum ternæ aliæ inter se quidem eodem modo conjunctæ, sed à primis ternis modico interjecto spatio separatæ: sic rursus aliæ, ad undecimum usque ternarium, pari intervallo succedebant. Porrò ex singulis hisce ternariis, dentato extabant ordine quaternæ denæ trabes, prælongæ, teretesque, & ferro acuminatæ: quæ velut hastata, in fronte agminis cohors, prætentis in hostem inclinatisque cuspidibus accedentes territabant. Rates doliis inanibus oppletæ, ne à profluente, aut ab æstu abriperentur, demissis utrinque anchoris sistebantur, laxis tamen rudentibus; ut intumescente amne pariter elatæ fluitarent, eoque *flottas* appellavere. Harum porro machinarum, quæ geminæ fuêre, alteræ Antverpiam versus, Oceanum versus alteræ, singulæ pedes mille ducentos quinquaginta duos longæ, tantum in fluminis latitudinem extendebantur, quantum & totum navium pontem, & aliquam castellorum partem, objectu, moraque sua contegerent. Postremò Alexander, armata quadraginta navium, biremiumque classe, quarum vicenis circa ripam Flandriæ, totidem ad oram Bra-

1585

Tormentorum numerus in navibus & in utraque palatione, & in castellis palationum terminis: (*Rivellini*)

Ponti geminum munimentum præponitur. (*Propertius Barcc.*)

hoc artificio.

1585 & absoluto bis mille & quadringentorum pedum ponte,

Brabantiæ, tutelam pontis attribuit; opus post septimum obsidionis mensem absolvit: ac ponte bis mille, & quadringentorum pedum Scaldi imposito ea firmitate, ut in Brabantiam è Flandria communicatis, quæ utrobique erat, castris peditum equitumque copiæ, cum plaustris tormentisque curulibus ultro citroque ex usu commearent; flumen hostibus interclusit, spemque commercii omnem à mari Antverpiensibus ademit. Diem, quo pons, & munimenta pontis absoluta sunt (fuit autem festa lux Apostoli Matthiæ, quam Alexander faustam sibi, uti scripsit ad Regem, auguratus est, ob memoriam Caroli V. avi sui, fortunata quæque eo die sortiti) cunctus exercitus militari pompa celebravit. pars magna militum novo ponte dispositi, quasi misso sub jugum, calcatoque Scaldi jam victores: pars ex arcibus propugnaculisque in utraque ripa constructis, alii ex navibus, plures è stationibus & castris, omnes læta tormentorum explosione, lætis vocibus, Parmensi vitam, Parmensi victorias acclamavere. Dum ipse, qui rei molitionem præcipuo Dei nutu cœptam, atque inter assidua hostium, elementorumque certamina eò deductam intelligebat, actis ei submisso animo gratiis, stabilitatem operi à præpotenti ejus dextera precabatur.

via Antverpiam à mari penitus intercluditur, (24 *Feb.* 25 *Feb.* *Carolus V. eo die natus, coronatus, & victor apud Ticinum*) magna militum lætitia, diem perfecti operis celebrantium, & Alex. Deo grates ob eam causam peragentis,

AT VERO ubi compertum est Antverpiæ, clausum jam ponte Scaldim: ac multi procul prospexêre molem, haud facile dictu est, quæ inde admiratio consternatioque populum invaserit. Fuêre, qui non humano illud artificio inventum, sed dæmonum afflatu monstratam Parmensi formam operis, conductisque ex Orco fabris, ferramentisque perfectam, sibi persuaderent. Certè Consul Aldegundius, quamvis dissimulato tunc quidem metu, disparem animo frontem explicaret; in libello tamen, quem capta post Antverpiâ emisit, *Supra humanam fidem fuisse* asseverat, *ejus naturæ amnem mortalium manibus claudi posse.* Et sanè in veterum annalibus haud facile quis reperiat

Antverpiensium admiratio absoluto ponte:

& Aldegundii de eo dicium

(*lib.* 4 *&* 6. *Bell. Gall.*)

reperiat structuram pontis admirabiliorem. Scio Cæsaris pontem paulùm ultra Belgii fines, super Rheno fabricatum, scriptorum commentationibus clarum esse. Attamen Cæsar longè angustiore loco; tenuique per æstatem Rheno pontem statuit. Alexander alveum duplo ferè latiorem, & Oceano proximum, mistumque Oceano, atque adeò ejus agitatum elementi furiis compressit. Præterea prompta illi materia fuit ex amicis circa provinciis, naves ac ligna offerentibus: Alexandro pauca ad manus, pleraque procul asportata, semel ab Anglis, iterum ab Hollandis intercepta, semper hostibus obnoxia. Adde quòd Cæsar brevem ad usum, nempe ad transducendum semel exercitum, machinam struxit: atque adeò non ea operi firmitas paranda fuit, quæ necessaria erat Alexandro, obsidionem in plures menses facilè producturo. Denique ille non metu hostium, qui ubi pons institui cœptus est, fugam arripuêre, ideòque operis securus opus condidit: Alexander in conspectu inimicæ potentissimæque urbis, inter illam medius & possessum hostibus mare, modo hinc, modo illinc, sæpe utrinque infestis navium incursionibus impetitus, molem inter undas æstu Oceani irrequietas constituebat. Ut profectò, si Cæsaris nomen Rhenano ponti demeres, Antverpiano adderes, nostram ætatem suorum, credo, Cæsarum non pœniteret. Auxit obsessæ civitati sollicitudinem explorator ab Aldegundio submissus in castra, relaturus pontis formam, hostiumque consilia. Qui agnitus, captusque, sed contra quam metuebat, à Parmensi exceptus (Scipionem videlicet imitato, qui pari securitate sui, & contemptu hostis, speculatores Annibalis admisit,) jussus est circumire castra, contemplari structuram pontis, numerare naves, tormenta, propugnacula: tum, omisso metu, ad se reverti. Reverso, *Vade*, inquit, *liber ad eos, qui te speculatum misêre: & postquam, quæ oculis ipse tuis usurpasti, omnia percensueris, adde, Firmum fixumque esse Alexandro Farnesio, ab obsidione non ante discedere,* quam

1585 Comparatio hujus cum Cæsaris ponte

(Cæsari)

(Cæsar)

(Antverpia.)

Explorator Antverpiensis capitur,

(Liv. L. 10. 3. Dec.)

& Antverpiam remittitur ab Alex. hisce cum verbis,

1585 *quàm aut sub illo* (& pontem monstravit) *tumulum sibi condat, aut per illum in urbem sibi viam sternat.*

BUSCODUCI aggressio. (Bolduc) (Io. Elsius Mens de Trelon.) decreta in consiliis Fœderatorum: (Bolduc.) (Julian. Clarag.) Intrant urbem Hollachius & ejus copiæ, quæ ad prædas funduntur. (Caporale) prædabundis adjungit se portæ custos. Occurrit hostibus Altapennius mox & alii.

SED multo, quàm exploratoris relatio, civitatem exterruerat magis, Buscoduci infeliciter attentati nuncius. Etenim ex rebus Midelburgi agitatis in fœderatorum Ordinum conventu, ita partiti fuerant subsidium: ut, dum Tresiongus Zelandiæ oræ Præfectus classem Lilloum adduceret, Hollachius Buscoducum invaderet. cui defendendo si Parmensis accurreret, (ita enim disserebant) haud dubie, tractis è Scaldico ponte castellisque præsidiariis, faciliorem classi accessum, impressionemque in pontem fore; sin autem posthabito Buscoduco, belli caput non omittendum putaret, profectò non duraturam per se se urbem, præsertim pollicitis aliquot in ea civibus operam suam: capto autem Buscoduco, commeatum Antverpiam à terra inferri posse, nulla maris cura. Et jam Hollachii jussu quinquaginta pedites, ductore Claragio, ante urbis portam, quæ Antverpiam ducit, occultati, quum primum cives eam mane reclusere, demisso versatili ponte; improviso apparent, fugatisque, qui venerant, civibus, portam occupant. Inde non procul in successum intenti equites trecenti, septingentique pedites, Hollachio ipso duce, urbem intrant: divisique, in forum alii tendunt, munitione tormentisque potiuntur alii, plures quasi jam victoriæ securi, prædatum urbem sane opulentam certatim huc illucque funduntur. Quin & Decurio tribus cum militibus ad portæ tutelam ab Hollachio relictus, captam jam urbem ratus, ne fructu victoriæ unus ipse careret, statione flagitiose deserta, sociis se se prædabundis adjungit. Forte per eos dies Buscoduci aderat à morbo recens Altapennius, auditoque invadentium clamore, arma induit, tractisque secum quadraginta equitibus lancеariis ex Italica turma Elmontii urbis Præfecti, in forum prodit, cives consternatos latitantesque præsentia sua extrahit, animatque, ac primo

mo hostium manipulo infestus occurrit. Sequitur exemplum Altapennii Præfectus Elmontius: cum utroque se se civium alii a[g]glomerant: alii ducto suo, & mutua adhortatione in hostes vadunt: sumptisque jam ubique armis, tota passim urbe, per vias ac fora, diversis utrinque animis, pari obstinatione confligitur. hinc enim patriæ caritas, conjugium, liberorum, ac fortunarum cura, adversum aggressores prædatoresque incendebat: inde potiundæ urbis decus, ingeniumque prædarum, quæ jam in manibus erant, cupido stimulabat. Verùm, sive quòd SUA quisque acrius defendit, quam raptor invadit aliena: sive gliscente civium armatorum numero, ut FERME quam pauci ardua aggrediuntur, tam dein multi aggressos imitantur; Hollachianos non jam diripiendæ urbis, sed tegendi sui perurgere sollicitudo cœpit. Sustentabat tamen illos spes auxiliarium copiarum, digresso paulò ante Hollachio ad eas è vicino urbi pago, ubi latebant, accersendas. Has autem, quæ mille equites, bis mille pedites erant, in urbem properantes, jam jamque portæ succedentes, senex unius incustoditam ab Hollachianis portam intuens, è proxima turricula clàm prorepens, incisis retinaculis, demissaque portæ cataracta, aditu exclusit, elusitque. Quo factum est, ut qui jam numero animoque impares pugnabant Hollachiani, nullo ad fugam exitu invento, omnes aut intra urbem conclusi, trucidati sint: aut è mœnibus in fossam sponte demissos, paucis exceptis, obruerint aquæ. Quo tempore ferunt, civium multos adhuc ignaros liberatæ urbis, è diversa mœnium parte, præpropera fuga, inanique eorum metu, quibus ipsi metui erant, se se præcipites egisse, victoresque juxta, ac victos, aquis haustos esse. nisi forte istos non ignoratione victoriæ, sed proditionis conscientia ad fugam fatumque compulsos credibile sit. Reperti inter eos, qui desiderati sunt, Ferdinandus Truchsesius, exauthorati Septemviri frater, & nothus Orangii filius, præter Hollachii legatum, &

1585 | pugnatur. | Hollachius ad novas copias adducendas egressus: | cum iis redit. | Sed porta occlusa non admittitur. | Inde Hollachianorum cædes.

1585 Germanos aliquot peditum hastatorum duces. Sic urbem jam captam, unus Decurio stationis desertor amisit, præsenti Altapennius animo servavit. Vt merito illum è mœnibus fugientem pœna consecuta sit, Holachii jussu capite damnatum: Altapennium Elmontiumque, commendante utrumque Alexandro, Regis litteræ gratiarum indices, non sine donativo ad Altapennium misso, decoraverint.

& pœna custodis, (Metr. lib. 2.) & præmium Altapennii.

BRVXELLENSES obsessi fame laborant.

Huius infortunii nuncius eodem planè tempore Antverpiam intravit, quo equites aliqui, mox & pedites, reliquiæ cladis à Georgio Basta, equitatus universi Commissario illatæ, se se effusa in urbem fuga recipiebant. Etenim capta pridem à Regiis Vilvordia, Bruxellis proxima, relictoque ad loci præsidium Ambrosio Landriano; fame laborabant miserum in modum Bruxellenses. Iis opem ut ferrent aliquam Mechlinienses, Antverpianique, ita convenerant, ut illi commeatum, hi militem commeatus tutelam adderent. Suboluerat id Parmensi Principi, ejusque jussu ex Tornautho Georgius Basta, atque ex Lyra Odoardus Lanceavecchia, Lyrani præsidii Præfectus, conjunctis copiis, & circum Vilvordiam structis insidiis excubabant. Quum per obscurum cœptæ jam noctis, plaustris circiter ducentis præire conspiciunt novem equitum signa, & cohortes peditum ferme tredecim, paucis à tergo comitantibus plaustra, ob vicinitatem Mechliniæ tutiora. Ergo Regii magno repentinoque tubarum, ac tympanorum strepitu numerum ementiti, in primum equitum agmen inferuntur. tum miscentibus se se peditibus equitibusque, dum acriter utrinque confligitur, spatium nacti plaustrarii subduxere vehicula, ac pleraque Mechliniam, à qua non multum processerant, reduxère. Ex quo Regii in hostes ferocius incumbentes; cæsis eorum minimùm ducentis, plurimis captis, equis maximè Raitrum supra quadringentos abductis, reliquis fusis fugatisque, satis habuêre, Antverpiensium conatum non levi eorum

Mittunt illis commeatum multo comitatum milite Mechlinienses & Antverpienses.

sed incidentes in regiorum insidias,

cæduntur & fugantur.

cum Victorum præda,

malo

malo elusisse, & Bruxellensium famem, alimentorum desperatione, frustrasse. Et verò non ultra tolerabatur fames in civitate perquàm lauta splendidaque, & habitatoribus frequente: quamvis identidem emissis ad eam exonerandam viris feminisque compluribus. quorum tamen plerosque regii equites aut scloporum ictibus in urbem rejiciebant, aut pergentes suspendio necabant: feminas autem, sectis supra genu vestibus, eam ignominiam referre domum, & cum suis fame commori jubebant. Et commoriebantur in dies, ciborum inopia, sanè perplures: adeo, ut matrem numerosâ liberorum prole cinctam, à quibus assiduo ejulatu materna viscera cruciabantur, venenum iis propinasse, mox & ipsam hausisse, ut longæ mortis tædio anteverterent, memoriæ proditum sit. Accessit, famis additamentum, discordia: civum aliis de dedenda urbe consultantibus, aliis ferociam spemque Gallici auxilii retinentibus: illis armato milite aulam, his pari armorum apparatu forum, ædesque prætorias occupantibus. Donec desperata Gallorum ope, intercluso undique in urbem aditu, amissa Vilvordia, ac Willebrouco Bruxellensis navigationis capite, præsidioque ab Igniquesia legione jam capto; Templæus urbis Gubernator, militesque, ac Magistratus, seorsim legatos in castra ad Alexandrum mittunt, qui civitatem ejus clementiæ tradant: tantùm orantes, ut conditiones accipiant, quæ urbem Belgarum Principum sedem non dedeceant: certè inconcussam Bruxellensium fidem erga Parmensem matrem mereri aliquid apud filium. Alexander paucis perstricta ea ipsa fide, quam in matrem, & in Regem matris dominum mutassent, Regemque è sua sede, furiali edicto, ejecissent: attamen de Principis clementia benè sperare jussos ad Richardottum Præsidem remisit: cujus potissimum opera hisce inter alias conditionibus conventum est. *Cives ab Rege in gratiam recepti: pecunia onere nullo imposito, tantum jussi templa reficere: pretiosam*

1585

Crescit Bruxellis dira fames,

miserabili exemplo.

crescit cum fame discordia.

Igitur de deditione,

mittunt ad Alexandrum.

(*Margarita Austriaca Alex. mater*) à quo increpiti,

accipiunt has conditiones.

1585 *tiosam Regis supellectilem; regiique sacelli ornamenta Bruxellis direpta restituere, aut eorum pretium solvere. ablata verò ex Granvellani Cardinalis, Ernesti Com. Mansfeldii, aliorumque opulentiorum ædibus, an reddenda essent, judicum sententiæ relictum. Postremò hæreticis, ad sua componenda, biennio in urbe subsistere permissum. At externis militibus*, qui mille, & quingenti pedites, equites quadringenti fuere, *ut liberi cum armis impedimentisque, egrederentur concessum est, sine signis tamen, & cum extinctis funiculis, ac tympanis tubisque silentibus: sacramento prius dicto, Non se induturos arma adversus Hispanum Regem, milites quidem quadrimestri spatio, semestri autem militum ductores.* Quibus abeuntibus, inductus est in urbem ab Alexandro Gubernator Antonius Goignii Dominus, vetus ab usque Caroli V. temporibus ordinum ductor, cum aliquot Wallonum, Hispanorumque cohortibus. tum Richardotus eò allegatus cum Garnerio à secretis, qui novorum Magistratuum comitiis præesset, statumque civilem ordinaret. ac demum Archiepiscopo Mechliniensi, cujus ditionis Bruxellæ tunc erant, impense commendata est sacrorum cura.

Postremo civili sacroque statui ab eo dem consultum.

NEOMAGI deditio (*Nimega*)

NEC mensis abierat, quum Neomagum, urbs Geldriæ primaria, in Regis potestatem venit. ADEO quæ conserta sunt, si distrahi cœpere, ac plura labi, labant omnia. Ad ceteros Neomagi præsidiarios (hi erant quadringenti pedites, equites ducenti) alios additurus erat Comes Meursius provinciæ Præfectus, quo suspectis catholicorum in urbe partibus terrori esset. Verũ non modo novum præsidium, hæreticis, catholicisque juxtà ingratum, admissum non est; sed etiam de veteri ejiciendo clàm inter catholicos consultatum. Quum admonitus Alexander, ad quem hostium consilia deferebantur omnia, extemplo mandat Altapennio, quem in Geldria adversus tentamenta Comitis opposuerat, ut in eam curam sedulo intendat. Is, inito catholicis cum civibus consilio, fidos ac strenuos

(*Adolphus Meurs. Comes*) ex occasione dissidii inter cives.

Catholicorum partes clam adjuvat Altapennius: (*Com. Meurs.*)

nuos subinde viros in urbem occultè submittendo, catholicorum factionem sensim auget. à quibus, ubi satis virium collectum est, patefacta urbis porta, ipse cum præcipuo equitum robore ingressus; se catholicis arma expedientibus adjungit. Inde territi improvisa aggressione præsidiarii, ultrò dedidere se, at statim emissi. Tum Neomagenses, allegatis ad Parmensem civium præcipuis: impetratisque, quas optabant, conditionibus, ad Regis obsequium rediêre. Actæ propterea, Alexandri jussu, Divinæ benignitati gratiæ, tanta per exercitum gratulatione, quanto Antverpiæ tumultu auditum est, modò amissam principem urbem, & Brabantinorum Principum Regiam: nunc deditam aliam, Caroli Magni olim sedem, ac latè per Geldriam, Vahalis opportunitate fluminis, dominantem. Vt profectò excitatam populi seditionem, male Aldegundius quantacunque esset eloquentia, compressisset, nisi eodem tempore Regiorum in Ostendæ aggressione successus irritus, & cruentus: ac simul Liefensuchi, aliarumque munitionum recuperatio, depressos non parum Antverpiensium animos sublevassent. Et Ostendam quidem Valentinus Mottæ Dominus, eodem plane principio, processuque, & exitu, aggressus est, quo Buscoducum Hollachius per eosdem ferè dies, uti memoravimus, attentaverat. Namque Mottæus, acceptis ex Italica legione Camilli Capisucchi aliquot cohortibus, & è vicinis locis præsidiariorum parte, cum Wallonum legione, quam Ludovicus Montmorantius Beurii Dominus ducebat pro parente suo Berseæ Dynasta; primum Ostendæ vigiles ad septum maris improvisus oppressit: tum vetus oppidum ingressus (bifariam Ostendam dividitur) cæsis qui armati accurrerant, locum quatuor ferme horas victor obtinuit. Sed illo digresso ad tormenta, queis aditum sibi in novum oppidum aperiret, adducenda, plerosque interea milites huc illucque distraxit aviditas prædæ. consuetum nempe malũ, quod infaustis successibus semper

1585
& ab iis prævalentibus armatus admittitur:
& urbe potitur:
magno Antverpiæ tumultu,
(Brux.)
(Neomagum)
qui sedatur, prosperis auditis.
OSTENDÆ aggressio
(Boldut.)
(Baron de Beury)
(palificata)
Intrat illam Mottæus,
sed milites ad prædas versi.

1585 Centuriones cunctantes, per in militia damnabitur, semper avaritia prævalente retinebitur. Accessit, quod ex Centurionibus, quibus certa singulis hora imperata erat ad aggrediendam urbem, aliqui ultra præscriptum cunctati sunt. quo facilius vagos sparsimque prædabundos oppidani, ac præsidiarii conjunctis viribus invasêre. Et quamquam Montmoratius, contractis utcumque conglobatisque suorum multis, nihil omisit, quo pugnam animosè restitueret; affluentes tamen hostes, ipsum prima in acie fortiter obsistentem, multis confodêre vulneribus, & projecto in undas corpore, ademêre quidem qualecumque solatium liberis ejus: at paternæ virtutis memoriam, quæ aquis tumulari haud potuit, non ademêre. Cæsi utrimque permulti, ex Regiis longè plures: in quibus Centuriones quatuor, & amissa ex Italica legione signa duo. quæ tamen, quod à signiferis diu strenuéque defensa, non nisi eorum cum morte in hostium venêre potestatem; alia viduis centuriis explicare signa, ex instituto militari permissum est. Reliqui ex aggressoribus, post meliorem necem, fugam certamini prætulêre. Tribus propterea Centurionibus ab Alexandro capite damnatis; sed ob unius ex his virtutem in bello sæpè spectatam, post aliquot dierum custodiam, absolutis. Sed longè major Hispanorum castra metus invaserat à Zelandiæ classe, quam in Middelburgi conventu clam designatam nos supra retulimus, & rumor evulgaverat. Attamen Alexander in Tresslongi, ejus classis Præfecti; cunctatione multum adhuc spei retinebat. Hunc enim quum Ordinibus Zelandiæ non nihil offensum, ob nescio quas cum Adulpho Meetcherchio contentiones, inaudisset, ut erat in ejusmodi occasiones intentus, jampridem aggressus hominem fuerat, amicis litteris, nunciisque, queis illum ad Principes sui partes revocabat, magna offerens, & spem aurei velleris ostendens. Et vero Tresslongus sive suspensus animi, sive non satis instructus ad invadendum, segnius videbatur bellicas naves

Marginal notes:

victoriam impediunt:

quam dum urget Montmorantius;

pugnans occumbit. (*Sex Liberi*)

Reliquorum clades,

(*Imperalis Cinuzius l.3 de discipl. milit.*) & fuga:

damnatis propterea Centurionibus.

Zelandiæ classis. (*Maris Zelandici Admiral.*) Præfectus ejus in ea educenda cunctatur, (*Alexand.*)

invitatus ab Alex. multis promissionibus.

naves adornare, ad commeatum Antverpiam inferendum, ac pontis opus interturbandum: sinistro multorum rumore, liberaque Ordinum querela adversus hujusmodi non simplicem moram. Quod ille tanto intolerantius audiebat, quanto meritis tumidus, ob captam à se olim cum Lumejo Brilam, (caput originemque depressæ tunc primùm Hispanorum potentiæ,) plura sibi deberi à Belgarum Ordinibus sentiebat. Itaque eadem Lumei ferocia minitabundus, quum à probris in Zelandos non abstineret; simili quoque Lumei exitu, ex Senatus Zelandiæ consulto, maris præfectura motus, mox & in vincula conjectus tamdiu hæsit, dum Angliæ Reginæ opera emissus, in Hollandiam se recepit. ubi suprema ejus provinciæ curia, cui ægrè fuerat, se inscia judicium in Zelandia peractum esse, proposita iterum quæstione, hominem absolvit, sive nullius perfidiæ compertum, sed divitem, & infensum, eoque damnatum: sive metu, ne accensus contumelia, relictis partibus, ad hostes concederet: ideoque honore insuper auctum apud se Hollandi retinuêre. Sed ante hunc exitum, Treslongo adhuc cunctante, Zelandi collectis, quot undique potuêre, navigiis, impositoque iis Justino Nassavio, notho Principis Orangii filio, Scaldim ex mari invehuntur: ac Leisensuchum aggressi, adjutique à Lilloi oppositi Castelli navibus, tanta tormentorum vi munitionem quatiunt, ut jam cadente multis in locis propugnaculo, exscensione facta, post arcem magis quàm constantem Regiorum defensionem, cæsis aut fugatis Wallonibus præsidiariis, non modò Liefensucho potiti sint, sed & Antonianum vicinum propugnaculum, Præfecto pugnam non auso, & totam ferè Delam insulam recuperaverint: magna Alexandri Principis indignatione, à quo submissum auxilium impulsasque illuc, quæ non procul excubabant naves, ille præpropera suorum fuga, prævertisset. eoque implacabilius animadversum est in castelli utriusque Præfectos; illum exilio, hunc

1585 (*Issels in Hist.*)

Queruntur de mora Ordines; quos ille contemnit,

(*Guliel. Com. Lumajus à Marcha.* 1527. *Vide in L.7. Decad.1.*)

& ut ingratis intermi-natur.

Sed à Zelandis præfectura maris movetur.

(*Reidan. L.4.*)

Absolvitur ab Hollandis,

honoraturque.

Zelandiæ classis per Scaldim invecta.

Liefensuchum aggreditur.

expugnat,

& castella alia multa capit.

(*Praf. Anton.*) puniti ab Alex. eorum præfecti.

(*Praef. Liefens.*)

1585 hunc capite mulctatos. Hæc porrò victoria ficuti liberam præſtabat navigationem auxiliarium Fœderatorum à mari ad pontem uſque, inter ſua in utraque ripa propugnacula, procurrentium; ita eorum conſilia maturavit, quibus inter illos conventum erat, ut, quo tempore Antverpienſes deſtinato pridem artificio pontem invaderent, ſubruerentque; eodem auxiliares Zelandi, Hollandique, admota claſſe, per aperta pontis tranſveherent commeatum. Et ne his, quæ parabantur Antverpiæ, impedimento forent objecti ante pontem, ſtratique ſuper ratibus mali, quos flottas, uti diximus, appellabant; adhibita eſt nautarum opera, qui per tenebras citis linteribus illuc invecti, aut occulto ſub aquas meatu inobſervati, grandibus cultris falcibuſque incidebant anchorarios funes, maloſque in pontem, curſu fluminis obvertebant. Sed catenis, funium loco, ſubjectis à Baroccio: accenſiſque, ejuſdem inventu, per ripas ignibus, ſufficiente integris noctibus materia, repreſſi ſunt.

(Prsf. Anton.)

Conſilium Fœderatorum de invadendo ponte.

prius de removendis flottis ante pontem.

jamque removebant.

Sed repreſſi

AT VERO Antverpienſes perfecto jam navium opere, quod ipſi dudum ad certam Scaldici pontis perniciem moliebantur, ſociorum claſſem trans pontem agentium admonuere, *Egreſſuras urbe, quas paraverant naves, quarto Aprilis die, appetente nocte proinde prompta inſtructaque alimentis claſſe ſedulò intenderent, perque pontis haud dubiam ſtragem, hoſtium ſecuri tranſmitterent*. Earum ego navium machinamentum, effectumque, quoniam ab omni ſæculorum memoria nunquam portentoſius aliquid auditum; ex Alexandri ad Regem litteris, brevique ſuper hac re commentario Centurionis Tuccii, non incurioſe memorabo. Federicus Iambellus, mirus bellicorum operum faber, ab Italia profectus in Hiſpaniam, diu pertentaſſe dicebatur aditum ad Regem, ut ei operum ſuam in Belgio perutilem polliceretur. Sed admiſſione infinitè dilata, poſtremò etiam ſpretus, ut non erat ab aula ſubactus ad patientiam,

NAVES Antverpienſes ſeptemdecim:

(Io. Franc. Tuccius eq. S. Stephani)

Inventor.

iam, abſceſſit inde ferax, interminatuſque, 1585
effecturum profecto ſe, ut ſpreti hominis nomen aliquando cum lacrymis Hiſpanus audiret. perrexitque Antverpiam, nactus abundè per eam, quam dicere incœpi, occaſionem, expromendi hoſtilis animi opportunitatem. Naves Structura earum quatuor, cuniculi in eis fabricati. ille quatuor, planis carinis, ac lateribus prætaltis, ſed utriſque ultra ſolitum craſſis firmiſque fabricatus, cuniculos in aquis fodere, in hunc modum commentus eſt. Principio in navis alveo murum ex calce, ac lateribus, ceu ſolum, ac fundamentum poſuit, uno altum pede, quinque latum: eumque quantum navis in longum porrigebatur extendit: dein parietibus quà qua verſus pro fundamenti modo ſuperſtructis, atque opertis, cuniculum formavit, latum æquè atque altum pedibus omnino tribus, indiditque prælargè bellicum pulverem, quæſitiſſima perfectum opera, ſibique unicè nota. Operimentum ex lapidibus pleriſque ſepulcralibus, atque ex frumentariis molis, ſaxiſque immanibus fuit. Hoc ſuper operimento tectum extulit, concameravitque ex grandibus quoque lapidibus molaribuſque in culmen, acutumque in angulum proclinatis, ut ſtrages non rectà tantum, ſed etiam ſparſim, & in utramque partem latè funderetur: congeſtis conſtipatiſque intra tecti cameram globis ferreis marmoreiſque, catenis, uncis, clavis, cultris, & quidquid nocentius, homo dirè ingenioſus adinvenit. Poſtremo quantum patebat inter latera navis, & parietes tectumque cuniculi, coagmentatis in quadrum lapidibus, & commiſſis ferro trabibus, explevit, atque arctavit. Hæc autem omnia poſtquam ſolidis aſſeribus, ac lateritio tabulato contexit, occultavitque; in ejus medio compoſitam lignorum ſtruem igne ſuccendit, (ut immiſſæ ad comburendum pontem eo apparatu naves viderentur) ſubjecta lignis picea ſulphureaq; materia non ante deſitura, quam Incendendi cuniculos modus duplex. recepto ignario fomite cuniculus arderet. Bifariam enim incendendi cuniculi rationem iniit machinator.

1585 chinator. Nam in navium aliquibus incendiarium funem sulphureo pulvere oblitum, qui clam per carinæ partem explicatus intra cuniculum porrigebatur, tanta longitudine definivit, quanta comburi posset eo temporis spatio, quo perventuras ad pontem naves, explorata dimensione, compertum jam habuit. In aliis, eo genere horologiorum usus est, quæ nocturni excubitoris loco lucernam accendentis, admirabili, lepidoque artificio adhiberi solent. Nam ita molem attemperavit, ut tamdiù lenta rotarum conversione cunctaretur, dum ad pontem navis accederet: tunc festinato rapidoque ratæ, ac silicis occursu, scientillas aliquot excuteret, quæ exceptæ inter ramenta nitri, pulveremque inibi dissemínatum corriperet, emicante illicò flamma, sulphuream lineam: atque hæc, ut erat in os usque cuniculi porrecta, serpentem celeri pabulo ignem illuc inferret, cuniculumque succenderet. Compositis in hunc modum navibus quatuor, minores tredecim Iambellus adjunxit, nullo intus machinamento noxias, sed multo igne per foros, ac tabulata conflagrantes. Nec latuerat Regios ille navium apparatus, artificium ignorabatur: credebaturque adornari in urbe classem, qua pons eodem tempore supra ab Antverpianis, quò infra ab Hollandis Zelandisque impeteretur. Ideoque Alexander auctis per castella aggeresque præsidiis, atque ad pontem præcipuis militum evocatis, in hostium consilia expeditus intendebat: tanto accipiendæ cladi propior, quanto avertendæ paratior videbatur. Quum ecce ab urbe naves primùm tres, igne collucentes apparent, mox aliæ, aliæque. Tunc ad arma in castris conclamatum: & pons conferto milite insessus. Ferebantur illæ secundo flumine binæ ternæque, ordine velut ad speciem æquato; namque à nautis tunc regebantur: ardebantque singulæ tam luculentis flammis, ut non ferre ignem, sed ipsæ comburi naves, atque adeò incendia navigare, & inter aquas ali viderentur. Et verò ea fuit noctis

Adduntur ad has quatuor majores, minores tredecim.

Sollicitis interea regiis:

Apparent emissæ ab urbe naves, (8 Apr.)

noctis illius scena, quæ jucundissimum præbere spectaculum potuerit, si spectatores à metu & curâ vacuos habuisset. Nam fluminis aggeres, impositaque aggeribus castella perpetuis ignibus collucebant: renidebant dispositæ per ripas armatorum cohortes: igneæ per Scaldim naves, incendia impunè vomitantes, incertum erat, ludos ne darent, an dolo gravidæ perditum venirent. Augebat speciem conspectus, ac pompa Ducum militumque, longo in ponte splendentibus armis, promptis telis, explicatis vexillis emicantium: omnia demum ad ancipitem novi theatri voluptatem composita, & horrorem incutiebant, & oblectabant: iidemque metuebant, & metus sui materiâ fruebantur. Iamque navium classis duobus passuum millibus à ponte aberat, quum, qui eas agebant nautæ, clavos moderati, per medium Scaldis alveum direxêre adversus pontem cuniculis instructas naves, minore aliarum cura: statimque accenso fomite, in scaphas desiliêre, successum procul observaturi. Et illæ quidem rectoribus destitutæ non eundem cursum tenuere omnes. Pleræque ex minoribus aut impegere in objectas procul à ponte machinas cuspidibus præmunitas: aut ad terram appulsæ, ripis adhæsere. Ex quatuor autem cladem utero gerentibus, una medio in amne, acceptâ per rimas aquâ, emisso tantùm fumo, ac fulgore, absorpta est. alteram, ac tertiam, Calloum versus (nam illic altius rapidiusque ferebatur amnis) subcrescens à Brabantia ventus ad Flandriæ ripam adegit, ac fixit. Neque sors melior quartæ videbatur in eamdem propemodùm Flandriæ oram obversæ, inque extremam fluitantium machinarum partem violenter impactæ. Itaque Regii, excusso jam timore, præsertim quòd languebant in cimbarum multis, & extinguebantur ignes; admirabantur hostium consilia, tamque magnum successu nullo apparatum militaribus jocis irridebant. Quin ausi nonnulli è Flandriæ ripa, navium unam illic hærentem scandere, quid tandem la-

1585 mirum in nocte spectaculum ex earum incendio,

& ex armatis per ripas,

Naves propius accedunt,

irrito successu minorum, (Flotte.)

& trium ex majoribus.

Quarta à flottis retinetur. (Flotte.)

Inde Regiorum sollicitudo in jocos versa.

1585 Sed Hostis à quarta perruptis redit metus.

teret intus, spiculis scrutabantur. Quum ea, quam dicebam postremo loco, navis ut erat aliis vastior, ac validior, cuspidatas facilè machinas eluctata, perrupit obstantem molem, ac minax in pontem ferebatur. Tunc verò sublatis clamoribus, rediit militi sollicitudo & cura. Et Alexander, qui diviso in partes animo, nunc maritimam à Lilloo classem respectabat, nunc in Antverpiensium conatum propiùs intendebat; ad eos clamores; illuc, quò tendere incendiaria navis videbatur, statim convolat: imperatque nautarum alios, eâ conscensâ, ligna spargere; atque ignem extinguere: alios contis hastilibusque perniciem procul avertere. Stabat ipse in ligneo castello, quod palationis è Flandriæ ripa pars erat extrema, eique principium navalis pontis adnectebatur. erant cum illo Rubasius, Caëtanus, Billius, ac Vastius, aliique ordinum ductores, præter loci præsidiarios. Inter quos Hispanus signifer, Farnesianæ aulæ vetus, nec ignarus consimilium machinarum, saluti Alexandro fuit. Nam sive is exploratum haberet, quantum in eâ arte præstaret Iambellus, cui quid accidisset in Hispania, forte inaudierat: eoque molem illam ex irati hominis officina prodiisse suspicaretur. sive non humana id ageret ratiocinatione, sed injecta à Deo mente, cui decretum jam esset, tam forti pioque Duce Antverpiam capi; Alexandro propior factus, enixè illum rogat, ut quando jam, quæ in rem præsentem usui forent, opportunè mandasset, subduceret inde se, neve loco minimè tuto crederet vitam suam, ex qua miles omnis, ac militia ipsa vitam traheret. Sed rejectus, quum iterum, ac tertio instaret, nec audiretur, ad genua illius accidens, *Per ego*, inquit, *salutem tuam, Princeps, quam video periculo proximam, oro quæsoque, consilium semel à servo cape.* simul hæc dicebat, simul arrepta reverenter ejus veste, ut se sequeretur, imperans obsecrabat. Alexander insolitam hominis libertatem altius quàm hominis imperium interpretatus, monenti demũ

Accurrit ad avertendam à ponte navem Alex.

(Stereata.)

Ipsum removere à ponte conatur Hispanus signifer.

rejectus instat:

ac penè cogit.

Recedit à ponte Alexander:

paruit:

paruit: sequentibus illum Vastio, & Caëtano. 1585
Vixque in Marianam arcem ad Flandriæ ripam intulerat pedem, quum repentè horâ præmensi temporis jam admotâ, ferale navigium horrendo usque adeò fragore concrepuit, ut ruere cælum, misceri superis infera, ipsa quati terrarum moles videretur. Nam ejecto, inter fulgura tonitruaque, lapidum, catenarumque, & globorum, nimbo, ea secuta est admirabilis strages, quam non aliter evenire potuisse quis credat, nisi quia evenit. Castellum, cui tartarea navis incubuit, pontis septa Marianam versus arcem, proximum castello navalem pontem, milites, nautas, Duces, tormenta ubique multa, arma, ac tela, uno omnia involuta impetu in sublime violenta vis rapuit, dispersitque quasi ventus folia. Scaldis prodigiose dehiscens, fundi ima patefacere primùm visus, mox super ripas effusus, atque aggeribus æquatus, Marianam munitionem uno pede altior implevit. terræ subsultantis motus ad novem passuum millia vires, ac metum extendit. lapides & quidem sepulcrales, ac prægrandes, mille passus procul à flumine reperti, humo palmis alicubi quatuor infixi. Sed nulla, quàm hominum miserabilior clades fuit: quorum alios inferna vis ignium, aut illicò perussit, aut secum ipsos furiali occursu collisuque commisit: aut inter lapides, ac ligna sublimes evibravit, mox projecit, atque affixit ad terram, aut in aquis extinxit. alios pestifer halitus, cætera incolumes exanimavit: non paucos sublatus amnis ardentium aspersione aquarum diu torsit: multos redeuntium saxorum tempestas oppressit, ac non neminem sepulcrales ipsi lapides prostraverunt simul, ac tumularunt. Nec tamen in tam luctuosa tragœdia ludos facere omisit dira hæc Erynnis. Vicecomitem Bruxellensem subita vi è navi pulsum ejaculatumque, navis alia longè posita, in quam transversus offendit, innocenter excepit. Centurionem Tuccium armis gravem è Mariana munitione sustulit avernalis hic turbo,

& simul erumpit è navali cuniculo pestis.

Prodigiosa vis ejus.

Varia mortis genera.

eventus aliorum varii.

1585 turbo, ceu levem per aëra paleam: libratumque aliquantiſper, medio in amne depoſuit. quem (Ipſe ſcribit) ille, ut erat nandi haud ignarus, loricâ exutus, ac patrocinio tectus magnæ Dei Matris., cujus ſpe multâ imploravit opem, integer incolumiſque (Franciſcus Leodienſis.) tranavit. Plus adhuc viæ confecit adoleſcens ex prætorianis Alexandri militibus: namque è ponte abreptus procul à Flandriæ orâ, in alteram Brabantiæ ripam, magna fluminis parte tranſmiſſa, deportatus eſt, humero ſolùm, quo terræ incubuit, ſauciato: narrabatque, quum fluvium ſupervolitans raperetur, viſum ſibi fuiſſe, globum ſe eſſe, à tormento excuſſum bellico: adeò à tergo propelli ſe incitatiſſimè ſentiret. Sanè ſuſpicio tenuit aliquos ex iis, qui inde ſuperſtites evaſere, quiſquis hominum furialis machinamenti faber fuerit, illum non ex noſtrate materia perniciem fabricaſſe, ſed ex inferorum fornacibus accendiſſe feralem ignem: tonitrua, ac fulgura haud dubiè de cœlo magicis carminibus evocaſſe: peſtilentem halitum non aliundè, quàm ex avernali lacu attraxiſſe: & aquam ipſam præter morem modumque perurentem, è palude nempe ſtygia derivaſſe. Vſque adeò FAMILIARE eſt hominibus, ſupra vires humanas credere, quidquid ſupra captum illorum ſit. Iam mortuorum numerum ad octingentos aſcendiſſe, præter ſaucios, membriſque captis ſanè perplurimos, ſcribit Vaſquius hiſpanæ legionis inſtructor; nec pauciores commemorat Tuccius, uterque cladi præſens. in quibus cum militum præcipui fuere, ordinumque ductores haud pauci, tum omnium jacturam mors Rubaſii, Billiique, quæ in eodem caſtello contigit, unde abierat Alexander, facilè ſuperavit. Gubernaverat Friſiam Gaſpar Roblæus Luſitanus, ex Belgæ uxoris dote Billii dominus: tunc germanæ legionis Præfectus, ac turmæ ductor. vetus, ſi quiſquam alius, experrectuſque miles, fidus conſilio, & carus in paucis Alexandro, qui collata uni filiorum legione, alteri turmâ, amorem patris extendit in liberis.

Aliquorum de hoc machinamento judicium.

Numerus mortuorum (Sergente maj.)

in quibus Billius,

ris. At in Robertum Marchionem Rubasium multa concurrebant. vetus illi à Melunia gente claritudo: opes per se amplæ, & accessu Principatus, quem proscripto fratre, Alexander ei ab Rege impetraverat, amplificatæ. authoritas domi militiæque, ab Artesiæ præfectura, & ab equitatus magisterio permagna: quam & majorem ipse successoribus reliquit, primus inter equitum Magistros. cui annuente Alexandro, inclinari cœptæ sunt lanceæ, honorariâ equitum salutatione uni exercitus Imperatori ad eam diem reddi solitâ, id quod in morem ab eo primùm tempore inductum est: impetratumque aliquot post annis, ut equitum Magistro equestria etiam vexilla submitterentur. Porrò militaris animus haud in alio confidentior, aut fortunatior: eoque sæpius à Fœderatorum partibus, cum quibus adversus Regem aliquando bellaverat, ad reditum invitatus: interim uti consiliorum viriumque conscius formidabatur. Cumulabat hæc Alexandri Principis in eum amor, quem debere se illi Alexander existimabat ob VVallonum provincias, ejus in primis exemplo, ad obsequium revocatas: ob insidias sibi ab illo detectas, oppressasque: atque ob incomparabile studium, reverentiamque, qua homo cetera superbus & contumax, Alexandri nomen cum perpetua devincti oppignoratique animi professione, propemodùm adorabat. Sed Rubasii aliorumque plurimorum neces non ab hac solùm ad pontem navi, sed etiam ab earum altera, quæ ad terram hæserat, pestemque non sine clade multorum evomuit (nam tertia pariter ad ripam frustrà fuit, corrupto aquis igniario) secutus dies miserabiliter patefecit: ea nocte satis cuique, quod privatim lamentaretur, apud se fuit, in magnô ubique sauciorum gemitu. perculsis amentibusque omnibus, ignaris vitæ sociorum, ignaris & suæ. Auxitque terrorem credita Principis Alexandri mors. Quippè conspectus postremùm fuerat in castello, quod primùm comprehendit flamma, consumpsitque. recursabant ani-

1585
& Rubasius
(Princ. Est inol.)
ejus elogium:
& alii.
Immo & Alex. ipse inter mortuos non temerè computatus est.

1585 mo verba, quibus ille Antverpiano exploratori multis audientibus affirmaverat, Pontem sibi futurum aut tumulum, aut gradum ad victoriam. videbaturque, nimium ex vero lethum sibi ac locum præsignasse. Et sanè Alexander quamquam procul à ponte, nunquam tamen propior morti fuit. Namque illum in aditu Marianæ arcis, moti aëris pulsu ceu turbine circumductum, simul ingruens in galeam humerumque trabalis sudes afflixit ad terram, repertusque stricto cum gladio, attonito similis, juxtaque Vastius Alexandri genua complexus, nec procul Caetanus ictu lapidis capite sauciatus. Mox redditus sibi Farnesius, ubi tot circum se vidit prostrata militum suorum corpora: ubi miserabiles audiit lamentantium voces, queis alii pontis trabibus infixi pendentesque, alii saxorum tumulo tecti, aut cippis semisepulti, opem sociorum implorabant: ubi stragem pontis aspexit, septorum partem in frusta comminutam, castelli molem funditus excisam, tresque vicinas naves fluvio haustas: quique his institerant, classiarios, stationarios, eorumque præfectos, omnes eâdem clade oppressos accepit, percontantique anxiè de Rubasio, nihil certi reddebatur: dolore ille quidem altè perfossus, animo tamen nihil inde demisso, desertus licet à caris fidisque commilitonibus, in tanta operum jactura, in omnium desperatione unus ipse erectus excelsusque, ac toto illo infortunio major, adjunctis secum Mondragonio, Carolo Mansfeldio, Camillo Capisucco, aliisque, qui à tempestate integri ad Alexandri periculum advolaverant: mox supervenientibus Georgio Basta, Cæsioque, expedita cum turma, ad tonitrua fulguraque è vicino accitis; circumire stationes, naves, castra: saucios in Beverense valetudinarium deportandos in primis curare: ferre, quam cuique tunc posset, opem: præsentiâ, alloquio, spe, solari: opinionem cladis extenuare, multos quidem perculsos haud diffiteri, sed redire spiritum, animum, vires: nec hostes à metu, quem aliis incusserint, vacuos esse: unde

Periculum ejus,

& dolor visa suorum strage:

(Strada.)

animo tamen erectus,

stationes circumit,

sauciis opem impendit,

unde nec ausos ultrà tendere per eas tenebras, cladis ignaros, & sui anxios. unum sollicitè curandum, ne intercisi pontis aditum, quem hostibus nox occultat, dies aperiat. Nimirum haud facilè dictu est, quantum aspectus Alexandri oppressos militum animos sublevaverit, metumque à superventuro hoste represserit. Iuvit opportunus Manriqui adventus cum Germanica legione, quam post amissum Liefensucum, propere Alexander evocaverat è Geldria. 1585 omnes praesentia, & alloquio recreat: & ad reparandum pontem animat:

ITAQUE mira omnium conspiratione, praeeunte Farnesio, atque adeò nullo militum, Ducumque discrimine, reparando ponti admotae sunt manus. Non quòd ipse paucis horis restituendam putaverit multorum mensium molitionem: sed ut pontis hiatu, instaurata palatione submissisque navibus, utcumque clauso, speciem operis non interrupti hostibus manè exploraturis objiceret: haud ignarus, hujusmodi oculorum ludibriis subjectam esse militiam, utpotè suspicionibus timoribusque semper exercitam: eoque FACILE trepidare oculos, non stantibus animis. Et verò quam volebat, objecit ille speciem: namque per summam in eo noctis reliquo festinationem, trabibus, quae fluitabant, repositis, novisque arrectariis palis, transversariis longuriis, quaeque alia ad subitum usum aderant, in flumine adactis, ac navigiis interjectis, tanta molem opportunitate reparavit, dispositis super eam militibus, tympanisque, ac tubis occinere perpetuò jussis; ut hostium classem, quae si è Lilloo properasset, haud dubiè temporarium pontis supplementum perrupisset; vana illa imagine tunc quidem fefellerit, atque ab aggrediendi consilio retardaverit: postea verò, firmato in dies opere, etiam à facultate deterruerit. Et sanè Farnesius majorine inconcussi animi altitudine pontem refecerit, an prius struxerit, incertum reliquit. Rex quidem, actis ei ob eam causam amplissimè gratiis, manu adjungit sua, *Deesse sibi verba, quibus in eo rerum perditarum articulo,* PONS reparatur, in speciem ad fallendos hostes. & fefellit. magna inde laude relata, (Iun. 6.)

1585 præsertim à Rege. (Curt.l.4. Arian.l.2.) *culo, constantiam ejus, celeritatemque commendet.* Neque tunc defuêre, qui molem in Tyri olim obsidione super undas elatam, atque ab incendiaria hostium navi disjectam recordati, cum Macedone Alexandro Alexandrum Parmensem non absurdè aut imperitè componerent. Nam neque Antverpiam maritimâ gloriâ infra Tyrum differebant: neque Scaldim minore latitudine fluere, quam staret illic Tyrium quatuor stadiorum mare, & viam per aquas attollere, jactis promiscuè lapidum cumulis, congestisque totis in fretum silvis, fuisse quidem vastius, ac manuum denique multarum opus: at ponte inter undas arte contexto, flumen non minoris quàm mare magnitudinis coërcere, ingeniosius enimverò & accuratius videri. certè Tyriam navem bitumine ac sulphure grassatam, longè Antverpianæ posthabendam, igne, halituque, saxisque, & urentibus aquis, hoc est elementis omnibus pugnanti. Et tamen adversus excidium hoc magnum, unâ minimùm nocte reparatam fuisse à Parmensi molem, continuatumque ad victoriam usque constanter obsidium: quum alterum animum ægrum, discessumque meditantem fortunatus, ut cetera, navium adventus è Cypro, in opere continuerit, ac victoriæ tandem admoverit. Vt proinde conficerent, collatum cum Macedone Parmensem, in hujusce structura, ac reparatione molis videri non imparem: &, si par claritudo scriptoris accederet, fore ubique parem. Secuto die, quum nusquam hostes apparerent: atque ab exploratoriis cimbis ea ipsâ nocte Lilloum versus ab Alexandro dimissis, certò referretur, hostium classem nihil movere, ignaram videlicet victoriæ suæ, ac mente divinitus aversa: visum est, curam humandis corporibus impendi, renovata exercitus commiseratione, dum alii propinquos aut amicos agnoscunt, atque humo tegunt: alii inter ignotos secernunt suos, & materiam doloris quærunt: omnes autem è ferali illo, ac miserando truncorum corporum, avulsorumque capitum

Comparatio Alex. Parmensis cum Alex. Macedone in reparatione pontis.

(Alex. Maced.)

(Alex. Parm.)

(Al. Mac.)

Curam ad humanda suorum corpora vertit Alex.

capitum aspectu, auctâ in hostem ferociâ, mœrebant simul, & minabantur. Rubasii cadaver è navi, unde pendebat, raro agnoscente, demissum, Alexander ingesto qualicunque tunc quidem tumulo, non sine lacrimis ipse composuit, gratâ per exercitum, & pietate in militem, & communione doloris. At Billii corpus diu conquisitum, non nisi post aliquot menses, quum pontis moles deponeretur, innexum tigno repertum, indicio aureæ catenæ, quotidiani ejus gestaminis, agnitum est, atque Antverpiæ honorificè tumulatum.

1585

Rubasio tumulum ipse componit.

Billii corpus sero repertum.

HOSTIS interea, etsi minore jam spe aperiendi sibi per pontem viam, nihil tamen animo aut consilio destitutus, haud omittere cœpta, & simul aliunde tentare aditum statuit, majore quàm unquam vi: nempè Scaldi extra ripas, ruptis aggeribus, effuso, quæsitâque per campos navigatione, si per fluminis alveum negabatur. Nec apparatum bellicarum navium, quæ magno artificum, atque operarum strepitu fabricabantur Antverpiæ, quæque à mari in dies apparebant, ignorabat Alexander, consilium interpretabatur. Itaque erecto ad novum prælium animo: suppletis primùm, qui desiderabantur, Centurionibus, ac Præfectis: habitâque ante alios ratione Hispani signiferi liberatoris sui, regium equitatum in magna Procerum contentione, Marchioni Vastio gubernandum tradidit, donec Magister equitum diceretur ab Rege, Rubasii loco. cujus ob mortem quoniam & Artesia provincia, & Hesdini præfectura rectoribus carebant, inter competitores sanè complures, pro illa Comitem Henninium, pro hac Adrianum Gomicurtium enixè Regi commendavit. Sed hæc aliquantum ab Rege dilata sunt, regimen equitatus statim Vastio confirmatum est. Præterea è vicinis oppidis parte præsidiorum evocata, ac tormentis aliquot inde traductis, augere munitiones castellorum aggerumque festinavit: impensâ in primis curâ in Covenstenium aggerem, in quem ferri hostium consilia

Adversus novum Antverpiensium consilium

parat se Alex.

Prius supplet militum præfectos, qui desiderabantur:

(*Artes. Hesd.*)

tum castella & aggeres amplius munit.

P 5 suspi-

1585. maxime ad reparandum Covenstenium aggerem,

suspicabatur. Etenim à Lilloo, ac paulò etiam suprà, extenditur Antverpiam usque, per Brabantiam campus depressior, eoque stagnantibus aquis ac cœno interdum invius, nisi hominum industriâ elatis inter eas paludes aggeribus, factitiæ suspenderentur viæ, quas *Contradiccos* Belgæ vocant. Vt enim fluminum aggeres, qui & aquarum obices, & viatorum itinera sunt, Dicchi Belgis dicuntur; ita quæ in hosce flumentanos aggeres, tanquam in vias militares, semitæ transversariæ contratendunt, Contradicchi appellantur. Horum maximus à Covenstenia villa, *Covenstenius agger* vulgo dictus, à Stabruco pago ad Scaldim usque, tribus circiter milliaribus protenditur. Hunc jam corruptum, atque intercisum reparavevat antè Farnesius, & altioremlatioremque labore sanè summo restituerat: nempe usui futurum, ut pars exercitus, è Stabruchi stativis ad aggerem Scaldis transcenderet, atque inde ad navalem pontem accurret, perque pontem ad Beverensem exercitum commearet, eoque continuato trajectu, Brabantiæ Flandriæque castra conjungerentur. Accessit alia tunc quoque muniendi hujus aggeris causa: nimirum ut, si hostes à Lilloo per inundatos agros navigare Antverpiam cogitarent, Covenstenii aggeris objectu retardarentur. Hoc verò ipsum, quoniam in præsentia ausuros hostes magnoperè verebatur Alexander, relictâ Carolo Comiti Mansfeldio navalis pontis, quæ Rubasii fuerat, præfecturâ, ipse curam in Covenstenium aggerem sedulò intendit: cumque trabium fulcris, fascibusque, & congestitia humo firmatum, castellis aliquot dorso impositis, communivit. Erat jam propugnaculum à Mondragonio cœptum in Scaldis aggere, in quem Covenstenius limes incidebat, à Sancta Cruce, ob loci figuram, appellatum. hoc absolvendum, tuendumque sibi Mondragonius seposuit. Alexander tria in aggere designavit. Primum longè à Mondragonio mille omnino passibus, apud Covenstenii, nobilis Antverpiensis, ædes, extrui

vulgò Contradiccum incumbit,

duas ob causas,

castella eo in aggere mire fultolit.

(Contradic.)

trui defendique à Camillo à Monte imperavit, dictumque est à Divo Iacobo. Alterum, post tantumdem ferè spatii, Valentinus Pardiæus Mottæ dominus, Alexandri jussu excitavit, ab ipso Mottæum, ac plerumque Divi Georgii nuncupatum. Sed absente postea Valentino, intravit illud Michael Benittus, vetus Hispanorum Centurio, quinque & triginta continuis annis stipendia meritus. Tertium, quia palis extra aggerem porrigebatur, à Palata primùm; postea à Victoria dictum, Ioanni Gamboæ attribuit. Apud Stabrucum verò, quò desinebat agger, propugnaculum Mansfeldius extruxerat castris suis proximum: eique Camillum Capisuccum; cujus stativa non procul aberant, Alexander adjunxit. Fervebat mira hæc Covenstenii collis munitio, castellis modica ex area, & penè nulla, certatim exurgentibus, ac velut in aëre sublimibus, & suspensis. quum scisso Scaldis aggere suprà ab Antverpianis prope urbem, infra ab auxiliari classe apud Lilloum, campisque Brabantiam versus ingenti aquarum copia, atque altero jam Scaldi, latè inundatis; patuit hostis consilium admovendi naves contra Covenstenium aggerem, eoque obice fossoribus aperto, atque adeò factâ per novum alveum remis viâ, irrito irrisoque Farnesiano ponte, Antverpiam navigandi. Atque, ut hujusce consilii adhuc dubios, certè distractos, eoque impares haberent Hispanos, polliciti erant Hollandis Zelandisque auxiliaribus suis obsessi Antverpiani, quo tempore Covenstenium navibus illi à mari, ipsi ab urbe aggrederentur; se in Scaldicum pontem, novis machinamentis, impetum facturos: juratis Iambello, ejusque sulphuraria cohorte, Non antè desituros, quàm assiduè pertentatam, concussamque pontis molem aliis aliisque arietum impressionibus, planè proruerent. Ergo, ut inter eos convenerat, auxiliaris centum quinquaginta navium classis bifariam distributa, partim in agrum alluvione undantem, Hollachio ductore, à Lilloo intulit se, proque

1585

(Petr. Ernest.)

Et hostes apertis Scaldis aggeribus,

partem fluvii in vallem devolvunt, per quam naves à mari Antverpiam devehuntur.

Simul classis à mari apparet. (Hollan. & Zeland.) pars ejus per inundatos campos fertur in Covenstenium aggerem,

1585 proque loci arbustis, mali arboresque navium apparuêre, densiore silva: partim sub Iustino Nassavio Scaldim percurrens, nunc exscensionem ad Brabantiæ, nunc ad Flandriæ ripas ostentare: nunc adversus pontem, rectà invehi. Nec aliis artibus Holachiani interdum adversus Sanctæ Crucis propugnaculum tormenta dirigere: sæpius in Covenstenium aggerem aggressionem minari: denique partes in omnes, armorum strepitum, metumque circumferre. intentis ad hæc, armatisque semper Regiis: Alexandro ipso modò pontem insistente, modò ad Covenstenium limitem convolante, nec unquam die noctuve somnum capiente. Id autem postquàm diebus aliquot, præsertim Holachiani quasi jam jam aggerem aggressuri continuaverant, animadvertentes à stationariis, seu toties ostentata aggressione delusis, seu longo vigiliarum labore fatigatis, ad arma segnius accurri; intempesta nocte, viso circa Antverpiam igne, quod utrinque invadendi signum erat, repentè circiter quingenti silentio Covenstenium aggerem scandunt inter Palatæ, ac Divi Georgii propugnacula interjectum, ubi Benittus stationem Hispanorum habebat: interfectisque primis stationariis, quos semisopitos repererunt, ipso Centurione graviter sauciato, interemptoque Centuriæ Instructore defensionem ausis, reliquis ad tutiora utrinque castella confugientibus, aggeris jam partem obtinebant. succedebantque è navibus alii, Holachio submittente, (erant enim supra duo classiariorum millia) quum è proximis stationibus Hispani Centuriones Ortizius, & Verdugus, mox è Palatæ castello Gamboa Tribunus, cum Hispanorum promptissimis accurrentes, restituto prælio, non modò ex aggere dejecêre hostes, sed etiam naves ascensuros insecuti, complures eorum aut ferro cominus, aut nantes pilarum grandine eminus confecêre. Quin & tormenta è Divi Iacobi propugnaculo in aggressores conversa submersêre naves quatuor propiùs admotas,

(7. Maij.) Pars per Scaldim in pontem.

Covenstenius invaditur,

felici Holachianorum principio. (Sergente,)

(Ortiz. Ortiz. Ioannes Verdugus.) Rejiciuntur.

tas, omnesque injectus ex aliis munitionibus metus absterruit: illata hostibus haud magna quidem clade, quippè eorum cæsis paulùm supra trecentos, præter eos, quos in navibus demersos ajebam, quosque aut nandi rudes, aut armis graves flumen hausit. Major clade querimonia Hollachii fuit adversus Antverpianos, qui signum ad invadendum prælatis ex turri facibus edidissent, & tamen ad persequendam, quam ipse victoriam inchoasset, ex composito non adfuissent. Sed illi, nullum ab se facibus editum esse pugnæ indicium: Hollachianos potiùs deceptos igne in Tolosana munitione fortè succenso, prælium festinasse affirmabant. Quamquam Alexander ad Regem scribens, aliunde rem trahit: opinaturque, Antverpienses aggressionis Hollachianæ dubios, expeditionem post principia distulisse, & quem sibi aditum successus aperiret, consultò expectasse.

1585 non modica eorum clade: & majori eorundem querimonia adversus Antverpienses. (Antverp.) Horum responsio, (20. Maij.) non satis probata Alexandro.

VERUM fuerint hæc prima leviaque, nec satis utrinque consentientia Covenstenii tentamenta. Sequitur jam, magna hostium conspiratione certamen, mihi tanto accuratiùs dicendum, quanto raro aliàs in Belgio, audaciore loco, aut fallacioris alternatione victoriæ, aut nobilioribus audentium exemplis, aut præsentiore Cælitum ope, dimicatum est: exposita, ex una parte, validiore, quàm ad illud tempus, navium navaliumque sociorum classe: exprompto quantum Antverpiæ, in eo non machinarum minus, quàm mercium emporio, quantum apud Hollandos Zelandosque foret virium potentiæque: extracto ex urbibus arcibusque præsidiariorum robore, ad præliarem, ac decretorium publicæ libertatis diem, communi auxiliariorum, obsessorumque consensu, septimo Kalendas Iunias indictum: quo die Covenstenium obicem admota utrinque classe invaderent, perfossumque navigaturæ annonæ aperirent. Ex altera parte Alexander, certus in hunc denique transversarium collem vim belli totam effundendam, novis tormentis in

APPARATUS Fœderatorum longe maximus, (ex parte Fœderatorum) ad invadendum Covenstenium ab Antverpia simul & à mari. (26. Maij.) Nec minor Alex. cura ad eum defendendum.

1585 in ejus castella comportatis: lorica ad utrumque aggeris latus, à Sanctæ Crucis castello deducta: ad castellum Mansfeldii in Stabruchi continenti situm (quæ duo erant collis extrema) palis longo ordine in aquam defixis, & tanquam vallo navibus utrinque accessuris objecto; nihil in munitione loci prætermisit, quo consiliis hostium ubique præsens occurreret: atque, ut navali super Scaldim ponte toties eluserat ad eum diem *illorum* conatus, ita altero hoc ponte super alterum in agris Scaldim fabricata munitoque, eorumdem vires, Deo duce, frustraretur, ac navigationis ex hac quoque parte aditum intercluderet. Nec distulere, uti condixerant, Antverpienses ad navalem pontem retentandum, Regios certè à Covenstenio avertendos novis variisque cum machinis apparere: quarum aliquæ densa horrentiaque veruta, aut latas acutasque secures prætendebant è proris: complures incendium foris alentes, intra cuniculos fulmina occultabant. Quòd verò ejusmodi machinas experti jam erant, sive à flexu fluminis, sive à vento facilè ad ripas averti, ac sisti; repertus est ex Iambelli officina Germanus, qui rationem obtulit, qua navigium, non declinato usquam medio, in pontem rectà incitaretur. Eam ego rationem hic paucis aperire non gravabor. Aptavit ille ad proræ latere sub aquis prægrande linteum, instar navalium velorum: quod expansum pariter sub aquas, velut explicatum rete seu nassa, prætendebatur navi: tum subter carinam deductum paulatim contrahebatur, donec sub medium puppis hinc atque hinc alligaretur. Sic velorum usum Germanus invertit: consideravitque, quemadmodum illa vento plena navem impellunt, ità posse ab iisdem, si aqua implerentur, navem incitari, (& quod is maximè quærebat) rectà deferri. Namque immisso in medium Scaldis alveum navigio, necesse erat, ut velum implente aqua extensum ante navem, non solùm eam pertraheret secum tanto violentius, quanto rapidius in medio

Antverpienses ut hostem à Covenstenio avertant,

novis navium machinis pontem aggredi parant:

inter eas una prorsus admirabilis:

dio

dio fertur amnis, præsertim ab æstu relabentis Oceani concitatus; sed etiam eandem contineret, ne qua venti aspiratione è medio cursu transversa abriperetur. Quippe ventus, qui summo in amne spirans inflectere in partes navem solet, non eas utique vires habiturus erat in depressiorem aquam carbaso inclusam, à qua, præter fluminis cursum, ac maris æstum, navis ceu remulco, attrahebatur. Huic autem rapidissimæ incitationi speravit ille nullam omninò molem, quantalibet stantem firmitate, adeò suffecturam, ut non ad ejus pulsum arietis quatefacta, momento collaberetur. Et jam sub mediam noctem Antverpia emissæ prono amne rapiebantur, quas dicebam, naves numero quatuordecim: quarum sex, majores & ex occulto noxiæ, reliquæ palàm incendium minabantur. Præibant, ducebantque illas parvæ rates septemdecim, vinctæ simul, innexæque. utque erant perforatis carinis, gravante aqua, pede vix uno extabant à flumine, doliis allevantibus, ne haurirentur. eo consilio, ut ægrè observabiles, præsertim inter tenebras, ad moles ante pontem fluitantes, securæ ab earum cuspidibus, quibus demissiores erant, accederent: perruptoque illo obice, sequentibus ad invadendum pontem navibus viam panderent. Sed eventu res caruit. Etenim Alexandri jussu, post acceptam superiore mense pontis cladem, consueverant singulis noctibus, vigilum more, Scaldim percurrere biremes aliquæ, quas Anglus Centurio, oblata Alexandro opera in id sua, harpagonibus, atque anchoris instruxerat. Harum ad aspectum tertiæ praeuntes rates, distractæque, aliæ aliò à rectoribus disparantur: interim à biremibus in majores naves minorum ductu destitutas injectis celeriter uncis, singulæ attrahebantur ad ripas, ibique anchora firmatæ, postmodùm innocuæ dissiliebant. Verùm quum occurri simul omnibus haud perinde posset, earum una securibus armata in cuspidatum incidens munimentum ponti præstructum,

1585 (novem.)

(20. Maj.) Adveniunt hostiles machinæ, hoc apparatu,

(8. Apr.)

Contra eas provisum ab Alex.

Una tamen flottas perrumpit. (Flotta.)

1585 structum, postquàm paulisper mutuis vulneribus conflixit, secta demum objectarum trabium malorumque compage, molem aperuit: simul ipsam à spiculis apertam, ac laceram flumen hausit. At quæ inversis agebatur velis, nullis teneri harpagonibus, uncisve potuit, quin prærapido in pontem cursu per apertam fractæ molis viam, rectà inveheretur. Ac licet milites, remota illicò è ponte navium una (nam ita dispositæ postremò fuerant naves, ut subduci ex usu possent) liberum iter venienti recludere festinassent, ipsa tamen in proximam ei, quæ subducta erat, offendens, inevitabili illam concussu fregit, obruitque. Atque hactenus Antverpiensium machinamenta valuêre. Namque in eas, quæ octo jam die secutæ sunt, incendiarias, sed minores naves, Anglorum æmulatione aliquot Itali, ductore Torello, per summam audaciam insilientes desilientesque, ad terram plerasque verterunt, ibique anchoris infrenarunt. tres aut quatuor elapsæ, sed remotis à ponte navibus, apertaque patentem per amnem via emissæ, longiùs à ponte pestem evomuêre. utque singulæ, ruptis cuniculis, procul inde concrepabant, ita repetitis militum sibilis, festaque armorum concussione, terrore jam in ludum verso, explodebantur. Immò non defuit, qui interius artificium exploraturus, hostilem navem ingressus, felici temeritate, reperto fomite non procul à destinato incendii loco ignem deferente, eoque protinus extincto, cuniculorum arcana introspexit ipse, & aliis admirabundis commonstravit: ex quorum maximè narrationibus, quæ nos suprà memoravimus, accepta sunt.

& viam aperit lintea tæ: *quæ non sine aliqua pontis clade pertransit.* *(Itali. n. 15. Alexand. Torell. Fanen.)* *Aliæ idem tentant:* *sed sine damno & irrisæ.* *& observatum in eis artificium,*

SED brevi nova incessit milites sollicitudo ab ultimo obsessorum conatu. Adhuc enim supererat unum Antverpianis machinatoribus telum, in spem novissimam servatum. Id erat inusitatæ magnitudinis, ac formæ navigium: cujus fundamentum pontonibus non absimile, trabibus in modum cratis ita contexebatur, ut relicta inter eas trabes spatia à vacuis doliis complerentur, susti-

Vltimus ab Antverpia conatus, *navigium immane.*

sustinereturque facilius imponenda moles, por- 1585
rò trabes ac dolia crassis piceatisque tabulis su-
pernè constrata planum carinæ solum æquabant:
lateribus quaquaversum communitis lorica im-
penetrabili, ac denso ordine muralium tormen-
torum. Super hanc verò navium solido tabulato
tectam, navis attollebatur altera in castelli spe-
ciem, figuræ propemodùm quadratæ: qua clas-
siarii vehebantur circiter mille, sclopis plerique
majoribus armati, præter eos, qui aut in inferio- (G. ibie)
re occultabantur navi, aut in sublimium malo-
rum corbibus plumbeam velut è nubibus gran-
dinem emissuri visebantur. In hujus autem effe-
ctu navigii, quo nullum aut operiosius, aut im-
pensius Antverpiæ fabricatum est: siquidem men-
ses in eo septem insudatum, nec minus centum
florenûm millibus insumptum ferunt; haud dici
facilè potest, quantum fiduciæ reposuisse visi sint
Antverpienses: adeò, ut circum portentosam
illam mobilemque arcem admirabundi, deque
successu jam securi, nomen ei, *Finem belli*, jactan- cui nomen
tius indiderint, & manare ad hostes confidentiam Finis belli.
nominis consulto voluerint. Et tamen nullum
eo machinamentum inanius unquam fuit. Quippe
Scaldi impositum, ac per flumentani aggeris scis-
suram apud Ostervelam in agros inundatos im-
missum, ægrè nautæ moliebantur: & vix Or- sed à nullo
damo, cujus munitionem invasit, admotum est, fructu
quum viciniori terræ ita inhæsit inseditque, nul-
la ut arte nautarum, nullo navalium sociorum co-
natu avelli, aut allevari potuerit. Adeò QUÆ
modum excedunt, speciem magis, quàm usum ha-
bent. Idque satis experti sunt & Antverpienses postea ap-
ipsi, qui machinam illam suam veriore vocabulo, pellatum
Perditas expensas, exinde appellavere: & Hispani est Perditæ
milites, à quibus post primum aspectum con- expensæ,
gressumque, militari joco, *Caranjamaula*, quasi in- & spectrum
gens spectrum, terriculumque puerorum, nomi- puerorum.
nari cœpta est. Sed hoc postmodum fuit, tunc interim sol-
autem quum illam è portu solvisse auditum est, licitos in
creditumque invehi adversus pontem, (sic enim ponte re-
gios disti-
nebat.

Ant-

1585 Antverpienses credi volebant ad distinendos in ponte milites) profectò alia mens eis fuit, viresque omnes in novum illud, quod fama pertulerat, monstrum sollicitè parabantur.

COVENSTENIVM aggerem invadunt Foederatorum classis: (26. Maij.)

HÆC autem tam multa, ac varia hostilium machinarum tentamenta dum in Scaldi Regios ex industria continebant, Covenstenius agger ab utraque classe repentè invaditur. Erat navium summa paulùm supra ducentas. Ex quibus majores centum fermè ac sexaginta, veterano milite, ac tormentis armatas ducebant, partim ab urbe Consul Aldegundius, cum Iacobo Iacobio Antverpianæ oræ præfecto, & Morgano, & Balfurio, Anglorum, Scotorumque Tribunis: partim à mari Hollachius, cui aderant Iustinus Nassavius, Haulterius Valacriæ Gubernator, ac præcipui quique auxiliarium Zelandorum, Hollandorumque. Reliquas minores naves oneraverant plerasque saccis terra, aut lana oppletis: multas fascibus arborum, trabibusque, & cratibus, & vallis, ad subitos aggeres excitandos, & loricas prætendendas: nonnullas plicatilibus ad exscensionem pontibus, ollis incendiariis, factitiis ignibus, ac fabris fossoribusque instruxerant: præter eas, quæ rem cibariam Antverpiæ destinatam abundè vehebant.

Aldegundius ab Antverpia, à mari Hollachius,

(à mari.) Prius Hollachiani præmissis incendiariis navibus,

Primus à Lilloo movit beneficio accedentis maris Hollachius, præmissis quatuor navibus, pice, sulphureque, ac bellico pulvere conspersis, quæ ab occultatis naviculariis incensæ, navalium cuniculorum speciem referrent, &, velut primi in acie funditores, proturbarent è statione Regios, ac deterrerent. Et deterruerunt. Admotæ enim ad Covenstenium aggerem inter Divi Georgii, & Palatæ castella, (sectis antea subter aquas palis) ubi primùm in flammas ingenti cum tonitru, sed innoxio abiêre, veriti qui illic curabant stationarii, ne feralis sequeretur lapidum tempestas, dum se paulùm inde subducunt; strenui quique hostium è reliquis navibus, in aggerem momento emicant, vallum raro ea parte defen-

ac absterritis stationariis, aggerem conscendunt.

defenſore ſcindunt, apertaque jam illic porta, 1585
ſemihoræ ſpatio, inter aſſiduos è Georgiano caſtello tormentorum ictus, caſuſque multorum, Hollachiani circiter octingenti toto illo aggeris tractu potiuntur. Et quamvis poſtea principia, è proximis propugnaculis Tribunus ipſe Gamboa, & Padillia Centurio, cum pleriſque ſtationariis, interturbandæ hoſtium munitioni procurrerint; tamen quòd eodem tempore Aldegundius, poſt impulſas in adverſam aggeris partem ſuas quoque incendiarias naves, admoverat illuc Antverpianam claſſem, ſubmittebatque ad ſociorum opem integros & feſtinantes; fruſtrà conatus Hiſpanorum fuit. quippè cæſis Padillia, aliiſque intrepidè decertantibus, ſaucios Gamboa, ac militum multi, recedere inde, & caſtella tueri ab effuſa hoſtium multitudine conſultius tunc quidem habuêre. Et jam occupato, quantum inter utrumque Divi Georgii, & Palatæ propugnaculum intercedebat, ſpatio, muniebant ſe ſe certatim hoſtes, fixiſque celerrimè palis, atque intertextis ramorum faſcibus, ingeſtiſque ſaccis arenâ confertis, altè vallum extulerant, idque ſelectis è proxima quaque navi majoribus ſclopetariis ſollicitè armabant, præfecto Morgano., ſimul infinito propemodùm numero foſſores utrinque admoti ad radices, & clivum aggeris, tantum ex eo ſubduxerant, aperuerantque, ut perquam parum alicubi jam deeſſet, ne utraque pars inundantis fluvii jungeretur. Quin & Balfurius cum Scotorum cohorte, & Valacriæ Gubernator cum præcipuis auxiliariorum in Georgianum caſtellum, contento curſu, ferebantur, loco haud dubiè potituri, quod à præſidiariis pleriſque ſauciis teneretur, ni obvius factus è ſuo Divi Iacobi propugnaculo Camillus à Monte, & cum eo Italorum, atque VVallonum pugnaciſſimi arcuiſſent exultantem hoſtem: licet ipſi non intermiſſa è navibus denſa pilarum procellâ, à dextera ſiniſtraque peterentur, ſternerenturque complures. Sed multo atrocius confli-

(S. Georg. & Palatæ.) *(Simon Padill.)* & adjuti ab Aldegundianis ex altera parte ſcandentibus, cæſis aut sauciis Hiſpanorum præcipuis, magno aggeris tractu potiuntur: cuniquo communiunt; ſimul foſſores ad aggeris radices utrimque admoti illum aperiunt. Alii caſtellum invadunt. *(Montani.)* Sed rejiciuntur. Pugna acerrima apud foſſores;

1585 fligebatur apud fossores. quos ut operis securos assereret, circumstabat auxiliaris miles. Ipsique in primis ex annonariis navibus mercatores, quorum intererat pandi viam mercibus Antverpiam, instantius urgebant operas, *ut festinarent, ac vires exererent, quando ex eorum manibus pendebat unicè victoria: neu permitterent, ut aggestitia paucorum palmorum gleba, ad quam videlicet Hispanorum redacta spes demum forent, tot fossorum millibus impenetrabilis, validam Hollandorum classem, ac libertatem Antverpiæ moraretur.* Sed Regii tanto pugnacius, ut fossores ab opere averterent, irruebant. Atque ut ad ima aggeris plerumque res agebatur, ita inter aquas pectore tenus concurrentes, nunc hastarum, gladiorumve mucronibus ictum rarò fallentibus confossi confodientesque, mutuo flumen cruore inficiebant: nunc contentius Hispani in scissuras ipsas, & patefacti alicubi cavernas aggeris irrumpentes, ibi ferociter operas obtruncabant, aggestisque earum corporibus hiatus obstruebant, adeò ut iidem, qui aggerem vivi aperuerant, occluderent mortui. Verum abundanti præter modum operarum multitudini pluribus in locis aggerem fodientium, non ita occurri ubique potuit, quin pertinaci conatu tantum aditus alicubi apertum sit, quantum, secuto apertionem fluvio, ratis una, cum aliqua alimentorum portione, utcunque penetraverit: qua Hollachius ipse conscensa, ductoque secum Ferrante Spinola, paulò ante capto, ac paucis pòst diebus extincto, Antverpiam lætis vocibus implevit. *In manu jam esse victoriam: perfossum Covenstenium obicem, patere navibus aditum, ac secuturam mox annonam, cujus primitias in ea rate viderent, & in captivo illo argumentum victoriæ prægustarent.* Enimvero credita statim victoria, tota urbe discursum, alii properare ad portum annonæ adventum opperientes: alii Hollachium frequenti corona circumstare, pugnam, cæsos, saucios, percontantes: multi publica lætitiæ signa edere, festo tormentorum ærisque campani sono

qui ad opus animantur,

& quamvis multis eorum & auxiliariorum militum cæsis,

prævalent tamen.

& scisso alicubi apertoque aggere ratis una penetrauit,

& Antverpiam ceu partæ jam victoriæ nuncia exhilarat.

io gestientes: ignari, quid serus vesper allaturus esset. 1583

At Covenstenio in aggere, auctis Fœderatorum militibus, quorum non pauciores bis mille, ac quingentis jam conscenderant, res Catholicorum in arcto erant: in primisque Palatæ castellum, saucio Gubernatore, periclitabatur. Etenim partem ejus extra aggerem palatione sustentatam tormenta è navibus decusserant: & hostium munitio inter ipsum, & Georgianum propugnaculum interjecta, transcensum auxilium Georgianorum morabatur. Nec defuerat Mansfeldius (cujus imperio Brabantiæ ora regebatur) a Stabruco, quamvis nec inde satis liber accessus ad Palatam, milites illuc alios integrosque submittere. Sed eorum multis ab assiduo è navibus conjectu pilarum, igniumque missilium, prostratis, aut absterritis, hærebat animi dubius: progressusque à castris ad suum in aggeris capite propugnaculum, quid in re præsenti opus foret, raptim anxiéque cum aliquot militiæ primariis consultabat. At multi quidem haud probabant, certam in perniciem dari milites collineantibus expositos, & amisso vallo improtectos. noctem potius expectandam, quo tempore parem jaculatoribus fortunam fore, & INTER tenebras etiam nudos tegi. Contra alii, nihil cessandum existimabant, sed enitendum, ut in Palatæ castellum quoque modo inferrentur aliquot tormenta, atque inde milites continenti agmine in hostilem munitionem Palatæ proximam emitterentur. Non pauci, hostium audaciam, & Regiorum metum referentes in Alexandri Principis absentiam, hunc ajebant festinatis nunciis accersendum: neque dubitandum, quin eo præsente omnia in expedito forent. Sed, ut in hujusmodi rebus evenire solet, MULTI consilium dabant, pauci periculum subibant. Erat inter eos Camillus Capisuccus, Italicæ legionis Præfectus. hunc in illo conventu compertum habeo, ceteris animosius dixisse, & fortia verba factis adæquasse.

Palatæ castellum periclitatur:

(Gamboa)

(P. Ernestus.)

De ejus auxilio propere consultat Mansfeldius;

Varie disseritur.

1585 quäſſe. Nam damnata omni mora, *Quid aliud eſſe ajebat; aut noctem, aut Parmenſem Principem operiri, quàm ſpatium ſcindendi aggeris, ac tranſmittendi commeatus hoſti præbere? quo tranſmiſſo, quid ultra opus fore noſtris armis? At milites cæde ſociorum timidos ægrè in hoſtem ire: & vel ſi libenter eant, fruſtrà, atque in exitium ituros. Profectò ſe non aliquid ſibi, ac legioni ſuæ ſupra ceteros tribuere: tamen Parmenſi obſtrictum, devotumque ſe ſupra ceteros non negare. Inde ſibi præ aliis audendi incitamentum. Itaque, quidquid ceteri aut dubitent, aut caveant; poſcere ſe, ac legionarios ſuos copiam exeundi in hoſtem, paratos aut in fronte agminis, ſi ceteri ſequi velint: aut ſi differant, & gloriam ſolis relinquant, ſolos in hoſtium munimenta inferre ſigna pariter, & victoriam. Notos ſibi militum ſuorum animos, notas & vires. ab his jactantia ſe, ac temeritatis abſolvi. ſperare autem fore, ut, quæ inter conſultandum magnifica dicuntur, in acie fortia probentur. Quod ſi ſecus belli ſors tulerit, ſibi quidem haud inglorium fore, militiæ ſuæ annis noviſſimum hunc diem impoſuiſſe. Sed meliora non dubiè præſumenda iis, quibus jam toties adfuerit & manifeſti Numinis præſentia, & cauſæ ſanctitas, & Alexandri nomen.*

Capiſuccus offert ſe, legionemque ſuam ad opem ferendam:

Idem confirmat inſtructor ejus Piccolomineus:

Aderat hæc dicenti ejus legionis Centurio Inſtructorque Silvius Piccolhomineus: cujus per hæc tempora Octavium filium Amalphitanum Ducem, Auſtriaca per Germaniam, perque Belgium arma intrepidè, fortunatèque moderantem, crebrò in præſentis ævi annalibus poſteritas leget. Hic, quoniam eadem, quæ Camillus, nec minori contentione adſeverabat: proque legione fidem ſuam audacter interponebat; Manſfeldius, cui gratum id acciderat, atque ex eorum aſpectu, quos ſecum duxerat Piccolomineus, benè de ſucceſſu conjecerat, jubet illum trecentos ex ea legione milites ſeligere, atque extemplò adeſſe. Agebant in vicinis Stabruchii contuberniis ex hac Italica legione centuriæ ſex: nam reliquæ Scaldicum pontem ſtationariæ defenſabant. Ex his apud Stabruchum centuriis

(*Silvius.*)

qui ad hanc opem legionarios ſuos,

Picco-

Piccolomineus trecentos carptim delectos mi- 1585
ſoſque, ſub Centurionibus notæ fortitudinis (Román.
Marco Magdalenio, Ioanne Baptiſta à Prano, ac Neapol.
Ludovico Gambaloita, peralacres, ac pugnæ cu- Mediolan.)
pidos Capiſucco Tribuno ſiſtit: reperitque au- ſub tribus Centurionibus ad Capiſuc.
ctum novis copiis Mansfeldium. Duxerat eas Ioannes ab Aquila, hiſpanæ legionis, quæ Petri Pacii fuerat invicti animi Præfectus. Hic audito procul à Covenſtenio ſex ſeptemve milliaribus, crebro tormentorum ſonitu, ratus id quod erat, aſſumptis ex ſua legione militibus fermè ducentis cum Bartholomæo Toralva, Michaele Cardona, & Gonzalo Caſtrio, veteranis impigriſque Centurionibus, obtulit intrepidè ſe ſuoſque Mansfeldio: popoſcitque primum in aggreſſione locum. quem quum jam ſpe præſumpſiſſent Capiſuccus, & Piccolomineus, inſtabant, ne Italorum virtuti, qui decus illud primi efflagitaſſent, ſecuti pòſt alii præhaberentur. contra Hiſpani, militiæ jus, & nationis in Belgio prærogativam obtendebant, in eos procliviore Mansfeldio. tum Aquila, non tempus illud, exclamans, inter ſe, ſed cum hoſte certandi, apprehenſa Capiſucchi dextera, *Eja*, inquit, *vir fortis, juncti miſtique in hoſtium munimenta contendamus: nationumque virtutem, perduellium exitio probemus.* Lætus ea militari lite, ac litis definitione Mansfeldius, aggreſſionem adornaturus jam erat: quum procul in altero aggeris capite clamores repentè attolli, atque à Sanctæ Crucis propugnaculo concurſum propius fieri, magiſque ac magis crebreſcere tumultum admiratus, audiit adveniſſe in aggerem Alexandrum. Detinuerant illum in ponte naves Antverpienſium; nec inde, quamvis hoſtium claſſem adortam jam eſſe Covenſtenium conjeciſſet indicio reboantium tormentorum, abire ſtatim eum paſſa fuerat pontis cura. Donec, repreſſo jam remiſſoque Antverpienſium ad Scaldim conatu, aliquanto ſecurior, ſuorumque ad aggerem periculo anxius, jubet Carolum Mansfeldium pontem, atque oram Flandriæ curare: (Petri Ernest. Fil.)
ipſe,

Eandem opem offert Mansfeldio Aquila hiſpanorum Tribunus.

Contentionem de primo in ea aggreſſione loco

Inter Italos & Hiſpanos, Tribuni generoſe componunt.

Ad Palatii periculum, advolat Alexander. à ponte jam defenſo

1585 (Franciscus Turrius Viv.)

ipse, tractis secum ducentis Hispanis hasta armatis, sub Turrio Vivero priscæ militiæ Centurione, iter ad Covenstenium (quod non minus trium horarum spatio à ponte distabat) tanto celerius intendit, quanto tristioribus per viam nunciis, aliis super alios, evocabatur. At ubi jam præsens tam multos hostium, fossorumque super aggerem videt: suosque, undarum ritu, modò inferre, modò navium tormentis obnoxios referre pedem: simulque audiit à Camillo à Monte tot primariorum cædem, Georgiani castelli discrimen, ac desperatam propemodùm Palatæ defensionem; omissa vel modica verborum cunctatione, ubi celeritate factorum opus esset, Montio mandat, quæ per viam tormenta subduxerat ex Divi Petri Divæque Barbaræ propugnaculis, illicò transferat in suum Divi Iacobi castellum, atque inde in naves indesinenter explodat: idem ut agat è Crucis munitione, præcipit Mondragonio. Viverum autem cum parte hastatorum in fossores, vicinum aggeris latus aperientes, immittit: tum ipse oculis, ac vultu præferens, quam collegerat animo, irarum nubem, contenta voce, ceu tonitru, adstantium aures mentesque perstringens, *Non suus*, inquit, *cura est honor, nec Dei Regisque causa cordi est ei, qui me non sequitur.* Nec plura elocutus, inter Hispanorum hastas manipulosque, qui aderant, se conjicit, aciemque componit. Enimverò ad eam vocem aspectumque, tanquam ad belli classicum, vidisses non modò primarios quosque, Ioannem Manriquum, Marchionem Bentivolum, Comites Bevilaquam, ac Sfortiam Alexandri Principis affinem, aliosque honorarios bellatores, circa Alexandrum stipare se se, ac primum in pugna discrimen exposcere: sed etiam reliquos sparsim milites, confertos adesse, concussisque ferociter armis, non tam prælii quàm victoriæ expectare signum. Nec minus è Stabrucho Mansfeldius, quum jam observasset, movere ex altera parte Farnesium, satis hoc hortamenti ratus, *Bene est*, inquit, *commilitones. Omnia, Dei beni-*

Ac multis in summo atque in imo aggere ordinatis. (Alex.)

Ad sequendum suos invitat.

Sequuntur Imperatorem præcipui quique duces.

Ex altera parte Mansfeldius hortatur suos. (Petr. Ern. Mansf.)

enignitate, conspirant ad victoriam. Hinc Aquilæ auxilium tam opportunum, quàm non expectatum, divinitus ad nos advolavit: inde Alexander, dum res nostra maximè implicitæ, arctaque forent, in tempore adfuit, nodum ferro incisurus. hostis in medio tenetur, utrinque feriendus. Non sustinebit ille Alexandri occursum: ab eo fugatum, atque in nos obversum nostra excipient arma, conficientque: atque adeo absolute hujusce belli gloria penes nos demum erit. Sic redintegrata est utrinque pugna, si unquam aliàs, ferox, ac memorabilis. Super aggerem non sanè septemdecim pedibus in summo latiorem, homines facilè quinque millia dimicabant. In hasce brevissimi limitis angustias conjecerat se Hispanorum, provinciarumque belgicarum potentia; atque hic delectus est campus, in quo robur viresque partium se se collliderent, ac tum denique de Antverpiæ possessione decernerent. Et verò non solùm locus necessitatem pugnandi tanquam conclusis cavea gladiatoribus, imponebat: sed ipsi, animo truci deliberatoque, diem illum aut victoriæ primum, aut vitæ supremum destinaverant. Quin & jusjurandum addiderant Antverpienses, quo publicè solennique ritu voverant, Non se ab aggere, nisi perfosso, ac transmisso, recessuros. Et stabat à principio par feroci consilio pertinacia. Multis in locis tenebant aggerem Fœderati: ideòque non acie una, sed sectis per manipulos congressionibus, ceu pluribus seorsim præliis, concurrebant. Et tamen quum plerumque gladiis, aut hastis, non irrito armorum pulsu, cæderent se se; adeò nullo aut fugæ, aut trepidationis indicio, singuli vestigium, quod semel presserant obtinebant, ut non nisi prostrati calcatique, velut dejecta machinis mœnia, locum ultrà tendendi victoribus præberent. Sed Alexandro cum hispanis hastatorum cohorte, interjectis aliquot sclopetariis irruenti, vis nulla hostium satis fuit. recuperatoque, paucis suorum amissis, quantum à Crucis munitione ad Divi Iacobi castellum patebat, aggere, movebant inde ad Georgianum propugnaculum

1585

(Io. ab Aquila)

Pugnatur modico super aggere à multis hominum millibus.

necessitate.

ac deliberatione vincendi aut moriendi,

Alex. partem aggeris recuperat:

Q

1585

ac mira ubique manu,

& imperio gerens,

ad invadendum hostile vallum properat: (*Inter S. Georg. & Palata castella*)

(*parspetto.*) Hisce in illud rebus ante dispositis.

Eodem feruntur Mansfeldii jussu Capisuccus, & Aquila,

cum suis centuriis invicem permistis.

& post cruentum prælium,

culum ita explicata acie, ut & planitiem, & clivum ex utraque parte comprehenderet. Ipse autem nunc in prærupti aggeris descensu, ægrè consistente vestigio pendens, subeuntes è navibus Antverpianos hasta propellere: nunc aggere in medio, brevi cum parma gladioque, cujus vibrandi mirus artifex erat, in confertos hostium cuneos irrumpere, atque adversa resistentium ora concidere: ubique imperio, manu, aspectu ipso, animum suis, terrorem hostibus incutere; donec aditu ad Georgianum propugnaculum patefacto, atque adeò aperta novis copiis via à Crucis munitione, aggredi eodem impetu hostium munimenta decrevit. Sed erant illa aggere, ac vallo egregie septa: nec minus selectis ex universo exercitu præsidiariis instructa: maximè autem à classiariis, qui utrinque ad ejus munitionis tutelam naves propiùs adegerant, assiduis pilarum emissionibus defensa: itaque Alexander non est ausus ea munimenta prius invadere, quàm ante Georgianum castellum juberet attolli loricam è sacculis terra confertis, ex qua campestria aliquot tormenta ad libellam dirigerentur in vicinum vallum: simul inducto in castellum majorum sclopetariorum manipulo, inde classiarios absterreri curaret. Tum aggressionem adornaturo nunciatur, Palatæ munitionem, submotis hostibus, teneri à Mansfeldianis: atque aggressionem in hostile vallum magna spe victoriæ festinari. Et vero non aliud generosa illa Hispanorum, Italorumque contentio jam promiserat. Namque egressi è Mansfeldiana munitione Capisuccus, & Aquila Tribuni: quorum ad latus aderant, huic Piccolomineus, illi Toralva Centuriones, sequentibus Italorum, atque Hispanorum centuriis, ex utraque natione compositis; postquam Hispani, horumque exemplo Itali, positis humi genibus, imploraverant divinam opem, in hostes Palatam obsidentes irruerunt: iisque, post acre cruentumque prælium, qua cæsis, qua fugatis, castellum victores intrarunt: eique suppressa in posterum Pa-

Latæ

latæ appellatione, Victoriæ nomen indiderunt. Quod ubi tormentis valide firmarunt, compositi rursum, præeuntibus quoque Tribunis, &, quos dicebam, Centurionibus, in hostium sepimenta direxêre gradum, excepti ferociter à propugnatoribus, munitionem illam, ut spei ultimum, retinentibus. Et quamvis eodem tempore ex altera parte Alexandri miles invaderet, explosis jam satis in illud è castello Georgiano tormentis; tamen hic quidem semel, illi vero bis, nec sine clade rejecti, sunt. aucta usque adeò ab eo successu Fœderatorum spe, ut jam ex utraque classe certatim in aggerem succedentibus, & coëuntibus militibus, brevî multis in locis instaurata sit pugna. At verò tertiùm renovatam à Mansfeldianis aggressionem ad extremum non sustinere hostes. apparuitque, quid stimulata ab dedecore virtus, quid amittendæ gloriæ metus, quid ultionis spes, quid desperatio demum possent. Sesquihorâ dubio eventu certatum erat; quum novo repentè impetu percita Italorum, Hispanorumque legio pugnam redintegrant, ac densatis unà spiculis, libratisque securibus, valli sepem distrahunt, aperiuntque. alii humeris sociorum innixi, aut super clypeos scandentes objecta transcendunt: scissoque jam multis in locis aggere, irrumpentibus ex altera quoque parte Alexandri militibus, munimenta confertim intrant, ac multa cæde intus edita, loco potiuntur. Primus, qui vallum inscendit (namque hanc suæ quisque nationi laudem asserere Hispani, Italique contendebant) Bartholomæus Toralva Centurio Hispanus fuit. Quamquam, quòd eodem pene tempore in munimenta Tribunus ipse Camillus Capisuccus emicuerat, atque inde se se in hostem prior quam Toralva libraverat, partem Toralvæ prærogativam meruisse visus est. Ob hanc certè causam militem, cujus humeris sublatus valli summa, apprehenderat ex gregario ad Instructoris gradū post evexit. Ipsum autē Camillū multa cum laude complexus Alexander,

1585

Palatam intrant Victoriam inde appellatam.

Tum vallum aggrediuntur,

(Alex. mil.) bis rejecti, (Mansfeldiani.)

tertium invadunt,

& valli sepem transcendunt,

urgentibusque ex altera parte Alexandri militibus,

munimento potiuntur.

prima cum laude Toralvæ & Capisucchi.

(Victorius Antonotius ab Assisio.)

1585 valli expugnationem virtuti ejus, concordique cum Aquila consilio acceptam retulit, eique propterea & Aquilæ apud Regem pariter commendatis, patentes utrique litteras Tribunatus sui, (nam legiones nondum accepto ab Hispania diplomate gubernaverant) cum honorifica regii in eos animi testificatione impetravit. At Toralva multis vulneribus saucius, Alexandri jussu in Stabruchi prætorium, inque ipsius Alexandri lectum protinus illatus curatusque, ac vestimento, quod hesterno die Farnesius induerat, donatus, benignitatem Principis omni vallari corona potiorem duxit. Ferunt quo postremùm tempore in hostium munimenta cum Italis movebant Hispani, Petrum Pacium hujus hispanæ legionis olim Tribunum, virum apprimè pium carumque militibus, qui aliquot ante menses in Teneramundæ obsidione ceciderat, conspectum hîc fuisse armis, quibus consueverat, indutum præire suis, commonstrare subeundi locum, legionemque, qua solebat alacritate, in hostes animare. exterritos autem, qui primi viderant, indicasse ponè sequentibus, hos aliis atque aliis, omnes stupore suspensos addubitasse, ludibrióne oculorum fallerentur, an Pacium ipsum viventem pugnantemque spectarent? Sed postquam error consensu excludebatur, accepto omine sibi persuasisse, curæ esse Deo conatus suos, quibus cœlesti ope promovendis se Superi miscerent, associarentque. Sic complures eorum, qui hoc viderant, & quidem juratos enarrasse, Delrius author persanè gravis; ac rerum Belgii sui non ignarus affirmat. Quæ me viri sapientia permovit, ut rem loco attexere non dubitarem. Nam ut dubia, & admiranda unde unde conquirere, scriptoris existimo nimis fidenter abutentis credulitate legentium; ita seriò traditis consignatisque fidem silentio adimere, profectò & priorum, qui propè damnantur, dum prætereuntur: & posterorum, quibus rerum notitia subtrahitur, injuriam duco. At intra expugnata munimenta non se tenebat Regiorum victoria, sed toto pervagabatur

eui, & Aquilæ litteras Tribunatus impetrat Alex. à Rege.

Mirum de Pacio Trib. pridem mortuo.

(lib. 2. disquisit. magic. q 26. sect. 5.)

batur aggere, ægrè jam obsistentibus, qui paulò antè è navibus utriusque classis recentes subierant, prælium que crebris coitionibus conglobati, variis in locis reparabant. Percurrebat agmina suorum Alexander, hos pugnæ componens, illis integros pro sauciis adjungens, alios implicitos & consertos expediens, omnes manu, ac voce animans, *Vt ferirent, mactarentque conclusos intra ea aggeris septa perduellium greges: ulciscerentur necem fortium commilitonum. Illum diem Antverpiani belli finem facerent. aggerem illum, Antverpiæ muros esse: exclusis inde hostibus, aditum in urbem saltu patere.* Hæc dictitans animadvertit, Lilloum versus fluctuare, ac furtim recedere hostium naves, metu videlicet, ne, post recessum relabentis Oceani, limo hærerent. Tum verò id suis commonstrans, *Vicimus*, inquit, *socii, Deserit impios desertores suum mare. Præcidite, qua fugitivis spes novissima superest, ad naves viam, neque ultrà sinite è manibus impunè elabi in prælium redituros.* Novo hinc furore animis subdito, crudescere ubique pugna: & quamvis multi auxiliarium Hollandorum, Zelandorumque nutare viderentur, directis modò ad naves, modò ad hostem oculis, fluctuantibusque non minus animis, quàm navigiis; non tamen Antverpienses, quorum res propius agebatur, quidquam à principio remittere, aut loco propelli. Perstitit illis patriæ cura, & promissorum fides, quamdiu FIDUCIA multitudinis, & mutuus respectus in pugna vel timidos attinebat. At ubi ab uno auxiliarium Hollandorum manipulo, in quem Augustinus Romanus, hispanus Centurio ferebatur, cœpta est fuga, tum verò quasi pudore omnes exsoluti, effuso cursu naves petere, insequentibus Regiis, ac tanto plures à tergo fodientibus, quanto ipsa sibi turba præsentior pestis erat, dum intercursu festinantium præpediti, affluente multitudine, velut cæci, alii super alios incidebant: &, quod in talibus accidit, MORA erat omnium, festinatio singulorum. Sed nusquam major, quàm apud auxiliares naves perni-

1585. Victoriam toto in aggere continuant Regii. (*Antverp. & Hollan.*) regente & animante illos Alexandro.

Eiusdem adhortatione, (*Alexand.*) ferocius feruntur

in nutantem hostem.

(*Iuramentum conceptum*) Resistunt diutius Antverpienses:

mox ipsi ac reliqui ad naves confugiunt:

(*Holland. & Zeland.*) Hic strages maxima.

1585 pernicies fugientium: quorum alii ad eas jam applicitì, ac subituri, occursum validorum deturbabantur: alii navigia catervatim ingressi, prægravantesque, carinis fatiscentibus, hauriebantur: alii occupatis effugiis exclusi, evitandisque tantummodò Hispanorum gladiis intenti, se se in flumen, graves licet armis, fatigatique prælio, præcipites dabant: ac minore metu ab aquarum, quàm ab hostium periculo, certius periclitabantur. Adeò NIHIL æquè ex omnibus timetur, atque id, quod primum omnium timeri cœptum est. Nec minore clade ad alteram aggeris partem conflictabantur Antverpiensium naves, quarum multæ siccati propiùs ad aggerem accesserant, ac pertinaci spe recessum distulerant ultimæ, ità à reciprocante mari destitutæ immobilesque, certis pilarum emissionibus vicino ex aggere lacerabantur magna utique classiariorum strage: quam ut evitarent eorum complures, in flumen se demittebant, quasi nando assecuturi præeuntes naves, nec ideò plerumque fatum evitabant. quin etiam Hispanorum aliqui non minore sui fiducia, quàm hostium contemptu, nantes gladiis ore arreptis, in fugientes rates impellebant se se, captasque cum iis, qui remanserant, nauticis illo audaciæ ostento perculsis, ad aggerem avehebant. Hostium denique non pauci ad aggeris radices, ut se ictibus tormentorum subducerent, adhuc propius adnavigabant: ibique ab repertis, quos cæci fugiebant, hostibus (quippe non judicii modo, sed etiam oculorum usum abstulerat timor) promptis hastarum spiculis figebantur. Non defuère tamen ex his aliqui, qui decori exitus cura, facie iraque in hostem versa, non inulti cadebant. Desiderati dicuntur in hac Covenstenia pugna, horis fermè septem agitata, ex Antverpianis quidem, auxiliaribusque, atque ex illis maximè, tria circiter millia, præter eos, quos flumen hausit. majore utique, quàm pro numero jactura, amisso robore veteranorum, ac militiæ præcipuis: captæ naves magnæ viginti octo, depressæ quatuor: reperta in iis ænea tormenta

magno Hispanorum usu.

Numerus occisorum ex Fœderatis. (Hollan. & Zelan.)

Præda.

menta sexaginta quinque, ferrea & minora omnino nonaginta, & copia bellici apparatus, commeatusque sanè quamplurima. Ex regiis verò cæsos fuisse non pauciores septingentis, & ex his Hispanos supra quadringentos: saucios autem quingentorum numerum excessisse compertum est. Recuperato in hunc modum fatali aggere, Alexander actis primùm victori Deo gratiis, easdem voluit à sacro ordine inter sacrificandum postridie ubique persolvi: simul pro iis, qui in pugna ceciderant, peragi (uti mos illi erat) exercitu præsente, emortuale Sacrum. Proxima, post sauciorum curam, cura non minus saucii Covensteinii aggeris fuit: quem tredecim omninò locis apertum ac lacerum, ut repararent, præter certam materiam, & fascium terræque complementa, aggestis cadaveribus hostium milites irati, ac festinantes obstruxere.

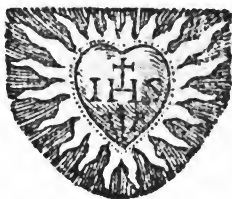
1585

Cæsi ex Regiis.

Gratiæ Deo redditæ.

cura interemptorum salutis.

& sauciorum & Covensteinii aggeris.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER SEPTIMUS.

1585

PORTENTOSI navigii reductio,

LEXANDER, ne quid spatii perculsis hostibus relinqueret, audito perstare adhuc portentosum navigium ad Ordanum, multasque in eum locum convenisse Antverpiensium naves; illuc Carolum Mansfeldium cum biremibus quinque, celocibus septem, ac viginti minoribus navigiis, tormentis, ac milite instructis, immittit. Mansfeldius è navali ponte solvens, per scissuram Scaldici aggeris, apud propugnaculum S. Petri, in campos alluvione undantes illico transgressus, tanta hostes celeritate circumvenit, ut facile nulla videretur evasura navis, nisi inopinatum in ipsa rei molitione infortunium intercessisset. Namque in Mansfeldiana biremi, qua vehebantur Comes Arembergius, Marchio Bentivolus, Comes Bevilacqua, & complures viri primarii, cupidine adducti navale illud prodigium, ac *Noëticam*, uti appellabant, arcam, oculis usurpandi, fortè incenso bellico pulvere, qui doliolo servabatur, flagravit repentè navis: Bevilacqua doliolo propior in flumen expulsus, nando Ordami ad ripas semivivus applicuit: aliqui in undas projecere se: nonnulli combusti periere: Mansfeldius, ac reliqui, ore ac manibus diu prætulere flammæ vestigia. Per hanc autem moram (nam multi ad opem undique accurrerant) pleræque Antverpiensium naves se se in urbem recepere, præter novem à Mansfeldianis insequentibus captas. Qua cum præda reversi victores, circum ingens navigium consistere, mirati,

contra illud & alias naves Mansfeldius festinat,

Qui incensa ejus navi paulum retardatur:

mox hostem aggressus

(Finis belli) naves aliquot capit.

rati, nullum inde propugnatorem, ex navali turba nullum, nullum ceu deserta in urbe habitatorem apparere. Et desertum planè illud reliquerant Antverpiani. Nam pridie plerisque tormentorum exoneratum, quum ne sic quidem amoliri inde potuissent, abiissentque; redierant eo die cum classe, extracturi è navigio milites, nauticumque instrumentum, ac subjectis flammis, eam lignorum silvam hostibus prærepturi. Et classiarios quidem, navalesque socios, ac supellectilis partem in naves jam abduxerant, cetera repentinus Mansfeldii adventus intercluserat. Hæc autem licet à captivis, uti se habuerant, relata essent, haud tamen iis fidem habuere Mansfeldiani: quantoque pacatiora omnia, nec hostile quidquam observabant, tanto occultiores in ea lignea mole, velut in altero Equo Trojano, dolos pertimescebant. Placuit, explosa in illam ex æneo tormento pila, tanquam igneo tentamento excitare machinæ torporem. Sed pila intra lateris tormentum surdo ictu accepta, non magis inde motum est navigium, quàm si vastus in mari scopulus leni undarum attactu lamberetur. Postremo ex audacioribus unus, quasi muralem coronam primus adepturus: mox alii, ne minus auderent: tum præeuntium exemplo complures, captivis obsidum loco secum ductis, sociis nempè discriminis, eodemque, si quod lateret, periculo involvendis, molem subeunt: tabulata, foros, statumina infrà supraque perlustrant, ac rimantur omnia. Nec ullis fraudum vestigiis usquam repertis, à metu jam securi, de amovenda loco machina, Scaldicumque ad Pontem Parmensi Principi sistenda, cum navarchis consilium capiunt. Igitur avulso quidquid compactile, ac solutile fuit, mutilatum ea ratione navigium allevatumque, per inundatos Ordami campos in alveum fluminis trahunt, admonitoque Parmensi, pontem versus impellunt. Nec sine pompa id factum. Præibant captivæ naves, remulco tractæ: sequebatur Mansfeldiana classis, ipso, instar classis, navigio

1585

Tum ad navigium maximum accedit.

Quod, uti inutile deseruerant Antverpiani.

Timent in eo insidias aggressores,

Tentant illud,

aliqui subeunt,

ac securi insidiarum,

in flumen detrahunt;

& militari pompa.

(Naves 9.)

1585 vigio in medium accepto. Addidêre plausum obviæ à ponte rates, explosaque, ubi in Alexandri conspectum venêre, tormenta: tam effuso exercitus gaudio, ut per eam capti navigii speciem, ipsa jam victa captaque in triumphum duci Antverpia videretur. Et verò non solùm militum vulgus, qui, ut in omnem partem nimius, quantùm antea ad machinæ famam extimuerat, tantum ejus tunc præsentiam irrisit, atque uti formidandum pueris ludibrium contemptim habuit: sed etiam militum primores, atque Alexander ipse, demirati irritum tam vastæ artificium molis, qua hostes belli finem minati essent; verè advenisse, malo utrique eorum omine; finem belli, exhausta jam obsessorum potentia, interpretati sunt. Nec sanè falso.

ad Alex. deducunt: magna spe finis laborum.

NAM ubi Antverpiensium populus super cladem Covenstenianam, captum navigium illud suum, atque adeò se spei ubique irritos viderunt, non ultra ab Hollachio decipiendos se, aut ab Aldegundio sustentandos, vano externæ opis accessu, conclamarunt. Apparebatque, scissa in partes civitate, multitudinem non diutius obsidionis mala toleraturam. Nec animadversio in audaciores aliquot è plebe quidquam profuerat: quippè in carcerem conjectos vi populus extràxerat: nihil auso in posterum Magistratu. cujus neque consilium de Catholicis urbe pellendis, quo allevaretur urbs, Aldegundius probaverat, veritus longè acriorem, inevitabilemque multitudinis tumultum. Adde, quòd repens ab urbe prædivitum aliquot mercatorum fuga: & Hansiaticarum civitatum legatio flagitantium, ut nisi pax iniretur, Hansiaticis mercatoribus liber egressus ab eo emporio suis cum opibus pateret, terruerant Antverpiæ Magistratum, & multo audaciorem effecerant plebem. Sed Aldegundius non consumptis adhuc, quas apprimè callebat, artibus tractandæ multitudinis, spargit in vulgus, scripturum se Parmensi Principi, mox & iturum

Antverpiensium populus non toleraturus amplius obsidionis mala, frustra coercetur à Magistratu.

Pacem quoque flagitant mercatores,

rum se in castra: &, si quidem æqua ab Hispano proponantur, nihil omissurum, quo pax brevi componatur. Scripsitque, ut admitteretur: atque admisso, ubi Alexander à Richardotto, cum quo Aldegundius primùm egit, audivit, evenisse illum, ut Antverpiæ, Hollandiæque, ac Zelandiæ reconciliationem una misceret: intellexit, ea plurium conjunctione provinciarum, lento nimirum, implicatoque dierum multorum negotio, speratis Anglorum auxiliis moram, ac spatium quæri. ideoque hominem ceterà humaniter habitum, Antverpiam remisit, pollicitum se accepta à Magistratu populoque facultate, de Antverpiæ seorsim causa transigendi, illicò rediturum. Sed cunctante, suspicatus Alexander, rem callidè produci, ut ex agro circum Antverpiæ, Mechliniæque suburbia, qualiscunque messis, quæ jam maturescebat, ab obsessis colligeretur; occupavit hanc quoque spem illis adimere. jussitque Ambrosium Landrianum cum Vilvordiano suæ præfecturæ præsidio, rusticorumque caterva; & Vastium cum parte equitatus: hunc per Antverpiæ, illum per Mechliniæ suburbia, eodem tempore populabundos excurrere: segetesque, oleraque, & quidquid usui esse poterat, auferre in castra. Tum ipse cum expedita equitum peditumque manu in Antverpiensem agrum illatus, Burgerhoutum, munitam Antverpianorum militum stationem, Berchemium, aliasque circà arces, ac propugnacula eodem impetu expugnat: atque Antverpiam reliqua agri parte, qua demum sola extra pomerium fruebatur, exspoliat: civesque, ac famem intra urbem claudit. Enimvero eruptura erat populi seditio: neque enim aliud dissonis per urbem questibus audiebatur, præter panem, & pacem. Quum à Magistratu submissi, qui se per compita circulis insererent, spargerentque, Recens acceptas è Gallia litteras, quibus adventare tandem auxilium certò nunciabatur. Addebant aliqui civium, nempè ex Aldegundii cohorte, sibi exploratum esse,

[Margin notes: 1585 — (9 Iun.) Aldegundius pro ea ad Alex. contendit. — qui intellectis artibus illum remittit: — simul segetes per hostilem agrum advehi jubet in castra: — Ipse arces circa Antverpiam expugnat. (400. equit. 700. ped.): — & urbem suburbiis suis exspoliat. — Fames ad seditionem cives impellit. — sed sustentantur spe auxilii.]

1585 & metu populationis quam pactus esset cum Hispanis Alexander.

Parmensem Principem oblaturum quidem conditiones haud spernendas, clam tamen stipendiorum loco cum Hispanis pactum esse populationem urbis. proinde viderent, ne brevis moræ intolerantia, & sustentatæ ad eum diem obsidionis decus, & rem omnem domesticam, & uxorum filiarumque pudicitiam, & patriam & vitam simul amitterent. Sed minus hæc, latrante intus fame, audiebantur foris: & plerique gallicas litteras Antverpiæ natas in Aldegundiano conclavi suspectabant. Nam de Parmensi Principe dignior fama occupaverat vulgi animos. Acciditque interim parva quidem res, sed OPPORTUNITAS rebus etiam minimis pretium addit.

Sed Alexandri benignitas per occasionem exhibita,

Matronæ nobili ad curationem morbi, quo periculose laborabat Antverpiæ, opus erat asinino lacte, quod in urbe haberi quum nusquam posset, obtulit se juvenis, intrepidè ausurus ex agro suburbano, quamvis ab hostibus teneretur, jumentum adducere, ducebatque, quum captus ab Hispanis ad Alexandrum Burgerhouti adhuc agentem deportatus est. Alexander, re uti erat audita, postquam juvenem præter opinionem benignè habuit, ac pietatem ejus ultrò laudavit; jussit illicò jumentum perdicibus, capisque Brugensibus, atque id genus avibus onerari. tum ea juveni tradens ad ægrotam perferenda, mandavit, multam ei salutem officiose suo nomine diceret: testareturque, se non modò illi sanitatis, ac virium recuperationem, sed Senatui, populoque universo prospera omnia, & salutaria ex animo cupere, ac precari. Profectò inspirata

opinionem infregit.

hæc Alexandri comitas, cui statim Antverpienses, misso præstanti equo cum aliquot bellariis, ac primæ notæ vino, publico nomine gratias egere; incredibilem ei civium benevolentiam, accedente præsertim juvenis prædicatione, conciliavit. Nimirum IN MILITARI armamentario, etiam benignitatis telum repositum habent prudentes belli Duces.

MECHLINIÆ deditio.

AT Mechliniæ deditio rem confecit. In ea

urbe,

urbe, post auditam in Covenstenio aggere sociorum cladem, ortum erat inter præsidiarios, civesque dissidium: eodem aucto post ademptam vicinæ segetis spem, magnopere timebatur à civibus, ne miles, direpta relictaque urbe, in Blochusiam arcem, quam Mechliniæ proximam tormentis, ac re cibaria communierant, se se inferret. Quod ubi Alexandro exploratum, occasio visa est Mechliniam invadendi: statimque expeditioni imposito Marchioni Renthiaco, cum Licquio, ac Motthæo, mandat, rectâ Blochusium festinantes, hostium consiliis antevertant. Renthiacus raptis illuc copiis, secutisque tormentis, non modo Blochusium nondum ingressis eò præsidiariis, sed etiam Necherspoliam, aliasque Mechliniæ circumdatas muniriones in potestatem redegit, ipsâque ab urbe, circumpositis castris, deditionem expressit. Vrbs, paciscente Famausio Gubernatore, Parmensis arbitrio clementiæque dedita est. præsidiarii absque signis educti, signa ad Alexandrum missa: qui habita civitatis ratione magnam partem Catholicæ, mitiores multò conditiones Mechliniensibus edixit. Nam pro septingentis præsidiariis urbe egressis, non nisi ducentos VVallones Proveno duce substituit, jussis civibus unà cum præsidio urbem suam tueri: & nullâ impositâ mulctâ, veniam civitati, Regis nomine, liberaliter impertivit: lætus ipse, quòd paucos intra dies, nullâ suorum jacturâ, & Mechliniensem Archiepiscopum post longum exilium, in suam sedem (qua non alia inter sacras per Belgium præfecturas insignior) reposuisset: & urbem urbium Belgicarum florem, & cum ea Mechliniense dominium, ex septemdecim provinciis unam, Principi suo redonasset: eo maxime tempore, quo acceptis ab Rege litteris de Placentinæ arcis, quæ hispano præsidio tenebatur, restitutione, agere posset regiæ liberalitati grates, cum victoriæ nuntio gratiores.

1585.

cives fame laborant, & à præsidiariis suis timentes,

unde post amissas vicinas munitiones,

(19. Iulii.) se dedunt Parmensis arbitrio,

gratiosis ab eo conditionibus acceptis: (Carolus Gysseling Prov. Domin.)

(21. Iunii.) Ipse pro restituta Placentina arce, Regi Mechliniam rependit:

SED nuncium multo acceptiorem brevi transmisit

1585. DE ANTVERPIÆ deditione legati agunt cum Alex.

(*A monte S. Aldegund.*) Aldegundii Antverpiam dedentis oratio.

misit ad Regem, subactâ demum Antverpiâ. Etenim Consul Aldegundius, ubi rem desperatam publicam vidit, sibi privatim consulturus, legationem à Magistratu, ac civitate destinatam ad Parmensem festinavit. legati unus & viginti fuêre: inter quos eminebant Gulielmus Merodius Dufflæ dominus, Ioannes Scoonhovius, Andreas Hesselius, & ipse Consul urbis Philippus Marnixius Aldegundius. Quibus Beveræ ab Alexandro exceptis, Aldegundium præsente regio, bellicoque senatu, omnium nomine in hæc verba prolocutum accepi. *Non hîc adsumus, invicte Princeps, ut annuam moram, qua adversum te nostra defendimus, anxia legatione deprecemur. Quis enim urbi toto Belgio potentissima à modicis adeò obsidentium copiis timuisset? Tuque ipse, ut* NEMO *fortium segnes amat, facilitatem nostram metumque voluisses, opinor, magis, quàm probasses. Compertus erat nobis militum vestrorum numerus: explorata castrorum necessitates, contempta navium raritas, audita per exercitum querela: & seditiones in dies exspectabantur. An tu cum decem, aut undecim hominum millibus (neque enim cum pluribus tantum operis incœptasti) in obsidione duraturus esses, qua simul urbem à terra, & ab undis cingeres: Brabantiam equitatu percurreres: vicinarum urbium auxiliis obsisteres? simul vastum adeò flumen, & suprà contra Gandavensium vires, & infrà adversum Zelandiæ, Hollandiæque potentiam clauderes? tam multa per Scaldicum aggerem propugnacula invaderes, classi classem, qua tibi nulla tunc esset, opponeres: annonam, ac subvectiones in castra defenderes: omnia castellis, præsidiis, stationibus instrueres? Profectò nec si tu quinquaginta debellatorum millibus abundasses: nec si tibi milites centimani fuissent, credi poteras, rebus tam multis, tam loco distractis, effectu arduis, opere diuturnis, necessitate instantibus, suffecturus. Et tamen cum ista militum paucitate, Antverpiam à terra, ab aquis, obsedisti: Flandriam, ac Brabantiam, sparsis ubique stativis occupasti: annonam quaque alia obsidentibus necessaria, novum*

molitus

molitus alveum, in castra perduxisti: arces, ac munimenta super aggeres, perque campos alluvione submersos, proseminasti: & , quod fieri potuisse solùm credidimus, quia factum esse conspeximus, cum flumine maris auxilium trahente congressus es, atque adversus æstuantis Oceani furias, adversus acuta glaciei verbera, inter assidua classium certamina, Scaldim, aut veriùs mare, sub pontem misisti. At nos pontem, non sine tuorum clade, perfregimus. Tu à clade animosior molem extemplò reposuisti. Nos Scaldim in campos avertimus, & navigationem alibi quæsivimus. Tu hic quoque Scaldim insecutus, novo illum ponte secuisti, & transversarium aggerem navigaturis objectasti. Nos aggerem invasimus, perfodimus, viam illuc navibus aperuimus. Tu victores inde pepulisti, scissa apertaque reparasti, spem transmissionis omnem interclusisti. Quid usquam machinarum est, quod non admovimus? quas vires classium, quæ miracula ignium, quas natantium moles arcium, non exprompsimus? Quantum ab ingenio, quantum ab arte peti potuit, cælum, mare, ac tantùm non tartara in societatem auxiliumque devocavimus. Et his tamen omnibus, non modò à mœnibus nostris te non abstraximus, non absterruimus, sed etiam in aliarum clades urbium circumferentem arma & victorias, irritavimus. Rem perfecisti, Princeps, quæ veterum, recentiumque temporum annales, majus utique non habent. Sæpè nos legimus, interdum & vidimus, assidenti hostilem ad urbem Imperatori, dum unam premit & capit, aliam procul amissam. Tu, dum Antverpiam toto belli conatu obsides, ceu nostri securus, simul in Flandria Teneramundam expugnas, & Gandavum fame subigis: simul in Geldria nobis Neomagum eripis: simul in Brabantia Bruxellas, & Mechliniam ad deditionem cogis. sicque ad tres simul provincias, dum uni insistis urbi, victorias ex victoriis tibi nascentes extendis. Adeò committi uno cum hoste, magnitudini mentis tuæ parum est. Hæc porrò diuturnæ contentionis inter oppugnantes atque obsistentes commemoratio eò denique pertinuit, ut planum facerem, defensionem à virium suarum consciis non temerè susceptam,

&

1585 *& ab iisdem fortunam tuam expertis non timidè omissam. Gloriam devictæ Antverpiæ Superi & virtus tua tibi dedere, Alexander: & nobis aliquid gloriæ posteri dabunt, quod à te non cito victi sumus. Unum non nostra tantum, sed & tua & Regis avunculi tui causa rogamus obsecramusque; ut, sicut quantam urbem ipse viceris, vincendo intellexisti, ita illam capiendo, ac potiundo, nihil de vi, majestateque ejus, nihil de victoria tua monumento, nihil de regia possessionis amplitudine, ac censu, imminutum velis. Imminues autem, si aut civium animis certa religione præscripta, aut eorumdem corporibus, ac fortunis, præsidio externorum imposito, civitatis statum immutaveris. Floret in præsens, si qua urbs alia per Europam, Antverpia. Civium numerum, convenarum frequentiam, ægrè ineas. Naves omnium regnorum onerarias, per arma dum licet, quam amplus est Scaldis haud capit. postremo nullum usquam terrarum gentiumque emporium est, quod plures una provincias, & provinciarum opes, negotiorum communione jungat, ac misceat. Durabit loco celebritas, quamdiu Religionis solitudo, arcium minæ, præsidiorum terrores, non obstruent hoc asilum. COMMERCIA securitas alit. Quanta autem speranda sit in ermi negotiantium populo securitas inter armatos, & prædæ assuetos, hujus profecto urbis populationes, incendia, excidia, luctuoso atrocique documento satis erunt. Quæ sane mala, ne rursum Antverpiæ pertimescenda sint, per hodiernæ deditionis leges, quas tecum inituri huc accessimus, sapientia, Princeps, tua præcavebit.*

(An. 1576. Vide lib. 8. Dec. 1.)

Respondet legatis Alexander.

Ad hæc Alexander brevi responso, Accipere se dixit animo perlibenti Antverpiæ legationem. atque ut ipse fortia militum suorum facta in Dei benignitatem, inque Dei Matris opem referebat; ita æquum esse, Antverpienses, agnoscere, vires suas, aut civitatum provinciarumque fœdera, aut externorum Principum auxilia, contra legitimi Belgarum Domini potentiam, æquitatemque frustrà esse. In conditionibus statuendis non ea se cogitaturum, quæ peccaverint Antverpienses, armis adversus Religio-

Religionem, ac Regem motis: aliisque per Belgium populis, tanquam signo Antverpiana ex arce ad defectionem convocatis; sed habiturum se in consilio clementiam Regis, ad ejusque respectum, conditionum præcipua moderaturum. Interim esse ab se designatos, cum quibus ipsi liberius congrederentur, viros prudentia claros, & partibus haud infensos. Irent ad eos, capitaque conferrent; tum se mentem Regis, non ingrata illis interpretatione, significaturum. Delegerat ad eam rem Alexander Pamelium, Richardottum, & Vandenburgium, privati, Artesiæ, & Mechliniæ consiliorum Præsides: omniaque eorum sapientiæ, arbitrioque tradiderat: exceptis solùm capitibus ad obedientiam Regi debitam, Religionemque spectantibus: quæ solito attentius seposuerat sibi, uti facere jussus erat à Rege. Nam quum multò antè Alexander, ut promptiores haberet ad deditionem Antverpienses, ab Rege exquisivisset, An videretur, non semper definiendum esse tempus hæreticis ad res suas captis in urbibus expediendas: sed eos tamdiu tolerandos, dum spes sanioris mentis, ac reductionis affulgeret: rescripserat ad ea Rex, hujusmodi spatium indefiniti temporis haud indulgendum, quacumque spe, aut persuasione secuturæ reconciliationis. In quam sententiam quoniam sæpe alias ille disseruit; libet ex novissimis ab Hispania litteris, quamquam posteriores fuere, partem manu Regis exaratam hic opponere. *In omni colloquio, conventuque cum civitatibus, arcibusque, quæ in nostram potestatem venient, hoc primum, hoc supremum esto: ut hisce in locis, Religio Catholica recipiatur, nulla sectarum professione exercitiove, sive urbano, sive forensi hæreticis usquam permisso; nisi ad res eorum domesticas componendas mora temporis aliqua, eaque certa & circumscripta concedenda sit. Qua super re, ne quis interpretationi aut moderationi locus relinquatur, plane edico, Sibi ut persuadeant, qui in nostris Belgii provinciis victuri sunt, alterutrum eligendum, aut nihil de veteris Romanaque*

1585.

eosque ad tres Præsides remittit,

quorum arbitrio omnia tradiderat:

exceptis capitibus, de obedientia erga Regem, & religione erga Deum,

(1. Maij.)

(17. Aug.)

De Religione sententiam suam sic aperuit Rex.

1585 *manaque cultu Religionis immutandum, aut post definitum tempus illicò sedem alibi quærendam. Quæ si fiant, divino equidem Numini confido, cujus honori obsequioque in hoc bellum tanto cruoris, tanto opum impendio, tot jam annis insistitur; omnia in melius processura: ejusque Majestatem, pro ea qua solet providentia, ita res nostras perpetuò temperaturam, ut ex earum felici eventu intellecturi sint homines, quanti demum referat, Divinæ bonitati se credere, debitumque illi servitium rebus omnibus prahabere. Quod si aliter Deo, nostra ob delicta visum fuerit, ego satius duxero, mea omnia pro ejus causa profundere, quàm ab hac si fortè minus fortunata, pia certè constantia, vel minimùm cujusquam humani consilii respectu aliquando deflectere.*

(17. Aug.) Hoc autem Regis Catholici propositum Deo cordi fuisse vel ex eo visum est; quòd, quo die illa scribebantur à Rege, erat autem decimus sextus ante Kalendas Septembres, eodem die, in Beverano colloquio, acceptis conditionibus dedidere urbem Antverpiensium legati. quum tamen hi à principio agere cum regiis Præsidibus aggressi satis ostendissent, implicitum, tardumque reconciliationis negotium fore. Nam tribus illi capitibus, inter alia, immobiles insistebant: Ut Religio, qualis tunc erat, liberè exerceretur: ut semiruta non repararetur arx: ut nullum urbi præsidium, cujuscunque nationis esset, imponeretur. Quin, ubi negatam Præsidibus facultatem audivere de Religione disceptandi, Parmensem adeunt non ultrà progressuri, nisi eâ libertate impetratâ. Et Aldegundius quidem, inter alias cum Alexandro congressiones, semel seorsim à collegis, super eo capite quatuor continenter horas immoratus, affirmare ausus est. Ea libertatis conditione Zelandiam, Hollandiamque, atque adeò fœderatum omne Belgium ad Regis obsequium attrahi posse. idque in se recipere: sperareque, pro ea quâ esset apud provincias authoritate, magnum se utriusque partibus beneficium brevi collaturum. Sed præcisa protinus ab Alexandro omni

Agunt legati cum Præsidibus.

Tribus in rebus dissentiunt.

Magna Aldegundius promittit si libertas Religionis concedatur.

contrà Alexander cum eo sermonem habet.

mni ſpe hujuſmodi arbitrariæ, ac promiſcuæ religionis, ex qua civitate, ut ajebat, ac provinciæ in ſectas ſtudiaque diſtractæ, neque inter ſe, neque cum Deo, aut cum Principibus Dei adminiſtris ſervare pacem queant; illum comiter admonuit, Reputarent apud ſe declinantium in dies rerum ſuarum ſtatum, inſperabile à Gallorum turbis auxilium, callidam Angliæ cunctationem, invictam, nec ſumptu exhauriendam, nec bello fatigandam Regis Catholici potentiam: addens oblique aliqua, quæ ad privatum ejus commodum pertinerent, quæque ſpem gratiæ ab Regis clementia præmonſtrarent. Hæc autem adeò facundè, ſpirituque tanto, ac verbis, ut ipſe ad Regem ſcripſit, ſibi à Deo planè immiſſis, antè Aldegundii oculos repræſentavit, ut demiratus ille inſolitam dicendi vim, egreſſus inde confeſſus ſit, Multis ſe cum viris eloquentibus ſæpè congreſſum, nullum Parmenſi Principe efficaciorem, affabilioremque comperiſſe: uſurparique poſſe à ſe illud Aſdrubalis de Scipione judicium, Mirabiliorem ſibi coràm viſum eſſe Farneſium; quàm auditum rebus bello geſtis. Et profectò is ſive alloquio Parmenſis, comitateque captus, ſive ſuſtinendæ obſidionis ſpe dejectus, mutati argumentum animi paulatim oſtendit, dum deditionis exinde capita pronior agitavit. Quin etiam edito poſtea libello, quum res ab Alexandro patratas, clementiam ejus in victos, in ſervanda fide ſanctimoniam, ceteraſque Imperatorias virtutes; liberali præconio celebraſſet; adjecit inter alia, *Sumi adverſus Philippum Regem arma à ſubditis populis, integra conſcientia, nequaquam poſſe.* Quæ ſanè confeſſio non temerè inter loquendum prompta, ſed litteris ad memoriam conteſtata, ut erat hominis authoritate inter ſuos, & Calvinianâ ſapientiâ longè clariſſimi, Fœderatorum cauſæ momenti plurimum abrogavit, ipſe ſuis offenſus inviſuſque, regendam ad Rempublicam poſtea non acceſſit. Tunc verò legatis, Regiiſque, quos dicebam, Præſidibus, ſæpè congreſſis, denique

1585

(10. *Aug.*) eoque ſermone is mirifice capitur:

(*T. Liv.* l. 28.)

& pronior ad deditionem conficiendam redditur. Immo edito poſt libro laudat virtutes Alexandri, & Regis cauſam.

inviſus præterea Fœderatis:

1585 denique post aliquam disceptationem, præsente Alexandro, *Primùm de Religione conditio firmata est: Una, eaque vetus, & Catholica Antverpiensibus præscripta. Iussi iidem templa, quæ diruerant, opportune reponere: simul & ejectas religiosorum ordinum familias in urbem, inque sua loca, & bona recipere.* Quam de sacris ordinibus conditionem quum legati in hujusmodi verba concipi curassent, *ut ea in urbem religiosæ familiæ revocarentur, quæ Carolo V. Imperatore domicilium Antverpiæ habuissent*; Alexander, intellecto, per eam nempè fraudem excludi Patres Societatis Iesu, quorum ipse militiam adversus hæreticos paratam maximè adhibebat; conditionem protinus rejecit, comprehendique omnes æquè voluit. Indulgentior aliquanto fuit in arce non restituenda: & in præsidio ex Hispanis, Italisque, à quibus sibi cives cautum volebant, in urbe haud collocando. In hunc tamen modum conditio lata est, *Vt Parmensis Princeps præsidium ex amicis nationibus in urbem secum adduceret: &, si quidem Hollandi, Zellandique Regi suo reconciliarentur, urbs ab arce, atque à præsidio libera in posterum foret: sin minus, Antverpiæ securitati contra finitimos Zelandos, aliosque consuleretur.* In reliquis conditionibus liberalis per omnia Parmensis, præterita etiam læsæ Majestatis crimina Antverpiensibus, Regis nomine, condonavit: prisca urbi privilegia restituit: quadriennii moram permisit hæreticis ad res suas componendas, & quamvis ob gravissimas in obsidione impensas, magnam earum partem petere, mulctæ loco, non absurdè posset, non nisi quater centena florenûm millia, nec semel omnia, ad stipendia militum imperavit. Captivos, qui apud regios, quàm apud hostes, plures erant, liberos utrinque dimitti placuit, si non antè pro redemptione pretium spopondissent: Tilinio excepto, cujus tamen causam Regi sepositam, eidem se commendaturum pollicitus est: effecturumque, ut sicut Lanuam paucis antè diebus cum Comite Egmontio commutatum, in Galliam

Conditiones impositæ urbi in deditione.

Dolus in iis detectus.

(centum & sexaginta aureorum millia.)

Galliam remiserat, sic patrem quamprimùm Tilinius sequeretur. 1585

HÆC, atque alia deditionis capita (fuere illa septem & viginti) dum à legatis Antverpiam reversis coram Magistratu populoque, magna omnium aviditate, recitantur, ingens repentè tormentorum fragor, qui è Scaldico ponte, vicinisque aggeribus erumpebat, audiri cœptus est: crescebatque, quum egressi urbe complures, atque è tumulis, ac turribus speculati, referunt misceri Farnesianum ad pontem, perque ripas fluminis aggeresque, atrocem profectò pugnam. haud dubiè advenisse Gallorum, Anglorumve subsidium: ab his urgeri inopinata aggressione Hispanos, atque ut imparatos non diù adversum recentem, firmatumque militem duraturos. Igitur credita re, popularium multi, ut fermè SPES, & cupidò credulos homines facit, novis jam consiliis arma capessunt, hortantibusque, qui deditionem abnuebant, legatos circumsistunt, spatiumque ad deliberandum super conditionibus amplius exposcunt. donec ab nunciis, aliis super alios, certiores fiunt, nullas Gallorum copias, classem Anglorum nullam apparuisse: sed festum illud ludicrumque militum certamen esse. Fuitque ex iis falsior, qui re propiùs explorata, affirmavit, compertum sibi, non adventasse quidem subsidiarias ex Anglia naves, sed Argonautarum classem è Colchis auream Parmensi pecudem attulisse. At illi in eum modum illusi, atque hortatoribus irati, ad audiendas iterum deditionis leges, eâdem, quâ modò abierant, levitate, rediêre. Eorum tamen non paucos ad inspectandam ejusmodi militarem pompam clam traxit aviditas. Agebatur illa in Farnesiano exercitu gratulatio ob aurei Velleris solennia: cujus torquem ab Rege antea missum distulerat Alexander in hoc tempus accipere, quo Antverpianæ victoriæ jam securus, eo honestamento insignior urbem intraret. Et milites pro studio, amoreque in Imperatorem suum, in majus omnia cumulabant.

Recitantur in urbe conditiones.

Sparsoque rumore advenisse Anglorum auxilium & Regios aggressum esse,

dubitant Antverpienses de conditionibus admittendis.

Illusi redeunt ad eas audiendas. (*Toson d'oro.*)

Illusionis occasio.

celebritas aurei Velleris ab Alex. suscepti.

Ejus pompæ narratio,

Nam-

1585 Namque à Beveranis castris, ubi Prætorium erat Principis, ad Calloum usque, atque hinc ad Scaldim, & pontem, cohortes per stationes disposita protendebantur, pontem belli primores insederant: Scaldis ripæ, castella, aggeres, naves, armatis omnia legionibus collucebant. arx Divi Philippi in pontis capite ad Brabantiæ oram, augendæ celebritati delecta erat. Ad hanc Alexander è Bevera in equo movens, Nobilitatis flore comitatis, exceptusque per viam nobis identidem nunc equestris, nunc pedestris pugnæ imitamentis; ubi pontem attigit læto tubarum tibiarumque cantu resultantem, ingenti tormentorum fragore è castris, è propugnaculis, è navigiis infinitè reboantium, salutatus est. Emensus pontem, ac sacellum Philippææ arcis ingressus, post solenne Sacrum ab Archiepiscopo Cameracensi, Ludovico Barlamontio peractum, aurei Velleris (Altapennii frater.) collare induit è manibus acceptum Mansfeldii Comitis, qui in eo munere personam referre se (Petr.Ern. Mansfeld.) dixit Octavii Parmæ Placentiæque Ducis, cum 39 quo ante annos undequadraginta in eum ordinem à Carolo V. relatus fuerat. Inde egressus, renovata ubique per ripas, aggeresque resonantium lætitia machinarum, inter faustas militum voces, prospera quæque Imperatori suo comprecantium, Beverana in castra revectus est. Constititque inter omnes, à nullo unquam Principum virorum sumptum id muneris fuisse magnificentiore pompa: quippe in medio veteranarum, ac toties victricium legionum: super admirandam Scaldici pontis molem: post memorabilem omnium, quæ aliquando fuere obsidionem, in potestatem redactâ Belgicarum urbium potentissimâ.

Legatos deditionem offerentes excipit Alex. (17. Aug.) NONDUM Alexander in castra pervenerat, quum obvios Antverpiæ legatos habuit, deditionem civitatis, acceptis jam conditionibus, offerentes. Quos comiter amplexus apud se retinuit, præmissis in urbem Præsidibus, Richardotto, & Vandemburgio, cum regio feciali: quibus additi sunt Centu-

Centuriones Petrus à Castro, armare gladio solitus Alexandrum, Didacus Escouarius Mondragoniæ legionis Instructor, & Propertius Baroccius machinationibus præfectus. ut illi firmata jam deditionis capita constabilirent, & admissam deditionem promulgarent: hi extrà intraque lustrarent urbem, venturoque Principi securitatem assererent. Et Antverpiæ audito reconciliationis exitu, regiis præcursoribus magna populi gratulatione acceptis, illicò per urbem discursum est. Insignia, imaginesque Alençonii Ducis ad terram dejecta, Hispani Regis ubique reposita: in Parmensis adventum quæsitissima quæque apparari cœpta: omnia ex diuturno mærore metuque in hilaritatem, ac ludorum curas repentè conversa. Decem adhuc dies supersedit urbem ingredi Alexander. Quo tempore verbis exequi non est, quàm multi mortales ex omni Belgio, finitimisque locis illuc confluerent. alii ut triumpho victoris inituri mox urbem, interessent: complures ut munimenta castrorum, & auditam Farnesiani pontis molitionem contemplarentur: nonnulli ut operum formas, quæ brevi deponenda rumor increbuerat, certa dimensione delinearent. Sed nulli hæc avidius circumspectabant; quàm legati Antverpienses, quique ex urbe, laxatis jam non minus animis quàm portis erumpebant. nunc imposita aggeribus castella suspiciebant, nunc alveum Parmam, portumque Perlam admirabantur: ad structuram autem pontis, attoniti hærebant, operisque miraculum & oderant, & commendabant. at in Covenstenio aggere, recenti adhuc cruore, sparsisque artubus, ac truncorum corporum reliquiis horrido, novissimam suorum cladem agnoscentes tacitè ingemiscebant: juvabatque subjicere oculis, quod animi aversabantur.

ET VERO Alexander Antverpiam ingressurus, antè alia amovit à portu urbi opposito in Flandriæ capite, atque à Tiliniano propugnaculo, mox & ab ipsa Antverpia, milites præsidiarios, omnesque inermes Zelandiam versus emisit. Tum

1585 missis in urbem qui rem constabiliant: (Sergent. major.)

In magna populi lætitia,

signa Alençonii dejecta, Regis reposita,

& expectatus Alexandri adventus.

Concursus externorum ad ejus triumphum,

& ad pontem inspiciendum,

maximè Antverpiensium urbe prodeuntium ad opera Alex. contemplanda;

TRIUMPHALIS ingressus ejus.

1585 Tum Catholico exercitui apud Stabruchum convenire jusso Vastium imposuit, pro Mansfeldio, (Petr. Ern. Mansfeld.) qui Lucemburgum, ad præfecturam suam, curationis causâ se receperat. Ex universis autem copiis bis mille pedites selegit, in Centurias Germanorum octo, in VVallonum duodecim distributos, hastis armatos, aut sclopis majoribus minoribusve: ac turmas equitum tres, loricatorum unam, (Corazze) lanceariorum duas: hosque omnes subsistere ad Berchenium Brabantiæ pagum voluit. simul Georgio Bastæ imperavit, ut cum trecentis equitibus è Burgerhouto, tractum illum, quà sibi transeundum erat, excurreret. Postero die è Beveranis castris cum aula profectus, trajectoque Scaldi, (17. Aug.) peditum partem è Berchenio in urbem præmittit, ductore Licquio, qui eorum aliquos Georgianæ portæ, quam & Cæsaream vocant, imponeret: alios præcipua per urbis loca distribueret, ac veluti totidem stationibus mutua sibi ope manum porrigentibus Antverpiam complecterentur. Adeò non victam modò urbem sed victoriam ipsam in potestate habere voluit Alexander. Rebus ita compositis, refertis infinita hominum multitudine intra extraque urbem, viis tectisque, processit reliquus Alexandri comitatus, peditibus, equitibusque non tam ornatu vestium armorumque, quàm, (ut erant veterani omnes, selectique) ipso martiali aspectu, ac militari ferocia planè visendis. Sed visum ad se trahebat omnium Alexander, captarum urbium provinciarumque clarus titulis, quos pro imaginibus, simulacrisque solitis præferri priscis triumphatoribus, fama ei circumdabat, & spectantium cogitationibus suggerebat: auditarumque magnitudo rerum quanto illum homine majorem prius admoverat animis, tanto tunc avidius quærendum oculis, fruendumque insatiabiliter exponebat. Circa ipsum vehebantur primores quique, Dux Areschotus, Caetanus Sermonetæ Dux, Princeps Chimacius, Comes Egmontius, Marchiones Renthiacus, ac Varambonius,

Præmissi, qui vias ad urbem, quique urbis portas ac fora custodirent.

Militum aspectus.

Ipse supet omnes spectabilis.

Comites

Comites Arembergius, Mansfeldius, Altapennius, aliique, potissimum Belgæ. nam ex Hispanis, Italisque, quo gratius foret Antverpianis, tunc quidem raros admittere visum est. Cum hoc comitatu, & postremis prætorianis turmis, ductoribus Leone Lazaro Haller, & Nicellio Cæsioque Comitibus, Georgianæ portæ successit Alexander: ibique præsto ei Virgo fuit, gentis more, Antverpiam habitu symbolisque referens. quæ triumphali è curru cum nobilium puellarum choro descendens, Parmensem Principem venerabunda salutavit: traditaque illi aurea clave. Qualem ipsa precata olim fuerat ingressum Carolo V. Imperatori, cui porta illa primum paruit, talem ejus nepoti per eadem victoriarum vestigia gradienti magnifice vovit. Alexander accepto comiter dono, atque ad aurei velleris monile ante pectus addito, habuit sane tota urbe complura, quæ subitaria miraretur argumenta publicæ gratulationis. Nam & Merano in ponte rostratam columnam vidit miræ altitudinis tunc erectam, superpositis Alexandri Macedonis, & Romani Alexandri signis: & alibi alias pegmatum species, & arcuum moles, & ignium hilaria: in quas spectaculorum pompas illi iidem toties noxii machinatores ingenium manusque nunc verterant: atque ipsa machinarum fragmenta paulo ante in usum belli destinata, nunc in triumphi solennia concinnaverant, victorem mutato in obsequium artificio placaturi. His Alexander, aliisque operum apparatibus, grato, brevique aspectu æstimatis, in principem Dei genitricis Basilicam, cum omni comitatu, festinavit. Ibique cum sacro Gratiarum carmine ad musicos modos dicto miscuit ille suas privatim preces gratesque, quas secundum Deum, Magnæ Dei Matri persolvere se palam testatus est, QUOD EJUS INSTINCTU SUSCEPTA, EJUS DUCTU ABSOLUTA FELICITER EXPEDITIONE, DOMINAM SUAM IN SEDEM, EX QUA SA-

1585

(Carol. Mansf.)

ante urbis portam à Virgine excipitur:

& per urbem variis lætitiæ argumentis consalutatur;

In templum descendit.

& grates Virgini persolvit.

1585 SACRILEGE DEJECTA PRIDEM FVERAT, PIIS AC FORTIBVS ARMIS CATHOLICI REGIS, ALIQVANDO RESTITVTAM VIDERET, ATQVE ADORARET. Inde in ædes semirutæ, desertæque arcis rectà contendit: incedensque per agmen ante arcem subitò compositum ex militibus, qui præcesserant, quique ex urbe illuc jussi convenerant, paulùm in limite arcis substitit: accitosque ad se propiùs Tribunos, ac Centuriones, antequam per urbem dispararet, paucis in hunc modum allocutus est. *Dei benignitate, ac virtute vestra, Commilitones, Antverpiam tenemus, ut autèm securi teneamus, ego vos ex omni exercitu selegi, quorum militari disciplinæ, inprimisque modestiæ, atque inoffensæ cum civibus conversationi tutelam urbis commendarem, tanto quidem impensius, quanto fixum magis firmumque huic Antverpiensi populo fuerat, in urbem præsidiarios non admittere: quòd ab iis videlicet pertimescerent si non publicam direptionem, ac prædas (quanquam, & hoc illis persuasùm erat) perpetuas certè rixas offensionesque, quas fortunarum suarum objectu quotidie redimerent, quotidie alerent. Eam ut evellerem ex illorum animis persuasionem, fidem ipse meam obligavi. nec futurum me promissi, ac spei vanum credidi, hoc delectu militum, habito, quibus præesse viros decoris sui memores, & de mea fide sollicitos non ignorem. Proinde vestrum erit, curam omnem intendere continendis in sua cujusque sede, officioque præsidiariis: eorumque in cives injuriis, si qua forte contigerint: haud impunè transmittendis, sed protinus vindicandis: ut prius audiant militum animadversionem cives, quàm civium querimonias militum præfecti. Sic sancietur in civitate concordia, & longum obsequium. Mementote, degere vos in aditu Zelandiæ, Hollandiæque, quarum arces aspiciantur ex Antverpiæ mœnibus, & voces propemodum exaudiantur. Respicient illuc Antverpienses, si se superbius haberi sentiant domi suæ ab externo milite: QUI quum semper civi-*

Tum arcem ingressurus milites sic alloquitur.

civitatibus esse gravis solet, tum recens victis, tanquam fortunam suam è proximo respectantibus, gravissimus est. Itaque & intolerantius ferent injurias à victoribus: & quasi deposita nondum ira bellum adhuc secum geratur, resument & ipsi non agrè hostiles animos. Nimirum FACILE *ignem concipiunt, quæ paulò ante extincta sunt faces. Ego, quod ad me attinet, ne gloriosos Catholici exercitus labores, cujusquam licentia frustretur, præsente cura invigilabo*. Ita præmonitos in destinato jam urbis loco separavit: jussitque per aliquot dies arma è manibus, velut in acie, nunquam deponeret; donec habitis comitiis novos Magistratus, remotis hæreticis, urbi daret. 1585

Postea in stationes per urbem distribuit.

HÆC dum Antverpiæ, triduum continuata gratulatione, agitabantur, Hispani, Italique, quando urbe non admittebantur, saltem ne communis gaudii, cujus ipsi in primis authores fuerant, exortes forent, apud Scaldim, lætum Imperatori suo triumphum, subitario apparatu, meditati sunt. Noverant, pontem tres intra dies dissolvendum. placuit per stantem adhuc machinam, pompam ducere: & in pontis capite, Marianam arcem pro arce Capitolina interim habere. Ergo alacritate mirabili, cæsis quotquot circa erant fruticibus, arboribusque, festas in ponte moles atque arcus attollunt: pontis latera & loricas ramis convestiunt: solum foliis integunt: postremò symbola, & carmina in Alexandri laudem, qualia inter armatos esse poterant, ramis arborum passim appendunt. tum ipsi frondibus redimiti, composito gradu ponte incedentes, renovata ad singulos arcus scloporum strepentium lætitiâ, in Marianam arcem inferuntur. Crederes mutuatos exemplum à Macedonis Alexandri militibus, qui post Nysæ victoriam, in colle captæ urbis proximo, nescio quo instinctu in hilaritatem soluti, decerptis è nemore frondibus hederarum, vitiumque coronati, admirante primùm Alexandro novam illam suorum pompam, mox & probante, lætis in summo in colle discur-

Pompa Hispanorum, Italorumque super pontem exhibita honori Imperatoris sui.

(Q. Curt. l. 8.)

haud absimilis pompæ militum Alex. Macedonis.

1585 (Alex. Macedo.) discursibus Orgia celebrarunt præsidi nemoris Deo. Quin etiam Dux ipse tripudiantibus immistus, apparatis large epulis bacchabundum agmen ad extremum excepit. Et istâ quoque epularis appendix in hac, quam dicebam, Hispanorum, Italorumque gratulatione non defuit. Namque dum festo tibiarum, vocumque concentu, magnæ Dei exercituum Matri in ejus arce gratias persolvunt, audiunt improvisò adventare ab altera pontis parte cum globo Nobilium Alexandrum. Is enim comperto, quid sibi honoris ultrò haberetur à milite, delectatus præter modum ingeniosa illa suorum benevolentia; non distulit homo militaris, & commodare tunc illis præsentiam suam, & sequenti die exhibita cœna gaudium cumulare. Et verò jucunda oculis species erat, intueri cœnantem super Scaldim exercitum, mensis, quantum à Brabantia in Flandriam patebat pons, lautè dispositis: intueri inferentes epulas Areschoti Ducem, Marchiones Renthiacum, Vastium, Varambonium: pocula ministrantes Comitem Mansfeldium, Chimaci Principem, Manriquum, Caetanum, Levam, magnates omnes, ac primarios belli Duces. Quum interim faustis cuncta vocibus militum personarent, Alexandro Imperatori vitam, & victorias, acclamantium. Sic pontis machina, altero post triumphale epulum die, ut erat virentibus arcubus, & coronamentis, symbolisque perornata, inter plaudentium, ac tripudiantium voces, deposita est, Decuitque, victricem hostium mollem non nisi triumphantem claudere supremum diem. Lignorum, ac ferri strues pleraque Baroccio, ac Plato, machinæ architectis, ex Alexandri dono tributa est. At verò in Hispania, neque enim intra Belgium tenuit se rei gestæ gaudium, magna civitatum gratulatione exceptus est victoriæ nuncius. Rex certè, uti scribit Granvellanus, tantis lætitiis incessit, ut veteres aulici, quique lateri ejus à principio aderant, affirmarent, Nunquam profectò Regem sive ex Sancti Quintini, sive ex navali ad

Farnesius ex Antverpia illuc se transfert:

& cœnam in sequentem diem illis designat.

Cœna super pontem. (Carol. Mansf.) pontis depositio.

ejus materia Plato ac Broccio concessa.

(20. Sep.) Regis ob captam Antverpiam lætitia.

ad Echinadas, sive ex Tertiarum victoriis, æque gaudio perfusum, ut in præsentia ad capiæ Antverpiæ litteras gestientem viderunt. Et mihi narratum est à viro aulæ intimo, Regem, qua nocte Alexandri litteras accepit, non tenuisse se lecto, sed clàm Isabellæ filiæ unicè dilectæ adiisse cubiculum, pulsatisque foribus; duo hæc protulisse verba, *Antverpia nostra est*, ac recessisse. Et verò ex iis, quas ego inspexi, litteris manu Regis, quæsitissimis præter morem verbis, ad contestandas Alexandro gratias exaratis, singularem fuisse regiæ lætitiæ sensum liquidò apparet. Nempe invaluerat opinio, exemplum fatumque Antverpiæ secuturas demum esse Zelandiam, Hollandiamque: atque adeò Belgium omne ac Principis obsequium sui rediturum. Sanè quum Carolum Colomam, clarum militia virum, profectionem in Belgium adornantem litteris instrueret Idiaquesius rerum Belgicarum in Hispania moderator, dixisse ei fertur; *Iret, tanquam brevi rediturus: quippe à Parmensi Principe bellum Belgicum citò profligatum iri.*

1585 (Isabelle tertiere.)

(5. Sept.) filiæ significata,

& multorum opinio, Belgium ad Regis obedientiam rediturum.

AT ipse interea componendis Antverpiæ rebus animum intendebat. creatoque novo magistratu, Campinium, & Vverpium, illum urbi, hunc urbano præsidio præfecit. simul Mechliniensem Archiepiscopum ad sacra procuranda: & Societatis Iesu Patres ad instituendam litteris, ac religione juventutem, clausis hæreticorum gymnasiis, evocavit. Tùm rebus aliis ad civitatis regimen ordinatis; ad remunerandos militum labores operam convertit. aditoque Stabrucho, ac lustrato ibi exercitu, stipendia, quæ multis multa debebantur, in milites distribuit. Et ordinum ductores, instructoresque, & si qui ex gregariis egregii quid fecerant, mercede scilicet ampliore dignos reputans, compositis in Hispaniam litteris, insertoque singulorum indice, regiæ liberalitati cohonestandos admovit. Horum nomina, quorum Alexander fortia ad Regem facta & palmas exposuit: & annos militiæ recensuit, & vulnera

Ordinat Alexander regimen civitatis civile, & sacrum.

stipendia distribuit,

& militum præcipuis mercedem ab Rege nominatim postulat.

1585 ipsa numeravit; si hoc loco historiæ attexerem, promptum mihi utique foret, militari nationi rem gratissimam facere. Et profecto, nisi operis infiniti hoc esset, merebantur egregiæ, ac præliares animæ, virtutem suam, & Alexandri de se judicium ad posteros propagari. Illud compendio absolvam, neminem unum è primariis militum ductoribus fuisse, quem Rex aut inter aurei Velleris equites, aliumve in ordinem Hispanorum equitum non adscripserit: aut honestiore militiæ gradu non extulerit: aut alicui per Italiam arci non præfecerit: aut opulentiore censu non donaverit. eò progressus ad Alexandri postulata, ut quum in donativi catalogo in Belgium misso, observasset Alexander, infra merita videri, quæ Tribuno Camillo à Monte, & Nicolao Bastæ equitum ductori dabantur; ideoque Regi repræsentâsset diuturnam, ac fidelem utriusque militiam: quæque pro altero avunculus Chiapinus Vitellius, pro altero Demetrius parens quadraginta annos navata Austriacis in bellis opera, meruissent: Rex novis, atque ex Alexandri voto liberalioribus litteris, utrique pro dignitate consulerit. Tanti est, exercitus Ducem esse, qui militum labores æstimet, societate laborum: & ipse æstimetur à Principe, opinione virtutis.

& imperat.

nec patitur aliquos infra merita ab Rege donari.

HÆC autem militum lustratio apud Stabruchum non sine aliquo fuit seditionis tentamento, in altera Scaldis ripa. Occasio ab æris militaris partitione capta est. adeo PECUNIA sive desit, sive suppetat, seditiosa res est. Qui ad Calloum in Flandriæ ore propugnaculis agitabant milites, plerique VVallones, audito ex pecunia in castra recens allatâ, stipendia distribui apud Stabruchum in Hispanos, Italosque, sibi persuaserant mercedem pro omni, quo militassent tempore, persolutum iri. At ubi bina ære stipendia, bina pannis viritim proponi vident, mœrere primùm, mox vile pretium coaspernari. Nec defuit, qui turbidos incenderet. *Et quandò paria laboribus præ-*

TVMVLTVANTVR Wallones.

(28. Octob.)

ob stipendia non æque nec tota persoluta.

& uno ex ipsis incentore,

mia

mia efflagitarent, si in opulentissimæ urbis victoria, pro denis vicenisque stipendiis, bina taciti reciperent? An militibus ætate in castris attritâ, corpore vulneribus invalido, aliam superesse victoriam, in quam spes suas novissimas extendant? Si arcendo militem à prædâ hostilis urbis, & populationem promeritæ, species modestiæ quæritur; cur justitiæ debitum, & jus belli aliunde non suppleatur? At profectò cum Hispanis suppletum esse, qui ære abunde accepto, fructum victoriæ soli sentiant. Nempe jam invaluisse, ut pugnetur à Belga, vincatur ab Hispano: & quocumque sors belli ceciderit, Belga semper pro victo sit. Irritata hujusmodi vocibus seditio apud Calloum, per reliquas Scaldico in aggere stationes impetu pervasit: non ultra tamen, quàm ut regios Quæstores, & si qui ex Præfectis facinus aversabantur, extruderent. Nam nec sibi Ducem delegêre, communi per singulas centurias consilio Præfectorum, audaciorumque, contenti: & immissos à propinquo Hollandorum præsidio, qui ad transfugium invitarent, offensi, minaciter ejecère; professi, Stare sibi fidem erga Parmensem Principem, & Catholicum nomen: staturamque adversus hostem, dum vita, & arma suppeterent; bellicam virtutem satis jam concertatoribus expertam. Movit ea responsio Alexandrum rei gnarum. Quumque audita primùm seditione, fame illos domare decrevisset: eoque mandâsset, signa aliquot peditum equitumque Hispanorum, Italorumque, obsidere VVasiensem agrum, ne inde in VVallonum stationes alimenta perferrentur; dissimulari tamen uno alterove die placuit. ac mollioribus remediis usurus, Marchionem Renthiacum, veterem VVallonum Ducem, Calloum misit: qui falsos eos argueret, nec plura Hispanis, quàm aliis nationibus soluta stipendia perdoceret. Quamquam si plura solverentur, reputare eos debere, pecuniam ab Hispania provenire: & externo militi deesse in alienis terris multa, quæ incolis & popularibus domi suæ præstò sunt. Verùm & Renthiacus

1586

irritantur magis.

fideles tamen Duci, ac Regi.

ex quo placatior Alexander.

mittit, qui eos deceptos fuisse persuadeat.

1585 sed non audiunt.

thiacus à furentibus, variantibusque sine Duce militibus minus auditus est: & nunciatur Alexandro, ab Uverpio Antverpiani præsidii Præfecto, Compertum sibi, submissos à Calloo Antverpiam, qui consilia cum Wallonibus præsidiariis occultè communicarent: jamque auditos aliquos, qui stipendia non accepturos se, nisi simul omnia, comminentur: plerosque tamen à contagione intactos esse. Id verò sollicitum in primis habuit Alexandrum, veritum, si quid Antverpiæ turbaretur à milite, ne fraudem Ducis ante compositam, quam semper ipsi suspectaverant, nunc pro certo crederent Antverpienses. Itaque quàm celerrime germanica legione Comitis Arembergii è Burgerhouto Antverpiam translata, quasi Calloum emittenda: atque ante urbis mœnia cohortibus aliquot Hispanorum apparere jussis; ipse cum turma Epirotarum Antverpiam intrat. imperatque, VVallones, qui ea nocte contubernium habere in arcis area deberent, alibi stationem agere. (timebatur enim, ne in eum locum convenientes è tota urbe milites signa miscerent: arcisque, ac tormentorum opportunitate præfidentes, seditionem incœptarent.) tum Arembergianis, VVallonum loco ante arcem locatis, occasionem conveniendi, atque adeò turbandi iis, qui conscii erant, præsidiariis, erant autem haud multi, opportune præripuit. Ac mane nulla interposita mora, experturus eorum animos, decreta jam stipendia offerri voluit. quæ illi partim dissimulantes, plerique ignari, omnes mirè compositi accepêre. Nec alius fuit eorum finis, qui in Flandriæ ora tumultuabantur. Intercluso enim ex Vvasia cibatu, ac dirempto cum Antverpiensibus commercio, decimum post diem ad obsequium modestiamque rediêre, orata prius veniâ, & tunc quidem impetrata: postea verò quatuor è primariis seditionis incentoribus, aliam ob causam, quæ non defuit quærenti, enecati sunt. ex Antverpiæ autem præsidiariis, quibuscum de venia nihil actum erat, Centuriones duo, ac duo, qui

Alex. veritus ne illi cum Wallonibus Antverpiæ degentibus conspirent,

variis artibus securitati urbis consulit,

& tumultuantes ad obedientiam redire cogit.

non nullis eorum aut vita,

qui à Calloensibus missi per stationes seditionem proseminaverant: hi quidem Antverpiæ suspensi, illi autem, quia totum crimen haud liqueret, exuti centuriæ præfectura, in Frisia, ære suo militare jussi sunt. 1583 aut gradu exutis.

HÆC autem Alexandri in tumultu præcavendo festinatio meruit ei ab Antverpiæ Magistratu magnam pariter benevolentiam, & pronius ad id, quod agitabatur, obsequium. Nam præsidiarii per Antverpiensium domos dispertiti, jam graves hospitibus habebantur: cœperantque cives, insolito ut oneri domos suas subtraherent, instaurationem arcis exoptare. sed Magistratus, cui major publici cura, & nullum hospitii privatum incommodum, contrà erat. Hunc tamen opportunè aggressi Campinius urbis Gubernator, & Cosmus Comes Masius intimus Alexandri aulicus, à secretis, sermone per occasionem injecto de civium votis, quæ si spernerentur, verendum esset, ne in turbas erumperent: simul operam suam apud Principem pro arcis reparatione civibus pollicentes, flectere non parum visi sunt animos Magistratus. Donec is quoque partim recenti beneficio Alexandri delinitus, partim horum, quos dicebam, congressibus, ac dexteritate permotus; Alexandrum adiit, atque inter gratias, quas egit ob servatam à tumultu civitatem, haud omisit de restituenda arce mentionem facere, illius arbitrio rem integram permittens. Quod quidem quanto gratius Alexandro fuit, tantò dissimulantius id ipse præteriens inopiam ærarii non ad eam modò ædificationem, sed etiam ad Scaldis aggeres scissurasque riparum, admonente jam hieme, reparandas, non falsò obtendebat. Postremò divisis impensis, civitate proximisque pagis ad ripas, aggeresque reficiendos opem pollicentibus: ac Parmense partem mulctatitiæ pecuniæ in arcis instaurationem separante: arx quinto idus Novembris, octavo post ejus excidium anno, restitui cœpta est: accipiente frenum Antverpia, tantoque Bucephalo, Alexandri

ARCIS Antverp. reparatio.

optat illam populus,

non Magistratus: (Magistratu)

qui persuasus ab Alexandri ministris, (Magistratus)

& ejusdem beneficio adurictus,

rem ejus arbitrio permittit.

Arx reponitur. (9. Nov.)

1585 xandri demum viribus, ac dexteritate subacto. Et quidem inter initia crevit opus celeritate mirabili. Nam & vetera fundamenta usui fuêre, & magna pars lapidum, dirutis vicinis domibus, quæ ex materia depositæ arcis extructæ fuerant, operi rursus inservlit. In eam, quum primum habitari utcumque potuit, præsidiarios non VVallones, uti putabant, sed Germanos Alexander induxit, specie quidem quasi VVallonibus offensus ob recentem seditionem: revera ut Hispanos aliquando inducturus, promptius Germanos quippe externos, quam Belgas, emitteret. Quo etiam spectavit, dum, ne aliquem Belgarum Procerum loco præficeret, se novæ arcie Gubernatorem nominavit, destinato jam tum apud se ad eam præfecturam Mondragonio. quem idcirco voluit absolvendo operi præesse: mox eidem, abiens Antverpia, suas Gubernaris vices demandavit: postremo eumdem satis jam per intervalla, ac partitè muneri admotum, atque adeo declinata surdo illo ac pœne inobservabili progressu, magna offensionis parte, arcis Gubernatorem palam dixit: in eamque translatis alios Germanis, Hispanos introduxit, civitate nihil adversum ausa, & in Alexandrum prona. Atque in hunc modum arx Antverpiæ designata primum à Margarita Austriaca Parmensi Duce, mox à Duce Albano extructa, pòst ab Orangio Principe diruta, demum ab Alexandro Margaritæ filio, septuaginta aureorum millium impensa restituta est. Sed antequam hæc absolveretur, (nam menses aliquot intercessere,) jam Alexander Bruxellas, veterem Brabantinorum Principum Belgicorumque Præfectorum sedem, cum aula concesserat, mutato ter domicilio: namque Namurco egressus primum Montes in Hannoniam, exinde Tornacum in Flandriam, postremo Bruxellas in Brabantiam, aulam senatumque transtulit, nova semper sede, novis sibi victoriis comparata.

Germanorum præsidium in eam inducitur:

Gubernatoris nomen sibi reservat Alex.

postea sensim fine sensu in Mondragonium transfert,

& Hispanos demum introducit.

Arcis hujus designatio, constructio, ruina.

restitutio.

Alex. Bruxellas cum aula concedit:

INTERIM Alexander, audito Adolphum Meursæ

Meursæ Comitem, Geldriæ pro Ordinibus Præfectum, recuperando Neomago obsidionem adornare, Altapennium eò immisit. Tentaverat id Meursius tribus ante mensibus: arcemque ab Altapennio non procul à Gravia ad Neomagi præsidium excitatam tormentis quærere jam cœperat. quum è Frisia illuc advolans Verdugus provinciæ Gubernator, junctis cum Altapennio copiis, inde Meursium expulit, fugavitque: ac munitionem ad Rhenum extructam, in deditionem accepit. Sed acrius multo gesta res est ad Armerongam Geldriæ pagum. Martinus Schenchius rursum deseruerat Regis partes. causa iteratæ defectionis ferebatur, quod in Geldriæ præfectura posthabitum se Altapennio vidisset; quodque petenti posthæc militum regimen Anhaoltii Dynastæ, negatum esset ab Alexandro, qui non satis fidebat hominis inconstantiæ, temeritatique. Ex quo is damnata spe honestioris loci in Regis militia, multa Catholicis interminatus repetiit Fœderatorum partes: adhæsitque Meursæ Comiti, eo ferè tempore, quo Comes, & Villerius Vltrajecti Præfectus, paulùm supra mille pedites, & equites septingentos, habito delectu, contraxerant, obviam ituri Ioanni Baptistæ Tassio, è Zutphania cum totidem fere militibus Vltrajectinum agrum pervastanti. Et auxit ad pugnam animum, Schenchii accessus. Iamque in conspectum venerant equites utriusque exercitus, pedites sequebantur quum pari utrinque certandi cupidine, quatuor in turmas partitur Meursius equitatum. ipse sinistrâ aliâ retenta, dexteram Villerio, medias turmas Schenchio reliquit: simulque omnes in Tassianos movêre. Tassius, qui distributos similiter suos, partim Comitis Bergensis filiis, Hermanno, Friderico, & Osvvaldo: partim veteranis equitum ductoribus attribuerat; excepit primò irruentes hostes, contentus sustinere utcunque impetum, quasi cedenti propior, donec peditatus, cujus pars magna à proxima silva occultabantur, erumperet. quo

1585 PVGNA inter Meursium & Tassium. (*Nimega. 10. Oct.*)

sed ante Meursius victus fuerat ad Neomagum: (*Alphon. Vasqu. in comm. & Franc. Verdug. l. 5. Com.*)

Schenchius desertis regiis partibus ob has causas.

adjungit se Meursio: (*Vtrecht*)

qui copias suas instruit ad pugnam.

& Tassius suas: (*Gulielmus, Com. Berg.*)

pugnatum

1585. pugnatur,

Vincuntur Meursiani.

(hora cum dimidio.) Numerus occisorum, præda. (Verdug.l.5. comm.

(Vtrecht.

(Martius Martinengus.) Schenchius & Bergenses fratres cæteris pugnaciores.

ob has causas:

Bobadiliarum legionum maximum discrimen.

Legiones aliæ alibi hibernant.

præter hostium opinionem auctus, restitutis, qui laxati paulisper erant, ordinibus, tanta vi Meursianas primum turmas impetiit, dispersitque: mox in succedentes strenue quidem pedites, sed equitum auxilio destitutos incubuit, ut sesquihoræ spatio victoriam non sane contemnendam reportaverit, cæsis hostibus mille, ac quadringentis, plerisque peditibus, abductis equis omnino trecentis, relatis sex pedestribus signis, equestribus tribus. E ducibus Villerius in manus Tassii militum venit: ex quibus emptis à Verdugo, postea duodecim florenûm millibus à suis redemptus est. Schenchium, & Meursium in acie interemptos primum fama retulit. fuitque, qui Schenchii gladium, equumq; à se visum Arnhemii affirmaret. Dein tamen utrumque incolumem Vltrajecti à fuga receptum res aperuit. Apud Tassianos præter Centurionem Martinengum graviter vulneratum, minima interfectorum, sauciorumque jactura fuit. Observatum est, Schenchium, & Bergenses fratres, quorum ut ille ab Rege ad Ordines, ita hi ab Ordinibus ad Regem paulo ante transierant, ceteris ferocius, ac validius in acie concurrisse: quasi eo primum facinore ostensuros, quantum momenti partibus accrevisset accessione sui; an ut justiorem causam, quam ipsi secuti erant, vincendo probarent? Nec ideo sibi Meursius defuit. retentato Neomago, ac munitione ibidem valide objecta. Sed citis, ac victricibus Altapennii copiis nunc quoque cessit, damnata ad extremum expeditione toties improsperè suscepta.

AT NON ita Carolo Mansfeldio adversus Hollachium obvenit. Rem ipse haud indiligenter exponam: namque Hispano inextricabiles inter angustias deprehenso nunquam superbius insultavit hostis. Post captam Antverpiam, distributo in hiberna exercitu, Mansfeldius traditas sibi Germanicas legiones quatuor, inter Ravestenium, & Buscoducensem agros explicavit: ipse in Graviam intentus, apud Herpenam cum paucis VValonum

lonum cohortibus consedit. Ante Buscoducum Ioannes Aquila cum sua Hispanorum legione locum cepit. Bommeliam insulam, quam Mosa, & Vahalis efficiunt, cum tribus veteranis legionibus ejusdem nationis intravit Franciscus Bobadilla, clarus genere, factisque Tribunus. Id vero visum Hollachio per opportunum, memorabili clade catholici robur exercitus ulciscendi. Comparatâque classe centum circiter navium, quarum pleræque planis carnis ferebantur, Dordrechto per Mosam Bommeliam accessit. apertisque, aliquot in locis, aggeribus, revoluto amne insulam pene contexit: tanta quidem celeritate, vix ut spatium Bobadillæ fuerit trans Mosam in Empleum castrum, ac vicina loca deportandi copias, tormenta, cibatumque. Sed neque hic ab increscente amne perfugium omnino fuit. Quamvis enim sublimiora insedissent Hispani loca, quia tamen ager à Bommelia insula ad Buscoducum aliquanto depressior jacebat, derivatas in se facile attraxit aquas: ac præter tumulos aliquot, in quos evaserant milites, reliquus circa flumen campus in speciem maris intumuit. Vbi autem Hispani (erant paulum infra quinque millia, in sexaginta & unum vexilla distributi) circumspexêre se undique aquis septos in tres velut insulas distractos, & volitantibus circa hostium navibus obsessos; enimvero ad aspectum enati repente maris, atque obtinentis late omnia hostilis classis, stupor omnium mentes, & membra torpor invasit. Sed instabat acer animi Bobadilla: nec eos solum, qui Emplæ secum erant, supra tria Hispanorum millia: sed etiam qui proximos aggeres, ac tumulos occupaverant, per nuncios scaphis occulte trajicientes animabat. Ergo ad defensionem versi domos, ac templa communiunt, loricas marginibus aggerum prætexunt: rates hostium, si quæ propius adnavigarent, tormentis absterrent: nihil, quod timoris, aut periculi confessionem exprimeret, præ se ferunt. Quum interim hujusmodi conatus munientium, simulationemque ferociæ irriderent

1585

Bobadilla in insula Bommelia.

Contra has Hollachius ex Hollandia solvit. & ruptis obicibus insulam inundat.

Confugiunt ad loca sublimiora hispani:

Hic quoque aquis obsidentur.

Ab Hollachio ad deditionem superbe invitantur.

1585 viderent hostes, certi conclusam aquis multitudinem, consumptis brevi alimentis, in manus quiescentium, sedentiumque venturam. Missoque propterea ad Bobadillam, Hispanosque tubicine, deditionem imperavit Hollachius, superbè admonens, ut quando inter caudinas planè furcas deprehensos se viderent, exemplo Romanorum & ipsi demitterent animos: ne demitterent autem sub jugum corpora, illis se gratiam non gravatè facturum. Ceterùm, dimicationis, aut honestæ mortis copiam ne expectarent, intra ea latibula fame, ac frigore, pecorum more, perituri. Quæ sane denunciatio, & si pari audacia contemptuque rejecta est, tanto tamen altius descendit in animos fortium virorum, quanto se magis non ab ope solùm, sed etiam à spe destitui quotidie videbant. Nam & cimbas cum litteris ad Parmensem Principem ire ausas interceperat hostis: & Mansfeldius ex una parte, ex altera cum Buscoducensibus Aquila, tentato ad Hispanos accessu, repulsi bis fuerant. Et jam quintus erat dies, quum languescentibus præ ciborum inopia passim viribus: &, quod magis torquebat, frigore se intolerabiliter intendente, expositosque sub dio, ac male vestitos eorum multos exanimante; non una inter obsessos audiebatur consultantium, frementiumque sententia: Alii eundum vel per aquas contendebant: ac modò ad hostem toties victum perveniretur, non desperandam aut victoriam, aut, quod in re præsenti proximum esset, mortem non inultam. Alii, per eas aquarum voragines quo transmissuri essent modo; interrogabant. an non gurgitibus hauriendos, antequam venirent in hostium conspectum? aut si venirent, nonne destinatis ictibus, velut aquaticas animantes ludibrio figendos? Multi quid consulerent ignari, solum illam exitus infelicitatem, totque annorum militiam, adempto armorum usu, ignavè finiendam lamentabantur. Et quoniam una adhuc spes in Parmensis adventu reliqua erat, illum votis accersebant.

Ab Hollachio ad deditionem superbe invitantur.

Rejiciunt invitantes.

Sed adjuvari à sociis nequeunt.

Frigore ac fame torquentur.

Misere consultant.

illum vocibus inclamabant. *Adesset amantissimus Imperator : inspiceret indignam Alexandri militibus sortem : atque inde suos, illa fortitudine, cui ad eam diem insuperabile nihil fuisset, extraheret. Certe persuasum sibi esse, præsente Alexandro vinci se nusquam posse.* Accessere ad reliqua mala effusæ ubertim pluviæ, quarum auctu intumescentes aquæ jam jam supergressuræ aggerum summa, atque obruturæ omnia, minabantur, ut nihil propiùs quàm deditionem expectarent hostes ab hominibus morti jam deditis. Reperioque, Hollachium victoriæ securum cum Bommelianis consultasse de captivis Hispanis apud eos deponendis : sed Bommelianis tantam veteranorum militum multitudinem solis accipere metuentibus, illum misisse Gorcomum, & Dordrechtum expeditos nuncios, qui de captivis per ea loca distribuendis agitarent. Neque inania moliebatur, nisi aliquid prorsus admirabile intercessisset. Miles Hispanus dum ante contubernium, quod Emplensi templo adsitum erat, terram ad munimentum fodit primos inter ictus, tabulam detegit : extracta, videt in ea coloribus expressam, conceptæ Dei Genitricis effigiem. Accurritur à contubernalibus, velut ad effossum thesaurum. Advolat Tribunus ipse Bobadilla. mirantur operis novitatem, & tanquam recens inductos colores omnes sibi certò persuadent, non sine Dei numine, eo loci, eo temporis (namque instabat pervigilium Marianæ Conceptionis) cælestem imaginem inter extrema laborantibus apparuisse. Igitur supplicantium ritu illam in templum inferunt, atque inter legionum signa collocatam proni omnes adorant : precanturque exercituum Matrem, Uti volens milites suos ex iis elementorum, hostiumque insidiis, ipsa, quæ una posset, eriperet : tenere jam se vicinæ liberationis pignus, imaginem ejus, tam non opinantibus quam egentibus clementer oblatam pergeret, absolveretque beneficium suum. spondere interim

1585. Et Alex. inclamant.

Interim ingruentibus pluviis pene obruuntur.

(Reidan. l. 5.) lætis Hollachianis & de captivis distribuendis agitantibus.

(Goricum, Dordrecht, urbes Hollandiæ quartier).

Miles hispanus inter fodiendum, effigiem B. V. reperit pictam in tabula.

Accurritur.

Adorant :

vota pro liberatione concipiunt :

1585 interim se, quos in libertatem asseruisset, ejus se nomini mancipatos in perpetuum fore. Nec frustrà imploratum est auxilium, uti mox subjiciam: nec in immemores collatum esse ipsi commonstrarunt. Nam paucis post acceptum beneficium diebus, præeunte Bobadilla, conflata horum societas est, qui se *Milites Virginis immaculatæ Conceptæ* appellari voluêre. Ac suscepto per Belgium, translatoque postea in Hispaniam exemplo, cultam fuisse Dei Matrem à præsidiariis militibus per hujusmodi sodalitates à prima Bommeliana derivatas scribit, qui tunc in Belgio militabat, Alphonsus Vasquius, à quo in sua legione institutam in Hispania unam ex his, ob memoriam liberati apud Bommeliam hispani exercitus, ipse commemorat. Et verò digna res fuit, quam non sine aliqua gratæ in Virginem significatione pietatis audirent posteri. Nam quum maximè obsessos fames consumeret, simul hiemis rigor extingueret, simul eluvionum incrementa submergerent: quum in omnium desperatione rerum, una Dei Matris spes miseros non desereret: ceterùm ubique mors, atque hostis occurreret; nocte, quæ sacrum Virginei conceptus antecessit diem, ventus adeò vehemens, ac præter modum frigidus invaluit, ut aquas, quæ per campos altè stagnaverant, partim dispulerit, partim glacie acutissimè adstrinxerit. Vnde Hollachiani, aliique è vicinis Hollandiæ locis exultantiùs advecti ad trahendum, uti ajebant, rete, quo inclusos Hispanos fama vulgaverat; metu, ne gelu comprehensis, implexisque navigiis, ipsi inter eos campos hærere velut obsessi cogerentur, sollicitatis in Mosam remis, periculo se se imminenti subtraxêre: magno utique dolore itaque Hollachii sine fine lamentantis, ereptam sibi è manibus victoriam, nulla Hispanorum virtute, sed solùm Dei, nimis eo quidem die se Hispanum professi, patrocinio. Quin & abscessus ipse clade non caruit. Namque Hispani quum mane conglaciata circa se omnia, atque abeuntem classem viderunt, adorata Dei Matre,

Quæ postea solverunt, instituto sodalitio militum B. V. in Belgio.

& in Hispania. (legionis instructor)

Audiuntur vota.

Campi aquis inundati noctu conglaciant.

Hollachiani ne gelu comprehensi hæreant, in Mosam naves convertunt.

Matre, cujus præsentem opem experiebantur, haud se munitionibus tenentes, alii super Emplensem aggerem armati, si quæ per easdem aggerum scissuras se in Mosam tardè referebant hostium naves, continuis emissionibus fatigabant. alii stimulante, viresque suggerente, quam diù collegerant, ira, ex aggeribus prosilientes, per inundatos duratosque gelu campos, quoquo modo possent, invadebant hostem: ac vivere nempe se, atque ultioni pares ostendebant. donec digressa jam classe securi liberique, tanto præsentius agnovere Dei Numen, quanto post diem ab hostium discessu alterum, cœlo mollem in temperiem verso, gelu quasi munere perfunctum suo repente defluxit, evanuitque. Id, quod Mansfeldio, ac Buscoducensibus opportunitati fuit accedendi, magnoque cimbarum numero Hispanos, cum Virginis tutelaris effigie, Buscoducum deportandi. Qua quidem in urbe mirum profectò, quanta cives commiseratione ægrum illud agmen exceperint: quamque ex animo alios veste, fomentis alios, omnes cibo recreaverint. Quamquam non ita in omnes caritas evaluit, quin eorum aliquos in ipsa curatione vita deseruerit: ac non pauci præmortuis gelu pedibus destituti sint. At verò Alexander magno interea plausu Bruxellis exceptus, triumphum læti, ut vocant, introitus celebrabat; quum tristi nuncio de legionum obsidione perculsus, intermissa lætitia, nec aliis, quàm sua equitum prætorianorum turma comitatus, Bommeliam cursum intendit, continuavitque die noctuque iter, consilii certus, vel cum capitis discrimine humana pertentare omnia, quo caros commilitones, tantumque Catholici exercitus robur ex hostium manibus in libertatem vindicaret. Sed in itinere certior factus à Bassignii Domino, quem Herentaliæ obvium habuit, de hostium discessu, deque Hispanis Buscoduci jam exceptis; ingenti perfusus gaudio, Didacum Excovarium pro se ad eos gratulatum misit. Et Bruxellas reversus, compositis ad Tribunum Bobadillam,

1585 & Hispani in abeuntes collineant: iisque jam digressis, statim gelu liquescente. ratibus Buscoducum asportantur: (Bolduc.) atque à civibus benigne reficiuntur: nonnullis eorum inter fomenta morientibus. Alex. ad eos liberandos advolans. audit in via jam liberos. scriptisque litteris gratias agit.

1585 badillam, ejusque milites, & ad Buscoducensem civitatem litteris, utrisque gratias, nomine & Regis, & suo, egit: illis quidem, quod mori magis, quam dedi hostibus parati, decus fidemque, ut Hispanos decuit, ante vitam habuerint: huic autem, quod fortissimarum legionum necessitatibus fraterna plane caritate ultro subvenerint; devinctis illa beneficii opportunitate universis per Belgium regiis copiis, & copiarum Duce. Neque his contentus, missis bobus octoginta in pauperes Buscoducensium familias distrahendis: ac civitati Cratere aureo donato, benevolentiæ in illam suæ argumento; satis ostendit, quam serio sibi salus suorum militum cordi esset.

militibus pro constantia: civibus pro benignitate: (*Buscod. civitati.*) addito his donativo.

NEC minus cessabatur in Frisia: interque Gulielmum Nassavium, & Franciscum Verdugum, illum pro fœderatis provinciis, hunc pro Rege præfecturam Frisiæ sibi vindicantes, variæ certabatur. Slichenburgum inter alia, & Holdemarcam haud procul Stenovicho, in aditu Frisiæ, Nassavius expugnaverat: cui tamen apud Groningam malè cesserat. Sed clades ad Boxumum prope Leovardiam accepta, altius illum perculit. Etenim Verdugus, audito hostium ad Stavriam adventu, consistere circum ea loca Tassio Vicario mandaverat. Eodem Danus Nassavii & ipse Vicarius contendebat, juncturus cum illo Frisios suos, quos paulum supra duo millia, plerosque ejus provinciæ veteranos, in quibus spes Frisiæ sita erat, enumerabat. Sed Tassius intercurrens cum victore per eos dies exercitu, pugnandi aleam Dano obtulit. Nec ille, quamquam Boxumum retrahere copias maluisset, pugnam abnuit. Certatumque ab utroque Duce, qui Præfectorum suorum vicarios non minus animos, quam partes referebant, conatu primum acri validoque, sed non pari utrinque constantia. Intra horam tanta Dano clades illata est, vix ut decem ex duobus Frisiorum millibus superfuerint, qui aut in acie, aut in fuga cæsi, captive non sint

PVGNA inter Nassavium, & Verdugum, variis successibus. (*Nassavius*)

Sed apud Stauriam inter Danum & Tassium eorum Vicarios. (*Steno Danus.*)

Magna Nassaviorum clade, (*sic Alex. ad Regem postea scripsit 28. Feb. 1586.*)

inter

ELISABETA D. G. ANGLIÆ
FRANCIÆ & HIBERNIÆ REGINA.

1585 retorquendo. NEQUE enim hæc fieri, quin simul fieri doceantur. Et fortasse ad hoc respexisse Galliæ Regem, non admissis, quæ ab hujusmodi legatione offerebantur. Denique considerandum, idem esse Anglorum signa contra Hispaniæ Regem in Belgium transferre, ac, indicto bello, arma Hispanorum in Angliam evocare. Contra alii, quibus utilitatis lance expenduntur omnia, amplificationem, firmamentumque Regni memorabant. *Quippe portus*, ajebant, *in littorali Belgio si juris Anglici fiant, arces ac munimenta futuros, quibus insula, præter maris vallum, pluribus in continenti propugnaculis defendatur. Nam quod legati rejecti à Gallis fuerint, non id metu sequioris famæ, aut exempli cura, sed domestica necessitate factum. certè Belgas quanto magis exclusos aliunde, atque aliorum adminiculo destitutos, tanto pronius adhæsuros porrigenti manum Angliæ, atque adeò accipiendis conditionibus promptiores fore. Neque magnopere laborandum, ne palàm provocentur Hispanorum arma, satis jam submissis hinc toties in Belgium clàm auxiliis provocata. Nimirum constare inter Principes, hujusmodi occulta subsidia, tentamenta belli esse: nec in alio differre ab armis palàm illatis, nisi quod ibi personatum bellum geritur, aperto hic marte confligitur. Tanto autem minus timenda esse arma Hispani Regis in Anglia, quanto se ille validius in Belgio attineri premique sentiet à geminis hostibus, quorum vel ab uno adhuc sese tot annis explicare non potuerit.* Talia dum apud Reginam variè jactabantur, ambiguis illa responsis, mensem unum, tenuit Belgarum legatos. Donec audita Antverpiensium clade ad Convenstenium aggerem, verita, ne capta (quod fore prævidebat) Antverpia, Zelandi Hollandique, desperatis externis auxiliis, cum Philippo Rege in gratiam redirent, simulationem aliquando exuit: festinatisque nunciis ad fœderatas provincias, opem illis prælarge pollicita, cùm legatis illicò transegit: Belgii principatum, qui offerebatur, illis remisit: auxiliares copias, & earum Ducem spopondit: copias definiri in hunc modum placuit:

Alii hortantur.

Regina principatum quidem non admittit,

sed milites promittit, & Ducem.

ROBERTUS DUDLEUS, COMES
LEYCESTRIÆ, BARO DENBIG.
GUBERNATOR BELGARUM.

cuit, Vt pedites quinque millia, equites mille à Regina mitterentur, quibus belli tempore stipendium ipsa persolveret, eidem pace composita rependendum. interim in Zelandia Flissingam, & Rammecham, in Hollandia Brilam, qui præcipui sunt earum provinciarum portus, pignoris loco in Reginæ manus Belgæ traderent. Additæ ad hæc sunt aliæ aliæque conditiones, quas hic memorare longum sit, nam fuere una & triginta. Quibus confectis, auxiliarium copiarum Ducem, cum summo armorum imperio, Robertum Leicestriæ Comitem, designavit virum, quo non alium aliquando in Anglia secundior spei aura sustulerit: aut mutata repentè sors, discrimine infeliciore depresserit: aut rursus ampliorem in gradum fortuna reposuerit: donec eadem, quæ attollebat ambitio, ad terram alliserit. Pater illi fuit (juvat enim de hoc quoque supremo armorum Duce, quod in aliis præstitimus, pauca hæc nôsse) Ioannes Dudlæus Northumbriæ Dux, eo potentiæ provectus in aula Edovardi VI. Angliæ Regis, ut Edovardo extincto, in spem venerit, in filium Guilfordum, cui desponderat Ianam Grejam Henrici VIII. proneptem, Angliæ regnum transferendi. Transtulitque: & exclusis Maria, & Elisabetha Henrici liberis, Angliæ Regina præconis voce Iana publicata est. Quo tempore Robertus & se Regis fratrem vidit, & regni successionem soboli suæ aliquando destinavit. Sed intra dies non amplius viginti, delato ad Mariam Henrici filiam Angliæ Regno, Iana & marito capite obtruncatis, Ioanne Northumbriæ Duce eodem supplicio affecto: (sicut Edmundum Ioannis patrem Henricus VIII. capitis pœna ante mulctaverat) Robertus ejusdem cum patre, ac fratribus, conjurationis manifestus, publico judicio damnatus est. Expectabatque in horas carnificis manum, quum Maria, præter omnium opinionem, placita Roberti patris, fratrisque nece; non vita modo, ac libertate illum donavit, sed etiam in gratiam receptum ad regni negotia

1581

certis conditionibus: (Ramithino.)

Ducem nominat Leicestriæ Comitem.

Patris ejus potentia,

& infelicitas. (Leicestriæ pater.)

Par Leicestrii fortuna. (avus.)

Resurgit hic ad summam Reginæ gratiam.

1555 negotia liberaliter adhibuit. Quin (orbe converti jam cœpto) Elisabetha, post Mariæ obitum, in intimam familiarium cohortem admissum, brevi aliis omnibus antehabuit. Et verò adjumenta illi artesque ad promerendam gratiam abunde aderant. Forma oris elegans, ac pervenusta, quæ primum videlicet aditum ei aperuit apud Elisabetham tali hamo capi solitam. Accedebat lepos orationis, atque festivitas, qua novis subinde illecebris, atque avocamentis à curarum mæstitia, Reginæ animo lenocinabatur. Super hæc, similitudo consentientium voluntatum, consiliorumque intercedebat omninò tanta, ut hinc apparuisse, quid cæli vis posset, quantumque unum alteri attemperarent astra, scripserint aliqui. Quum tamen tam longe petitis è cœlo causis non egerent & mulieris conditio in amores adulatoresque pronæ, & versatilis viri solertia, qua ut erat histrio multarum partium, facile ad aliorum mores ac vota, factitium ingenium circumflectebat. Postremò accendebat amorem veneratio, principiò quidem in aulicum servitium demissa, postea in ipso servitio superba, quasi ostenderet se obsequio dignum, dum obsequeretur: inoffensa ab his Regina, quæ jam illum extra famuli sortem aspiciebat, ac maritum animo designabat. Hinc congestis, ac festinatis honorum insignibus, illum Georgianum equitem, illum supremum Regiæ Oeconomum, illum silvarum saltuumque Præfectum, simul Denbighiæ Dominum, mox & Leicestriæ Comitem creat, sibique, ac fastigio suo admovet: &, quo ipsa minus descendat, alterum attollit. Immo & iis, qui Elisabethæ sensum introspiciebant, non alio spectasse ipsa credita est, dum Leicestrium cum Maria Stuarta Scotorum Regina matrimonio conjungere tantopere studuit, nisi ut, si Scota in eas semel nuptias consentiret, minus puderet Angliæ Reginam in virum assumpsisse illum, quem alia quoque Regiæ potestatis femina connubio suo dedignata non esset.

[Margin notes: hisce conciliatoribus: Aspectus elegantia; lepore, morum cum Reginæ moribus similitudine, vel similitudinis simulatione, reverentia erga Dominum, quæ illum ad summa quæque provenit: (*Camdenus parte 1. & 3. hist.*) & spem conjugii sui facit.]

Et ſane hanc ſemper hæſiſſe in Eliſabethæ animo dubitationem, oſtendebant illæ ejuſdem voces identidem aliquos interrogantis, Quid cenſerent dicturos Principes, atque in primis Hiſpanum, ſi aulico ſuo ſuæque ditioni ſubdito nuberet Angliæ Regina? quarum vocum haud ignarum Leiceſtrium egiſſe cum Hiſpano legato Guerrao Deſpæo, eique promiſiſſe, Si eas ipſe nuptias, Regis ſui nomine, Reginæ approbaret, ſe compotem voti Religionem Catholicam Angliæ redditurum. Ac Deſpæum per occaſionem ſerio cum Eliſabetha id præſtitiſſe, exemplíſque Reginarum, etiam Hiſpanarum, idem confirmaſſe; ego ex epiſtolis Deſpæi, reſponſiſque Philippi Regis, à noto mihi homine inſpectis exploratum habeo. Adeo in Leiceſtrii cum Regina conjugio proceſſum eſt. Verum quum illa nunquam ſatis, ut famuli ſui uxor eſſet, acquieſceret, ac novi ſubinde mariti, alius alium truderent, atque Alençonius in primis ceteros poſthaberet; Leiceſtrius longa nuptiarum ſpe paulatim excuſſus eſt. Potentiam tamen apud Reginam, atque in Angliæ regno, quod ille regnum triginta fere annos in poteſtate habuit, nunquam niſi cum vita depoſuit. Namque poſt hæc, Reginæ deſignatione ſupremus Anglarum copiarum ductor, ſummum in fœderatas Belgarum provincias imperium Gubernator exercuit: & Britannicæ claſſi à Regina præfectus contra Hiſpanos, victor in Anglia triumphum egit: & poſtremo in novam potentiæ ſpem erectus, Reginæ vicarium in Angliæ, Hiberniæque regnis renunciari ſe flagrantiſſime contendit, impetraveratque: quum Regina ab Hattono Cancellario periculi admonita, ob nimiam uno in homine potentiam, intellexit quantum ex regno peteretur. Atque, ut illum timere jam cœperat, more videlicet Principum, qui VBI omnia in unum congeſſêre, beneficia ſua in eo reformidant; non auſa palam mutare, cum Leiceſtrio Cancellarium commiſit, quo intrepide abnuente ad

1583

retto adjuvante Catholici Regis legato.

Ad nuptias tamen non pervenit.

Sed potentiam in regno maximam retinuit.

Vna tantum re non impetrata. (*Camdenus part. 3. hiſt. & Philopater in reſp. ad edictum*)

1585

Ira postea decessit,

ad scriptum jam diploma adjicere signatorium annulum, homo repulsæ ad eum diem insuetus; ex ira & furore contabuit. Sed his, quæ Leicestrio suprema fuerunt, omissis; designatum copiarum Ducem legatis Belgarum obtulit Elisabetha: laudavitque prudentiam ejus, animumque quanticumque regiminis capacem, nec tacuit militarem scientiam. *Præfuisse illum prima adhuc juventa bellicis tormentis in auxiliari exercitu à Maria Regina ad S. Quintinum misso, Pembrochio ductore. Tunc penes Anglia militem stetisse laudem reportata pro Hispano victoria: primumque, qui in oppidi mœnia vexillum Regis intulerit, Henricum Leicestrii fratrem fuisse. Sperare nunc se, parem Anglorum virtutem, ac felicitatem fœderatas provincias experturas. Certe meliori eorum causa deberi exitum non dissimilem.* Excepêre gratulabundi Leicestrium legati, quod, præter hominis odium in Catholicam Religionem, magnum utique vinculum societatis; non ignorabant, illum omnium acerrime eam expeditionem nutanti Reginæ persuasisse: ac proinde eidem supra omnes cordi futuram; tanquam consilii sui prolem, facile sperabant. Et mota inde quoque Regina credebatur: præsertim quod committendo provinciam ministro perquam opulento, regni ærario parceretur. Accedebant ad eam designationem commendandam consuetæ assentationes aulicorum, qui nimirum læti, aliquando sibi ad reginam aperiri aditum ab uno omnibus obstructum, confertim Leicestrium circumstantes, obsequium ejus, & Reginæ consilium extollebant, faustisque precationibus pugnanti victorias, redeunti plausum & triumphum augurabantur. Quorum ille votorum haud ignarus, quippe in eodem ludo edoctus, aulam tamen non gravate, deseruit, gratiæ securus, & novo interim imperio lætus.

Nunc illum legatis offert copiarum Ducem, laudatque. (I. Status in Ann. & Herfordiensis in vita)

Grata ea designatio legatis,

commoda Reginæ,

Aulicis optata,

ipsi læta.

1586

INGRESSUS Leicestrii in Belgium.

INEUNTE anno octogesimo sexto, supra millesimum quingentesimum, Leicestrius longo agmine nobilium comitatus (quingentos excessisse

fisse ajunt) in Belgium venit: præmissis Joanne Norritio cum valida Anglorum legione, & Philippo Sidneio consanguineo, qui portus, atque arces Reginæ attributas intraret. Ipse à fœderatis Proceribus ubique locorum festo apparatu exceptus, Hagæ in principe Comitum Hollandiæ sede, pompa, quantam nemo Præfectis Belgarum exhabitam recordabatur, supremus fœderatarum provinciarum Gubernator, contra quam inter Belgas & Reginam convenerat, inauguratus est. Nempe in rem suam Belgis visum, ampliare homini potentiam, quo Reginam ad opem ferendam eo insuper nexu obligarent. Nec Leicestrius delatum reipublicæ regimen recusavit, imperii avidus, & Reginæ securus. Quamquam ubi in Anglia rescitum est, splendido illum satellitio cinctum, Gubernatoris insignia induisse, perofsensa Regina dicebatur: quod, qui auxiliarium tantummodò copiarum ductor missus esset, supremam provinciarum præfecturam, quem illa titulum diserte abnuerat, admisisset. Sed Anglæ offensio, acceptis à Leicestrio, atque à Fœderatis ea super re litteris, brevi evanuit. Scilicet accessionem potentiæ ut recusare ad moderationis speciem illa retulerat, ita nunc eandem admittere, aliena utcumque culpa, peroptabat. Apparuitque, non seriò Reginam antea noluisse, quando mox ut vellet, tam citò flexerit. Porro Leicestrii adventus, ac frequens Anglorum militum in Belgio conspectus, quantum fiduciæ depressis ad eam diem Fœderatorum animis, tantum sollicitudinis addidêre Alexandro Principi: qui diuturno gravique perfunctus bello, atque in spem erectus, reliquas brevî provincias ad Regis obsequium redituras; novam jam videret nasci operis molem, novos recentesque post Archiducem Matthiam, & tractas è Germania copias: post Ducem Alenconium, & adductas è Gallia vires: parari sibi hostes ab Anglia: atque adeò magnis ex integro viribus consurgere Fœderatorum consilia, eorumque imperium nova potentia, ærarioque firmari.

1586

excipitur uti supremus Belgii Gubernator:

offensa Regina ob eam titulum,

sed in speciem,

& Alexandro non in speciem sollicito, ob novas vires Fœderatis adjunctas.

S D E-

1586 GRAVIÆ obsidium.

DECREVERAT ille, post captum Antverpiam, Mosam amnem, qui Brabantiam universam circumvallat, in potestatem redigere: spe inde in Rhenum projecta. Iamque obsidionem Graviæ Carolo Comiti Mansfeldio mandaverat. Eam ne in præsentia, Leicestri ob metum Comes intermitteret, quippe ad famam pertinere sentiebat, novis illum auxiliis instruxit. Sedet ad sinistram Mosæ ripam Gravia, validum per se oppidum, & trajicientibus in Geldriam opportunum: ideoque cum cura à Fœderatis habitum, præfecto Hemertio nobile Geldro, cum præsidiariis ferme quingentis, præter armatos oppidanos. Qua parte oppidum Brabantiæ jungitur, novis operibus munierant, minus solliciti Mosam versus, ubi flumen ad loci munimentum undas applicat. Ergo Mansfeldius rem aggressurus, ut auxilia Graviensibus à Venlona, Geldriæ oppido ad dextrum Mosæ latus, intercluderet; Veterverdam cœnobium, inter Venlonam & Arsenum, misso illuc Petro Corvera cum Hispanis centum, ex vetere Mondragonii legione selectis, occupavit. Captum cœnobium Centurio Corvera communire aggressus, cito sensit, nimis se prope Venlonam constitisse. Namque Martinus Schenchius, intellecto Mansfeldii consilio, & Graviæ discrimine, è Venlona statim advolavit tractis secum sexcentis peditibus, equitibus trecentis: ac cœnobium corona circumplexus, excidiumque loco interminatus, deditionem exposcit. Sed à Corvera intrepide rejectus, admotis propere machinis aggressionem adornat, tanto utrinque conatu, quasi jam tum fortuna Graviæ in unius cœnobii expugnatione verterentur. Ter cœnobium, magna aggredientium vi, Schenchius invasit; ter majori repugnantium ferocia repulsus est. Postremo ignominia præceps, quando nulla penetrandi spes erat, ignem rapi, & quatuor è partibus loco admoveri jubet. Ardebatque cœnobium, quum, quid coacta virtus posset, apparuit. Namque Hispani adhortatione Corveræ firmati

[Margin notes: Stipsejus, · & munitio, à Mansfeldio missus · Centurio Corvera Veterverdam occupat; · Schenchius locum recuperaturus, ter aggreditur frustra · ignem immitti jubet]

1586

Egressi Hispani pugnant numero longè impares, re longe superiores.

firmati in mortem non inultam, è cœnobio feroces erumpunt: atque, instructa qualicumque acie, in hostem vadunt. Raro alias impari magis numero certatum est. Hispanorum singuli adversus hostium novenos dimicabant, & tamen tam pauci tam multis non pares modo fuêre, æquata diu pugna; sed etiam victoribus propiores, quo ferrum obverterent, vulnera terroremque spargentes, attonitum nutantemque hostem plane repulissent; ni Schenchius objecto equitatu, cohibitaque suorum trepidatione, prælium redintegrâsset. Tum vero ab affusa multitudine circumventi, post edita novissime fortitudinis exempla, non ante consumpti sunt, quam hostium ducentos & quinquaginta, ipsi non amplius centum, ante se prostratos conspexêre. E forti manipulo superfuêre tantummodo sex, iique male vulneribus toto corpore mulctati. quos una cum Corvera tribus pilis, hastaque trajecto, prædam nimis caro emptam victoribus, Schenchius Venlonam deportavit.

ad extremum vincuntur, admirabili hostium clade: Sex superstites Hispani Venlonam deportantur.

Mansfeldius castellis, & castris Graviam cingit.

DUM in hunc modum Gravianæ expeditioni eminus proluditur, Mansfeldius urbem ipsam, castellis aliquot erectis, cominus urgebat. duobus aditum hosti in urbem interclusit à terra: totidem à Mosa. Nam infra supraque Graviam, palis in flumine adactis: & infra, Megam versus, unde majus periculum, strato super palos ponte, additis utrinque castellis, amnem clausit. Mox dispositis castris, Mondragonia Hispanorum legio ad oram sinistram fluminis tetendit: infra, qua Ravenstenium itur, Hispanæ legionis Bobadillæ, & Aquilæ constitêre: medius cum selectis Germanorum, atque Wallonum centuriis Mansfeldius consedit: trans amnem verò Italica legio Capisucchi, adjunctis signis aliquot Burgundorum, Mochemum versus excurrit. Nec minus Hollachius auctus Anglorum copiis, obsidentium conatibus obviam ibat. Aggerem in dextra Mosæ ripa, quem è vicino castro *Diecum Batemburgicum*

(*Camil. Capis.*)

Hollachius vicinis in locis muniziones extruit.

1586 (triucitrime) *gicum* vocant, propere insedit: in eoque propugnaculum extruxit, nec procul inde perquam ingens vallum objecit, atque utrumque militibus ferme octingentis, plerisque sclopetariis munivit. Ex hoc autem flumentano aggere quoniam inferri auxilium vicinæ Graviæ facile poterat, præsertim capto jam ab Anglis Batemburgio; jubet Mansfeldius illuc, trajecto amne, præcurrere Aquilam cum Hispanis suis: mox ipse cum Georgio Basta, & equitatus parte secuturus. Aquila nihil moratus, nisi quantum structura pontis non plane firmati transmissionem retardabat, legionem traducit, pone sequentibus Hispanis trecentis, ex vetere Mondragonii legione, ductore Joanne Casco. Vix ripam attigerant, quum conspectis procul hostibus, pugnandi ardore provecti, non expectatis sociis pontem ægre transmittentibus, arma raptim expediunt. Et Aquila magis alacritatem militum, quam Mansfeldii consilium secutus jam aciem ordinabat; quum Cascus videns in fronte disponi Aquilianos, negavit ex militari disciplina id fieri. suis in agmine postremis hesterno die, nunc primum in acie locum deberi. Sed nihil ad ea respondens Aquila, nisi (more hominum, qui à rationibus destituti, ad potestatem authoritatemque deflectunt) Tribunum se esse, partesque suas nosse. simul legionarios promovebat, instantibus à tergo Mondragonianis, sociosque densato gradu prævertere conitentibus. Sic intempestive concertantes ad hostes pervenêre, aggressique vallum legionarii, magis solliciti, ne à suis, quam ab hostibus vincerentur, ab utrisque victi sunt. Nam, ut erant à cursu fatigati, nec satis compositi, post acrem brevemque pugnam, facile illos Hollachiani, plures & integri, è vallo rejecêre. Verùm succedentibus Mondragonianis aucti Aquilæ milites, intestino certamine in hostem melius verso, tanta vi aggressionem conjunctim repetunt, dum hos pudor, illos gloria in pugnam accendit, ut vallo hostem expulerint, erectam munitionem expugnaverint,

contra eum Trib. Aquila præmittitur.

pugnam adornat, sed orta altercatione inter Hispanos de primo pugnæ loco,

turbati pugnant, (Caschi milites)

& repelluntur. (Aquiliani Mondragoniani) postea compositi munitionem expugnant:

verint, auxiliarem in Mosa navem cum tormentis ceperint, fugientes flumentaneum per aggerem mille non minus passibus insecuti sint. Sed in hac ipsa victoria iterum ab Hispanis peccatum est. Nam & vincendi aviditate abripi se longius passi sunt, ordinibus haud servatis: & captum munire propugnaculum, quod redeuntibus receptui foret, curæ non fuit. Itaque provecti hostem insectando, non procul Batemburgo præter opinionem conspicantur, è statione, quam aggeris tumulus occultaverat, Anglorum copias instructo agmine prodeuntes, duce Norritio: qui retenta suorum fuga, in Hispanos repente movit, coëgitque jam fessos, ac repentino turbatos occursu, totum illum flumentani aggeris tractum, quem modo mensi erant hostem fugando, eumdem fugiendo remetiri. Jamque propugnaculum, & vallum, & navem recuperaverant Angli, non sine spe eodem impetu Graviam irrumpendi; quum transmisso jam ponte apparuêre decem Hispanorum signa, quæ pro Tribuno Bobadilla ducebat Acatius Jerra: exceptique læto omnes clamore, sistunt illico fugam, atque in hostes convertunt. qui & ipsi redditis consimilis lætitiæ vocibus, quippe pluribus aucti à Mosa sclopetariorum centuriis, quas festinatis navigiis Leicestrius opportune submiserat; ad instaurandam acrius pugnam, decernendumque, se se accingunt. Et erant novis utrinque auxiliorum accessibus justæ ad confligendum copiæ. Fœderati paulum supra quatuor armatorum millia, Hispani aliquanto pauciores numerabant. Ergo sumpta, tacito utrinque consensu, modica quiete, qua mutuæ cladi sufficerent, hinc Aquila, inde Hollachius ad pugnam suos instruunt, certos fixo locum vestigio non deserere, transitumque hosti, nisi prostrata super corpora, non relinquere. Proposito constantia par fuit. Sesquihora pugnatum est, tanta utrinque ferocia, ut quamvis effusis è cœlo continenter imbribus, ac proprio hostilique cruore madidi, sæpe ad terram lapsante gradu deciderent; strati tamen,

Margin notes: 1585 & hostes fugant. — mox ab iisdem jam auctis ipsi fugantur. — Sistuntur a novis Hispanorum auxiliis. (*Acat. Centurio*) & auctis utrinque copiis. — obstinatissimè certatur. (*16 April.*) — (*hora cum dimidio*)

1586 ac de genu pugnarent, objectisque gladiis atque hastilibus, viam hosti transitumque præcluderent. Sed nusquam acrius, quam super Hortigosæ signo certamen exarsit. Hujus Centurionis signiferum circumsteterant Angli: is tamen se, & signum strenue defensabat. Sed humi prolapsus, ac velo implicitus, prope erat, ut signo ac vita exueretur: quum centuriæ Instructor Vega socio accurrens, ubi raptum jam signum asportari ab Anglis vidit; via vi facta, medios in hostes emicat, abstractumque mutua inter vulnera ex Angli manu velum victor referebat ad suos. Sed telis undique appetitus, impar gliscenti Anglorum manipulo, vita prius, mox & signo spoliatus est. Nec ideò mors Vegæ Vasquium terruit, quo minus commilitonis ultor, decorisque Hispani anxius, Anglum fortiter amplexus, ab eoque sauciato, ipse non integer, velum feliciter extorserit, ac Centurioni suo lacerum cruentatumque restituerit. Verùm increbrescentes pluviæ, ventique violentius incumbentes, ad extremum diremêre pugnam, neutris partium invitis. Nam & Hollachius pluribus suorum cadentibus, amissoque vallo, jam castello pertimescebat. Et Aquila excrescentibus aquis, ne suis ad munitiones reditus intercluderetur, magnopere verebatur. Vtrique tamen necessitatem nacti, cui discessum ab armis imputarent, accusabant interea, quam optaverant, tempestatem. Atque (uti in æquato certamine usu venit) utrique se pro victoribus habuêre: illi, quòd capto Batemburgo, ac recuperato castello, liberandæ urbi propius imminerent: hi, quòd expugnato hostili vallo, inhibitisque auxiliis, destinatam Graviæ opem elusissent. Neque in jactura militum impares admodum fuêre. Etsi enim Hispani non plures quam ducenti ac triginta occubuere, cæsis ex Hollachianis non paucioribus septingentis; quia tamen fortissimi quique Hispanorum, atque in iis Centuriones septem, ac viri nobiles complures desiderati sunt; æquatam

(Baldassar Hortig. Centurio) Magna de vexillo terrapto dimicatio. (Hieron. Vega Sergent)

(Alphons. Vasquez postea Sergente major)

Imbrium ventorumque violentia acies dirimitur:

utraque parte sibi victoriam vindicante. (Hollach. Aquil.)

cæsorum utriusque numerus. (Consul. Gironius, Mich. Cardona.)

tam propemodum cladem indoluit, atque ad Regem ſcripſit Alexander. Sed victoriam hactenus dubiam, cædem, quæ pugnam diremerant, aquæ Fœderatis addixerunt. Etenim fluminis præter modum aucti opportunitate uſus Hollachius, perfoſſo, Ravenſtenium verſus, flumentano aggere, campos circum Graviam ſatis jam imbribus ſtagnantes, altiſſime inundavit: immiſſiſque magno numero cimbis, annona, ac milite inſtructis, Graviam contendit. Et quamvis Hiſpani partim è caſtellis procul fulminarent, partim in aquas deſilientes, atque umbilico tenus eluctantes, propius in trajicientes exploderent; non ideò tamen ab incœpto navigantes abſterrebant: quod aut languidi è longinquo ictus ſpernerentur, aut ipſi mediis in undis inſtabiles implicitique, adverſus militem è tuto navium jaculantem, tela tardius moverent. Accedebat, quod attollente ſe continenter alluvione, major jam cura illos urgebat ad munimenta redeundi, quàm acceſſum ad urbem hoſtibus intercludendi. Itaque inſpectantibus Hiſpanis, annona ad plures menſes, milites circiter quadringenti, bellicus pulvis, quæque alia defendendis arcibus utilia, in urbem illata ſunt: tantis Hollachii mox & Leiceſtrii lætitiis ut ille adverſa belli toties expertus, ea ſemel ſe jam diluiſſe: hic Anglicis auſpiciis victoriam imputando, ceſſura ſimiliter omnia ſibi perſuaderent, ac prædicarent.

1586 (*Conſal. de Caſtro. Didacus Flores, Ioſeph Cerdan Ioannes de Caſtillo. & Petrus Ramirez 29 April.*) Ab Hollachio inducta alluvione, annona ac milites Graviam advehuntur: irrito Hiſpanorum conatu.

(*25 April. Leiceſter.*) & magno Hollachii & Leiceſtrii triumpho.

HIS auditis Alexander, ſtatuit transferre ſe Graviam. Et quoniam acceperat propius ad eam urbem acceſſiſſe Leiceſtrium, ſcribit Altapennio, quem cum auxiliaribus copiis ad Septemvirum Colonienſem miſerat, ut, ſi ad Neoveſium ducti nondum eſſent aggeres, nec dicta aggreſſioni dies Graviam advolaret, brevi Noveſium reverſurus. Altapennius collectis illicò vaſis, namque obſidio cœpta non erat, tanta iter celeritate ingreſſus eſt, ut (ne

Alexander Graviam ſe transfert.

(*Nuſ*) illucque è Noveſio evocat Altapennium,

1585 moræ aliquid festinationi afferret nox tenebris

qui statim advolat, horrida) præire milites juberet, qui casas agrestium paleis plerunque tectas incenderent, ad viarum vestigia properantibus commonstranda. Alexander interea Bruxellis profectus, præmisso cum parte copiarum Appio de Comitibus, non procul à Gravianis castris obvium habuit

Eriguntur milites Ducis præsentia: Altapennium: cum quo ad exercitum delatus non erexit modo militum animos ob improspere gesta perculsos, sed etiam spe certa implevit, mutatum iri fortunam belli, nec constituram præsente Alexandro Graviam, quantavis munitione præfidentem. Firmavit spem militum celeritas Imperatoris, qui & pontem arcendis hostium auxiliis illico restituit, & tormentis dispo-

Sed subito ejus periculo consternantur. sitis, urbem tripartito aperiendam statuit. Quamquam subitum ejus discrimen omnes extemplo perculit. Namque tormentorum suggestibus obequitando, dum ultra citraque Mosam opera ipse perlustrat, directus è mœnibus ferreus globus equum ejus invasit, prostravitque: territis, qui circa erant, proque Duce sollicitis: simul sparso in castris rumore, ictum pila Parmensem Principem concidisse. Ille tamen ad e-

Ille tamen illæsus deditionem poscit, qui casum in pedes exiliens, accurrentibus anxie militibus, hilari vultu, Bene sibi esse, respondit: accitumque ad se tubicinem properare Graviam jubet, ac deditionem Graviensibus imperare Alexandri nomine, quem, Deo duce, & vivum nunc scirent, & mox victorem expecta-

& non admissa, urbem quatit, rent. Tubicine non admisso, Alexander nihil cunctatus, machinas diruendæ urbi expediri mandat. Prominebat è mœnibus in oram fluminis propugnaculum, modicum illud quidem, sed geminis juxta prægrandibus turribus communitum. in has potissimum versis muralibus tormentis: simul propugnaculo duobus alibi ex locis, totidem vi machinarum impetito, tantam

& disponit peculiarem aggressionem: jam lapidum congeriem demiserant patefactæ turres, rostumque propugnaculi, ut ante generalem aggressionem delecto manipulo prætentare

tare ex ea parte aſcenſum, atque experiri hoſtium vires Alexandro placuerit. Ad id natio Hiſpana, ex multis illud periculi decus ſibi depoſcentibus, prælata eſt. Natoque ipſos inter Hiſpanos certamine, è pluribus eorum cohortibus viros omnino centum carpſit, miſcuitque, ac Centurionibus Sancio de Solis, Franciſco Turrio de Vivêro, atque Hernando Tello, ducendos tradidit. Et hi quidem, dato ad invadendum ſigno, ſubiêre ingenti animo propugnaculi ruinas: conſertiſque manibus, ut erant ſtrenui ipſi per ſe, & calcar addebat Alexandri judicum, adeo pugnaciter intulêre arma; ut ſtatim potituri loco crederentur. Iamque primus defenſorum ordo, multis ſuorum cæſis, aut ſauciis, pedem è propugnaculo referebat; quum è vicina turri, quam in ſubeundo Hiſpani neglexerant, ſparſa lapidum tempeſtas, & ſecuta ignium miſſilia, ardenteſque pice ac bitumine circuli, repreſſere paulatim victoriæ curſum. Plus adhuc ad terrorem, noxamque valuit præfervens arena è corbibus ſituliſque, in morem imbris effuſa: qua ſe ſe in arma minutim inſinuante, & corpus adurente, quum nullum adverſus inevitabilem peſtem remedium foret (uti nec ullum fuiſſe olim legimus, emiſſa quoque è fervefactis clypeis arena in Macedonis Alexandri milites Tyrum obſidentes) multi ſe in ſubjectum amnem immergebant, ac refrigerato paulum ardore, redibant illi quidem contumacius in pugnam, ſed turbatis ſemel ordinibus, atque auctis propterea hoſtium animis, ægrè ſe in gradum reponebant. Nec diſtulit Alexander ſignum receptui dare, ſatis illato prima illa aggreſſione hoſtibus metu: & fortiſſimorum militum diſcrimen non ultra paſſurus. præſertim audito, Sancium de Solis cecidiſſe, viſoque Turrio, dum ſemivivus è pugna aſportaretur. Non plures tamen ex Hiſpanis, quam ſex occubuiſſe compertum eſt: quum ex defenſoribus ſupra ducentos deſiderati ſint, partim ferro

1586 Offerunt ſe ad eam multi. Eliguntur Hiſpani

ſtrenue ſubeunt:

retardantur miris modis.

(Q. Curt. l. 4.)

& ab Alexandro revocantur.

Cæſi ex Hiſpanis, ex Gravianis:

1586 ex Gravianis: Inter quos militiæ Præfectus.

ab invadentibus Hispanis, partim à muralibus tormentis noxiam in turrim obversis interempti, quos inter, Brederodii urbanæ militiæ Præfecti mors magnæ utique consternationi Gubernatori, ac militibus fuit. Idque valuisse ad subitam urbis deditionem creditum est. Quamquam ego præpotuisse putaverim apud præsidiarios memoriam Covenstenii aggeris, in quo plerique eorum Alexandrum experti victorem, adhuc formidabant. Igitur, quum postridie, albescente vixdum luce, è mœnibus prospexissent dispositas tripartita aggressione machinas, aggressoresque; festinato tubicine ad Alexandrum, Gubernatoris cum litteris, colloquium super urbis deditione postulatum est. Impositisque victoris arbitrio conditionibus, eodem die, qui fuit septimo idus Iunias, egressis urbe armatis militibus circiter mille, cum supellectili, explicatisque vexillis, & secundo flumine Bommeliam usque perductis, Graviam intravit regium Hispanorum, Germanorumque præsidium. Reperta sunt in urbe tormenta & quidem magna, viginti septem, bellici pulveris dolia centum & octo, res cibaria in annum integrum sex hominum millibus suffectura. Quo magis Alexander miratus tam propere hostem cessisse locum omni apparatu militari, ac milite veterano communitum; grates persolvi Deo palam voluit, cujus quotidie clementiam experiri se scripsit ad Regem, gratulatus ei accessionem urbis, sub oculis Leicestrii, novi hostium Ducis, expugnatæ. At Graviæ Gubernatorem Hemertium statim ab Hollachio detentum, etsi nullius proditionis manifestum, (nisi forte PRODERE urbem dicendus sit, quisquis urbem impari animo suscipit defendendam) deditionis tamen præproperum, una cum duobus Centurionibus, capite plecti jussit Leicestrius: magnam utique laudem à militari disciplina relaturus, si cetera fecisset ad eam formam.

Iude territis militibus Alexandrum alias expertis,

Gubernator urbem dedit. (7 Iun.)

magno apparatu bellico refertam.

(6 Iun.)

Ipse deditionis pœnam capite luit

VENLONÆ expeditio

EODEM die, quo capta est Gravia, in potestatem

ſtatem redactis Mega ſiniſtram Moſæ ripam, & ad dexteram Batemburgio, Caroli Mansfeldii ductu, Alexander in Venlonam Geldriæ oppidum animum intendit. Quanquam ejus expugnationem haud ita effectu promptam verebatur. Quippe Venlonam valide firmabant & nova ad veterem munitionem addita propugnacula, & duplicis foſſæ ambitus, & fluminis objectus, & ante oppidum inſula caſtello munita: & ſuper hæc, magna Venlonæ munimenta Venlonenſes ipſi, ſtrenui pugnaceſque, quorum vel feminæ militaribus curis gloriarentur, recenti adhuc memoria, quum earum una, ante annos ſeptuaginta, hoſtibus urbem invadentibus, vexilliferum mœnibus jam inſiſtentem aggreſſa, ſignum è manibus extorſit, ac domi victrix appendit. Accedebat Martini Schenchii in ea urbe defendenda intentior cura: quòd ibi uxorem, familiamque, & prædas, uti ferebatur, ingentes depoſuiſſet. Hoc verò ipſum & Hiſpanum militem alliciebat, & Ducem juvabat. Itaque comperto, Venlona abeſſe Schenchium, quanta maxima poteſt celeritate, poſt deditam Graviam, Altapennium cum mille ac quingentis peditibus, & equitibus quingentis, ſine vexillis, ac tubarum, tympanorumque ſtrepitu, illuc properare: inſeſſoque Geldrienſi tractu, ex ea parte acceſſum ad urbem hoſti claudere jubet. Alteram verò fluvii Brabantinam partem attribuit cum ducentis peditibus, & turmis equitum duabus, Barnabæ Barbovio, juveni ſtrenuo, ſpectatæque in Trajectenſi præſertim obſidione virtutis: in quam expeditionem adoleſcens, ac pœne puer, peditum centuriam ſecum ducens, militarem jam tum indolem Alexandro mire probavit. Præterea Roremundanis naves impetrat uſui futuras ad pontem, quem ſuper Moſam deſignabat. Denique Carolo Mansfeldio præcipit, cum tormentis Arſenum ſatis munitum pagum tendat, relicto in itinere Balanſonio, qui Vellenſem arcem Moſæ imminentem, atq; adeo navigaturis infeſtã aggrediatur: uti poſt-

Marginal notes: 1586 — (Venl.) munitæ tum ab arte, (Moſa) tum à pugnaci virorum genio, etiam feminarum, (Iſacius Pontanus lib. 11. Nortomius & alii) unius exemplum: tum à Schenchii vigilantia: Quo abſente obſidetur urbs ex una parte ab Altapennio; ex altera à Barbovio. (Barn. Barb. Mediolan.) Parantur naves ad pontem. Expugnantur aliqua loca circa Venlonam,

1586 ea & hanc Balansonius, & Arsenum Mansfeldius expugnarunt. Ipse sub hæc mandata, cum reliquo exercitu Venlonam movit. At Schenchius, qui Leicestrii jussu Geldriam provinciam cum milite percurrebat, ratus post Graviæ deditionem haud quieturum Alexandrum, ignarus tamen, quam is in partem bellum ferret; Geldriam urbem, arcemque Wachtendoncam, novis firmare præsidiis festinavit. Inde in Venlonam conversus, urbem accuratius muniturus, pavidis nunciis admonetur, itinera omnia Venlonam versus à Farnesiano insesso milite obtineri. Miratus, tanta celeritate, silentioque, tam multas illuc copias traduci potuisse: nec ideo mutato consilio, subeundam sibi aleam duxit, si qua vi possent opem afferre aliquam obsessæ urbi. Quare assumptis quingentis equitibus ex Anglis, Geldrisque, sub mediam noctem in contubernium Italorum, interfecto excubitore, rapidus incurrit: tantumque terroris intulit equestri illa procella repente immissa, ut jam stationem pœne prætergressus à Venlonæ portis haud procul abesset. Sed cancellorum septa, inhibendis ex urbe eruptionibus prætenta, dum paulum remorantur cursum; Appius, qui illic curabat, viso ad cancellos interscindendos expediri secures, sua cum turma propere accurrens: adjunctisque sibi Tuccii Centurionis proximis stationariis, tandiu impetum ultrà nitentium sustinuit, donec armis per vicina contubernia conclamatis, Schenchius, ne undique clauderetur, respectare exitum coactus est. ac nondum aperiente se die, ut gnarus erat viarum, facile per eas tenebras elapsus, effusum inde cursum Wachtendoncam versus arripuit. Sed insequente Appio Cæsiæ turmæ accessione firmato, ipse vix triginta cum equitibus ingressus est arcem. reliquos aditu exclusos, eoque vagos Appius assecutus, cæsis ex eis circiter quinquaginta, captis centum viginti, cum equis paulum supra ducentos, victor in castra non magis prædam ex privata pugna, quàm omen totius expeditionis

Tentat Schenchius urbem intrare,

& tantum non intrat.

Sed repellit eum Appius,

& ejus comites cædit.

tionis apportavit. Et ſane circumceſſa jam Venlona ex utraque Brabantiæ, Geldriæque ora, ſtratoque ſuper Moſam firmatoque ponte ex quinque ac triginta navigiis, è Ruremunda, Trajectoque ſubmiſſis, atque adeo conjunctis utrinque caſtris, magna ſpes aderat expugnandæ urbis. Duo tamen haud levi futura impedimento videbantur. Semilunare apud Moſam propugnaculum, ex quo impune infeſtabantur ponte commeantes: & parva Moſæ inſula, ab urbe non amplius quatuor ac viginti paſſibus abjuncta: quam arce ac præſidio munitam Venlonenſes obtinebant, certi quandiu ea perſtaret, hoſtem ex ea fluminis parte urbi non acceſſurum. Utrumque hoc Venlonæ munimentum ſimul aggreſſurus Alexander, Italis ſemilunam, inſulam Hiſpanis attribuit. Et inſulæ quidem aggreſſionem in hunc ipſe modum ordinavit. Tres planas ingenteſque rates, ſeu pontones una compoſuit & colligavit. earum latera præaltis cratibus, ſacciſque tomento fartis circumſepſit. tum alia minores cimbas pontonum objectu tutas, ſequi juſſit. pontonibus cimbiſque, habito ex Mondragonia legione delectu, milites Hiſpanos omnino ducentos impoſuit quatuor Centurionum ductu. addidit campeſtria aliquot tormenta, remalium faſces, ligones, aliaque ex uſu ſubitariæ munitionis. Hæc dum è Geldrienſi ripa Alexander urgebat, è Brabantina cimbæ aliæ ſolidis & ipſæ pluteis, centum militibus, cum quatuor Centurionibus ex Mondragonii quoque legione, in eamdem inſulam armabantur. Quibus abſolutis, expectata ſecunda caſtrenſi vigilia, jubet inſtructa utrinque navigia in inſulam agi; ipſe è Brabantiæ ora, cum decem muralibus tormentis partim in inſulam, partim in ſemilunam directis, exſcenſionem Hiſpanorum opperitur. Et illi quamvis aſſiduo plumbearum jactu glandium ex inſulæ propugnaculo inceſſerentur, ſucceſſu tamen non minore quam animo, duobus tantummodo amiſſis, inſulam tenuere. Inter hæc Itali, erant ferme quadringenti ex legione

1586

Circumcingitur urbs. (*Maſtricht*) caſtris ponte conjunctis.

Damna obſidentibus, à Semiluna & à Moſæ inſula.

contra hanc rates componit Alex.

atque Hiſpanis armat:

(*paulo ante mediam noctem*) qui licet pilis appetiti, in inſulam deſcendunt, mox & caſtello potiuntur.

1586 Itali semilunam invadunt, (Melz. eques Hierosol.)

gione Capisucchi, signum aggrediendæ Semilunæ accincti poscebant. Iamque præmissus Ludovicus Melzius, honorarius in ea legione miles, inspecta loci ruina à sex muralibus machinis continenter edita, iter abunde stratum retulerat ad invadendum. Itaque emissi adeò concordi ferocique impressione subière, ut quamvis non sine multo utrinque sanguine, pulso demum hoste, Semiluna potiti sint. magna utique Melzii laude, qui primam excipiens à fulminante Semiluna plumbeam tempestatem, pila collum humerumque trajectus, non ante sensum doloris admisit, quam privatum damnum publica loci expugnatione sit ultus. eo quoque nomine de Venlonensi expeditione promeritus, quòd Venlona non solum post semilunam facile capta tunc est, sed etiam quòd eamdem postea bis ab hoste ipse defendit. Nam secutis inde annis, impositus Italicæ, quæ Avali fuerat, legioni Tribunus: mox electus universi equitatus regii, pro Trivultio in pugna interempto Vicarius; egressas Wachtendonca hostium copias, Venlonam composita proditione irrupturas, cum parte equitatus repente aggressus, omnes aut captivos abduxit, aut occisione delevit. Nec post multo, Thenis admonitus, ire quam celeriter hostes Venlonæ excipiendos, ipse celerius præcurrens, explicatum pro mœnibus agmen accedentibus præter expectationem objecit, iterumque regiis partibus Venlonam asseruit. Quæ tantò ego justius attexuerim, quanto ipse in volumine de equestri militia à se scitè conscripto modestius prætererierit. Iam verò quia insulæ defensores animadverso, semilunam concidisse, veriti eumdem & ipsi casum in urbem deserta statione transmiserant; Venlonam ab obsessoribus propius accessum est. Vrbis mœnia qua parte Mosæ applicantur, etsi per hiemem alluente flumine inaccessa sunt, tunc tamen recedente per æstatem Mosa, inter aquas & muros area non minor quinquaginta passibus intercedebat. Atque ex hac parte, moles quatefactæ semilunæ quo-

& expugnant,

cum Melzii laude.

(Alphonsus Avalus Co. Theodorus Trivultius Tilemont.)

Inde in mœnia urbis aggressio indicitur.

1586

Sed cum non expectare cives volunt: (cives)

quoniam urbem patefecerat, & fossa vallumque superanda hic nulla erant, aggressionem in sicco per ejusmodi ruinas Alexander indixit, jusso equitatu per Geldriensem tractum extendi contra auxiliares, si quid inde Leicestrius attentaret, incursus. Interea, magnis in urbe clamoribus, inter cives & præsidiarios certabatur: quod illi desperata defensione, fortunarum populationi, liberorumque & conjugum cladi antevertere satagebant: contra hi, quos patriæ caritas nulla tangeret, & PAUPERTAS indemnes, atque adeò projectiores faceret, experiri ultima obstinaverant. Sed impares multitudini arma jam minanti atque expedienti, postremò cessêre. Id, quod in urbium obsidione timendum est, quoties præsidiariorum vires infra civium potentiam habeantur. Ergo utcunque compositi muros ascendunt, amicisque inde signis colloquium exposcunt, surdis ad ea oppugnatoribus, & (ut INVISUM est obsidentibus urbes deditionis nomen) omne de Venlona colloquium, cujus præda in manu esset, aversantibus. Sed repressit militum ferociam Alexander: admonuitque, ut civitatem Regi asserere mallent integram devotamque, quam per cædes atque incendia deformatam, & injuriæ diù memorem. simul spem fecit, prædam illis suam, sed modestiæ præmium, non defuturam. statimque admissis ad colloquium Venlonensibus, cum oppidanis quidem mollius transegit: tantùm ut templa eversa reponerent, ac stipendia ingressuris præsidiariis penderent, imperavit. at milites absque armis, signisque, & equis abire omninò voluit. Vxorem verò Schenchii, sororemque, ac reliquam familiam cum domestica suppellectili, tradito, quo ipse vehebatur, quadrigarum curru, honorificè dimisit. Eodemque die, qui Principibus Apostolorum sacer illuxit, quique dies ante annos septem Trajectum Farnesianis victoribus aperuerat, introduxit in urbem præsidiarios, imposito illis ob rem bene

contra milites præsidiarii: (Præsidiarii) tamen cives prævalent,

& ad colloquium eos admittit Alex.

compescitque milites suos prædæ inhiantes.

ac post conditiones victis impositas,

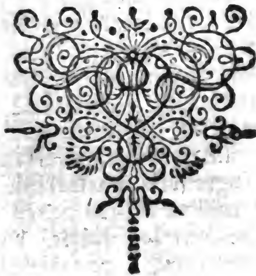
urbem intrat conspicato in die,

1586 bene geſtam Barbovio: prædâque omni ex manubiis ac ſpoliis Schenchianis per exercitum, pari expectatione & gaudio prælarge diſtributa. Ipſe prædarum loco unam ſibi ſepoſuit gloriam, quod prænobilem munitionem, omni bellico inſtrumento validam ſubegiſſet, minima ſuorum, minima temporis jactura, nempe intra dies paulo plures, quam quot inſumptis menſibus, gemini Brabantinorum Anglorumque exercitus, pro Carolo V. tunc undecenni Venlouam obſidentes expugnare nequiverant. Inde gratulatus eſt Regi Venlonenſem non ſimplicem unius loci victoriam, ſed ex ejus expugnatione urbis, quæ una demum reliqua ad amnem erat, ſubjectam Majeſtati ejus Moſam omnem, hoc eſt firmatam continenti velut mœnium ductu ac vallo Brabantiam, partamque regiis exercitibus ultra citraque commeantibus ſecuritatem. Poſt hæc commendata ſacrorum procuratione Ruremundæ Epiſcopo, in Ubios recuperando Noveſio, quò jampridem animus ferebatur, expeditionem feſtinavit.

ac lætis militibus in prædam Schinchianam inductis.

Poſtremo victoriam. (an. 1511.) & annexa victoriæ, Regi gratulatur.

(Wilem Lindanus)

DE

1586

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER OCTAVUS.

NOVESIUM, Agrippinensium urbem, quatuor horarum itinere infra Coloniam haud procul à Rheni ripa, multis olim Romanorum Batavorumque præliis, Claudio Civili Duce: & superioribus sæculis, longa improsperaque Caroli Audacis cum sexaginta bellatorum millibus obsidione nobilitatum, scriptores memorant. Hanc urbem Ernesto Bavaro, Imperii Septemviro Coloniensi obtemperantem, ante menses fermè tredecim, Meursæ Comes militari astu in potestatem redegerat. Nam quo die Divi Quirini festum solenni mercatu Novesii celebrabatur, multis suorum militum, mercatorum habitu in urbem inductis, ac certum ad tubæ signum, iis qui foris opperiebantur admonitis, portarum custodes aggressus est, civiumque paucis ad defensionem accinctis, urbem cepit: & quæstu non minore trecentis florenûm millibus direptam, in Truchsesianorum manus tradidit. Imposito ad ejus regimen valido cum præsidio, Hermanno Friderico Cloëto, adolescente impigro, ac præferoci. A quo, assiduis excursionibus, pagi circa omnes oppidaque, in primis Colonia ipsa usque adeò infesta habebantur, ut jam dominantibus per Agrippinensem provinciam Truchsesianis, vix tutò efferre urbe pedem auderent Colonienses. Et quamvis ad ea reprimenda Septemvir Ernestus, variis legationibus, Parmensem Principem obsecravisset, ut, quem, ipse regiis pridem copiis ejecto Truchsesio, expugna-

NOVESIANA expeditio.

Novesium bellis sæpe nobilitatum. (*Tac. lib 4. & 5. hist. Havraus in vita & alii.*)

cepit Meursius diripuitque. (*Alex. ad Reg. 25 Maij 1585.*) ac Truchsesianis addixit,

in Coloniensem agrum, ipsamque Coloniam assiduè populabundis.

1586 Ad hos reprimendos opem ab Alex. petit per legatos Ernestus:

gnataque Bonna, in Coloniensis præfecturæ, atque in Septemviratus gradu firmasset; nollet in præsentia imparem hostibus ex absentia regii auxilii ferocioribus, loco dejici; attamen Alexander, cui Antverpiana obsidione tunc implicito haud promptum erat, remittere in Coloniense bellum, quos inde milites devocaverat: sustentare Septemvirum spe secuturæ quamprimùm opis non omittebat. Sed interim nova Bavarus clade perterritus, ac spe aliunde destitutus, audito captam jam Antverpiam, ire ipse Bruxellas demum statuit, mutata veste, ac remoto aulicorum, clientumque comitatu: ne ea congressio palam hostibus foret; & servorum pompa petenti auxilium non conveniret. Sic ad Alexandrum improviso ingressus, actisque non sane in speciem gratiis, pro iis quæ ab illo beneficiis, vita propemodum ipsa carioribus, accepisset; denudavit ei rerum suarum statum eo jam redactum, ut nihil propius esset, quàm ut amissæ Coloniæ nuncio exanimaretur. *Nempe gliscere in dies hosti numerum, & audaciam: se ab utroque; ac postremo etiam à consilio deseri. Nam & ab regio exercitu videre se quam importuno tempore auxilium petat: & Guilielmum fratrem serio denunciasse, nolle in posterum ob Coloniensem præfecturam opes insumere, quas filiis, & Bavaria sua debeat. Itaque, quando non aliunde sibi consuleretur, satius ducere, Coloniensem principatum ultro deponere, quam ab hoste ea demum ditione spoliari. Dolere equidem se, quod prævideat, in eum locum facile sufficiendum non perinde Hispano Regi addictum, ac ipse domusque Bavarica profiteatur.*

mox ipse mutata veste illum adit,

statumque Ecclesiæ Coloniensis exponit in hunc modum.

(Bavariæ Dux)

Alexander & religionis & Regis causa permotus

Alexander etsi, quo ea pertinere Septemviri desperatio, intelligebat; quia tamen, præter Coloniensis Ecclesiæ, & Catholicæ Religionis causam, quam non dubie periclitari videbat; Regis intererat, hæreticos in ea potissimum parte non invalescere, ex qua occupato ad Novesium Rheno, navigationem ex Germania in Belgium interturbare, atque inde Geldriam, Brabantiamque percurrere infestis armis assidue possent; idcirco jam

jam ſtatuerat apud ſe, ad reſtinguendam hujuſce belli flammam Belgio proximam, quam primum poſſet, accurrere. Quare Septemvirum abunde conſolatus, omniaque ab Regis in illum benevolentia prælarge pollicitus, in ſe recepit, abſoluta, quum ſibi neceſſario aſſumenda erat, expeditione, continuo ſe, non ſuis modo militibus, ſed præſentia quoque ſua, Colonienſi bello conſultutum. Ita in ſpem erectum animatumque Principem perhonorificè ab ſe dimiſit, additis è Belgica nobilitate, qui hominem comitarentur ſub ignoti perſona notiſſimum. Nempe NULLA larva totum Principem tegit. immo SOLES etjam iſti quum deficiunt, tunc maxime ſpectatores habent. Haud multo poſt quam Septemvir adierat, Alexander non expectata, quam parabat in Gravienſes, expeditione, dum de Altapennio in Ubios præmittendo cogitat (uti poſtea præmiſit) feſtinatis litteris admonetur ab Hiſpano apud Cæſarem legato, Principes aliquot Germaniæ, Imperiique Septemviros hæreticarum partium, audito Colonienſis Archiepiſcopi cum Parmenſi Principe colloquio, queſtos eſſe apud Cæſarem, quod externa Principum auxilia exercituſque in urbes Imperii advocarentur: ideoque inter ſe conveniſſe, Noveſium novo præſidio firmare, partemque ſuorum militum auxiliaribus Hiſpanorum copiis, ſi quæ à Parmenſi advenirent, opponere. Et Noveſium quidem, inducto milite & commeatu, non modo adverſus obſidii metum valide communitum eſt: ſed etiam poſtea egreſſi inde præſidiarii, additique Truchſeſianarum partium copiis Agrippinenſem per agrum impune graſſantium, direptis incenſiſque, ſub oculos ingemiſcentis Coloniæ, pagis circiter quinquaginta, capta apud Bonnam munitione, ſollicitatoque ad ſeditionem ejus urbis præſidio; adeo Septemvirum Bonnæ conſidentem ſubito pavore conſternarunt, ut in Bavariam conferendi ſe, relicta in hoſtium manibus Colonienſi provincia, impetum ceperit. feciſſetque, niſi illum Vercellen-

1586

certam Erneſto opem pollicetur. (*Grævius & Valens*)

eumque honorifice dimittit.

(5 Jan. 1586. *Gulielm. de S. Clem.*) Reſcito hoc congreſſu Germani hæreticarum partium Principes cum Cæſare queruntur: & Noveſium milite atque annona communiunt. (*Nuys*)

Quin & egreſſi inde præſidiarii provinciam miſerè vexant.

Hinc & Erneſti conſternatio;

1586 (I. Franc. Bonhom.) & festinatum auxilium ab Alex. (Anton. Griman. Patric. Venetus) qui dilata solennitate accipiendi nuncii à Pont. missi,

cellensis Antistes, Pontificis nomine, à consilio dignitati ejus & Religioni perniciosissimo absterruisset, & spe certissimi à Parmensi Principe auxilii animasset. Nec Alexander, expugnatis jam Gravia, Venlonaque, ultra cunctatus est, adeò ut, quum per eos dies honorifica legatione à Pontifice Xysto V. Galerum, Gladiumque solenni ritu sacros, Grimanus Abbas attulisset, distulerit munus accipere, admonito rogatoque Grimano, ut paulum Ruremundæ supersederet, ne Novesianæ cursum expeditionis, magna Catholicæ Religionis necessitate susceptæ, cui curas ipse suas, operi jam accinctus, addixerat, qualicumque mora in præsens interrumperet: ea, duce Deo, feliciter absoluta, tunc magnificentius exponi donum posse, & digniorem fore se, qui illud acciperet.

Novesium properat. (1 Iul. ibidem via)

Igitur præmisso Vastio quingentis cum equitibus, ipse secundis castris, cum exercitu ac reliquis impedimentis, uno ante Novesium milliari substitit. copiisque lato in campo lustratis, assumptis secum paucis equitibus, Novesium usque præcucurrit. atque urbem contemplatus, quo castra loco poneret, & quam cuique Ducum attribueret castrorum partem, animo designavit.

NOVESII situs: (Rhenus) munitio à natura,

HABET Novesium à Rheno, præter mercium opulentiam, magnum sanè contra hostium injurias munimentum. Licet enim is aliquantum à mœnibus recesserit, tamen porrecto illuc bracchio urbem complectitur, & cum Erfta tenui amne circumvallat: effectaque in ejus conspectu insula, duobus insuper castellis aucta, partem urbis ceteroquin infirmiorem opportunè communit.

ab arte.

At oppositam huic partem per se haud invalidam, incredibili celeritate Cloetus Gubernator, reparatis mœnibus, propugnaculis, turribus, sedulus ubique ac laborum pertinax quotidie magis magisque firmabat, civium nullis ab opere exceptis, &, si qui abessent, indeprecabili pœna mulctatis. Nec minus urbi firmamentum aderat à præsidiariis mille circiter atque sexcentis, cum duobus equitum signis, plerisque

que

que veteranis ex Anglis Germanisque, præter cohortes manipulosque complures oppidanorum: quos & hæreseos Calvinianæ societas, & abejectis paulò ante catholicis metus, defendendæ urbi accuratius admovebat. denique & annonæ, comportatis illuc undique frumentis, & armorum telorumque, & aliorum ex usu longissimæ obsidionis tam multiplex aderat copia, ut profectò Novesium à quantacunque hostium vi securum videretur. Explorata hæc Alexandro, provisumque, castris in hunc modum circa urbem distributis. Quinque portis Novesium aditur. Adversus primam, quæ Rheno assidet, hispanicam Bobadillæ legionem opposuit. Ad Bobadillæ dextrum latus statuit Mondragoniam veterem, secundæ portæ, quæ Nederensis sive inferior appellatur, objectam. Adversus tertiam, locum capere Hispanicam Ioannis Aquilæ imperavit: sicut Italicas Camilli Capisucchi, & Gastonis Spinulæ adversus quartam propè Erftam amnem. Ac postremo Germanicam Manriquii, Wallonicam Boninguetti, & Burgundicam Varambonii è regione quintæ, quæ est ad alteram Rheni partem, collocavit. Inter hás verò, atque Italicas, quod spatii plurimum pateret, Germanicam Arembergii, & Wallonicas Licquii, Octaviique Mansfeldii, apud Erftæ ripam interjecit. At tormentorum sedem cum eorum præfecto Carolo Mansfeldio, post Aquilæ & Capisucchi terga constituit. ac retro post tormenta, locum continendi equitatus Vastio ejus Magistro assignavit. Ipse non procul à Germanicis Burgundicisque castris, in semiruto Vallisgratiæ cœnobio tetendit. Capto in hunc modum castrorum loco, aggeribusque aperiri ac duci ubique cœptis, cinctum obsidione Novesium videri poterat, si in insulam, quæ tractum urbis fluvio incumbentis defendebat, deportari milites, ejectisque inde præsidiariis, claudi, quod urbis supererat, potuisset. Ad hoc autem ipsum pertentandum, dum Alexander è Bonna opperitur à Septemviro Colo-

1586 à militum,

oppidanorumque conspiratione,

& ab annonæ telorumque copia.

Alexander circa urbem castra distribuit hoc ordine: (*Gnadenthall.*)

1586 Insulam urbi adjacentem Novesiani deferunt. (*Propert. Barce. Ingegnero*) in eam prius exploratam

Coloniensi navigia, queis milites illuc transmittat; audit præsidiarios adventu regii exercitus facile territos, desperata insulæ defensione, clam in urbem, intendentibus se tenebris, concessisse. Igitur eadem nocte, jusso Baroccio cimba insulam adire, locumque & castella explorare: quum is retulisset, insulam desertam prorsus à milite: atque è castellis, alterum quidem, quod urbi propinquum est, apertum ac pervium: alterum verò ad Rhenani brachii principium, integrum validumque; illico

Alexander immittit Hispanos centum;

Ioanni Ciacconio Hispano Centurioni mandat, ex Bobadillæ castris Rheno proximis, centum legionarios in insulam traducat, ac firmiore castello se teneat, dum plures illuc copiæ transmittantur. Is in insulam appulsus cum delecto manipulo, (cui etiam se Antonius Pacius ejusdem legionis Centurio cum paucis aliquot adjunxit) parte suorum in validiore castello relicta, dum in alterum tendit, quinquaginta circiter militibus co-

quos Novesiani in insulam reversi aggrediuntur,

mitatus, obviam repente habet magnam hostium manum, quæ in insulam, prospecta Hispanorum paucitate, silentio noctis redierat. Nec in ea quidem rerum iniquitate Ciacconius cedendum hosti ratus, pugnam capessit, animosius

& post acrem pugnem, (*Virtus*) vincunt.

enimvero quam consultius. Certavit hinc numerus, inde virtus, &, si conferantur utrinque cæsi, hæc plane vicit. Sed paucitas ad extremum citius absumitur. Cadit ante omnes Pacius, cæduntur Hispani propemodum omnes, capitur Ciacconius, capiuntur qui supererant omnino tredecim: abductique Novesium velut in triumpho, civitatem successu gestientem, spe non duraturæ obsidionis implevere. Alexander etsi jacturam, quam Centurioni imperia transgresso imputabat, ægre tulit: solatus tamen eam est, audito, munitionem alteram intactam ab hostibus relictam:

Sed Alexander aliis illuc missis insula potitur.

eosque ne sic quidem victores, in insula subsistere ausos esse. Itaque illuc aliis aliisque copiis, & ubi majores advenêre naves, etiam tormentis deportari jussis, festinavit in potestate insulam habere,

habere, quam expugnandæ urbi magnum utique momentum designabat. Neque prospere minus cecidit eruptio alia Novesianis. In aggerum atque accessuum operibus magna nationum certamine moliendis, omnium proximè se se urbi admoverat Italica legio Capisucchi. Ea porro vicinitas quantum oppugnatores juvabat ad impetenda validiùs certiusque mœnia, tantum ad erumpendum securius invitabat obsessos, quibus è via fossæ cooperta prodeuntibus, minus itineris conficiendum erat in hostium conspectu. Hinc Cloëtus Gubernator, ac trecenti ex audacioribus; galea, parmulaque, ac stricto armati gladio, ex arcana imis in mœnibus portula clàm egressi, per adversum fossæ marginem inobservabiles, in planitie subitò existunt, atque in Italorum stationem improvisi erumpunt. Adstabat hic ante operas cum militum globo Iulius Cæsar Grimaldus, nobilis strenuusque Centurio. Hunc se intrepidè opponentem circumstant, ac pugnantem hortantemque socios multis vulneribus confodiunt: reliquos, post brevem cruentamque pugnam partim cædunt, partim in fugam conjiciunt. Quin ausi in castra insequi fugientes, jam contubernia adoriebantur; secutique illos fabri fossoresque, appropinquationum opera subruebant. Quum illuc procurrens legionis Instructor, aliique, increpito per iram & minas cæco suorum metu, in aggressores ferociter insiliunt, eosque terga è vestigio vertentes tanta ulciscendi cupidine ad portam usque civitatis insequuntur, ut, licet è mœnibus crebra crepitanteque super arma plumbi grandine peterentur, haud tamen vel Capisucchi, qui supervenerat, imperio à cædendo, fugandoque abstrahi possent: pluresque interea caderent, dum vincebant, quàm cecidissent eorum commilitones, dum vincebantur. Quanquam tumultus, quàm cædes, major fuit: desideratis, & quidem ex utraque parte, non ultra nonaginta, plerisque tamen è regia.

1586 (*Apprecci*)

(*21 Iul.*) In stationem legionis Italicæ erumpunt ex urbe præsidiarii,

(*Contrascarpa Genuen.*) cædunt,

ac fugant.

(*Apprecci*) Reprimuntur, (*Sylv. Piccolominaeus*)

atque in urbem mira ferocitate fugantur:

HÆC autem Novesianorum confidentia, hostem

1586 stem nacta, quem qui læderet, stimulabat, maturavit oppugnationem: quam Alexander, inspectis ante operibus suorum jam fossæ undique accedentium: & circumlustratis æstimatisque urbis mœnibus, quæ situ & opere firma, quæ vetustate fluxa, bipartito distribuit: alteram contra Rhenanam portam, alteram contra huic proximam Nederensem. Hanc è Mondragoniis castris, tormentis decem oppugnari jussit, quatuor additis ante castra Bobadillæ, quibus lorica à Nederensi ad Rhenanam usque impeteretur. Eam verò murorum partem, quam ante insulam amnis alluit, ac pro vallo est urbi; erecto in insulæ ripa decem tormentorum suggestu, ac statutis quatuor similibus machinis huic suggestui proximis, turrim cubitumque muri juxta Rhenanam quati voluit. Postremò utramque oppugnationem inter Hispanos, Italosque partitus, illis Rhenanam, his Nederensem attribuit, ideoque Mondragoniani partim transire in Bobadillæ castra, partim in insulam transmittere, Itali in Mondragonii munimenta succedere jussi sunt: reliquis nationibus ad hos, aut ad illos, uti res & imperium vocaverit, accessuris. Verùm antequam oppugnationem aggrederetur, placuit Alexandro, Bavaroque Septemviro, qui tunc venerat in castra cum cohortibus aliquot Germanorum, per tubicinem explorare animos obsessorum, vellent ne urbem Principi suo dedere, an belli eventum experiri. Illi sex horarum induciis ad consultationem petitis, iisdemque protractis, misso illinc Peuchuero Centurione, hinc Tassio, cum Billæo Ernesti consiliario; negant, sibi quidquam esse cum Bavaro: ideoque si Billæus facesseret, sibi cum Parmensi facilius conventurum. Advenerat illuc ex Italorum statione Parmensis: conditionibusque longè quam ipsi sperare debuerant mollioribus, finem colloquio imponere conabatur: haud nescius, MAGNUM temporis reique compendium plerumque fieri, si cum Principe transigant disceptantes. Dum hæc agitantur, è mœnibus

Oppugnationem urbis bitariam distribuit Alex.

Sed ante per tubicinem deditionem exposcit ab obsessis.

Illi aliquot horarum inducias petunt ad consultationem. (Felix. Peuch) Obtinent. De conditionibus agitur. Intervenit ipse Alexander.

nibus in Hispanorum castra explodi cœptum est. Mirari primùm Hispani, inter inducias à Novesianis hæc fieri: tum irati pluribus in urbem emissionibus & ipsi injuriam retorquere. gliscebatque utrinque pilarum certamen: quum Novesiani, occasione, quam fortè aucupabantur, inventa, in Alexandrum ipsum, comitesque ante portam Nederensem consultantes, directis sclopis vim magnam letalium repentè glandium effundunt. Mira profectò res, quæque non absq; ope Divinæ dexteræ ab insontium capite ictus perfidorum depellentis, evenerit. Nec Alexandro, nec comitum cuiquam ea plumbi tempestas noxæ fuit. Et comites quidem ad hujusmodi fragorem sibilumq; transvolantium pilarum, alios aliò fuga sparsim abripuit, Alexander omnium postremus, incessu gradario, ac minaci vultu identidem mœnia respectans, salva majestate recessit in castra, liberarios Dei patrocinium agnoscens, atque adorans: simul de proditorum scelere non prętermittendo tacitus secum statuens. Interim dissimulata ira, inhibitisque protinus suorum emissionibus, præsertim quòd jam tormentis majoribus agi ex Italorum suggestu cœperat; tubicinem ad repetendum colloquium in urbem remittit: jusso tamen Tassio de Gubernatoris dolo conqueri, quòd cessatione armorũ petita pactaq;, exerceri hostilia contra publicam fidem aut imperaverit, aut permiserit. Quumque Novesiani paucorum id facinus affirmarent: certè Gubernatorem à culpa eximerent, qui tunc altissimè obdormiret, excepta est cum risu responsio: quasi verò persuaderi cuiquam posset, dum de urbis deditione ageretur, Gubernatorem ejus, juvenem ubique pervigilem irrequietumque, decretoriam illam horam somno transmisisse. Nec ideo de conditionibus ultrò citroque agitari desitum est. Sed frustrà colloquium extrahebatur. nimirum animos sumpserant Novesiani, sedulitatem illam Parmensis, etiam post acceptam injuriam, concordiam exposcentis vitium

1586 Interim è mœnibus in hispanorum castra explodi cœptum est: mox ipsum Alex. & socios. divina manu mirè eos protegẽte: Dissimulat tamen iram in perfidos Alexander: solum mittit qui de violata publica fide obsessos objurget. Illorum ad hæc respõsio cum risu excipitur. Reditur nihilominus ad colloquium.

1586 rium imbecillitatem interpretantes: eoque contemptim, & quasi per lasciviam ad extremum respondent, Non esse, quòd Parmensis de urbe, quæ nihil ad Hispanum Regem pertineat, anxiè laboraret. illam Cæsarei juris esse: ideòque non posse à se, inconsulto Cæsare, quidquam statui: ad eum autem consulendum octo minimùm diebus laxari tempus deliberationi oportere. Alexander illudi regiis viribus satis jam expertus, quoniam nox appetebat, urbis aggressioné indicit in sequentem diem, quem Apostolo Hispaniæ tutelari sacrum, justis Hispanorum armis faustū ominabatur. Et noctem quidem illam quantum in castris inter ignium ac tormentorum hilaria, militari cultu Hispani celebrarunt: tantum in urbe, combustis in medio foro duobus è captivis hispanis, truci illa victimarum immolatione litantes Hispanorum Sanctorumque odio, Calviniani peregerunt: ignari quam magnum, ac luctuosum universæ urbi ex iis hostiarum cineribus, uno post die, suboriturum esset incendium.

Quod obsessi variè eludunt.

Ergo Alex. aggressionem indici in sequentem diem, S. Jacobo dicatum. (25. Iul.) cujus noctem Hispani quidem religiosè ac militariter: Novesiani verò impiè & barbarè transegerunt.

PRIMA statim luce, è duobus locis, ac præsertim ex insula, muralibus tormentis omninò triginta, vi summa everberari urbs cœpit: perseveratumque eadem contentione ad horas fermè novem. donec quatefactis ab Hispanorum quidem oppugnatione, turris fronte, muriq; cubito ad Rhenum: ab Italis autem magna loricæ parte circum Nederensem portam: compertoque ex iis, quæ hinc Aybarnes Instructor, inde Centurio Barlotta, spectatum missi, referebant, facilem per ruinas jam editas ascẽsum fore. Alexandri jussu, conclamatoque militariter Divi Iacobi nomine, utrobique in muros itum est. Et Itali quidem Nederensem munitionem, pulsis repetita aggressione defensoribus, strenuè subiere. primusque, qui conscenso, inter plumbeæ grandinis nimbū, intrepidè propugnaculo, victoriam inclamavit, Cæsar Guidiccionius, eques Hierosolymitanus, fuit: eodem planè tempore, quo fortiter expugnata ab Hispanis Rhenana turri, in ejus apparuit

Quatitur urbs mane:

Aperitur:

exploratur ascensus ex ruinis. (Petr. Aybar. hisp. Claud. Barlot. Wallon.)

Ascendunt hinc Itali. qui primus inter eos?

(Cæs. Guid. Lucensis).

1586

paruit culmine regium vexillum, quod illuc Alphonsus de Mesa Gaditanus, gestans altera manu scalas, altera signum, incredibili audacia primus intulerat. Et licet uter istorum murum inscenderit prior, disceptatum sit, digni tamen ambo, quos muralis coronæ honestamentum promeritos fuisse pronunciaverit post urbem captam Alexander: Scipionem, credo, secutus, qui olim Q. Trebellium, & Sex. Digitium, hujusmodi sibi decus in magno militum studio deposcentes, tanquam pariter dignos muralibus ornamentis declaravit, induitque: sic ipse suorum ambos, diversa præsertim in parte ceteris antegressos, virtute pares habuit: Hispanumque gemmea spira pileo detracta, Lucensem aurea spica, quam insigni cum gemma plumæ loco, pileo gestaverat, pro murali coronamento donavit. Hac autem murorum parte potitis utrobique Farnesianis prima cura fuit, submissis lignorum fascibus, oppletisque cæspite & gleba corbibus sacculisque, sese raptim pro præsenti copia communire adversus hostem ex alteris mœnibus (nam gemino mœnium ambitu vallatur urbs) strenuè propugnantem. Mox aucti campestribus aliquot tormentis, quæ illuc attolli jussit Alexander, infestis adeò libratisque ex alto emissionibus fatigabant apertos vulneri defensores, ut & eos à consilio, quod inierant, invadendæ amissæ turris averterint, anxios videlicet defendendæ interioris urbis: & Hispani ad prætentandum ultra aditum, aggrediendamque oppositam ei, quam tenebant, portam accinxerint se se. Sed vetuit Alexander, quòd ingruentibus jam tenebris transmittere fossam, quæ inter utrumque murum intercedebat, anceps atque intutum foret. Satius habuit, consisterent in iis, quas occupaverant, ac munierant turris portæque stationibus, & mora unius noctis, diem victoriæ suæ testem expectarent. Sed rarò alias tumultuosius traducta nox est. Plena erant utraque mœnia propugnatoribus: quorum mutuum aspe-

Inde Hispani, qui inter hos primus?

Inter utrumque litem componit Alexander. (*Liv. lib. 26. & Plut. in vit.*) *Scipionis exemplo,* (*Alexand.*) *& utrumque donis æquat.*

Captam mœnium partem muniunt Farnesiani contra interiora mœnia.

1586 aspectum subtrahebant tenebræ, nisi quantum brevis fulgor intermicantium ex tormentis ignium, ac relucentes tractim faces transvolantium telorum, hostem aperiebant, ac secuturo mox ictui designabant. Inde strenuis ignavisque par audacia: quòd æquè in incertum pilas, & saxa, & missilem ignem, & cæca utrinque vulnera jacularentur. Postremò ausi circiter quadringéti, pluteis & cratibus tecti, Cloëto duce, per obscurum noctis in fossam clàm erumpere, ad Rhenanam turrim, (unde timebatur urbi pernicies) prævio fossore subruendam; perniciem sibi & urbi propius accersivere. Namque malleolis, qui accensi spargebantur, detecti, subito jactu lapidum, ipsaque turri in subjectos magnam partem impulsa, multi miserum in modum obtriti: non pauci letalibus globis ignem attemperatè ferétibus perculsi lacerique postremò erumpentibus eodem Hispanis, concertaque cominus pugna, omnes propemodùm internecione deleti sunt Cloëto à paucis suorum, succiso femore, in urbé rapto. Nec dies lætior, quàm nox fuit, ostensa obsessorum strage in referta cadaveribus fossá, & tormentorũ tonitru interiores muros impetentium audire statim cœpto. Iamque aderant delectæ accinctęque ad aggressionem cohortes, tanta in excidium urbis indignatione ferociaq;, quantam nõ ita sæpè in aliorum annalibus quisquam animadverterit. Impellebat ad ultionem militis discrimen Imperatoris sui, contra induciarũ fidem pilis paulò antè hostiliter appetiti: tangebat præ aliis Hispanos audita suorum, in media urbe, crudelis exustio: omnes accendebat spes manubiarum prædarumque, quarum, super opulentiam mercatorum, constabat receptaculum esse Novesium. Nec ipsi se jam cives militesq;, pares defendendæ urbi sentiebãt, labefactatis ad Rhenum mœnibus, Gubernatore decumbente, amissis præcipuis defensorum. Et quamquam non deerant, qui lęsam Principis patientiam, & irritatam hostium ultionem animo reputantes: eoque certi,

Ex utrisq; mœnibus atrox & cæca per tenebras pugna.

Erumpunt in fossam præsidiarii ad subruendam hispanorum turrim.

Sed supernè missilibus obteruntur,

Mox eodem descendentibus hispanis trucidantur.

Mane ad aggressionem accinguntur cohortes.

aviditate furoreque, incredibili.

causæ irarum.
Sed cives antevertunt.

certi, ex se peti supplicium non victoriam, desperata honestæ deditionis securitate, satius ducebant, militum more pugnando, quàm pecorum instar, jugulum præbendo, cadere; repressa tamē horum desperatione, ad hostilem aggressionem maturè sistendam, communi nomine Centurionem Ristaldum, signiferumq; Gaudentium festinatò præmittunt, à Parmensi Principe super deditione colloquium postulantes. Sed rejecti ferociter ab Hispanis, negãtibus ad Parmensem Principem patere aditũ, jussi sunt renunciare Cloëto Gubernatori, nuper in suorum fœda proditione dormienti, *Intempestivè illum experrectum esse: & nunc dormire Parmensem Principem.* Quumq; aliis ad Nederensem portam à Cloëtõ venientibus, deditionemq; se offerre clamitantibus, idem truci cum risu ex composito responderetur ab Italis: (quippè per castra convenerat, ea dormientis Parmensis Principis velut militari tessera, somno Gubernatoris illudere) compertum habeo, Silvium Piccolomineum pro Novesianis Alexandrum adiisse, illosque paratos ejus clementiæ urbem dedere affirmasse & Alexandrum, qui urbem à ruina sartam tectamque Septemviro tradere avebat, & ipse frumenti vinique copia illic abundè collecta usurum se sperabat, jussisse adduci ad se Novesiorum legatos, simulque admoneri advocarique Septemvirum, ut eo præsente deditio transigeretur. Quum re animadversa, Hispani Italique, enimvero ira succensi, tã insignem perfidiam, contemptumq; hominum ac Divorum, Civitati calvinianarũ partium receptrici, impunè fore: & (quod multos angebat magis) tam certa opulentæ victoriæ præmia sibi è manibus eripi; nihil colloquiũ morati, nec aliò quã furoris sui ductu, Hispani primùm per Rhenanam portam, superato aggere, quem portæ objecerant defensores: tũm Itali per Nederensem ruinam proniore aditu, in urbem penetrant: obvios quosque, nullo ætatis sexusve discrimine, implacabiliter obtruncant: quantumq; conglobati

1586

ac mittunt ad Alex. pro deditione.

Rejiciunt illos hispani, illuduntque.

Idem aliis legatis respondetur ab Italis truci cum risu:

Alexander tamen admittere illos statuit ob has causas.

Sed milites non expectato colloquio.

Hispani primùm ex una parte: mox Itali ex altera in urbem penetrant:

1586

bati alicubi cives præsidiariis immisti, armorum objectu nitebantur furentium impetum cohibere, tantum una Itali Hispanique, conjunctis jam agminibus, ceu duorum torrẽtium auctu, ruptis aggeribus violentius ferebantur. Iamque desertis per urbem stationibus, ubique fuga, & par fugientium cædes: ac præter imbelles pueros, atque mulieres, (turbam sævientibus paratam, nisi illam primarii quique ordinum ductores, Alexandri jussu, sacras in ædes compulissent,) ceterùm nõ aliud per vias ac fora, quam strata humi cæsorum corpora visebantur. Nec melior eorum conditio, qui se rapidè è mœnibus demittentes, partim à Vastii equitatu, qui urbem corona cinxerat: partim ab iis, qui per castra mœnibus objecta stationem agebant, passim interficiebantur. At Gubernator Cloëtus, cujus maximè supplicium tanquam subditi ac rebellis, exposcebat Septemvir ab Alexandro: præterquam quòd violator humani juris, & proscriptus à Cæsare habebatur; necari, festinato ad eum Cẽturione, jussus est. Ad quem lecto jacentem misso Societatis Iesu sacerdote, cujus opera in eo saltem mortis articulo à secunda se morte præriperet, quum is nihil sani admitteret ad animum: imò ad sopiendum rationis usum, mortisque sensum, ingens vini poculum exhausisset, linteo ad collum injecto strangulatus, atq; è fenestra, quo militibus mortem ejus minaciter efflagitantibus palàm esset, una cum Calviniano ministro, aliisq; nonnullis, suspensus est. At Cloëti uxorem, licet speciem ejus eximiam Alexandro mirè commẽdassent, ipse tamẽ in conspectum non admissam, cum sorore puellisque, addito honesto comitatu dimisit. hac quoque continentiæ laude, ipso quem admirabatur, Scipione non minor. Siquidẽ ille oblatam inter captivas excellentis formæ virginem sponso intactam reddidit: Alexander collaudatę pulchritudinis captivã ne oculis quidem contingere, nec ullã ex ea voluptatẽ prælibare sustinuit: Macedoni Alexandro similior, qui

Darii

conjunctique cæde omnia complent:

Eadem sorte ex urbe fugientes interficiuntur:

& Gubernator omnium votis expeditus ad mortem,

strangulatus è fenestra suspenditur.

Quid de ejus conjuge? (V. Liv. lib. 26. Valer. Max. l. 4 c. 3. & alii) Alexandri circa eam continentia. (Appian. apud A. Gell. l. 6. c. 8.)

Darii uxorem captivarum longè pulcherrimam 1586
spectari ab se passus non est. Atq; adeò veterem (A.Gell. ibidem)
ac declamatorum examinatam trutina quæstionem, Continentiorne Romanus fuerit, perductã (Alexander.)
ad se virginem inviolatam remittendo, an Macedo regiam conjugem ad se perduci vetando, Farnesius hoc suo non levis sanè momenti calculo cognomini Regi adjudicavit. Trecenti adhuc armati supererant, modicæ miseræque reliquiæ duorum ferè millium præsidiariorum. Hi munitã in turrim confugerant portæ cohærentem contra Burgundorum stativa. nec ibi satis tuti, missis qui deditionem offerrent, quum nõ audirentur, inde egressi, abjectisque armis ante victorum pedes, eorum se clementiæ commisere. Nec ideò mitigatâ efferatorum militum irâ: ipsoque Altapennio tueri supplices frustra conato, ad unũ omnes contrucidati sũt. Quin etiã reperio in Alexandri ad Regẽ litteris, eò progressam militum audaciam, sanè præter morem modumque, ut quum non nulli ex belli Proceribus, & Coloniensis ipse Septemvir, subducere quosdam ex ea carnificina voluissent, accurrẽtes illuc milites & quidem gregarii, ac semilixæ, nullo disciplinæ respectu, nulla Ducum reverentia, in eorum propemodùm manibus miseros confoderint. Adeò sanguinis rabies efferaverat animos, ut sisti nequirent à cęde, quamdiù qui cædi possent, superessent. Id verò ubi assecuti videbantur, inducta in urbẽ solitudine, tunc ad prædas ac spolia quaquaversùm discurrere, in tecta penetrare, ac ne, uti sit, certamẽ ipsos inter prædatores existeret, manipulatim per celebriores vias distributi, alii præ foribus domorum stationem agere, alii in conclavia interim irrumpere, arcana quæque rimari, quidquid uspiam aut auri argentique, aut gemmarum, aut vestium esset, diripere, sarcinariis calonibus imponere, cum stationariis, constante inter prædatores fide, partitò dividere. Crescebatque numerus, tanquam audito classico, ad prædas accurrentium. Nam reliquus

Præsidiarii, qui supererant. deditionẽ offerunt, & clementiam implorant. sed trucidantur omnes: (4. Aug.) nullo Ducum protegentium respectu. Urbs diripitur:

1586 exercitus, animadverso captum à sociis Novesium, magno omnium impetu hinc admotis scalis, inde portis effractis, aliundè ex insula, festinata trajectione, certatim in urbem effundebantur; quum subitum urbis incendium avertit illuc festinantium prædatorum curas.

Sed ignis prædatores inhibet.

INCENDIUM Novesianum.

COEPIT ea pestis ab regione ad Rhenum versa: ventoque immodicè perfurente, atque igneos sparsim globos in diversa ejaculante, repentè corripuit magnam urbis partem, obnoxiis igni domibus intrinsecus ligno plerunque convestitis. Accessit & nox, malorum additamentum. quippè exitialis flammarum crepitantium fulgor, tectorum decidentium fragor, &, super omnia, miserorum aspectus, velut feralium umbrarum tota urbe volitantium, atq; à debaccãte igne in prædabundum militem incidentium, horrorem profectò terroremq; vel ipsi armatorum implacabili sævitiæ incutiebant. Sed nulla, quàm mulierũ miserabilior facies: quarum alias templis quamvis abditas scrutator ignis invadebat. aliæ templorum ruinam fugitantes, parvorum liberûm mora implicitæ, à sequaci ubique flamma circumveniebantur. Iamque ignis pleramq; urbem rapiditate incredibili pervagatus, eadem violentia consumptis exæquatisq; humi publicis privatisq; ædificiis, inania locorum spatia patefecerat. Nec ideò residebat pervicax malum. vixque de quatuor Novesii partibus, tribus incendio laceris, aut solo tenus depositis, una supererat. Quam tamen partem peculiari Cælitum ope voracibus flammis superstitẽ fuisse creditum est. Siquidem ea in domo, ad quam ignis, cetera populatus, primùm substitit, repertum est Sancti viri corpus, quod pridem hæreticorum impietati subtractum catholicus civis apud se religiosè conservabat. intellectumque est, inde finem incendio factum: illustrique documento venerabundi elementi, monstratum esse Sanctorum cultum, in ea præsertim urbe, cujus excidium à sacrarum violatione reliquiarum provenisse,

quam magnum fuerit.

Sistitur non sine miraculi specie:

venisse, multis non inconsideratè persuasum est. 1586
Licet enim Novesianum incendium, cujus causam plerique ignotam habuere, Farnesius ad Regem scribens non negat fortuitò quidem potuisse contingere, sumpto à munitione principio, in quam multum bituminis, picis, ac sulphurei pulveris ad ejaculandos ignes, congresserant hostes. Nec absimile vero esse, natum ea ratione incendium, à militibus ipsis serò urbem ingressis adjutum fuisse, invidiâ, ne præda, cujus se expertes videbant, Hispani, Italique soli fruerentur. Immò licet idem affirmet, multò certiùs compertum, ejus authores incendii non nisi Novesianos extitisse: idque Gubernatoris uxorem inficiatam non esse. eòque spectasse & cuniculos furnulosque per urbem dispositos, & bellicum pulverem sparsim multis in domibus proseminatum, & obstructa puteorum ora, situlasque hauriẽdis aquis subtractas; nempè ut perditis rebus, idem incendium victam urbem victoresq; juxtà involveret: aut certè solitudine Novesii facta, nõ plus urbis possideret hostis, quam civis amitteret. Addit tamen ad hæc Alexander, considetanti sibi laborem industriamq;, quam in extinguendo tectorum incendio & ipse adhibendam curavit, ne re præsertim frumentaria privaretur: & certatim adhibuere milites hispani aliique, quorum intererat, prædas nõ corrumpi. præterea reputãti animo insolitam militum rabiem in hostem insatiabiliter adeò sævientium, ut eos neque Ducum imperia reprimerent, neque ex captivis lucrum tangeret, neque ulla recordatio humanę conditionis inflecteret; profectò videri, hujusmodi ultionem, militarem modum supergressam, altiùs neque referendam esse: agnoscendamque occultam in eo excidio Divini Numinis manum, unde factum sit, ut, quâ in urbe paucis antè mensibus, Divi Quirini corpus, exterarum quoq; gentium peregrinationibus celebre, barbaro Calvinianorum tripudio combustum erat; ea demum urbs, Deo Sanctorum injurias ulci-

Causa incendii, quod casu videtur excitatum, & auditum à militum invidia;

Potius Novesiani ipsi authores ejus fuere,

Sed Alexander in eo incendio (redimendis.) occultam Dei manum ulciscentis Sanctorum reliquias agnoscit.

1586 ulciſcente, incendio inexpiabili plecteretur. In hunc modũ diſſeruit, ſcriptâ ad Regem epiſtolâ, Alexander, gratulatus ad extremum ejus Majeſtati victoriâ tanto majori gloriæ Regio nomini apud omnes futuram, quanto non ad fines privati imperii dilatandos, ſed ad catholicæ Religionis dignitatem aſſerendam, tuendumque Sedis Apoſtolicæ judicium adverſus exauthoratum Eccleſiæ Colonienſis Antiſtitem, ea expeditio, poſthabito inter hæc Belgio, ſuſcepta eſſet. Atq; ita deſit memorabili fine Noveſium. Vna dies urbem vidit florentem, hoſtiumque contemptricem: altera cædibus, ruiniſq; conſumptam ſuis, ac propè nullam vidit. Quamquam non pòſt multò, loci opportunitate, & prædiorum amore frequentiam revocante, priſtinæ celebritati magnam partem reddita eſt. Cæſorum in ea numerus haud certò iniri potuit. Ex præſidiariis duobus ferè millibus, ſuperfuiſſe neminem: ex civibus duo circiter millia, quâ ferro, quâ flamma occubuiſſe fama tenuit. Alexander ex his non niſi mille & quingentos ad Regem ſcripſit. At militum præda, Italorum præſertim Hiſpanorumque, non magna viſa eſt, quia maximam ſperaverant. & verò maximam ceperant, ſi non eam partiri cum igne, & ipſo prædabundo coacti fuiſſent. Alexandro autem (id quod ei ſpoliorum loco erat) gloriæ datum reperio etiam carminibus poëtarum, quod quam urbem undecim mẽſium obſidione fruſtra tentaverat cum potentiſſimo multarum nationum exercitu Burgundiæ Dux, eam ipſe quatuor intra dies à poſitis caſtris, expugnaſſet.

Et victoriam peculiari ratione glorioſam Regi gratulatur.

Urbs conſumpta

reparatur.

Cæſorum numerus: (4. aug.)

Militum præda:

Et gloria Alexandri ex celeritate victoriæ. (Carolus Audax 1457)

INTER hæc porro plaudentium gaudia, legationeſque Principum, victoriam Parmenſi gratulantium, opportunum illi duxit, dilatam Pontificiorum munerum ceremoniam, non Coloniæ, ut Septemvir optabat, ſed in Noveſianis caſtris, inque ipſo, quod tetenderat apud munitionem Vallis Gratiæ tabernaculo, militariter celebrare: ut, ubi catholicam Religionem defendiſſet

DONA Pontificia gladium, & galerum,

(Gnidenthilli)

issent, ibi ejusdem titulum Defensoris indueret. 1586.
l vero quoniam gratum militibus, quasi lętissi- magno apparatu,
ma quæq; cum eis communia Imperator habe-
et, mirum profectò, quantâ eorum lætitiâ, ap- (1. Aug.)
aratuq; peractum sit. Kalendis Sextilibus uni-
ersus exercitus, fulgentibus armis, provolanti-
usque signis, in legiones turmasque militari
ompa distributus, campos vallesque circa Ale-
andri Prætorium latè contexit. In Prætorii sa- accipit
ello Tribuni, primariique Ordinum ductores, Alexander.
uinq; à Pontifice, à Cæsare, ab aliis Principibus
ivitatibusque legati aderant; propiùs adstitere.
pse inter Ernestum Bavarum Septemvirum Co- (I. Franc.
oniensem, & Ioannem Cliviæ Iuliæque Ducem Bonhomius
nedius, post adoratum munerum maximum è Secretus)
ælo missum Christi Domini Corpus, sumptum- Xysti cubi-
ue è Vercellensis Episcopi manu sacris operati; cularius)
gladium gemmeo capulo, gemmeaque vagina
adiantem: & Galerum è villoso serico, margari-
isque contextum, Xysti Pontificis dona, ab ejus
ulico Grimano Abbate, patricio Veneto, mag-
ificè juxta, ac reverenter accepit. Addidit mu- Nuncio
eribus gratiam, qua erat eloquentia, Vercellen- Apostolicô
is, exposito veterum Romanorum Pontificum vim mune-
nstituto, ea dona in Natalis Domini nocte con- rum com-
ecrandi, catholicosq; ad Principes, uti defenso- mendante,
es Ecclesiæ transmittendi. precatus ad extremũ
Xysti nomine, Divinam clementiam, ut illo ca- cum bonis
pitis tegumento, ceu galeâ salutis, Parmensem precationi-
psum, regiumque exercitum communiret: ac bus.
victricem ejus dexteram telo illo, velut Gedeonis
gladio, in hostes religionis armaret, toto interim
exercitu, lætis tormentorum tonitruis, variisq;
secuta in nocte ludorum equestrium decursioni- Ad lætitiæ
bus applaudente. Cumulavit militum lætitiam complementum,
honos & Marchioni Vastio, & Ciamplittæ Co- duo equites
miti habitus, Regis nomine, ab Alexandro: quo- aurei velle-
rum alterum sua ipse manũ torque aurei velleris ris creantur
ornavit, alteri ejusdem ordinis insigne in Bur- (Vastius
gundiam, ne is præfecturam suam desereret, ul- Ciampl.)
trò misit.

1586 AD BERCHÆ obsidionem (Rhimberch) invitatur Alexander, (Alexander) qui capit ante Meursam, & alia. Tum Bercam movet recēti præsidio munitam. (Thomas Morg.) Sed tristi nuncio in Belgium vocatur: Consultat. Non eundem aliqui censent: Plures affirmant, (capta à Mauritio 20. Jul.) Ij se temperamento, utitur:

REBUS in hunc modum absolutis, inductoq; Ernesto Septemviro in Novesii, quod igni superfuerat possessioné; quoniam ex universa Coloniensi ditione, Berca tantummodò, atque aliquot minora oppida Truchsesianæ factionis reliqua erant, ea ut regii exercitus opportunitate subjiceret Ernestus, multis à Farnesio rationibus impetravit. Is itaque Novesio movens, per viam primò Meursam, ejusque arcem, quam pro Adolpho Comite, ejus Vicarius cum centum ac viginti præsidiariis obtinebat: dein Alpense castrum, totidem ferè defensoribus munitum: tum quæcumque erant ultra citraque Bercam arces oppidaque, in potestatem suam redigit, ac præsidiariis ubique impositis, Bercam ipsam ad Rhenum sitam, quam ideo Reinbercam vocant, copias ducit. Intraverát illam Schenchius, & Morganus: auditoque Novesii fine, præsidium ad duo peditum millia, & quingentos equites auxerant, atq; ad sollicitandum cum exercitu Leicestrium confestim miserant. Igitur antevertens Alexander, dispositis castris, obsidione oppidum cingebat. quum festinatis nunciis audit, post captam Axelá in Flandria, periclitari Alostum, omnemque VVasiensem tractum: ac præterea ingentes Anglorum copias obsidendæ Zutphaniæ admoveri. Distraxere in partes animum ejus hæc audita: advocatoque belli consilio, censuere alii. Quando illic prompto cum exercitu in armis essent, insistendum omninò cœptis: neque permittendum, ut relicto oppido demum uno, ex quo omnis Agrippinensium provincia divexari posset, irriti labores, quos ad eam diem susceperant, redderentur. Plures verò negabát, sapientis esse, aliena propriis anteferre. instabatque Tassius Zutphaniæ Præfectus, ac discrimen urbis, ne forte, si desereretur ab Hispanis, Hispanos ipsa desereret, anxiè repræsentabat. Alexander ita rem temperandam existimavit, ut & Berchæ obsidionem, quam longam verebatur, contraheret, ne opem Belgio serus afferret: & repressis

Ber-

Berchensium excursionibus, impacatã Coloniæ provinciã non relinqueret. Est in conspectu Berchæ, medio in amne insula: quam inter & oppidum, bellicę aliquot naves, & in insula statio militaris, ne aditus obsessuris per Rhenum pateat, excubare solent. Huc ante omnia animũ appulit Alexander. Et quoniam sub eos dies in castra venerat Franciscus Verdugus Frisię Gubernator ab ipso evocatus, & Federicus è Saxoniæ Ducibus à Coloniensi submissus cum sexcentis armatis, & majoribus aliquot navigiis, horũ opportunitate usus, milites legit omninò mille ex omni natione bello spectatos, traditq; Verdugo in insulam ducendos. Appulsi, congressique cum præsidiariis, pugnam simul & fugam inferunt, atque in naves compulsos, continenti pilarum emissione, Bercam usq; prosequuntur. Tum, ut jussi erant, utq; materies, continuata trajectione, subministrabatur, in inferiore insulæ parte castellum raptim excitant, quod deinde transmissis aliquot tormentis, additoq; Germanorum præsidio, firmatum est. Nec minus eodẽ tempore Alexander geminis munitionibus, qua parte Berca campos aspicit, ædificatis, ac militariter instructis, tribus veluti habenis Berchensium licentiam excurrendi, ab aquis, atque à terra, ita constrinxit frenavitque, ut quum inde castra movit, Berchæ obsidionem potius laxasse, quàm solvisse visus sit.

1586

In Insulam Berchæ oppositam armatos immittit, (Elector) qui illam expugnant, & castellum in ea excitant.

Idem geminis in continenti munitionibus facit Alexander, urbe ferè obsessa.

SED ANTE hæc Comes Leicestrius fœderati Belgii Gubernator, ira dedecoreque accensus ob Graviam, ac Venlonam sub oculis expugnatas, novo delectu, instante Ordinum senatu, pecuniamque submittente, exercitum auxerat, certus occurrere Parmensi, (ut tunc inaudierat) Novesium obsessuro, aut obsidentem in castris invadere. Simul oblata spe rei benè gerendæ per VVasiensem Flandriæ tractũ, illuc cum tribus armatorum millibus, Mauritium Comitẽ Nassavium immittit, addito Philippo Sidnæo sororis filio Flissingæ Gubernatore. Mauritius Axelam oppidum Halostani Comitatus, noctu profectus muro

Leicestrii & fœderatorum progressus.

Ille rei nescium Novesio succurrere decernit.

Mauritius Axelam capit,

1586 ro per tenebras transcenso à loci peritis, minima suorum clade oppidum capit. victoria eo memorabilis, quòd Mauritio, tanto dein Imperatori tunc primùm in aciem prodeunti, militare initiamentum fuit, simul & specimen, consilio illum, ac stratagemate, quam aperta vi, dubiaque belli alea clariorem fore. Inde nulla mora interposita, Hulstum Flandriæ urbem copias rapit, deditionemque civibus statim imperat. Sed illis defensionem parantibus, simul accurrente Mondragonio, arcis Antverpianæ Præfecto, cum auxiliari milite, dimisso Hulsto Mauritius in Hollandiam, Sidneus ad Leicestrium rediêre. Qui apud Arnemium lustrato exercitu, prҿter fabros & cunicularios omninò mille, numeraverat octo millia peditum, atq; equitũ tria millia. Erant hi Angli plerique, ac Scoti: quibus se addiderant, ductore Hiberniæ Prorege, Hiberni mille ac quadringenti, è silvestri omnes genere atque ferino: medio tantùm corpore subter umbilicũ velati, cetera nùdi: grallis seu perticis, quarum usus in trajiciendis amnibus, altè impositi, longè aliis superstabant, arcubus ac sagittis minaces. Præerat autem universo equitatui Robertus Essexiæ Comes, castris VVillelmus Pelhamus, Anglis præcipuè peditibus Ioannes Norritius. Comitabantur castra Gebhardus Truchsesius, & Emmanuel Antonii Lusitani filius, vana exercitus additamenta, nec militi grata, tanquam sinistrum omen secum ferrent. Hisce copiis adjuncturus eas Raitrum turmas, quæ Comite Meursio evocatore expectabantur è Germania, Leicestrius indicta Novesium profectione, Arnemio signa movit: præmissis cum militum parte Norritio, atq; Cæcilio. Verùm audito, captum jam esse à Parmensi, incensumque Novesium, quo tempore ne posita quidem circa urbem castra opinabatur, & Berchҿ idem fatum timeri; perculsus adeò tristi nuncio, incertusque quò verteret progressos illuc & procinctos milites, in consilium primores belli adhibuit. visumque omnibus, Haud tutum esse con-

Hulstum frustrà tentat. (*Maurit.*)

Leicestrii exercitus (*Leicestr.*) ex Anglis: Scotisque, atque ex Hibernis.

Ductores, & comites.

(*Antonius, qui Regis nomen accepit.*)

Movet cum his Novesium Leicestrius. Sed audito illud jam captum, consultat, quo progrediatur.

contra victorem exercitum Beream ire. posse alia oppidum via liberari, nempè obsessâ primaria aliqua regiarum partiũ urbe, ad cujus auxilium non dubiè Parmensem, posthabita alienæ arcis obsidione, advolaturum. Placuitque Zutphaniam petere, absente Tassio loci Gubernatore, atque ab annona non satis munitam. Ergo Leicestrius, capto prius Duisburgo, oppido ad veterem Isalam, & fossam Drusianam sito, impositoq; Anglorum præsidio, Zutphaniam à Duisburgo sesquihoræ itinere distantem cum exercitu contendit. Prospectat urbs, è dextera Isalæ ripa, hinc cognominem provinciam, inde, trans flumen, Geldriam, & Velaviam. Et ex hac quidem parte ipse Leicestrius obsidendam urbem sibi sumpsit: illam Guilielmo Comiti Nassavio. Frisia pro Ordinibus Gubernatori, cum Norritio & Sidnæo muniendam tradidit. Nassavius occupato eminentiore tumulo, castra posuit propè patibuli locum: atque inde strato ratibus ponte, ad Leicestriana castra trans Isalam collocata sibi viam patefecit.

1586 Zutphaniam decernunt: & capto prius Duisburgo, (*Zutphaniæ*) Zutphaniam obsident.

Hæc antequam apud Zutphaniam peragerentur, Alexander admonitus capti Duisburgi, Verdugum, Tassiumq; cum parte expeditorum militum illuc properare: alterumque Zutphaniam ingredi, alterum Borcheloæ à Zutphania non longius quinq; horarum itinere, opperiri se jussit. Et Tassius quidem cum peditibus sexcentis, & duobus equitum signis Zutphaniã intravit, totidem fermè in ea militibus ad præsidiũ repertis. Verdugus autem pedites quadringentos, equitumque turmas duas, quã illa veterem militiam secum duxerat è Frisia, circa Borcheloam distribuit, munivitq:. At Farnesius, qui adhuc ad Bercã hęrebat, quamvis multa mentem ejus agitarent, cœptũ omittendumq; Berchæ obsidiũ, præsens Zutphaniæ periculũ, & nuncius hostiliũ è Germania copiarum; pari tamẽ hisce omnibus animo, primùm nova Berchensi obsidioni firmamẽta adjecturus, Berca statim movet, animatisque

Sed Alexander ante Zutphaniæ misérat subsidium, è Berca. (*Tassium.*)

Dubitat, an Zutphaniam ipse eat, an Berchæ subsistat, an Germanis occurrat.

ad

1586 ad subitum iter militibus, eoque jussus tridui cibaria secum ferre, juxta Gaifense cœnobiũ haud procul à Vesalia, validum è navibus pontem Rheno imponit, geminisque castellis claudit. quibus Germanico præsidio peditum omninò mille, equitumq; sclopetariorum centum. quos Septemvir Ernestus miserat, communitis, Claudium Barlottã cum trecentis VVallonibus præfecit, hominem noti regio in exercitu roboris audaciæque, quique ad deposcenda pericula qualis mirè ipse projectus, tales suos velle milites, eosque propterea tanquam morti ab se devotos, militari vocabulo, *Perditos suos* appellare solitus. Huic Alexander ante discessum, non solùm Rhenani, uti dicebam pontis & castellorum, sed etiam vicinarum tutelam arcium oppidorumq;, quæ in Septemviri potestatẽ per Agrippinensem provinciã redacta erant, attribuit: præcipuè admonito, ut intentiore cura, ne quid subsidii per Rhenum Bercam adveheretur, excubaret. Tum ipse, post traductũ ponte exercitum, oneratis in itinere frumento carris supra trecentos, Zutphaniam advehendis, Bocholtũ Monasteriensis ditionis oppidum divertit, expectaturus, si certi aliquid de adventu Raitrum afferret, qui exploratum ierat, Camillus à Monte. Sic ille eodem tempore & Berchæ obsidionem è longinquo firmabat: & se subsidiis è Germania venturis opponebat: & Zutphaniæ non oblitus commeatum civitati parabat. Sed Camillo nullos apparere uspiam Germanos referente: simul litteris à Verdugo certior factus, Leicestrium spe majorum ex Anglia auxiliorum, admovere propiùs aggeres ad urbis propugnacula, relicta ad celeritatẽ parte impedimentorum, Broefortium advolat, inde Grollam prætervectus, Borcheloam, ubi munito prius loco Verdugus illũ opperiebatur, accurrit. Neque hic moratus, quippè decretum ei, ante nasciturum diem Zutphaniã ingredi, ut & præsidiarios civesq; præsentia animaret sua, & munitiones inde hostium prospectaret; Marium Comi-

Discedit. (VVesel)

Sed interim & novis à longinquo munitionibus Bercam obsidet: (Elector Colonien.)

(Alex.) & parat pro Zutphania commeatum:

& se contra Germanos instruit.

Sed Germanis non apparentibus, (Zutphania)

Zutphaniam volat:

tem

rem Martinengũ præmittit, qui quòd præsidiarius Zutphaniæ pridem fuisset, eoque gnarus locorum esset, sua cum turma iter exploraret. Tum ipse eadem nocte, necessariæ quietis impatiens, cũ recentibus sexcentis equitibus; relictis iis, quibus cũ venerat copiis, utpotè à via fessis; nec cum iis facilè ante diem Zutphaniã perventurus, iter aggreditur, trecentos fermè currus alimentorum ducens. ac per castellum à Leicestrianis temerè paulò ante desertũ apud valetudinarium incedens, Zutphaniam sub ortum solis ingreditur. Nassavianis, qui castra circà habebant, non ausis per eas tenebras in hostem ire, quippè suspicatis universi exercitus vires adesse. Ipse autem exceptus omniũ gaudio, tanta milites securitate sui, & hostium contemptu præsens imbuit, ut ne Leicestrianorum in castra prorũperent, contineri urbe vix posset. Sed repressis, postquàm suas atq; hostium munitiones procul inspexit, Centurionem Scotũ, qui paulò antè à Tassio captus erat, ad se adduci jussit: interrogatusque de Ducis consilio, militumque numero, verè omnia retulit: addiditq; numerari quidem in utroq; exercitu tredecim millia peditum, duo equitum, decretum tamen esse Leicestrio, in aciem non prodire, neque pugnam conserere, donec aliquot insuper Anglorum Scotorumque millibus, qui expectarentur in dies, & Raitrum nonnullis equitum turmis, (licet his minus tribueret) non augeretur. Quæ quoniam consentanea iis erãt, quæ aliundè afferebantur; dubitavit Alexander, subsisteret ne in urbe, eamque ipsemet adversus hostem defendendam susciperet, (quò magis inclinabat animus) an ad exercitum rediret, ac foris urbi consuleret. Verùm in posteriorem hanc sententiã convenere statim omnes: disserebatque Verdugus, *Infra dignitatem ejus, regiiq; exercitus videri, tot victricium copiarum Imperatorẽ urbe concludi. nec facilè exemplis ostẽdi, principẽ aliquem, aut exercitus universi Ducẽ, salutem suã intra mœniũ angustias commisisse.*

Præter-

1586

& cum carris alimentorum intrat,

Ibi de hostium viribus cognoscit.

Dubitat an in urbe subsistat, eamque præsens defendat.

Dissuadet omnium nomine Verdugus.

1586 *Præterea pro certo se habere, si attineri intra eam urbem Parmensem principem fama emanaret ad Angliæ Reginam, aut ad infensos Germaniæ Dynastas, illos collectas quantas maximè possent vires, certatim effusuros ad ejusmodi prædam capessendam, qua una Belgium omne subtrahi posse hispano Regi non dubitarent. Denique esse complures catholico in exercitu veteranos Duces, quorum virtuti ac fidei sicut tutela urbis securè credi possit, ita non posse illos absq; nota offensionis aliqua præteriri.* Quibus ille permotus, relictis Zutphaniæ quidem ipso Verdugo, in castello autem è regione urbis trans Isalam, Tassio; Borcheloam ad exercitum rediit: curavitque annonæ subsidium, quod in urbem induceret, festinari: namque inductum ne menstruum quidem erat.

Ipse acquiescit.

& ad exercitum redit.

IAMQUE frumentatores, pabulatoresque è Grollâ, Oldeseliâ, Lingâ, Munstero, atque aliundè tantum annonę collegerant, ut quater hominum millia trimestri spatio ali possent. Hoc autem subsidium quoniam non sinè hostium occursu, conflictuq;, processurum facilè intelligebat. Alexander, ductorem ejus Marchionem Vastium nominavit, attribuitque illi pedites bis mille ac quingentos, ex quibus Hispani mille, reliqui ex aliis nationibus fuere, vicenis ex unaquaque centuria decerptis. addidit magno quoque delectu equites sexcentos, plerosque Italos, atque Epirotas: mandavitque Vastio, ut ante secundam vigiliam Borcheloâ moveret, viamque ita moderaretur, ut sub ortum solis, planitiem juxta pagum Varusfeldium occuparet: atq; inde festinatis pręcursoribus, Verdugo vicinum subsidium significaret. Fecerat hoc prius Alexander ipse, compositâque ad Verdugum epistolâ, & equiti ex leviter armatis tradita, illum præmonuerat de commeatu postridie in urbē invehendo, jussum cum peditibus mille sub auroram venientibus occurrere. Sed capto equite à Lochemi, hostilis oppidi, pręsidiariis, transmisśâque ad Leicestriū epistolâ, tanto is cautior effectus est, quan-

Annonæ subsidium Zutphaniæ inferendū,

Vastio committit Alex.

& delectos milites attribuit,

(Albanesi. Ante mediam noctem.) certis cum mandatis ac litteris.

quæ intercipiuntur ab hostibus,

quanto preteritum annonæ subsidiũ Zutphaniæ 1586.
receptum angebat magis ejus animum: atque (ut ferè homines post damna prudentiores sunt, ac DOCENT plerumque, quæ nocent attentiorum in posterum,& tanquam emendaturum suorum incuriam, stimulabat. Confestim itaque delectis tribus peditum millibus, & equitibus quadringentis, impositum illis Comitem Essexium equitum Magistrum jubet prope designatũ hostibus pagum insidias tendere, eosq; præterito successu audaciores, atq; adeò minore cura incessuros invadere: se, cœpto prælio, alam expeditorum extra ordinem equitum in tempore emissurum. Et jam Vastius, præmisso ad Verdugum Centurione Alphonso Vega, pervenerat ad pagum Varusfeldium, Zutphania semihoræ spatio distantem. Præibat ipse cum turmis aliquot sclopetariorum: sequebatur peditũ agmen sclopis majoribus, hastisque densum: ad utrumque agminis latus incedentes sclopetarii majores minoresque, vehicula in medium excipiebant: paucis pòst equitibus terga defendentibus. Vix pagum transierat Vastius, quum subitò Essexio equitatum ex insidiis educente, inter duos equitum Magistros pugna conseritur, atrox equidem illa, ac perquam vehemens, quæque diu in belgicorum militũ sermone versata sit, adeò ut, si quod ardens prælium jactantius efferrent, cum Zutphaniensi occursu comparare consuessent. Quippè inter veteranos, interq delectos veteranorum, prælium ciebatur, ideòque neutrò inclinatum aliquandiu stetit. Quin superveniente illinc subsidiaria equitũ ala, ductore Philippo Sidnæo, hinc strenuè inferẽte turmales suos Annibale Gonzaga, ac recta fronte cõcurrentibus, integratum est atrocius certamẽ. Cadebant utrinq; multi: ipsum Annibalẽ equo excussum, letaliterque saucium pro mortuo habuere. Sidnæum ardentius in hostes intendentẽ, vulnus in femore acceptum è pugna extraxit, postea extinxit. Nec procul à pernicie Vastius erat, quẽ Ducis militisq; par-

Horum copiæ,

& insidiæ. (Squadra volante.)

Quo ordine Vastius suos ducit.

Pugnatur,

diù dubiè

Primores quique cadunt.

1586 partes fortiter obeunté lata securi aggressus Anglus eques à tergo, oppressurus haud dubiè videbatur, nisi hunc ferrum attollenté, periculum in tempore conspicatus eques Hispanus, directa in pectus lancea medium transfodisset. Inclinare interea videbatur turma Epirotarum, capto Georgio Crescia eorum ductore in hostem animosius invecto. quũ Hispani VVallonesq; sclopetarii, qui occupatis utrinq; sepibus in militari via, ad latera sui agminis gradiebantur, paulùm progressi, complexiq; in medio hostilé equitatũ, effusa hinc atq; hinc subita pilarum procella, restituere illicò prẹlium. Nusquam tamé acrius obstinatiusq;, quàm circum plaustra commeatum que certabatur, collatis illuc immistisq; peditum equitumq; viribus. Nam quantùm regii sclopetarii vehicula manu ducentes (plaustrarii enim primo in congressu pleriq; aufugerant) illa promovere satagebant, ac præfestinabant, tantùm hostes abstractis viloris, territisque aut sauciatis equis, eadem retrahebant. Itaque, navis instar in portum remis incitatæ, atque inde vento reflãte in undas rejectæ, carri ductoresq; prorsũ rursum fluctuante pugna, agitabantur. Nec minoré vehiculis moram equites afferebant, quos Essexius addensatos, ceu murum ultrà tendentibus objectaverat. Sed hastatorum virtus penes quos fuit eo die victoriẹ decus, obicem planè disjecit. confertæ enim connixæque Hispanorum cohortes, valida hastarum impressione in equitatũ incumbentes, diviso penetratoque agmine aperuere viam plaustris: quibus in limitaneas sepes, mira celeritate subductis, ipsi intereas & Essexianos equites medii, composito agmine, constitere: dumque hostem præliando detinebant, vehicula Zutphaniam versus festinabant. donec accessũ auxiliarium ab urbe copiarũ, Verdugo ipso ductore, mox aliis cum Tassio erumpentibus inductus demum estZutphaniam commeatus. EtEssèxiani, quando nullum jam pugnæ pretium erat, simul adventare Parmensem nunciabant, paulatim abscessère.

Inclinant Epirotæ, capto eorum ductore.

Restituunt pugnam Hispani Wallonesque:

ac pugnatur acerrimè circum alimentorum plaustra

quæ demum Zutphaniam inferuntur: (1. Oct. 6.)

PAR-

PARMENSIS in itinere de suorum successu edoctus, atque adeò Zutphaniæ securus, ire ipse statuit adversus auxiliarium Germanorũ copias. Ad quorum iter explorandum quum jam multos præmisisset, ut erat deliberato consilio, quo illi cumque locorum essent, illuc progredi; audito, eos intra biduum triduumve Lingæ futuros, Lingam expeditionem indicit. assumptisque secum mille ac sexcentis equitibus, peditibusq; fermè totidem, Borcheloa confestim abit: ac per Deldemum approperato, die noctuque cursu, Oldenseliam advolat, inde Northornum, postremò ad Amisiam, jussis equitibus singulos pedites post se in equos accipere, transmisso in hunc modum amne, Lingam tenuit. Hîc exploratorum indicio cognoscit de numero deq; consilio Raitrũ, esse illos in equis circiter duo millia, pedites haud multò tunc plures, sed plures expectari: omnes tamen, audito Parmensem ipsum advenire, an porrò pergerent, addubitasse; præsertim iratos adversus Comitem Meursium, quòd is certo die æra pollicitus, non submissâ à Leicestrio pecunia, subduxisset repentè se, metu ne à delusis minantibusque detineretur. Hinc Alexandro in occasiones intendenti visum est, per hominem fidum sibi, ac Raitris acceptum, clam explorare eorum mentes, an se regiis turmis libenter associarent: non tam quòd ea ipse militia magnoperè tunc egeret, quam ut hosti, si posset, abstractas in patriam remitteret. Et res cecidit ex sententia. Nam post auditũ Alexandri nuncium, delegatis inde duobus, ut ipsi vocant, Raitemagistris, exceptisque humaniter à Farnesio, de conditionibus cœptum est agi: conveniebatque inter eos, quum tristibus iterum à Verdugo nunciis admonetur, arcem in insula ante Zutphaniam à Leicestrianis captam esse, eumdemq; exitum munitioni trans Isalam Tassium pertimescere. Quamobrem intermisso haud gravatè negotio Germanos in præsens aggregandi, in eo institit, idq; cum eorum legatis transigere

satis

1586

EXPEDITIO contra auxiliares Germanos.

Vadit in eos Alexander,

ejus copiæ,

& iter.

(*Ems fluvius*)

Explorat hostium numerum, & consilia turbida in Leicestrium,

Inde cum eis amicè agit,

spe abstrahendi eos à Fœderatis.

(*Alex. ad Reg. 10. Octob.*)

1586 satis habuit, ut quem animum erga Austriacam Regis domum ostendissent, eundē cum primùm è Germania evocarentur, non mutatis, in quas conventum erat, conditionibus, retinerent. Sic ambo aureis torquibus Alexandri manus induti rediere ad suos: qui, quæ acta erant, consensu firmatis, concessère omnes in patrias domos. Et Alexãder hoc interim lętus, quod ne stricto quidem ferro, eam hostibus cladē intulisset, ut eo die Leicestrius quatuor suorum millia desideraverit; ipse quo venerat itinere, Borcheloā quam celerrimè reversus est: relicto Vastio, qui aliquot carris frumento onerandis insisteret, novam inde annonam Zutphaniæ illaturus.

& abstrahit:

Inque patriam redire persuadet.

Ipse Zutphaniam repetit,

VERUM hæc ipsa redeuntis Alexandri festinatio, ubi Leicestrio audita est, stimulus eidē fuit festinandæ aggressionis, qua castellum trans Isalam Velaviæ obversum jam premebat, non sine spe loci potiundi, cui ob captā insulam, afferri ab urbe obsidium ægrè posset. auctusq; peropportunè novis Anglorum copiis, tantum & tyronū robore, & veteranorum industria demū valuit, ut quamvis semel atq; iterum à defensoribus rejectus, tamen propugnaculū ad castelli latus adjunctum, tertium aggressus expugnaverit: mox & castellū ipsum, quod capta ea munitione defendi haud poterat, Tassio cum præsidiariis sub noctem Zutphaniam abscedente, in potestatem redegerit. Qua quidem in expugnatione nō ego prętererim duorum militum in utrisq; partibus facinora, priscis profectò æquāda, si nos, ut veterum admiratores sumus, ita nostrorum invidi, certè incuriosi non essemus. Disjecta propugnaculi, de quo dicebam, fronte, ardebat inter oppugnatores defensoresque sævius certamen. Defendebat ejus partem Toletanus miles ex turma Verdugi. nomen haud proditum: unde tota hominis gloria in patriæ nationisque decus cessit. Hic prætenta minaciter bipenni hasta, dum hostes ascensu arcet, infligitq; in audaciores passim vulnera, ipse nō integer: grandiore hostis gladio in

Prius Zutphaniam Leicestrius aggreditur,

& expugnat ejus propugnaculum,

mox & arcem ipsam.

Facinus insigne Toletani militis.

(Alabarda)

in vertebram adacto, dextera ei manus obtrūcatur. Retinuit is tamen hastam manu altera: paulùmq; se prælio subtraxit, nō ut pluenti sanguiné brachio fomentum quæreret, sed ut hostibus malū adornans, hastam mutilato brachio alligaret, adstringeretque. Quo facto, ad pugnæ locum similis furenti se se referens, brachium lævà adjuvans ac moderans, tanta nō dexteritate modò, quamquā sine dextra, sed vi etiam nisuq; vibrare ac intorquere bipennem hastā cœpit, ut nō manu imminutus una, sed auctus planè tertia videretur. perstititq; alios cædēdo, aut sauciādo, alios insolita ferocia minisq; perterrendo: nec ante à prælio desiit, quā hostes, desperato ex ea parte ascensu, simul & aliundè repulsi, irrita tunc quidē aggressione discessere. Eat ad posteros hujus quoque bellatoris fama cum Attilio Cæsaris milite, veterū præconiis decantato: qui navali ad Massiliam prælio, abscissa gladio dextera, quā puppi injecerat, umbone sinistrę gestamine tamdiu obvios egit, ac vultu terruit, dum navē pulsis hostibus victor obtinuit. Nēpè uterq; ministeriū amputatę manus virtute supplevit: sed ille usū dexteræ amissæ in lævam transtulit, hic ne in amissa quidem relinquens percussori locum gloriandi, suam manui vim restituit, vulnusq; ipsum in hostem ferocius armavit. Vt profecto Toletanus nō infra Romanum facti gloria, quandiu nomine carebit suo, in Attilii cognomentū adoptari meritò possit. Sed apud Anglos felicior militis virtus fuit. Redierat jam tertium ad eandem munitionem oppugnandam Leicestrius: pluribusq; quā antea muralibus machinis quatefactā, certatim hinc Angli Belgæq; invadere, inde Hispani VVallonesque defendere conabantur. Ducebat Anglorum manipulum Eduardus Stanlæus, properusq; capti decus propugnaculi præripere manipularibus suis, partē ruinæ intrepidus ascēdebat. quū obvius hostis directa in pectus hasta subeūtem transfixisse credebatur. Sed is injecta celeriter in hastam manu, non modò ictum à pectore sub-

1586

Ejus cum Cæsariano milite comparatio: (Val. lib. 3. Suet. & Plut. in Vit. Cæsar. Attilius Toletanus

Par quoque factum Angli Centurionis, (Stanlæus.)

1586 submovit, sed eadem ambabus manibus apprehensa, vi summa niti cœpit, ut aut illam è manu hostis extorqueret, aut hostē ipsum pertinaciùs adhærentē hastæ, ad se pertraheret. Contra alter tantò validiùs contentiùsq; renitebatur, quantò eripi sibi telū impatientiùs ferebat. Tunc Eduardus, quoniam à concertatore, seu loco seu lacertis prævalente, evinci se, attolliq; à terra sentiebat, mutato ex occasione consilio, dū alter quantis maximè potest pollетq; viribus hastam ad se trahit, ipse astu vires elusurus, laxato retrahendi conatu, elevari se cum hasta sinit, adjuvansq; nisum attrahentis hostis, saltu emicat in murum: tantumq; ludificatis defensoribus improviso illo ascensu terrorem injecit, præsertim secutis ducē manipularibus, ut deserto post leve præliū propugnaculo, in castellum aufugerint, atque inde Zutphaniam, non expectata, uti dicebā, aggressione se receperint. Eduardus autem complexu, ac laudibus exceptus à Leicestrio, creatusq; non sine donativo auratus eques, propugnaculi gloriam, novâ scandendi machina superati, à militū plausu reportavit: docuitque, NON SEMPER virium contentione rem confici: esse interdum, ubi cedendo, atq; obsecundādo altiùs assurgatur. Sic Leicestrius expugnata ante urbem insula, captisque ac munitis, quaquaversùm castellis, non minus à se obsessam teneri Zutphaniam, quam Bercam à Farnesio, gloriari poterat, si (quod hic caverat Berchæ) novi rursum commeatus subvectionē arcuisset à Zutphania. Namque ubi Vastius multa cum annona, aliquot post Alexandrum diebus, Borcheloam venit; iterum in urbem commeatus, Alexandro ipso ductore, pugnæ copiam hostibus offerente, sed Leicestrio dum germanica deessent auxilia detrectante, invectus est. In quo Fœderatorum Proceres, civitatumq; Magistratus nō sine querimoniis consiliū Leicestrii admirabantur: quòd ad hæc accersenda Germanorum robora, quorum accessu sisti potuerant ejusmodi subvectiones in urbem, ipse

(600 Floren.) plausum inde magnum ac dona consecuti.

(Farnesius) Commeatus Zutphaniam rursus invehitur, magnis ordinum querelis in Leicestrium, non accersentem præsidia Germanorum,

ipse animo nimis quàm léto ac vario fuisset: pecuniamque ad Germanos evocandos ab Ordinibus abunde numeratam, alios in usus erogasset: adeò, ut multi suspicarentur, in speciem à Leicestrio quæsitos è Germania milites: nempe vereri illum nimia ejus nationis studia in Nassavios, inque Hollachium Germanum hominem, quem ipse palàm aversaretur; ideoque augeri exercitum germanica militia noluisse. Sed erumpebant aliunde complures Ordinum, ac inprimis Hollandorum querelæ adversus regimen Leicestrii: quod in arces, atq; in oppida Gubernatores contra patrium morem induceret: quod locorum præfecturas, distracta in plures jurisdictione, confunderet: quòd in Anglos suos, nullo provincialium respectu, honorifica, & quæstuosa quæque transmitteret. necessarium prope malum, & cuique nationi, quæ se externorum dominationi subjiciat, expectandum. Has porrò quærimonias quum non modò jactari per Belgium, sed etiam in Anglia, Reginæ ad aures admoveri Leicestrius plane sciret; non omittebat ipse, ejusque asseclæ contraria in vulgus serere: submissisque ad Reginam litteris, Fœderatorum Proceres uti inconstantes, intolerantesque externi regiminis insimulare. Acciditque per eos dies aliquid, unde accresceret Leicestrio concepta pridem suspicio, ne provinciæ, Anglorum pertæsæ redire in gratiam cum Hispano cogitarent. Etenim paucis ante mensibus Stephanus Bathoreus Poloniæ Rex, bello ac pace inclytus, rogatu Alexandri, misso Christophoro Closhovio nobili aulico à secretis, Hollandos Zelandosque commonuerat, ne commercia navium è Poloniæ regnis in Hispaniam, Lusitaniamque, & Galliam commeantium retardari paterētur. Per eam occasionem, suasu inprimis Antonii Possevini, magnæ apud Regem promeritæque authoritatis, visum est Principi egregie pio, eosdem ad cōcordiam adhortari, litteris seorsim additis, per Stanislaum Sobocium militarem nobilemq;

Marginal notes: 1586 (apud Reid. l. 5.) — Aliæ eorundem querimoniæ adversus regimen Leicestrii. — & Leicestrii in illos: — Inde ejus suspicio, ne provinciæ Regi reconcilientur. (24. Mart.) Juvit suspicionem officium Poloni Regis, (è Soc. Iesu.)

1586

conantis hanc reconciliationem Ordinibus persuadere, (Stephanus Rex)

hisce litteris

virum perferendis. Quarum partem litterarum (namque ad Parmensem Principem exemplum earum Rex ipse transmisit) hîc ego attexere non gravabor. Postquam enim pristinam eorum felicitatem, præsentemque excusso Regis imperio calamitatem memorasset, quamquam dolere se dicit, quod spe ceciderit, qua sibi persuaserat, post captam Antverpiam, provincias ad obsequium, debitamque Principi suo obedientiam redituras; omittere tamé noluisse, quin eos hortaretur, ne diutius bellum protraherent, hæsurum haud dubiè semper intra eorum viscera, ipsisque, liberisque, conjugibusque, ac fortunis suis exitiabile futurum, Quod ubi multis disseruit, causam suscepti consilii sui subjicit in hęc verba. *Quod autem Gratitudines vestras hortaremur, nō curiositas aliqua nostra, vel quod rebus alienis immiscere nos velimus; verū gravißimæ quadā causæ nos impulerunt. Ac in primis, quod etsi remotiore inter nos vicinitate disjuncti sumus, humanum tamen, & ab officio Christiano non alienum aut remotum esse judicamus, rebus aliorū optimè consultum velle, & de periculis eos præmonitos habere. tum quod Gratitudinibus vestris multarum rerum cōmercia nostris cum hominibus intercedunt. deniq; quod plurimum totius Christianæ Reipublicæ interesse arbitramur, sedari intestinas istas turbas: neque Serenißimum Regem Catholicum, Principē potentißimum, iis destineri, quominus vires suas contra Christiani nominis hostes convertat.* Cum hoc litterarum exemplo peculiarem epistolam Rex adjunxit, tradiditque Thomæ Saillio Possevini aliquandiu comiti in Belgium redeunti, gratias Alexandro perhumaniter agens, quod Balthassarē fratris sui filium regia invisentem castra, usumque militiæ è Farnesiana schola addiscere cupientem, officiosè susceperit: juvenemque, quandiu in Belgio fuerit, ejus fidei commendatum cupit. Hæc autem, quæ agitabātur, Leicestrio comperta, quamquam à principio illum non magnoperè sollicitum habuere, quod processus inde nullos

Addit ad has litteras alias ad Alexandrū pro fratris sui filio. (è Soc. Iesu)

Eamdem suspicionem firmant

nullos observaret, perculere tamen additis ad eumdem movendum lapidem aliundè machinis. arcanis siquidem è Germania litteris certior est factus, rogatum fuisse Cæsarem à multis Imperii Principibus, ut discordiarum incendio, inter Catholicum Regem, & Fœderatos Belgas in dies magis inardescenti, proximamque Germaniam sensim afflanti, aliquid remedii afferre dignaretur: & Cæsarem, designata jam legatione, decrevisse cum provinciis agere, ut Principi suo recõciliatæ, finem aliquando imponerent ejusmodi bello, quod tam multos Christianæ Reipublicæ Principes damnosè involveret, cum magno Germaniæ Imperiique periculo, si forte Hungariam, inter hæc vicina rerum turbamenta, communis hostis invaderet. Quin etiam ubi Leicestrius comperit, non solùm legatos à Cæsare nominatos esse Salentinum Comitem Isemburgensem, & Othonem Bilantum Dominum Rederensem, qui cum Parmensi Belgarum Gubernatore, & cum Fœderatis provinciis agitarent: & Coloniam, sedem conventui proponerent; sed etiam provincias congressus hujusmodi prçter morem non aspernari; tunc vero Anglorum tædio id fieri ratus atque ad ineundam cum Hispano concordiam Belgas addicturos animum sibi persuadens, Elisabethæ aperuit omnia, satis hinc causæ nactum se esse arbitratus probandi apud illam consilii sui, si minus Belgis fidere, ac plerasque arcium præfecturas Anglis tantummodò credere voluisset. Verum hæ Poloni Regis, ac Cæsaris curæ successu cavere: & Angliæ Reginam parùm illis motam accepi, non solùm quod hujusmodi legationes officiosè magis quam anxiè institui à Principibus interpretaretur: & Hollandos Zelandosque crederet, molares esse præduros ac prægraves, qui ab aqua nisi rapidè immissa non evolvantur; sed etiam quod alia tunc ei mens esset, urgeretque domi major in dies cura, indicto regni conventu de Mariæ Scotorum Reginæ causa celebrando. Ad quem quum

1586

audita Germanorum Principum consilia (*Leicestr.*)

Et decreta Cæsaris legatio ad Hollandos super ea concordia:

Ex quibus Leicestrius occasionem captat accusandi Ordines apud Reginam. (*Leicestr.*)

Sed Regis ac Cæsaris officia irrita fuere. Et Angla nihil illis mota est.

satis aliunde sollicita (*Novemb. Mensi*)

1586 Leiceſtrius ante omnes evocaretur à Regina: ac ſatis jam expertus eſſet, poſt belli adverſa, minus ſibi venerationis in Belgio exhiberi; occaſionem haud neglexit ſubtrahendi ſe paulisper à Belgarum præſentia, apud quos (ut ferme VICTIS nova clades eſt aſpectus ſuorum quaſi exprobrãtium) ſe ſignari oculis, factaque ſua ſermonibus everberari; non ultrà ſuſtinebat. Itaque Hagæ in frequenti ſenatu, expoſita diſceſſus ſui cauſa brevemque reditum, & validiora ab Reginæ liberalitate ſubſidia pollicitus, deligendum proponit, cui Gubernatoris vices, dũ ipſe aberit, committantur. Ac præcipuos quoſque percurrens, Mauritio imparem ætatem obtendebat: Hollachium bonum militia haud negabat, ſed faſtu immodicum, nec amicis quidem tolerandum: Meurſium præfecturis Geldriæ, Zutphaniæ, Tranſiſelaniæ, atque Vltrajecti oneratum implicitumque diſſerebat. deniq; prçter Anglos, homini Anglo placebat omnino nullus. Nec inter ſuos in Norritiũ, quamvis veterem partium Tribunum, magnopere inclinabat, pronior in Guilielmum Pelhamũ, in Rolandum Iorcum, atq; in Guilielmum Stanlæum, quos ut beneficiis affecerat, ita ſecurius inter beneficia ſua imperium deponebat. Verùm quum Anglorum nemini ſenatores belgæ accederẽt, placuit ab hiſpanis Belgii Gubernatoribus exemplum petere: quibus Belgio aut vita abeuntibus, Reipublicæ cura regio ſenatui credi conſueverat, à quo provinciæ, Regis nomine annuloque adminiſtrarentur; ita in ejus qualicunque abſentis mora poſſe committi Rempublicam Ordinum ſenatui, qui cunctis in actis decretiſq;, Leiceſtrii ſignum ac nomen uſurparet. Ita rebus compoſitis, Leiceſtrius, ſcriptis ad provincias litteris de regimine per abſentiam ſui ſenatoribus relicto, in Angliam diſceſſit, Procerum nonnullis palam offenſus, populo, cujus patrocinium prç ſe ferebat, acceptior. Et Parmenſis Zutphania jam profectus, quam commeatu ad quinque minimum menſes ſuffecturo, & bis mille præſidiariis,

Revocatur Leiceſtrius in Angliam,

non invitus.

Diſceſſum ſuum in Senatu pronunciat:

diſſeritque de Gubernatore qui abſentis vicem ſuſtineat.

Non probat niũ Anglum.

Sed non accedentibus ſenatoribus Belgis,

Vicarium regimen Senatui committit,

& abit.

& Alexander Bruxellas redit, (26. Nov.)

ciis, contra vim hostium famemque communierat, sæviente jam hieme, Bruxellas abiit. Qua in urbe cives excepturi reducem, post aliquot jam menses, Graviæ, Venlonæ, Novesii, aliarumque arcium munitionumque victorem, multa publicæ argumenta gratulationis apparaverant. Sed nuncius paulò ante allatus de obitu Octavii Parmæ ac Placentiæ Ducis, luctu omnia corrupit, gaudiorumque loco, milites tristium secundorumque consortes, lugubri pompa communionem doloris obtulere pro allevamento Imperatori suo. Ipse autem, compositis de patris obitu litteris ad Pontificem Xystum per Comitem Anguisciolam, (quem suo novi Ducis nomine præstare Pontifici obedientiam voluit) & ad Rudolphum Cæsarem per Soragnæ Marchionem: & ad Philippum Regem per Comitem Nicellium perferendis; Regem supplex oravit, liceret ut sibi per clementiam ejus in Italiam redire, resque suas aliquando revisere. *Civitatum illarum statum, ut fermè, novum, atque à turbidis ingeniis non satis adhuc firmum, valida regentis manu opus habere. Octavii mentem periculoso regimini parem fuisse: quamquam nec adversus illum seditiosorum machinamenta cessasse. eo extincto, & Margarita Austriaca parente dominaque ante virum prærepta, superesse quidem liberos, sed ætate experientiaque minores: & Cardinalem patruum, multa prudentia, at senio gravem, urbanisque muneribus implicitum. Sibi decretum antea fuisse, inter ea armorum discrimina tamdiu ætatem agere, donec, vel cum vitæ jactura, Belgium Regi suo restitueret, nunc, quando unus ipse qui domus suæ privatis praeesse rebus publicisque possit, à filiis, atque à populis evocetur; æquum existimare, seu Principem, seu patrem se cogitet, suos utique non deserere, dummodo Majestas ejus, cujus imperio vitam ipse suam filiorumque perpetuò mancipatam habet, susceptum consilium non abnuerit.* Sed abnuit Rex: tribusque hac super re epistolis, postquam & consolationem ob mortem patris, & pro reportatis

1585

festo apparatu excipiendus.

Sed morte Patris gratulationem respuit.

Denique ea docet Pontificem, (*Alexand. Com Anguisc.*) Cæsarem, (*Io. Petr. Com. Nicell.*) Regem: Atque ab hoc reditum in Italiam petit his de caussis. (*Mortua Febr. ante ejusdem anni. Ranut. & Odoard. Alexand. Farnesius Cardinal.*)

Non impetrat.

1586 Rege ita respondente. (pr. Let.)

ea æstate victoriis, gratias miscuisset; in una earum; *Considerantem se*, scribit, *quanti referat, non omitti ab eo provinciam, quã in manibus habet, regitque summo cum Religionis regiarumq; partium beneficio, indulgere illi reditum in Italiam nõ posse. Nã quod ad ipsius domus ac populorũ necessitates attineat, jubere illum omnem animo sollicitudinem exuere: quippe se nõ alio prorsus affectu curaque in res Farnesiorum, quam in suas (quando uti suas verè habeat) inspecturum. Postremò cogitare eum debere, si intra paucos dies utroq; parente orbatus ipse sit, superesse se, qui eidem utriusq; loco sit futurus.*

1587 MISSIONIS castrensis auxilio Alexander auget militarem disciplinam.

ALEXANDER, non desperato in aliud tempus reditu in Italiam, interim audiendis populorum controversiis, firmandæque in primis militari disciplinæ, quæ illi cura perpetuò cordi erat, anni principium sedulò impendit. Et habuit, unde per eos dies de re castrensi unicè mereretur. Qui litteras è Moscovia ab Rege Battoreo ad Parmensem Ducem attulerat Thomas Saillius è Societate Iesu, jussus ab Rege fuerat, arcana quędam, haud tutò consignanda litteris, cum eodem communicare. In eo iterato sæpius congressu, quoniam viri prudentiam ac sanctimoniam Dux mirificè probaverat, placuit eum deligere, apud quem animæ noxas, earum pœnitens expiaret. Habuitque exinde Saillium ad extremam usque vitam conscientiæ suæ moderatorem. Hinc aliqui ex aulæ bellique Proceribus, sive hominis suavitate capti, sive Ducis gratiam hac quoque imitatione captantes, eumdem ad sacras confessiones adhibuere. Quin & per exercitum celebratus (namque ad gregarium quemque pari alacritate ejus caritas, porrigebatur) expeti à multis ad hoc ministerium cœptus est. Gratum id Alexandro, qui jampridem meditabatur ex eo religiosorum hominum ordine, certũ aliquod inducere in castra subsidium animarũ. Etenim noverat, sæpe adhibitos, cum magno præliantium ac præliorum bono, Societatis Iesu Patres à Gubernatoribus Albano, ac Requesenio.

Author ejus, & occasio.

Patres Societatis Iesu adhibere statuit Alex. ad hoc militum auxilium: exemplo præcedentium Gubernatorum.

Viderat,

Viderat, quanti eorum operam fecisset Austriacus. expertus ipse jam erat, illorum dexteritate, & quadam tractandi hominum animos peritia, multa in castris persanata, quæ desperatæ curationis habebantur. Accessit ejusdem gravis abalienatio à Sacerdotum compluribus ex iis, qui legionibus veluti curiones adjungi solent: quod illorum aliquos hæresi aspersos, aspergentesque eadem labe legionarios: non neminem ab hostibus pretio emptum, atque ad eos explorata transmittentem certò compererat. Igitur aliis in horum locum inductis, ad rem certius stabiliendam, egit cum Saillio, ut in eam operam socios ex suo ordine complures evocaret. Evocati sunt è variis Collegiis Sacerdotes omnino duodecim, ac totidem Sacerdotum adjutores, in quibus honesti aliquot juvenes ejusdem Societatis candidati. Hosce omnes in familiam suam Dux primū admisit, ac pro domesticis habitos ære suo aliquandiu aluit. postea regiis libris illorum nomina inscribi voluit militarem in modum: certisq; eleemosynis (eæ fuerunt nummi aurei ducenti quinquaginta in singulos menses) ad sustentandam vitam, stipendiorum loco attributis, sacrū manipulum legionibus immiscuit. Factum & Philippus Rex magnoperè probavit, & secuti per Belgium Gubernatores pari omnes cura tenuere: haud dubiè intelligentes, æquum non esse, absq; peculiari auxilio præteriri catholicos milites: qui, quod nos suorum objectu corporum defendant, plus aliis commerentur: quodque inter quotidiana mortis pericula versentur, præsentiore animæ subsidio opus habent. Atque hoc est, in quod novæ huic cohorti sedulò incumbendum fuit, viris ad eam rem accuratè delectis, qui & firmitudine animi, & robore virium, & peritia linguarum, juvando variis è nationibus militi pares essent. Porrò in hunc modum distribui primùm cœpti. Saillius apud Ducem; alii partim in legiones sparsi, partim in tormentorum statione collocati: in itinere peculia-

1587 (Io. Austr.)

& præsertim tali occasione. (Capellani Cæsar Palazzolus in militia Ecclesiastica)

Evocat eos in castra,

suis primum,

post regiis alimentis sustentandos.

Rex factum probat,

Munus ac labor eorum,

1587 ria illis plaustra ad sacram ac domesticam supellectilem attributa: in castris suum eisdem tabernaculum seorsim erectum, quo quantũ per publicas curas liceret, identidem convenire possent. Idem autem omnibus ubique labor, insinuare pietatem in castris, & cum Ducis industria in exercendis varias per artes militibus, concertare: ut disciplinam quantum ille bellicam, tantum ipsi Christianam exigerent: dumque ille militiæ legibus, ipsi Christi præceptionibus bellatores imbuerent: eodemque tempore Dei timorem insererent iis, quos hostibus timendos Imperator efficeret. Sed nusquam intẽtius hoc certamen exercebatur, quam instante ad hostes expeditione. Tunc enim ordinum præfectis reficere cibo corpora, armare ferro exercitum, spe prædarum, & accessione gloriç, animare suos satagentibus: isti animarum instructores partes suas interim ducebant, eosdem frequenti expiatione delictorum, tamquam deposito onere expeditiores, & Divini refectione Panis, hoc est immortalis armaturæ munimento tutiores, in prçlium emittere; publicis ante concionibus, privatis alloquiis, institutis supplicationibus, atq; aliis divinæ iræ placamentis, cælestem pugnaturis opem polliceri. At vero quum mota utrinq; acie, infestis signis concurrebatur: aut in mœnia obsessæ urbis, facta impressione, conscendebatur: aut adversus invadentem scandentemq; hostem urbs defendebatur; tunc sacrorum horum militum constabat opera, & par operæ fructus. Sacerdotum adjutores observatis qui saucii pugnã deserere cogebantur, ad eos per furentes quaquaversum pilarum emissiones conferebant se, ac manu prehensos, aut si incedere nequirent, in humeros sublatos ad Sacerdotem deducebant: apud quem, accersita medentium ope, corporis simul atque animæ plagis curatio intendebatur. Quod si qui milites in ipso pugnæ loco animam agerent, non deerant ex hoc Sacerdotum numero animosiores, qui capitis sui periculo

[Margin notes: in castris, — (Dux) — in expeditionibus, — in acie & pugna.]

culo

culo alienæ saluti posthabito, illuc per cæsorum cadavera prorepèrent, pugnantibusque & cadentibus immisti, morientibus in tempore adessent, illaque decretoria æternitatis hora, delictorum veniam impertirent. ut quorum vitā sua cujusque militaris virtus, ac Imperatoris industria ex hostium manibus nō servaverat, horum animas culpis expiatas è tartarei prædonis ore subtraherent. digni corona tanto, quam civica, illustriore, quanto servassè civem non qua parte morti debitus est, ac brevi moriturus, sed qua immortalis, parque Cælitibus habetur; profecto præstantius, nec paulo perennius beneficium est. Ut mirum non esset, si hæc Patrum caritas, ut amorem iis venerationemque per exercitum conciliabat, sic eisdem aditum latius aperiret, unde militaris licentia sæpius repressa: rixæ, ac nationum certamina, (qualia inter armatos, & gloriabundos facile conseruntur) in hostium perniciē melius traducta: injectus militibus ardor ulciscendi contumelias in Dei Sanctorumque imagines ab hostili impietate inferri solitas. quin etiā per hujusmodi occasiones auctus in castris Sanctorum cultus, eorum nomina in expeditionum tutelam assumpta, Magnæ Matris imagines vexillis militaribus adjunctæ, atq; adeo animati per ea milites, velut admissis in societatem belli centuriatisque Cælitibus. Hæc autem fovebat in primis Alexander, invento suo quotidie lætior. Atque ex uberiore fructu, quem rei militari inde provenire præsens agnoscebat; ad expeditiones quoque maritimas adhibere sacrum hunc salutaremque manipulum opportune statuit. Nec post multo ad hispanæ classis adventum trajecturus britannicum mare, quatuor ac viginti ex eodem ordine selectis, ac Dunquerçanas in naves distributis, non leve inde subsidium navigaturo in Angliam bello designavit. Et quamquam ea tunc belgicarum navium transmissio effectu caruit, Parmensis tamen Ducis consilium tenuit, & exemplum valuit: donec post aliquot annos,

1587

Laborum fructus.

Ad maritima quoque designat eos Alexander.

1587 adnitente Marchione Spinola, claro illo per Belgium armorum Duce, cura classiarios navalemque turbam in maritimis expeditionibus adjuvandi, Isabellæ Archiducis solenni diplomate, Patribus Societatis demandata est. Sic terra marique bellum sequi cœpere Patres, certa sacrorum procuratione attributa, magnis quidem ipsorum laboribus, multis in utrobique bello discriminibus, campisque ac maribus sæpe numero eorumdem cruore conspersis; sed magno quoque castrorum classiumq; bono, quorum felicitas non magis interdum armatis præliãtium corporibus quam exoneratis animis, tanquam prægravantium mercium jactu, comparata est. Sanè Aytone Marchio, prudens acceptusque Belgarum populis Gubernator, quum in bellico suorum Senatu, multa in Hollandorum militia multi collaudarent, respondisse fertur; Vtcumque illa se haberent, una in re Hollandos superari, missione castrensi: ob quam vel solam sperare se, Deum fortunaturum Catholicorum arma. Atque hoc est celebre illud in belgico exercitu militaris disciplinæ additamentum.

& publico diplomate adhibentur, 1623.

non sine magnis eorum discriminibus, sed pari cum emolumento.

Dictum magni viri super hisce missionibus. (ex lib. 6. Imag. pr. Seculi)

IN HUIUS autem procuratione, novum ingredienti annum Alexandro, uti dicere paulò ante incœperã, multa feliciter obvenere. Siquidem intra mensem arx VVova, castellum ac munitio apud Zutphaniam, atque urbs Daventria, in potestatem venere. Et in VVovam quidem arcem validè munitam haud procul à Bergis ad Somam, Marcantius Gallus, armorum eo loco præfectus, sive odio incitatus adversus Firminum VVovæ Gubernatorem, à quo (uti rara fermè est inter militarem, civilemq; præfecturas concordia) jam pridem dissidebat: sive allectus pecunia à Steenbergæ Præfecto, Alexandri nomine promissa; Firmino absente, præsidiarios à Steenberga milites induxit: ipse ejusque centuriæ duæ ad Regis se militiam transtulere, sexdecim aureorum millibus donati: quam tamen summam reperta ibi annonæ armorumq; copia exæquavit.

Felices Alex. successus. Wova arx deditur,

à præsidii præfecto. (Berg. op Zom) deditionis causa,

& merces.

At

At verò ex Daventria, urbe Transiselaniç principe, ac post Antverpiam, atq; Amstelodamum, emporio totius Belgii celeberrimo, quantum regis partibus accessit? Præerat urbi cum præsidiariis mille ac quadringentis, Anglis fermè atque Hibernis, Guillelmus Stanlæus, nobilis Anglus, Comiti Leicestrio adeò carus, ut quamvis catholicum esse, ac Hispano Regi militasse Comes non ignoraret, tamē Daventriam illi credere, dissentientibus Fœderatorum plerisque, non dubitaverit. Is postquam Tassio Zutphaniæ Gubernatori consilium restituendæ Regi Daventriç aperuisset, sola, ut ajebat, conscientia permotus: Tassiusque Parmensi prçsens indicasset; cum Tassio convenit, ut secum de remuneratione pretiove, quod præterquam à Deo, admissurus non erat, nequaquam ageretur: tantùm caveretur urbi, quam Hispanus nulli civium noxius intraret; præsidiariis verò, si qui Regis in partes secum transirent, illicò stipendia solverētur. Ita condicta nocte, aperta ab Hibernis rei consciis porta, Tassius ac sexcenti pedites, equitesque quadringenti admissi sunt: deductiq; velut amicam in urbem, forum adeò pacato agmine tenuere, ut Magistratus, ac civium plerique, accitas à Stanlæo Hibernorum cohortes ad muniendam urbem existimarent. Sed ubi Tassium agnovere, & captam urbem; trepidos, ac fugam molientes sistere Stanlæus Tassiusque jusserunt, securos inductis copiis nihil hostile in quemquam parari, solùm quæ Regis sint, repeti. atque hac una tantummodò causa motum se ad dedendam urbem Stanlçus adjunxit, non autem largitionibus, aut honorum titulis, proditorū pretiis: quæ, quamvis oblata, respuerit, uti aliena à majorum suorum claritudine, vitaque sua. nec queri quemquam posse, fidem ab se fractam; quando eam nulli Magistratuum obligatam haberet: & obsequii, quod uni Comiti Leicestrio addixerit, obligatione solutum se ab eodem, testes esse litteras, quas protulit Comitis manu exaratas. Sic

1587

Daventria. (Over-Yssel)

Præfectus ejus Stanlæus

cum Tassio agit de tradenda urbe,

hisce conditionibus.

Intrat eam Tassius,

nullius civium noxius.

Stanlæus facti sui rationem docet.

1587 ille ratione sui reddita, non tamen perinde ab omnibus accepta, in Regis militiam transgressus cum præsidiariorũ parte (fuere illi omnino sexcenti) deditæ urbis regimen aliquandiu tenuit, donec in Hispaniam ab Rege accitus est. Præmissis autem litteris Alexander commendaverat apprime Regi insolitam viri moderationem, addictumque Religioni ac majestati ejus animum, dum spoliatis licet ab irata Angliæ Regina ob Daventriç jacturam, fortunis sane non modicis, raptisque insuper in carcerem uxore filiisque; paratum se tamẽ ostenderet, hujusmodi occasiones amplificandæ Religionis vita ipsa mercari. ideoque Regem oraverat, ne permitteret, tantam animi magnitudinẽ inhonoratam regio in exercitu monstrari: sed quam ille facti sui mercedẽ ab una Dei manu expectaverit, hujus interim pignus à manu Regis, æmula Divinæ benignitatis acciperet. ut, si non hominis, certè virtutis, atque adeò exempli habita fuisse ratio videatur. Sic ille æque magnanimus, dum manu instructa calamo, contra Regis ærarium pro virtute pugnat: ac dum armata gladio, pro regiis opibus decertat adversus hostem. Quo die Daventria, eodem castellum apud Zutphaniam traditum est Tassio à Rolando Iorco Eboracensi: quem cum octingentis peditibus, & equitibus centum, loco imposuerat Comes Leicestrius, ut ex ea munitione & Zutphaniæ immineret, & Velaviam tueretur. Addixerat hic quoque hispano Regi jampridem operam suam, ac Bruxellis ab Alexandro captis, in Antverpiensi obsidione perquam strenue arma tractaverat. Inde in Angliam reversus regiis partibus magis relictis, quam damnatis, Reginæ ob virtutem bellicam honorifice habitus, ac Leicestrio Belgium petenti inter militares comites additus est. mox arci ad Zutphaniam præfectus (contra quam agi cum refugis debuerat, qui securius habentur immissi aliis, quam impositi,) nactusque occasionem, cujusmodi aliquam circumspectabat animo, ac Parmensi jam significaverat,

Margin notes: post abit in Hispaniam, (21. pr.) litteris Alexandri commendatus, (Alexand.) Castellum apud Zutphaniam, Rolandus ejus profectus.

ficaverat, cum Tassio rem transegit. Atque ubi primùm audiit, Davêtriam venisse in Regis manus, sparso de industria inter suos rumore, creditoque adventare victorem Tassium cum Hibernis Regi adjunctis, simul præsidiarios Zutphanienses erumpere; simulato metu fugam suasit, ac primus arripuit, relicto propugnaculo. quod defensoribus vacuum, sed largo commeatu, ac majoribus aliquot æneisque tormentis à Leicestrio communitum, Tassius intravit. Rolandus ad Farnesium profectus cum turmalibus suis, non diu catholico in exercitu militavit, veneno, ut ajunt, extinctus. Hi porrò complures conjunctique rerum felicium successus tanto gratius Alexandro accidebant, quanto nulla suorum jactura, nulla castrorum aggerumq; mora aut impendio, nullis aggressionum ac prçliorum periculis, tradita repéte victoria fruebatur. quasi hoc esset, relicta hereditate uno die impune ditescere, non per incerta & longa mercaturæ discrimina lucrum facere. Quamquam hoc quoque subitarium vincendi genus, ut sua negotiatione plerunque non caret, ita non tam felicitati, quam solertiæ Imperatoris accedit.

1587

deserit simulato metu:

& Alexandrum accedit:

postea extinguitur.

AUGEBAT Alexandro lætitiam, quod, ut ad Regem scripsit, provideret animo, accepta hostibus damna magnam fore inter Anglos & Belgas materiam querelarum. Neque enim Belgas omissuros, quin, sicut Angli post amissam Graviam Belgarum nationi vecordiam dubiamque fidem, scriptis etiam libellis, objecerunt, adeò ut Leicestrius dicere auditus sit, Nullius se arcis securum, cui Anglus non præesset; sic Belgæ paria in præsentia referentes, Anglorum gentem perfidiæ ac proditionis insimulent. ex quo sperari possit, exasperatos in hunc modum nationum animos in apertas brevi discordias erupturos. Nec diù distulere, quin erumperent. Etenim postquam litteris è Belgio ad Reginam querulis, ad Leicestrium audacibus: ex Anglia responsionibus modò ambiguis, inter-

DISCORDIA inter Anglos & Belgas. (6. *Febr.*) Se invicem dubiæ fidei insimulant,

Et apud Reginam Angliæ, litteris contendunt

1587 dum asperis, aliquandiù certatum esset: Ordinū Proceres præsenti jactura perculsi, & futurorum metu anxii, partem authoritatis Leicestrio abrogandam, sibi, Comitique Mauritio astruendam, decreto sanxere. allegatisque ea de re ad Reginam, atque ad Leicestrium nunciis, utrumque submissè rogaverunt, ut factum tanquam præsens unicumque remedium opprimendis proditionum initiis, quæ passim deprehendebant, excusatum vellent: veniret ipse Leicestrius, haud dubiè consilium ei, & cuicumque salus Reipublicæ cordi sit, probatum iri. Verùm nec Regina æquo id animo accepit, quod hujusmodi remedium peti à prudentia sua maluisset: & Leicestrius palàm offensus, rediturum se in Belgium primò negavit: mutavit tamen postea ad amicos scribens, *Sibi quidem multis Procerum injuriis irritato satis causa esse, Belgarum curam a se rejiciendi; tamen innocentis populi, sibique cari commiseratione motum redire decrevisse.* Quæ, aliaque in hanc sententiam, sicuti Leicestrio conciliabant populi studia adversus Ordinum Magistratus; ita diversis Regina litteris quotidie fatigabatur: dū alii Leicestrii defendentes acta, culpam avertebant in Belgarum Proceres, qui regere ipsi se nequirent, & rectorem pati nollent. alii, quidquid domi atque inter arma peccatum esset, ambitioni superbiæque Leicestrii, consiliorum intollerantis adscribebant. Itaque quum & in Belgio scissis fœdè provinciis, aut favore, aut odio in Leicestrium inter primores ac populum certaretur: & in Anglia à Senatoribus aulicisque variè attolleretur, deprimereturve Leicestrii regimen, Reginæ visum est, in Belgium mittere Thomam Sachvillum Burchusti Dominum, primarium Senatorem, qui dissidiorum causis inquisitis compositisque, viam Leicestrio, si remittendus videretur, emolliret. Sed hic nonnisi post mensem solvit ex Anglia. Interim Elisabetha, quæ decori ducebat sibi Angloque nomini, res Belgarum, post susceptum eorum patrocinium, domi

Belgæ abrogant Leicestrio authoritatem:

offenduntque Reginam, & maximè Leicestrium:

Quem Belgarum alii defendunt:

alii accusant.

Ad has controversias componendas mittit Regina Senatorem in Belgium:

mi militiæque in deterius quotidie verti, plures emissura in Belgium ac validiores copias, magnam pecuniæ summam in Regni conventu poposcerat. quam, quia significatum sibi fuit, nunquam è populis exigendam, ni sententiæ in Mariam Reginam Scotorum latæ executionem imperaret; ipsa occasionem inde festinandæ regiæ cædis aut habuit, aut quæsivit. Quo id autem modo peractum sit, quoniam super Mariæ fine, miris partium hinc odiis, inde studiis hodieque concertatur; ego secura inter infensos & addictos narratione, in medio ponam, intermisso paulùm rerum ordine, non ut opus varietatibus distinguendo, amœna Lectoribus deverticula conquiram, sed ut facti memorabilis historia, quæ nostro adnexa est operi, incorrupta ad posteros fide, quoad per me liceat, extendatur.

1587

& pecuniam poscit à suis ad exercitum augendum

(Tit. Liv. l. 9. id facere se non negat)

ET PROFECTO rara unquam vel in tragicorum scenas Regina prodiit, quæ nobiliori gratiarum comitatu, in admirationem amoremque sui: dein lugubriori spectaculo in commiserationem & lacrymas theatra converterit. Nata est Maria Iacobo Stuarto, centesimo quinto, ut Scoti numerant, Scotorum Rege. Ipsam quatuor Regnorum insignia ornavere. sed forma, cui parem ea ætate fuisse nullam memorant, digna Europæ totius imperio habebatur. Æquabat decori corporis speciem verborum gratia, quam excellenti promptoq; ingenio, non formæ tanquam ejus lenocinio captus, imputares. Sed super omnia Religio fuit, & erga veteres sacrorum ritus, Sedemque in primis Apostolicam reverentia: uti ejus addecebat hæredem regni, in quo tres & octoginta Scotiæ Reges eadem fidei constantia obsequioque in Christi Vicarium floruere. Septimo postquam nata est die, regnare Maria cœpit, amisso patre. adeò ad cunas ipsas exornandas præfestinasse visi sunt regales tituli. Octavo mense diadema regni, sceptrumque inter festas populorum acclamationes accepit.

DE MARIÆ Scotorum Reginæ morte.

Vetus ejus origo regia, Regales tituli, (Scot. Gall. Angl. Hibern.)

Forma:

Ingenium,

Religio.

Infans Regina

Coronatur.

Sta-

1587

Uxor expetitur à multis, etiam armatis. (*Patriarcha Venet.*) Legati Pontificii de ea præconium.

Statimque coronas, & regias filiorum nuptias hinc Henricus Octavus Angliæ, inde Henricus Galliæ Secundus obtulere. Quin etiam ad hasce nuptias armata sunt regna: Scoti gravi propterea bello terra marique ab Anglo lacessiti, à Gallo adjuti, à Legato Pontificis animati: qui Roma missus, ad Scotos, ut in avita religione persisterent, adhortandos: visa regia infante, laudasse eos dicitur, quod pro cælestissimæ indolis Principe adversus obscena hçreticorum monstra bellũ gererent, relaturi non paulò plus solidioris gloriæ, ut ajebat, pro hac Helena, quam pro græca relatum esset apud Trojam.

Galliæ Delfino despondetur. (*Henr. II.*)

Desponsa demum Francisco, Henrici Regis filio, Galliæ Delfino, atque illuc armis traducta, inter nuptiarum solennia, Reginæ Scotiæ, atque Angliæ, atque Hiberniæ titulũ assumpsit, Henrici soceri suasu: quod mortua per eos dies Maria Angla, Hispani Regis uxore, affirmaret Henricus, non ad Elisabetham Henrici Octavi spuriam, sed ad Mariam Stuartam, Iacobo Quinto Henrici nepote genitam, pertinere Angliæ regnum.

assumpto trium Regnorum titulo.

Retinuitque aliquandiu eam appellationẽ mortuo socero, inaugurata consecrataque Galliæ Regina.

Galliæ Regina consecratur. ægre fert Elisabetha assumptum à Scoto titulum Angliæ Reginæ: Inde Scotiam turbat, per Iacobum Regis Scotiæ nothum: (*Prior Monasterii S. Andreæ*) qui religionis desertor.

Atque hinc duci cœpta sunt fila funereæ illius telæ, quæ infelici sternenda suggesto, Mariæ supremis parabatur. Etenim Elisabetha ad Angliæ Regnum assumpta, Stuartæ jampridem æmula invidaque, ubi audiit, illam mistis Angliæ, Galliæque insignibus, utriusque regni Dominam appellari, ut ferme POSSESSORES malæ fidei timor possidet, verita ne per Gallorum potentiam attentaretur aliquid in Anglia, turbandum sibi Scotiæ regnum distrahendumq; absente Regina, existimavit, occasionem apprimè tunc nacta. Nam Iacobus Stuartus Iacobi Quinti nothus, Catholicæ Religionis, ac monasticæ familiæ desertor, quum Moraviæ in Scotia Comitatũ insanè ambiens repulsam ab Regina sorore passus esset, odio inflammatus præsidiũ sibi quæsivit ab hæresi ubique parata turbantibus. Aggregatisque sibi,

sibi, quos Calviniana licentia já allectos in Scotia, eoq; Mariæ adversaturos intelligebat; sacrum ordinem, quasi meritò illum deseruisset, insectari, templa, ac cœnobia evertere: in opulentos Ecclesiæ reditus invadere, sacraque inde pecunia multos Nobilium inescare: demum impetrato à nimia sororis facilitate Moraviæ Comitatu, spes suas attollere: ac mortua Guisia regni pro absente filia moderatrice, mortuoque postea Francisco Galliæ Rege ejusdem marito; Scotiæ regimen sibi polliceri, ac tractare cœpit. Hinc illũ & Angliæ Reginam facilè junxit commune in Mariam odium, & propria cujusq; utilitas. Ictoque fœdere adversus Catholicos, quibus dominantibus neque hæc diu tueri se posse regnum, neq; ille adepturum se aliquando speraret: vetus utrobiq; Religio miseris sane modis labefactata: ac duo præstantissima Europæ regna, una hinc spuria instigante, unoque inde notho adnitente, à complexu Ecclesiæ, legitimæ matris, abstracta sunt. Et Maria quidem, cujus non minus perculit animum Religions in Scotia, quàm in Gallia mariti Regis interitus, in Scotiam reversa nullum præsentius remedium objicere turbatoribus regni, quàm conjugium & spem sobolis, meliorum persuasione, decrevit. Quamobrem evulgato Mariæ consilio, jamq; variis legationibus expetito certatim matrimonio, præsertim à Cæsare pro Archiduce Carolo, atq; à Philippo pro Carolo Hispaniæ Principe, intercedere protinus Angliæ Reginæ, perq; Moravium Mariæ suadere, ne maritum extra insulam quæreret, conata est. Nec illa dissentiebat, quæ jam animum adjecerat ad Liviniæ Comitis filium, Henricũ Stuartum Darlæi Dynastam. Causa hujus consilii fuerat, quod Darlæus genitus ex Henrici Septimi Angliæ Regis nepte, secundus hæres Angliæ regni habebatur. Ideoque reputaverat apud se Maria, posse illum, si ex potentioribus Angliæ familiis uxorem duceret, Anglorum viribus subnixum sibi aliquando negotiũ facessere

ad

1587
& hostis,

Regimen Scotiæ pro absente Regina invadit: (*Maria Guisia*)

Juncto fœdere cum Elisabetha. (*Regina. Moravius*) In utroque regno religio cadit.

Redit propterea in Scotiam Maria,

& spargit novi conjugii famam ad terrendos hostes. Multi illam expetunt.

sed illa in Darlæum inclinat, (*Maria. Lenox*) ob has causas.

1587 ad successionem. Accedebat decora juvenis spe-
19. cies undeviginti anno nati, par morum suavitas & à Catholica Religione commendatio. Itaque festinavit accersere illum ex Anglia, ubi cum patre extorri à patria jampridem agebat: frustra conjugiũ improbante Elisabetha, ac Darlæi loco Leicestrium Comitem offerente. non ut Leicestrium Stuartæ junctum vellet, hunc enim despondisse jam sibi Elisabetha ferebatur; sed (præter ea quæ alibi memoravimus) ut, dum moras nectendo, alium alio pelleret, nec alium, nec aliquem ad extremum induceret. id quod ad firmandum sibi Angliæ sceptrum ipsa referebat: & Moravii in primis intererat, ne Scotiæ & præsens regimen, & devoratum spe regnum amitteret. Sed jã illa properato matrimonio, ac filio postmodùm aucta; quem Scotiæ atque Angliæ Regem vidimus, quantũ sollicitudinis Angliæ Reginæ Scotisque rebellibus incussit, tanto ipsa validioribus insidiis, struẽte Moravio, involuta est: sparso in vulgus rumore, decrevisse illã, firmato jam prole regno, veterẽ sacrorum cultum restituere, atq; Ecclesiæ bona in plerosque Nobilium translata, ab usurpatoribus repetere, eoque à conjuratis processum est, ut armis palàm sumptis, mox, quoniam aperta vis improsperè cesserat, occultè discordiis inter Reginam Regemque jactis, sed brevi compositis: deniq; Darlæo Nobilium conspiratione perfidè interempto, viduã Reginam in potestatem aliquando redegerint. Neque hîc cessatum. Nam Iacobus Epburnus Botvelii Comes, Scotici maris Præfectus, quem Moravius ad cædem Regis incitasse, eidemque promisisse Reginę nuptias eo consilio ferebatur, ut invidia regię cædis apud Mariam inextricabilis adhæreret, si ipsa cum mariti interfectore matrimonium contraxisset; hic inquam Botvelius postquam iisdem authoribus, quibus scelus patraverat, est absolutus; armata militum manu Reginã Sterlino redeuntẽ invasit: ac nuptiarum promissa proferens publicis Procerũ tabulis obsigna-

Leicestriũ offert maritum Elisabetha, callide.

Maria tamen Darlæo nubit, & filio augetur. (Iacobus VI.) Crescunt turbamenta Regni, hac Moravii arte.

Armis ac dolis agitur, Darlæus Rex interficitur:

Ipsa cogitur nubere Botvelio Regis interfectori:

signata, ad conjugii assensum adegit, non ante tamen, quàm ipse operam suam pro Catholicæ Religionis instauratione cum Regina sociandam, sacramento multis coram obligasset. Hoc autē ubi à primariis Calvinianæ factionis auditum, versis in odium studiis, concitaque plebe, Botvelius regiæ cædis author, Pontificius satelles, patriæ proditor vulgò proclamatur. & gliscente rebellium armatorum numero, Regina quum se imparem subitæ inopinatæque aggressioni videret: ac speraret, elapso Botvelio, tumultum facilè sedatum iri, clam illum emittit, conniventibus hostium ducibus, quippe veritis, ne capto, vocatoque ad quæstionem Botvelio, ipsi regiæ cædis socii renudarentur. Nec ideò quievere: quin etiam Reginam, quæ rejecto multorum obsequio ad ejus tutelam certatim confluentium, in rebellium castra spōte processerat, impacati aggrediuntur, captamque in privatas primùm ædes, dein necis in maritum patratæ insimulatam, in arcem quam arctissimè custodiendam inducunt. Hîc Maria, quum à Moravio tristiora in dies, ac suprema expectaret, fideli subditorum opera virilem vestem induta, ex arce fugam arripuit. Ac varios post casus, commissumq; ad eam retrahendam prælium, ubi se ab insequentium insidiis expeditam ad Regni fines vidit, incerta animi quò progrederetur, quum comitum alii Belgium petendum, alii Galliam suaderent; ipsa, cūctis magnoperè dissuadētibus, Angliam anteposuit. Mota dicitur ad hoc consilium capessendum, recordatione promissæ opis ab Elisabetha: quæ paucis ante annis, secti adamantis partem alteram Mariæ dono mittens adjecerat, *Si quando bipartitæ illius gemmæ symbolum remitteret in Angliam Maria, quibuscumque circumventa necessitatibus; statim se eo monitore excitatam auxilium ei, quantum expectari à sorore posset, allaturam.* Sed nimirum FACILIUS sectus adamas iterum coire, quàm disso-ciati

1587

qui se religionis defensorem Reginæ promittit.

Ex quo odium in Botvelium,

& ejus fuga,

Regina in arcem captiva deducitur,

inde habitum mentita fugam arripit.

incerta quo se conferat, Angliam anteponit, (*Flor. Remund. l. 6. & alii*) ob hanc causam.

1587 ciati animi contentione religionis & regni: coalescere inter se possunt.

HAC datæ fidei & hospitii tessera ad Elisabetham præmissa, in Angliam secura pergebat. quum à militari Tribuno obviam facto, paulum subsistere, Reginæ Elisabethæ nomine, rogatur. Inde in Bortonum pagum deducta, appositisq; custodibus cincta, tunc serò sensit, ac damnavit credulitatem suam: tantoq; magis quanto mox dicendam ad causam coram Elisabetha de Darlæi cæde, qui Londini natus ad Reginam Angliæ pertinere videbatur, evocata est. Quod illa aversata primũ, dein testata, Reginam se nulli mortalium, uni solum Deo, & Christi Vicario subjectam; Legatos suos ad illud tribunal non tanquam ad judicium, sed ad colloquiũ emisit. Ibi multis sane argumentis, & confessione famulorum Botuelii, qui ob eam cædem suspendio necati Mariam insontem insciamque, populo coram, testati sunt; (uti hoc idem postea Botuelius ipse captus à Danis in quęstione juravit) Maria à suspicione objectæ cædis, omnium qui aderant judicio, exempta est: immo in altero etiam conventu super eadem re indicto, rejecto in accusatores, Mortonum in primis atque Moravium, crimine, propius supplicio fuere, qui supplicium intentaverant. Quamquam Mortonus supplicium distulit, non evasit. siquidem aliquot post annis, Darlæi cædis manifestus, ob idque jussu Regis Mariæ filii, securi percussus, Mariæ innocentiæ testis fuit. Nec Moravius in hac Darleanæ causæ retractatione abiisset impunis, nisi multo ante ab inimico interemptus, spiritum, quem patibulo debuerat, præfestine reddidisset. Verum primis hisce ad Mariæ exitum frustra tentatis occasiones dein aliæ non defuere. Pontificiæ Pii V. litteræ diro Elisabetham anathemate ferientis, regnorumque jure spoliantis: mota in illam in boreali Anglia nobilium arma: fama nuptiarum Mariæ cum Thoma Hovvardo Norfolicæ Duce: auditus Albani Ducis adversus

Maria in itinere sistitur,

& uti rea evocatur ab Elisabetha.

Legatis pro se missis. (*Camdenus & alii apud illum*)

innocens reperitur:

accusatoribus non impunitis. (*Idem & alii*)

(*Iacobus VI.*)

Novæ accusationis capita.

Angliam

Angliam belli apparatus in Belgio, atque inde transmissus in insulam Marchio Vitellius: hæc simul omnia comperta, & tanquam ad Scotiæ Reginam liberandam, & in Angliæ imperium, oppressa Elisabetha, sustollendā composita, novum ei severiusque judicium intenderunt. deportataque in arctiorem custodiam, atque illuc missis ab Elisabetha è prima nobilitate judicibus rationem eorum, quæ objectabantur, afferre jussa est. Nec illa negavit, quæsitam à se libertatem ex ea custodia, qua contra jus fasque, Regina nulli subdita, detinebatur. ob eamque rem implorasse se Romani Pontificis preces atque opē: litterarum autem, quas Pontifex in Reginam Elisabetham emiserit, ignaram se esse. non se respuisse vicina Ducis Albani arma, quib⁹ ipsa in regnum suum, non in alienum statueretur. non se repudiasse consilium de nuptiis cū Norfolcio, nempe oblatum à Moravio Elisabethæ arcanorum conscio: non tamen ultra consultationem processum esse. postremo non se ulli miscuisse conspirationi nobilium, quamvis illi honorificū liberandæ Scotorum Reginæ titulum armis suis imposuerint. Quæ aliaque in hanc sententiam postquam Maria disseruisset, scriptis ad Elisabetham litteris, expositoque quam indigne secum actum esset, oravit, ut aut permitteret ire se in Galliam ad cognatos Guisios, à quibus speraret eam opem adversus rebelles suos, quam impetrare in Anglia à sorore nequivisset: aut certè non arceretur ab ejus conspectu colloquioque, apud quam suspiciones omnes facile purgaturā se non dubitaret. Sed non modo neutrum impetravit, Duce ipso Norfolcio ob eam causam securi percusso, sed novis iterum suspicionibus, novis criminationibus Regina infelix appetita est. Nempe quo plures in libertatem ejus intendebant, eo causam indeprecabilius aggravabant: ac juvandi studio, altius nocebant. Venerat in Belgium Ioannes Austriacus Caroli Cæsaris filius, opera inprimis Gregorii XII. qui misertus indi-

1587

Ad ea Mariæ responsio,

Ex adventu Ioan. Austriaci in Belgium,

1587 indignam Mariæ sortem, Philippo Regi author fuerat, ut in provincias Gubernatore tūc vacuas fratrem induceret, qui & ob patris memoriam acceptus Belgarum populis esse, & ob propriam maritimis in bellis claritudinem suscipere expeditionem in Angliam, ad liberandam Scotorum Reginam, non vana spe posset. Nec Austriacus quidquam omittebat, quo provincias, quacumque ratione componeret: ut solutus omni per Belgium cura, ad Britanicam expeditionem se se accingeret. Quum Orangius arcana expiscatus, aperuit illa Elisabethæ: addiditque, sibi constare, Mariam Stuartam Pontificis Romani, Hispanique Regis communi consilio, conjugem Austriaco destinatam esse. Id verò variè torsisse dicitur Elisabethæ animum ambigentis consultantisque, satius ne foret, Mariam in Scotiam remittere, vexandamq; rebellibus suis tradere, certe ab Anglia occasiones armorum procul pellere: an potius cum Mariæ morte, causas pro captiva conspirandi aliquando præcidere. Et quamquam in hanc partem ferebantur plerique consulatores, seriò inculcantes, Maria incolumi nusquam fore aut Reginæ, aut Religioni in Anglia securitatem. eoque rem pervenisse, ut diverbium illud de duobus olim Principibus Cōradino & Carolo, nunc duabus de Reginis vulgò usurpetur, *Aut Scotam ab Angla, aut Anglam à Scota*; Reginæ tamen publicum dedecus apud se subinde reputanti visum est, callidiore consilio spargere in vulgus, reconciliatam se Mariæ, ac brevi cum ea relaxanda transacturam. Sic utique sperabat sistere in præsens, si quæ à Belgio, aut aliundè prætentarentur: simul ejusmodi conditiones Stuartæ imponere, quas illa facilè aspernante, res demum omnis in irritum caderet. Et sane, ubi audiit Maria, peti ex se inter alia, ut filium cum aliquot Scotię Proceribus obsidum loco in Angliam accerseret: & ipsa antiquatæ jam per Angliam Scotiamque Romanæ Religioni nunciū remitteret; indignata respondit, conditiones

(*In Belgium hid. lib. 8. & 9. Dec. prima*)

admonetur Elisabetha de conjugio ejus, & Mariæ.

Consultat quid sibi de Maria agendum. necandam plerique censent, & suadent: (*Conrad. Suevus Carol. Andegau.*)

Illa tamen velut placata

reconciliationis conditiones proponit,

quas Maria uti indignas aversatur.

tiones

tiones utcumique alias admissuram se: at mori 1587
potius, & si quid gravius est morte, pati velle, quam aut filium, aut animam indignè proderet: avitam Religionem à tot retrò Regibus progenitoribus suis rite traditam & cordi & curæ sibi perpetuò futuram. Finis colloquii fuit, mutatus angustiorque carcer, imminuta familia, aucti custodes. Quippe implicito belgicis turbis Austriaco, mox & extincto; omnem à Belgio metum exuerat Elisabetha. Sed propior illam sollicitudo excepit domi. Conjuravere nobiles aliquot Angli, promptissimo eorũ Antonio Babingtono: in seque suscepere, Anglam de medio tollere, Scotam substituere, Catholicam Religionem regno reddere. Sed prodita detectaque conspiratione, ac repertis conjuratorum ad Mariam litteris, illicò in quæstioné ipsa postulatur. Septem & quadraginta viri partim è senatorio, partim è forensi ordine ad cognoscendam causam festinantur ab Elisabetha. proferuntur conjuratorum ad Mariã litteræ: ejus aulici duo, uti conscii arguuntur: omnia contra novissimũ Elisabethæ edictũ attentata pronunciãtur. At Maria tot inter causidicos & leguleios, questa primùm, agi secũ contra quam cum Principibus ritè inunctis & consecratis agi deceat. neq; enim, quod carcere attineretur, minus Reginã se, eoq; liberam: neque Elisabethæ, aut ulli mortalium, præter quam Christi vicario, subjectã esse. Tum defensionem orsa, Inficiata non est, auditas sibi aliquoties multorum aut Anglorum Scotorumque, aut externorum Principũ curas pro se in libertaté asserenda susceptas: ac pio illorũ officio, pro quo laudem apud posteros merebũtur, lætatã se fuisse: &, ut exitu non careret ejusmodi conatus, optasse. Id verò an cũ Elisabethæ vitæ discrimine quæsitum sit, neq; se consciã fuisse, neque in talium conspirationes operam suam, aut nomen aliquando commodasse. A Babingtono, aliisq; postremò cõspiratis nullas se adversus Reginam litteras accepisse: quæque ad eos scriptæ dicun-

Conspiratur ab Anglis contra Elisabetham.

Detegitur conspiratio:

& in Mariam inquiritur:

Illa rationem sui reddit:

1587 dicuntur Mariæ nomine à Mariæ aulicis, dolo malo fictas esse: promptamque se, si illi in conspectum veniant, mendacii redarguere. Ad extremum tacto dextera manu sancti Euangelii codice, aversum sibi Deum precata est, si quidquam contra Reginæ vitam egisset, aut cogitasset. una in re addidit agnoscere se non innoxiam, calamitatesque, in quas inciderit, non immeritam: quòd indulgentior in apostatā monachum fuisset, quodq; post reditum è Gallia lenitate nimia, Dei, & Catholicæ Religionis hostes in Regno suo tolerasset. Sed incassum defendebatur illa, quam judices prædamnaverant. statimque & ab Ordinum in Londinensi urbe conventu Maria læsæ majestatis rea pronunciata est: & festinata legatione in Galliā, missus ab Elisabetha libellus regiæ damnationis ad Henricum Regem: & Mariæ, quid à Regni Ordinibus decretum esset, Elisabethæ litteris significatum. Illa autem nihil inde consternata, quin vultu placido, actis nuncio gratiis, Deum precata est, ut quam innocentem sciret, fortem quoque, & in Catholica Religione, pro qua libens mortem oppeteret, constantem vellet.

una in re confessa peccatum à se esse. (Morvilius) (Parlamentum) Læsæ Majestatis rea pronunciatur: (Hen. III.) nihil inde territa, & ad Deum versa.

INTEREA appulsus in Angliam multo comitatu Pomponius Bellieureus ab Henrico Rege ad Elisabetham allegatus cū responsis ad singula damnationis capita, magnis urbē rumoribus implevit, quasi propediem secuturam Mariæ libertatem. Ferebaturque, in mandatis Bellieuræus habuisse, omnem operam adhibere Galli Regis, Galliæque universæ nomine, ut Scotiæ Reginā imminenti periculo subtraheret. Quamquā Bernardinus Mendoza, Hispani Regis apud Henricū Orator, vir aulæ Principū intelligens, affirmavit ad Alexandrum scribens, videri, Reginæ liberationem fuisse minimam causarū decretæ legationis. illa potius Regi curæ esse, legatoque impensius injuncta, ut Angliæ Reginam induceret ad pacem Bearniæ, Condæique Principibus, & Turenæ Vicecomiti, pro ea qua erat apud

Legatio è Gallia. (Londinum) vulgo pro Maria liberanda: aliis alia potior legationis causa creditur (22. Dec. 1586.) (Rex Navar.)

apud illos authoritate, persuadendam. simul ut de fœdere cum aliquibus Germaniæ regulis ineundo, Anglæ mentem exploraret, ac certi aliquid cum ea conficeret. quod confectum fuisse à Bellieuræo, ex aliquorum conjectura scripsit postea Alexander ad Regem. Sed sive Mariæ causam minus anxiè curaverit Galliæ Rex: sive potius illum, ne in eam curam totus atque armatus incumberet, intestina Galliæ bella retardaverint, certè ab ejus legato non modò pro captiva Scotiæ Regina peractam est nihil, sed hæc ipsa legatio (ut cetera ad illum diem tentamenta) Mariæ in perniciem vertit, ac supremum ei fatum maturavit. Etenim post discessum Bellieuræi, quum ex bimestri dilatione supplicii, nutare crederetur Elisabethæ animus Gallica legatione suspensus; ingens profectò sollicitudo invasit cùm hæresum antistites, tum aulæ conciliique primores, Leicestrium, Cæcilium, Valsinganum, aliosque nonnullos, certum sibi à Mariæ incolumitate, in quam capitis sententiam tulerant, infortunium metuentes. Quippè secum reputabant, post excessum Elisabethæ, haud dubiè Stuartæ deberi Angliæ regnum, hac autem rerum potiente, de se pariter omnibus actum esse. nempè novam fore regni faciem, multò quam sub alia Maria, novo Euangelio infestiorem: adesse enim Scotæ altiores spiritus, & odium in hostes catholicæ Religionis longa carceris injuria proritatum. Inde ad Elisabetham conversi eo quidem audacius, quo grata se offerre non ignorabant; queruntur, tot Procerum Senatorumque judicium, ac regni totius votum tandiu prolatando contemni: *ea procrastinatione nihil effici, nisi ut ad novas excitandas impiorum conjurationes spatium extendatur; posse in adyta irrumpere, qui toties in vestibulo fuerunt: nec semper aberrare, qui sæpe jaculantur. Itaque liberaret seque & regnum ea sollicitudine: pateretur Angliam uni parere, nam duo jam regni capita monstrari. nec magis Elisabetham Anglicanæ Ecclesiæ Principem ritè coli, quàm Mariæ ad aram confugere Catholicorum*

1587.

(16 Mart.) 1587)

obfuit certe ea legatio;

sollicitis anxiisque hæreticis, ob has causas,

(Mariæ Hisp. Regis uxor.)

& mortem ejus urgentibus,

apud Reginam,

1587 *reliquias*. Neque hoc contenti, comitiorum, quæ tunc agebantur, opportunitate utentes evincunt, ut subsidium, quod ad reparandum in Belgio bellum enixe petierat Elisabetha, comitiorum decreto non exigeretur antè, quàm capitis sententia in Scotiæ Reginam jampridem lata executioni mandaretur. Sic, & Leicestrio pecuniam ad delectum novi exercitus urgente: & Elisabetha illam qualemcumque necessitatem ad explendam cupiditatem amplexante, Mariæ festinata mors est. Igitur Elisabetha postquam videri poterat ex supplicii dilatione meruisse clementiæ laudem, & compulsa ad executionem imperandam declinasse invidiam; jubet cum rea juxta regii Senatus Ordinumque regni sententiam agi, conficiq; de sumendo supplicio mandatum, quod à Buchorsto supremo Angliæ Quæstore, atque à Roberto Beslæo à regni secretis, ad Mariam in Frodringanum oppidum, ubi illa attinebatur, perlatum est: ultimaque ei necessitas, Reginæ, & regni nomine, indicta. Nec imparatam, aut aversam feralis nuncius invenit. Hunc enim illa diuturni carceris exitum expectabat, haud inscia, in MAGNIS Principum injuriis non incipi, ut desistatur. Illud gravius accepit, quod evocatum ad se sacerdotem, aulicum suum ab eleemosynis, ut apud illum animi noxas, uti consueverat, expiaret, aditu excluserint, multa in hæc priscæ pietatis sacramenta, ceu superstitionum inania superaddentes: ipsamque ad hujusmodi deliramenta Catholicorum, in eo saltem articulo deponenda, certatim cohortantes. Quos illa quum facessere ab se jussisset, certos non alia se processuram via, quam quæ ab Apostolis, ac Pontificibus Apostolorum successoribus monstrata esset: proque ea mortem libenti animo subire; usque adeo copiose atque constanter adversus novissima apostatarum commenta disseruit, ut admiratus inter eos, qui causæ præerant, vir sane primarius, continere se haud potuerit, quin palam diceret, *Necessario tollendam è medio fuisse illam, cujus vita timeri posset,*

Mortis sententia ad Mariam perfertur: (*Thesaurarius, sed postea.*)

quæ de Sacerdote ad confessionem non admisso dolet: (*sic impie ipsi impii*)

& in sacramentorum irrisores invehitur.

(*Cantii Comes*)

ne

ne reformatæ religionis mors esset: Ad quæ gaudio ipsa prægestiens (namque similia his audierat ab iis, qui sibi nuncium mortis attulerant) egisse dicitur Deo grates, quod ad Religionem catholicam in ea insula restituendam, instrumentum haberetur. Hæc autem ad eum, quem dicebam modo, sacerdotem Maria perscribens, orat, ut se omni humano desertam auxilio, in illa noctium suprema non desereret ipse: sed confitenti peccata sua soli Deo, quando apud hominem confiteri prohiberetur, veniam à Patre misericordiarum impetraret. Ac præterea compositis ad Elisabetham Reginam, ad Henricum Galliæ Regem, ad alios litteris: commendatoque, inter monita ad filium Regem anxie transmissa, amore ac patrocinio catholicæ Religionis, pro qua mater occumberet, & in qua majores sui Reges ante decesserant; in retractius cubiculum dimissis etiam plerisque fidelioribus ancillis, noctem illam precibus traductura se abdidit. Atque humi prostrata ante Domini è cruce pendentis effigiem; actis suppliciter gratiis per commemorationem beneficiorum, inter quæ mortem mox subeundam adnumerabat; Sacrosanctum Christi Domini corpus clam apud se servatum (potestate, quam Mariæ ob singularem in fide constantiam, ad hunc usum indulserat Pius Quintus) è suis ipsa manibus venerabunda suscepit.

1587 (*Camden. in Elisab.*)

Tum scriptis aliquot epistolis: (*Henr. III.*) commendataque filio Regi catholica Religione, precibus ac sumpto Christi corpore se ad mortem parat. (*Georg. Conæus in vit. Florim. de hær. & alii.*)

HÆC cum Frodringami agebantur, ferunt Londini eadem ipsa nocte, quam Elisabetha curis agitata insomnem ducebat: matronam in ejus conclavi dormientem, repente spectris expergefactam exclamasse, *Videre se Mariam Stuartam capite obtruncari, mox & Dominam suam plecti eadem securi*. Quibus clamoribus Elisabetham, quæ similibus quoque imaginibus distrahebatur, exterritã sollicite mandasse, advolaret illico nuncius Frodringamum, ac Mariæ supplicium differri suo nomine imperaret. Sed sero hæc parabantur; peracta jam, quatuor ante nuncii adventum horis Reginæ cæde. Etenim albescente vix dum die,

SOMNIO Matronæ (*Reginæ Elisabeth.*) exterrita Elisabetha Regina, supplicium differri mandat: (*Ex litteris Bern. Mendoz. ad Alex. 1 Mart.*) sed sero.

1587 festinantibus qui Mariam adservabant, atque admonentibus, cuncta parata jam esse ad ultimum illum actum; paucis suorum comitata, jussisque (in questus enim & ejulatus eruperant) ne lætissimum ac triumphalem diem importuna lamentatione corrumperent; in aulam supplicii locum processit, pretiosioribus vestibus induta, piaculari corolla ad latus accincta, & crucifixi Domini signum utraque manu sustollens. Ad ejus aspectum audiri tota ubertim aula cœpere, quamvis premerentur, suspiria, & singultus. Crevitque palam comploratio, ubi illam conspexêre ferale pegma, impar sane Regiæ Majestati solium, ascendentem, sequente carnifice. Hoc è suggestu Maria solito lætior pulchriorque, (nam visam omnibus perhibent mira decori vultus specie prænitentem: sive nativam oris formam commiseratio intendebat, seu vicinæ beatitudinis aliquis jam tum fulgor afflabat) conversa ad multitudinem oravit, qui inter eos adessent, Catholicæ Religionis cultores, ut secum in eo vitæ mortisque confinio, preces consociarent apud Deum: quem ut innocentiæ suæ causam ac testem adorabat, ita ab eodem veniam mortis suæ authoribus ex animo poscebat. Postremò provoluta in genua, postquam ipsa sibi velum è capite submovit, & collum lacte candidius nudavit, crucifixum Dominum arcte complexa osculataque, cervices carnifici Regina subjecit. à quo tremebundo atque inhorrescente, non nisi post tertium vulnus; avertentibus oculos ab eo spectaculo etiam qui mortem ejus concupierant, regium Mariæ caput, sacras inter preces, amputatum est. Hunc exitum habuit Scotiæ Regina: magnum, si quod aliud, utriusque sortis exemplum. Forma, ingenio; regnis Scotiæ atque Galliæ, quæ administravit, & quæ debebantur Angliæ, Hiberniæque titulis fortunatissime cumulata. Sed versa felicitate, à nothi fratirs odio prodita, à Reginæ sororis invitatu decepta, ab hæresi periclitante criminationibus circumventa, à Magnatum Iudicumque privatim

Ipsa ad supplicii locum accedens cohibet suorum fletum;

ac solito lætior & pulchrior,

paucis circumstantes allocuta,

inter preces, & crucifixi Domini oscula,

caput amputandum præbet.

Elogium ejus.

(Ca. Moraeu)

privatim sibi præcaventium sententiis oppressa, ab Elisabetha amittendi regni metu damnata, nullo teste coram producto, sine quo ex regni lege damnari ne privatus quidem potuit, post viginti fere annorum captivitatem, post mutati sexdecies carceris illuviem, tanto vitæ spatio inter custodum injurias traducto, destituta omni invisentium solatio, præter aliquas Romanorum Pontificum litteras clam illatas; regnis, libertate, vita, spoliata est carnificis manu.

1587 (Reg. Elisabet.)

AUDITA morte ejus Elisabetha, ad abolendam fusi regii sanguinis infamiam, simulato mœrore, lugubria induit: & quasi extortum sibi capitale mandatum, & contra quam ipsa injunxisset, festinatum fuisset à secreti scrinii ministro; statim reum illum agi, pecuniaque, & cacere mulctari voluit: multum irridentibus, qui eodem tempore Londini videbant, festis ignibus, campanarumque sonitu, edi lætitiæ signa ob Mariæ cædem. ac postea in ejusdem ministri Apologia, qua is nihil ab se, nisi è Reginæ mente factum esse palam testatus est, evolutam palliatæ fabulæ telam amplius agnovêre. Certè Elisabetha publicum non evitavit odium Europæ Principum, violatam in Mariæ supplicio Majestatem regiam succensentium insulaque in ipsa ausos vidit, qui posito ad tumulum lapide, facinus illud, *nefarium judicium, barbaram & tyrannicam crudilitatem* notavêre. Et Mariæ abstulit illa quidem & regnum, & vitam: nempe res caducas, & brevi auferendas: sed redditum ei ævum in cælo beatum, & mansurum imperium, pro ejusmodi jactura, creditum est. Sanè scribens ad Philippum Regem Parmensis Dux Alexander, postquam dixisset, Mariæ finem vulgo lamentandum, ipsi ad immortalitatem gloriæ appetendum fuisse, affirmare non dubitavit, *Posse Scotiæ Reginam in martyrum numero, qui in Anglia fudere sanguinem, merito censeri. atque adeo in cælo degere coronâ præcinctam, multo quam quæ ei ablata esset in terris, pretiosiore.* Immò

LVCTVM simulat Elisabetha.

& in festinatæ necis ministrum inquirit. (*Davisonus Secretarius*) non sine multorum risu;

& odio Principum; & sepulcrali execratione

& judicio de ea Alexandri Parmensis. (*22 Mart.*)

cum litteris ad Regem,

1587 neque illo, neque ullo post tempore defuêre complura & decora ingenia, à quibus vario styli genere, Mariæ laudes per omnem ejus vitam, inque ipsa præsertim morte constantissime pro Religionis patrocinio suscepta, litteris commendatæ sunt. Ut profecto horum scriptorum authoritas facile præhaberi debeat uni Georgio Buccanano, (nam reliqui ferme ex hoc lutulento fonte turbidum hausêre) qui partim odio in Jacobum Regem Mariæ patrem, à quo propter hęresim exulare jussus fuerat: partim spe inductus à Moravio, si hic regno potiretur, se in Scotiæ Patriarcham assumendum; ea adversus Mariam, deque Scotiæ regno scripsit, quæ & à regni Ordinibus damnata sunt, & ipse postea, ut nec in perfidia constans erat, coram Jacobo Rege Marię filio tanquam contumeliose immeritoque concinnata reprehendit. Et ne hoc Jacobi gratiæ datum videretur ab homine commutabilis fidei, morti proximus, quum adulationi nulla merces, optasse dicitur tantum vitæ ac spiritus, quantum revocare ac retractare, quæ emiserat, maculasque Mariæ falso aspersas, suos utique sanguine delere posset.

& plurium insignium virorum præconiis de ejus vita obituque (*Pontifex Urbanus. Card. Peron. Card. Bellarm. Flor. Remund. de hær. Georg. Conæus in vita Mariæ Spondan. in Annal. & alii permulti, & hæretici aliqui ut Gul. Udall. in vita Mar. Guliel. Cambd. in Elisabetha*) Quidquid Buccananus in Mariam insanierit. qui tamen dicta scriptaque sua retractavit.

JAM vero Elisabetha post Marię cædem, pecunia regii sanguinis authoramento, à populis accepta, Leicestrio mandaverat, ut milites in Belgium transmittendos tanto celerius contraheret, quanto assiduis inde nunciis afferebatur, dominante per eas provincias Parmensi Duce, simul Ostendę, simul Bergis ad Somam, postremo & Velavię timeri. Et vero aggredi Ostendam consilium Alexandro fuerat: illucque jam pręmiserat Mottæum, hostium vires exploraturum. Sed à Regina, dum delectus habebatur, misso ex Anglia Rogerio VVilliamo Norritii Vicario, qui se cum aliquot cohortibus Ostendam protinus inferret, atque adeo munito novis pręsidiariis loco, Alexander, mutato consilio, de Slusa obsidenda cogitare cœpit. Et quamquam in bellico senatu multos fuisse comperio, qui arcem illam prope insuperabilem, & Antver-

SLUSÆ obsidio. Elisabetha Regina milites in Belgium mittit. (*Berg op Zoom.*)

(*Sluys*) Consultatur ab Alexandro de Slusæ obsidione:

Antverpiam alteram differerent: certe labores fore summos & diuturnos prædicerent. uti vera eos dixisse expertus inde Alexander, negavit postea ad Regem scribens, se in operosiore ad eum diem obsidione laborasse; tamen & Flandrorum necessitates, qui maritimam illam oram à Slusanis miserè vexari querebantur: & continuata Alexandri in arcium expugnatione felicitas, ad eam expeditionem decernendam traxêre demum omnium sententias. Slusa è quinque Flandriæ provinciæ portubus, à mari aliquanto retractior, situm sibi delegit propemodum inaccessum. Munit illam à meridionali affluens oceano prælargus, atque olim quingentarum navium capax alveus: qui ubi Slusam adit, in geminos canales separatur: alter ad dexteram Isendicam versus, ad lævam alter Dammum ac Brugas iter flectit. Prior vix Slusam deserit, quum in alia atque in alia canalium diverticula flexionesque distractus, atque identidem in se reciprocus, Slusensem agrum ad oppidum usque Ardenburgum, parvas in insulas scindit. Posterior, qui Slusæ mœnia propius alluit, bifariam & ipse discedit. pars Dammum gemino rivo rectà procurrit. pars non procul à Slusa divertens in plures canaliculos minutim spargitur: qui rursum Ardemburgum versus errabundi, primisque ad dexteram alveis se se immiscentes, tam multis variisque meandris ac labyrinthęis flexibus Slusam quaquaversum implicant, atque abscondunt; ut profecto alicujus Thesei filo ad eam adeundam opus esse videatur. Accedit, quod hæ tam multiplices aquarum sparsiones sicut mari subsidente ipsæ quoque subsidunt, atque in paludes ac stagna pigrescunt: sic eodem attollente se, auctæ inundantesque omnem circa tractum alluvionibus integunt, atque hosti urbem aggressuro maris undas objectant. Nec minora hisce naturæ munimentis, arx adjunxit. Nam, præter arcem ac munitiones urbis, in insulis, quibus ajebam frangi Slusæ campos; propugnacula passim erexerant contra inundationes

1587 (9 Aug.)

decernitur. Situs ejus, à natura prope inaccessus:

ab arte solerter communitus:

1587 (Dinubi) aggeribus ita septa, ut apertis iis objicibus, aquarum vis in hostes immitti facile posset. Inter alia prægrandem arcem ante portam, quam Brugensem vocant, inde venientibns objecerant. ac in utraque canalis magni parte, hinc quidem, Dammum versus, castellum extruxerant, cui à S. Anna nomen: illinc autem per Catsandiæ insulam, quam idem canalis, & aliud à mari brachium contra Flissingam efficiunt, munitiones complures sparserant, quæ & aditum canalis, quo urbs aditur, & ejusdem canalis divortium prope urbem tuerentur. Huic porro tam valide compacto corpori par animus ac vires inerant, Gubernator inquam Arnoldus Groneveltius, clarus militari laude Tribunus: & præsidiarii ex Anglis Belgisque delecti mille ac septingenti, præter eos, qui sparsim per castella & stationes agitabant. Denique, ne quid ad loci securitatem deesset, prompta habebantur externa subsidia, quæ partim à Flinssinga Zelandiæ portu, brevi interjectu in Catsandiam advehi licebat: partim ab Ostenda submitti, pedestres præsertim copiæ, tanto facilius poterant, quanto medio in itinere Slusam inter atque Ostendam, arx Blancheberga interjacebat, commeantesque auxiliares exercitus defensabat.

à præsidiariis valide custoditus: & accipiendis externis auxiliis opportunus.

ALEXANDER loci, hostiumque haud ignarus, principio ad distrahendas hostium vires, misso equitum Magistro Rosendaliam, quasi Bergas ad Somam obsessurus, ubi audiit advolasse illuc Comites Mauritium, & Hollachium, tum ipse Slusam aggressurus, ante alia statuit urbi subsidium ab Ostenda intercludere, jusso Carolo Mansfeldio cum aliquot VVallonum signis Blanchebergam præcurrere, arcemque illam hosti adimere. Qua in potestatem ante expectatum redacta, quippe præsidiariis celeritate oppressis, protinus Alexander modico suorum comitatu, VI idus Junias, Bruxellis Alostum abiit, sequenti nocte Gandavum, ac postridie Brugas. quam in urbem jusserat murales machinas viginti

Arma aliò Alexander intentat: (*Marchio Vast.*) ac statim in Slusam vertit.

A præmisso Mansfeldio capitur Blancheberga. (*8 Iun.*)

Gandavo

Gandavo transvehi: exercitum vero Ardeburgum, decretam armorum sedem, convenire. Hic lustratis copiis non pluribus peditum quatuor millibus & quingentis à principio, postea quinque millia excessêre, & equitibus ferme septingentis: (nam & cohortes aliquot turmasque Vastius secum duxerat, & plures ad Rhenum continebat Altapennius: & devictæ continenter urbes ac provinciæ non modicam ab exercitu partem quotidie subtrahebant ad locorum præsidia) ex his duo millia Mottæo tradidit, Duci strenuo, ac maritimæ illius oræ peritia, ceteris prælato. mandavitque, à Dammo, ubi ille tunc erat, Slusam peteret, versus Annæum propugnaculum: eoque capto, inibi castra poneret; ipse ad alteram partem, ex Ardemburgo reliquum exercitum moturus. Et Mottæus quidem Dammensi vectus canali, subitaque excensione, capta ante ædem S. Annæ munitiuncula, mox facta à tormentis atque à milite impressione, castellum ipsum expugnavit, loco ad suorum castra, qui plerique Wallones erant, attributo. At vero Alexander ex Ardemburgo, expectato dum defflueret mare, bracchium ejus seu canalem dexterum, qui Slusa ad Isendicam vergit, ingressus, in Ostburgum modicam insulam trajecit: inde inferiore alio brachio superato, exercitum ex Hispanis Italisque ac Germanis constantem in Catsandiam deportavit. Consilium illi erat, captis ejus insulæ castellis, ad latus ostii canalis castra figere, ut dispositis hinc ex Catsandiæ insula, inde ex S. Annæ continenti munitionibus, aditum Flissinganis auxiliis intercluderet. Sed quum transversarios per Catsandiam aggeres, super quos, solo ubique stagnante, incedendum erat, ab hoste interruptos passim offenderet: atque adeo nisi hujusmodi secturæ obstruerentur, tormenta transmitti haud possent; tantum in eo laboris ac moræ interjectum est, ut subsidiaræ hostium naves canalem ingressæ Slusam advolaverint. Groneveltius enim Gubernator, intellecto Alexandri con-

1587 Ipse lustratum Brugis exercitum

cum Mottæo partitur.

(*Dammum medium inter Brugas & Slusam*)

Mottæi successus,

& Alexandri.

(*Dicthi*)

Interim naves à Zelandia

1587 annonam & militem Slusæ inferunt.

19

consilio, statim in proximam Zelandium miserat petitium à Flissingæ præfecto Gulielmo Rosselio subitam opem. Isque naves undeviginti, quot in promptu tunc erant, expediit, annonæ bellique subsidia vehentes, milites omnino mille, plerosque Anglos ductore Rogerio Williamo, qui cum primoribus aliquot ejus gentis ad famam obsessæ urbis illuc Ostenda se transtulerat. Hæ autem naves magna exceptæ obsessorum gratulatione, ausæque post biduum, contemptis hostibus; alveum remetiri Flissingam petituræ, non

In reditu pars earum tormentis ab Alex. directis obruuntur.

eamdem fortunam expertæ sunt omnes. Namque interim Alexander tota ferme Catsandia potitus, tormentis ad insulæ ripas collocatis prope Osstense castellum postremo expugnatum, quatuor earum obruit, reliquas fuga subtraxit. Neque

Redeunt aliæ audaciores,

tamen cessatum à Flissiganis. Postridie undecim eorum naves, partim bellicæ, partim onerariæ, non procul à canalis aditu apparuere, opperientes dum mare subcresceret, quo se Slusam incitarent. Quin etiam ex iis septem, non expectato æstus accessu, nocte ventoque fretæ alveum jam ingrediebantur. ac licet deprehensæ à tormentis in eam partem anteadeportatis noxiè peterentur; à principio tamen non se hosti submittere; sed, ut erant majoribus minoribusque tor-

ac tormentis pariter lacerantur.

mentis instructæ, pugnam capessere tanto quidem obstinatius, quanto prospecta non procul navigia, quæ Ostenda properabant, viciniori spe animos alebant. Deinde verò, quoniam singulis ferme ictibus discerpebantur, è classiariis sane plures: hærentibusque sicco navibus neque receptui, neque declinationi locus relinquebatur; pars se in aquas immittere, ac nantes ad suos

Summo hispanorum in eas ardore.

tendere: multi, (namque æstus maris appetebat) navigia moliri, ac retrorsum vertere connitebantur. Atque hic iterum suorum militum ardorem ferociamque, non sine admiratione, spe-

(*Nam prius idem viderat apud Covensteinium agrum.*)

ctavit Alexander. Nam quum ei ad sistendam, quam Flissingani parabant, fugam, paucæ adessent rates, (captis videlicet ab hoste earum plerisque,

dum

dum Gandavo Slusam peterent,)non defuêre Hispanorum complures, qui aquas ingressi, nantesque arreptis ore gladiis, cetera inermes, ac tantum audacia sua tecti, in hostem sive natatu fugientem, sive è navibus ejaculantem impulerint intrepidè se: naves ipsas, immisso terrore sui, certatim inscenderint: captasque è bellicis duas, cum sexdecim tormentis, multoque belli apparatu, & ex vectariis annonariam unam, reliquis in altum ab æstu sublatis, ad Alexandrum victores adduxerint. Video equidem, hæc ingentium animorum ac virium ostenta multis fortasse plus admirationis allatura quàm fidei. Nam & qui præsens ea contemplatus litteris dein tradidit, attonitum hæsisse se scribit: affirmatque, multis se in Belgio, perque Europam bellis interfuisse, nusquam tamen aut spectatum à se, aut in veterum scriptorum monumentis observatum aliquid, quod militum horum plane aquatilium tam hic in Slusæ mari, quàm in Convensteniana alluvione, audaciam adæquaverit. Sed NON rarò videmus præsertim in bello, dominos vitæ fieri alienæ, qui fuerint contemptores suæ. Hæc quamquam feliciter eveniebant, considerabat tamen Alexander, ob alvei latitudinem, hostilibus navigiis ægre aditum præcludi, nisi objectu aliquo pontis. Itaque è Catsandia transgressus in continentem ad Mottæi castra, inspectoque multis in locis alveo, jussit non procul ab ostio, adactis in aquas trabibus, adjunctisque quæ nuper Gandavo acceperat, quæque ex hostibus eripuerat, navigiis pontem sterni, obicem hostibus, suis transitum communicationemque. Tum Mottæo admonito, cum suis Wallonibus Slusæ ad Brugensem portam aggeres admoveret: ipse ex altera parte urbem aggredi curæ suæ duxit. Quam in partem, regressus in Catsandiam, quum primùm Hispanos movit, excepêre illum, transmisso canali Isindicam versus flectente, ingentes sane difficultates, quales nec cum aliis ipse militibus, nec milites alio sub Duce

1587

ac fortitudine plane mirabili.

(Paul. Rinaldus in comment.)

Alexander ad claudendum navibus aditum

in canali pontem extruit:

& aggressurus urbem, è Catsandia suos movet.

facile

1587 difficultates passus inauditas. (Dicchi)

facile superassent. Sæpe veluti nando in plerasque insulas enitebantur. ibi quamquam madidis fessisque, hostium munitiones expugnandæ occurrebant; non rarò intercisis aggerum itineribus, inter paludes resistebat agmen, dum viarum fracturæ exæquabantur. Accessit tanta tamque subita ciborum penuria primis illis diebus (nam postea abunde alimentorum fuit) ut milites evulsis undecumque herbarum radicibus, calamisque super aggeres enascentibus, pellere famem cogerentur. Sed nihil æque impeditum infestumque experiebantur, ac multiplices alluviones. Namque intumescente mari, apertis ab hoste aquarum septis mergebantur insulæ, militesque pectore tenus inundabantur. Quam dum illi perniciem evitantes, aliam in insulam festinabant, novis ibi occurrentibus canalium rivis colluctandum erat. vixque inde satis expeditos alii rursus atque alii coëuntes alvei comprehendebant implicabantque, ac pro obsessis surda quadam conspiratione depugnabant. Ut sanè, quæ hominum cum fluminibus prælia cecinit antiquissimus Poëtarum, hic extra lyram, & fabulam Alexander, ejusque milites, experti sint.

(Ho. Iliad. 25. de Achil. & Scaman. fluv.)

Insulam prope urbem consistunt Alex. & Mottæus, (ab aqua et terra).

His demum longo circuitu superatis, hinc Alexandri, inde Mottæi agmina, in conspectu insulæ, quæ urbi adjacet, constitêre. Nam ex duobus, queis adiri urbs poterat locis, ab aqua & terra; alterum quidem arx prælta, & maris brachium defendebant: in altero autem, qui aggredientibus promptior erat, omnem muniendi curam adhibuerant oppidani. Munitioni situm præbuit, quam dicebam, insula ante urbem, campis ac Brugis obversa. Arcem in ea prævalidam excitaverant, propugnaculis, fossa, tormentis, ac militibus supra quingentos, plerisque Anglis, communitam. & plures submittere ex usu poterat urbs ponte insulæ conjuncta. Proximam huic munitionem addiderant, vallo, & militibus magna ex parte transfugis Wallonibus, instructam. quam, quia doliis quamplurimis terrâ fartis, ejus

Insulam defendebant Arx,

& arci proxima munitio,

à tonnellis dicta.

loricas

loricas armaverant,(quæ vinaria vasa Hispanis tonelli dicuntur) *Tonellatam* appellavere. Vix in hanc insulam appulsis, & communire se Hispanis, Wallonibusque seorsim aggressis, trecenti è Tonellata erumpentes, delecta ad pavorem intempesta nocte, stationem Wallonum invadunt; excubiisque, mox & vicinioribus interemptis, aliis clamore excitatis, prælium committitur, initio timidius ab Wallonibus, virium numerique hostium ignaris: postea Mottæi accessu, compertaque invadentium paucitate, funduntur ac fugantur ad munitionis usque vallum Tonellarii: Mottæo ipso fugitantium tergis ante alios instante, donec pede pila sauciato, pugna illum absistere vis doloris coëgit. Hisce autem eruptionibus quo crebrius Wallones Hispanique petebantur, eo incitatius festinare munimenta utrique satagebant. Sed, ut varia in parte munientes, dispari sorte utebantur. Namque promotis non procul ab arcis fossa Hispanorum aggeribus, Wallones in primis adhuc suffossionibus hærebant nacti palustrem & restagnantem humum, quæ vix infra sesquipalmum aperiebatur, quum subsiliens aqua festinare non sinebat opera tardè cohærentia, & statim fluxa. Adversus hæc non parum remedii petitum est à ligneis capsis, pedes duodecim longis, latis tribus: rotis quatuor instar curruum adjectis ad latera, sed fronte quam lateribus altiore solidioreque, ac fenestellis ad tubos inserendos aperta. quæ à cimbis in insulam illatæ, tum à militibus promotæ, ac sacculis terra gravibus firmatæ, aggerum loco statuebantur: non tamen absque multorum sanguine, dum illi non intermissis irruptionibus turbare opera, hi tueri ac producere pari constantiâ nituntur. Sed longè acrius, ac justa propemodum acie postea certatum est. Nam quum festinatis demum accessibus, ante vallum Tonellatæ constitissent Wallones, in eamque tormenta jam disponerent; Tonellarii, acceptis ab urbe auxiliis, non expectata oppugnatione, in hostes procurrunt: exceptisque instructo

1587

ex hac erumpentes Tonellarii invadunt stationem Wallonum,

sed repelluntur.

Difficultas fodiendi soli

superatur novo invento:

quo tandequam aggere utentes Wallones,

aggressionem adornant. erumpunt in hos Tonellarii:

1587 struﬅo agmine à Mottæo, qui curato utcumque vulnere ad ſuos redierat, dum magnis utrinque animis viribuſque pugna protrahitur, erumpentes Angli ex arce Tonellatæ proxima, (ita enim inter eos convenerat) contra Hiſpanos in parte alia curantes tanto pronius feruntur, quanto eorũ aliquos tranſiſſe ad Wallonum ſubſidium obſervaverant. ciebaturque duobus in locis anceps obſtinatumque prælium, Alexandro in hanc modò partem, modò in illam excurrente, & utroſque, repræſentata veteri æmulatione, ad pugnam animante. Et favit Wallonum virtuti ſors. Nam Claudius Barlotta Wallonum Tribunus, quem è Rheni cuſtodia evocaverat Alexander, in ipſo ardore certaminis cum aliquot cohortibus supervenit: redintegratoque prælio, ſimul verſis Alexandri juſſu in Tonellatam, muralibus machinis; transfugæ ad Barlottæ nomen territi non ſuſtinentes recentium Wallonum impetum, & munitioni ſuæ metuentes, effuſa fuga propugnaculum repetunt. nec ibi conſiſtere auſi, (namque frons ejus facto hiatu diſceſſerat, parſque corruerat) deſerta Tonellata, vicinam in arcem ſe ſe conjiciunt. Cecidere ex his circiter ducenti, capti non pauci; ex victoribus deſiderati ferme quinquaginta, ſaucii permulti: quos inter, Mottæus dexterum brachium pila trajectus, ac Brugas curationis cauſa delatus, non niſi ſecto brachio demum convaluit: conſolatus jacturam ſuam, quaſi abſciſſi brachii loco, Tonellata, quam ipſe hoſtium arci abſciderat, brachium ſibi glorioſius futurum eſſet. At vero Alexander, qui nihil ad viri optime meriti curationem poſtea omiſit, impetrata (quæ curatio non minor fuit) Regis ad eum epiſtola conſolationis ac ſpei plena; in Mottæi locum, dum ille abeſſet, Marchionem Renthiacum ſuffecit, juſſum inſtare fabricandis navigiis, quorum adjumento aggredi arcem ſtatuerat, præſertim Tonellatæ propugnaculo deſtitutam: non tamen deſtitutam animis & auxiliis, quibus ab urbe acceptis, apparebat Anglos nequaquam ceſſuros, quamvis

erumpunt in hos Tonellarii: & Angli erumpunt ex arce in hiſpanos.

utrobique acerrime pugnatur, ſed novis auxiliis forte acceptis,

ſuperant Wallones capta Tonellata.

Numerus utrimque occiſorum, ſauciorumque: inter quos Mottæus amiſſo bracchio:

quamvis perculsi post amissam Tonellatam, confestim receptui ab irruptione cecinissent. 1587

JAMQUE ad arcis oppugnationem parata erant omnia. Nam & ad propugnaculi fossam aliquanto ab arce porrectioris, infestiorisque operibus obsidentium, Hispani Wallonesque productis certatim obsidionalibus viis accesserant: & Mansfeldius rostrum ejus quinque muralibus machinis jam decusserat: & Renthiacus navigia duo construxerat, tabulatis in medio erectis turrium instar è solida materia, atque ab ictu sclopi majoris innoxia: inclusis in quamque turrim sclopetariis vicenis quinis, habito delectu. Igitur Alexandri jussu, propugnaculum per ruinas disjectæ frontis invaditur, hinc Hispanos atque Italos animantibus Aquila, & Capisucco: inde Wallones Germanosque ducentibus Barlotta, Sterpinioque. Pugnatum primò magna utrinque vi. deinde quum regii prævalerent, Williamus loci defensor intercidi viam, quæ in arcem à propugnaculo ferebat, novumque inter arcem & propugnaculum duci vallum jubet; Anglis, dum hæc fierent, pugnam strenue sustinentibus. Quibus perfectis, retractoque in arcem milite, regii propugnaculo quidem potiti sunt, sed avulso ab arce, quam simul intrare se putabant. Itaque novo illis integroque labore aliud hostium vallum transeundum, fossa alia superanda, perque alias ruinas in arcem enitendum erat. Sed plurimum afferebat adjumenti captum propugnaculum, ex quo imminentes arci in defensores collineabant. Denique admotæ à Renthiacho naves, quæ turribus suis proximam canali æquabant arcem, quum repentinis ictibus foderent Anglorum latera: simul à fronte Hispani vallum supergressi, ascensum intrepidè pararent; prope erat, ut arx eo die caperetur, nisi intercedentibus tenebris, à nocturna aggressione arcere milites visum fuisset Alexandro, promissa in sequentem diem illustriore victoria. quam tamen hostes ultrò con-

ARCIS oppugnatio, ejus propugnaculum prius quatitur: (*Aprocci Mansfel. torment. magist.*) mox invaditur:

(*Rogerius Williams Anglorum ductor.*) & expugnatur.

Tum ad oppugnationem arcis se comparant.

Vallum transcendunt.

1587 Præsidiarii opportunitate vicinæ urbis, concessere, invitati â vicinæ urbis, in quam se reciperent, opportunitate: non semper optanda Ducibus opportunitate. ut propterea hujusmodi externæ munitiones ad munitam urbem additæ, visæ sint multis anceps auxilii genus, suis sæpius obfuturæ, dum minus constanter à propugnatoribus transfugium in tutiora respectantibus defenduntur. In hunc modum Angli rebus suis quo loco essent, æstimatis, sub mediam noctem incensis contuberniis arcem deserunt: ac transmisso ponte, statimque disjecto, in urbem confugiunt tam insana trepidatione, ut telorum multum ac fabrilium instrumentorum præ festinatione reliquerint, nonnullis etiam Anglorum, prævertente fugam incendio, absumptis. Cecidit in hujus arcis expugnatione Sterpinius, fortis ac strenuus Altapennii subtribunus: Marchio Renthiacus plumbea glande brachio accepta graviter sauciatus est. Immò nec Alexander ipse periculo plane caruit, dum Nerio fossoribus præfecto nescio quid ex præsenti usu mandat, sub latus sinistrum transvolante globo leviter ictus. At milites cognita ex nocturno incendio subita inopinataque hostium fuga, magnis utique curis ac periculis, in quæ se se sub nascentem diem comparabant, exempti: arcem læti ingrediuntur, mutua gratulatione gestientes, quasi jam finis laboriosæ expeditionis instaret, atque urbis brevi expugnandæ pignus accepissent. Et verò hanc persuasionem non regii modò exercitus fuisse, sed aliorum quoque, audita Slusanæ arcis amissione, comperio. Certe Henricum Galliæ Regem, quum super mensam ea de re dissereretur, non aliud protulisse judicium, in litteris observavi Mendozæ legati. Scribens enim ad Alexandrum, inter alia, Regem ait, dum publicæ convivaretur, magnopere laudasse victoriam captæ ad Slusam arcis: addito, non dubitasse se, ubi primum accepit, illam à Parmensi Duce oppugnari, quin brevi expugnaretur: uti nec de simili urbis fato capta jam arce dubitare. At non hæc Angliæ Reginæ

[Margin notes: in eam deserta arce profugiunt. — (Io. Baptista Nerius Florentin.) — Gratulatio militum arcem intrandum. — & Regis Galli judicium. (Henr. III.) (17. Iun.) — & Angliæ Reginæ sensus]

ginæ à principio mens & judicium fuerat. Nam Groneveltius Gubernator, post aliquot dies, quam clausa undique ab obsessoribus Slusa fuit, misso ex urbe homine nandi perquam perito, ausoque per obsessos canales inobservatum meare, Reginam admonuerat de statu urbis, docueratque annonam sibi tres intra menses abunde suffecturam: contra vim autem aggressionemque, satis à loco munimentisque, & à militum virtute cautum esse. Et illa donatum centum aureis nuncium tum quidem læta remiserat; at ubi de trajectis in insulam ante Slusam regiis copiis, deque arcis periculo audivit, (capta nondum erat) increpita Leicestrii morâ, festinare illum, solvendæque obsidioni adhibere vim omnem ac celeritatem jussit.

1587 à principio lætantis, postea Leicestrium ad opem impellentis.

DUCEBAT Leicestrius exercitum septem peditum millium atque equitum sexcentorum. Acceperatque à Regina librarum sterlinæ monetæ decem millia ad stipendia militum, quæ ipsa Belgis in singulos annos erat pollicita. Vix autem ab insula solverat, quum audito, captam à Regiis arcem, quam inexpugnabile rebatur urbi munimentum, anxius turbidusque, festinata navigatione, Ostendam petiit. De cujus discessu ex Anglia certior factus Alexander, quando animatos jam suos expugnatione arcis animadvertebat, eo pronius sollicitandos putabat, *Vt instarent perterritis ac fugitantibus, suoque illos metu pervincerent. Quantum locorum circa urbem amisissent hostes, tantum eos amisisse urbis: nempe* ANIMAM *agere urbem illam, cujus vires ac spiritus paulatim ab extremis munimentis, ad intimas tanquam cordis angustias retrahantur.* Et opportunè aderat divi Hispaniarum Patroni pervigilium, ejusque faustis semper auspiciis oppugnari urbem tormentis quatuor ac viginti, partim è capta jam arce, partim ex insulæ ora, imperavit. Nec plane cessavit secuta inde nocte, quo Slusanos è mœnibus jaculantes intersisteret distraheretque, dum pontem canali imponeret inter urbem atque insulam fluenti Dammum

Leicestrius accurrit cum copiis & stipendio: (40 *millia aureorum. Anglia*)

Alexand. suos ad oppugnationem urbis animans,

eam quatere incipit: & pontem canali imponit.

1587 (Pon.) Structura pontis.

mum versus. Erat hic super navibus, (*Pleitas* vocant) Farnesii jussu ingenioque fabricatus, longitudine passuum quadringentorum, latitudine quantam seni milites pariter incedentes occuparent. latera ejus adversus majorum ictus tuborum, duplex lorica cespite interjecto stipata, solidè firmabat. superadditum quoque tectum, quò se miles à plumbea tempestate subduceret. Nocte una cum accedente die, sternendo ponti insumpta, (nulla navium, nonnulla fabrorum cæde) commeare per illum milites, ac mœnibus admoveri ad invadendum cœpere. Namque tormenta continenter explosa mœnium partem, spatio centum circiter passuum, ac portam cum geminis turribus aperuerant. Ad hanc autem inspiciendam, æstimandamque murorum stragem, missos ab Alexandro Hispanos quinque ac viginti, cum Centurionibus Antonio Gomesio & Joanne Pacio, aggressus repente est Slusanorum manipulus: consertoque prælio, quamvis Centurionum altero interfecto, altero sauciato, pervicêre tamen Hispani: pulsisque defensoribus, turrium unam subeuntes, in ejus fastigio, unde in urbem prospectus, se se utcumque muniêre. Quin & Aquila Tribuno accurrente, prope erat, ut turris altera expugnaretur. Sed tormentis ab hoste conversis in semirutas jam turres, ac Tribuno haud sane leviter sauciato, Hispani, ne parietum ruina obruerentur, utrinque decedere coacti sunt. Interea sub primas tenebras observari cœptum, ex edita urbis arce attolli collucentes faces: earumque variato subinde numero posituque significari aliquid, ac per ejusmodi igneos characteres admoneri haud dubiè Flissinganos de statu civitatis. nam eodem tempore è Flissingæ portu consimiles luminum notæ, atque ignium ductus prospiciebantur. Aperuitque dies arcanum noctis quum mane quantum maris inter Flissingam & Catsandiam pater, stratum hostium navibus repente apparuit. Eodem die trepidis nunciis ab Isendica, ac Blanchenberga certior fit Alexander, illic

per eum mœnibus accedunt alicubi quatefactis. Missos ad explorandum Slusani invadunt: (*Gomesius occubuit*) repelluntur interfecto tamen hispano Centurione: & Aquila Tribuno sauciato. (*Aquila*)

Luminum signa ex arce attollunt Slusani. Respondent Flissingani per similes notas: & effectus apparuit. (*ab Isend. à Blanch.*)

illic timeri novum hostem è Zelandia, hic ab Ostenda. Nec post multò affertur, Comites Mauritium & Hollachium, vastato flammis ferroque Campiniæ agro, admovisse copias Boscoduco, facile periclitaturo, nisi accurratur. Enimverò ingens mœstitia ac desperatio Regios incessit, quasi à meta, quam tanto cruore popemodum attigissent, iterum ad carceres, tot insumptis frustrà laboribus, retraherentur. Quippe apparebat, hostium consilium esse, aut avertere Alexandrum à Slusæ obsidione: aut; si persistat, eodem tempore Isendicam aggredi ad Blanchenbergam: quæ videlicet arces, ad Slusæ dexteram lævamque, castra Dammi & Catsandiæ defendentes, si caperentur; facile posse aut expugnari castra, aut in horum defensione Regios distineri, dum interim Zelandiæ naves, quæ ad ostium canalis accesserant, cum auxilio ad urbem securæ pervaderent. Sed jam Alexander, quum primum audiit, solvisse Leicestrium ex Anglia, nulla interjecta mora ad Isendicam quidem cum octingentis peditibus, ac loricatorum turma, Petrum Caëtanum: ad Blanchenbergam autem cum trecentis sclopetariis equitibus, ac tribus peditum signis Comitem Arembergium immiserat. Pontem verò in canalis aditu jam antea fabricatum, pluribus tormentis, ejusque capita validis utrinque stationibus communierat. Plus ei curarum Buscoduci discrimen afferebat. cujus in primis securitati, ut consuleret, evocandum sibi duxit è Rheni finibus Altapennium: qui parte suorum ad Rheni tutelam relicta, parte secum ducta, obviam iret hostium conatibus. Sed dum Altapennius moratur, Loona ac Boxtela arces, Helmontiũ, Eindovia, aliaq; per Brabantiam oppida pagiq; ad deditionem compulsa venère in Hollachii manus.

1587 Præterea arma à Fœderatis alio atque alio inferuntur (*Bolduc*) hoc consilio,

Quæ ab Alexandro prævisa: (*Cojaczę*) atque ita obviam itum est:

& evocatus ad Buscoduci defensionem Altapennius.

GELDRIÆ urbis deditio Altapennio promissa (*Vrbs Geldria. Patonus*) ab irritato loci Tribuno,

CAUSA morandi fuit, potiundę Geldriæ spes Altapennio facta à Pattono Scoto, qui urbem pro Schenchio Scotorum Tribunus administrabat. Hic Leicestrio infensus sæpius minato, se illum loco moturum: & recente in Schenchium ira, quod

1587 (Leicestrii) Dubitat Altapennius,

quod orto inter pocula jurgio, Schenchius in eum manus intendisset; statuit huius injuriam ulcisci, & illius minis antevertere. Communicatoque consilio de tradenda Regi urbe cum Altapennio, qui è Rheno in Brabantiam illac contendebat; spondet, se illi proxima nocte, portarum unam reclusurum. Sed tardiorem aliquanto reddebat Altapennium, recens in consimili negotio discrimen Appii, cui pactus VVanctendonchæ Gubernator, se oppidum arcemque traditurum, si restitutis bonis à Parmensi Duce, in gratiam reciperetur; Appium ea pollicentem cum certo etiam pecuniæ additamento, in sequentem noctem invitavit. Nec distulêre ad condictum tempus aut apparere Appius, aut prodire è porta Gubernator. Sed hic ad cancellos progressus, quasi demisso ponticulo Appium excepturus, contorta hasta in pectus militis, quem ceteris antestantem, inter eas tenebras Appium credidit, intra urbem repente se clausit: irrita tunc quidem Appii spe, sed irritatis inde Regiorum armis, effectum est, ut expugnata post aliquot menses VVachtendoncha, ejus loci victoria non jam cujusquam dolo, sed Regiorum virtuti deberetur. Hoc documento cautior Altapennius, non ante se Pattono committendum putavit, quam & ejus animum altius explorasset, & adscitos in societatem facinoris fratrem ejus, Scotorumque centurias comperisset. nam ab reliquis Geldriæ præsidiariis Anglis & Geldris non magnopere timebat, quos ob dilata stipendia segnes pro Leicestrio, & tam fide quam ære vacuos fore sperabat. Ergo sub mediam noctem cum duobus equitum signis, tribusque peditum centuriis pergit designatam ad portam: reperitque egressum jam inde nullo comitatu Gubernatorem, qui se urbemque Altapennio dedens, ostendit patentem regiis militibus securumque in urbem aditum: tantum admonitis rogatisque, ne civium vitæ fortunisque, uti convenerat, graves essent. idque servatum integrâ fide: armis in neminem districtis, præterquam in

(App. de Comitibus.) exemplo Appii

à Gubernatore VVachtendonchæ decepti.

(A Mansfeldio vide lib. 10) Inde cautius se Tribuno committit;

ab eoque in urbem ipse ac milites inducuntur.

in Anglorum manum repugnare primo ausam, moxque deditam: reliquis præsidiariis fugam per aversam portam arripientibus, vis omnis prædantium in Schenchii suppellectilem versa est. Feruntque tantam ibi repertam armorum, vestium, vasorumque, & militarium in primis equorum copiam, quarum ille prædarum pro conditorio Geldriam habebat; ut triginta aureorum millia, queis Pattonus ejusque frater, & Scoti præsidiarii, Parmensis nomine donati sunt, longissime superaverit. sic unius hominis offensio & Leicestrium principe urbe, & Schenchium opimis spoliis intervertit: docuitque, IMPORTUNE lædi eum, cujus fide opus habeas. Nec satis remedii malo adhibitum est ab ultione de Scotis militibus sumpta, quos VVachtendonchæ in præsidio agentes, ad unum omnes loci Gubernator, audita defectione, contrucidavit. ignarus, abalienata per eam sævitiam natione, complures Pattono similes armari, qui hostilem induentes animum, non jam proditores inde se, sed innoxii sanguinis, ac læsæ patriæ vindices habituri essent. Interim Altapennius, adjecta regiis partibus Geldria urbe, cognominis provinciæ capite, assertaque inde vicinarum urbium locorumque securitate; postquam civilem ejus bellicumque statum utcunque composuit, in Brabantiam, quo ad opem Buscoduco ferendam evocabatur, intento cursu militem rapuit.

1587

præda eaque permagna solum è Schenchii fortunis capta:

Vltio de Scotis alibi sumpta ob iram proditæ à Scoto Geldriæ.

TRAIECTO amne ad Venlonam, excepêre Altapennium copiæ Antverpia submissæ à Mondragonio, ductoribus VVerpii Domino, & Emmanuele Vega, VVallonum, Hispanorumque, & Stanlæo Hibernorum Præfectis. Quibus ad suos, quos ducebat è Rheno, adjunctis, exercitum numeravit trium millium ducentorumque peditum, & equitum mille. Cum hisce copiis iter Helmontium celeriter intendens, oppidum ardere procul videt, subjecto ab hostibus igne; quum primum adventare Altapennium accepêre.

PVGNA apud Engelam. (*Mosæ*) Altapennius ad defendendum Buscoducum properat.

ejus copiæ.

quin

1587 (Bolduc) Hollachius Engelam Buscoduco proximam obsidet,

quin & deserta Eindovia, mox etiam Tilburgo, vires omnes transtulerant apud Engelam, arcem Buscoduco proximam: quam plures jam dies Hollachiani obsidebant adversus Fabium Reginam loci Gubernatorem, sperantes ab hujus expugnatione pendere Buscoduci fatum. hinc versa Hollachii festinataque cura ad firmandam contra hostium conatus obsidionem. Et quoniam Engela hinc Mosam aspicit, inde assidet Disæ fluvio, qui ex Dommela, & Aade Buscoducum confluentibus ortus, in Mosam brevi se tractu devolvit; Hollachius strato super Disam ponte, armatisque aliquot in Mosa navibus, atque auctis militum copiis, qui quatuor peditum millia excessêre, paulùm infra mille equites erant, spem obsessis omnem præcidisse visus est. At verò Altapennius animadverso Buscoduci discrimine ab Engelæ statu, quum primùm hostes in conspectu habuit, pugnæ avidus, in hunc modum copias instruxit. Ductorem equitatus Appium præire cum parte equitum jussit, sequi Hiberna Stanlæi signa immista VVallonibus Uverpii, medios stare Megæ Comitis Germanos, postremò agmen claudere Bobadilliam legionem. Nec minus interitus animi Hollachius suos in aciem eduxerat; compositoque ex Anglis Hollandisque agmine, frontem ejus curruum ac vehiculorum vallo sepsit, terga fluvio ac ponte muniit: &, si vallum perrumperetur, navium à Disa atque à Mosa subsidium, à quibus quaterentur hostium latera, destinavit. præterea seorsim ab aliis, quingentos sclopetarios, plerosque pedites qui pugnam inferrent, agmini præposuerat. Vix signum ab Altapennio datum, quum in hosce antesignanos provolat Appius, succedunt Hiberni, VVallonesque: atque, ut erant illi longè ab agmine progressi, antequam ab Hollachio auxilium accederet, impares numero magna passim strage ab Appii equitatu impunè sternuntur. Sequitur felix pugnæ principium Altapennius: promotisque Germanorum hastis, invadit perrumpitque vehiculorum vallum

(A4) ejus exercitus,

Altapennius suos instruit ad pugnam,

& suos Hollachius. (quam Vega ducebat.)

Primum agmen Regii fundunt: (Hollachiani.)

lum. Sed vallum longè firmius obtulêre illicò se densato agmine Hollachiani. Quippe nexi consertique non excepêre modò, ac repressêre invadentium impetum: sed, nisi properè Hispanam legionem Altapennius admovisset, ejus inclinatura jam acies videbatur. Verùm dum ipse cum Hispanis in hostem vi tota illatus, prælium integrat, atque ante alios Dux idem ac miles præit, smerilli globo Mosana è navi emisso, collum trajectus, ex equo in terram subitò procidit: pallioque à Vega propere tectus, ne Ducis casus militem consternaret, vitæ dubius clam inde Buscoducum amotus est. Nec ideò, dum infortunium vulgò latuit, quidquam remisit restituta jam pugna. Quinimmò regiarum partium ductores, post æquatum aliquandiu prælium, dolore iraque vires ac ferrum acuente, usque adeò valuêre, ut penetrato per obstantium cædes agmine ultrà progressi, contempta, quæ non sine multorum cæde, ingruebat è navibus pilarum tempestate, subsidium Engelanum in arcem postremò intulerint. Verùm sparsus per utrumque exercitum postrati Altapennii rumor, attonito magis, quàm territo regio milite, Hollachianos nova ad pugnam alacritate revocavit. Non tamen Appium, Uverpium, ac reliquos duces animus aut ratio deseruêre: raptimque coëuntes, & quid in re trepida opus foret consultantes, statuunt, Appii consilium secuti, progressos in eum locum milites, ubi ab infestis navibus tutò esse non licebat, haud diutius continendos; sed quando jam subsidium induxerint, quamprimum inde revocandos, ita tamen ut speciem pugnantium, non recedentium hostibus præberent. Idque facturos, si servatis ordinibus, promptis in hostem armis, pedem non faciem referrent. Receperuntque in se se, Appius quidem statuit in fronte equitum turmis, primam hostium vim excipere, ac retundere: Vega autem legionarios suos, quibus pro absente Bobadilla imperabat, prima in acie imnuistos

1587 & vallum vehiculorum perrumpunt: nihil cedentibus Hollachianis.

Cadit Altapennius.

Superant tamen Regii,

& Engelæ inferunt subsidium.

Tum de revocando exercitu consultant.

1587 Restaurant pugnam:

mistos equitibus continere. Paria his reliqui ordinum ductores ultrò polliciti, animantesque regiminis quisque sui milites, tanto omnes ardore ferociaque prælium instaurant, ut non sustinere, sed inferre pugnam viderentur. Et verò patuit, quid posset aut concordia Ducum, (rara inter pares præsertim in bello virtus) aut multis collecta præliis militum experientia. Nam & primores belli simul imperando, simul parendo, nec magis se suis militibus Duces, quam collegis suis milites se præstando: & milites non expectatis Ducum imperiis, gnari ipsi per se quid in præsens usui foret, nunc addensando ordines, nunc laxando: nunc pro cadente commilite, (namque indesinenter à navibus petebantur) integri objectu locum explendo: semper autem pugnam regressumque miscendo, unumque altero occultando; eò tandem loci devenêre, ut Hollachiani dum eos recedere non putant, senserit recessisse, atque extra ictum fulminantium navigiorum peditatum omnem emigrâsse. Quin etiam, quoniam vis Hollachii tota in Appii equites ferebatur, Hispani pedites aliarumque nationum, novo se rursum ordine instruentes, quasi resumpto in hostem impetu redituri; inhibuêre insequenti Hollachio cursum, magnopere admirato virtutem militum pugnaciter adeò ordinateque, amisso Duce, recedentium: simul insidias verito, quarum auxilio freti hostes majora viribus auderent, eosque, à quibus modò recesserant, provocarent. Itaque haud tentandam novæ pugnæ aleam ratus, retro flexit, non amissa spe Engelam expugnandi, novo quamvis subsidio firmatam. At regii milites ac Tribuni, ut in acie adversus hostem mire concordes, ita post pugnam diversi incertique, cujus interea ductum imperiumque sequerentur; ad Alexandrum mittunt, referentes quæ gesta essent: recuperata pleraque Campiniæ loca: in Engelanam arcem præsidium inductum: commisso prælio cæsos ex hostibus circiter nongentos, è victo-

& pugnantes recedunt: magna Ducum, ac militum laude,

& Hollachii admiratione,

qui ab obsidione discedit. Nuncius victoriæ ad Alex.

è victoribus vix ſeptuaginta deſideratos: ſed ob Altapennii infortunium non auſi ſunt triſtem nempe victoriam Alexandro gratulari. ſolum oravere, ut, quoniam expeditionis Dux ſi non deſperata, quod verebantur, certè lenta curatione perdiu abſuturus erat ab exercitu, quam primùm aperiret, quem ejus interim loco iis copiis ipſe præficeret: quidque eiſdem agendum, ſi Sluſam redeundum non eſſet, injungeret.

1583 Numerus utrinque cæſorum. (Altapennius.)

At evulgata in Sluſæ caſtris Altepennii morte, (ſic enim primum credita eſt) luxit eum exercitus ſupra privati Ducis morem. mox audito illum vivere, lætiora ſperare cœperat: quum noviſſimè nunciato, quarto, poſtquam Buſcoducum illatus fuerat, die occubiſſe, milites quaſi perfuncti jam mærentium officio, mortem audivere ſegnius, quam mortis opinionem ante doluerunt. Sed Alexander non aliam ſuorum jacturam ægrius tulit. Quippe à teneris eum annis in militiam & clientelam acceperat, commendatum ſibi non ſolum à familia nunquam interruptæ in Regem parteſque fidei, (qua laude conſtantiæ non utique infructuoſæ aut pœnitendæ, nulli Belgarum Proceres ante Barlamontios monſtrabantur) ſed maximè à propria adoleſcentis indole ſanè præfervida ac martiali: quam maturè introſpectam primis militiæ rudimentis informandam ſibi ſumpſerat Alexander, alueratque in ſpem magni aliquando Ducis, collatis in eum prætoriarum cohortium, & Germanicæ legionis, & Geldrorum provinciæ præfecturis. quas ille ut accuratius adminiſtraret, intentis in Farneſium oculis, inde ſingula intentandi, ac peragendi excipiebat exemplum, adeo ut, quum interdum aliqua nimiſquam audacter aggrederentur, hoc quoque inter imitamenta computaret. idque nec gratiam ei, aut opinionem apud Alexandrum imminuebat, ſua videlicet agnoſcentem: & lætum habebatur, ac plauſibile militari vulgo non aliam magis admirari fortitudinem ſolito, quam

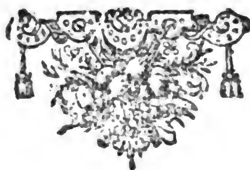
Luctus exercitus apud Sluſam, audita morte Altapennii: lætitia ex contrario nuncio. iterumque dolor certo jam obitu.

Præcipuus Alex. mœror.

& Elogium Altapennii.

1587 quæ inter præcipitia pendeat,& in confinio temeritatis pedem figat. Quod tamen Altapennii juventæ, nimium certaminis avidæ, admovisse causam mortis creditum est. Quamquam quum non magis audacia obfuerit Altapennio, quam cautio non profuerat Hiergio fratri ante annos octo in obsidione Trajectensi pila similiter enecato; profectò NON rectè semper contuleris in errata præliantium eventa præliorum plerunque fortuita: facilius affirmaveris, QUO die se militiæ quis addixit, eo primum die reum se omnium bellicorum successuum obtulisse.

(*Ægidius Hiergii Dom. postea Com. Barlemont.*)

DE

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER NONUS.

NTERIM Alexander misso Florentio Flojono Barlamontii Comite, qui pro Altepennio fratre Geldriam, ac Rheni ripas curaret; non distulit, uti rogabatur, suis per Campiniam copiis extemplò consulere, imposito illis Marchione Vastio, cum mandatis, ut illico Buscoducum peteret, ac tueretur adversus hostem. quem si fortè ad opem Slusæ ferendam movere inde conspiceret, armis strenuè objectis iter intercluderet. Et Vastius quamquam illuc Slusanis è castris advolavit, reperit tamen Engelam obsidione pressam ab Hollachio jam reverso, suprema inter discrimina laborare. Defenderat illam ad eum diem pari animo successuque cum Burgundorum manipulo Fabius Regina: donec Hollachius aucti fluminis occasionem nactus, apertis objicibus, ad arcem armatis cum navibus accessit. ex quibus (namque altius arce fluitabant naves) quum in defensores continenti pilarum igniumque emissione fulminaret, militesque ac domos juxta prosterneret; Fabius, omissa spe auxilii, cujus accessum inundatio submovebat, non contemnendis conditionibus arcem dedit: tanta Hollachii ac Fœderatorum gloriatione, ut quasi ex ea jactura, regiorum animi & corda contabuissent, crepuissentque, eversa Engela; novam inibi erectam arcem Mosæ propiorem, Crepicordium nominaverint. Quamquam superioribus annis post captum ab Ordinibus Buscoducum, ad ejus urbis præsidium,

ENGELA Hollachio dedita.

Vastius per Campiniam copiis impositus.

Engelam accurat,

diu defensam.

Sed Hollachius aucti fluminis inundatia

arcendo accessum auxilii,

arcem obtinet, & aliam erectam Crepicordium nominat,

1587 super ruinis veteris Engelæ, Engelana rursus munitio excitata est. Eodem tempore Vastius minore sui pompa, & majore hostium damno, non solùm Boxtelam arcem iisdem fere conditionibus deditam cœpit, sed etiam Buscoducensem urbem fame, hoc est acriore intus hoste laborantem, frumento inducto, ab intestina illa obsidione liberavit. Pergebatque Vastius, Loonam haud dubiè recepturus, quum revocatus à Farnesio, jubetur cum Bobadillia legione Slusam properare. quippè gliscente hostium numero ad solvendam urbis obsidionem quotidiè confluentium.

Vastius inducto in urbem frumento.

Slusam evocatur ab Alex.

CONVENERAT inter Leicestrium, & Mauritium, ut hic assumpto secum Præfecto Zelandici maris Iustino fratre, cum Carolo Houvardo supremo Anglicanæ oræ marisque Gubernatore, classem ex Anglis ac Zelandis instructam apud aditum canalis, quà iter est Slusam, continerent: ipse copias suas Blanchembergam deportaret, eaque capta pedestre inde prælium obsidentium castris inferret. Et Leicestrius quidem eo appulsus, tanta celeritate ad Blanchembergam arcem quatuor Anglorum millia è navibus admovit, ut primos statim cancellos ante arcis portam, pulsis inde præsidiariis, occupaverit. Et quamquam defendi arx diu poterat, ejus tamen audito periculo Alexander ex nuncio, qui testis capti vestibuli excurrerat festinatus ab Arembergio, stetit parumper deliberabundus cum iis, qui aderant belli Ducibus, an immitteret illuc auxiliares aliquot copias: quod ex una parte, subducto è castris ac stationibus milite, infringeretur obsidio, hostesque ad invadenda raris præsidiariis loca invitarentur: contra si nihil extenuata obsidione perstaret in castris miles, caputque susceptæ rei urgendo, cetera fortunæ permitterentur; expugnata Blanchembergâ, fractoque illo maris claustro, atque adeo aperta hostibus ad Slusam via, defendi ex ea parte castra vix possent. Ergo libratis utrinque momentis, quum dilatis, quæ ab Arembergio in præsens petebantur, auxiliis, certa esset

(*Maurit.*) Consultatio Fœderatorum pro Slusa.

(*Iust.* *nothus*)

(*Leicestrius*) Leicestrius Blanchembergam invadit.

Sollicitus de ejus periculo Alexander.

esset arcis amissio; visum est, HAUD sapienter prospici summæ rei, ubi à jactura partis incipitur. nec sibi gratam fore Slusæ expugnationem addidit Alexander, si capta Blanchemberga audiret, Arembergium tamquam in triumpho per Hollandiam trahi à Leicestrio, aut Leicestrianæ victoriæ testem in Angliam Reginæ submitti. Itaque ire ipse statuit, Slusanæ obsidionis aliquanto securior: namque aggeres, castella, ac reliquas munitiones paulo ante lustraverat: & intentiore cura canalis præsidium, unde præcipuus timor ab hostili classe contra ejus ostium excubante, ex singulis Hispanorum centuriis quinos elegerat grandiore tubo armatos, ac stationariis illic pontem ex utraque ripa tuentibus immiscuerat, ceu nervos molliora corporis firmaturos. Igitur pro se, imposito universæ obsidioni Renthiaco: jussoque Vastio cum parte equitatatus circumire castrorum aggerumque terga; trecentos Wallones leviter armatos Blanchembergam versus illico præmittit, sequiturque mox ipse cum parte Bobadilliæ legionis, duobus Raitrum signis, ac prætoria turma: certius cum modicis hisce copiis Leicestrium ad pugnam lacessere, arcemq; obsidione liberare. Haud multum viæ ab Ardemburgo confecerat, quum Leicestrius, audito Alexandri consilio adventuque, non explorato, quantus esset hostium exercitus, satis magnum ratus quemcumque duceret Alexander, à congressione abstinuit, fugiens belli aleam comparationemque, nec interim se minorem hoste habendum existimans, quamdiu inter se virium periculum non fecissent. Itaque eadem nocte retractis in naves militibus, à Blanchemberga Ostendam versus properè solvit pugnandi necessitatem antevertens: quum tamen militum numero supra dimidium superior foret. Adeo SOLA Ducis fama interdum bella profligat.

1587 ire ipse statuit, ac rebus apud Slusam ordinatis, relicto pro se Renthiaco, contra Leicestrium movet, qui non expectato hoste discedit.

AT vero Slusani aliquid interim ausuri per absentiam Alexandri, Flissinganam classem admonuere, ut eadem nocte, dum ipsi proximum urbi pontem invaderent, classis in pontem alte-

Slusani pontem urbi proximum aggrediuntur.

1587. Incendiaria cum navi.

rum ostio canalis injectum, impetum faceret. Et classis quidem fecit. simulque Slusani incendiariam navem, Antverpianarum in morem attemperato cuniculo, conspirante maris æstu, incitavere in pontem. Sed Renthiaci provisu, soluta extemplò compage navium, quibus pons insistebat, viaque inimicæ navi rapido cursu vadenti patefacta, nulli noxia cuniculi pestis erupit. Nec feliciore successu Flissingani, post impetitum eminùs pontem multiplici flammarum jactu, retentata cominùs aggressione eumdem non instrenuè adorti, strenuiore semper Hispanorum virtute rejecti sunt. Una demum Slusanis eruptio, ea nocte, post incendiariam navem frustra emissam, frustra non fuit. Etenim non procul à Brugensi porta munitionem erexerant Hispani: eam egressi repentè oppidani, inter tenebras metumque ad defensionem pontis accurrentium Hispanorum, raptim invadunt; fugamque arripiente Centurione, cui locum defendendum tradiderat Aquiliæ legionis Instructor, munitione potiuntur, præsidii dedecore majori, quam clade. Sed brevi recuperata sunt & locus, & decus. Namque Farnesius, cognito Leicestrii discessu, reversusque celeriter ad suos, quantum lætitiæ traxit ex defensis validè pontibus, tantum doloris iræque ex amissa munitione concepit. Obvioque legionis Instructore. *Egregium tu quidem Centurionem*, inquit, *tanti momenti loco imposuisti.* Cui ille quum audacter respondisset, *Non alium ab se impositum, quàm ex iis, quos ejus Celsitudo legisset*; ad improvisam liberamque responsionem paulùm reticuit, mitigataque ira, *Verè tu quidem*, subdidit: *& iste, & reliqui in exercitu Centuriones à me sunt, sed alii justitia, alii gratia suffragio creati: ideoque non omnes æque agnosco meos.* Haud obscurè significans, esse aliquos inter militiæ præfectos, quibus non suo ipse judicio, sed Hispanæ aulæ commendatione regimen aliorum attribueret. Valuitque ea Alexandri vox, ut alius ex eadem legione Centurio, sive nationis ignominia

frustra,

& Flissingani pontem alterum. (pontem)

pari successu.

Amittitur munitio ignavia hisp. Centurionis,

(Sergente maggior)

Queritur Alex. ea de re cum instructore:

qui libere respondet:

& Alex. civiliter accipit responsum.

& Centurio alter Hispanus

minia perstrictus, sive propriæ laudis ex aliena ignavia petendæ occasionem nactus, onus in se susceperit invadendæ munitionis. hortatusque centuriam ad reportandam non minus ex suis, quam ex hostibus expositam fortibus viris palmam, locum magno animo aggressus, hostes loco proturbavit, decus suis restituit, sibi auxit. Nec post multo utrâque turri in potestatem denuò redactâ, medioque murorum spatio inter turres suffossionibus ac tormentis quatefacto, exposcebant jam milites aggressionem & pericula, pars tædio laborum, multi ostentatione virtutis, plerique metu ne per deditionem præda fraudarentur. Nec militium alacritatem frustraturus erat Imperator, quem Slusæ Præfectus ac cives, auditâ Leicestriani exercitus fugâ, spectator Flissinganæ classis irrito conatu, cujus etiam tum naves complures à canalis aditu recedentes videbant; eoque desperatis aliunde auxiliis, ac intra lacera apertaque urbis mœnia male tuti, deditionem obtulere. Et Alexander, comperto armari rursus Angliam ad Slusæ auxilium: ac brevi, uti ferebatur, viginti bellatorum millia inde solutura; veritus, si rei fama, licet in majus aucta, ad obsessos pervaderet, ne illos tanti spes auxilii ad sustinendam obsidionem aliquot insuper dies, quod sanè poterant, obfirmaret: atque adeò ne oblata tunc ultrò victoria, postea dubio successu, certis periculis, multo utique sanguine esset emenda; colloquium facilè admisit: eodemque die; qui fuit octavo idus Augusti, acceptis ac datis obsidibus hinc Caetano & Cæsio, inde totidem ex Anglorum primoribus, intra horas omninò quatuor confecta deditio est. datumque honori inexpugnabilis loci, defensorumque virtutis, ut milites abirent cum sua quisque supellectili, explicatis vexillis, incensis scloporum funiculis, ac reliqua alienæ victoriæ pompa: facili ad ea Farnesio, quippè expugnationi urbium intento, & sua victis solatia non invidente. Immò Groneveltio Gubernatori submisse petenti litteras,

1587

munitionem recuperat: Aggressionem exposcunt milites: sed desperatis auxiliis, atque aperta multis in locis urbe deditionem offerunt Slusani, (9 August. Petr. Caet. Nicol. Cæs.) qui clementer accipiuntur ab Alex. & demittuntur liberaliter præsidiarii præcipuè Gubernator impetratis ab Alex. litteris.

1587 Integri ex præsidiariis abeuntibus,

litteras, quæ apud Angliæ Reginam fidem facerent operæ in defendenda urbe ab se militariter impensæ, peramplas is tradidit cum perhonorifica testificatione regiminis ejus. Fuere, qui egressi sunt urbe, sub tredecim signis, præsidarii paulùm supra nongentos. præter saucios, qui fermè quadringenti ratibus duodecim ferebantur. Omnes extra canalem à Regiis deductos naves auxiliarium accepere. Cecidisse autem toto obsidionis tempore, ex Slusanis fermè septingentos proditum est: ex Regiis desideratos infra ducentos & quinquaginta, saucios aliquanto plures omnino patuit.

& saucii,

mortui ex victis,

& ex victoribus.

Alexander gratias Deo solenni pompa persolvit, (*Io. de Rèvat.*)

POST hæc Alexander inductis ad urbis arcisque præsidium novem Hispanorum centuriis, designato Gubernatore Ioanne Rivio spectati animi consiliique Centurione, quem ex Teneramundæ præfectura evocavit, submisso in ejus locum Centurione Chasco, notæ pariter virtutis; egit ipse, agique ab universo exercitu voluit, sacra simul ac militari pompa, grates Dei clementiæ, ob expeditionem illa militum paucitate perquam arduam, optatum ad exitum, brevi mora perductam. Et vero admiratos comperio vel ipsos qui vicêre, potuisse à quinque peditum millibus, ac septingentis equitibus obsideri urbem tot castellis, insulis, mari, septam: tot paludibus, aggerumque objicibus, eorumque secturis, atque alluvionibus inaccessam. ut non minus profecto difficile videretur Slusam invenire, quam vincere. Suffecisse tam modicas copias adversus eodem tempore conjuratas ad Slusæ auxilium hinc Zelandiam Flissingana classe, inde Angliam Leicestriano exercitu, aliunde Frisiam atque Hollandiam Schenchianis Hollachianisque agminibus: atque ita suffecisse, ut, non modo hostium alios excensionem aggressionemque ausos in naves rejecerint: alios desperato impenetrabili castrorum accessu, quærere alibi obsidionis avocamenta compulerint; sed ultro etiam obviam auxiliaturis processerint, eosque terrore sui, quo nil confi-

ob victoriam,

spectatâ invadentium paucitate,

& difficultatibus invadendi,

& hostium numero,

conficientius inter arma, fugaverint. Denique intra dies non amplius quinquaginta, erexisse periniquo loco, ac novo more aggeres: expugnasse toties castella, arcemque in primis ante Slusam, hoc est Slusam alteram: septis ac pontibus constrinxisse maris brachia: pugnasse cum fluminibus, hostium odia atque arma gerentibus: Slusam ipsam multo præsidio validam minima invadentium clade in potestatem reduxisse; profectò in Slusensi expeditione, si unquam alias, intellectum est, SAPIENTIA Imperatoris, ac virtute militum numerari exercitus, ac parari victorias. At verò Alexander postquam Renthiaco ac Vastio mandavit, ut copias è Slusensi agro deductas, designata per loca distribuerent; & pontes atque opera circa urbem excitata deponerent, ne hosti ad Slusam invadendam invitamento atque usui forent; quod, dum hæc scribo, factum est ad Ariam in Artesia, iisdem munitionibus ab Hispanis mox receptam, quibus fuerat à Gallis capta, Bruxellas rediit, civili bellicæque administrationi ex ea urbe consulturus.

1587 & temporis brevitate, (ex ligneis capsis) habitam merito maximam. Ipse compositis Slusæ rebus Bruxellas abit.

SLUSÆ jacturam secuta est inter Leicestrium ac primarios Ordinum insanabilis discordia: (consuetum nempè malum, & secunda eorum, qui victi sunt, clades) dum quisque in alterum rei infelicis eventum referendo, acrius tunc factiosis concionibus, ac libellis, inter se decertabant, quàm antè cum hoste conflixerant. Querebatur Leicestrius generatim de Ordinum desidia inconstantiaque, qui & bellum non pararent, & pacem non admitterent. Præcipuè verò ferebantur ejus querelæ in Hollachium, & in Iustini Nassavii navales socios. quod ille destinatam Slusæ opem intempestivè aliò derivasset: hi quod navibus raro milite instructis auxilium liberandæ urbis in speciem ostendissent. ideò è classiariis uno in carcerem tracto, & questioni subjecto, nihil omittebat, quo Ordinum culpam maligne pecuniam militemque submittentium palam facerent. Nec minore in ipsum, quamquam occultius ab

DISCORDIA inter Fœderatos & Leicestrium, Hujus querelæ; (Hollachio)

1587 Et per Fœderatas provincias turba: multis in Leicestrium inclinantibus. diminuta propterea ejus authoritate ab Ordinibus. Inde acriores ejus queremoniæ: (Hæreticis) & suscepta consilia, (Leida) Lugduni invadendi, (Nicolaus Moldæus) hoc actu,

Ordinum Proceribus regerebantur: turbis usque adeo per Hollandiam in primis, Frisiamque gliscentibus, ut renovatis veterum motibus discordiarum, urbium aliquæ obedientiam Angliæ Reginæ, atque Leicestrio præ se ferrent, eamque Comitis Mauritii, ac Senatorum imperiis præhaberent. Ex quo & Ordines permoti sunt ad Leicestrii præfecturam circumscripta potestate coarctandam: & Leicestrius irritatus ad eamdem præfecturam, quam spontè obtulisset, & nunc adversus pacta conventaque repeterent, constabiliendam. sic elusum dictitans Archiducem Matthiam: sic Ducem Alenconium coactum vim atque arma firmando imperio adhibere. Et aderant Leicestrio validiora, quam Alenconio, populorum studia, ac professoriæ potissimùm linguæ concionalium ministrorum, à quibus authoritatem Ordinum in Anglos transferre cupientibus, ultro incitabatur, ut aliquid supra inane Præfecti nomen auderet. idque in promptu fore, si urbem ex primariis aliquam, sibi novis conditionibus Leicestrius adjungeret, in qua potentiæ non utique precariæ sedem figeret. Nempè Alenconianum exemplum, licet eventu damnatum, probabatur tamen ab hominibus magis Alenconii designatione ac spe allectis, quàm fine deterritis: VITIO generis humani, tentata infeliciter ab aliis retentare non dubitantis: spectantisque magis, quid illi facere potuerint, quàm quid fecerint. Igitur firmato consilio, delectoque ad id Lugduno, urbe Leicestrianæ factionis, res in hunc modum composita est; Ut peditum in urbe Præfectus, quasi litteris Leicestrii excedere Lugduno jussus, portæ insistens tympano signum ederet: acclamatisque Reginæ, ac Leicestrii nominibus, simul conscia armatorum civium manus curiam invaderet, simul equitum agmen haud procul à porta latentium, urbem irrumperet: comprehensosque è Magistratibus eos, qui Ordinibus favebant, venturo Leicestrio adservarent. Sed raro latuit diu, quod sparsum est in

plures:

plures: ſemperque paucorum fuit ſilentium, & fides. Quamquam Lugdunenſium conſpirationem ſors magis aperuit, quam perfidia. Etenim dum conſulendo tempus teritur, conſpiratorum unus in carcerem privatam ob cauſam abducitur. inde omnes, quaſi detecta conſpiratione perculſi, nec etiam poſtquam patuit, illum ære alieno gravem ob vetus debitum in jus vocatum, ſecuri quievere, ſuſpicati eam calide cauſam obtendi ad occultandam indicatæ jam conſpirationis conſcientiam. Itaque eorum unus, ut præmia aut certe veniam feſtinato indicio præriperet, conſpirationem, & ſingulorum nomina edocuit Lugduni Magiſtratum. Statimque iis, qui capi potuere, (nam plures evaſerant) in vincula pertractis, tribuſque publico capitis ſupplicio affectis, deſiit magis Lugduni tumultus, quam ſecuritas rediit. Immo nec aliis in civitatibus ſuſpiciones factioneſque quidquam remittebant: furente inſuper Leiceſtrio, quod talia de ſe jactarentur, ſumptumque de reis ſupplicium fuiſſet, inconſulto ſe. Quare quum plenis conviciorum libellis perſtreperent omnia: quantoque illum effuſius inter initia præfecturæ in cælum extulerant apud Angliæ Reginam, tanto nunc eumdem emiſſum ex Anglia ad Belgii diſſidium, velut Orionis ſidus lucidum ſed procelloſum, licentius quererentur; Regina, amiſſa ſpe componendæ ultra civilis diſcordiæ, nec ſatis probata Belgarum licentia adverſus Leiceſtrium; ad ſe illum in Angliam revocat, haud invitum, quippe loci hominumque jam pertæſum: quemque non minus avertebant à Belgio indeclinabiles turbæ, famæque in dies decreſcentis, immo ipſius vitæ diſcrimina; quam aula, & voluptates, & Reginæ favor, in Angliam invitabant. Quo is appulſus, compoſitis ad Ordines litteris iræ odiique manifeſtis, Belgica ſe præfectura tandem abdicavit. Sic nimirum Gubernatores ab Ordinibus anxie poſtulati, cum plauſu excepti, glorioſe regimen exorſi, eventu demum infauſto exire è Fœderatorum Belgio conſuevere. ex-

1587

Conſilium detegitur,

& conſpiratorum aliqui plectuntur;

creſcentibus turbis,

& revocato in Angliam Leiceſtrio.

qui Belgio præfectura ſe demum abdicat: expertus ipſe cum provinciis,

1587 & provinciæ cum ipso eamdem sortem quam Matthias & Alenconius.

pertis jam tertiò eorum provinciis, quantum præsidii in ascititiis rectoribus, ejecto Domino, collocandum sit. & externis Principibus pariter expertis, quam non diuturnum ineatur cum iis fœdus, qui se tibi hactenus dedunt, tuum dum nomen ac vires hostibus objectent: mox deficientem viribus famaque vilescentem abjiciunt, ac fortunam, quam sibi concilient, alibi quærunt. Et tamen offensus nuper in Matthia fratre Rodulphus, offensus post in fratre quoque Alenconio Henricus, offensa nunc in Leicestrio Elisabetha: nec minus irritati adversus horum tentamenta Fœderati Ordines; pari utrinque dissimulatione non modo nihil in se se hostiliter agitarunt, sed Gallia, Britanniaque Fœderatorum arma insuper adjuverunt. non aliam opinor ob causam, nisi quia OFFENSÆ devorantur, ubi majori, quod instat, malo occurrendum est.

Quiescit inter aliorum diffidia Alex.

ET vero tempestas, quæ hoc tempore imminebat Angliæ regno, pronius multo Reginam cum Fœderatis Ordinibus conjunxit. Id autem bellum, dum extra Belgium Hispania meditatur, ac Parmensi Principi aliquid avocamenti à domesticis tumultibus impertitur; me quoque (quasi bellicorum discriminum particeps non tam calamo, quam ferro accinctus Alexandrum, aliosque utrinque Duces inter arma comitatus fuerim) juvabit interea paulum interquiescere: atque à continuatis obsidionibus, ab hominum cædibus, à locorum excidiis, ad mitiora de pace consilia, quæ molientibus hoc tempore magnis Europæ Principibus suscepta sunt, curas stylumque convertere. Spectabat Alexander Ordinum Anglorumque discordias, ut multis videbatur, otiosus; quod Fœderatorum provincias intestinis factionibus distractas, ac minimè tunc quidem Fœderatas, per eam opportunitatem non invaderet. Ille tamen belli gerendi percallidus, apud se reputans, quum partes civilibus discordiis confligunt, ex aggressione externa facilius coire, viresque si non animos consociare; spatium.

cum admiratione multorum

sed non absque consilio:

tium haud illibenter illis permittebat, quo suis se viribus attenuarent, attenuatisque recenti ipse cum milite superveniret. Quanquam satis negotii erat Alexandro, qui hoc tempore partim magnis de concordia legationibus audiendis, mittendisque: partim apparando terra marique bello longè maximo, animum, atque operam adhiberet. Quæ porro hæc concordia inter Hispanos, Anglosque, ac Belgas agitata, quæ ejus prima consilia, quæ media, quæque postrema fuerint: simul quanto Regnorum ac provinciarum apparatu motum sit bellum, quibus illatum viribus, quo gestum eventu, ego in præsentia. separato pacis bellique negotio, quamquam eodem tempore utrumque ferbuit, ex authographis arcanisque litterarum, complexus, multorum mensium opus, haud infructose memorabo. Agnoscet utique lector, quam rara sæpe concordia mentis ac frontis, magnos inter Principes de concordia disseratur. 1587 nec sine cura pacificationis, & bellici apparatus: (Originall)

ET pacificationem quidem inter Philippum Regem, & Elisabetham Angliæ Reginam Fœderatorum partes complexam, mercatores duo negotiandam suscepere, Andreas Delous Belga, & Augustinus Grafigna Ligur: illæ Antverpiæ incola, hic Londini: uterque à mercatorum republica rogatus, ut pro eo, quem habebant, aditu in Parmensis Ducis, Angliæque Reginæ aulas, de restituendo inter Anglos, Belgasque commercio, propter provincias armis Elisabethæ palam adjutas intermisso, sermonem inducerent. Nec difficilis utrique ingressus in rem fuit. Quippe constabat, Anglam de suscepto pro Fœderatis bello non magnoperè lætam. & plerique ejus regni Proceres haud ignari, quantum ex singulorum fortunis petendum esset ad eam armorum in Belgio continuationem, præsertim si quid in Angliam moveret ab Hispania Rex, pacem optabant. Hæc Ligur rimatus, adit primùm VVillelmum Burghlæium, magnum ærarii Præfectum; tum Iacobum Croftum, Regiæ Censorem, Contrarotulatorem vocant,

DE PACIFICATIONE inter Philippum Regem & Elisabetham Reginam. (Londra) Initium ejus à duobus mercatoribus: qui negotiantur illam, apud Angliæ proceres, (Thesaurarius Iamys Croft.)

1587 vocant, quos (ut fermè administratio pecuniæ tenaciores timidioresque homines facit) alienos à belli sumptibus intelligebat. Apud hos mercatorum querelas deponit: rogatque, ut pro ea, qua prævalerent gratia in Reginæ animo consilioque, viam inirent aliquam componendæ pacis, reponendique commercii. Quumque illi pronum ad pacem Reginæ animum responderent: &, si mens eadem Parmensi foret, posse aliquid conficeri non desperarent; extemplo Ligur ad Deloum Antverpiam contendit: reperitque, actum ab eo cum Parmensi omnino ex sententia. crevitque postea utrique spes ex adventu prænobilis Dani, quem super ea concordia Fredericus Secundus Daniæ Rex allegaverat ad Alexandrum. Is enim audito, gratum Elisabethæ futurum, si ad pacem ineundam inter Hispanum Regem, Fœderatosque Belgas, atque adeo Reginam ipsam Fœderatis innexam, authoritatem ipse suam atque operam, adhiberet, causam libentissimè suscepit, more principum, qui arbitria regnorum ambiunt, componique usquam aliquid, se non appellatis, ad contemptum sui trahunt: compositaque in Hispaniam legatione, litteras ad Regem dedit, in quibus, (ut earum quam longissimarum summam hic attingam, laborisque ac temporis compendium lectori faciam) post deploratas tot populorum calamitates, qui ob reformatæ religionis studium, patria, fortunis, vita misere spoliabantur: post oblique perstrictam Romanorum Pontificum potentiam, nimis jam Principibus ac regnis gravem: denique post excusatam Angliæ Reginam auxilia Belgis submittentem ex veteri sibi fœdere conjunctis; in eo pluribus elaborat, ut persuadeat, si Belgarum populis liberum Religionis arbitrium indulgeatur, haud dubiè sperari posse & illos ad debitam Regi suo obedientiam alliciendos, & Angliæ Reginam, omisso eorum patrocinio, Regi simul reconciliandam. Additque postremò, ad eam rem missum à se nobilem fidumque aulicum, qui regias

curas

& apud Parmensem Ducem.

(Cujus Ranzovius) (28 Octob. 1586.)

Vrget eandem Danus Rex per legatum ad Alex.

sed prius litteras ad Philippum Regem dedit. (1 April. 1586.)

quarum hæc summa.

curas suas Majestati ejus, & (si ex usu visum fuerit) Angliæ Reginæ, ad eam pacificationem liberaliter offerat. Ad hæc quid responsum à Catholico Rege fuerit, libet ex ejus verbis agnoscere, si tamen prius edixero, hoc regiarum litterarum exemplum, ut hîc à me proponetur vacuis alicubi spatiis interruptum, sic ab Rege transmissum ad Parmensem Ducem fuisse, & apud me esse. Causa haud mihi in promptu: nisi forte ambigens Philippus, qua Danum appellatione, Majestatisne, an regiæ Celsitudinis salutaret, quod eum nollet honore aut pari exæquatum, aut minore offensum; jusserit suum ad Dani epistolam responsum, cujus admonere quam primum necesse habebat Parmensem Ducem, mitti ad hunc nullis interim appositis dignationum titulis, quos ipse dein expensos in Daniam scribens adjecturus esset. Vt ut fuerit, mihi satis erit, sic uti rem comperi, in medium protulisse. sic autem ex Hispano se habet. *Benevolo animo, quem mihi Vestra litteris suis prima Aprilis die exaratis ostendit, respondeo ipse pari amore amicitiaque: ac lætabor, si in iis, quæ se in posterum offerent, occasionibus, idem uterque continuemus. Doloris sensus ex magnis per Belgium meum motibus, diuturnaque rebellione; digna res est Vestra, ac propria omnium Regum Principumque, quos subditorum à Dominis suis defectio, detestabili exemplo tangit omnes. Quod non ego talium occasionem illis præbuerim, clarius est, quàm ut disputationi subjiciam. Potuerint quidem à principio perversi quidam homines in fraudem miseros populos impellere, eorumque simplicitate ad sua interim commoda abuti; nunc certè tempus satis aperuit illorum artificium ac dolos. Et clementia, qua tam multos, qui se in viam debitæ obedientiæ reduxere, ego libens excepi; testis est locuples caritatis, qua cum illis ago: & simul pignus est invitamentumque aliis, qui idem facere animum induxerint, nihil præterea, quod me petant, opus habituri. Nam libertas Religionis à qua permissa componi posse omnia Vestra pluribus inculcat, mihi sanè proponi non debet.*

1587. (Cuilliel. vander Vuense) (Philip. Reg.) (Altezza) (ad Daniæ Reg.) Responsio Philippi Regis. 1586.

Si

1587 *Si enim aliorum Principum mos invaluit, ut non alium patiantur suis in provinciis sacrorum cultum, nisi quem ipsi profitentur: idque ad Religionis regnorumque conservationem pertinere arbitrantur; cur mihi non liceat, immò cur ego non debeam, in meis provinciis id agere pro vera germanaque Religione, quod alii pro falsis opinionibus suis non omittunt? Dummodo autem ex me non petatur, ut permittam aliquid adversus Catholicam fidem, atque obedientiam, quam ipse meique subditi debemus Romanae Ecclesiae, nostroque admodum Sancto Patri, qui in ea tanquam Christi Domini Vicarius inter homines praeest: hoc inquam excepto, nihil à me subditi pro se petent aut cupient, quod assecuturi non sint. Itaque quum ego non me mensura metiar diversa ab ea, qua quisque convenire sibi putat, ut domi utatur sua; non dubito, quin causam, quam pro me esse nemo inficiari potest, Vestra quoque adjudicatura sit mihi ac probatura; nequaquam imputanda mihi, quae ex hisce bellis enascuntur mala, neque per me stare, quin ea protinus praecidantur. Quod si mei decepti tandiu populi resumere quam debent obedientiam aliquando velint, experientur & ipsi veniam clementiamque, quum ad hanc diem experti sunt omnes. Quod autem ad malam vicinitatem attinet, quam experior ab Anglia, omnes intelligunt, quanta esset causa, aut potius obligatio, ut alia mecum ratione ageretur. Et Vestra judicare per se potest, quàm leves sint colores, quibus factorum suorum culpam obtegere, ac speciem eis aliquam inducere conniuntur. quum palàm sit veterem concordiam ejus regni cum Belgarum provinciis, non esse intelligendam, si scitè intelligatur, nisi inter utriusque partis Principes, non autem ut inde seditionum praetextus subditis offeratur. Nihilominus tamen ob amicum animum, quo mihi persuadeo Vestram adduci ad hanc inter nos concordiam exoptandam; nolui aditum negotio claudere, cui aperiendo manum adhibuit tam bonus sequester, ac frater. Itaque rem omnem Parmensi Principi, meo cognato, mearumque belgicarum provinciarum supremo Gubernatori committo, eique mando, ut, si adversa pars agere ex rationis prae-*

nis praescripto velit, à ratione ipse non discedat. idque si fiat, facile Vestra animadverteret, aequum esse, ut inde incipiat correctio ac satisfactio, unde coepit injuria & offensio. Hunc autem ordinem si illi tenere noluerint, tunc demum re ipsa cognoscet, ab eis non tantum reverentiae haberi Vestra, quanti ego illam aestimo, ac diligo. In quo animi proposito, ubicumque se dederit occasio, bonum me & amicum, & fratrem perpetuo comperiet. Cum harum exemplo litterarum ad Alexandrum misso, addidit Rex exemplum quoque litterarum Daniae Regis, & monita insuper aliqua, ex quorum usu cum Dano per litteras, & in colloquio cum ejus legato se gereret. Etenim Daniae Rex certior factus è Philippi litteris, in Parmensem Principem transigendi negotii potestatem esse collatam, allegato ad eum, uti dicebam, gentili suo, ea ipsa litteris suis compendio repetiit, quae prolixè ad Regem scripserat, *Magna*, sicuti ajebat, *concepta spe fortunati exitus, quando sibi cum eo Principe agendum esset. cujus prudentiam comitatemque praeter militarem gloriam, omnium consensu nationum, celebrari passim audiret.* additque ad extremum, *Quoniam speraret Hispaniae Regem in causa Religionis aliquid remissurum, paratum esse se, homines ad colloquium deligere, quum primum conveniendi tempus locumque doceretur.* Cui Alexander, actis pro honorifica de se opinione, gratiis, *Neque à se* respondit, *quidquam omissum, quamdiu in Belgio fuerit, quo minus oblata rebellibus gratia ad Regis Dominique sui obedientiam illos revocaret: neque in praesens Majestatis ejus operam, quam beneficii loco ducebat, ullo modo aspernaturum. Mitteret proinde quos & quando vellet: securitatem loci non defuturam. modo sibi persuaderet, immotum Philippo Regi, Religionem à majoribus traditam sartam tectamque adversus novitia concionalium hominum commenta perpetuo servare: & aequiore illum animum passurum, jacturam provinciarum facere, quàm easdem cum jactura Religionis obtinere.* Verum Daniae Rex, seu desperato successu, seu potius offensus Foederatis provinciis, quod ejus

Marginal notes: 1587 — Inde Rex Danus super eadem re — scribit ad Alex. — (6. Nov. 1586.) Qui sic Respondit: — (Phil. Rex) — sed Rex non ultra progressus est.

1587 ejus legatus ab earum militibus captus, exutusque litteris fuisset; non modò progressus ultra non est in suscepta alieni negotii cura, sed ad propiam ulciscendam injuriam, retentis apud se Hollandorum navibus, animum iramque vertit.

Fervet pacificationis negotium: (*Feder. Campigni frater Card. Granvell.*) scriptis ex Anglia in Belgium, & hinc in Angliam litteris: utrinque callidè.

AT calebat interea, (nihil concessantibus Grasigna, atque Deloo) concordiæ spes ac propositum inter Anglos ac regios Belgas, scriptis inde à Burghlæio, & Crofto, ad Perenottum Campinii Dominum, & ad Præsidem Richardottum: atque ab his ad illos peramicis litteris de rei componendæ via modoque; secutis ad hæc Reginæ ipsius, atque Alexandri consimilibus litteris, promptum invicem animum testantibus, operamque pariter pollicentibus. Sed, ut non mens & consilium utrimque par erat, & de pace agitantes, aliud à pace propositum habebant; ita negotium modò remittebat, modò, ut conducibile partibus, intendebatur. Novissima ante Scotæ Reginæ mortem conjuratione, simul auctis de Gallico in Londinensi aula legato suspicionibus: auditisque eodem tempore infaustis per Belgium processibus armorum Angliæ; Regina intuta domi, foris spreta, utrobique anxia, urgendæ pacificationi accuratius intendit, quo & aliquem sollicitudinis aculeum Gallorum animis incuteret, & cursum victoriarum Alexandri, spe pacis intersisteret. Hinc ejus ad Alexandrum solito blandiores litteræ, quibus illum ad legatos deligendos, locumque colloquii, ac tempus designandum invitabat, nihil moratura, ut ajebat, quin eam controversiam, se inter, & fratrem Regem, tam æquo amicoque medio & conciliatore componeret. simul missis ad Fœderatas Belgarum provincias bis terque nunciis, litterisque, eos hortata est, contra quam aliàs factitaverat, ad colloquium cum Parmensi de pace ineundum, communemque causam conjuncta opera pertractandam; testata, si contumacius ipsi abnuerent, se quidem à suscepto de pacificatione consilio non recessuram. Nec aliis arti-

(*Alba Spineus*) Causæ cur pacificationem urget Regina, (*8 Febr.*) per litteras ad Alex. (*Hispan. Rex*) & ad Fœderatos Belgas:

artibus Anglam petiit Alexander, quam quibus ab ea petebatur. Nam quum responsum ad Reginæ litteras aliquandiu distulisset; audito, agitandum in regni conventu de Fœdere cum Gallis Germanisque Protestantibus sanciendo; nihil moratus componit ad eam litteras, actisque gratiis, quòd tantum sibi ab ejus Majestate tribueretur, nullam fore in se conficiendæ rei moram affirmavit. Ideoque arbitrium loci, quò legati designandi convenirent, se Majestati ejus remittere, modo neutrius esset partis: ne, si alterius foret, obsides ea pars mittere (quod rem protraheret) cogeretur. id vero se honori ejus,& celeritati pacificationis attribuere. Neque hoc contentus, idem litteris peragi voluit à Richardotto cum Burghlæio, & Crofto, atque aliis Regni Senatoribus, quos ab hujusmodi Fœderibus quæ cum Gallis designabantur, tanquam Belli apparatibus alienos non ignorabat. Et res utrinque fluebant ex sententia: quum hinc Slusæ obsidium,illinc navium Gaditano in portu incendium,spem omnem concordiæ propemodum perdidere. Etenim Reginæ de Bellico per Hispaniam apparatu per sollicitos nuncios recens admonitæ visum est, in Hispaniæ littora Franciscum Dracum, notum maritimis expeditionibus nomen, immittere, ad Hispanorum vires explorandas, & quidquid ex eo apparatu posset, corrumpendum. Sed antea festinata ad Alexandrum epistola peracriter de Rege conquesta est. inter alia: *Haud latere se* scribens, *quæ in caput suum cudantur: gladiumque, qui sibi cladem minitetur, providere. Sed non esse adeò abjectè se genitam, ut injuriam sibi à quoquam fieri ignaviter latura sit, aut inimici gratiam indignè sit deprecatuta. Singulis fermè hebdomadis, in publicis rerum Hispanicarum, quæ circumferuntur, nunciis, inque privatis multorum inde in Angliam litteris, scriptum ab se legi, HOC anno fore occasum Angliæ. jamque Hispanos, venatoris illius persimiles, qui membra lupi nondum capti liberaliter in amicos dividebat, Angliæ Hiberniæque regna inter se esse partitos.* Non

1587
& causa cur Alex. in eandem incumbit,
Reginæ respondens. (27 Febr.)
(Cadix) Dracum mittit in Hispaniam Regina,
& ad Alex. scribit in hunc modum,
(5 April.)
(Ex Regina originali)
(Gazette)

1587 *Non tamen ob hujusmodi minas, regium pectus suum aliqua ex parte concidere: immo spem habere, posse se adjutam ab ea, quam sæpius experta esset, Dei manu, vanas hasce potentias infringere, digneque tueri regna, quæ à Deo, atque à natura tradita sibi, hæreditaria possideret.* addit tamen, *Non idcirco se à proposito pacificationis amoveri, quam confici non alio libentius administro, quàm Parmensi Principe peroptaret.* At Reginæ indignationem longe major, quam ipsa speraverat, clades extendit. Namque Dracus (libet enim rem carptim breviterque perstringere ex ipsius Gaditanæ oræ Præfecti, Petri Castelli litteris, ad Antonium Guevaram, generalem Beticæ Quæstorem) missus, uti dicebam, ab Angliæ Regina cum septem & viginti navibus, magna electorum militum, & grandium tormentorum, ignium que missilium copia instructis, in Gaditanum fretum vela convertit. Erant in Gadium portu navigia permulta, pleraque (exceptis triremibus septem) cum mercibus, & nautica supellectili, partim ex Indiis recens advecta, partim in Indias propediem navigatura. In hæc nullo hostium metu, ac sub portus propugnaculo secura, Dracus, qua erat audacia, fulminis instar incurrit. Primumque Genuensem navem in Orientem mox soluturam, crebris laceram ictibus, submergit. tum naves quinque in novam Hispaniam accinctas: ad hæc urcas quatuor, (septentrionalis navigii genus est, forma ac magnitudine parum infra communes naves) quæ à Malaca paulò antè portum intraverant, immisso igne succendit. Neque occursu tertius regiarum triremium: quod eas minoribus tormentis armatas, atque adeo innoxie jaculantes, ipse majoribus machinis certius feriret: solum retracta paulum classe, ne à portus propugnaculo læderetur, extra navalia non procul ab Herculæo freto, ingentem Marchionis Sanctacrucii navem invadit, & cremat: biremem Gallicam eodem incendio absumit, alias fugat, capit alias, omnia terrore nominis sui complet. ex viginti quatuor navigiis, quæ aut incendit,

Dracus in Gaditana ora, (30 *April.* 1587) (*Andalusia*).

multa Regis navigia aut submergit; aut succendit, (*Galeone*) (*Galeotta*)

dit, aut submersit, sex in Angliam abduxit mercibus onusta, æstimata mercium jactura, eodem Petro Castello rationes minutim subducente, centum septuaginta duorum millium aureorum; quorum septemdecim millia Regi, reliqua privatis mercatoribus periêre. Vix audita sunt hæc in Belgio, quum simul advenere ex Anglia litteræ, ad Richordottum aliæ, aliæ ad Campinium, ad alios aliæ: quibus Drachi factum nequaquam Reginæ probatum fuisse, affirmabatur: *Missum quidem illum ad navium numerum per Hispaniæ portus observandum, & illarum conjunctionem impediendam; ubi tamen Regina ex ultima Parmensi epistola solito propensiorem ejus ad pacificationem animum introspexerit, tradito etiam sibi arbitrio loci, quo legati convenirent; illico à se per celerem nuncium Draco imperatum, ne quem ex Regis Hispani portubus intraret, neve hostile aliquid per ejus maria usquam moveret. tantum an vera essent, quæ de belli consilio, deque apparatu classis evulgabantur, indageret. Sed Reginæ mandatum Drachi festinatione præventum. quem tamen, ut illa interminata est, non impune, quum advenerit, abiturum.* Horum certior factus Alexander, etsi quantum fidei habendum Angliæ Reginæ non ignorabat, tamen ne, si injuriam agnosceret, intersistere cogeretur pacificationis cursum, quem continuare, consilium Regis esset; dissimulandum in præsens existimavit. responderique à Richardotto voluit, *Hostile facinus apud Gades, malle Parmensem Ducem à pirata latrociniis assueto acceptum agnoscere, quàm ultra quærere: ideoque illum, nihil inde remissa pristina voluntate, non aliud ad rem conficiendam, nisi Reginæ de loco sententiam expectare.* Quæ eo tendebant, ut à novo scilicet auxilio ex Anglia submittendo Slusanæ urbi, quam obsidione aggressurus erat Alexander; Anglæ animum distraherent suspenderentque. Et vero non nisi post obsessam clausamque urbem, intellectæ sunt artes. creditusque est Alexander voluisse obsidione ejus urbis, quæ præcipue Reginæ præsidio

[Margin notes: 1587 — aut mercibus onusta abducit in Angliam. — (14 Maij 1587.) — Anglorum litteræ factum excusantium. — (29 Maij) Responsum Belgarum. (Drach) — Alex. dissimulat, ut securius Slusam obsideat. — (Obsedit Slusam mense Iunij)]

1587 præsidio tenebatur, ulcisci Gaditanam cladem. secutæque sunt querelæ ab Anglicani ærarii Præfecto, atque ab aulæ regiæ Censore transmissæ, (Burghleius Croftius.) Elisabethæ nomine, adversus Alexandrum: Anglorum querelæ audita obsidione, *Quod is per occasionem ineundæ pacis, Reginæ curas avertisset à Slusæ præsidio. quam urbem ab Anglo milite custoditam nunquam illa sibi persuasisset attentandam ab eo, qui tantum concordiæ studium præ se ferret. stare tamen Reginæ propositum urgendæ pacificationis. quin immò brevi nominaturam, quos ad hanc rem designavit, legatos suos: proque eorum conventu, aliquot loca significaturam, ex quibus Dux Parmensis eligeret, quem voluerit. Processura hæc autem omnia multo securius, ac tempestivius, si Dux retractis à Slusana obsidione copiis, intermissoque paulisper armorum usu, pacificator malit esse, quàm hostis.* Sensit Alexander ad hasce demum inducias callidè referri tam citò placabilem Anglæ querimoniam. Nec recusato, ad quem vocabatur, ludo, exceptam scitè pilam quamvis obliquè fallaciterque submissam, eadem arte remittendam putavit. Itaque haud aspernatus oblatum de armorum cessatione negotium, usui nempè sibi futurum, quòd speraret, dum ultro citroq; commearent nuncii litteræque Reginam destinato ad solvendam Slusæ obsidionem subsidio supersessuram: Richardotto, Campinioque mandavit, Anglorum querelis ut responderet, Belgarum responsio. *Ab Regina haud jure perstringi Parmensem Ducem: quasi verò Regi non liceret è suis urbibus pellere externum militem, quem mittere in alienas terras licere sibi Regina existimaverit. Ad ejus autem urbis obsidionem motum esse Ducem non aliunde, quàm à Slusanis ipsis, quos assiduè per Flandriæ maritima prædabundos omittere non potuisset, quin ceu feras, ne impunè perrumperent, intra suorum claustra murorum coërceret. præsertim quum ad hoc & Flandrorum querimoniæ urgerent & submissa ab iis stipendia invitarent. Armorum, usum, inconsulto Rege intermittere, haud integrum Parmensi esse: in Hispaniam illum jam super ea re litteras dedisse. Interim venturis ex Anglia legatis non modò securitatem viarum, sed honorificos ubi-*

que

que occursus, ac debita Reginæ obsequia per Regis provincias asserturum. Et tamen quum & Alexander Slusam premeret, mox etiam caperet: & Angla post dilatam aliquandiu Slusæ opem induciarum spe, missis illuc novis armatorum copiis hostem ageret; calebat nihilominus utrinque negotium pacificationis: & armorum injuriæ mutuo illatæ acceptæque neutros ab ostentatione concordiæ retardabant. Adeo utriusque partis intererat, dissimulare, se decipi. 1587

ET jam ab Anglia solverant legati Henricus Comes Derbiæ, eques Georgianæ periscelidis, & Guilelmus Broocus Cobhamus quinque Cantii portuum præfectus, & Iacobus Croftus Regiæ Censor, cum duobus legum peritis Valentino Dalo, & Ioanne Rogersio. qui Ostendam appulsi, nobilem è suo comitatu virum Brugas misere, gratias Parmensi agentes, quod qui ex ipsis per Belgicos Hispanorum portus iter fecerant, eos non securè modo, sed etiam magnifice ac splendide ubique locorum excepisset. submisso statim nobili aulico ab Alexandro, gratulatum eorum adventum, addito sub famuli veste bellicæ rei machinatore, qui per eam occasionem, Ostendæ munitiones contemplaretur. At Fœderatæ provinciæ quamvis à principio destinavissent Philippum Marnixium Aldegundium, qui conventui pro Ordinibus interesset, tamen postea mutarunt, firmato animo de pace cum Hispano non agere. Interea magna in planitie inter Ostendam, ac Neoportum figi explicarique tentoria jusserat Alexander: atque in hunc locum, uti medium inter Regis Ordinumque urbes, Anglos invitavit; allegatis illuc Regis nomine ac suo, Comite Arembergio aurei Velleris equite, Perenotto Campinii Domino, Richardotto Artesiæ Præside, cum Masio Brabantini fisci Præfecto, & Garnerio à Secretis, qui ab Ostenda egressos Anglos, obviam facti è Brugis, in tentoria superbe ornata deduxere. Hîc postquam à Belgica nobilitate salutati, mox regia excepti lautitia sunt, in tabernaculum

LEGATI ex Anglia de pace. (*Gartiera*)

officia utrinque:

non sine aliquo militari astu. (*Ingegnero*)

Legatus à Fœderatis nullus.

Locus colloquii:

Legati ab regiis partibus. (*Fiscale*)

(28 *April.*) Vtrique conveniunt,

1588 naculum seorsim ab aliis negotium prægustaturi convenere. Extabat in campi medio perquam amplum angustumque tabernaculum, ad colloquium legatorum: circum, minora tendebantur, legatorum comitibus, Belgarumque, & Anglorum Proceribus attributa. Procul hinc atque inde ab Ostendæ quidem latere, septem peditum signa Chiliarchus Anglus in belli speciem explicaverat. Neoportum autem versus, aliquanto plura Mottæus, instructis militarem ad pompam cohortibus, continebat. Duo in hoc congressu acta. Inspectæ primum expensæque utrinque legatorum de pace agendi facultates. Et quamvis Regiorum litteræ à Parmensi tantummodo subscriptæ, acceptæ tamen sunt, quod translatam in eum à Rege potestatem comperissent. Postea de urbe conventui designanda agitatum. Quumque Angli Ostendam præferrent, Regii omnino respuerent, adeo ut Londinum potius in Angliam ituros se dicerent, quam Ostendam, aut in alia rebellium loca; cessere non gravate Angli, & Burburgum Hispanarum partium oppidum, Caleto vicinium, unde brevior in Angliam nunciis via, delegerunt, nullis petitis obsidibus, sed freti, uti dixere, Alexandri fide. Quo sub medium Maii mensis quum venissent, illico apparuit, conventum fore diuturnum. Nam quum Rex persuasum haberet, metu inductum ab Elisabetha de pace colloquium, Alexander tamdiu moram trahere disceptando jussus erat, dum de classe Ulissipone composita, atque adventante admoneretur. Et Reginæ non minus quàm Hispano cordi erat hæc mora: quod speraret terendo dies per hujusmodi congressus se tantum temporis insumpturam, donec elapsa navigandi opportunitate, maritimis Hispanorum armis peti Anglia eo quidem anno minime posset. Hinc primo in conventu vocavere in dubium Angli, quas admiserant Regiorum facultates, jussi videlicet à Regina non acquiescere, nisi litteræ, subscripto Hispani Regis nomine, proferrentur.

tentoriis superbe ornatis,

& militariter munitis. (Colonello)

(Londra)

Burburgi conveniunt legati.

à quibus de industria protrahitur colloquium. (Lisbona)

tur. Quibus post dies aliquot prolatis, agi de conditionibus cœptum est. Atque inter alia, hæc præcipuè petivere Angli, Vt ante pacem, induciæ Belgis, Anglisque, & Hispanis communes decernerentur: ut e Belgio emitterentur externi milites, Belgis graves, finitimis suspecti: ut Religionis arbitrium Fœderatis provinciis indulgeretur. Quibus responsum à Regiis comperi in hunc modum. Nimis quàm amplè cessationem armorum peti. nec Reginam debere sollicitam pro illis esse, qui continata rebellione, arma Regis quotidiè provocent. se tamen in oppidis, quæ Regina per Belgium pignoris loco possideat, inducias manente colloquio, non ægrè pacturos. Externorum missionem sæpius concessam, semper exitialem regiis partibus extitisse: & armatis circa Gallis, Anglisque, & Hollandis, par non esse, tam fido Hispanorum præsidio Regem exarmari. Denique Religionem suis in provinciis, provinciis ipsis cariorem Regi esse, ac perpetuò futuram. nec æquum videri, pro Belgis hæreticis Reginam petere, quod pro Anglis Catholicis ipsa peti nolit. In novissimo colloquio, de restituendis Regi portibus oppidisque, quæ in Elisabethæ manus tradiderant Belgæ, disputatum est. Affirmabant Angli, si pax sanciretur, Reginam haud recusaturam, quod poscebatur; modò ei pecunia ab Ordinibus debita rependeretur ab Rege. At illi negabant, hujusmodi summas assensu Regis mutuas ab ea datas: &, si rationes subducerentur, quantam vim auri fore, quod ex Regina reposci posset ob Regis impendia, ex quo illa rebelles Belgarum populos foverit? Hac agitantes legatos fama viciniæ Hispanæ classis, ac tubarum pœnè tormentorumque fragor exterruit: aversisque aliò mentibus conventum, post trium mensium concertationem, repentè dissolvit. Reversis in patriam Anglis, unum ex eis actum in carcerem Reginæ jussu accepi, quod mandatorum limites super restituendis portubus transiliisset: sive is verè transilierit, seu

1588 Proposita ab Anglis. Induciæ ante pacem: missio externorum ex Belgio: libertas conscientiæ in provinciis Fœderatis.

Responsio Belgarum. (*Ostenda, Berga ad Somam, Flissinga, Briela.*)

Proposita à Belgis, restitutio oppidorum.

Responsio Anglorum. (*Hispani*) Disceptatio de pecunia Belgis mutuo data:

Sed ad famam Hispanæ classis dirempto colloquio,

(*Iacobus Croftus*) redeunt in Angliam legati:

1587

uno eorum punito ab Regina.

ſeu potius Eliſabetha imbecillitatis confeſſionem verita, ſi in eas conditiones, quæ rejectæ fuerant, deſcendiſſet, culpam in Legatum transferri voluerit. Ego certè in arcanis ex Anglia litteris legi, Reginam ſuper ea locorum reſtitutione, adhibitis in conſilium Leiceſtrio, Valſingamo, & Amicio Povuletto, quum hi Bergas quidem ad Somam,atque Oſtendam,non autem Brielam, neque Fliſſingam reddendas percenſerent, reſpondiſſe, Certum ſibi eſſe, ſi pacis interſit, omnia pariter Hiſpano reſtituere.Ex quo reſponſo proveniſſe legati facilitatem conjici poteſt. Sed inuſitatum non eſt, ut Principes errata ſua, miniſtrorum pœna, ſi è re fuerit,tegant: bis interim errantes, dum peccant ipſi, & alios pro ſe puniunt.

BELLVM Anglicum, prædictum à chronologicis, (Io. Regiomont. 1579.) deſtinatum ab Rege hac peculiari cura. (Anglia) (Ingegnero)

IAM verò,ut expeditionem Britannicam propiùs aggrediar, ad quam reſpexiſſe creditus eſt, qui hunc annum octogeſimum octavum fore ingenti calamitate memorabilem,& mundi climactericum, ſcripſit uno ferè ſæculo ante hoc bellum, Regiomontanus. Conſilium in Angliam convertendi arma,quæ hoc demum tempore mota ſunt,agitaſſe animo Philippum Regem ab anno uſque octogeſimo tertio, in ejus ad Alexandrum litteris comperio: in quibus mandat, quàm accuratè confici deſcriptionem portuum, caſtellorum,fluminum, mariſque tractuum,quibus aditur & munitur inſula, atque ad ſe tranſmitti. Quod ab Alexandro per homines locorum gnaros, addito Centurione Plato, militari architecto peractum eſt, eodem Plato cum deſcriptione poſt in Hiſpaniam profecto. Etenim multa Regis indi-

Cauſæ quæ Regem ad illud impulere. (dum Philippus Angliæ Rex erat.) Prima cauſa. (Rex)

gnationem ſtimulabant adverſus Angliæ Reginam,tanto quidem acriore ſenſu, quanto pro beneficiis, proque vita ipſa, quam ei bis terque ſe dediſſe Rex affirmabat,dum conſpirationum inſimulatam, è carcere, capitalique judicio liberaverat; pro his aliiſque promeritis alias ſuper alia accepiſſe ſe indeſinenter injurias agnoſcebat. Viderat ſtatim ab initio Principem Orangium, a

Belga

Belgarum populos, conſilio, pecunia, milite, ad de- 1588
fectionem ab illa concitatos: Indiarum provin- *ſecunda,*
cias à Draco, à Conditio, ab aliis ejus emiſſariis
vexatas ac direptas: regiam pecuniam interver- *tertia,*
ſam; ac naves in Anglia retentas: Antonium pro
Luſitaniæ Rege habitum, atque in Hiſpanos arma- *quarta,*
tum: Alenconium ſpe nuptiarum in Angliam al-
lectum, atque inde in Belgium ad capiendam Bra- *quinta,*
bantiæ coronam inſtructum. Ad hæc, atque ad
horum ſimilia, quæ utcunque Rex diſſimulave-
rat, ultionemque diſtulerat: ubi noviſſimè (nempè
quo tempore Parmenſis virtute Ducis pleriſque
provinciis obedientiæ reſtitutis, reliquæ ſecuturæ *ſexta,*
ſperabantur) ſenſit, ab Angla hoſtem profeſſa, ſuſ-
ceptum Belgarum patrocinium, & tanquam de-
nunciato palam bello, immiſſum magnis cum au-
xiliis Leiceſtrium, ac populos in defectione con-
tumaciaque armatos; enimverò plus nimio coar-
gui patientiam ſuam ratus, ſtatuit feminæ auda-
ciam aliquando compeſcere. Acceſſit invitamen- *ſeptima*
tum à Pontifice Xyſto: qui Eliſabetham atrocio- *cauſa adhortatio*
ribus quotidie modis in Religionem catholicam *Pontificis,*
ſævientem, poſtquam cæleſtibus armis fruſtra *(Xyſt. V.)*
corripuerat, vim bellumque inſuper objecturus,
Philippum Regem hortatus fuerat, ut pro ſuo,
quo inter Principes gloriaretur, Catholico nomi-
ne: proque vetere in eam inſulam caritate, cu-
jus ipſe regnum adminiſtraſſet, ad expeditionem
ſe accingeret, qua & privatos regnorum ſuo-
rum, & publicas Religionis injurias ultum iret.
Addiditque prætereа Pontifex, haud ſe bellico- *(Hem.*
rum onerum immunem velle: ſed (uti Comi- *Guſmanus*
ti Olivario legato pollicitus eſt, atque hic Re- *8. Iul.*
gi aperuit, Rex autem Alexandrum aliquanto *1587.*
poſt admonuit) quum primum ſibi nunciare- *13. Nov. 1587.)*
tur, regium militem in inſulam intuliſſe pedem, *qui grande ſubſidium*
ſe illico ad belli continuationem decies cente- *offert ad hoc bellum:*
na numerum aureorum mille ſoluturum. Quod
magis Xyſti magnanimitatem oſtendit, quam
belli ſubſidium fuit. quippè ut partem hujus
ſummæ aliquam Pontifex elargiretur ante

 præſi-

1588 præfinitum hoc tempus, nullis adduci potuit aut Hiſpani legati, aut Cæſii Comitis à Parmenſi Duce propterea Romam miſſi, perſuaſionibus. In eo autem gratificari Catholico Regi non omiſit, quod ejus rogatu, Cardinalem creavit Gulielmum Alanum Lincaſtrienſem, virum de Religione, deque Anglia præclare meritum: qui oblatam à Gregorio Tertiodecimo purpuram raro modeſtiæ exemplo, ſubterfugerat. At nunc accipere id honoris Xyſtus Alanum voluit, quod, uti Catholicus avebat, deſignaret hominem, velut alterum Polum, Angliæ legatum; ideoque ad Regem ſcribens, monet, ut quoniam ex ea creatione in Britannici belli conſilium Romæ penetratum ſit, claſſem educere quàm primùm feſtinet, ne vulgata per inſulam expeditione, Catholici durius illic interea divexentur. Igitur Rex firmato in bello animo, ante omnes Parmenſi Duci conſilium ſuum aperit, cumque expeditionis Ducem inſtituit, addito qui rem maritimam cum imperio regeret, Alvaro Baſſano Sanctæ Crucis Marchione. Erat hic Oceani Præfectus, maritimis expeditionibus ea tempeſtate percelebris: ac nuper ad Tertias inſulas, navali pugna adverſus Antonium Luſitanum, magnis Gallorum Anglorumque viribus bella reparantem, bis victor. Huic Rex comparandæ claſſis per Hiſpaniam, Luſitaniamque: & Alexandro cogendi in Belgio exercitus, quem adjumento Hiſpanæ claſſis in Angliam trajicere, partes attribuit: utrique magnopere admonito, ut caverent, ne deſtinata ad hoſtes emanarent. Farneſius actis oblato pro munere gratiis, laudavit apprime conſilium tam pii glorioſique belli, cui ſperaret (niſi ejuſdem inſulæ delicta præpedierint) adfuturas non minus in cælo auxiliares eorum copias, quorum ſanguis pro Religione per Angliam fuſus quotidie clamet ante Deum: quàm eorum, qui fortunarum patriæque jactura poſt fidem habita, varias in terras profugi, votis precibuſque pugnaturi ſint. Nec omiſit Majeſtati ejus expendendum

Margin notes: & legatum deſignat Gulielmum Alanum; (*Reginaldus Polus Card. 7 Auguſti 1587.*) Rex expeditionis Ducem Alexandrum, & claſſis præfectum Sanctacrucium nominat: Alexandri monitum Regi tranſmiſſum.

dum indicare, quoniam tanti apparatus belli clam haberi neutiquam posset, Elisabetham facile suspicaturam, quippe sui consciam, id molis in Angliam obverti: ideoque sibi præ ceteris adjuncturam finitimas Gallorum vires in Austriacæ domus perniciem ultro coëuntium. quum autem ab aliquot mensibus per Gallicum cælum nubes aliquæ attolli civilium discordiarum gravidæ cernantur, ac signa vicinæ tempestatis prænotentur; optimum factu videri, si non antè ab Hispania moveantur arma, quam, confligere inter se Gallis incipientibus, securus ex hac parte Catholicus miles Angliam aggrediatur. Rex probato Alexandri consilio, quantum gerendi belli certus qua data opportunitate, tantùm de ordine administrandi sollicitus, quoniam commodum aderant in aula Ioannes Baptista Platus, quem Rex acciverat, super Angliæ descriptione ab eo aliqua percontaturus: & Gulielmus Stanlæus qui post traditam Parmensi Daventriam, ut antè retulimus, in Hispaniam venerat; ab Rege honorificè habitus, atque uti miles belli sciens, & notæ jam fidei, in consilium adhibitus est. Utrumque de ratione incœptandi hujusce belli privatim consulere, uno tantùm Sanctacrucio præsente opportunum duxit. At Stanlæus quidem, ante Angliæ aggressionem, petendam Hiberniam censuit. *Mare illic portuosum esse: captoque Vaterfordio munitoque, posse aut vicinam objectamque Angliam tutò invadi, quippè parato illo portu ad receptum Hispanæ classi: aut si in Hiberniam progredi libeat, insulam armis obtineri posse. Quindecim annis se apud Hibernos arma gestasse, exploratos sibi locorum situs, armatorum vires, incolarum ingenia. esse Hibernorum plerosque, veterum sacrorum perquam retinentes, omnes ferè Anglorum imperium moresque pertæsos, eoque perfacilè partibus adjungendos. Denique in se recipere,* (quod etiam Parmensi Duci ipse promiserat, libelloque tradito explicaverat) *si sibi millia sex veteranorum militum: si arma, totidem hominibus armandis: si pulvis bellicus; si annona tres in menses*

1588

Rex consultat de Ratione administrandi belli.

Stanlæus censet, Hiberniam prius invadendam:

& se offert,

1588 (Hibern.) *menses tribuerentur, se in Majestatis ejus manus insulam adducturum. Qua adducta, habituras Hispanas classes portuum commoda, & classiariis alimenta: suppeditaturam insulam equites non contemnendos, pedites nunquam sex millibus pauciores, egregiè omnes exercitos, atque adversus Anglorum nationem in primis animatos: &, quod caput est, petitam inde Hispanis viribus Angliam, frustrà, capta Hibernia, reluctaturam. Nimirum ut urbes expugnatis suburbiis, sic regnum, si adjacentia subtrahas, non diu stare.* At verò Platus, etsi quæ dicta à Stanlæo fuerant, non improbabat, plus tamen momenti in Scotia Angliæ contermina reponebat. *Multa in eo regno coqui. venisse, dum discessum è Belgio ipse parabat, ad Parmensem Ducem Scotorum Chiliarchum Gulielmum Simplium, juvenem egregiè pium, audentemque, atque alios cum eo è primaria nobilitate, auxilium à Duce postulantes, ac magna, adversus Angliæ Reginam conspirantibus jam multis, pollicentes, non sine spe, Regem ipsum ad ultionem matris attrahendum. Id ante omnia, suo quidem judicio, perurgendum: neque prius Angliam, quàm Scotorum armis implicitam Hispanis navibus invadendam, incœpta aggressione ab insula Vecti. Objacere illam Angliæ, brevi euripo interfluente, veluti munimentum tutelamque duorum portuum, qui præcipui in continenti Britannia numerentur. Munitam quidem præsertim à natura insulam esse. quam olim cepisse, gloriæ datum sit Vespasiano tunc Claudii Cæsaris legato. tamen quomodo in potestatem redigi queat, monstratum esse Parmensi Duci à Ioanne VVercelleio nobili Anglo. qui uti vetus loci incola, detecturum se spopondit situm sibi unicè observatum, quo appelli naves, intrarique insula, atque intra spatium viginti quatuor horarum obtineri possit. Ad hæc autem, ne quid subesse fraudis existimetur, Hispanis offerre se Anglum & loci indicem, & fidei obsidem.* Hæc fatus, Vectem insulam in Angliæ delineatione, commentariumque super ea re Parmensis jussu accuratè confectum Regi considerandum obtulit. Nihil horum Sanctacrucio displicebat,

Platus prius Scotiam aggrediendam. (Colonello)

(Vectis)

(Portesmouth. & Hampton Suet. in Vespasiano)

cebat, tantum instabat, ut expenderentur omnia, circumspecteque educeretur ea classis, in qua Hispani vires imperii veherentur. ac propterea existimabat, portum prius aliquem sive in Hibernia, sive, quod mallet, in Hollandia, Zelandiave, pertentandum: eoque capto, atque adeo tecta à tergo classe, expeditionem secure prosequendam. Cum Sanctacrucii sententia mire congruebat Alexandri responsum, qui multis ab Rege de ea expeditione consultus composita per eos dies epistola, Majestati ejus inter alia sedulò reputandum rescripserat, Britannicum mare fœdis horrendisque tempestatibus obnoxium, cæcisque syrtibus insidiosum esse: atque adeò temere in hæc discrimina Hispanam classem immitti, si non prius ei receptus in portum aliquis contra maris adversa statuatur. Atqui nullam esse tam in regiis provinciis, quam in reliquo Belgio stationem tantæ classis, quantam apparari par est, omnino capacem, præter Flissingam. Huc igitur vertenda primum arma: atque hoc portu in potestatem redacto, tum vero adversus tempestatem ventorumque minas, prompto classi perfugio, prudenter ac tutò navigandum. In qua deinde sententia tanto firmius inhæsit, quanto post captam Slusam, facilius expugnari Flissinganum portum sibi persuadebat. Itaque Regem scriptis rursum litteris, obnixè rogavit, ut attentandæ Flissingæ spatium sibi permitteret, antequam in ea Maria Hispana classis, stationis incerta proveheretur. polliceri se Majestati ejus, divina fretum ope, multo quam Slusam celerius portu potiturum. Sperabat autem Alexander, ut ex ejus litteris conjicio, si Flissingam cepisset, persuasurum se Regi, ut classem, mutato ordine, ad reliquum Belgium pervincendum converteret: unde Anglia Batavorum munimento nudatá certius adiri, atque expugnari posset. Nempè quod sæpè incassum petierat à Rege, ut conatum semel omnem perdomandis provinciis adhiberet, cum nunc adhibitum, sed in Angliam destinatum,

[Margin notes:]
1588
Sanctacrucius portum aliquem prius capiendum:
idem sensit Alex.
(1 August. 1587.)
portumque Flissingæ proponit.
(15 Sept. 1587)
oblique aliud sperans
(Flissingæ)

1588 natum, detorquere in Belgium satagebat. Sed Rex passurus haud erat ampliorem moram, quod, ut ei respondit, & turbatæ jam res in Gallia, & minor è Germania metus ratis inde militum evocationibus, & aversa alio Turcarum arma, opportunum expeditioni tempus omnino præscriberent. Vrgebatque deliberatum jam bellum indigna Scotorum Reginæ cædes: cujus ultionem ad Principes pertinere omnes Rex ajebat, quorum scilicet omnium violata in eo scelere Majestas videretur. Itaque de iis, quæ hinc à Stanlæo, inde à Plato, ac Sanctacrucio proponebantur, sententiam Rex suam prolaturus, negavit, novos sibi hostes in Hibernia quærendos: & apud eam insulam, aut alibi portum armis capere, ex quo gradus fieret in Angliam, lentum esse negotium. quantumque moræ protraheretur, tantum spatii ad instruendam defensionem hostibus indulgeri. Ideoque Sanctacrucium, ut festinaret, neve nimia circumspectione, belli opportunitatem corrumperet, serio admovit. Consilium fovendi Scotorum arma, Alexandri prudentiæ permisit: mandavitque ad eum scribens, *Ne propterea intermitteret, quem cœperat hominum armorumque apparatum: sed audito, solvi è Lusitania classem, instructum ipse procinctumque in Belgio exercitum haberet. sic enim ex composito rem, Deo duce, administrandam, ut Sanctacrucio in conspectu Angliæ classem continente, ipse milites suos paratis jam ratibus impositos, sive in Vectem insulam, sive quò monstraretur, festinatò transmitteret. Interim Sanctacrucii partes fore, classe in omnem belli occasionem intenta, trajicientes Belgas eò usque defendere, dum illos ab hostili, quæ se opponeret, classe, tutos appulsosque conspiceret.*

Sed Rex à temporis opportunitate,

& à Scotorum Reginæ cæde permotus

non probat consultorum cunctationem.

(28 Oct. 1587.) aperitque sententiam suam Alexandro scribens.

ALEXANDER accepta Regis deliberatione, curas inde omnes sollicitando militum delectui, fabricandis ratibus, fovendis externorum motibus, ordinando pro se absente provinciarum regimini, tanto pronius intendit, quanto per eam occasionem Hispanas præsertim atque Italicas legiones,

Status Regii exercitus.

giones, quas ſupra modum attenuatas jampridem querebatur, ſuppleturum ſe copioſiùs aliquando ſperaret. Erant ei legiones Hiſpanorum tres, Italorum duæ præter alias aliarum nationem. Hiſpana Chriſtophori Mondragonii in centuriis viginti ſeptem, paulùm ſupra mille ac ducentos milites numerabat: ex quibus fermè trecenti in præſidiis agitabant, nongenti caſtra ſequebantur, Ioannis Aquilæ legio in viginti quatuor centurias diſtributa, milites non plures mille ac ducentis recenſebat: à quibus quingentos abſtraxerant præſidia, ſeptingenti in campo militabant. Franciſci Bobadillæ legionem centuriæ una & viginti, milites mille ac nongenti conficiebant: omnes ſub ſignis, nulli in præſidiis erant.

Hiſpanæ legiones tres;

At legiones Italicæ Gaſtonis Spinolæ, & Camilli Capiſucchi eò decreverant, ut in centuriis ſeptendecim vix mille ac ſexcentos ſimul explerent. quorum trecentis ad præſidia ſepoſitis, ſexcentos ad prælia ſuccinctos Spinola ducebat. Capiſucchi milites infra ſeptingentos, in octo centurias contracti, omnes armis campeſtribus attinebantur. Has ergo ſuppleturus legiones Alexander, ac novas, uti cum Rege ſtatuerat, additurus, ad legenda per Italiam minimùm quatuor hominum millia, Blaſium Capiſuccum lanceariorum turmæ ductorem, virum militiæ impigrum interritumque illuc jam allegaverat, cum litteris ad Xyſtum Pontificem, ad Genuenſium Rempublicam, atque ad Urbinatium Ducem, Regis nomine oratos, ut ſuis in provinciis delectus haberi ne gravarentur. mandaveratque eidem, ut ex patentibus Centurionum legendorum litteris, aliquas honoris cauſa Pontifici, ac Duci offerret, ut, ſi illis videretur, Centuriones arbitratu ſuo dicerent. nam Reſpublica quadringentos & quinquaginta è Corſica centuriandos Filiſco jam permiſerat: tanta, ubique locorum, alacritate accurrentium ad danda belgicæ militiæ nomina, ut centuriæ, quas non plures tredecim ſcribi mandatum erat, omnes deſtinatum trecentorum peditum numerum

(Spin. Comes Bruay Capiſuc. Marchio Pedjicatini) Italicæ duæ.

Ad has Italicas ſupplendas,

mittitur in Italiam Blaſius Capiſuccus, *(Marchio Monteri)*

(Dux Urbini)

(Reſp. Gen.)

1588 (Syl. Pisauren. Cel. Rom.) Lecti milites, lustrantur in Insubria: (8. Iul. 1587.)

merum facilè excesserit. Certè centuria Syllæ Barignani quadringentos ac triginta, Celsi Celsii quingentos ac octoginta tres, Marchionis Rangonii sexcentos & quatuordecim numeravere. Lustratos autem in Insubria à provinciæ Gubernatore Carolo Terranovæ Duce, & à Blasio Capisucco, repertosque omnes cum Corsis paulum supra quinque millia, Blasius in Belgium duxit, nullo sub tribuno, quippè supplendis Camilli Capisucchi, & Gastonis Spinolæ legionibus destinabantur: At Neapolitano in Regno, jussu Regis, à Prorege, Mirandæ Comite, accuratè delecta quatuor peditum millia Tribunum ductoremque habuere Carolum Spinellum, expertæ sæpius inter arma virtutis. Nam & in Neapolitano bello adversus Guisium Ducem, honorarius miles: & in navali ad Echinadas prælio, duarum triremium ductor: & in Lusitana expeditione, trium peditum millium Tribunus, strenue ubique rem gesserat. Ut merito illum, ejusque legionis Centuriones viginti, ex Neapolitana omnes nobilitate, magnopere laudaverit commendaveritque Prorex ad Alexandrum scribens: nec laudes supra virtutem reperit Alexander. legionemque ipsam quum primum spectavit insigni vestium armorumque cultu perornatam, sicut videri sibi legionem theatralem, certamini accinctam ludicro, festive tunc dixit: ita illam postea in Martis campo, armis decretoriis pugnacem ac victricem sæpius expertus est. Ad Hispanorum autem delectum, quorum sex millia Rex promiserat ab Hispania, jampridem secreverat Alexander in Belgio ex veteranis signiferis, octodecim: eosque in Hispaniam ducendos tradiderat Ioanni Moræo equiti Hierosolymitano: qui cum bellatorum manipulum Regi offerret, oraretque, ut sua illos voce centurionatus munere Rex honestaret, certus suam quenque centuriam ita sibi conscripturum, ut non aliis conquisitoribus opportunius Hispani ad Belgicam militiam legi possint. Et Rex haud gravate admissis, è militari singulorum adspectu, vultuque, qui cicatricibus

Additur his legio Neapolitana, Spinello Tribuno: (Spinello Tribuno.)

(10. Iul. 1587.)

Ad gubernandas Hispanas, quæ legerentur, legiones, mittit Alex. veteranos signiferos in Hispaniam: (10 Maij 1587.) quos Rex constituit Centuriones.

bus insignis & merita proderet, & promerenda promitteret, fortes sane viros interpretatus, omnes illico Centuriones verbis honorificis creavit: delectatus insuper eorum responso, quoniam comiter interroganti, Num aliquid ab se peterent, respondere omnes, *Nihil aliud, nisi ut in Belgium remitteret sub Parmensi Duce tamdiu militaturos, dum reliquum vitæ pro Religione ac Rege profunderent.* Hisce autem Centurionibus Antonium Zunigam Rex imposuit Belgicæ militiæ apprime gnarum: qui collecta tria fere Hispanorum millia sub octodecim signis in Belgium deportavit, veteranis ibi legionibus admiscenda. Secuti sunt horum discessum Catalani ferme totidem: quorum plerosque ex illius provinciæ exulibus venia donatis Aloysius Queralta, nobilis & ipse Catalanus, Regis jussu conscripsit, ductor idem & Tribunus suæ legionis: quam, quia semihispana lingua Catalani loquerentur, legionem Wallonum Hispaniæ, militari joco, nominarunt. Non post multo ex Germania peditum tria millia, cum quatuor Raitrum turmis attulit Carolus Austriacus Burgautii Marchio: quem magnopere cupientem Farnesiano militia erudiri, in Belgium invitaverat præmonitus Alexander. & è Burgundia quadringentos pedites supplementum suæ legionis evocaverat Marcus Rye Marchio Varambonius, & in Wallonum provinciis, & in reliquo Belgio idem factitabant Chiliarchi, ductoresque omnes, suam quisque centuriam, turmam quisque suam novo complemento, Alexandri jussu firmantes. Strepebant passim urbes agrique tympanorum sonitu, & conquisitorum delectibus cuncta fervebant. Eodem tempore miles ab Hispaniæ provinciis, miles à Pontificiis terris, à Neapolitano regno, ab Insubria, à Corsica, à Germania, à Burgundia, à plerisque Europæ partibus in Belgium properabat. Publicæ quaquaversum viæ, planè militares, euntium centuriarum, manipulorumque frequentia terebantur. Cum mari facilè comparares Belgium, ad quod undique lo-

1588

Dignum eorum dictum.

Sequitur hos legio Catalana. (3000)

(Andreæ Card. Austriaci frater)

Vnam quoque ducit ex Germ. Car. Austriacus: & supplementum ducit è Burgundia Varambonius, & aliæ supplentur aliunde:

magno undique accursu,

1588 corum tam varia nationum agmina, tanquam amnium nomina confluebant. Neque ordinarii tantùm milites, mediæve nobilitatis, sed viri sanè summates, ac Dynastæ quotidiè in Belgium festinabant. Advenere ab Hispania Rodericus de Silva Pastranæ Dux, & Ioannes Mendoza Marchio Inoisæ: à Gallia frater Haumalæ Ducis Philippus Lotharingus, (quem privata ulciscendi Guisii sanguinis causa permotum ad Britannicam expeditionem, scribit ad Alexandrum Bernardinus Mendoza) ab Italia Ioannes Mediceus Magni Etruriæ Ducis frater: à Germania Carolus Archiducis Ferdinandi filius: à Sabaudia Amadeus Ducis frater: à Sicilia Octavius Arragonius Terranovæ Ducis filius, & Ferrantes à Bosco Aragonius Misilmeni Ducis frater: & ab usque Africa Mauri Regis filius. quos honorificè appellatos, singulis quemque litteris Parmensi Duci commendat ab Hispania Rex. præter alios complures multa generis claritudine præcellentes. Vt meritò Carolus Colomo in Hispanica de Belgarum tumultibus historia, neget, quemquam recordari, primariam adeò, splendidamque nobilitatem in Belgica militia conspectam esse, ex quo Carolus Cæsar regna imperiumque deposuit. Hæc porrò militia in hunc modum aucta, (ut speciem ejus summatim ob oculos ponam) pedites circiter quadraginta millia, equites tribus millibus aliquanto pauciores: hos turmis viginti ac duabus, illos legionibus una & viginti comprehensos numeravit. Italicas tres Camillus Capisuccus, Gasto Spinola, & Carolus Spinellus Tribuni rexere. Et quatuor Hispanicis, Mondragoniam quidem, quòd Præfectus Antverpianæ arcis Mondragonius attinetur Antverpiæ, Sancio Martinio Levæ tradidit Alexander. Quod autem Ioannes Aquila ex vulnere ad Slusam accepto graviter laboraret, ejus legioni Ioannem Manriquum de Lara, Ducis Naiaræ filium imposuit. uti Bobadilliam, absente Francisco Bobadilla Emmanueli Vegæ Capivaccæ jampridem attribuerat.

Præsertim primariæ nobilitatis

(Reginæ Scotiæ ex Guisia matre. 3 August)

(Lib. 1.)

Census regiæ militiæ

Italicæ legiones tres.

Hispanæ quatuor.

buerat. Quartam verò Catalanam Aloysius Queralta, quam duxerat, obtinebat. At legiones Germanicæ quinque, Chiliarcos suos haud mutatos habuere Ioannem Manriquum, Ferrantem Gonzagam, Comites Arembergium, & Barlamontium, & Carolum Austriacum Burgantii Marchionem. VVallonicæ quoque septem mansere omnes sub veteribus Ducibus, Emmanuele Marchione Renthiaco, Comitibus Bossuvio; & Octavio Mansfeldio, Mottæo, Barbansonio, Balansonio, & qui Farnesiam Alexandri ducebāt, VVerpio. Postremò Burgundicam, & Hibernicam Marchio Varambonius, & Gulielmus Stanlæus administrabant. At verò regendis equitum turmis, ad veteres earum ductores unde viginti, tres Alexander adjunxit, Favariæ in Sicilia Marchionem, Octavium Aragonium Terranovæ filium, & Aloysium Borgiam Ducis Gandiæ fratrem, sub eodem equitum magistro Marchione Vassio. Ex his porrò militibus pedites tricies mille, equites mille atque octingentos descripsit, qui se in Angliam trajecturum sequerentur. Et Belgio adversus domesticum hostem decies mille pedites, equitesque mille, præter affixos locis præsidiarios destinavit. delecto, qui supremi provinciarum Gubernatoris, amorumque Ducis sustineret interea vices, Petro Ernesto Comite Mansfeldio, viro tam inter milites Belgas, quàm inter Magnates Hispaniæ, atque inter aurei Velleris equites, omnium antiquissimo. Ejus castrensem præfecturam Valentinio Pardiæo Mottæ Domino, quem secum ducturus erat, attribuit. Mansfeldio autem si quid humanitus interim accidisset, in ejus locum scripsit ad Regem suffici posse Carolum Lignyum Arembergii Comitem, non malâ, uti sperabat, aliorum Procerum gratiâ: præsertim quum Dux Areschotus in Germaniam ad comitia iter meditaretur, & Marchio Renthiacus jam se ad expeditionem Anglicam, uti maris Præfectus, accingeret. Hæc dum ille ordinabat, eodem tempore navigia Antverpiæ, Neoporti, Dunquerchæ certatim

1588

(Colonelli) Germanicæ quinque.

Wallonicæ sex,

Burgundicæ & Hibernicæ duæ.

Equitum turmæ.

(Favara Lusitanus) Navigaturi in Angliam. *(trigenta milia)* Commoraturi in Belgio.

Horum supremus Gubernator pro Farnesio. *(Grandi Spagna. Campi Magister 6. Decemb. 1587)* & huic ex occasione substituendus,

1588 certatim parabantur. Ad eam rem cædi Alexander imperaverat silvas Wasiani tractus, fabricarique naves, tanta celeritate, ut non illæ manibus hominum fabrefactæ, sed arbores ipsæ in naves momento conversæ viderentur. Erant onerariæ fere omnes, ac planis carinis perquam amplæ, quibus equi virique transveherentur, imponerentur arma ac tela, obsidionales machinæ, sutiles pontes, quæque alia aut trajiciendo amni, aut struendo vallo, aut oppugnandæ arci ex usu habentur. Ob eam causam accurate conduxerat à Brema, atque Hamburgo naviculiarios quamplurimos: maxime autem à Liguria, opera Petri Mendozæ, Hispani apud eam Rempublicam legati, navales fabros, ædificandi navigia, & gubernandi juxta peritos. Simul quoniam naves variis in locis fabricabantur, ut omnes traduci ad Flandricum littus, unde solvendum erat in Angliam, tuto expediteque possent, lustravit ipse amnes, laxavit eorum ripas, & alicubi novos alveos, inductis aliunde rivis, aperuit.

Materiam ad naves Alexander parat; & navales fabros, (*Hic frater erat Io. Manriqui Germanor. Chiliarchi*) & viam navibus.

NEC ideo ab incœpto pridem cum Scotis negotio cessabatur. Fluctuabat jamdiu miserum in modum Scotia variis factionum undis, Elisabetha Regina in fretum illud ab Anglia ventos tempestatesque concitante. Alios novi Euangelii inducendi vanitas, alios veteris retinendi constantia: multos Mariæ Reginæ diuturnus indignusque carcer, civilibus inter se turbis armisque sæpe committebant. Rex ipse hinc atque hinc distrahebatur; donec audito matris supplicio, veritus (quod ei multi occinebant) ne, quæ matrem sustulisset, & filium tolleret; excitari aliquando, & quidem implacabiliter in Angliam visus est. Inde nobiles complures, quod de Regina liberanda consilium inierant, id de ulciscenda resumentes, implorandum sibi ab Hispano auxilium condixere, Gulielmo Simplio Scotorum Chiliarcho, & Mortono Comite transvectoribus, atque administris. Quos Bernardinus Mendoza (namque ad hunc notum sibi hominem Parisios se contulerant) libenter amplexus,

De Scotorum Rege. Regni status. Rex de ulciscenda matris cæde cogitat; & nobiles pro eodem,

amplexus, litteris instructos ad Parmensem Ducem allegavit. Et Parmensis, re cum Philippo Rege communicata, quanto id opportunius accidebat destinatæ in Angliam expeditioni, tanto liberaliorem illis ab Rege, atque ab se opem pollicitus, addita præsertim pecunia, & spe majori facta, in Scotiam remisit, cum mandatis Simplio traditis, salutaret suo nomine socios: atque, ut in suscepti consilii constantia persisterent, animaret: moneretque sedulo, ne arma ad Angliæ fines admoverent, antè, quam portu, quem designaverant, potirentur. Quin compositas ad ipsum Scotorum Regem litteras Simplio dedit, quas, si ex re videretur, Regi traderet. In iis (ut sententiam hic referam) *Advenisse ad se nuper* ajebat *Simplium Chiliarcum: ac nomine multorum Scotiæ nobilium, qui ad ulciscendas tum Mariæ cædem, tum injuriam universæ Scotorum genti factam, conspiraverant, auxilium petiisse. Eorum postulata libenter ab se audita, quod existimaret, perquàm gratum ei futurum, socios habere tam piæ gloriosæque, atque expectatæ ab omnibus ultionis. Ideoque se & obtulisse in eam rem non gravate operam suam, & eodem semper animo futurum in iis, quæ ad Regiam ejus amplitudinem dignitatemque spectaverint. Cetera ex Chiliarcho intellecturum.* Sic ille, nulla audita aut commendatione catholicæ Religionis, aut spe successionis ad Angliæ Regnum. Et Rex admisso perhonorifice Simplio, egit per litteras, quarum autographum apud me est, gratias Parmensi Duci, cujus humanitati adstrictum se in perpetuum profitebatur, Ea porro, de quibus Simplius egerit, gratissima sibi accidisse: nec illibenter acquieturum se omnibus, quæ idem de habito colloquio, ineundoque consilio relaturus sit. quibus si forte contraria à quoquam referatur, ne fides ab Duce habeatur, ad extremum rogat. Et vero credibile est, oblatam à Parmensi operam Regi gratam accidisse: nempe ultionem ille animo premebat, duntaxat incertus, peteretne auxilium adversus Reginam à Daniæ Rege, cujus filiam ambibat uxorem,

1588 confugiunt ad Alexandrum,

qui operam suam offert,

& ad Scotorum Regem litteras componit,

(10. Maij.) gratas Regi, (*Originale*)]

facile usuro Alex. opera.

1588 rem, an potius componeret se cum Hispano virium prævalido, & Anglis infenso. A quo quum ultrò nunc invitaretur, conditionem haud aspernari visus est. Nisi fortè suspense scribebat illa Rex in eventum scilicet intentus, & huc, aut illuc se demum delaturus, unde spes potentiæ major affulsisset. Etenim eodem tempore ab Angliæ Regina, & à Parmensi Duce, Regis animus oppugnabatur.

Sed Angliæ Regina variis illum artibus avertere conatur: & avertit, & sibi contra Hispanum adjungit. Tum ab aliis Principibus opem poscit. Ipsum Turcarum Principem sollicitat. (Legat. ad Cæs.)

NON cessabat illa litteris, legationibusque placare juvenem Regem, & communione periculi in partes attrahere, subinde admonens, caveret sibi à consiliis Hispanorum, quibus decretum esset, post devictam Angliam, continenti operâ Scotiam subjugare nec majus ab Hispano beneficium Scoto expectandum, quàm quod Ulyssi promisisse dicitur Polyphemus, nempè ut ceteris devoratis, ultimus ipse deglutiretur. Nec diu reluctatus est Rex, & hæresi innutritus à puero, & circumsessus ab Reginæ emissariis crebrò in aurem insusurrantibus; Reputaret apud se, conducibilius esse rebus suis, Elisabetham quàm Philippum regnum Angliæ obtinere. illâ defunctâ, regnum ei ante omnes jure deberi: at Hispano armorum vi Angliam acquirente, spem successionis perinde omnibus præcludi. Itaque remittente paulatim, quem ceperat, maternæ ultionis impetu, cum Regina in gratiam rediit. immò Comite Mortono in carcerem conjecto, & conspiratione evanescente, Reginæ se adversus Hispanos adjunxit. Compos ergo voti Elisabetha, Scoto in partes attracto, longiùs spes jecit. Et, quoniam per Hispanorum cunctationem licebat, properatis legionibus in Galliam, Daniam, Germaniamque, amicitiam renovavit, necessitatem exposuit, auxilium flagitavit. Quin etiam, uti comperio, missus ab eadem Constantinopolim is, qui paucis antè annis, fœderis inter Turcarum Imperatorem, & Angliæ Reginam minister fuerat, supplicem libellum obtulit (libelli exemplum & Pragâ à Guillelmo de Sancto Clemente, & Venetiis à Io-

à Ioanne de Tornoza, Hiſpanæ in ea urbe nationis Conſule, miſſum eſt ad Alexandrum) in quo Turcam orabat, ne deſertam vellet in eo diſcrimine Reginam: ſed quando illum Deus feciſſet omnis humanæ potentiæ ſummum, ad delendos idololatras, (tales præ Turcis ipſe Catholicos habebat) uteretur ea, qua unicè præſtaret, magnitudine virium: ac immiſſis in Hiſpaniæ regna triremibus minimùm ſexaginta, terrore ſui nominis abſterreret hoſtem, qui auxilio fretus aliorum Principum, ejus in primis (qui Deus terreſtris ab illis creditur, coliturque) Britanniam nunc invadit, mox ipſum Turcarum imperium inſatiabiliter invaſurus. Nec minus anxiè cum Fœderatis Belgis ad commune periculum propulſandum Regina tranſegit. contentiones inter eos, Angloſque quotidie invaleſcentes, Belgis æquior diremit: quæque à Comite Mauritio, atque à Magiſtratibus adverſus Leiceſtrium rogabatur, liberaliter indulſit. claſſe Hiſpanica ſi peterentur Hollandi, naves, arma, militem prælarge promiſit. ſi invaderetur Anglia, parem ab illis opem, maxime adverſus Parmenſis apparatum, pro fœdere atque amicitia popoſcit. Nec Belgæ auxilium diſtulere, viginti bellicis navibus in Angliam directis, claſſe quam inſtruere jam cœperant, apud ſe retenta: cujus cum parte Scaldim ſe inſeſſuros, ne Antverpia naves in mare Parmenſis educeret, polliciti ſunt. Sic illa foris. At domi, propiore nempe cura, milites toto electos regno contrahit: naves quam multas poteſt, Carolo Howardo rei maritimæ Præfecto, ejuſque vicario Franciſco Draco comparandas, regendaſque committit. peditum equitumque ad terreſtre bellum Comiti Leiceſtrio ſummum per inſulam imperium attribuit. Henricum Seimerum cum peculiari claſſe Hollandicis navibus jungenda, Flandricam oram, ne inde Parmenſis egrederetur, circum ire jubet. alias demum copias ad regiæ urbis, ſuique cuſtodiam, Huſduno duce privatim ſeponit. Poſtremo cavendum ſibi, ac regno, per id maxime tempus exi-

1588

(*Pontif. Rom.*)

Cum fœderatis provinciis tranſigit.

In Anglia milites ac Duces parat.

(*Admirallus*)

(*Londra*)

A catholicis nobilibus præcavet.

1588 existimavit à Catholicorum nobilitate: qui, ut in magna erant apud omnes existimatione, ita momenti plurimum allaturos Hispanorum partibus suspicabatur. Et licet eorum permulti studium operamque suam Reginæ adversus externorum aggressiones offerrent: sive spe conciliandi catholico nomini Elisabethæ animum, sive insita abalienatione à peregrinis moribus, dominationeque; illa tamen præcipuum quemque, perdurante ea belli tempestate, partim in custodiam, partim in exilium amandavit: TUTIUS arbitrata, vincire manus, ne nocere possint, quàm promereri animos, ut juvare velint.

CLASSIS Hispana,

ejus apparatus,

præsertim navium, tum quæ Galeassæ dicuntur: (Galeazze)

(Galera)

SED nusquam impensius, quàm per Hispaniæ regna construendæ classi insudabatur. Europa universa in expectationem tanti apparatus erecta. Et sanè nec Hispania quidquam operosius in maritimis expeditionibus aliquando elaborasse, nec superbius aliquid Oceanus vidisse ferebatur. Duo in primis navium genera admirationi erant, quæ quod usitatum ad eam diem modum excederent, quasi tunc primum immissa mari visa sunt. Alterum earum, quæ velis ac remis aguntur, sed reliquis triremibus tertia omninò parte longiores, latioresque. Non enim solum præalta proræ puppisque propugnacula multo milite ac tormentis armaverant, sed maximè costas ac latera, singulos inter scalmos ac remigum transtra, singulis tormentis ita in orbem instruxerant, ut quocumque se navigium obverteret, æquè noxium fulminaret. ex quo fiebat, ut quum hæc remigum scamna, ob interjecta tormenta multò hîc latius, quam in ceteris triremibus inter se distarent, ob hanc interscalmiorum magnitudinem, longiore forma navigium extenderetur. Quamobrem sicuti veteres scriptores distinguere à communibus navigiis triremes consuevere, eas longarum nomine appellantes: sic ab ipsis navibus longis, hoc genus navium, quæ propter immanem hanc formam Galeassæ vulgo dicuntur, longiorum appellatione distinguere non incongruum fuerit. Tales in Nau-

pactæa

pactæ pugna à Venetis primum inductæ, victoriam Christianæ Reipublicæ perpetuò memorabilem peperere. Alterum genus erat earum navium, quæ non nisi ventis ad velorum remigium laborantibus impelluntur. quæ, quoniam cum navibus solum veliferis ita rotunditate formæ convenirent, ut tamen à triremibus aliquid longitudinis haberent, & utrasque mole superarent, nominari Galeones cœptæ sunt. ego ingentes Gaulos, (sic enim genus navigii non planè rotundi dictum apud veteres lego) libentius appellabo. nisi fortè oppida pelago innatantia appellari quis malit, si & populum oppido parem intra ea tecta, pluribus distincta contignationibus habitantem: & arces defendendæ urbi validas, è prora puppique surgentes inspexerit. Sed nihil æque hujusce navigii magnitudinem firmitatemque ostendebat, ac grandium pondera tormentorum. castella, fori, ad rostrum, ad clavum, infra supraque tabulata & quidem duplici ordine, tormentis in hostem minantibus armabantur. Profectò non densior hispidiorque sentibus suis histrix adversus circumlatrantes canes instruitur, quum in se se conglobata cutem intendit, & aculeos ejaculatur; quam crebra hæc tormentis & minax moles, ita suis undique missilibus communiebatur, ut undecunque inferentem se hostem, promptis quaquaversum emissionibus, absterrere posset. Harum porrò, atque aliarum navium, militumque in eis numerum, scio variè à scriptoribus evulgatum. Ego satis habuero, indicem hîc referre missum ex ipsa classe, paulo ante pugnam ad Alexandrum. Ejus summa hæc erat. *Constat universa classis navibus magnis centum ac triginta quinque: partim triremibus ordinariis, aut extra ordinem longioribus: partim rotundis solitæ magnitudinis, aut Gaulis præter solitum ingentibus, & ex iis, quatuor longe vastissimis. reliquæ minores ferme quadraginta, pleræque onerariæ sunt vectoriæque, & majorum additamenta. In his impositæ legiones Hispanorum quinque, Tribunus Didaco Pimentello, Augustino Mexia, Alphonso Luzono, Nicolao*

1571

tum earum quæ Galeones. (Galeoni)

(Festus & alii,)

Summa navigiorum. (Galeazze)

(Galeoni)

& militum.

1588 *Nicolao de Insula, & Francisco Toletano, cum militibus octodecim millibus, & octingentis quinquaginta septem. Ad hæc nautæ navalesque socii septem millia, & quadringenti quadraginta novem. Præterea Dynastæ Proceresque Hispani ducenti, atque viginti. Milites voluntarii trecenti quinquaginta quatuor. cum horum famulis servitiisque sexcentis viginti quatuor. Denique ex religiosis familiis Sacerdotes, quique aut ad ægros curandos, aut ad militum licentiam manus injectione coërcendam, aut ad alia classis ministeria adhiberi solent, sexcenti sexaginta novem. Atque adeo in classe navigant homines viginti octo millia, ac ducenti nonaginta tres.* De bellicis tormentis, machinisque, & commeatu, nulla hîc mentio. sed horum apparatus quantus fuerit, ex magnitudine classis conjicere cuique promptum est. Nec defuere scriptores, qui ex libello, quem Mantuæ Carpetanorum editum vidisse se dicunt, tormenta, pilas, bellici pulveris dolia, plumbi pondo: ac, (præterea, quæ miles quisque gestabat arma) sclopos majores minoresque, hastas, bipennes, aliaque id genus tela, quæ armandis in Anglia insularibus sufficerent, abunde numeraverint. quin & alimentorum ad senum mensium annonam, apposita singulorum copia mensuraque, nimis quàm minute percensuerint. Illud constat, raro unquam Hispanos expeditionem frequentiore nobilitate, speque victoriæ alacriore suscepisse. ideoque perpaucis in classem admissis ex aliis nationibus, facti gloriam Hispano nomini eos quæsivisse creditum est. Nec temere sperasse id decus poterat ea classis Sanctacrucio Imperatore: qui cùm sæpe ex aliis maritimis hostibus tum recente victoria ad Helenæ promontorium ex Eduardo Drachi fratris filio, Anglisque navibus, Ulissipone triumphaverat. Verùm dum is navalem apparatum in ea urbe disponit, audito adventare Hispana cum Indico auro navigia, jussus à Rege cum parte navium obviam illis ire, ac securitatem viæ præstare, reversus incolumi gaza, paulò pòst moritur: tanto majore quidem dolore Philippi Regis,

(Venturieri) | numerus omnium. | (Madrid.) | Sanctacrucius classis Præfectus. | (Lisbona) | moritur.

gis, quanto dediſſe cauſam mortis Rex ipſe ferebatur. Nam Sanctacrucius adornandæ claſſi Vliſſipone inſiſtens, quoniam multa in delectu militum, multa in nautarum miniſterio requirebat, minus ob eam moram probabatur aliquibus, qui aut imperitia feſtinabant, aut Regis obſecundare deſiderio ſatagebant. Qua de viri cunctatione, litteris Alphonſi Levæ, præfervido juvenis ingenio, ſed ignaro ſolicitari à ſe fatum ſuum, Rex admonitus, ubi in conſpectu illum habuit non perinde ac ſolebat exceptum, *Malè tu quidem*, inquit, *pro benevolentia in te mea, mihi gratiam rependis.* Nec pluribus opus fuit, ut inde domum abiens ex mœrore de vita decederet. Adeò SÆPENUMERO homines inter vulnera invictos erectoſq; unius verbi punctiuncula facilè proſternit: quaſi iſtis pro corde ſit honor, quo læſo vivere non ſuſtineant. Iam parem orbæ claſſi Gubernatorem, nec promptum Regi tunc erat invenire, nec diu per otium quærere permittebat neceſſitas feſtinandi. Igitur Alphonſum Tereſium Guſmanum Medinæ Sidoniæ Ducem, militiæ quidem haud ita peritum, ſed clarum genere, divitiiſque per Hiſpaniæ regna præpollentem, pro Sanctacrucio Rex ſubſtituit, claſſe non aſpernante, ferreo Duci aureum ſuffectum: quòd & primarii milites ampliorem ſui uſum à novo inexpertoque Imperatore ſibi promitterent: & reliqui pecunioſum Ducem tanquam obſidem acciperent ſtipendii non defuturi. Accedebat multorum, ac in primis Io. Martinii Recaldi univerſæ claſſis legati, & Michaeli Ocquendi Cantabricis navibus præfecti in re navali peritia: quorum opera Sidonius, prudens ipſe, & conſiliantibus paratus, uti poſſet.

1584 tali occaſione.

(Nam in expeditione obiit.)

Subſtituitur Medinæ Sidoniæ Dux.

(Recald. Cantaber)

(Ocquen. Cantaber)

REBUS in hunc modum compoſitis, poſt ſacratum ſolenni precationum ritu, acceptumque imperatorium vexillum, placuit ab Vliſſiponenſi moniali, ſanctitatis tunc fama percelebri, poſtea impoſturæ damnata, eandem bene precandi ceremoniam expoſcere: nimio videlicet ſtudio

Imperatorium vexillum accipit Sidonius.

pietatis

1586 pietatis haud piè, certè omine non bono. siquidem paulo postquam solvit è portu regia classis, ante promontorium, cui Finis terræ nomen, coorta horribili fœdaque tempestate, ita distractæ conflictatæque sunt naves, ut aliis aliò ventorum vi delatis, vix tertia è tanto numero pars Corunnam Gallæciæ portum utcumque tenuerit. Quem in locum ferunt, Anglici maris Præfectum, audito Hispanorum infortunio, armatas illicò naves, secundo usum vento direxisse, ut hostem collectis nondum viribus laborantem in ipsa statione conficeret. Aderatque jam in conspectu Hispanæ oræ, quum reflantis impetu venti retractus in Angliam, sequi vela votis contrariis euntia compulsus est. Et Hispanæ interea naves, remissa tempestate ad Corunnæ portum, atque ad reliqua Gallæci maris hospitia reversæ, suppletis è Corunnæ præsidio classiariis in ea jactatione desideratis, magno intrepidoque omnes animo resumpta navigatione in Angliam contenderunt. De classis mora, occasioneque morandi, deque secuta ejusdem alacri velificatione admonitus à Sidonio primum, mox ab Rege Farnesius, confestim ad Mendozam legatum Parisios scribit: ut de adventu regiæ classis, deque occultato hactenus consilio Hispani ac belgici apparatus, Philippi Regis nomine ac suo, edoceat Henricum Galliæ Regem. Sic enim Regem mandasse, ut susceptæ expeditionis propositum, antequam solveret ab Hispania classis, quam maximè posset, cælatum haberet: ac, postquam solvisset, primò id aperiret Henrico, ne quid fortè ille in se cudi, improbis in aurem obganientibus, suspectaret. Et verò licet destinari bello Angliam plerique consentirent, aliqui tamen ingenii vanitate, quasi diversa à vulgo differere solitariæ reconditæque prudentiæ sit, aliò atque aliò rem trahebant. Multi consultius unde causam offensionis, illuc belli metum assignabant Hollandi, quod Reginam Anglam viderent tantopere in pacificationem præter solitum persuadendam incumbere: quodque clam explorassent

[Marginal notes: & classis solvit, | statimque tempestate distrahatur. (29. Iun.) | Contendeus in ejus partem Anglus (Carol. Howard.) (Camdenus in Elisabetha l. 3.) vento repellitur. | Recollecta classis in Angliam pergit. | (10. Iul.) | De ea Galliæ Regem admonet Alex. (Reg. Hisp.) | Variæ opiniones quo tendat hæc classis.]

ſent, Parmenſem Ducem, poſt Sluſæ victoriam, in Fliſſingam Zelandiamque vertiſſe animum, idque cum Rege conſilium communicaſſe; profecto ab Hiſpana claſſe haud immerito ſibi metuebant. Erant, qui crederent, & Rex credi volebat, illam navium magnitudinem, in Occidentalem Indiam parari, recuperandis per ea loca munitionibus oppidiſque ab Anglo captis, eademque opera Oceano à prædatoriis paſſim navigiis liberando. Denique nec Gallus Hiſpani apparatum ſine cura ſpectabat, veritus, ne ad fœdus, quod in Gallia concipi videbat, adjuvandum, eæ armorum vires ab Hiſpania Belgioque dirigerentur, ſumpto à Caleti expugnatione principio. Et fovebat hujuſmodi deſignationes Alexander, quo magis Reginæ animum ſuper Angliæ videlicet aggreſſione ſuſpenſum haberet. Immò quum magna ephippiorum, frenorumque copia Namurci expoſita, ex artificibus ipſis intellectum eſſet, ad equos in Angliam deportandos illa confici; juſſit pleraque venalia proponi: ſpargique in vulgus, mutato jam conſilio, equeſtri illa ſupellectili opus ultra non eſſe. Sed ſimulationem deponere coactus eſt: ubi ex Moroſino Centurione, quem in Hiſpaniam ad Sidonium ſalutandum, atque ad ſtatum regiæ claſſis inſpiciendum miſerat, audivit, claſſem non procul abeſſe. tunc enim Brugis reverſus, Angliæ legatis, qui ad hoc uſque tempus diſceptando colludendoque Burburgi ſubſtiterant, honorificè dimiſſis: ac militibus, ubicumque locorum erant, eductis, perque maritimam oram, quæ apud Gravelingam, Dunquercham, ac Neoportum contra Britanniam latè panditur, diſtributis; haud dubiè oſtendit, quam denique in partem ingens ea machina obverteretur.

1588

& Alexander conſilium occultat.

(Franc. Moroſinus Mediolanen.)

quod aperit vicina jam claſſe,

Jamque velis non minus Hiſpanorum ſpe, quàm vento tumidis, Armoricæ cornu prætervecta claſſis, videndam ſpeculatoriis Anglorum navigiis, æſtimandamque ſe præbuit. Speciem ingentis urbis Oceano ſpatiantis objectam ſibi retulere

Claſſis primum ab Anglis viſa, (Bertagna.)

1585 retulere ii, quibus primùm inspecta est: cujus ceu mœnia duplici circumducta ambitu præaltæ densatæque triremium longiorum puppes ac proræ componerent: interjectæ his per intervalla vastæ Gaulorum moles, superbas in turres & castella consurgerent: & Prætoria in medio ceteris excelsior, Regiam Hispani Xersis attolleret. Sed eâ mox specie vario velorum flexu distractâ, æquata fronte, mare inter utramque Britanniam ingressa, in conspectum venit Anglicarum navium, quæ tunc se ad Plimutham, Cornubiæ extremæque Angliæ portum colligebant. Erant illæ ferè centum, numero ac mole longè infra Hispanas. Et Auster Africus in proras ac faciem graviter incumbens ægrè illas nec satis compositè deduci è portu sinebat: unde Howardo ac Draco Ducibus timor improsperi certaminis, si invaderentur. Sed eos metu liberavit Hispanæ classis prætervectio. Nam Sidonius in Canalis ingressu (sic Angliæ fretum vocant nautæ) antequàm progrederetur, advocato in Prætoriam bellico senatu, jussa Regis aperuit. Ea erant, Ut regia classis canalem invicta, ultrà in eas fauces tenderet, qua inter Caletum & Dorovenium in paucarum transvectionem horarum se se coarctat Oceanus: ibique munita contra vim hostium via, Parmensi Duci cum exercitu è Belgii portubus trasmittenti adjungeret copias: quæ simul junctæ superato Thamisis ostio, contra Londinum exponerentur, à Parmensi ducendæ. Turbavit ea denunciatio plerosque Procerum pugnandi avidos, & paratos. Nec omisit libera oratione Recaldus admonere Ducem, *Videret, ne importuno in verba Regis obsequio, Regis causa proderetur. Si rectà Plimutham peterent, quò secundus Auster invitat & vela planè compellit, profectò non dubitare se, quin qualescumque hostium naves, inopinata tanta classis impressione fundantur ac profligenter: certè ita distineantur, ut dum illuc ab Anglis undique locorum accurritur, ac tota belli moles ad Plimutham convertitur, extenuatis alibi præsidiis, interea Parmensi Duci liber*

Marginalia: mira specie. (Galeazze) (Galeoni) (Dux Medina Sidon. Anglica & Gallica seu Brettagna) Classis Anglorum, (Cornualia) non satis composita ad prælium. Inde opportunitas invadendi. Sed inspectæ Regis litteræ negant, (Cales & Dover portus Galliæ, Angliaque.) (Anglia fluv.) Suadet tamen pugnam legatus.

liber

liber in Angliam trajiciendi aditus patefiat. Atque hoc & Regem ipsum, si præsens adesset, pro sua sapientia imperaturum: & Regis administros velut imperatum interpretari par esse. Nam si in terrestri expeditione non rarò Ducibus permittitur, ut jussa Principis ad incerta præliorum flectant ac temperent: in mari, ubi sæpius cum ventis, ac tempestatibus, quàm cum hoste luctandum, quid certi in tanto fortuitorum concursu præscribi, ac mandari posse? Denique mandatis obtemperari satis, si vincatur. nam cladium rationem exigi: victoribus præmia à Principe, ab aliis gloriam rependi. Sed non ideo Recaldus Duci persuasit, affirmanti, *In ea quidem cum Parmensi conjunctione copiarum impositum sibi ab Rege munus mandatis regiis obsequendi, non relictum super iis arbitrium consultandi. Nec sibi tantum tribuere, ut quod Ducibus experta bello virtutis, ac felicitatis, id sibi in prima expeditione permitti à Principe statim velit. An, si forte pugna secus cesserit, eumdem sibi sperandum veniæ locum, quem plurium palmarum Imperatores aliquando meruerint? Pugnæ ardorem, ac præripiendæ victoriæ cupiditatem, quam tantopere præ se milites ferant, non nisi paucas intra horas, hoc est ad Vectem usque insulam differri. eam prætervectis, acceptoque inibi de Parmensis apparatu, certiore nuncio, tunc se præliandi, ac vincendi copiam tanto auspicatius facturum, quanto non tam ab se, quàm ab Rege ipso, cujus imperio paruerint, pugnæ signum excepturi sint.* Hæc fatus, disponi aciem, extensamque directa fronte classem, in cornua paulum contrahi lunarique jubet. Cornu sinistrum Angliæ littoribus obversum Petro Valdesio Bæticarum navium ductori: dextrum Galliam respiciens, Michaeli Ocquendo, mare sæpius experto attribuit: ipse vocato in Prætoriam Didaco Floro Valdesio veteri duce, media se in acie locat: post se Recaldum legatum, qui terga defenderet, non longo ab reliqua classe intervallo, seponit. In hunc modum instructos, ubi à Plimutha deflectere, contra, quam Angli sibi persuaserant, ac prænavigare prospicit, qui Anglorum classi præerat Hovvardus, solutus haud levi

1588

Immotus ad hæc Sidonius respondet.

ac disposita acie Anglos præterit.

(*P. Vald. Astur.*)
(*Di. Flor. Vald. Astur.*)
Angli insequuntur.

1588 levi cura, insequi abeuntes statuit: partitusque cum Draco classem, Hispanos duabus à Plimutha leucis aggreditur. Et Sidonius, quamquam progrediendi consilium ceperat, obversis illicò in hostem proris, pugnam magno animo capessit. Certatum utrinque ardentius, quàm perseverantius. Nam & Hispanis ventus atram e sulphureo pulvere in ora nubem ingerens, auferebat oculorum usum: & Angli haud ab re veriti, ne, si propiùs pugnam consererent, impulsu concussuque hostilium machinarum pessum ipsi darentur; eminus, ac per intervalla dimicare satius habebant. Una legati subprætoria navis, proxima periculo fuit: quippe procul à classe præliantem, primæque pilarum tempestati fortiter occurrentem Dracus ipse cum expeditis celocibus assidue fulminantibus fatigabat. Sed admotæ illuc ingens Sidonii Prætoria, longiorque Alphonsi Levæ navis tamdiu hostem absterruere, dum legati navigium ad reliquam classem multis acceptis illatisque vulneribus se recepit. At insecuta nocte, casu, an dolo libratoris belgæ, indignati, quod ab hispano Centurione proditor esset appellatus, quasi maligne in prælio tormenta direxisset, Ocquendi Cantabrica navis repente conflagrare cœpit, dumque restinguendo igni Valdesius Gaulo vectus accurrit, cæca in nocte, ac procelloso mari, ejus malo antennis Cantabricæ implicito diffractoque; navigium inter eas tenebras à prætervecta jam classe inobservatum, ac derelictum, insequenti oppugnantiq; in prædam cessit: Valdesius cum aliquot nobilibus in Angliam, veluti cœptæ jam victoriæ libamentum, Reginæ missus est. Nec dispar Cantabricę fatum fuit, nisi quod Ocquendo ipso, & plerisque classiariorum, & regia pecunia (nam in ea Quæstor regius vehebatur) alias in naves propere translatis, quidquid ex Cantabrica igni superfuit, paucis cum nautis mutilatis ac perustis, in Anglorum potestatem venit. Tristius adhuc Nicolai de Insula Tribuni naufragium fuit apud Gallicam Gratiæ stationem, quo ventorum violentia dejectam, quam ipse

Hispani proras convertunt & pugnant.

(Recald.) Navium aliquot hispanorum infortunia. (Galeazzi)

(Bombardiero)

(Petr. Valdes)

(Haure de Grace)

1588 (Carol. Coloma l. 1. 2. Aug.) (Red Tellus & Io. Gill. & Petr. de Leon)

ipſe ducebat, Indicam navem dum ab Anglis impigre defendit; antennâ in caput incidente proſtratus interiit: ſecuto Ducem interitu navis, non tamen ante, quam ad littus pleroſque militum incolumes ejeciſſet. Hæc uti geſta erant ſcribens Sidonius ad Parmenſem, quem ſingulis fere diebus è ſua prætoria per alios alioſque de ſtatu claſſis admonebat, decreviſſe ſe ait, Vectem inſulam pertentare, ut ſtationem haberet aliquam, quò naves à jactatione ſubduceret: ideoque enixe orare, ut ad ſe mitteret quam celerrime vaſa aliquot bellici pulveris, pilas quæ in promptu eſſent plumbeas ferreaſque, atque in primis, nonnullos loci callidos naucleros. Quibus è Neoporto quam citiſſime acceptis, jamque Vectem adnavigans, obvium inde habuit agmen Londinenſium navium, quæ ad inſulæ præſidium mittebantur: inſequente ſimul à tergo Houvardi ac Drachi claſſe.

Pugna alia graviorque. (4. Aug.) (Vectis.)

Ergo præſenti magnoque utriuſque animo, Hiſpanis Angliſque ad pugnam inſtructis, primùm de præripiendo invicem vento, cum eoque conſpirando, certamen fuit. Quo ab Anglis ob navigiorum velocitatem denique prærepto, atque in partes attracto, quanto hi alacrius iniere pugnam, tanto infenſius Hiſpani ſtimulante ira, aggreſſi ſunt hoſtem. ſenſitque primam ab Hiſpanis emiſſionem Anglica navis momento ſubmerſa. Quin & diviſa bifariam claſſe, parte in Londinenſes invecta, parte in reliquas Anglorum naves incumbente, quo ſe cumque vertebant immanes illæ caſtellorum moles, illuc minas ac terrorem late ſpargebant. Nempe & militum numero, & numero ac robore ingentium machinarum, & majorum minorumque tormentorum copia, longe præſtabat hiſpana claſſis: à Ducis nautarumqne experientia, navium forma, à pugnæ loco deſtituebatur. Inde ei ubique cura, ferreis injectis manibus, nexiſque navigiis ad prælium nulla ſpe fugæ conſerendum, hoſtes cogere. Contra, naves Anglorum minores impareſq; vitare illud ſtatariæ pugnæ genus: &, qua erant agilitate, inter præ-

Comparatio utriuſque claſſis.

Præſtant in nonnullis Hiſpani. In aliis Angli. (Hiſpani)

 graves

1588

graves ac tardas Hispanorum machinas, mobilia rostra circumflectere, partemque in omnem impetum capere: & tanquam in equestri certamine, sic remis quasi habenis uti. idque sedulò agere, ut nunc à tergo, nunc à lateribus incurrentes agmen hostile distraherent, avulsasque ab agmine circumsisterent, ac vastas, ictuumque capaces, globo non aberrante, certius impeterent. Sed nihil eos eque juvabat ac pugnæ locus, cæcis identidem syrtibus brevibusque insidiosus, atque ob latentes arenæ cumulos prope littorum oras, majoribus utique navigiis inaccessus. Quo tamen leves Angli expeditique, displosione facta, innocuo per syrtes recessu avolabant, Hispanis ad ignota vada, si insequerentur, adhæsuris. Hinc Sidonius remittente ob noctem prælio, ad Parmensem Ducem propere allegat aulicum à secretis, cui mandatis aliquot instructo fidem haberi epistolâ suâ voluit. In mandatis postulata hæc erant. Primum ut Parmensis edoceret, quam in partem subducendam esse classem in eo freto periclitantem exstimaret. ad hæc ut veniret ipse, cum quo speraret omnia in promptu futura: aut certe Fleibotas minimum quadraginta militariter instructas expediret, quæ uti levia commodaque loco navigia, similibus Anglorum navibus opponi queant. postremo ut, quoniam ex nautica plurium mensium annona, paucorum dierum superesset, eaque fere corrupta; significaret ipse, unde in Belgio suppeditari regiæ classi possent hæc cibaria: nam advehere ab Hispania serum esse. Ad ea Parmensis, sibi quidem, respondit, visum semper fuisse, ante expeditionem de portu cogitare sive in Belgio, sive alibi, modò alicubi capiendo: idque ab se Regi significatum. jam nihil superesse quod adderet, nisi ut è Regis mandato, atque in re præsenti Dux ipse consilium caperet. Quod ad adventum suum attineret, moram in se militeque suo transmissionis, ac prælii cupientissimo, nullam fore, modò patefactâ, submoto hostium obice, transmittendi viâ. Neque Fleibotas sibi esse,

Margin notes:

& horum melior conditio.

(Bancos vocant) Sidonius Alexandrum consulit:

(Hieron. de Arzeo 5. Aug.)

& annonam poscit. (Filipotes)

(sex menses)

Respondet ad ea Alex.

esse, uti Dux credere videbatur, armatas, & ad pugnandum instructas, sed tantummodo transportando militi accommodatas. quamquam vel si militares illæ forent, tamen haud posse Batavorum navibus circà excubantibus eas opponi, sine accessu hispanæ classis. Idque quo testatius esset, advocatis ad se Marchione Renthiaco maris Præfecto, ac præcipuis quibusque navarchis, super ea transmissione sententiam exquisivisse, ipso coram aulico Sidonii Ducis: affirmatumque ab omnibus, satis superque factura muneri suo ea navigia, si mari, & quidem tempestatibus non agitato, & hostibus non obsesso, deportarent exercitum. Denique annonam, de qua etiam perscriptum fuerat ab Rege, Regiæ classi non defuturam. Hæc antequam responsa Sidonius acciperet, Vectem insulam, vento æquiore quàm hoste, prætervectus, aderat in conspectu Caleti. Ibi jactis anchoris, festinato ad Farnesium nuncio Georgio Manriquo, universæ classis Inspectore, de adventu suo admonitum orat, ut secum postridie ante Gravelingam futuro, conjungere belgicas copias ultrà non differat.

1588.

(*Verdor.*) Sidonius Alexandrum iterum sollicitat.

IAMQUE Alexander Brugis profectus erat Neoportum: in quem locum plerasque naves per amnes, perque ductas alicubi fossas, convenire jusserat. Nam quæ Antverpiæ fabricabantur, quum ægrè inde per Scaldim deduci possent in vicinum mare, hostium castellis Lilloo ac Liefensuco, fluvium utrinque claudentibus: ac Iustino Nassavio Præfecto Zelandicæ oræ, Scaldim cum classe nuper ingresso; eas adverso flumine Antverpiâ Gandavum impelli mandaverat, & Gandavo per alveum cataractæ Gandavensis, Isendichæ admoveri. Neque hinc in mare, quod poterat, deferri voluerat, metu Flissingani portus, ante quem transvehi necesse erat: sed canali ad hanc rem Isendicha Slusam extructo, ut è Slusano portu se mari committerent, ac Flissingensium securæ Neoportum contenderent, primò designaverat. Sed postea veritus, ne non satis consultum

Qui post mutatum aliquoties consilium in educendis navibus (*Iustin. nothus fil. Princ. Orang. Saxum Gandav.*)

1588 essset navibus, quamvis extra Flissingæ ictum retractis, si quidem Flandricum mare ad Ostendam, Neopórtum obsideri Hollandis poterat, & obsidendum Anglorum classe inaudierat: atque adeo iter Slusa Neoportum infestum pariter futurum; mutato consilio statuerat, vitato mari, per interiora Belgii, viam navibus aperire. Itaque ingenti sane opere, ac celeritate mirabili: (namque fossoribus, quos secum ducturus erat in Angliam, abundabat, iisque die ipse noctuque imminebat) fossam remorum velorumque capacem ab extructo jam Slusæ canali Neoportum usque perduxerat. In hunc igitur, atque in proximum Dunquerchæ portum navibus jam appulsis, universus navigationi destinatus exercitus convenit, imminutus ille quidem, quippe de eo plurimum detraxerat lues late grassata, & multorum fuga. certe ex militia, quam ab Italia duxerat Blasius Capisuccus, tertias omnino duas interiisse dolet ad Regem postea scribens Alexander. Supplevit tamen aliunde, numeravitque navigaturos milites, viginti sex millia peditum, præter equites mille; ex quibus quatuor erant Hispanorum millia, Germanorum novem, Wallonum octo, tria Italorum, Burgundorum mille, totidem Hibernorum Scotorumque. Porro supra numerum erat alacritas omnium, & cupido in Angliam trajiciendi. Multi, præsertim ex Hispanis, suam qualemcumque suppellectilem & gregarios equulos vili vendiderant pretio, diuturnam in Anglia moram cogitantes, & meliora sibi ex insulæ opulentia promittentes. Ita dispositis animatisque militibus: ad eorumque salutarem opem additis è missione castrensi Patribus Societatis quatuor ac viginti, conscensionem in naves Alexander imperavit. conscenderuntque eo die ac sequentis diei parte, Neoporti (facili ad littus accessu navium, sine ulla fere scapharum necessitate) homines circiter quatuordecim millia, pressi adeo confertique, nam paucarum fretum horarum transmittendum erat, ut sicuti viros ego nobiles de se, deque com-

denique novum per alveum, eas Neoportum & Dunquercam adducit: (19. Aug.) & exercitum supplet mire alacrem: (Renzini) (7. Aug.) ejus pars naves conscendit:

commilitonibus suis dicentes audivi) injecti in eas rates, compositique viderentur homines, non aliter quam in frumentarias naves congeri saccos stiparique mos est: lætis tamen omnes, atque exultantibus animis vocibusque, solvendi signum expectabant. Et biduo intra eas navium angustias expectasse, non levia sane incommoda alacriter perferentes, iidem mihi narrare soliti sunt. Nec minus Dunquerchæ, appulsus illuc postridie Alexander, pro reliquo exercitu, cum quo ipse transmissurus erat, navigationem ordinabat; quum subito, primum ex Antonii Levæ Asculani Principis, tum ex aliorum atque aliorum adventu cognoscit inopinatum hispanæ classis infortunium.

1588 (Marcellus Lantes & Io. Baptista Gottifredus Romani)

altera Dunquerchæ ad navigationem disponitur.

DECREVERAT Sidonius classem Flandrico littori eatenus admovere, dum interpositus inter hostium naves, atque oram Flandricam, tegeret ipse sinister Farnesianas copias, ad dexteram è Dunquerca & Neoporto, versus ostium Thamisis soluturas. Ergo quoniam in conspectum Caleti jam aderat, jactis, uti dicebam, anchoris nuncium à Parmensi de accinctis ad transmissionem Belgarum copiis expectabat, ut eo audito, Dunquercam, quantum per hostes licuisset, accederet. Sed tale consilium exigua quidem res, ac plane ludicra, non distraxit modo, sed infaustum cladis principium classi fuit. Dracus, qui & ipse in anchoris stabat inter Vectem & Caletum, potius ne partem aliquam quietis Hispano sineret, quàm quod tantam inde pestem erupturam animo caperet; naves octo seponit ex iis quæ hostium ictibus laceræ ac fatiscentes, prælio habiles minus videbantur. Eas ceu sensum ultionis habituras, in Hispanos, à quibus plagas acceperant, armat. Multo nitro, ac præpingui bitumine, sulphuratisq; ramorum fascibus, atq; aliis ignium alimentis abunde complet: impositis, qui eas regerent, nautarum audacissimis. Illi tanto securius in hostilem classem euntes, quanto altius fraudē tegebat, intempesta nox; quum propius accessere, naves

NAUFRAGIUM hisp. classis. *(Horum multa scribit Alex. ad Regem ex Relationibus Princip. Asculani & aliorum 10. Aug.)*

Sidonius in anchoris expectat Alexandri nuncium: Interim Dracus naves aliquot ignibus armat,

& in classem hisp. immittit.

 succendunt

1588 succedunt, deseruntque æstui ventoque perferendas. At Hispani, ubi octona illa incendia, quasi è mari repente nata, in se minaciter invehi conspicantur, perculsi subito spectaculo: &, quoniam eorum multi in Antverpiana obsidione militaverant, rati non simplex illud incendium esse, sed feralia intra eas machinas condi tonitrua fulminaque, quibus universa classis inevitabili strage momento deleretur, Antverpianos ignes, Antverpianam pestem, turbati conclamant. Tum verò ingens tota classe trepidatio, dissonæque voces non unum idemque jubentium. Alii obviam malo celeriter eundum, & quid ludibrium illud flammarum occultaret, explorandum. Alii quidquid id esset, uncis atque harpagonibus ad littus, ubi se se innoxie frangeret, attrahendum. Plerique, vociferante in primis Serrano Centurione, Antverpiensium navium cladem experto, aperiendam potius flammis venientibus latè viam inter naves: exitialemque dolum, quem gravido rates utero non dubie ferrent, quam longissime transmittendum. Nec cunctatus ultra Sidonius, attolli anchoras iubet, satius habens in Oceani aperta delatum, libere cum hoste decernere, quàm ignoto illi ardentium navium discrimini, dubio scilicet eventu, classem, ignaviter objicere. Vix anchoras sustulerant, anchorariis aliquarum navium rudentibus præ festinatione præcisis; quum crebrescere furialem in modum tempestas cœpit; scindi conflictu nubium, diraque tractim luce conflagrare cælum: sequi intumescentis modò, modò subsidentis pelagi ferales minæ: navium pleræque longius quam ad declinandum inane illud formidati incendii terriculum opus erat, in altum abduci ventorum vi: nonnullæ mutuo illisu frangi, & vasto in præceps hiatu sorberi: aliæ Aquilone Cauroque perfurentibus, in Flandricæ oræ vada syrtesque compelli. simul agnoscere Angli, adversus Hispanorum potentiam ventos adesse sibi commilitones, auxiliaresque inde ab occasione audaciores, raram dissipatamque mari classem mane con-

Terrentur Hispani memores Antverpiensium navium.

(Mathan, Seran.)

& sublatis anchoris perniciem declinaturas.

Atrox tempestas invadit:

ac distrahit:

& Angli dissipatos adoriuntur.

conspicati, levibus ipsi navigiis adoriri. Nec animus inter hæc adversa Hispano defuit. conglobatique Dux ipse Sidonius, & Recaldus, & Hugo Moncada, & legionum Tribuni Pimentellus ac Toletanus, aliique nonnulli, tamdiu in aggressoribus repellendis strenuè laborarunt, dum recrudescens ventorum violentia iterum alios aliò distraxit afflixitque. Navis longior Neapolitani agminis, excusso gubernaculo clauda mutilaque, ad Caletanum littus ejecta est: circumsessamque à magno navium numero, plano alveo per ea vada tutò meantium, defendit illam diu ingenti fortitudine Moncada Præfectus. sed pilâ letaliter in fronte trajecto, peremptisque secum sociis, prædâ, & paucis classiariorum facilè potiti Angli: navem, ejusque tormenta Caletani portus Gubernator juris sui fecit. Dispari exitu Lusitanum Gaulum Toletani, (unum è quatuor in ea classe vastissimis) circa Flissingam, arenæ impactum Hollandorum classis invasit: ac post acrem pugnam, multis jam ictibus fatiscentem, Flissinganum in portum abduxit, salvo Toletano, & Hispanorum plerisque scaphâ in terram appulsis: at non salvis, qui navem victores intraverant. nam dum se vino optimæ videlicet notæ in ea reperto avidè ingurgitant, nullâ curâ exonerandæ sentinæ multis in locis apertæ, supergressum mare navem hominesque momento hausit. At Pimentellus similem magnitudine indicam navem continenti undarum verberatione allisuque jam fractam, quum horas ferme sex, adversus quinque ac viginti Hollandorum navigia, non sine hostium admiratione & clade tenuisset, demum plerisque suorum coram se cadentibus superstes ipse, se suæque qualiscumque navis exuvias, cum aliquot nobilibus Hispanis hosti dedidit.

1588
Pugnatur.
(Hugo frater Marchionis Aytona.)
cæditur Moncada.
(Galeazza. Alexand. ad Regem 10. Aug.)
& navis capitur,
(Car. Coloma lib. 1. & Guil. Camden lib. 3. & alii Reidan. lib. 5.)
eadem sors Toletani navis,
ipso tamen salvo,
(Galeone)
victoribus & navi submersis.
Pimentellos, & navis
(Iidem ferè & alii Alex. ad Regem 10 Aug.)
in manus hostium venimt.

HORUM, aliorumque jacturâ cum ingenti mærore Alexander auditâ, vario curarum æstu fluctuare, impotenti similis, visus est. Modò impetu abreptus compellere in naves milites, quos Dunquerchæ præstò esse mandaverat: modò evocare

Alexander dolore ex jactura.

1588 varie agitur.

care, ac Dunquercanis adjungere, qui Neoporti jam conſcenderant: tum indicere ſequentē diem, quo ſimul omnes ad quodcumque diſcrimen è portu ſolverent, adeo deliberate, ut Centurionem imperia detrectantem, ac pericula objicientem, manu ſua confodiſſe rumor fuerit. modo deſiſtens, reputare ſecum temeritatem ſuam, ſi illud veteranæ militiæ robur, florem illum Europæ nobilitatis, modicis adeo immunitiſque exceptum ratibus furenti Oceano committeret, excubantibus contra Hollandorum, Anglorumque claſſibus; nec expectato hiſpanæ claſſis, quæ viam communiret, acceſſu. Itaque juſſa contrariis juſſis abrumpens (quamquam ſolviſſe jam Hiſpanos Hibernoſque omnino mille pugnamque fortiter auſos, ad unum omnes periiſſe, ſunt qui ſcribant) ſuperſedendum ſibi putavit à conſcenſione Dunquerchæ ordinata. Immo & Neoporti in naves ingreſſis, biduoque intra ea vehicula conſiſtentibus, exſcenſionem imperavit, expectaturus certius aliquid de Sidonii conſilio. namque illum agitaſſe de reditu in Hiſpaniam, recens à claſſe nuncius afferebat. Et vero poſtquam Sidonius vidit, præcidi ſibi modum, copias ſuas cum Farneſianis conjungendi: nam nec ipſe admovere illuc claſſem poterat, quin arenoſos in Zelandiæ cumulos allideretur; (furente enim Cauro, uti tunc maxime perſurebat, in ejus oræ vada breviaque compelluntur naves) nec Farneſio perſuadebatur, ut milites ſuos educeret, quandiu Flandricum mare ab Anglorum Hollandorumque claſſibus obſeſſum non liberaretur; haud ultra tempeſtati obluctaturus, nec in ſupremum objecturus exitium, quæ ſupererat, claſſem, Hiſpaniam repetendi conſilium cœpit. Ergo directis in Septentrionalem Oceanum proris, ne ſe in Caleti anguſtias ac vada rurſus induerent, per Scotiam, perque Orcades, perque Hebrides, immenſo ſane marium tractu, univerſam Britanniam Hiberniamque circumvecti, haud facile dictu eſt (neque enim altum tenere nautis licebat, præſertim non ita locorum peritis quam

(Reidan. lib. 8.)

(Idem ibi.) Sidonius cum ſuperſtite claſſe

In hiſpaniam iter inſtituit:

quam crebris horrendisque tempestatibus, ac naufragiis, conflictati sint. Ad Hiberniæ littora decem omnino naves solutis compagibus periere, submerso inter alios Alphonso Leva, Sicularum triremium nobili strenuoque Duce: capto Alphonso Luzono, legionis Neapolitanæ magni animi Tribuno, atque in Angliam cum aliis multis satis hostiliter habitis, abducto. Humanius cum iis actum, quibus ad maritimas Scotiæ, atque Norvergiæ oras impulsis, liberum in Hispaniam iter præstitum est. Michael Ocquendus vix Cantabricum Sancti Sebastiani portum attigit: & Joannes Martinius Recaldus portum Corunniæ nondum intraverat; quum uterque ex laboribus, ac mœrore, non levi jactura hispanicæ militiæ, interiere, Medinæ Sidoniæ Dux ad Sanctandreanum veteris Castellæ portum appulsus cum paucis navibus, iisque sauciis mutilatisque, & velut in magno naufragio collectis male cohærentibus tabulis, ut erat animo æger pariter & corpore, domum, permissu Regis, curationis causa concessit. Omnium porrò inire censum amissarum navium hominumq; haud speraverim, quum eos, qui interfuere, absurde variantes, & quasi ejusdem vi tempestatis in diversa distractos, animadvertam. Ex universa centum ac triginta quinque navium classe, (præter onerarias) duas & triginta aut captas ab hoste, aut tempestate submersas: ex hominibus viginti octo millibus ac ducentis nonaginta, desideratos decem circiter millia partim in pugna cæsos, alios ab Anglis, aut ab Hollandis, captos, non paucos morbo absumptos, memorant hispani scriptores. Angli vero Hollandique, immodice discrepantes, vix decem hominum millia superfuisse cladi: duodeviginti millia desideratos: naves fere octoginta varie amissas, in Hispaniam ne sexaginta quidem reversas affirmant. Sed imminuerint jacturam, ut libet, auxerintve scriptores, cladem certè magnam pronunciavit Hispania, dum publico involuta luctu, retrahenda Regis edicto fuit: utque olim Romæ, post infelix Cannense prælium, senatus

1588. crebris conflictatur naufragiis, ac jacturis suorum; præsertim Levæ. (*Legio Hispanorum ex præsidiis regni Neapolitani*) Luzoni. Ocquendi, Recaldi.

Ipse æger domum abit:

Numerus amissarum navium hominumque.

(*Ant. Herrera lib. 4. histor. & alii 18. mil.*)

1588 consulto, intra triginta dies contracta est comploratio, ita imponi per Hispaniam oportuit aliquem justitii modum atratis lugentium familiis. Unum ea tempestas, quæ cælum ac mare permiscuit, Regis hispani pectus adeo non perculit, ut ne accessisse quidem ad illud visa sit. Rem mihi certò exploratam hic agnoscere, nostræ ætatis intererit; ne magna exempla è priscis semper annalibus repetamus: quasi verò præclara quæque facere, dos temporum sit non personarum. Advenerat in aulam statim accepta clade nuncius prægressus redeuntem classem, quum ante Regis cubiculum inambulantes Christophorus de Mora, & Joannes Idiaquesius, veteres aulici carique ante alios animo Principis, nuncium subito circumsistunt, quid apportet, anxie sciscitantes. auditaque hominum naviumque jactura, consternatis, & uter eorum Regi cladem aperiret ambigentibus, sumit eas Mora in se partes, facile concedente Idiaquesio. ingressusque cubiculum, Regem litteras scribentem reperit. interrogatusque, quid esset novi, non satis prospera afferri de classe quum respondisset, inducitur nuncius, ex quo clade prolixius audita, stante Rex vultu, *Ego vero*, inquit, *ago ex animo gratias Divinæ Majestati, cujus à liberali manu tantum potentiæ viriumque circumdatum mihi video, ut aliam rursus in mare classem educere non dubie possim. Neque multum referre arbitror, quod aqua decurrens aliquando intercipiatur, dummodo fons ex quo fluxerit, salvus sit.* His dictis, calamum resumit, & eâdem qua cœperat, tranquillitate vultus ad scribendum redit. Enimvero hæsit Mora attonito similis ad eum adspectum, reversusque ad Idiaquesium sollicite expectantem, exquirentemque, quo mœroris sensu Rex plagam accepisset, subridens, *Rex*, inquit *totum hoc infortunium nihili facit, nec ego pluris quam ipse.* Tum quæ audierat, videratque, magna utrinsque admiratione denarravit. Scio responsum hoc Regis visum fuisse nonnullis stoicæ cujusdam indolentiæ imitamentum: cujusmodi speciem Philippus adamare solitus vide-

In publico Hispaniæ luctu,

(Ex relatione Christophori de Mora

Mora postea Lusitaniæ Prorex)

Regis hispani voces,

factumque:

Anglicorum super his admiratio:

& aliorum varia interpretatio:

videbatur, veluti rebus humanis altius impositus, ab iisque, quæ mortales vexant, infortuniis inaccessus. Verùm hanc ipsam firmitudinem mentis, vel in speciem ut libet inconcussæ, tam facilè præ se ferre; tantùmque imperare animo suo potuisse, ut in maxima clade, in tanto opum impendio, in summa suorum consternatione, æmulorum lætitiâ, hostium triumpho; nihil inde in se motum, turbatumque nihil, seu verbis seu fronte protulerit, profectò aut solidè armatum fuisse oportuit animum illum, ex quo, tela tam validè conjecta, nullo vulnere inflicto, resilirent: aut nimis quàm potentem, arbitrumque sui, qui quos vellet affectus, æque vultu promeret, ac sub præcordiis premeret, nulli quantumvis repentinæ malorum aggressioni subjectus, nusquam imparatus. Certè Octavianum Cæsarem, ad nuncium Varianæ cladis, adeò consternatum legimus, ut per continuos menses barba capilloque submisso, caput interdum foribus illideret: reddique sibi cæsas jam legiones mota videlicet mente, vociferaretur. Quum Rex hispanus, quo die certior de clade est factus, quinquaginta auri millia ad sauciorum, & egentium militum, nautarumque curationem, ac solatium, attribuerit: compositaque, quæ nunc extat, epistola ad sacros per Hispaniam Antistites, eos cohortatus sit, ad grates Divino Numini, solenni ad aram sacrificio persolvendas, ob eam, quam ejus bonitati servare visum erat, classis partem. Vt gloriosior profectò Philippus fuerit ab hac constantia, quam fuisset ab Anglicana victoria: quando illam sui demum milites ei peperissent, hanc ipse sibi lauream dux & miles imposuit. At longe diversa per Angliam, perque fœderatas provincias, rerum facies erat, tanto effusiore ubique lætitia, quanto se periculo propiores intellexerant. Regina triumphali curru inter vexilla devictorum hostium ad templum vecta suspendisse dicitur Hispanorum spolia, actis simul gratiis ob rem prospere gestam propitio, ut sibi videbatur, præsentique Deo: quem tamen dum maxime

1588

quæ non imminuit constantiam Regis,

cum Cæsaris facto comparatam. (*Sueton. in vita.*)

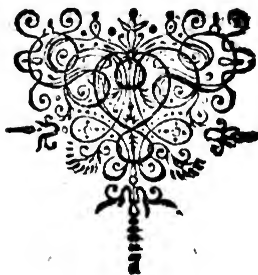
Largitio ejusdem in reduces,

ac pietas in Deum.

Elogium ei debitum,

Reginæ Angliæ triumphus.

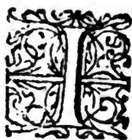
maxime amicum sibi persuadere voluit, tunc maxime iratum habuit, permissa videlicet abuti prospero illo successu ad hæresim stabiliendam, cujus ab se regnoque suo jugum, per ipsam cladem excussisse poterat, magno suo, suorumque bono victa præsertim quum in hac quantacumque victoria, neque magnam Angli gloriandi materiam venti tempestatesque reliquissent: neque ideo se magis pios venditare potuerint, quia fortunatiores fuere: nisi forte Saracenorum, Turcarumque perfidiam Christianæ Religioni præhabendam putarent, quòd collectas multo Christianorum apparatu vires illi tam sæpe secundis præliis profligaverint.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECUNDÆ

LIBER DECIMUS.

AM verò Parmensem Ducem, etsi audito dissipatæ classis infortunio, ingens mæror excepit, præcisa sibi occasione deportandi in Angliam belgici exercitus, penes quem insulæ invadendæ onus, & devictæ decus, futurum erat; haud tamen minus angebat hominis animum erepta simul spes, quam avidè conceperat, post britannicam expeditionem, fœderatas, quæ supererant in Belgio, provincias, illo victricis adjumento classis, aliquando debellandi. Accessit & alia privatim cura à sinistro rumore, quo adspergi se parte aliqua culpæ ob eam cladem passim audiebat. Is primùm rumor emanavit, sicuti comperio, ab eorum nonnullis, qui missi ab Duce Sidonio ad sollicitandum Farnesium, observantes Belgarum navigia nec tormentis armata, nec è portu solutura, uti videbatur, nisi post multos dies ad conscensionem videlicet insumendos; quæ viderant, Sidonio retulere. inde per classem indignatio, ac postea è reversis in Hispaniam classiariis, de successu multa dum narrant, non defuere, qui affirmarent, (ut invidiæ onus in alios deponere usitatum est: & MORTUI partus nulla se matrem libenter agnoscit) incuria Parmensis Ducis effectum esse, ut Belgarum exercitus opportunè deportari, jungique ad Hispanorum naves nequiverit. quòd si, uti Sidonius urgebat, juncti essent, victoriam in manu futuram procul dubio fuisse. De hujusmodi querelis, multis in urbibus, perque aulas principum virorum varie

Alexandri dolor ex amissa occasione Anglicæ victoriæ:

& ex erepta spe Belgii citius debellandi:

& ex sinistro de se rumore,

Primi sparsere illum in classe:

postea in hispania:

inde alibi.

1588 Admonetur Alexander de se sinistre differi in Insubria,

variè differi perfertur ad Alexandrum. Præcipuè verò litteris Octavii Lalattæ, qui erat ei à negotiis per Insubriam, admonetur, multa Mediolani, inque aula Terranovæ Ducis, provinciæ Præfecti, de successu classis, non sine Parmensis aliqua sugillatione disceptari: motumque inde Pyrrhum Marchionem Malvetium non omisisse cum Gubernatore conqueri, quod ejus in domo pauci

(& in aliis ejusdem litteris)

aliquot homines prælicentér adeò de tanto Principe obloquerentur. Præterea in Mediolanensi arce mire altercatos ea super re nobiles aliquot Italos, Hispanosque; atque his ad extremum ratione adactis, ut faterentur, culpam aliò transferendam, præsertim in Hispaniæ consilium, à quo de portu, in quem se reciperet classis, præcautum non fuisset; cessatum à contentione aliquantisper esse. sed rursum sermones alios, non quidem ita palam, at indignius audiri cœptos. Quippe in secretioribus aliquorum litteris significari, Farnesium dubiæ in ea expeditione fidei visum multis fuisse, quasi cum Angliæ Regina colluderet: ac magna animo volveret, quæ sub ipsum Philippi Regis excessum, tanto fretus exercitu, perficeret: ideoque bellum, quod profligare posset, in eam opportunitatem attemperate protrahere.

(Alexand. Farnes. Cardinal.) in Gallia,

His adhuc graviora Parmensi aperit ab Vrbe Roma patruus Cardinalis. Nam legisse se scribit in arcanis è Gallia relationibus, deliberatum fuisse, amovere illum è Belgio, atque in Hispaniam ea in navi deducere, quam conscensurus erat, ut in Angliam trajiceret: eodemque tempore Ro-

Venetiis,

dericum de Silva Pastranæ Ducum Belgio Gubernatorem imponere. sed re detecta, trajectionem variis ab eo nominibus elusam esse. Addiditque, Venetiis sibi significatum, proximum Philippi Regis morbum, quamvis vulgò ignoratum, tamen haud procul à supremis fuisse: (more videlicet Principum, in quorum ægritudines non pe-

in hispana aula.

netratur, nisi aut postquam convaluere, aut dum efferuntur.) inde sollicitudinem hispana in aula multis injectam, ne decente Rege, Belgium turbarentur.

rentur.

retur. Parmensis Ducis potentiam excessisse ministri modum: cinctum illum magnis exercitibus veteranis, victoribus, obsequentibus: Europæ nobilitatem, belgicis in castris collectam ab unius pendere nutu: & adesse illi imperatorias artes quibus nobilitatem juxta, ac multitudinem regat; hostibus ipsis nihil in eo displicere, præter hispani Gubernatoris nomen. quod si isti ab accersendis sibi Dominis nunc è Germania, nunc è Gallia, modo ex Anglia fessi jam atque externorum pertæsi, oculos conjiciant in Parmensem Ducem; eumque ob belgam matrem, avumque belgam, belgici sanguinis Principem considerent; quanta eum moderatione futurum, ut oblatum sibi principatum, quem pro amisso Lusitaniæ regno computare possit, recusandum putet? Itaque in Hispania decretum, non expectato Philippi Regis fine, antevertendum occasioni: dumque integra & Regis auctoritas, & Parmensis in avunculum reverentia, mature illum Belgio subtrahendum. Hæc scribens Farnesius Cardinalis adjungit, se ea securius enarrasse, quod æstimatis & loco unde provenirent, & rerum ipsa repugnantia; intelligeret, meras esse fabulas, & commenta eorum, quibus ægre sit, Belgium Principi suo restitui: id quod, nisi Parmensis inde amoveatur, brevi futurum timeant. Et verò rem tetigisse Cardinalem, legatus Mendoza demonstravit, ipsa famæ origine plane comperta. sic enim ille Parmensi scribit. *Nobiles Anglos, qui cum Elisabetha Regina legato Parisios venerant, in multorum aures insusurrasse, Parmensem Ducem ex composito nihil movisse adversus Angliæ Reginam, nec in posterum quidquam moturum. addere vero ipsum Angliæ legatum, constare sibi, Philippum Regem decrevisse Farnesium è Belgio removere: atque in hujus decreti arcanum hoc modo penetratum esse. In navi, qua captiva in Angliam prima est abducta, repertum esse fasciculum litterarum, quibus ad Reginam allatis, illam in unis earum legisse, scriptum mandatumq; ab Rege, ut quum primum Dux Parmensis navem conscendisset in Angliam trajecturus illico per Bel-*

1588

In qua multus sermo de nimia Alex. potentia.

(*Matthias, & Alenconius & Leicest.*)

(*Margarit. Austriaca Parmens. Dux Carol. V. Imperat.*)

Cardinalis Farnesii de his judicium.

(*Apud Reg. Gall. 30. Aug.*)

Et legati Mendozæ litteræ.

1588 *Belgium renunciaretur provinciarum Gubernator Pastrana Dux, idq; Parmensi a Regina præfestinato nuncio indicatum.* Atque ex his omnibus, quæ hactenus multis è locis, ne quid omitterem retuli, totam redordiri seriem sermonum de Parmensi Duce: originemque ac processum, compositumque quasi fabulæ corpus æstimare licet. Non submissam à Farnesio suorum militum opem, quam Sidonius exposcebat, Hispanorum aliqui culpæ ei verterunt, ut imprompto imparatoque. idque & eorum captivi in Anglia, & simul in Hispania multi jactarunt: & in alias quoque terras pertulit fama. Nec deerant, qui crederent. Quod tamen quia profectum à Parmensis indiligentia desidiaque sibi persuadere non possent, qui virum præfervidum ac belli fulmen noverant; aliam subesse causam huic qualicumq; culpæ interpretati sunt. Et vacuum hunc, expositumque interpretantibus locum primi occupavere Angli: qui ab Regina in Belgium de pace missi ad Alexandrum, Caleti in reditu cum loci Gubernatore differentes de trimestri irritoque Burgensi congressu, (ne nihil effecisse viderentur) affirmarunt, opera quidem sua persuasam fuisse Parmensi cum Regina concordiam, eamque fuisse procul dubio secuturam, si non Hispanus deliberato pridem consilio bellum maluisset. Quum verò iidem postea cognovere, secutus in britannico freto classium certaminibus, Parmensem suis cum Belgis non interfuisse, omissionem illam auxilii, quam Hispani in Anglia captivi tarditatem Farnesiii incusabant, ipsi in tacitam ejus cum Regina consensionem, quasi operæ suæ pretium, retulerunt. idque Angliæ legatus Parisiis confirmavit, addiditque commentum illud regiarum litterarum, quarum metu trajectionem in Angliam Parmensis interturbasset. Quod sane commentum ab Angliæ Regina profectum disponendo Parmensis animo ad quod parabatur invitamentum, mox subjiciam. Hi porro ab Anglis rumores, qui quo avidius arriperentur, occultius spargebantur, in Hispaniam delati, peperere quos dicebam

Horum omnium origo, progressusque.

(ita legat. Mendoz. ad Alex.) Angli (Deputati)

dicebam sermones aliquorum, qui sive publica de re solliciti, sive Alexandri gloriæ infensi nimiam ejus potentiam è Belgio removendam, ante Regis obitum, in aula differebant: eademque in alias provincias, sed novis suspicionibus aucta, nempe ex consueta interpretandi licentia, pervulgarunt. Ex quibus denique fontibus fluxere illa, quæ dein Venetiis, Româ, atque aliis è locis in hanc sententiam perlata paulò ante memoravimus: pronis ad talia scilicet scribenda plerisq; eorum, qui quæ atrociora, & secretiora sunt, ea uti veriora, in lucem se proferre gloriantur, neglectis quæ exposita & in medio patent: furum effractorumque persimiles, aperta prætereuntium, obsignata atque abstrusa rimantium. Sed Alexandrum tam multis litterarum spiculis appetitum parum inde motum, parumq; de hujusmodi suspicionibus amoliendis sollicitum, ego quidem in ejus ad Regem regiosq; ministros litteris observare me memini. Credo, quod Regis animi certus, apud alios defensionem dedignaretur: nec ignoraret, ALIQUA contemptu melius refelli, moles hujusmodi nullo fundamento surgentes, quo in majus excrescunt, eo per se pronius nemine impellente corruere. Solum in eo, quo carpi se primum senserat, tanquam expeditioni promptas non habuerit naves, haud omisit pauca dicere, & quidem oblique, ac non turbate, nec anxie. Namq; in epistola, qua Regem consolatur ob classis infortunium Christianæ Reip. cui arma illa militabant, communiter dolendum; sibi eo præterea nomine deplorandum scribit, quod post susceptos tam multos multorumque mensium labores, aggredi ad destinata, & egregiam, si unquã alias, ejus Majestati navare operam non licuerit: præsertim quum mire alacres, atq; accinctos navigationi milites haberet. quorũ alii conscensis jam navibus Neporti, avidissime signum expectarent: alii Dunquerchæ non quidem naves ingressi, sed ad nuncium liberi ab hoste maris tam facile conscensuri essent, quam conscendissent Neoporti: ubi die vix amplius uno, homines quatuordecim millia in

1588

Alexander his sermonibus parum motus

Solum de navibus ac militibus tanquam ad expeditionem imparatis, sic ad Regem scribit. (29. Aug.)

1588 in navibus distribuerit. In quo deceptos fuisse, qui consideratis Dunquerchæ navibus, non ad pugnam armatis, nec ingresso milite ad navigandum expeditis, imparatum videlicet itineri belgicum exercitum evulgarunt. quum tamen & ante trajiciendi opportunitatem stipati in navibus milites contineri frustra, eorumque cum detrimento, non debuerint, ut ipse Neoporti expertus erat: & quotiescunque solvendi necessitas nunciaretur, compelli tunc milites in naves facilè posse, conscensio ad Neoportum ostendisset. Neque oportuisse, naves, quæ solum ad deportandum exercitum armis hispanæ classis jam securum destinarentur, forma alia fabricari, aut instrui tormentis bellicis, ac reliquis præliaribus armamentis: aucto interim sine causa sumptu, qui propterea instructæ in Hispania classi prælargè impensus fuerat, ut ad inermium tutelam navium belgicarum is satis esset. Sic enim divisas fuisse partes, inter maritimum Hispanorum, ac terrestrem Belgarum, exercitus: ut hic è portubus antè non solveret, quàm ille tutum ab hostibus mare ad ostium usque Thamisis præstitisset: sicuti Majestas ejus ex suarum litterarum exemplis, quæ mittebantur, recognoscere id poterat. (quo certius enim sua Regi mandata ad memoriam revocaret, misit ad eum Alexander exempla litterarum, quibus hæc ipsa munerum divisio cum Sanctacrucio primum, postea cum Sidonio accuratè servanda præscribebatur.) Quum verò, subdit Alexander, regiæ classi nunquam licuerit, hanc belgicis copiis trajectionem asserere: insuper autem circa Neoportum, atque Dunquercam, Hollandorum Anglorumque perstarent classes, in soluturos è Flandriæ portubus intentæ; profecto non debuisse se in deposcendis periculis alioqui non segnem, tantum lectissimorum militum, tot veteranorum legiones, fragilibus adeo navigiis impositos certum in discrimen dare. Itaque non dubitare se, in eo britannicæ expeditionis negotio quin & majestatis ejus imperio, & suo Ducis officio satisfecerit. Ad hæc autem quid

quid responsi ab Rege datum, quove sensu ab eo accepta, quæ de Parmensi Duce circumferebantur, mox alia complexus opportunius expediam. Nam secutum est aliquid sub hosce dies, quod dum novas suspiciones cumulando, pluribus fabulam implicare nexibus videbatur, ad nodi caput attingendum certius aperuit viam. Rem ego, uti ex litterarum cum exemplis tum authographis legi, paucis evolvam.

1588 Responsum Regis paulo post additur.

(Originali.)

AGEBAT cum Centurione Baroccio bellicorum operum architecto, de obsidione Bergarum ad Somam, suo sub tentorio Alexander: quum ingressus illuc Præses Richardottus, advenisse ait Antverpiâ Genuensem nomine Ioannem Iacobum Fliscum cum litteris ab Anglia, quas quia gratas ejus Celsitudini futuras affirmaret, admitti cupiebat. Admissus, Baroccio coram & Richardotto, litteras offert. aperit Alexander: nomen, uti assolet, scriptum in calce nullum videt. conversusque ad Fliscum, *Qua tu fiducia*, inquit, *hoc genus ad me litterarum? Quia*, is subdidit, *qui eas ab Anglia scripsit Horatius Pallavicinus, peculiari mihi epistola significavit, ne vererer, litteras suas, quamvis anonymas dare. negotium in iis contineri, quod & Parmensi Duci perquam acceptum, & mihi perutile futurum esset.* Redit ad litteras: interque legendum, mutari aspectu, ac subinde subsistere conspiciebatur: donec ad finem usque perlectas excandescens irâ projicit ad terram. O scelestum exclamans, ô impudentem. mox effervescente acrius sanguine, surgit impetu è sella, strictoque pugione Fliscum arripit, haud dubie jugulaturus. Sed apud se reputans, satius fore, hominem servari, ut ex eo quæstioni subjecto, rei series eliceretur, abstinuit: addiditque minaci vultu; *Si coram me Pallavicinum hic haberem, cui præsens respondere possem, responsum profectò darem, quale ipse commeritus est. & te, si gnarum negotii crederem, quod hisce litteris includitur, illico ad supplicium rapi juberem.* Tum regressus ad eas iterum legendas, quum, nihil residente ira, ii, qui adstabant, attoniti ignarique

DE ALEX. invitato ad Belgii principatum. (Ingegneri)

Litteras anonymas cum stomacho legit. (31. Aug.)

Excandescit in latorem earum,

acrius in authorem;

1588 rique quid tandem illud esset, placare utcumque animum ejus, sedareque paulisper attentarent; litteras ipsas utrique inspiciendas tradit, quo intelligerent, an sibi satis causę foret excandescendi. Earum hæc erat ferme sententia. *Quoniam ex Hispanis in Anglia captivis cognitum sit, Proceres regiæ classis de ejus Celsitudine conqueri: ac pro certo habeatur, illos acerrimè deposituros hujusmodi querelas apud Regem; propterea interesse plurimum, ut ejus Celsitudo apud se sedulò reputet, quales demum motus in aula Regis iidem concitaturi sint ex hujusce cladis occasione, atque adeò quanta inde jactura propriæ existimationis, commodorumque sit ei proventura. Itaque si, sublimes inter cogitationes suas, ipsa secum expenderit hunc rerum statum, seque præsentibus accommodaverit, ea nempè audiendo admittendoque media, quæ conducibilia visa fuerint; dubitandum profectò non esse, quin condicta consiliorum communicatione congressuque, via iniri queat aliqua, unde effectus existant, quos præsens opportunitas in manus tradit. Hunc autem congressum Bononiæ in Gallia haberi commodè posse. In quem locum, si ejus Celsitudini videbitur aliquem destinare mentis suæ conscium atque interpretem, conventurum illuc harum scriptorem litterarum, aut ejus loco alium rei gnarum fidumque. Quod si tam fortunatè sibi contigerit, ut ejus Celsitudini persuadeat, quanto plura in Belgarum provinciis sperare possit aliunde, quàm à Philippi Regis manu, mirificè gavisurum se, quod hac significatione, quantum ejus Celsitudini cupiat, aperuerit.* Lectis cum stomacho itaque litteris, jussit Alexander amoveri Fliscum, & quæstione adbibita rem ab eo excuti. Quin & Richardottum, Barocciumque, quæ legerint audierintque, judicio attestari voluit, tum cognitionem omnem jure habitam in bellico tribunali à generali judicialium causarum Quæsitore, ac litteras ipsas ad se atque ad Fliscum ab Anglia perscriptas properatò misit ad Regem. adjecitque in eadem, qua hæc mittebat, epistola: Peracta à se quam celeriter hæc omnia, quod sciret in hujusmodi causis non licere homini honesto, suique simili

Legendas præsentibus præbet.

Litteras & quæstionem de earum latore, ad Regem mittit. (*Ferdinandus Salinas 29. Sept.*)

mili paulùm interquiescere, aut per incuriā quidquam omittere, quod Principi protinus nō aperiat. 1588

IPSE interea animo secum evolvere, quæ mens, quodve consilium, aut quæ spes Pallavicino fuerit, ad tantum facinoris pertentandum. Degebat hic à multis jam annis in Anglia, priscæ inter suos nobilitatis: atque opum copia per insulam notissimum nomen. Inde ei gratia apud Reginam, quæ pecuniosi hominis auro ad subita quæque liberaliter utebatur. Et ipse libentius subministrabat hæc arma, quoties in Hispanos, quos apprime oderat, inferenda essent. Ante annos ferme septem, obsidionem Cameracensem, qua premebat urbem Princeps Alexander, solvit Dux Alenconius, grandi pecunia, quam à Regina Elisabetha acceperat, & hæc à Pallavicino. Quinque post annis, Henrico Navarræo Regi, adversum Guisianos, diuturnum Regina subsidium è Pallavicini gaza suppeditavit. Nec post multo, ad exercitum in Germania pro eodem Navarræo, sed Reginæ pecunia, colligendum, vim auri magnam eundem contulisse compertum est. Quin hoc navalis belli tempore, inter alios Angliæ Proceres, ipse quoque operam suam Reginæ obtulit adversus Hispanorum classem, atque ære suo naves in prælium eduxit. Ex quo conjici non absurde potest audax illud invitamentum, quo is Parmensem Ducem est aggressus, ab Angliæ Regina fuisse, usa eo scilicet ministro, quem sciret Hispanis infensum, atque adeò partes ejusmodi impigre acturum. Immo verisimile duxerim, figmentum illud litterarum, quas ipsa tanquam in navibus repertas cum Alexandro communicasse dicebatur, huc videlicet spectasse, ut ad ejus rei qualēcumq; famam, abalienatum per hæc ab Rege Alexandri animum, facilius ad quod mox invitaretur, attraheret. Id porro si ex voto proveniret, Farnesiusq; Belgio potiretur (quod successurum Regina sibi persuadebat ob Ducis felicitatem, militumq; in eum studia & populorum benevolentiam) quantū adempturam se & Hispano dominationis, & sibi à vicino præpoten-

DE HO-RATIO Pallavicino:

Gratia ejus apud Reginam ob subsidium ei præbere solitum,

præsertim contra Hispanos.

1581 (*Guiliel. Camden in Elisabetha*)

Hinc conjectura, submissum illum fuisse à Regina ad pertentandum Alexandrum,

antea dispositum rumore de litteris in classe repertis.

1588 potenteque Rege sollicitudinis? Quod si Farmensis oblatam novi imperii occasionem obstinatius aversaretur, non ideo tamen nihil actum esse. sperabat enim ad nuncium vel rejecti Principatus, alte feriendum Hispani Regis animum, & laudaturum fortasse præsentem Alexandri fidem, sed simul de fidei constantia dubitaturum: atque adeo acturum cum eo exinde cautius, subsidiis ab Hispania parcius submissis, extenuatâque in Belgii administratione, potentia. Quas ille artes si multis ante annis in Austriacum fratrem, ob vanum plane rumusculum oblatæ Belgicæ dominationis, inclementer exercuit; an omissurum in præsentia, ne easdem artes in sororis filium tam aperte ad asserendas sibi provincias incitatum, senior jam, atque in dies suspiciosior, imperiique tenacior, non adhibeat? Hanc porrò authoritatis ac potentiæ detractionem, tanquam diffidentiæ argumentum tanto Parmensem Ducem gravius passurum, quanto, ob recens fidei suæ meritum, majora utique signa confidentiæ, & caritatis ab avunculo expectaverit. quibus fraudatum aut non diù retenturum, quam frustra habitam videat neglectamque modestiam: aut è provincia, cui decere jam præesse non liceat, facili ad veniam Rege, discessurum. Remoto autem inde Farnesio, quem unum, fatalem expugnando Belgio Imperatorem, Fœderati ipsi dictitent; resumpturas haud dubie provincias, ad excutiendum è cervicibus jugum, pristinos animos viresque: atque adeo novius ex integro renascentibus bellis, nimiam Hispanorum potentiam, nusquam reperto aut curarum, aut impendiorum fine, paulatim attritum iri. Sic Angliæ Regina sperasse credita est, Utcumq; ea oblati Belgii tentatio demum cederet, se certe telo ancipiti armatam, grave hispano Regi vulnus inflicturam. Sed casso nempe ictu vibratum est telum. Nam ex una parte, immotus ad eam aggressionē Farnesius, usque adeo fœdum abominatus est facinus, ut hominis audaciam animo reputans, ac deliberabundus, an simulato paulisper assensu, admissoque Boloniæ

Marginal notes: (Rex hisp.) — aut è Belgio denique removendum: — Neutrum conficit, — stante Alexandri fide:

noniæ colloquio, inde captum ad se adduci juberet; abjecerit illico ejusmodi cogitationem, quasi illam proditoris personam vel ad paucos dies induere, indignum enimvero se vitaque sua, &, ut ad Regem scripsit, culpæ pene proximum existimaverit. præsertim, ut ad eumdem addidit, quod Bononiensis colloquii species apud ignaros quid sub ea lateret, sinistris utique interpretationibus esset obnoxia. Ex altera parte Rex, perspecta Alexandri fide constantiaque, tanto eum carius amavit: testatus id ad eum epistolâ, quam ego iisdem, quibus ab Rege scripta est verbis, latine hic reddere opportunum duxi. ea ab Hispano sic habet. *Litteras manu tua exaratas III. Kal. Octobris, ego Idibus hujus mensis accepi. Quæ abs te in eis scribuntur, luculenter ostendunt candorem pectoris tui, ex quo illa proveniunt. Profecto audacia, quam mihi narras, magna fuit: ac modis usurpata perquam indignis, sed ejus nimirum propriis, unde illa est, Hominem ludificatum capere, haud ab re fuisset, causam tamen, ob quam abstinueris, laudo. Quamquam non erat, quod tu propterea de sinistra tui fama vereneris. In quo ipse verba non insumam, ut in re certissima, qualis est securitas, quam ego ex te, tuque ex me habemus, argumentis quam plurimis ex tua meaque parte confirmatam. Denique nec possum ego mihimetipsi magis confidere, quam tibi semper confisus sum: nec tu optare potes, aut petere, ut pluris ego te faciam, quam adhuc feci. Proinde omni te sollicitudine liberum volo. Cordi autem erit Deo efficere, ne tam prava tentamenta mercede aliquando sua careant.* Neque his contentus, post adscriptum diem locumque extremæ, uti fieri solet, epistolæ, manu Rex sua (nam epistolam manu Joannis Idiaquesiii, cui rerum cura belgicarum præcipue incumbebat, exaraverat) hæc addidit. *Pro certo habeas, mihi persuasum esse nihil abs te hactenus omissum, quo mihi per omnia penitus satisfaceres. Quin etiam confido, si addi potuisset aliquid ad hanc satisfactionem, id te mea causa fuisse facturum ut adderes.* Similia his ad Alexandrum, peculiari seorsim

1588 (29. Sept.)

Et aucta in illum Regis benevolentia (17. Octob.)

his litteris ostensa. (29. Sept.) 15. Octob.)

Additamentum Regis pro Anglica expeditione.

1588 (17. Oct.) Idem de utroque, confirmat Idiaquesius.

seorsim epistola scribens Idiaquesius, *Affirmasse sibi Regem* ait; *adeo cumulate satisfactum sibi ab eo, cum in aliis rebus ad Britannicam expeditionem spectantibus, tum in ista temerarii hominis tentatione, ut quid cumulatius cuperet ab ejus Majestate Dux ipse Parmensis profecto non habeat. Vnum addidisse Regem: In mentem sibi venisse, num satius visum esset, simulare aliquandiu cum illo conspirationem, ut dum liberius aperitur cum Anglis commercium. ac dum ultro citroque commeantes nuncii, per occasionem redimendi detentos Flissingæ Hispanos, minus suspiciose excipiuntur ab Anglis Flissingæ præsidiariis, clam observaretur, an ii præsidiarii possent arte aliqua decipi, atque urbs capi: hunc vero futurum fuisse parem dolum, quo eludi dolosa ista natio mereretur. Id autem injunctum sibi fuisse ab Rege, ut ad eum suo nomine scriberet, eumque, si locus simulationi superesset, ad hoc idem retentandum hortaretur.* Verum eò res processerat, permisso abire jam Flisco, ut resumi hujusmodi conspirationum imitamenta non liceret. At Alexandri gaudium ex hoc tam honorifico Regis de se judicio, super alias ejusdem litteras simili tenore compositas, sane perquam cumulatum fuit. Crevitque in dies, novis argumentis regii erga illum animi fiduciæque. Præsertim postquam tradita ei in manus semel atque iterum gallica expeditione, qua nullam Rex ardentius aliquando susceperat: atque adeo aucto novis legionibus ejus imperio; palam fuit, quam ex vano aliqui in Hispania dissertabundi, ut ante memoravi, de nimia Farnesii potentia tanquam Regi jam suspecta dubitasse ferebantur. Interim ipse præter alia, quæ ab Hispania, Italiaque in eamdem cum Rege sententiam ad se scribi quotidie videbat, novissime ex litteris patrui Cardinalis acceperat, Xystum Pontificem, audientibus Olivario legato, atque aliquot Purpuratis, postquam militarem ejus virtutem copiose commendasset, acriter invectum in eos fuisse, qui culpa illum involvere ob Britannicum successum temere conarentur. Et vero si quis eam consideret gloriæ

Alexandri gaudium ex hoc Regis sensu, (*& ex hoc postea ejusdem Regis argumento,*)

& ex aliorum litteris. (*Alexand. Farnes.*) & ex Pontificis judicio de britannico successu, (*Henric. Cusman*) Gloriæ cupiditas, qua flagrabat Alexander,

riæ cupiditatem, qua, si quisquam aliquando mortalium, flagrabat Alexander: si parem huic cupiditati magnitudinem famæ, quæ ab expugnato, inque libertatem catholicæ Religionis asserto prænobili Europæ regno, ante oculos ei obversabatur: si hujus adipiscendæ laureæ opportunitatem, quam à classe post Hispanorum memoriam instructissima sibi videbat offerri; (suo enim tantummodo ductu imperioque gerenda res erat in Anglia) profecto facile inducet animum ut credat, nihil ab eo prætermissum, quo tam gloriosæ palmæ occasionem, vita ipsa mercandam, totus arriperet: atque ad Belgica devictarum provinciarum nomina, titulum quoque Britannici triumphatoris adjungeret. Præsertim quum ex ea victoria speraret, brevi secuturam reliqui Belgii expugnationem: atque adeo se, post belgicum Leonem, herculeo sane labore perdomitum, spolium herculeo non impar induturum. Sed mihi in successum maritimæ hujus expeditionis animum intendenti, non uni imputanda causæ infelicitas ejus videri solet. Multum ad illam contulit triennii prope spatium adornandæ classi, (insita genti cunctatione) dilatatum: & Anglis, ne imparati opprimerentur, (quod facile evenisset) indultum. Præterea quantum à principio dilatione, tantum postea festinatione peccatum est, illato in hostem bello, ante provisum bellatoribus aliquod in tempestate perfugium. Nec parum classi obfuit nautarum imperitia, uti obfuturam Alanum Cardinalem subveritum accepi. Adhibitus enim ab Rege in consilium, cum multa super britannico bello scite prudenterque disseruit, tum illud in primis admonuit, ministeria nautarum, à quibus victoriæ spes veheretur, hominibus, nisi locorum peritissimis Rex ne committeret. Id effecturum, si Anglos ceteris præhaberet, quippe inter eos fluctus syrtesq; genitos, atque adeo natali salo, patriisque ventis, ac tempestatibus suis assuetos, seq; invicem sæpius expertos tales ab se, si delectũ sibi permitteret, non paucos, & quidem religione catholicos,

1588

& opportunitas consequendæ.

persuadent nihil ab eo prætermissum.

Causæ unde hæc expeditio non successerit.

Prima causa, secunda, tertia.

1588 ac fidos offerri poſſe. Sed Rege haud tutum rato, claſſem in Angliam bellum importantem, Anglis credere, Alani conſilium fruſtra fuit. Quod ille viro ſibi amiciſſimo graviſſimoque (à quo id ego audivi) dum non ſine lacrymis narraret, miſerari magis quam damnare ſolitus erat Regis quamvis ſapientiſſimi conditionem; cui ex una parte, utilem multorum operam in loco adhibere, ſuſpicio non permitteret: ex altera, ſuſpicionem ne unquam deponeret, aliquoties in fraudem inducto prudentia ſuaderet. Ad hæc peccatum eſſe ante Plimutham; Hiſpani ipſi ſenſere, dum nimia Sidonius obedientia, ne mandatorum Regis religionem violaret, occaſionem, opprimendæ in portu hoſtilis claſſis elabi è manibus paſſus ſit. Quamquam haud me fugit, Sidonii factum non perinde omnibus, qui in claſſe tunc erant, improbatum eſſe, cognita perſevera juſſione Regis, quem videlicet apprime tenacem eorum, quæ mandaſſet, haud ignorabant. Ac forte veniebat illis in mentem id, quod in Hiſpania occultis aliquorum ſermonibus ſparſum fuerat: quodque à Veneto apud Regem legato Reipublicæ ſuæ ſcriptum ferunt; in eo, quod primum Mantuæ Carpetanorum habitum eſt, conſilio, poſt acceptum navalis victoriæ nuncium, incuſatum fuiſſe Joannem Auſtriacum, quod contra quam ei imperatum fuiſſe à Rege dicebatur, commiſſo prælio, collectas ea in claſſe Chriſtianæ Reipublicæ vires in caſum dubii eventus objectaſſet: nec defuiſſe in illo cætu, qui laudibus in cælum ferens priſcos olim Duces, qui filiorum ſanguine Romanas ſecures imbuiſſent, quod contra edicta cum hoſte pugnaſſent; revocandam in Hiſpania hujuſce exempli ſeveritatem affirmaverit. & tamen Auſtriacum & victorem, & fratrem fuiſſe. quid Sidonio cogitandum, ſi, neglecto Regis imperio, pugnam ante præſcriptum tempus infeliciter attentaſſet? nam manere hodieque illam, quam barbaro olim Duci amicus memorabat conſuetudinem Regum, Vt caſus adverſos hominibus tribuant.

(Mutius Vitelleſcus Generalis Soc. IESV) quarta,

(Gratian. lib. 5. bello Cyprian. Madrid).

(T. Manlius apud Liv. lib. 8 & alios A. Poſtumius apud Valerium Max. & alios Datames, Pandates apud Aemil. Prob. in vita)

buant, secundos felicitati suæ. Sed nulla certior ejus infortunii causa fuit, quam, quæ minus caveri humana vi potuit, tempestas tam atrox ac pertinax, ut sicuti nulla unquam classis imperiosius, ac formidabilius calcavit britannicum mare, ita negaverint Angli, observatum à se, Oceanum suum in navium aliquando perniciem truculentius, atque implacabilius insurrexisse. Ex quo factum, ut Hispani non modo non adjungi tegendis Belgarum copiis, promota ad eos classe, nequiverint: sed ipsi ventorum rabie huc illucque raptati, ac naufragiis passim obruti, omissa spe videlicet omni britannicæ victoriæ, cedere ad extremum non tam hostium virtuti, qui eo successu lætari magis, quam gloriari potuere, quam ventis tempestatibusque Anglorum loco præliantibus, coacti sint: Deo (si ejus reverenter interpretari consilia fas est) ita permittente; ut magna hæc identidem exempla humanam potentiam suæ imbecillitatis admoneant: simulque id boni inter hæc mala è Britannia colligatur; ut ex eo loco, unde referre victoriam hispanis armis in præsens inconcessum fuit, alias interim palmas suo coëmptas sanguine quotidie referant fortissimi adversus hæresim bellatores: habeatque Religio illum terrarum angulum sepositum sibi, ceu Martyrum seminarium.

1588 quinta.

Fructus ex Britannico successu.

HISPANÆ classis infortunio mutare consilia coactus Alexander, ne tam florentibus cinctus copiis, rei bene gerendæ occasiones amitteret, dum pars adhuc aliqua militaris anni superesset; statuit exercitum britannico bello destinatum varias in expeditiones trifariam distribuere: partem in Geldria ad retentandum Wactendoncham Comiti Mansfeldio committere, addito cum suis Germanis, Burgautio Marchione: partem cum reliqua Neapolitana legione, ad Ernestum Coloniensem Antistitem pro Bonna laborantem allegare: ceteros Hispanorum plerosque, apud se aggrediendis in extrema Brabantia Bergis ad Somam, attinere. Stimulabant illum ad

BERGARUM obsidio.

In tres expeditiones designat exercitum Alexander.

Obsidionis Bergensis causæ.

1588 (*Colonellus*) Ad urbem obsidendam contendit Renthiacus. De castello ante Vrbem hispanis tradendo agit Anglus subcenturio : (*Petr. de Luque*)

Bergarum aggressionem vicina Bergis oppida, assiduis Bergensium excursionibus prædisque vexata. Et ipse, quod ea urbs Anglorum præsidiis, Morgano eorum Chiliarcho teneretur, avebat Reginæ lætitiam, loci jactura, interturbare. Ergo quoniam ex insula Thola certior erat ad Bergas accessio, partes imponit invadendæ insulæ Marchioni Renthiaco, à quo frustra tentata, urbem ipsam, Thola omissa, obsidere parat. Defendebatur illa, præter alias munitiones, castello inter urbem & Scaldim : quod nisi in potestatem redigeretur, incassum petebatur urbs. Hæc expendenti Alexandro litteræ ab Anglo milite arcanæ perferuntur. Res ita se habebat. Cum Hispano, qui captivus Bergis attinebatur, amicitiam contraxerat Anglorum par. quorum alter castello, de quo dicebam, Centurionis loco præerat. Huic, ut castellum Parmensi traderet, persuadere non levium spe præmiorum Hispanus adnitebatur. Nec ille abnuebat. Dumque de ratione rei ordinandæ quasi deliberabundus paulum hæret, interim quæ cum Hispano agitaverat, aperit omnia Peregrino Willogbeio, qui tunc Anglis militibus pro Leicestrio imperabat. Laudatur fides; animatur ut pergat, tanto quidem impensius, quanto sperari posset, Guilielmum Stanlæum, quem

(*Sic Alex. scribit ad Regem 30 Octob.*)

Angli post traditam Daventriam implacabiliter oderant, eodem cum aliis laqueo irretiendum. nam Parmensem Ducem facile usurum ejus ministerio, quippe hominis Angli, atque hujusmodi machinationibus assueti. Sed irritus spei fuit: Stanlæo ad id operis nequaquam adhibito. Facinus igitur ubi in se recepit subcenturio, litteras ea de re per Anglorum alterum consilii conscium, ad Parmensem mittit Hispanus, additque venturum subcenturionem ipsum, ac destinata coram firmaturum. Nec post multo advenit, confirmavitque, pauca pactus in præsens, plura sub rem

Dubitat de ejus fide Alexander,

peractam accepturus. Sane commodum erat Alexandro ea ratione potiri loco, quem vicinitate Urbis, amnisque tutum, vi expugnare perquam

quam tardum providebat, præsertim appetente jam hieme. De Angli tamen fide subveritus, præsente Renthiaco expeditionis duce; ita rem composuit: ut lacunas, per quas adeundum necessario castellum erat, exploraret ante Didacus Escovarius Centurio, Leviæ legionis Instructor. idemque explorato accessu, cum tribus delectis Centurionibus, & militibus centum, præiret ductore Anglo subcenturionis socio, ac subcenturione agmen subsequente, ut facilè in potestate esset. post hanc centuriam, in tumulo ante lacunas cum parte legionis suæ consisteret Sancius Leva Tribunus: à quo non procul abesset Renthiacus ipse, cum armatis omnino mille, plerisque Italis, & Wallonibus: eo consilio, ut fallentibus fidem Anglis, recedentem Escovarium Leva tutaretur, & Levæ Renthiacus auxilio foret. Sic ille suos ad ancipitem eventum præmuniebat, haud ignarus, IN capillatam fronte occasionem non injiciendam manum, nisi armatam; ne forte venenatis morsibus anguinei capillamenti, quale gestant proditores, improvide capiaris. Decreta nocte sistit se Renthiaco Anglus subcenturio; &, quo sibi plus fidei habeatur in ducendo agmine, nam socius qui duceret non comparuit, vinciri se jubet. Vinctus, sed liberiore perfidia, ac traditus Escovario, lacunas cum centuria hispana transmittit. castello vicinus seligit Escovarius ex audacioribus homines triginta, qui cum Anglo ingrediantur. cum his ad cancellos præstructos castelli portæ ubi accessit Anglus, prætulitque notum præsidiariis conventumque signum, cancelli protinus aperiuntur. Quindecim silentio intrant: dumque porta ut pandatur expectant, occlusis repente cancellis, in eos, qui admissi erant, quique propius aderant, pilarum tempestas effundi cœpit. Et Escovarius quidem, proditione adnimadversa, suos non ita cancellis admotos revocabat quam mimima recedentium jactura. quum à Levæ legionariis inopinato turbatum est. Insinuaverant se in hanc legionem honorarii

1589

& cante ordinat aggressores: (Alphons. Mendez. & Greg. Ortiz. & Hurtad. Mendez.)

Anglus illos ducit ad castellum,

& prodit.

Recedunt proditi.

1588 Alii ignari pergunt. (Elephan. Honorarii)

honorarii complures, quorum ut aliquanto laxior est in bello licentia. sic anceps est auxilii genus, uti de Elephantis in acie adhibendis dictum legimus, nempe quanto hi mole, atque ferocia: & illi authoritate, atque fiducia præstant aliis; tanto interdum minus quàm alii in rectorum potestate nutuque sunt, in utramque partem violentiores. Ab his emissa voce, contra quam ex disciplina militari caveri solet: *Irrumperent, captam jam munitionem*; extemplo complures, mota legionis parte, præcipiti illuc gradu per cœnum, perque palustrem eum tractum inferuntur, cancellos effringunt, incredibilique contemptu hostium, ac mutua certantium cæde, subire munitionem vi contendunt. Sed præsidiarii, quibus prævisa ac parata erant omnia, è vallo, ex aggeribus, ex urbe ipsa, non incerta emissione jaculabantur. ideoque Renthiaco, ac Leva receptum sollicite, quantum poterant, anxieque jubentibus; post editum magnæ potiùs quam tempestive fortitudinis documentum, cessere demum Regii, majorem aliquanto cladem passi ab aquis in reditu, quam in aggressione ab hostibus. Nam & æstus maris per aggerum scissuras erumpentis, observata pridem vada confundebat: & nox illunis horridaque, consilii juxta ac viæ confusionem cumulabat. Itaque, uti narrabat Comes Belgiojosus, qui honorarios inter aggressores ulterius & ipse processerat, cæcæ aliquos voragines hausere. nonnulli pigro luctantes infossique luto, à valentioribus extracti, atque in humeros subducti sunt: omnes tamen plus omninò discriminis inter eas angustias, quam jacturæ ad extremum sensere: & nisi jacturam auxisset mors Nobilium nonnullorum, nimis quam avide memorabili aliquo facinore inclarescere properantium, clades nullo habita loco fuisset. nam cæsos ab hoste, præter eos, qui primi cancellos intrarunt, non plures quam viginti, vulneratosque omnino quindecim, pro certo numerarunt qui interfuere. Sed pro numero conditio amissorum fuit. E tribus Centurionibus

ac pugnant.

non sine aliqua jactura:

(*Jacobus Balbianus Comes Belgiojosa*) jactura majora in reditu.

tionibus agmini præmissis solus Alphonsus Mendoza, sed fracto dextero brachio evasit: Joannes Hurtadus Mendoza pugnando cecidit: Gregorius Ortizius in hostium potestatem venit; Levam Tribunum, dum recedentibus instat, pila ictum invalidumque, sui milites discrimini subtraxere. capti strenue prælìantes Joannes Mendoza, Marchio Inoiosæ, & Innicus Guevaræ, Ognatæ Comes: quorum illum Gubernatorem Insubriæ, hunc legatum ad Urbanum Octavum Romæ vidimus. At verò Anglus subcenturio in eo cœptæ jam pugnæ tumultu elapsus è manu hispani militis, quem scilicet major tunc sui premebat cura; post Bergensium qualescumque plausus, contulit se ad Angliæ Reginam, servati pretium loci petiturus. Et illa quidem haud gravate aliqua eum pecunia donavit, adidisse tamen dicitur, Abiret in domum suam, non oblituram se illum evocare, quoties sibi opus homine foret, cui persona proditoris imponenda esset. Alexander interea, quoniam insistere Bergarum oppugnatione per hiemis inclementiam in iis palustribus locis non ultra licebat; ne tamen liberos jam se, irrita aggressione, jactarent hostes, non evocavit inde militem ante, quàm excitatis aliquot in Bergensi tractu munitionibus valido cum præsidio, frenum procursionibus Bergensium imponeret: atque adeò vicinorum postulatis, quorum causa expeditionem susceperat, non plane fructu carentibus satisfaceret. In hæc incumbentem, copiasque aliò alias in hiberna separantem, nuncius expugnatæ à regio exercitu Bonnæ opportunus exhilaravit.

1588 (& Alex. ad Reg. 30. Octob.)

Census eorum. Proditor ab Anglorum Regina pretium navatæ operæ poscit. Carol. Coloma lib. 1.) Reginæ responsum.

Alexand. aggressionem solvit, excitatis prius munitionibus ad Bergenses frenandos.

URBEM hanc Septemvir Augustalis, Ernestus Coloniensis Antistes, auxiliaribus potissimùm armis Alexandri, ejectis ex ea, uti jam memoravimus, Truchsesianis, ante annos ferme quatuor, recuperaverat. Sed eamdem militari astu Martini Schenchii sub exitum anni superioris amiserat. Etenim Schenchius, homo inquies, & occasioni temporique insidiari solitus, observato,

BONNA à Schenchio expugnata.

occasio obsidendi.

1588 Parmensem Ducem britannica implicitum expeditione, illuc omnes & milites, & curas cogere; peropportunum duxit, in Geldria, aut in Coloniensi agro, quas ille provincias, arce perquam valida nuper excitata ad Rheni divortium, infestas habebat, audentius aliquid attentare. placuitque Bonnam invadere, quod & honestiorem præferre titulum posset recuperandi eam Truchsesio, cujus se militem ferebat: & præterea sciret, non ita extinctas in ea urbe reliquias Truchsesianarum partium, ut scintillæ identidem aliquæ ex compresso illo incendio non erumperent. Igitur eductis è Berca ad Rhenum ducentis ferme peditibus, ac paulo pluribus facile aggregatis aliunde prædarum spe; cum equitibus omninò trecentis, sub mediam noctem, ex oppido Popeldorfo Bonnam accidit: assumptisque suorum paucis admoveri jubet Rhenanam ad portam æneum Pyloclastrum, *Pettardum* vocant, novum per hæc loca portarum excidium. Quid illud sit, quoniam in hac Bonnensi aggressione videndum se primùm dedit, paucis cognoscere haud importunum habeo. Est hac machina fusili ex ære vas, forma mortario non absimile: immò in Juliacensi bello ad subruendam Aldendorfii portam, adhibitum à se fuisse ex aromataria officina mortarium, Tensinus talium machinator & scriptor enarrat. Magnitudo illi varia: ea nunc maxime probatur, quam gestare, ac pallio tegere miles non imbecillus queat. adeò cuniculos non modo sub terram fodere, sed etiam nobiscum ferre excogitavimus. In latere ansulam habet ad suspendium, & ab imo propemodum fundo palmaris prominet ad inferendum intro incendium canaliculus. Ubi autem inditum vasi bellicum pulverem malleo presserint, atque ad os usque constipaverint, summumque os stupeo obturamento, ac cerata ad extremum tela concluserint; roboreum assem latitudine vasis ampliorem, ac ferrea cruce firmatum eidem ori superaddunt, adstringuntque; eo nempe consilio, ut per illud additamentum, fra-

ctura

(Schinch-Schans)

Schenchius Bonnæ ad portam improvisus accedit. (Kimberch)

Mortarium portæ admoveri jubet. Ejus machinæ artificium, ac vis,

(anno 1610 De artium expugnatione l.3.c.14.)

ſturæ plus fiat in oſtio, quam ſola mortarii latitudo faceret, anguſtiorem videlicet, imparemque ſubituris militibus apertionem. Temperatum hoc modo Pyloclaſtrum, poſt terebratam, quæ impetitur, portam: terebramque ibidem clavi loco relictam; ex anſula ad terebram alligata ſuſpenditur, ore medias in fores verſo, ac per ſulphuratum fomitem, qui canaliculo eſt inſertus, incenditur. Tum verò, flammis, ferratoſque aſſe in portam arietantibus ineluctabili plane vi, quantò contumacius obſtatur, tanto impotentius objectum quodcumque repagulum in fruſta conciditur, oſtiumque hiatu vaſtiore diſpanditur. Sic una demum reperta eſt clavis, cui, (quod nullis fabrûm ferramentis, nullis furum eſtractariorum ſcalpris adhuc contigit) ſeræ obiceſque portarum omnes, adapertiles ſint. Talis à Schenchio machina Bonnenſi portæ applicari juſſa, irritatis interea fuſte ſaxiſque ſuibus, qui forte inibi ſtabulabantur, ut incondito eorum grunnitu, operarum ſtrepitus obtunderetur; tanta illicò violentia flammas evomuit, ac ſparſim impulit, ut non fores modò fractæ revulſæque diſſilierint, ſed etiam murus portæ continuus eodem impetu ad terram procubuerit: adituque irrumpentibus patefacto, capta ſit prius, quam capi Bonna ſe ſenſerit. Poſt cædem, ac ſecutam civium direptionem expilationemque, curæ Schenchio fuit, munire urbem advecta ex agris annona, auctis præſidiis, atque excitatis in adverſa Rheni ripa aliquot propugnaculis, quibus ſe contra Septemvirum Colonienſem, quem recuperandæ urbi omnia tentaturum providebat inſtrueret.

1588 | Portæ afſigitur, | eaque perfracta, | miles urbem prædabundus ingreditur. | Et Schenchius munit.

ET verò Colonienſis non damno ſolùm Bonnæ in præſens amiſſæ, ſed metu etiam Coloniæ ne brevi amitteretur, meritò ſollicitus, ad conſuetam Parmenſis opem propere confugit. ſecutæque eodem tempore Bavariæ Ducis litteræ, quibus is Erneſtum fratrem, ejuſque Colonienſem tum Eccleſiam, tum provinciam, experto ſæpius Farneſii patrocinio commendabat. Nec poſt

BONNA ab Alexandri militibus recuperata. | Colonienſis opem ab Alexandro poſcit.

1585 pòst multo missus ab eodem Septemviro aulicus Alexandro exposuit, tam magnum per ea loca terrorem Schenchii nominis injectum, ut è re præsenti existimaverint Septemviri, & Cliviæ Ducis administri, inducias aliquot mensium inter ipsum Coloniensem, & Schenchium pacisci: ad eamque rem non aliud, quam assensum ejus Celsitudinis expectari. Erat Ernesti consilium, (ut à se deprehensum scribit ad Regem Alexander) totius hujusce belli onus imponere demum Regi, quem pro certo habebat, ne Schenchius à Coloniensibus per inducias securus in regias provincias arma converteret, in se potius uno suscepturum belli molem: atque adeò, pro ea, quæ est ei potentia, profligatis hostibus, brevi omnia compositurum. Id verò consilii detestatus Alexander, Neque Regem, neque se talibus induciis Septemviro indecoris, Coloniensi provinciæ exitiosis assensuros unquam esse, aulico respondit. compositisque in eamdem sententiam litteris ad ipsum, atque ad fratrem Bavariæ Ducem, hortatus est, ne se hujusmodi pactionibus implicarent, quæ nec Regi, nec ipsis, sed tantùm Protestantibus hæreticis forent conducibiles. quamquam, quod ad Regis provincias attineret satis firmatas adversus finitimorum hostium conatus, haud magnoperè illis pertimescendum. ut autem suis Rex signis auspiciisque Bonnam obsideat, hoc est in Imperii limites arma inferat; quum id sine Cæsaris offensione, sine magnis Germaniæ Principum querimoniis tentari non possit, ab ipso non expectandum. non tamen omissurum, (uti ad eam diē non omisit) milite, pecuniaque partes Coloniensis Ecclesiæ tueri, non minore cura impensaque, quam si ipse in se Bonnense bellum recepisset: modò id Coloniensis Septemviri nomine, ac præsentia, quibusque potest, copiis administretur. Licet autem belgicam tunc omnem militiam, subdit Alexander, magnæ instantique expeditioni accinctam haberet; tamen excerpturum se inde tantum auxiliarium equitum peditumque, quantum

pacisci cum Schenchio cogitat. (10. Mart)

(Regi) Retrahit illum ab hoc consilio Alexander,

& milites promittit, sed militaturos sub signis Electoris.

tum Schenchii progressibus, & quas in Rheni ripa extruit, munitionibus occurratur. Interim optimum factu videri, si Ernestus ipse; quum Coloniense bellum ad Religionis, atque ad Imperii tranquillitatem juxta pertineat, Romani Pontificis, ac Cæsaris imploraret opem: ille, ut tantum pecuniæ ab urbe submitteret, quantum contrahi una saltem Germanorum legio, ac trimestri spatio ali posset: hic, ut si minus alia in re, certe imperatorio edicto Schenchium sociosque proscriberet. Eodemque tempore Gulielmum à Sancto Clemente, hispanum legatum apud Cæsarem admonuit, ut urgeret eam proscriptionem, magnum utique momentum ad nonnullos Germaniæ Principes ab aperta Schenchii defensione deterrendos: & ab hispani Regis arma hoc quoque nomine cohonestanda. Simul & Romam Comiti Olivario legato scripsit, ut statu Coloniensis Ecclesiæ Pontifici repræsentato, ab eo eliceret & litteras & subsidium, quo perculsus ac jacens Ernesti animus sublevaretur. Neque his contentus, Blasio Capisucco, mandavit, ut cum sua lanceariorum turma, ac trecentis Wallonibus, addita equitatus parte Gravinæ Ducis, per Agrippinensem provinciam, ac præcipuè per Bonnensem agrum infestis signis excurreret, hostemque, dum Bonnæ aliunde consuleretur, à locorum præda atque incendiis absterreret. Quod ille, prævia sui fama, quæ multa per eos Rheni tractus, strenue ac feliciter peregit, illatis modò in hanc partem, modò in illam aut armis, aut armorum metu: paucis ad prælium prodeuntibus, pluribus occursum evitantibus: ipso unum hoc dolente, non fuisse, quos vinceret. Rebus ita præmissis, Alexander advocato ad se Arescoti Ducis filio Carolo Croyo, Chimaci oppidi in Hannonia Principi, Bonnensem expeditionem committit, attributis ei ex Belgarum nobilium equitatu turmis sex, quæ à Præfectorum vicariis regebantur: totidem equitum leviter armatorum signis, Corduba ductore, ac recens scripta

1588. Curat à Pontifice subsidium: (Xystus V. Rudolph. Imp.)

& ab Imperatore edictum contra Schenchium.

& præmissis illuc ex catholici exercitus copiis

Principem Chimacium expeditioni præficit: (Tenenti)

(Joh. Cordua)

1588 ſcripta Lotharinga legione, Chiliarcho Samblemontio. Præterea juſſo Jo. Baptiſta Taſſio è Friſia Bonnam petere, & Chimacio afferre cohortes aliquot Friſiorum, & conſilium ſuum. Horum adventu firmatus animo Septemvir, ut quamprimum cum hiſce copiis, & quos habebat apud ſe, Wallonibus obſideretur urbs, abſente tunc Schenchio, Chimacium urgebat. (Blaſ. Capiſuc.) Nam Schenchius congreſſum Capiſucchi vitabundus, & explorato Alexandri propoſito majora Septemviro ſubſidia deſtinantis; ad Caſimirum excurrerat, militem commeatumque petiturus relicto, qui Bonnæ interim moderaretur, Othone Podliſio nobili Dynaſta, cum præſidiariis ferme ter millibus, veteranis pleriſque, ac prædarum ſpe Schenchium jam pridem ſecutis. (qui caſtra circa Bonnam ponit.) Nec diſtulit Chimacius poſitis caſtris aggeres urbi circumducere: licet Taſſius magnopere contenderet, ut obſidio à Tranſrhenanis prius caſtellis, unde in urbem auxilia, inciperetur. Crederes illum infortunii ſui præſcium abhorruiſſe ſupremam fatalis loci obſidionem. Etenim Chimacio aggreſſionem urbis ante reditum Schenchii opportuniorem affirmanti ceſſit demum Taſſius: atque oppugnationem, (Muros urbis perluſtrans Taſſius (Bagaglione)) quam poſtridie decreverant, ordinaturus, dum noctu foſſam ac muros, qua erat ſui fiducia ex longa felicitate collecta, proprius contemplatur, (occiditur:) pila à puero lixa è foſſæ margine in eum clam directa, icto capite ſtatim occubuit. Adeò NIHIL (Ejus funus:) tam firmum, cui non ſit periculum ab invalido. Corpus intra urbem attractum, & mox redemptum Coloniam deportatum eſt, ſumma militum ſacrorumque pompa, ac plane ſupra militaris Tribuni modum, ſed non ſupra bellicam viri virtutem, qua & ipſe multis partis victoriis, Regis per Belgium partes animoſe defendit, & gentiles ejus Auſtriacæ domui per Hiſpaniam Germaniamque, operam ſuam Principibus acceptam perpetuo addixere. Nos certe, poſterique omnes, Taſſiorum genti non parum hoc nomine debemus, quod aucto per eos firmatoque tranſmittendarum

darum commercio litterarum, dispositis ex eorum designatione, certa per intervalla, tabellariorum cursorumque stationibus, publicum factum est obviumque commodum, quod antea rarum, ac tantummodò potentiorum non sine magnis impensis proprium fuerat. Ut meritò ipsi à Cæsaribus, atque ab Regibus hispanis jure potestateque in perpetuarios hosce nuncios accepta amplissimam præfecturam, quæ tantam societatis humanæ partem amplectitur, soli per Austriacas provincias administrent. Tassii mortem sensit, pro eo ac debuit, Alexander: præsertim audito, Schenchium novis cum auxiliis in Palatini provincia contractis, Bonnam intrasse: ac præterea Ernesti Wallones ferme sexcentos jussu, ut ipsi ajebant, Coloniensium, castris abiisse: frustrà conato Chimacio Principe oblatis etiam regiis stipendiis discessionem sistere. Quo intentius Alexander Bonnense bellum complexus, Verdugo Frisiæ præfecto per litteras mandat, ut Bonnam ipse se transferat: Carolum Spinellum, cum duodecim è sua legione signis, eodem immittit, mox secuturo Chiliarcho Echembergio cum suis Germanis, & cum aliquot tormentis Coquela Motteæ legionis subtribuno, quem pro Tassio præesse Frisiis cohortibus imperavit. Verdugus postquam Bonnam attigit, inspectis hostium ac suorum munitionibus, author Chimacio fuit, ut omissa tunc urbis aggressione, (quod etiam Tassius ante censuerat) vis transferretur omnis adversus arcem ac propugnacula, quæ in altera Rheni ripa è Bonnæ regione Schenchius extruxerat, indeque Rheni dominus subsidia in urbem facile transmittebat. Ergo Lotharinga legione cum parte equitum circa Bonnam relicta, reliqui trans Rhenum cum Verdugo deducti sunt. & paucos intra dies, è tribus hostium munitionibus, duæ in Chimacii Principis manus venere. Sed tertia, quæ longè ante alias & mole, & defensorum virtute præstabat, diu regios tenuit fatigavitque, crebris ex ea nec improsperis eruptionibus. Ad quas repri-

[Margin notes:] Iste & Tassiorum familiæ inventum. (Poste) (Corrieri) — Alexander ad Bonnæ obsidionem mittit Verdugum & Spinellum cum parte suæ legionis, & alios. — Ab urbe translatus obsidio trans Rhenum, — ibi munitio hostilis invaditur,

1588. reprimendas, post objecta hinc atque hinc gemina ex adverso castella, decreta est ejus oppugnatio: ac primæ aggrediendi partes legioni Neapolitanæ attributæ sunt, secundæ Echembergianis. inter Neapolitanos primum à Spinello Tribuno locum centuriæ suæ Alexander de Montibus impetravit, jussus, non ante auditum invadendi signum, suos quamcumque ob causam promovere. Jamque propugnaculi angulum tormenta decusserant, latusque penetraverant, rarescentibus inibi defensoribus. præsertim quod in eamdem partem ex Bonnensi ripa colubrinis tribus ad avertendos à defensione præsidiarios, Chimacii jussu, Samblemontius fulminabat. Quod dum Neapolitani intenti signo conspicantur, nec tamen (signo videlicet inaudito) se movent; mirati, qui pone adstabant Germani, cur strata ad invadendum via, illi pedem non inferrent, concito gradu præcurrunt ipsi, adscensumque primi moliuntur. Id verò indigne ferens Montius, nec passurus præripi sibi locum, suos eodem impellit: ac dum utrique præpropera festinatione nitibundi ruinas subeunt, deque suis magis, quam de hoste referre victoriam, gliscente æmulatione iraque contendunt; defensores, sumptis per eam occasionem animis, pugnam redintegrant, scandentesque non irritis in confertos ictibus, loco proturbant, ac referre pedem cogunt: relicta, ut in re tristi solet, nonnulla inter nationes offensione: ac præcipua Spinelli querela adversus Montium, pugnam contra quam imperatum esset, aggressum. quamquam & hunc injuria loci à Germanis prærepti, & Germanos occasio rei bene gerendæ utcumque tegebant; maximè apud novitium belli Ducem, qui nondum expertus obedientiam militum, severiore documento periculum facere authoritatis suæ subterfugeret. Post hunc improsperæ oppugnationis eventum, omissis in præsens hujusmodi tentamentis admoveri propius aggeres, ac suffossionibus agi, Chimacius imperavit. Et jam Germani ad arcis alam

non servato præscripto invadentibus ordine.

(Alexand. de Mont.)

inde irrita aggressio.

& inter aggressores dissidia.

(Chimacius.)

Filicius per suffossiones res geritur.

(sic

(sic propugnaculum appellabant, quod ab arce longius aliquanto prominebat) festinatis operibus tam prope accesserant, ut colloquia cum defensoribus (forte illi quoque Germani erant) facile miscerent. quumque hujusmodi sermonum commercia sæpius intercederent, (contra quam periti ac fidi locorum præfecti permittere consuevere, non ignari, per inermes quoque congressus expugnari armatorum arces) præsidiarii seu territi, seu corrupti Echembergianis alam concessere. quæ ubi in potestatem venit, defensores, amisso liberiore per reliquam arcem commeandi usu, atque adeo deposita in dies magis magisque ferocia, de ea tradenda colloquium petiere. traditaque, atque habiti à Chimacio militariter, acceptis per Rhenum cimbis, usque in Hollandiæ limitem deducti sunt. At Schenchius, ante arcis amissionem, veritus, ne alæ jactura secum traheret & conjunctæ hujus arcis, & aliquando Bonnæ discrimen, additis loco præsidiariis, ipse in Angliam propere transmiserat, Reginam oraturus, ut urbem diuturna obsidione laborantem, ne præda Hispano fieret, in suam fidem patrociniumque susciperet. Sed occupatis Anglorum animis armisque comparandæ novæ classi ad invadenda Hispaniæ regina, ideoque Reginæ non auditus ad Casimirum rursus excurrit, inde confestim repetens Bonnam, reperit non modò amissam Transrhenanam arcem, sed etiam traductis inde copiis, novisque è Belgio additis, multo graviorem urbi obsidionem intendi: Etenim Alexander, octo reliquas legionis Neapolitanæ centurias, septem Wallonum sub Claudio Barlotta, & aliquot præterea turmas cùm ipso Georgio Basta equitatus universi Commissario, Bonnam immiserat eorumque accessu Chimacius novis operibus urbem circumvallabat, castellis receptibusque certa per intervalla ex castrensi disciplina excitatis. Videns itaque Schenchius nec promptum sibi tentare urbis aditum, nec, si aditus pateret, tutum urbe includi; statuit opperiri à

Ca-

1588

deditur propugnaculum,

(Arce) & arx ipsa. Interim Schenchius ad petendam opem in Angliam.

& ad Casimirum excurrit.

& Chimacius novis è Belgio copiis auctus novis operibus urbem circumvallat. (Forti Retirato) Schenchius ad avertendum à Bonna Chimacium,

1588 Casimiro copias, cum queis & faciliorem ingressum, & in urbe securitatem sibi pollicebatur. Sed fraudatus hac quoque spe, paucioribus quàm animo conceperat Casimirianis, eoque aggredi castra nequaquam ausis, ira curisque agitatus, consilium Novesii obsidendi cum iis, quos tunc habebat, & quos sperabat, militibus continuò capit, si forte eo injecto metu, avertere illuc à Bonna Chimacium posset. Sed non propterea inde averso, quippe Novesii securo, Bonnæ instabatur. Et quamquam nihil interea pro Schenchio Gubernator Podlisius omittebat, validis eruptionibus modò in Neapolitanos, sæpius in Lotharingos incessendo, tamen promotis semper aggeribus, urbi solita nationum æmulatione propinquabatur. Primi omnium ad fossæ labrum festinans operibus accessere Neapolitani nihilque territi sive à furnulis, sub fossæ margine occultatis, atque improviso incensis: sive à cryptis ima intra mœnia latentibus, ac impune jaculantibus; jam ramorum fasces cespitesque, & si quæ obcæcando exæquandoque hiatui præstò erant, projicere in fossam incœptabant. Itaque multi jam civium militumque, quod defensionem crescentibus quotidie oppugnatorum viribus imparem viderent, (si modo tacitus tunc quoque cum hoste consensus non intercessit) de urbe Ernesto reddenda agitare aggressi sunt. Idque ut inculpati facere crederentur, ac necessitatem dedendæ urbis imponerent sibi aliunde quàm à metu: alimenta, quorum perparcus ad eam diem usus, laxe inde profuseque distrahere, atque ad sustinendam famam, famem accersere ultrò cœpere. Accessit & illud rei ematurandæ invitamentum. Per eos dies Chimacio Principi nunciatur, Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium à Parmensi Duce Bonnam mitti, incertum, auxiliarem, an Præfectum. & dubitari potuit, alione Parmensis Chimacium destinasset, aptioremque accelerandæ expugnationi Mansfeldium prætulisset; an potius eo nuncio stimulare Chimacium voluerit, ne Bon-

Novesium obsidet. non avertit.

Appropinquatur urbi, magna cum laude Neapolitanæ legionis (*Casemaste*)

Cives de dedenda urbe cogitant,

quasi à fame compulsi: (*Verduzus L.6 Alphons. Vasquez in comment. & Carol. Colema lib.2*) & nuncius advenientis Mansfeldii

Bonnensis victoriæ decus præripi sibi ab alio pateretur. Namque Mansfeldius iter illud nimis quam lente moderans, jussus id facere videbatur. nisi forte veritus ipse Chimacii Principis offensionem, moras consulto nectebat. Et sane valuit id ad victoriæ celeritatem. Etenim ex una parte Bonnenses, audito adventare novis, ut ferebant, cum auxiliis Mansfeldium, quantum imminui spem defendendæ urbis sentiebant, tantum sibi properandum existimabant cum Chimacio pacisci, à quo conditiones utique molliores accepturos se, quàm à Mansfeldio servioris ingenii Duce sperabant. Ex altera parte Chimacius urgere oppugnationem, tormenta disponere, locum, ordinem, horam aggressoribus attribuere, quantoq; remissius defensores spe pactionis agebant, tanto ipse intentius omnia festinare. Sed jam à Podlisio Gubernatore, atque à Bonnensi magistratu aderant legati de urbis deditione transacturi: firmatisque conditionibus, postridie milites incolumitatem corporum bonorumque pactos, non tamen composito agmine, nec explicatis signis, neque fumantibus sclopor um funiculis, Bonna egressos partim Bercam, complures Wactendoncham usq; comitatæ sunt tres ex Neapolitana Spinelli legione Centuriæ: Caracciolo, Afflictoque Centurionibus, ex eadem legione datis ad securitatem obsidibus. Eodem die, qui fuit 4 Kal. Oct. Coloniensis Septemvir Ernestus, medius inter Chimachium Principem, & Verdugum Frisiæ Præfectum, Bonnam, à Truchsesiana inde factione bis ejectus, bis regiis armis restitutus, intravit.

1588.

vere Bonnenses terret.,

& Chimacium sollicitat,

ac deditionem festinat:

(*Cola Maria Carac. Federicus Afflict. Verdug. in commen. lib. 6*

28 Sept.)

in deditam urbem Coloniensis ingreditur.

WACTENDONCHÆ obsidio

(*Vasquez in Comment.*)

Mansfeldio commissa ab Alex.

ALEXANDER audita Bonnæ recuperatione, jussit Chimacium Principem plerasque copias Comiti Mansfeldio tradere, relicto Joanne Corduba, qui cum sua lanceariorum turma, & aliquot peditum signis Ernesto adesset: Mansfeldio autem mandavit è loco ubi tunc foret, Venlonam peteret, atque inde cum Marchione Burgautio mox affuturo conjunctus, Wactendoncham, Geldrorum oppidum, modicum illud quidem, sed

omni

1588 omni tunc Geldriæ infestissimum, repens invaderet. Eam expeditionem successu ancipitem multa reddebant: loci munitio, auctum modò ex Bonnensibus præsidium, & super hæc, palustres circùm campi aquis per hiemem obtinenbus omnia, propemodum inaccessi; cujusmodi oppidorum situs visuntur multi apud Belgas, solitos ad ædificandum seligere magis loca, unde hostem propulsent, quàm ubi vitam producant. Hæc Wactendonchæ invadendæ difficultas deterrebat è bellicis consiliariis haud sane paucos. Et Verdugus ipse, antequàm ad suam præfecturam discederet, Mansfeldium admonuerat, ut cogitaret, quam arcem, quave anni tempestate aggrederetur: subvereri enim se, quisquis eam expeditionem Parmensi persuaserat, ne aut rei militaris ignarus, aut invidus Alexandri gloriæ foret: respondente ad ea Mansfeldio, tanto se mandata libentius executurum, quanto plus laudis ex difficiliore victoria speraret, innixus Alexandri judicio, atque fortunæ. Prima Comiti cura fuit, castris procul à Wactendoncha dispositis: ac viis, unde auxiliorum accessus ad oppidum, milite præseptis; in duobus, quos aliquantum extare, tumulis observavit, propugnacula duo planiformia excitare atque obsidionalibus machinis è Geldria, atque Venlona proximè deportatis, castra receptusque communire. quum nihil concessarent interea defensores, Lancteiro loci Præfecto, per crebras eruptiones turbare opera, & in castra usque pertendere, ac specimen sui ex hostium contemptu præbere. Et verò præbebant. Nam ut assueti loco uliginoso stagnantique, certius occulta voraginum evitabant, atque agilius se se tenaci è cœno expediebant. Sed, cadentibus quamquam multis è Mansfeldianis, propugnacula surgebant, ac supra mœnium altitudinem attollebantur: illatisque in ea, summa celeritate tormentis (nam celeritatem vicinæ timor hiemis intendebat) impeti turres, & quati summa domorum cœpta sunt. Sed nihil æque defensores absterrebat, ac ingentes

Marginalia: Eam uti arduam — multi dissuadebant, Verdugus in primis. (*Frisia*) — Ipse tamen perstat: — & castra ponit, — (*platte forme*) — appetitus valide ab obsessis — urbem tormentis infestat.

ingentes globi ex ære fusi, excavatique; ingesto intus sulphureo pulvere, aliaque inextinguibili materia conferti: qui è grandibus excussi in sublime mortariis, scintillantibus è tenui foramine funiculis attemperatæ longitudinis, ubi in tecta, quò destinabantur; ex alto graves inciderent, pondere ea pessum dabant: simul incensi ipsi diffractique, vicina quæque contumaci adversus aquam incendio corripiebant. Hoc pilarum genus, unde aucta dein vidimus & granata, & ollas, & consimiles pestes, in quibus morti componendis ingenium efferavimus; excogitasse dicitur, paucis ferme diebus ante Wactendoncæ obsidium, Venlonensis artifex, urbis utique suæ malo. Nam quum Venlonæ cives Cliviensem Ducem epulis excepissent, placuit, oblectando Principi, recentis artificii periculum facere. Itaque uno ex hisce globis in altum expulso, postquam præceps ac minax rediens fastigio domus incubuit, perfractoque lacunari interiora penetravit, fuso ex una in aliam domum incendio, paucas intra horas, duæ minimum tertiæ partes urbis, tardis præ ignis rapiditate remediis, conflagrarunt. Scio esse qui scribat; ante hoc tempus uno alterove mense, Bergis ad Somam simile quid, nec dissimile exitu ab Italo tentatum fuisse, qui fœderatis Ordinibus, ad quos transfugerat, pollicitus sit, fabricaturum se vasa globosque è ferro excavatos aut è lapide, qui in obsessas urbes librati accensique, ac plura in fragmina, velut in acinos, dissultantes, quidquid sparsim contigissent, pertinaciter inflammarent. Sed hic è scintilla in materiam ab se paratam forte incidente correptus, ac serpente igne membratim excruciatus peremptusque, an quod promiserat, præstare potuisset, incertum reliquit. Harum autem invento Velonensium machinarum utens opportune Mansfeldius, quam inopinatam, tam profecto inevitabilem tectorum atque hominum inferebat oppido cladem: adeo, ut ejecti è domibus passim procumbentibus habitatores, nec tamen per vias & in aperto

tuti

1588 præsertim novo pilarum genere, (*Bombe*)

Earum inventor

(*Thuan. lib. 89. & aliis*) patriæ suæ noxius.

(*Reidan. lib. 8*) Inventionem est quam ad alium referat,

cum inventoris nece.

Strages domorum ab hisce ma-

...to

tuti

1588 tuti à procella desilientium superne globorum; aut à contactu sequentium ubique flammarum, id remedii solum haberent, si se in loca subterranea, cryptasque, & intimos humi recessus abderent, furentemque tempestatem utcumque subterfugerent. Hæc verò pernicies quoniam maxime petebat oppidanos, qui se suis spoliari sedibus, ac sensim eripi sibi patriam videbant; facile eos commovit, conjunxitque, ut conventum una Lancteirum Gubernatorem sedulò urgerent; Consideraret, quo res loco redacta jam esset? destrui paulatim omnia: namque ex oppido quantum superesse? profecto si hostis pergeret, quid ultra ipsi defenderent non habituros, nisi si sub terras aliam sibi conderent, ut jam cœperant, Wactendoncam. Nec falsa Gubernator audiebat. Sed, ut ei decus proprium, quam damnum alienum potius erat, negavit admissurum se aliquid indignum se, præfecturaque sua: *causam & civium, & militum communem esse: immo si ipsi parietum ac saxorum ruinam tantopere sentirent, meminissent militem alienis commodis libertatique sanguinem ac vitam commodare. Nihil adhuc omissum, factum à se, quod pænitendum, aut excusandum haberet. alterum jam mensem vigilantia sua, ac militum fortitudine, arceri à muris hostem. quod sequitur, anni tempore, pro se militibusque calum, atque hiemem pugnatura. Hac Mansfeldium cura metuque subactum, non virium fiducia, aut spe victoria inductum propius nunc opera mœnibus admovisse, oppugnatione in posterum diem, ut fertur, indicta: nempe ut quando properanti nostrum in auxilium hiemi nimbis ac tempestatibus armata cedendum videt, expertus prius omnia, extremisque pratentatis, honestius recedat. Sed ut neque hoc ipsum ei contingat ex sententia, cum delectis bellatoribus progressurum se obviam, effecturumque, ut ante à militum virtute, quam à temporum necessitate fugatum se videat.* Hæc fatus, hortatusque dein suos ad submovendum fossæ imminentem hostem; vix dum mane diluxit, quum accinctos ad prælium, quod infauste illi casurum erat,

Marginal notes: movit oppidanos, — ad suadendam Gubernatori deditionem — qui eos ad constantiam hortatur: — & cum delectis præsidiariis erumpit

erat, educit. Transierat jam injecto ponte Mansfeldius cum exercitus parte Neram amnem, qui ante oppidum tenui fluens aqua non tenue munimentum fossæ admovet: ac directis è duplici suggestu muralibus tormentis, queis dum propugnaculum Neræ obversum aperiretur, milites paratis jam ponticulis cratibusque fossam ingressi in oppidum penetrarent, omnia ad oppugnationem adornaverat. quum Lancteirus, propugnatorum promptissimis secum eductis, hostium partem, qui jam flumen transmiserant, ante fossæ marginem improvisus aggreditur. Sensit Mansfeldius suorum periculum: dissimulatoque magis, quam contempto, conversus ad eos, *En prodiere*, inquit, *ex incensis latibulis suum extracta demum fera. Non hac militaris eruptio est, sed fuga ex urbana conflagratione male superstitum. ultimus hic est morientium conatus, ac breves minæ, non pluris utique facienda, quam anguium, quum secto corpore postremum cauda ferociunt.* Simul hæc dicebat, simul alios trans amnem festinare gradum imperabat. Pugnabaturque ab utraque parte quam acerrime. Et principio quidem apud Mansfeldianos, non expectata eruptione, plus cædis erat, sed damni tamen minus, superante numero: deinde vero ubi Lancteirus è pugna, quam inter primos strenuè ciebat, sauciatus excessit, vertere demum terga præsidiarii, fortissimis suorum amissis, coacti sunt. Hæc porrò clades, ac desperatio Anglici auxilii, quod è Gertrudisberga Norritius adducere conabatur, milites adegit, & oppidanos in sententia firmavit, ut missis ad Mansfeldium oratoribus, de loci deditione transigerent. Et quamvis præsidiarii primò conditiones abnuerent, (nam Bonnensibus immisti durius tractabantur) cessere tamen, præsertim deditionem urgentibus oppidanis. & sine armis ac signis, permissis tantummodo sarcinis cuique suis, sub exitum Decembris emissi sunt. Mansfeldius autem lætus capta nunc armis à se Wactendonca., quam antea dolo frustra tentaverat, & quã prope insu-

1588.

in Mansfeldianos aggressionem adornantes.

confirmat eos Mansfeldius.

Pugnatur dubie primum,

post, cæso Gubernatore, fugantur,

& deditio succedit. (*Alphons. Vasquez in comment.*)

1588 Alexander cum victoriæ nuncio, Mansfeldium Regi commendat. (30 Decembris)

insuperabilem multi canebant, postquam præsidii parte è Gravia educti locum muniit, Bruxellas ad Alexandrum reversus est. qui super ea victoria Regi scribens, Comitem eidem impense commendat, dilaudatque, quod homo id ætatis in perdifficili adeo expeditione ad exitum feliciter adducenda, labores omnino nullos vel cum vitæ discrimine subterfugerit. Quæ epistolæ verba satis ostendunt, non à Carolo Mansfeldio, quod multi scribunt, sed ab Ernesto patre captam fuisse Wactendoncam.

GERTRUDISBERGÆ deditio. (Diva Gertrudis mons) Lis de ejus dominio. (Guicciardino in descript. Belgii) Munitio.

HÆC dum obsideretur, magno præsidiariorum tumultu agitabatur Sangertrudisberga, oppidum ad Mervam fluvium: seu potius mare, situm: piscatu opulentum, & hostium injuriis natura in primis, ac manu subtractum adeo, ut à multis inter arces Belgarum inexpugnabiles adnumeretur. inde lis vetus inter Batavos ac Brabantinos, provinciæ quemque suæ Gertrudisbergam asserentes: ac solitos olim, illos quidem ad possessionem retinendam, hos verò ad recuperandam, sacramento adigere Principes suos. Accesserant nova urbi munimenta ab Orangio Principe, qui hanc sibi veluti clavem aperiundæ Brabantiæ seposuerat. Erat loci præsidium sub Joanne Vingefeldio nobili Anglo, mille ac quingentorum peditum, equitumque trecentorum, ex quibus non pauciores septingentis numerabantur Angli: qui ob postremas inter Leicestrium Ordinesque dissensiones, ac distractas propterea Fœderatorum provincias, etiam post qualemcumque reconciliationem, invisi suspectique Hollandis habebantur, præcipue Comiti Mauritio, qui ut Gertrudisbergæ Dominus, atque adeo urbi suæ timens, statuerat, postquam sibi in locum patris adscito belli summa tradita erat, illo Anglorum præsidio Gertrudisbergam, & se, tali denique metu liberare. Gubernabat vicinam huic oppido Bredam vetus Centurio, Spinulæque legionis Instructor Odoardus Lanceavecchia: quem inter, & Anglorum militum nonnullos familiaritas intercedebat. Hic quoniam

Angli præsidiarii Com. Mauritio infensi.

(Gasto Spin. Odoard. ex Alexandria) ac sollicitati à Bredæ Gubernatore,

quoniam Mauritii consilium penetraverat, utendum sibi occasione putavit ad Anglos non satis ex se pacatos, ab Ordinibus abstrahendos, ac partibus conciliandos. detectoque illis, quid Mauritius moliretur, facilè renovavit veterem in Ordines iram. Igitur Angli missis, qui debita dudum stipendia ab Ordinibus minaciter efflagitarent, testati sunt, si diutius æra differrentur, se sibi ex submisso mulctatoque oppido abundè soluturos. oppidanos interea divexare, portoria intervertere, prætervavigantes vi sistere, prædas abducere, cuncta hostium ritu agere. Mauritius, dissimulata offensione, complacare militum animos per Norritium, perque alios primarum partium apud Anglos, & egressuris quina offerri stipendia ex denis, quæ debebantur, primùm institit. Sed quum illi ne unciam quidem ex universa summa remissuros se, neque ex urbe veluti ejectos, pedem elaturos superbè responderent; omissâ dissimulatione, armis domare contumaciam, Ordinum decreto, jubetur: comparatoque raptim exercitu quatuor circiter millium armatorum, (plures postea convenere) partim navibus è Dordrecto, partim campestri apparatu ad Dongam flumen, obsidione oppidum cingit. sua videlicet oppugnaturus impendio multo, quæ longè minore sumptu solutis stipendiis recepisset. Intendebat ad hæc Alexander, & ut cœpta Gertrudensium militum firmaret, opportunum habuit, compositis ad eos litteris, præsens adversus Hollandorum conatus auxilium polliceri. Sed nunciis litterisque nulli aditus ad obsessos patebant. quippè non solùm factitias vias inter humiles sessilesque campos, ad siccum iter, aggerum more, attolli solitas, munitionibus occupaverant: sed etiam à mari continuâ navium coronâ, & à terra castrensi ambitu ita cuncta obsepserant, accessus ut omnes & commercia Gertrudensibus interclusa viderentur. Sed inve-

1588

hostilem animum erga Fœderatos ostendunt.

Mauritius post mollia remedia,

arma parat. (Mauritius)

& urbem Anglosque obsidet.

Alexander opem illis pollicetur.

(Dachl)

1588 nere illi exitum, necessitate monstrante. Nam quum angustius quotidiè premerentur, eoque collatis anxiè capitibus sententiisque, opus sibi Parmensis ope conficerent; tres obtulere se milites perferendis Bredam litteris ad Præfectum Lanceavecchiam, delectâque nocte inter imbrium ac tonitruum fragores fallendis auribus oculisque percommoda, demissi è mœnibus, natantesque, nec nisi serò, postquàm extrà ictum erant, intellecti, Bredam incolumes pervenere. Ibi adventus sui signo, uti inter eos convenerat, facibus dato è Bredana turri, acceptoque consimili ex obsessa civitate responso, illico à Lanceavecchia ad Parmensem Ducem Bruxellas immissi sunt. Quò profecti, quid commilitonibus suis decretum esset, Farnesio exposuere. *Multa sibi stipendia ab Hollandis deberi: eorum loco verba primùm reddita, deinde minas & probra ingesta, postremò arma & obsidium illata: sed non terrorem propterea injectum: neque se ea de causa quasi supplices ad hispana arma, quæ hactenus non instrenuè impugnaverint, confugisse. satis sibi animorum, satis virium esse, quibus minas & conatus obsidentium frustrentur. Sed quoniam experti jam sint, nunquam satis cautum iri inter suspectos ac suspectantes, idcirco omisso infidæ reconciliationis consilio, tutiora cogitasse, ac decrevisse, se urbemque in ejus manus committere, quem nemo adhuc hostium fuerit, qui ut armatus non timuerit, ita victus non amaverit. Neque de se queri Hollandos meritò posse, quòd commissam sibi urbem Hispano permiserint, quando ipsi dum eam Hispano rapuere, aliis idem ab exemplo facere commonstrarunt.* Ad ea Alexander postquàm accipere se respondit, quam Regis urbem Regi restituerent, ad obsidionem paucos adhuc dies eadem, qua cœperant, constantia sustinendam animavit, pollicitus accessurum quamprimùm se, rejectoque ante muros hoste, navatam ab obsessis militibus, operam nō infra eorum opinionē ac vota remuneraturum.

Ita

obsessi à Mauritio. Bredam ad Gubernatorem mittunt,

inde Bruxellas contendunt,

Alexandro deditionem urbis offerunt:

Alexander ad eos obsidione liberandos,

Ita dimissis nunciis, protinus evocatam è vicinis locis præsidiorum partem, eisque adjunctas Bobadilliam Arembergiamque legiones, Bredam, ductore ipso Arembergio præmisit. Simul, quoniam à Valentino Mottæ Domino, nova oblata occasione, ad Ostendam retentandam urgebatur; signa aliquot peditum ex Sancii Levæ, ac Ferrantis Gonzagæ legionibus, cum turmis equitum Nicolai Cæsii, ad eam expeditionem Mottęo permisit, non tam quòd ei successuram ex sententia speraret, uti non successit, quàm ut hostium copias disspararet, ne novis auxiliis in Gertrudensem obsidionem validius convenirent. Namque de obsessorum fide constantiaque sollicitus, ac veritus ne fortè illi, ubi se liberos obsidione viderent, mutato repentè consilio, aut urbem in Angliæ Reginæ nomen assèrerent, aut Hollandis reconciliati obsequium resumerent; decreverat quibus armis opem Gertrudensibus ferebat, iisdem si fallerent, vi ad deditionem eos adigere, urbemque ex eorum manibus extorquere. idcircò & hostium vires aliò distrahi cupiebat, & suas, quibus ipse præsens interesset, augeri voluit.

1588.

copias legit.

& alias copias Ostendam immittit,

ad avertendos aliò Fœderatos. (Angli)

AT VERO Mauritius, audito præmissas à Parmensi Duce copias Bredam adventare, oppugnationem sollicitè festinavit, everberatisque continenti tormentorum impetu mœnibus, curante à mari Petro Vanderdosto, rei maritimæ per Hollandiam præfecti legato, & à terra Villersio castrorum præfecto, in ipso propemodum conatu aggrediendi, aggressionem intersistere coactus est; adeò oppugnantium multi crebrâ inevitabilique pilarum tempestate è mœnibus sternebantur, interfecto præsertim Villersio, cum aliquot belli Ducibus, graviterque saucio, præter complures alios, Vanderdosto. Itaque omissa in præsens oppugnatione, communire castrensem aggerem adversus externa subsidia perseveravit, consilium inde invadendi hostem op-

Mauritius oppidum aggreditur.

(Vicealmiralius)

infeliciter

1688 opportunius feliciusque capturus. Sed hoc ipsum consilium fama adventantis Alexandri interturbavit. Etenim is, ut præmissam Gertrudensibus opem præsentiâ urgeret suâ, quamquàm ægro jampridem corpore, assumptis aliquot turmis, cum Pastranæ Duce, Petro Caetano, Caroloque Mansfeldio, Bruxellis continuò Liram abiit, atque altero die Bredam advectus, jussit multo igne è turri elato, & crebro festoque sonitu tormentorum, adventum suum obsessis Gertrudensibus significari, inde exploratis obsidentium consiliis, & castrorum situ operibusque, postridiè hostem in ipsis munitionibus aggredi constituit. Sed Mauritius ab insolito obsessorum gaudio, atque ab exploratoribus certior factus, congredi cum Parmensi Duce non sustinuit, impar ipse militum numero, ac veritus, ne eodem tempore eruptione Gertrudensium, & regiorum aggressione, medius interciperetur. Quamobrem signis sub primam noctis vigiliam silentio motis, Ramsdoncam proximum pagum petiit, ac postero die milite navibus imposito, Dordrectum se recepit, novis è vicina urbe promissis, atque ostentata classe animos Gertrudensium stimulaturus. Securiora cum iisdem è Breda Parmensis agitabat, misso ad illos Odoardo Lanceavecchia, ut pulsis jam hostibus, promissorum memores quamprimùm ad se certos homines, qui de deditione transigerent, Bredam allegarent. Allegati, post conscriptas utrinque conditiones, quarum præcipua fuit, ut denûm mensium stipendia militibus solverentur, redire Gertrudisbergam jussi sunt, efficereque, ut à Præfectis militum, atque à Magistratu firmarentur pacta conventaque.

& audito adventare Alexandrū, (Alexand.)

recedit.

Angli legatos ad Alexandrū mittunt

scribuntur deditionis capita:

VERUM reversi ad suos legati cum Odoardo, & Ferdinando Salina, supremo judicialium causarum per exercitum Quæsitore, aliam profectò civitatis faciem repererunt. Nam & crebris

Sed Anglorum multi mutato consilio,

bris fœderatorum Ordinum legationibus, & privatis Anglorum procerum litteris, & super hæc prælargis à Mauritio promissis allecti jam militum multi non palàm modò nutabant ipsi, sed etiam socios ad vetus sacramentum in Ordinum Mauritiique nomina repetendum certatim urgebant. Contrà alii, & equites maximè, infidam cum Hollando reconciliationem affirmabant, & injurias redituras metuebant: præterea datam Bredæ Præfecto dexteram, iram victoris Alexandri, ac vindicem ejus exercitum memorabant. Ac primò quidem, quasi in senatu, sententiis diffidebant: mox jurgiis incalescentes, perfidiamque alteri alteris objectantes, neutra pars falsò, arma rapere, in partes furiose discedere, & gliscente hinc atque inde conglobantium se numero, gemina jam acies videri, ac prælium expectari. Et prælium sequebatur, sed accurrentes Odoardus & Salinas, ille pro veteri amicitia orando objurgandoque, hic pro ea quam haberet rei componendæ potestate, ac abunde suprà quàm conventum erat: offerendo: uterque minas ultionemque à deluso Parmensi Duce intentando, furentium denique impetum continuerunt: partemque, unde tumultus occœperat, timore haud vano tardarunt. Iuvit opportune vox, incertum unde emissa, ac statim credita, Adesse Alexandrum ad portas, promissam liberatamque urbem amico vel populabundo agmine, prout ipsi Gertrudenses eligerent, intraturum. Sedatis ergo seu metu, seu quæstus aviditate discordantium animis: addito ad conditiones, ut quina stipendia donativi loco militibus impertirentur, præter dena jam conventa: ac præterea, ne Hispani, neve Itali (quod civitas magnopere metuebat) ad præsidium loco imponerentur; acta Bredam missa sunt ad Alexandrum; qui firmatis jam omnibus, inde abiens cum Carolo Mansfeldio, cum quingentis VVallonibus, & cum par-

1588

ad Mauritium inclinant,

alii perstant.

([illegible])

tumultuantur,

atque arma expediunt,

sedantur.

1588 te legionis italicæ Camilli Capiſucchi, præter a-
liquot turmas Georgii Baſtæ, Gertrudisbergam acceſſit, obvio cum clavibus Magiſtratu. tum egredientibus præſidiariis accepto ære, intravit ipſe poſt præmiſſos VVallones, Italis ante portas cuſtodiæ relictis, equitibuſque mœnia obequitare juſſis.

& Alexander egredientibus Anglis, urbem ingreditur. (10. April.)

TURBÆ repentenææ. 1. Maji 1589.

PARVA interim res, quidquid ad eum diem actum fuerat, penè perdidit. Id ego, uti ipſe Parmenſis Ioanni Idiaqueſio in Hiſpaniam fusè perſcripſit, paucis contraham. Remanſerant in Urbe ex Anglis pedites circiter quadringenti, ac turmæ equitum duæ, vehicula opperientes, quibus impoſita ſupellectili Bredam peterent, ibi Regis in militiam, uti poſtulaverant, adſcribendi. Hos Alexander dum componeret, Odoardo, quem Præfectum loci deſignaverat, imperavit, ne urbem ingredi quemquam ſineret Italorum aut Hiſpanorum, niſi ex aulæ bellive Proceribus uno, alterove, ad ſummum quàm pauciſſimis: ne fortè plurium conſpectus externorum, cives offenderet, quaſi conditiones violarentur. Nec poſt multò Paſtranæ Dux, viſendæ urbis cupidus, cum aliquot Hiſpanorum comitatu ad portam accedit. Opponit ſe illi Centurio foris excubantium Italorum, ſed agnitum, nihil moratus intromittit. Verùm comites ſecum trahere paranti reſtitit illicò, qui cum globo militum illuc venerat Odoardus, negans patere illis aditum in urbem: ita ſibi à Parmenſi, ne quemquam admitteret, ſeverè mandatú. Tum is torvè hominem intuens, Quaſi verò, inquit, in hiſce mandatis non excipiantur mei ſimiles. Nec ideò obſiſtebat alter, affirmans, ſibi quidem imperia majorum exequenda, non interpretanda: innuenſque militibus, ut oſtium occluderent, abibat. Hic vero Dux offenſæ impatiens, impulſis vi foribus, comitem unum, & alterum, & reliquos manu prehenſos ſecum attrahit: mox Odoardum aſſecutus non procul à

Externos arceri urbis aditu jubet Alexander: (Gertrudisberg.)

Paſtranæ Duci comites ſuos introducturo reſiſtit Gubernator.

(Paſtrana) (Odoardus)

ille vi ſuos intromittit.

cul à foro, stricto gladio, in hominem vadit. Ille, vetus miles, defensione contentus, facilè repellebat Dynastæ hispani furibundos magis ictus, quàm timendos. Quum inserentibus se pugnæ hinc comitibus Ducis, inde Odoardi militibus, simul Anglorum accursu manipulatim à foro: innumeri extemplò fulsere gladii, ignari, quem peterent, aut cui accurrerent. Donec tumultu audito, compertâque causâ, provolans illuc cum Mansfeldio Alexander, nimiam armorum confidentiam increpuit, inhibuitque: retraxit in forum Anglos, VVallones in mœnia, unde jam festinabant, protinus remisit. Tum apud se reputans, quàm propè factum sit, ut inter eas turbas, in eaque armatorum licentia, vir sanè primarius, atque inter hispaniæ Magnates Regi apprimè carus, à gregario quopiam milite concideretur? quanto cum Regis mœrore, & querimonia? atque adeo quanto apud eumdem cum gratiæ famæque periculo? Nec minus animo versabat horrebatque discrimen urbis ac sui, si per eam intestinæ discordiæ opportunitatem, vicina Mauritii classis in conspectum se dedisset, pronis ad accipiendum veterem dominum Gertrudensibus hæreticis fermè omnibus, eoque catholicorum regimen aversantibus. & præterea si, qui emissi, (nec procul aberant) præsidiarii, ad novi tumultus famam statim reduces, consilia ac vires cum Anglorum agmine adhuc in urbe subsistentium consociassent, (id quod de hisce hominibus venalem fidem huc illucque flectentibus dubitari potuit), quo se modo infida in urbe conclusum cum paucis VVallonibus atque Italorum cohortibus defendisset? Proinde in eos commotus, quorum videlicet, hinc inde-flexa severitate, inde intempestivè usurpata nobilitatis prærogativa, in ea pericula publicam rem privatamque tam propè conjectam vidisset; statuit id non absque publica aliqua signifi-

1589

& Gubernatorem aggreditur,

multis hinc atque hinc arma stringentibus.

Dirimit pugnam Alexander;

& considerato periculo tam Pastranæ Ducis, (*Pastrana*)

quam urbis,

& suo;

1589 & detrimento disciplinæ militaris; Pastranam Bredæ attinet, (Alexand.) eoque humaniter audito: jussoque Gubernatore Pastranam submissè adire rem planè componit. composito prius Gertrudisbergę statu civili sacroque. (Bolduc.)

ficatione præterire. præsertim quòd pertinere ad exemplum intelligeret, si aggregandæ Anglorum cohortes edocerentur, nullum utique laxamentum disciplinæ, quæ læsa nonnihil ab Hispani Ducis licentia videri poterat, catholico in exercitu impunè permitti. Placuitque, quo mollius ageretur, Mansfeldium & Caetanum Parmensis nomine significare Pastranæ Duci, ut se Bredam conferret, ibique subsisteret tantisper domi, dum illuc ipse, compositis Gertrudisbergæ rebus, adveniret. Et Odoardo, ut Bredam reversus certo se loco contineret, imperavit. Quò postquàm venit Alexander, admisit quâ solebat antea comitate Pastranæ Ducem, audivitque haud gravatè facta excusantem, affirmantemque: Nihil se per contemptum, aut per contumaciam attentasse; sed hominis inurbanitate coactum fuisse, ut ultra morem modestiæ suæ progrederetur. Ad quæ Farnesius tantùm addidit, Odoardum, militem quàm aulicum meliorem esse: id tamen ei non magnoperè vitio tribuendum: immò belli Ducibus curandum, ne per isthæc molliora mandatorum interpretamenta, vis obedientiæ militaris enervetur. Tum jusso Odoardo Ducem submissè adire: exceptoque ab eo perhumaniter, composita res est. Sed ante hæc, componendo Gertrudisbergæ statui operam adjecerat. creavit è numero catholicorum, quos paucissimos repererat, magistratus: advocavit ad res sacras ordinandas Antistitem Buscoducensem: addidit urbis præsidio septem præterea cohortes VVallonum, sub vetere centurione Monceavo: civitatem Odoardo Lanceavecchiæ commisit, qui & hujus & Bredæ præfecturas, dum aliud statueret, administraret: denique Mansfeldio imperavit, contra Heusdam, castellum excitaret, quod simul præsidio foret Gertrudisbergæ, simul excursiones ab Heusda in Buscoduci confinia cohiberet. ipse autem ductis secum dua-

bus

bus Anglorum turmis regiæ militiæ adscriptis, (nam pedites ex eâdem natione ad Stanlæum Chiliarchum miscendos ejus legionariis immiserat; opportuna semper eorum, qui ab hostium castris transeunt, distractione) Bruxellas reversus est, Regi gratulatus apertas jam in Hollandiam fores, unde liberior ingressus in hostium abdita, Deo duce, sperari queat. Sed non hæc ideò victoria imminuit Alexandro morbum, quo pridem ex aqua intercute laborare cœperat. Accellerat & febris in reditu contracta, quum Diliam trajiciens, subsidente ponticulo, cum equo prolapsus, & aquis coopertus, deponere madidas vestes Bruxellas usque contempsit. Itaque medicorum consilio ad Spadanas aquas apud Tungros profecturus, militiæ per Brabantiam hibernanti Carolum Comitem Mansfeldium præfecit: & ne per absentiam suam interea cessaretur, jubet illum Heusdam, & vicinas arces, assumptis ad ea, quibus opus sit, copiis attentare. Sed raró absente Duce, mansit in castris è nationum præsertim varietate constantibus idem tenor disciplinæ. Non est exercitus ex eo genere machinarum, quas multiplici rotarum serie mobiles si mane temperaveris, nullo per reliquum diem moderante, ipse se ordinate circumagunt, æqua horarum partitione, ac pulsu. Solarium est, quod, nisi sol adsit, ac perpetuò præsens umbras dirigat, nulli est usui. Et sane sensit Imperatoris absentiam exercitus ejus.

1589

Tum gratulatus Regi ex hac victoria apertam in Hollandiam viam,

æger Bruxellas redit:

Inde ad Spadanas aquas iturus.

partem exercitus Mansfeldio committit.

(Horologium)

MANSFELDIUS obsidere Heusdam eminus aggressus, captis Herpta, & Hæmertio Heusdæ proximis, parabat obsidionem contrahere, aditumque externis auxiliis intercludere: quum spe allectus à Bommeliensi cive Bommeliam potiundi dum partem militum eò transfert, utrique intentus, neutram obtinuit: proditione hîc detecta punitaque, illic extenuata obsidione, atque adeò commeatu ab hostibus in-

Mansfeldius arces aliquot capit.

(Bommel.)
(Hues.)

1589 (Mense Junio) & novis auctus copiis

urbem facilè comportato. Iacturam tamen utcumque postea reparavit. Nam convento apud Spadanos fontes Alexandro, ejusque imperio, auctus Sancii Levæ, & Ioannis Manriqui, & Francisci Bobadillæ Legionibus: (quarum mediam Didacus Avila Calderonus, postremam Emmanuel Vega Capivacca, Centuriones primarii, Tribunis absentibus, moderabantur)

Bommelianam insulam intrat. (Heel) HEDELAM obsidet,

Bommelianam insulam intravit: & Brachela, & Rossemio in potestatem redactis, castra posuit ad Hedelam arcem propè Mosæ ripam contra Crepicordium, situ magis opereque, quàm præsidiariis fermè quingentis, ac præfecto Sidemburgio munitam. Hujus ad fossam promoto Mansfeldius aggere, petitaque in cassùm deditione, tormentis furere ab aurora ad occidentem usque diem perseveravit:

oppugnat

concussaque, mox & alicubi disjecta jam arce, Sidemburgius, ac milites non expectandam aggressionem decrevere, misso propterea in muros ad petendum colloquium tympanista, quo per contemptum pilâ trajecto non satis militariter ab hispano jaculatore: nec ideò cessantes pileis super hastas impositis, magnisque clamoribus deditionem offerre; accepti sunt arbitrio victoris: ac dedita arce, relictisque armis ac vexillis, eodem die dimissi sunt.

colloquium non admittit. in deditionem arbitrio suo accipit.

Militum Hedela abeuntium cædes.

ACCIDITQVE inter hæc aliquid perquàm indignum, decorique hispanæ militiæ insuetum. Ex hispanis legionariis, qui dum Hedela quateretur, certis stationibus continebātur, postquàm viderunt arcem dedi, complures tanquam soluti eâ curâ, stationes ac signa deserere, ac vicina in loca respicere cœperunt, spe alicujus prædæ, ac, per absentiā Imperatoris, minore à Tribunis metu.

Hispanos ad prædam.

Id vero Mansfeldius ægrè ferens, præsertim egredientibus tūc ab Hedela præsidiariis, ac disciplinam regii exercitus fama exinde minorē æstimaturis; jubet, quādo à Centurionibus revocare militem conantibus parùm proficiebatur, in remoti-

moti-

motiore Castrorum parte tympana tubasque repentè occanere, subitaque ad arma conclamari: quasi adesset hostis, qui nova in arcem auxilia inveheret, aut in aliquot è sparsis ac palantibus improvisus incurreret. Creditum id militibus, quoniam in adversa Vahalis ripa hostem paulò ante conspexerant. Sed idem armorum signum, quod Hispanos extemplo revocavit conglobavitque, præsidiarios Hedela abeuntes ceu veritos, ne in se illud classicum cecinissent, suamque in necem redirent Hispani, in fugam huc atque illuc ignaros trepidosque distraxit. At ea ipsa fuga quasi manifestos retentatæ aggressionis argueret, in ipsorum perniciem Hispanos incitavit. Et accendit cupidinem ultionis ipse aspectus insulæ: in qua eædem legiones ante quatuor annos equis obsessæ, enectæque frigore; hostibus ludibrio, & tantùm non prædæ fuerant. directis itaque sclopis, aut strictis gladiis inermes atque innoxios invadunt, tantâ utique inclementiâ, & adversus imperantes contumaciâ, ut imbuti miserorum sanguine, nisi trucidatis propemodùm omnibus (nam è quingentis vix triginta superfuisse ipsi tradunt hispani scriptores) sisti ab insana illa cæde nequiverint. At ubi resedit inconsultus furor, quamquam turbidos & adhuc minaces, subiit ultro facti pudor, & aperta erga Mansfeldii commentum indignatio. Gravius tamen super eo facinore Comes ipse Mansfeldius, ac Tribunus Leva, cujus à legionariis ea cædes occœperat, discordarunt, in verba provecti tanto ex una parte irreverentius, quanto ex altera imperiosius. Profuit tamen præsentia Antonii Levæ Asculani Principis, & Roderici de Sylva Pastranæ Ducis, qui in belgio Regis exercitu inter honorarios hastatos, auspicari sub Parmensi Duce militiam, non utique duxerant infra dignationem Magnatum hispanorum. Horum authoritate contentio palàm desiit, offensio mansit in occulto.

1589

astu revocat Mansfeldius,

Sed mutuo errore,

& loci aspectu incitantur hispani ad perniciem militum abeuntium: sequitur cædes:

(*Carol. Coloma lib. 2. Alphonsus Vasquez in commen. & alii*)

& contentio inter Mansfeldium & Levam:

(*Leva Mansfeld.*)

componitur contentio,

1589

non offenſo,

Sed hic ut cumque latens & indigeſtus humor torſit adeo corpus hoc regii exercitus, ut paulò pòſt ſummum in diſcrimen adduxerit. Nimirum non magis (ex effatis medicorum) in ſemicurato purgationibus corpore letales plerumque morbos pariunt humorum reliquiæ: quàm diſſenſiones in ſpeciem cohibitæ, ſed magna adhuc ex parte in præcordiis belli Ducum pertinaciter abditæ, exercitum omnem nõ modò ad præclara quælibet audenda ſegnem invalidumque reddunt, ſed interdum etiam iis obnoxium cladibus exponunt, quas voto potius quàm gladio intuliſſet hoſtis. Offenſionem Levæ facilè excepere milites ſui, amore in Tribunum, ac veteri odio in Mansfeldium, velut hiſpanis, ut ipſi ajebant, infenſum, & inſitâ Manſfeldiæ familiæ ſuperbiâ durius imperantem.

Mansfeldio munitionẽ excitaturo (Mansfeld.)

Decreverat hic in extrema ad Occidentem inſula Bommeliana munitionem excitare, quam hoſtium caſtello objiceret, & inibi tranſmiſſo Vahali aditum in Hollandiam patefaceret: uti monſtratum ſibi, injunctumque fuerat è Parmenſi Duce, in hoſtium latibula undecunque vias excogitante. Et res haud caritura ſucceſſu videbatur, niſi importuna Hiſpanorum ſeditio interceſſiſſet.

obſtinat Leviani

Etenim poſtquàm innotuit, in ea adhuc inſula, ex Mansfeldii deſignatione perſiſtendum, ac pòſt in aliam inde inſulam tranſnatandum, turbari Levianis in caſtris cœptum eſt. Ac primùm quum è conſpectu Præfectorum aberant; clàm multi convenire, ac ſecreta colloquia miſcere: tum, ubi mens eadem omnibus apparebat, palàm per ſtationes, perque contubernia, Comitis deſignationem, & funeſtæ memoriæ locum averſari.

(Mansfeld.) In ſeditionem acti.

Quid enim, ajebant, *an exciderat animo* (& erant permulti, qui commeminerant) *quanto in diſcrimine paucis antè annis Hiſpanorum arma, decus, vita, atque adeò Regis ac Religionis cauſa, eadem in inſula, hoſtibus circa inſultantibus verſata ſint. At eoſdem nunc hoſtes*

hostes per Vahalis ac Mosæ ripas pugnæ intentos ab se aspici: & eamdem obsidionem, inundantibus, appetente jam hieme, fluminibus timeri posse. An expectandum, ut iterum intra hæc septa temerè conclusis, iterum ab imbrium auctu, à fame, à gelu extrema passuris, novo cælum miraculo opem ferat? Fuerit Mansfeldii temeritatis, in has semel paludes hispani robur exercitus ad hibernandum projecisse. nunc autem stoliditatis nostræ futurum, si eidem militiam hanc eluvionibus rursum obruere destinanti pareatur. Sic illi conceptas animo turbas loci aspectu, & periculorum provisu incendebant. Sed egestas magna, & pecuniæ spes abundè supplendæ, præter vetus odium in Mansfeldium, tumultuandi causæ militibus erant: præsens timor ab insula, occasionem admovebat, additâ ob Alexandri absentiam, audendi libertate. Etenim anni superioris hieme, hispanæ legiones, quæ Liræ, quæque Mechliniæ hibernabant, otii aliquid à bello nactæ, præliares curas (more gentis armis assuetæ) in ludrica certamina commutaverant, mox lascivientes, omissis durioribus militiæ meditamentis, ad voluptaria conversi, amatoriis ornati symbolis, nunc Maurorum, nunc Turcarum, nunc Indorum habitu, sub oculis nobilium feminarum hujusmodi spectaculis gestientium apparuerant. Inde gliscente inter cohortes æmulatione pomparum, multi à mercatoribus interpositu fidei, nam pecunia defecerat, varias vestimentorum formas, equorumq; phaleras coëmentes: complures ipsa, quæ debebantur, stipendia negotiatoribus oppignorantes, aut à ditioribus Præfectis mutuam pecuniam sumentes; brevi in magno spectantium gaudio, ipsi ære alieno graves eò devenerant, ut amissà cum re etiam fide apud castrenses annonarios tabernariosque, nihil accepturos se ab eis, nisi præsentibus nummis, exinde sperarent. Hac porrò sollicitudine anxii circumspectare animo cœperant, qua ratione

1589

Vere hujus seditionis causæ,

Hibernantes hispani,

ob ludrica spectacula,

& immodicos sumptus, ad pauperiem & æs alienum redacti,

(Vivandieri)

1589 ratione aut debita sibi pluriumannorum stipendia semel extorquerent omnia, aut opulentum in oppidum irrumpentes, (ut ab eadem natione factum esse, capto olim Alosto, recordabantur eorum aliqui) stipendia sibi prælargè persolverent. Ergo an destinata exequerentur in presentia, oblata uti dicebam occasione, agitare ferociter institêre Levæ legionarii. Nam Bobadillianos & Manriquianos, quamvis par propè causa horum esset, Subtribuni Emmanuel Vega Capivacca, & Didacus Avila Calderonus turbidis Levianorum consiliis subductos, obsequii constantes habuere: sive amore ac reverentia erga Parmensem Ducem, sive æmulatione ac simultate inter ipsos ac Levam, quasi gratiam sibi ac legionibus suis apud ducem ac Regem, comparatione seditiosorum cumulaturi. At Leviani, quos non solùm peculiare in Mansfeldium incendebat odium, sed & veteris prærogativa legionis extollebat, & magna utique nomina Asculani Principis, & Pastranæ Ducis in eadem legione militantium, securos, (utcumque res caderet) animabant; quàm primùm peragere, quæ designaverant, properarunt. Visæque contuberniis affixæ, aut collectæ ex humo schedulæ, in quarum aliis, *Regi vita, & crux malè rem gerentibus*, acclamabatur. legebatur in aliis epistolæ in morem, *Parmensi Duci milites sui. In exercitu tuo scito esse, qui perniciosis Comitem consiliis prodant.* Reperta & una tribus cum verbis, *Totum, idque in auro.* Quæ, uti seditionis classicum, dum Leva Tribunus, ejusque Instructor Escovarius detestati, deprehendendis authoribus intendunt, conspirati non ulterà distulere. Erat vetus hæc legio unius ac triginta centuriarum. harum octo alibi in præsidiis agebant, tres ac viginti hic militabant. Ex his centuriæ octodecim, nam quinque immotæ tunc quidem stetere; sub primam noctis vigiliam, è contuberniis quasi signo dato raptim

remedium à stipendiis & prædis meditantur

inde Levia legio tumultuari.

clam incipit per hæc principia:

(*Mansfeld.*)

(*Sergente mag.*)

(30. *Aug.*) mox palàm

raptim exsiliunt, contemptisque Præfectorum plerisque, (aliqui connivebant) apud sedem armorum conveniunt, signa ac centurias miscent, magnoque tympanorum ac vocum strepitu ad arma conclamant. Primus Didacus Avila, atque Instructor Ortizius hostem rati, legionem suam, quæ non procul aberat, protinus educunt, ordinantque. Accurrit & Comes Mansfeldius cum VVallonum manipulo: mox quoque Vega, qui longius inde Bobadillianos continebat, cum parte suorum festinavit. At postquàm nulli apparebant hostes, præter Levianos qui occupato infestis armis militari foro, dissonisque vocibus nunc Malum regimen, pejoresque consultores devovebant: nunc Aurum & discessum ex insula efflagitabant. Comes hactenus prodire ausus, inter Manriquianos, quos ei promptus animi Avila circumdederat, quò hæc turbamenta spectarent, opperiebatur. Obsederat vetus hæc legio forum: callem qui è foro in Hedelensem arcem, Mansfeldii sedem, rectà ferebat, obtinebant Manriquiani: quorum agmini addiderant se, Escovario ductore, centuriæ quinque è Levianis: infra composito pariter agmine Bobadilliani constabant. Belli facies erat, & ad pugnam dispositæ hostium acies videbantur. Nec sanè mitiorem hostili specie aggressionem Leviani præferebant, Tribuno ipso, qui placandis suis insistebat, truci clamore ab se rejecto: Patribus Societatis, qui apud eos sacra procurabant, & reliquis à Mansfeldio ultrò citròque commeantibus, non modò surda obstinatione repulsis, sed etiam missis ex sua legione audacioribus, qui & dissociatas centurias ad se reducerent, & ex aliis legionibus in partem conspirationis, quos possent, attraherent. Et verò è dissociatis plurimi transfugium parabant, nisi centuriones sui, & fideliores quique militum, nudatis gladiis, additis Manriquianorum minis, fugam utcumque

1589

tympanorum ac vocum strepitu. (*Subtribunus*)

Accurrunt aliæ legiones: & Mansfeldius.

(*Armorum plates*)

sed hic non satis à vi securus recedit.

Repellitur Leva tribunus. (*Leva*)

& alii tumultum compositu-ri.

1589 que repressissent. Transiere tamen ex eis non pauci, & ex aliis legionibus nonnulli: quibus aucti Leviani, intumescente motu, ac renovatis repentè succlamationibus, subitòque tympanorum pulsu, & multa scloporum, sed innoxia explosione, in Manriquianos feruntur: incertum, (nullo enim duce, nec satis firmis consiliis agitabantur) an ut Mansfeldium peterent, constringerentque: an ut reliquos ex suis centuriis ad se inde petraherent, aliosque, quos utrâque in legione esse complures cœpta non aspernentes opinabantur, sibi adjungerent, miscerentque: idque si obtinerent, tum sublatis signis insulâ excederent, aliumque pro Mansfeldio Ducem, dum Parmensis admoneretur, eligerent. Verùm ubi densatis in fronte militibus, prætentis cum hastis expectari se à Manriqui legione, atque à tergo instare Bobadillianos infestis signis animadvertunt; sistunt immoti gradum, quanto à spe decepti magis, tanto minus inferre vim ausi. non cessantibus interea hinc Tribuno Leva, ipsoque Asculano Principe, mox & Pastranæ quoque Duce: inde præcipuis aliarum legionum Præfectis, quibusque aut gratia apud commilites, aut honesti cura inerat, adire conspiratos, inserere se in ferociorum manipulos, illis hispanæ militiæ dedecus, illis spretum in Mansfeldio Alexandri Ducis imperium, inque Alexandro spretam avunculi Regis Majestatem ante oculos ponere: ad eamque notam, quam suo nomini inustum irent, obsequio præcavendam, adhortari, ac misto precibus terrore compellere. Idem Societatis urgere Patres, hostium non procul excubantium admonentes, qui si fortè per eam occasionem ingruerent, verendum esse, ne Deus talibus offensus, inobsequentium arma minimè prosperaret. Donec post insumptum inter hasce turbas plerumque noctis, lux in suis quemque contuberniis, ad centurias ac signa retractos, reperit

crescit seditio

in Mansfeldium feruntur:

sed terrentur aliarum legionum armis:

& bonorum alloquiis:

& religiosorum adhortationibus.

1589

perit Levianos. Crederes, quidquid modò turbatum discordiis, quidquid clamoribus, atque armorum minis attentatum, nocturnum somnium fuisse, tanta in castris inerat quies, factorumque dissimulatio: planè ut ex ipsis tumultus incentoribus non defuerint, qui, ut se culpæ immunes ostentarent, etiam præmia navatæ operæ in complacandis sociorum animis petere auderent. Sed agniti à Leva, eorumque primarii octo comprehensi, re cum Mansfeldio Comite communicata, quinque ex his procul à turba obstricto collo, tres addito palàm suspendio, necati sunt: nullo inter hæc motu legionis, ceu pejora pertimescentis: & eandem ob causam festinante supplicium Leva, ac, ne quid atrocius in suos statueretur, occupante: simul & Mansfeldio facilè illis qualemcumque animadversionem permittente, nempè ut nullâ ab se pœnâ reis impositâ, integras querelas suas Parmensi deferendas reservaret. Interim consilio habito, visum est Comiti, omissâ in præsens, quam designaverat, expeditione in finitima Hollandiæ loca, non ultrà experiri militum animos, quos tristi adhuc silentio, vultuque turbidos, non apparebat, factæ ne conspirationis, an potius infectæ mœror tangeret. Itaque revocatis, quæ apud Heusdam supererant, copiis: atque arcibus, quas Bommeliana in insula ceperat, aut erexerat, sexcentorum VVallonum præsidio firmatis, sub Grobbendonchio & Mosquetterio Centurionibus, transmisso apud Rossemium amne Mosa, exercitum circa Graviam deportavit. Hîc dum Parmensis imperium à Spadanis aquis expectat, clàm habitam de Bommeliana conspiratione, ejusque authoribus & consiliis quæstionem ad illum mittit: qui jam ab Ortizio primùm, pòst ab aliis de nocturno illo tumultu certior factus, ingenti cura sollicitus, amplius super eo motu inquiri, seque diligenter edoceri mandat. Comperitq; ex testi-

Denique sedantur, mirâ factorum dissimulatione.

sed octo ex illis plectuntur à Tribuno,

Mansfeldio permittente.

(Mansfeld.)

qui susceptam expeditionem omittens,

exercitum Graviam deportat.

& habitam de Levianis quæstionem mittit ad Alex.

1589 testificatione multorum, atque ex eorum, qui pœnas jam dederant, confessione, Levianorum tentamentum manifestariam seditionem fuisse. Namque eos palàm recusasse in Bommeliana subsistere, aut inde aliã in insulam progredi: inter eos convenisse, ne cuiquam in posterum, nisi ex sua natione parerent: nevè stipendiorum summam admitterent, nisi cum aureæ monetæ incremento, postulato insuper diuturnæ militiæ donativo. His inter alia compertis, audit nondum satis quiescere apud Graviam Levianos: timendumque, ne in alias sensim legiones proserperet malum. Et ipse, qui eam præ omnibus legionem caram habebat, quippè longâ militiâ, & multâ fortium factorum gloriâ præstantem; quòd tamen jam pridem observaret, superbire in dies militem, arroganti ostentatione laborum: atque inde multa sibi super alios attribuere, laxiore curâ disciplinæ; vereri cœperat, ne ea aliquando licentia in perniciem verteret, commilitesque illustri exemplo pelliceret, ne puderet sequi. Nunc quando eò ventum esset, occurrere invalescenti malo quamprimùm statuit, remedio aliquanto acriore ancipitique; sed GRAVES morbos vel temerariis medicamentis interdum curari non ignorabat. Dissolvendam sibi proposuit contumacem legionem, sic ut militibus ejus aliis aliò disparatis, tumultuandi confidentiam, quæ in consensu se se unà respicientium inerat, opportunè subtraheret: atque hunc fluminis tumorem agris agricolisque minitantem, multiplici in rivos sparsione comprimeret. Id verò ut & motu quàm minimo perageret, & legionis, quantum fieri poterat, honori consuleret, quasi expeditionem aliquam in Flandriam meditaretur, festinatis litteris è Tungris, ubi æger adhuc degebat, Levæ Tribuno mandat, omissa apud Graviam statione, quamprimùm legionem navibus impositam, per amnem Mosam

Marginalia: qui rebus excussis — & metu gravioris mali, — dissolvere legionem statuit. — Ac primum scribit ad Levam Tribunum simulata expeditione. (9. Nov.)

Mosam Namurcum deportet: inde apud Tiletum, oppidum inter Gandavum, Brugas, & Cortracum; cum Valentino Mortæ Domino se conjungat, ibi audituros, quid factu circa ea loca opus sit. Simul Mortæo, & Caetano præcipit, ille ut cum aliquot cohortibus, hic cum quatuor equitum signis eòdem conveniant: scilicet ad expeditionis opinionem eo apparatu suadendam, &, si quid fortè à Levianis turbaretur, prompto illo peditum equitumque auxilio sedandum. Eodem tempore Ioanni Baptistæ Tassio universi exercitus Inspectori scribens, aperit quid consilii ceperit super veteri legione supprimenda: injungitque Tiletum se conferat, traditisque litteris suis Levæ Tribuno, ac singulis Centurionibus, curet pro sua prudentia, ut ea militum distractio nullis tardatum cujusquam turbis exitum sortiatur. eâ gratiâ delectam à se Flandriæ partem, arcibus frequentem, ac portubus fida custodia communitis: ut & inter præsidiarias eorum locorum centurias valdè attenuatas legio distribui proximè queat: &, si fortè imperata facere recusent, non adeò liberum aufugiendi aditum reperiant. At verò Tassius, sive sponte sua, sive suasu Asculani Principis pro Leva gentili suo laborantis, antequàm mandata exequeretur, Parmensi Duci significandum putavit: *Quanti operis ea res foret. unam illam esse legionem veluti seminarium, in quod novi ab Hispania milites transmitti consueverint: ut in eo veterum bellatorum consortio, militaribus praeceptis in spem & ipsi veteranæ aliquando virtutis adolescant. An verò universus Regis exercitus eâ disciplinæ jacturâ plectendus sit, ejus sapientiæ expendendum relinquere.* Addidit ad suas Tassius, Pastranæ Ducis, & Principis Asculani epistolas, queis illi orabant, ne florentissimam quot in Belgio tunc essent, quotque fuissent aliquando legionum, tali dehonestamento notatam vellet: sed potius animadversione

1589 (Tult) tum ad alios.

Sed consilium aperit Tassio Inspectori. (Veedor generalis qui postea legatus apud Reg. Galliæ.)

Tassius pro legione deprecatur, (13. Octob.)

Idem orant Pastrana, & Asculanus.

1589 versione in pauciores contracta, ceteros sibi ac Regi, liberali veniâ devinciret. Sed nihil inde motus Alexander, Tassio quidem, *Illam ipsam sibi causam esse* respondit *distrahendæ legionis, ne tyrones in ea schola ad contumaciam erudiri perseverent. Nec defuturam in regio exercitu legionem, in qua bellicæ virtutis pariter ac militaris obsequii tyrocinium ponatur.* Pastranæ verò & Asculano Dynastis asseveranter affirmavit, *Verti in eo causam Regis, regiique exercitus securitatem. Motum legionis non simplicem stipendiorum efflagitationem fuisse, in quo tamen modestiæ fines excedendi non fuerant: sed imperii neglectum, ac militiæ detrectationem. id quod ex seniorum militum confessione, nunquam de hispana natione ad hanc diem auditum. Ideòque spectare ad ipsos, quibus præ ceteris Hispaniæ Magnatibus, commoda Regis amplitudinemque cordi esse non dubitat, susceptum consilium non modò æqui facere, sed etiam authoritate sua provehere. Nam quod ad decus legionis pertineat, curatum à se, ut nulla pœnæ mentione imperetur illis hæc divisio, sed ut necessaria supplendis Flandriæ præsidiis raro jampridem milite firmatis. Et quamvis illos, in speciem hæc dici, re vera puniri se, haud dubiè intellecturos, & par esse, ut intelligant; tamen quum hæc deliberatio neque verbo intimetur velut culpa reis: neque scripto, uti mos est, in tabulas tanquam pœna referatur; nihil, quod quidem extet in posterum, fortissimæ legionis honori detractum iri. detractum autem, si intelligeretur, esse qui pro impetranda illis venia, quæ culpam arguere nimirum solet, tantoperè laborarent.* Abiit ergo Tassius Tiletum, reperitque eò accessisse jam Levam. ac post lustratam Alexandri nomine legionem, ac peculiares aliquos in ea milites ære præ aliis donatos, Levæ tradit Alexandri litteras. In iis continebatur, *Visum è publico præsentique bono esse, legionem ejus aliis sub signis per Flandriæ præsertim præsidia distribuere. Id se Regis nomine imperare: sperareque* pro

Marginalia: Alexander respondet Tassio, & Pastranæ, & Asculano. — Tassius Alexandri litteras tradit Levæ Trib. — Earum summa.

pro ejus erga regiam Majestatem reverentia obsequioque, enixè curaturum, ut sedato quàm maximè compositoque milite peragatur. Quibus autem arcibus, quibusve legionibus attribuendus quisque sit, noluisse se præscribere, ejus prudentiæ permisisse. deligeret ipse, ac distribueret. tantùm Centurionibus & peculiari munere in exercitu fungentibus arbitrium loci deligendi reservaret: uti in litteris ad Centuriones (quas Tassius eodem tempore singulis tradidit) *significabatur*. Perculsus inopinata denunciatione Leva, perculsa pariter legio, omnesque ceu fulmine attoniti hæsere aliquantisper, varie animum exprimente vultu, nunc demisso, nunc minaci, modò in obsequium verso, rursum parendi ambiguo, aut etiam contumaciæ propiore. donec exemplo suo, obedientiæ modestiæque legionem Tribunus admovit. Nam postquàm Tassio respondit, Promptum se & Ducis Parmẽsis imperio statim obsequi, & eidem obsequio legionem addicere; evocato ad se centuriæ suæ signifero, is erat Petrus Sarmentus, quem postea Tribunum habuit regnum Neapolitanum: *Age*, inquit, *& vexillum demitte, complicaque, non amplius bellicos in usus veteri legioni praferendum*. Paruit is, detracto velo ex hasta, hastaque fracta. Sequuti exemplum reliqui signiferi, non tamen omnes æque prompti. Aliqui non tenuere præ dedecore lacrymas, quique toties vulnera siccis oculis velut aliena toleraverant, nunc penetranti altius telo inter suspiria & gemitus succumbebant. Alios longius abripuit dolor. jussi vexillum deponere, discerpsere manibus velum, hostile in frusta concidere, quasi jam religione soluti in iis signis Principem venerandi: atque adeò non passuri ex tam gloriosis victoriarum instrumentis vel minimam ignominiæ particulam superesse. Fuere spectaculo aliquæ simul centuriæ, quarum & Signiferi demissis tractisq; solo signorum velis: & Cẽturiones hastulis præfecturæ insignibus humi afflictis,

1589

(officiali)

(*Rem ita gestam Tassius Alexand. scribit 30 Ottobr. 1589.*)

Levianos parandi ambiguos in obsequio firmat Leva voce,

& exemplo

Varius legionis sensus.

(*Cinette*)

1589 afflictis, aut fractis: & Instructores bipennium (Alabarde) hastarum spiculis terræ inversis: & tympanistæ, (Piffari) fistulatoresque lugubri legionem sono velut extinctam depositamque, emortuali pompa complorabant. Sed jam instante partitione, acrior cura successit circumspectantibus, quem quisque sibi locum deligeret, aut sors imponeret. Aderant in hac legione, cujus centuriæ, ut ajebam, octo in præsidiis alibi degebant, milites omnino mille ac septingenti. ex hoc numero ii, quibus arbitrium sedis eligendæ datum fuerat, Gandavensem arcem præoptarunt. Majores minoresque sclopetarios, qui ex Alexandri præscripto non nisi per Flandriam distribuendi erant, à Tassio atque à Leva permissum est eorum Centurionibus, ut ipsi distribuerent. Pars itaque Neoportum, multi Dunquercam, alii Slusam, nonnulli ad propugnaculum cataractæ Gandavensis, plures Teneramundam missi sunt. hastati ferè omnes, ac præcipui quique, in castra, Bobadillianis Manriquianisque miscendi transiere. Miserationem inter hæc movit militum affecta ætate manipulus: qui variis è centuriis circa Tassium conglobati, lamentabili voce allevamentum aliquod militiæ precabantur. Nudaverant aliqui pectora cicatricibus aperta: ostendebant alii capitum canitiem, & terga senio recurva: nonnulli etiam ora pandebant vacua dentibus inspectanda: omnes attritæ defectæque viribus ætati aliquem Antverpiana in arce locum orabant, in quo semesa membra, artusque castrorum laboribus inutiles, remotâ à præliis statione reponerent. Non erat Antverpia inter eas sedes, ad quas eligendi arbitriũ se extenderet, Tassius tamen tã æqua veteranorum postulata, certus de Alexandri erga milites clementia, non rejecit. Sic aliis aliò sparsim abeuntibus, tanquã partibus sensim commorientibus, vetus legio finivit. Rexerat illã diu Christophorus Mondragonius, Caroli V. miles:

Distribuitur legio.

aliis aliò missis.

(Sas de Gant.)

Miserabilis aliquorum aspectus,

& preces:

Elogium legionis.

miles: cui ad arcis Antverpianæ præfecturam admoto Sancius Martinus Leva successit, relictâ equitum lanceariorum turmâ. Sub utroque Tribuno summa quæque milites patraverant, ac rarò sine illis victor Alexander: quod ipse singulari in eos benevolentia, & frequenti commendatione cùm in litteris ad Regem, tùm in quotidianis colloquiis testabatur. unde legioni superbia, factorumque jactantia: mox licentia, & disciplinæ laxamentum: & post hæc, dedignatio parendi, & contumacia. At Levam nullâ suorum culpâ implicitum retinere apud se ad belli consilia: & præcipuos quosque incorruptæ fidei Centuriones in novam, quam designabat animo legionem, transcribere statuit Alexander, misso in Hispaniam Præside Richardotto, qui magnis de rebus agere cum Rege jussus, exposuit etiam veteris legionis successum, ejus supprimendæ necessitatem, & novæ instituendæ consilium. quæ quum Rex & facta probasset, & ejus arbitrio facienda permisisset; uti scriptis ad eum litteris declaravit; Alexander, qui è Tungris confirmata valetudine jam redierat, universam Hispanorum militiam recensuit. Ea tunc erat sex ferè millium armatorum, sub signis octo & sexaginta: quæ legionibus duabus, ac præterea centuriis quatuordecim nulli legioni addictis continebantur. Ex hisce liberis centuriis, atque ex hispanæ classis militibus, qui ex Anglia Scotiaque, partim pretio redempti, partim tempestatibus ad Galliæ littora delati, inde in Belgium recens appulerant, legionem tertiam composuit, duobus hominum millibus constantem, quem ad numerum reliquas duas æquè reduxit. superfuitque tantum adhuc militum, quantum supplendis locorum præsidiis opus fuit. Tribunum autem novæ legioni, in magna expectatione multorum, præfecit Alphonsum Idiaquesium, juvenem quidem illum, quique ad id muneris paucos

1589

30 Mart.

1590

Hispanorum militiam recenset Alexander.

Legionem tertiam componit:

ejus Tribunum nominat.

1589 cos militiæ annos, ſed longum, inter regios mi-
(Ioannes I-diaquéſias) niſtros, patris obſequium, probatamque Regi in intima regnorum cura fidelem operam afferebat: nec tamen ipſe præter patris merita, carebat propriis, in turmæ præfectura cum laude ſpectatus, & majora promittens. Addidit ei Alexander pleroſque è Levianis Centurionibus diuturna militia probatis, & nullius noxæ in ſuorum ſeditione compertis. Et quoniam reliquæ duæ legiones ſine Tribunis jam diu regebantur, pro Didaco Avila Calderono, qui Ioannis Manriqui Tribuni partes ſuſtinebat, ad Gortraci præfecturam tranſlato, Tribunum nominavit Antonium Zunicam S. Iacobi equitem, qui pedeſtres copias ab Hiſpania ante duos annos in Belgium adduxerat, militem egregie fortem, & capiendis animo conſiliis, & manu expediendis æque promptum. Legioni verò Bobadilliæ non alium Tribunum impoſuit, quàm qui eam pro Franciſco Bobadilla in Hiſpania commorante, accurate prudenterque gubernaverat, Emanuel Vega Capivacca. Denique ne Sancius Leva ab omni vacuus munere appareret, vir alioqui claris ortus parentibus, & qui non modò multa domus ſuæ merita, & fratrum res fortiter geſtas, obitaſque mortes; ſed etiam ſtrenuam operam ſuam, & fuſum pro Rege ſanguinem, haud vanus prædicatione memorare poſſet: idcircò, uti multa cum hominis laude ad Regem ſcribit, apud ſe illum honorifice habere ſtatuit, conſilio prudentiaque Majeſtati ejus inſervientem: donec oblata occaſione, ad præliares iterum curas revocandus videretur. Sic ille magnanimitatis ſuæ non oblitus, militari diſciplinæ invigilabat. Nam quem forte ſubmittendum cenſebat, eum prorſus extinctum, & injecta humo, ne aſſurgat, tumulatum velle, impotentis animi, & nimium ſibi metuentis arbitrabatur.

Marginal notes: & Tribunos aliarū duarum: — Levam vero apud ſe honorificè habet. — 10. Iun. — 1590. (Alexand.)

AT EGO, dum rerum magis, ne eas diſtraherem,

rem quàm temporum rationem habui, nonagesimum in annum transgressus sum. A quo ut pedem retrò feram, multa me admonent, actæ locorum ipsorumque prædatorum prædæ, orta super his legionum disceptatio, impensa ab hoste humanitatis officia, fortuiti magnorum militiæ Ducum obitus, pugnæ expugnationesque, atque alia memoratu digna, quæ sibi annus repetit octogesimus nonus. Ex legione Bodadiliâ apud Mansfeldium agente una Thenis centuria manserat ad præsidium contuberniorum. Explorata horum militum paucitate, cohortes aliquot, quæ Bergis ad Somam nuper egressæ, prædatum huc atque illuc discurrebant, conjunctis peditibus circiter quadringentis, & unâ equitum turmâ, (tenebris, & inexpectata aggressione pro majore numero suffecturis) noctu Thenas accedunt, ascensusque scalarum urbem ingressi, nullo tunc in ea parte mœnium excubitore, in forum silentio contendunt, ubi statio erat militum non amplius quadraginta, nam reliqui cum Centurione Masco, alibi per urbem, plerique morbo aut vulneribus invalidi decumbebant. Stationarii in re subita, præsenti tamen animo, loco erumpentes, postquam sublatas sibi ab hoste vident hastas ante stationis domum dispositas, arma ab ira mutuati, strictis alii gladiis, alii è statione jaculantes, subeuntem hostem non modò stationis aditu prohibent, sed Masco cum suorum manipulo accurrente, in imum usque forum submovent. Quin etiam, interempto in pugna Centurione, ex jactura ferocius irritati, hortante Joanne Morali stationis decurione, rursum erumpunt, & confertos in hostes rapidè illati, cæsisque eorum multis, interque alios Hollando expeditionis ductore, stationem indomiti repetunt: fremente circùm hoste, quòd sesquihoræ jam spatio ab hominibus paucis in unam domum quadringentis militibus aditus intercluderetur. Donec jussu Galli Centurionis, qui subierat

(*Majo Mense* 1589) STATIO Hispanorum Thenensis à Bergensibus invaditur. (*Tilemont*) (*Berg op zom*)

(*Christophorus Masceus*) Pugnatur

(*Caporale*)

1579

Stationis domus à Bergensibus inceditur.

bierat Hollandi locum, injecto undique in stationem igne, arsere Hispanorum aliqui, alii haud ignavè morituri, decurione præeunte, in hostium se se globos injiciunt, editaque multorum strage, experimento fuere, morientium morsus animantium letales esse. Ex nonaginta Hispanis sex cum decurione supererant. in quos abstineri arma, ac vivos abduci Gallus imperavit: decurionem verò saucium jacentemque miseratus, captusque admiratione virtutis ejus sociorumque, deportari illum in vicinam domum voluit. nam statio conflagrabat, ac benigno alloquio consolatus, crumenam auro plenam curationis causa in sinum conjecit. Tum collecta jam omni, quæ per ea contubernia servabatur, Centurionum militumque supellectili Bobadillæ legionis, aliaque multa per domos præda, non ultra Thenis subsistere ausi sunt, metu partim à civibus, quos non jam noctis horror, & incerti hostis terror inclusos contineret: partim ab auxiliis facilè superventuris. itaque relicta confestim urbe victores actis ante se captivis abscedebant.

Stationarii non inulti evadunt.

Victores cum captivis & præda abeunt.

Sed ab aliis Hispanis forte obviis,

QUUM fortè eo ipso tempore è Gertrudisbergensi expeditione redibat Bartholomæus Toralva, ducebatque centuriam suam Manriquiæ legionis Arescotum: ac viso agnitoque hoste, animatis ad pugnam suis postremum agmen infestus aggreditur. Nec pugna diù prædatores tenuit. Primi, spoliorum magis quam sociorum decorisque cura, fugam protinus capessunt: alii abjectis sarcinis, primos sequuntur: reliqui præda onusti, dum se remque divisa mente, defendentes, nunc arma in hostem, nunc oculos ad fugam vertunt, eoque non toti pugnant, facilè in Hispanorum potestatem ipsi ac præda deveniunt. Quamquam intentis ad rapienda spolia, liberandosque commilites Hispanis, pauci hostium cæsi, plerique elapsi sunt. Non post multo quam Arescotum cum præda ingressi erant Hispani

præda spoliantur.

Lis super ea præda,

Hiſpani, Emmanuel Vega legionis Bobadilliæ ductor, ejuſque centuriones, qui Thenas ad hibernandum attributas jam redierant, audito ex liberatis ſociis, proſpero Toralvæ ſucceſſu; gratulatum ei victoriam mittentes oravere, ut res ſibi ablatas, quando amicas in manus venerant, ad ſe remittere ne gravarentur. At Toralva, rapta ex hoſte ea ſpolia reſpondebat: nec poſſe à ſe fraudari eo quæſtu milites ſuos, quos ipſe ob eam quoque cauſam in pugnæ diſcrimen adduxerat. preterea ſpatium elapſum jam eſſe viginti quatuor horarum, intra quas repetere ablata, jure belli, domino liceat. itaque contenti ſociis, quos remiſerat, manere ea bona æquis poſſeſſoribus paterentur. His tamen Vega nequaquam acquieſcens, compoſitis litteris ad Alexandrum Tungris agentem, rogat ſuo ac ſuorum Centurionum nomine, velit jubeatque, bona legionis, veſtem, pecuniam, vaſa, quæque alia apud Toralvam detinerentur, notis jam dominis quamprimum reddi: neque permittat, ſe ſuoſque non minus hoſtilia à Toralvæ militibus, quàm ab hoſtibus pati. Alexander, nam Toralvæ quoque litteris fatigabatur, controverſiam Quęſitori univerſi exercitus diſceptandam, ac dirimendam permiſit. Ille autem, quòd videret magnis ab utraque legione ſtudiis contendi, cauſam quam uni addicere ſine alterius offenſione non poſſet, procraſtinando ſuſtentabat, ſperans à ſubita aliqua expeditione, uti mox evenit, aliò ſtudia curaſq; militum avertenda. interea dum bona apud Toralvam manere paſſus eſt, ei profectò cauſam, ſurda quadam definitione adjudicavit: magnis inde Vegæ, ejuſque Centurionum querimoniis, Toralvæ tenacitatem inurbanitatemque aſſidue perſtringentium. quas ille voces facile tranſmittebat condonabatque, memor ALEATORI poſt jacturam permitti, ut chartulas luſorias diſcerpat. Sed quam inter Hiſpanos, ac ſocios humanitatem Vega non reperit, eam hoc ipſo tempore in hoſte Hollando expertus eſt,

1589

inter priores dominos,

& novos poſſeſſores:

(Auditor generalis).

Poſſeſſores prævalent.

(Toralva)

1589 est. E spoliis, quæ Thenis ablata sunt, viginti quatuor vexilla intra arcam obvoluta prædones asportaverant Bergas ad Somum. Ea res angebat summopere Vegam, ne unquam hostes quasi in prelio rapta Bobadilliæ legioni signa monstrare gloriarique possent. Itaque ausus ad Bergarum Gubernatorem litteras dare, petita prius ab Alexandro facultate, (ne quid cum hoste commercii haberet, inconsulto Duce) orat, ut vexilla, quæ delata Bergas inaudierat, pro sua humanitate remittere Thenas vellet, certus non esse ista Bobadilliana signa: hujus enim legionis signa cum Parmensi Duce in Gertrudisbergensi expeditione tunc fuisse: sed quæ nunc repeterentur, Parmensem in Britannico bello primùm erigenda explicandaque distinasse. Quæ destinatio quoniam effectu caruerit, reservata ejus imperio fuisse in aliam, quæ se offerret, expeditionem. ceterùm hujusmodi vexilla quum exposita non fuerint, nihil babere militaris, nihilque pretii, præter sericum velum. id autem ipsum recipere, se ac Centuriones suos magni beneficii loco habituros. Gubernator, præter omnium spem, quasi ostensurus, Hollandum non aliis utique signis gloriari, quàm quæ hostibus in acie victis reportare sit solitus; arcam ipsam cum vexillis Emmanueli protinus remisit, quin etiam ex iisdem spoliis craterem, guttumque, & concham ex argento (& hæc forte Emmanuelis vasa fuerant) raro inter hostes exemplo liberalitatis adjecit. Quod tamen additamentum & si magni quidem Emmanuel æstimavit, præsertim ut Toralvæ tenacitati beneficentiam hostis objiceret: at reducem cum vexillis famam, cujus jacturam fecisse verebatur, omni auro argentoque cariorem habuit. Invalescat utinam hoc certaminis genus inter hostes: ut collatis in hunc modum signis, spoliisque receptis, effusa potius liberalitate, quàm sanguine, pro victoria concertetur.

& domini insignem experiuntur in hoste liberalitatem.

BLIENBECHÆ obsidio.

SUB HOC tempus Parmensis à Septemviro Colo-

Coloniensi, qui Tungros venerat, & à Verdugo Frisiæ Gubernatore auxilium rogatus; quod hic à Gulielmo Nassavio, captis aliquot arcibus: ille ab Adolpho Nivenariæ & Meursiæ Comite, atque à Martino Schenchio, è Berca omnia circùm loca infestantibus premebantur; ad hunc quidem, Marcum de Rie Varambonii Marchionem: ad illum autem, Pattonum Scotum Chiliarchum protinus immisit. Varambonius suscepta peralcariter expeditione in Bercam, Geldriæ, provinciæ suæ finitimam & infestam, instructus tribus fere millibus peditum è variis nationibus, & quadringentis equitibus ductore Appio de Comitibus Beccam petiit turrim in Rheni ripa, unde Schenchius transmittere amnem, ac Bercam comportare commeatum solitus erat. eaque capta, exercitum admovit ad Bliembecanum castrum, quod inter Mosam & Rhenum, situ opereque ac milite validum, unum in ea provincia Schenchius obtinebat. Quo intentiorem curam ad ejus obsidium attulit Varambonius, jusso cum parte equitatus Appio itinerum aditus obsidere: aggeribus summa celeritate circumductis, tormentisque trifariam dispositis, atque indesinenter explosis. Sed postquam parùm damni mœnibus inferebatur; quòd pilæ terreno haurirentur, suffossionibus tentare arcem visum est. Ac dum pontem è doliis fabrefactum Plati machinatoris ingenio, fossæ imponere milites conнituntur, subita defensorum eruptione, ipso loci Gubernatore præeunte, magnis utrinque animis pugna committitur, non modica hinc atque hinc cæde. Et quamquam Bliembecani denique rejecti sunt, letaliter saucio Gubernatore, atque intra paucos dies extincto, mors tamen Plati, qui tribus glandibus è majore tubo appetitus occubuit, non levi exercitum damno, nec impari dolore Alexandrum effecit: qui idcirco ad Regem scribens, diuturnam ejus utilemque operam, atque obita sæpenumero pericula accurate commemorat, vulnera

Marginalia: 1589 (*Ernestus Bavarus Elector Imp.*) (*Rinberc*) (*Colonello*) Becca prius capitur. deinde Bliembeca oppugnatur. ejus Gubernator cadit, & ex Regiis Platus: (10 *Jun.*)

1589 nera ipsa enumerans, quorum novissimum illud, septimum esset, dum Regi manu atque ingenio militat. oratque propterea, ut annuum reditum, quo is nuper à Majestate ejus donatus, nondum acceperat, in filium transferre dignaretur. id & futurum aliis invitamento, & se velut beneficium sibi unice collatum ab regia manu habiturum. Sic Alexander prompta erga milites suos caritate, eorumdem in se studia amoremque provocabat. ut mirum non esset, dum ipse militibus, ceu membris suis prospiciendo, verè caput se præstabat: si illi, uti membra se gererent, quæ pro sui defensione capitis libenter opponerent. At Bliembechæ, post Gubernatoris obitum, militum præfecti qui supererant, orta discordia, metuque ob elatum à Varambonio terreum tumulum, ex quo continuis, nec fallentibus tormentorum emissionibus, tecta habitatoresque petebantur; progressi ad colloquium, pactique, ut armati, nec sine supellectili, relictis tantummodo vexillis abirent; arcem Varambonio dedidere. Ferunt in hac obsidione inter præsidiarios interfectos, dum spoliarentur, feminam multis confossam vulneribus repertam esse: mirantibus, qui robur ejus, & ferociam in subeundis periculis, quorum signa cicatricoso præferebat in vultu, sæpius inter pugnandum experti erant. planè ut fuisse mulierem, non nisi post mortem agnosci potuerit.

quem Regi laudat, & filium commendat Alexander.

Deditur Bliembeca. (24 *Jan.*) Femina virum mentita inter cæsos reperta.

CAPTA, munitaque Bliembeca, ab obsidium Berchæ ad Rhenum, quod erat expeditionis caput, cum exercitu Varambonius contendebat; quum audito, Schenchium de arce sua sollicitum ad eam liberandam cum aliquot cohortibus adventare, jubet extemplo Neapolitanam legionem obviam illi procedere, cœptoque prælio, dum ipse succederet, distinere hostem. Quod tanta legionis celeritate peractum, ut superveniens Varambonius, fusum jam illum fugatumque compererit. Inde nihil moratus iter prosequitur, eo quidem

Schenchius Bliembechæ auxiliaturus fugatur. (*Bliembeca*)

quidem festinantius, quo ad opem Berchæ importandam properare Meursius: & paulò post secuturus Schenchius novis auctus militibus ferebantur. Nec falso: nisi, quòd Schenchius explorato, signa aliqua Regiorum Groningam petere, mutato consilio venientibus occurrere, atque ulscisci acceptam cladem quamprimùm decrevit. Erant Regii, Wallones ferme septingenti, Pattono Chiliarcho, turmæque lancea-riorum duæ, atque una sclopetariorum, ductore Joanne Contrera Gamarra: quas copias cum pecunia, & militari supellectili, Verdugo Frisiæ Præfecto mittebat Alexander. Schenchius compendio viarum usus, Pattono in Lippiensi campo improvisus antevertit. injectaque pugnandi necessitate, signa conferuntur, dubio primùm eventu, sed saucio, post etiam capto Contrera, captisque lancea-riorum signiferis, quum prius in hostes confregissent velorum hastilia: Pattonus præcipue trepidus, ne & ipse in Schenchii potestatem veniret, cum quo privatas inimicitias gerebat, fugam arripuit, Lippiam amnem pernici equo transvectus. eadem equorum velocitas omnes fere turmales texit: peditum complures cæsi, & cum pecunia suppellex amissa. Non tamen Schenchio eâ frui victoriâ diu licuit.

1589

Idem redit,

(Blienbeca amissa)

(Qui postea Commissarius gener.) & Pattoni copias aggreditur;

easque fundit,

& commeatu potitur.

JAM PRIDEM is intercipiendo Neomago animum intenderat: nunc successu lætus, & accessu militum firmatus rem aggreditur. Navigiis aliquot per Vahalim, cujus in sinistra ripa assidet Neomagum, noctu præmissis, ac certum urbis aditum tentare jussus, ipse majore armatarum navium apparatu subsequitur. Et primi, quamvis à civibus detecti, irrupere tamen, domumque amni objectam invadentes, Schenchium cum sociis opperiebantur. Qui ubi advenere, portas alii Cliviam, alii Antoniam aggrediuntur, accurrentibus partes in omnes (jam enim illucescebat) Præsidiariis, civibusque. Tribus in locis

NEOMAGVM Schenchius tentat, (Nimega,)

in urbem penetrat.

 obsti-

1589 obstinatissimè pugnabatur. Nam & fractis cancellis in forum pervenerat Schenchius: & Antonium quatiebant alii: & primi adhuc domum, quam insederant, defendebant. Quatuor propemodum horas Neomagi fatum pependerat, ter amisso, ter recuperato foro. Sed, ut REPENTINÆ irruptiones vim omnem in impetu habent, earumque si non figitur mucro, retunditur; remittebat paulatim ille invadentium conatus, eductisque, & in eos directis aliquot majoribus tormentis, Schenchianos in multa suorum cæde spes victoriæ deserebat: solùm metus à Schenchio, quem hoste ferociorem formidabant, ne fugam apertè capesserent, continebat. Sed affluentibus magis magisque non militibus modò, ac civibus, sed feminis etiam, puerisque; è fenestris, è tectis tela omnis generis contorquentibus; impares jam Schenchiani effuse portas repetere, ipse fugientibus implicitus tanquam à refluente amne retrorsum agi, omnes cursum ad naves præcipites intendere. Hîc verò multo maxima strages fuit. Non enim solùm ab insequentium civium agminibus in fuga cædebantur, sed etiam dum naves cæca festinatione conscenderent onerarentque, aut simul omnes prægravante multitudine hauriebantur: aut, ne haurirentur, contis ac remis, ab iis, qui jam primi occupaverant, non pauci in Vahalim proturbabantur: multi non expectatis navigiis in aquas se projicientes, deprimentibus armis mergebantur. nec alios, abjectis armis, nandi peritia juvabat, quin ictibus è ripa destinatis figerentur. Schenchius irâ furens ac frendens, postquam neque in conscendendis navibus, suorum certamen sistere, atque ordinare valuit, nonnullis sua manu propterea interemptis, dum consulere ipse sibi ad extremum parat, in pontonem insiliens nimio multorum pondere dehiscētem, momento absorptus est. Homo mirè pugnax ac ferox, quique per ancipitia fortunam libentius

pugnatur vario eventu.

Schenchiani fugantur ex urbe.

eorum ad Vahalim cædes:

frustra eos retinente Schenchio,

qui demum mergitur.

provo-

provocabat: planè ut ſua illi vitia famulari viderentur. temeritas impunè ei ſæpe numero fuit, interdum & in gloriam vertit. Arma nunquam accurratius tractabat, quàm quum effusè potus, ac vino amens: immò ebrietate ipsâ, quæ reſignare ac aperire occulta quæque conſuevit, illum ad arcana occultanda uti ſolitum ferunt. Ad ingenii triſtitiam, qua nunquam riſiſſe dicebatur, tantum iracundiæ interdum addebat, ut milites veluti mancipia pulſaret atque transfigeret; & tamen rarò alius ſuis carior fuit, nempè quos aſſiduè prædarum ſpe alebat, & verò prælargè ditabat. Laborum patientia admirationi erat. ubi aut neceſſitas cogeret, aut ſpes alliceret, affixus equo dies noctesque traducere, in equo cibum, in equo ſomnum capere, prorſus habitare in equo conſueverat. Ceterùm infamiâ laboravit mutatę toties fidei ab regiis partibus ad fœderatarum Ordines provinciarum, ab Ordinibus ad regia iterum caſtra, his tertiùm deſertis in Truchſeſii militiam tranſcriptus, ac poſtremò Ordinibus redditus, ac neutris unquam partibus ſatis acceptus, dum nemo ſuum niſi in dies numerare volaticum hominem poſſet, cujus videlicet non pes, ſed penna teneretur. Corpus ejus inter cadavera, quibus conſtratum flumen erat, (neque enim quingentis pauciores ſubmerſos ferunt) repertum ab iis, qui ad ſpoliandos hoſtes certatim ex urbe proveniebant, magnâ Neomagenſium lætitiâ ſpectatum eſt, ferociam & minas in vultu retinens, & adhuc timendum: mox lætitiâ in ultionem verſâ, amputatum caput, ſectumque partes in quatuor corpus, ex totidem turribus, atque ex una portarum urbis aliquandiu pependere: dum Varambonii juſſu inde remota, ac duobus poſt annis à Mauritio Comite ſepulcro militariter illata ſunt. Schenchii morte nihil à ſuſcepto conſilio Berchæ liberandæ retardatus Adolphus Meurſæ Comes: quin potius Schenchianis auctus militibus, qui ſe ei addiderant omnes, copias

1589

Elogium ejus.

(Reid. an. l. 8)

(*Elector Imperii exauthoratus*)

Meurſius cum commeatu Bercam ad Rhenum properat.

1589 pias quas posset maximas per Geldriam, cui pro Ordinibus præerat, comparabat, ut Bercam re frumentaria laborantem, inducto commeatu sublevaret: plurimum referre arbitratus, teneri à Fœderatis ejusmodi arcem, ex qua vicinæ Geldrorum urbes, quæ fere omnes regiarum partium erant, vexari assidue, & aliquando recuperari possent. Profectus itaque Harnemium, quo conventuros milites opperiebatur, dum arma in eam expeditionem, ac vasa bellici pulveris in milites distribuendi, unum in locum extrahi jubet; oblatum à quodam talium operum artifice grandius Pyloclastrum experiri, se multisque coram, voluit: tormentoque portæ affixo, forte scintilla in adstantia pulveris vasa desiliit, ac protinus excussis vibratisque parietibus, nonnullos repentina vis ignium inflammavit, aliquos relabentium tectorum ruina contrivit, Comes ipse dirè ambustus postridie extinctus est, non modicâ jacturâ partium, quas tamen ille assidua magis quam felici armorum tractatione adversus Hispanos tenacissime defendebat, eorum odio quam damno clarior. Hujus, & Schenchii continuata paucos intra dies infortunia quum Berchæ audita sunt, adegêre præsidiarios ac cives longa obsidione ac fame pressos, ut animum inducerent ad deserendam tandem aliquando defensionem urbis, quam Superis invitis, atque ipsis contrariis elementis, propugnare videbantur: siquidem ex iis Ducibus, unde subsidium sperabatur, alter igne, aquis alter infeliciter periisset. Jamque colloquium ab hoste petituri erant, quum festinatis ab Hollachio litteris, novis instructos copiis annonarios currus adventare nunciatur. Ducebant hoc subsidium cum ter millibus ac quingentis peditibus, & equitibus quadringentis, Comes Oberstenius, & Verius Anglus Chiliarchi, quos pro Meursio, & Schenchio fœderati Ordines supposuerant. In Alpensem agrum pervenerant, quum Varambonius, qui non inde procul aberat, per

(Meursius) Harnemii copias lustrat.

(Pettardo)

Novum mortarii genus experturus.

Igne corripitur. (8 Octobr. 1589) & comburitur.

Interim Berchenses ob famem ad deditionem incliuant:

Sustinent illos nova Ordinum auxilia.

per expeditum nuncium, à Comite Mansfeldio 1589
apudGraviam agente,aliquot Hiſpanorum cohortes in auxilium popoſcit: rogatoque inſuper Comite ipſo, ut præſentiâ ſuâ victoriam firmaret, addidiſſe fertur, Veniret nullo de pugna dirigenda contentionis metu. paratum ſe, imperia ex illius ore capeſſere, eaque inter haſtatos milites libenter exequi. Nec quidquam diſtulit Comes Mansfeldius: ac præmiſſis ſex centuriis Hiſpanorum, ductore Toralva, etiam ſe venturum promiſit. Erant Varambonio milites ferè hoſtium pares: quorum Italos mille è Spinellia legione Alexander de Montibus tunc ducebat: Burgundi ſub ipſo Marchione paulùm ſupra octingentos numerabantur: Hiſpanos ferè quingentos adduxerat jam Toralva: & equites auctos ad octingentos Appius regebat. Cum hiſce copiis Varambonius non longe à Berca ſelegerat munieratque tumulum, propter quem ducturi commeatum credebantur hoſtes. Sed hoſtibus aliâ incedentibus viâ, impeditiore illa quidem, eoque Regiis improviſâ; protinus occurrere cum turmis Appium, ac diſtinere venientes jubet. auditoque, propè jam eſſe Mansfeldium, (ſic enim præmiſſus ab eo hiſpanus Centurio Villaſecca nunciabat) Spinellianos illuc feſtinare imperat, eòdemque ipſe cum reliquis movet. Appius iter ſilva obſitum, atque autumnalibus aquis inexplicabile tandem emenſus, Anglis, qui primo in agmine apparuere, obtulerat ſe. & quamvis alicubi dehiſcente ſolo inſtabilis fluctuaret, omnia tamen infra equitatus ſui vires arbitratus, acceſſu præſertim Neapolitanæ legionis, pugnam capeſſit, animosè magis, quam feliciter: non ſolùm dum paluſtri humo, ac minus equitabili certatum eſt, ſed etiam poſtquam inde egreſſus, æquiorem nactus eſt campum. Nam neque facilè ordinare incompoſitas à via turmas licuit, urgente hoſte: & Neapolitanæ cohortes loci iniquitate primùm turbatæ, parùm præſtare mutuam equitibus opem valebant. Et

(Carol. Mansfeld.)

Quibus ſe opponit Varambonius,

cum hiſce copiis,

(Varambon.)

(App. de Comitibus)

(Federicus Villaſ.)

cum quibus pugnat loco non ſatis æquo:

1589. ac fortius quàm felicius.

Et tamen admirationi dicuntur hostibus fuisse, adeò per medias hastas Germanorum, quorum orbem agmini curruum circumdederant, bis ad currus usque, saucii sauciantesque pervenere. Nec minus strenue adversus agmen Oberstenii pugnabant Hispani, Burgundique, Varambonio nunc Ducis, nunc militis partes intrepide suprema inter discrimina sustinente. Sesquihoram, spe auxilii, sustentata est à Regiis pugna: donec audito, venire armatos ab obsessa civitate Berchenses commeatum excepturos; Varambonius, quando subsidiarii à Mansfeldio milites non apparebant, paulatim receptui ad eum, quem munierat tumulum, signum dedit, insequente hoste, ac fortissimos quosque, qui pugnam postremi ciebant, passim cædente. Nec multum inde cesserant, quum ecce turma equitum, qui venienti Mansfeldio præibant, ex vicino scloporum fragore cœptam jam pugnam interpretati, addensato gradu, recedentibus adjunxêre illicò se, unaque omnes in pugnam redeuntes, terga vertere coegerunt hostem. qui, festinantibus inter hæc curribus, contentus alimenta obsessis inferre, urbe se commeatumque conclusit: desideratis non pluribus quinquaginta ex suis, ex Regiis facile supra quadringentos, prima tamen cum laude Neapolitanæ legionis, & cohortium Hispanarum. ex illa Ferdinandus Spinellus Ziri Marchio, & Joannes Antonius Carafa, & Alphonsus Palaganus Centuriones: ex his Centuriones totidem Didacus Guerra, & Cosmus Pujaltes, & Bernardinus Toletanus, strenue dimicantes obiêre. præter signiferos septem, & equites complures; inter quos Joannes Coloma, post raptum è signiferi manu hostile vexillum, ipsumque signiferum interemptum, pilà trajectus, tantoque magis vexillum amplexus, illo involutus occubuit. At Spina Centurio Neapolitanus, letaliter saucius: & Corellius Hispanus eques, viginti & duobus vulneribus perfossus, postquam deficiens

(hora una cum dimidia)

Decedunt non sine cæde Varamboniani.

Sed novis auxiliis aucti redeunt,

commeatus tamen in urbem inducitur. Cæsorum utrinque numerus.

militum aliquorum laus (Ex hisp.)

(Eques Aragon.)

(Thomas Spina.)

deficiens sanguis, non animus, utrumque prostravit; ille à pugna retractus, post brevem medelam, rursus arma & pericula poposcit: hic inter cadavera spirans adhuc repertus, sublatusque, quamquam majore mortis parte in corpus recepta, tamen ex insperato convaluit, auctamque ex privata ultione ferociam in bellum attulit. 1589. (Hieron. Corell.)

Nec sua in hoc conflictu caruere commendatione Duces partium. Nam Varambonius, nullo formidato discrimine, manu exemploque pertinaciter adeò pugnæ institit, ut semel ab hostium, in quos se conjecerat, manipulo circumventum jam ad deditionem cogerent, nisi properè hastati aliquot Hispani accurrentes captivitati Ducem exemissent. Verius autem commeatum & per iter hosti inexpectatum deduxit, & loco potiore defendit, & ipsa fugâ ad celeritatem usus in urbem festinanter invexit. Scio super hac pugna variè traditum à Scriptoribus; quum alii improsperum ejus exitum Comiti Mansfeldio attribuerint, qui non magnoperè laborandum sibi existimaverit in ejus acceleratione subsidii, ex quo partæ victoriæ decus penes Ducem expeditionis futurum esset. nempè Marchioni jam tum offensus, quum Geldriæ præfecturam, se posthabito, in illum contulit Alexander. Alii ipsum potius Varambonium accusant, qui gloriæ avidus ne partem victoriæ cum Mansfeldio communicatam haberet, prævertere adventum ejus, dato in pugnam milite, festinaverit. Ego neutrum affirmare promptum habeo: quum in litteris, quas de hac expeditione Farnesius ad Regem accuratè scribit, neque Mansfeldium, neque Varambonium defuisse muneri suo disertè contestetur. Sed quum in iisdem litteris non obscurè carpat nimium ardorem militum ad vires potius ostentandas, ut ipse loquitur, quàm quòd imperatum id fuisset; facilè crediderim, sui confidentiâ, & hostium con-

maximè Ducum utriusque partis.

Improsperam hanc pugnam Mansfeldio alii tribuunt: (Coloma lib. 2.)

alii Varambonio: (Reid. in lib. 8. Vasq. in Comment. Eques. Reinald. in Relation. 6. Nov.)

Alexander nimio ardori militum

1589. temptu, à præmiſſis ad pugnam militibus peccatum eſſe. id quod ſæpius evenit majorem expertis hoſtem, quia contempſerint, ut minorem. Nec ideò expugnandæ Berchæ omiſſa ſpes eſt reputantibus, quæ inducta erant paucorum denique dierum alimenta, auxiſſe magis ductoribus gloriam, quàm ſedaſſe obſeſſis famem.

Mansfeldius exercitum accipit à Varambonio, in Geldriam evocato. (*Geldria*)

Advenerat jam in caſtra Mansfeldius, eique tradiderat Varambonius vicarium exercitus ſui regimen, evocatus ipſe in Geldriam ab Alexandro: qui, quòd obſidionem paulò diuturniorem vereretur, tandiu abeſſe illum nolebat à præfectura ſua hoſtium inſidiis tunc expoſita. Accedebat metus, ne fortè, non coëuntibus animis, diverſi arma tractarent. malum, quod in bello non raró videmus, quoties aliqui, publica re privatis ſimultatibus poſthabita, non jam Principi ſuo, ſed, ſurdo quodam transfugio, hoſti militant. unde ſæpius acceptas ex inopinato clades, & Non plura medicorum diſſidio funera, quàm corruptas diſcordiâ Ducum victorias computamus. Sed quam præcaverat in caſtris diſcordiam Alexander, exceperant eam in urbibus, exercebantque permulti, inſito, uti aſſolet, ſtudio nationum, aut aſſumpto ſemel partium patrocinio. Namque audito, miſſum ab Alexandro Mansfeldium pro Varambonio, hinc Belgæ, inde Burgundi, quique alterutris favebant, Germanorum, Hiſpanorumque non pauci, Alexandri factum aut laudantes, ac breve jam Berchæ obſidium, celeremque victoriam: aut carpentes, ac diuturnam in caſtris moram, turpemque diſceſſum affirmatè pronunciantes, mordicus inter ſe tanquam in acie concertabant. negotium videlicet otioſorum, umbraticis hiſce pugnis de ſumma rerum in circulis decernentium.

Sed ante Mansfeldius Rheſam invaſerat.

Sed jam Mansfeldius, antequàm accepiſſet continuandæ obſidionis partes, dum Bercam peteret, copias ſuas Rheſam Rheno imminentem admovit, apud quam validum proxima æſtate caſtellum

ſtellum Schenchius fabricaverat, iis qui Bercam versus, eo loco Rhenum tranſmitterent, opportunum. Hanc circumvallare arcem Comes aggreſſus, quarto die murorum parte machinis labefacta, miſſo tympaniſta deditionem defenſoribus imperavit. Et illi, poſt mortem Schenchii, animis fracti, & foſſâ multo jam rudere complanatâ; haud ultrà morati tradidere arcem, cum armis exeuntes, relictis tamen vexillis, omnique, quo arx abundè inſtructa erat, bellico apparatu. Arci tria Germanorum ſigna ex legione Egmontii impoſuit, vexilla ad Alexandrum miſit: lætus, quod, non modò illum Rheni trajectum clauſiſſet hoſtibus, ſed etiam regiis exercitibus Tranſiſelaniam aut Friſiam petentibus è Reſa Anholſtum, ex hoc Breefordium, hinc Grollam, iter commerciumque ſecurius, tanquam per regiarum partium loca, unius ferè horæ ſpatio inter ſe diſtantia, aperuiſſet. Hinc nullo tardatus hoſtium occurſu Bercam progreſſus, acceptoque armorum imperio, ac firmata novis aggeribus & caſtellis obſidione, non ſe inde receſſurum, niſi urbe fame, aut ferro domita, Berchenſibus denunciandum curavit. Nec jactatas ex vano minas brevi intellectum eſt. Nam bis rejectis, qui annonam inferre tentaverant, jam civitas alimentorum inopiâ laborabat, ac vitiatis fœdo cibatu corporibus, morbi latè gliſcebant, & funera ſequebantur: non ſine querimoniis plurimorum, quibus ſicuti curæ non erat, quis Bercam Dominus obtineret, ita fruſtrà arceri ac vinci ajebant Hiſpanum, dum interea ſub Hollando victore, fame ipſi commoriebantur. Notum id Comiti ex iis, qui quotidiè ex urbe profugiebant: quorum multos redire vi compulſos, jubebat obſeſſos admonere, ne ſe falli ſinerent inani ſpe auxiliorum. remedium miſeriarum, ſi ſe reddere principi ſuo feſtinarent, in ipſorum manu ſitum eſſe. ſin cunctarentur, præſentibus calamitatibus populationem, & excidium urbis acceſſura ex arbitrio victoris.

1589

ac cœpit,

Inde Bercam aggreſſus.

fame illam premit,

& minis non vanis nunciiſque terret. (*Mansfeld.*)

1589. Gubernator de Civitatis (*Simon Dorth.*) statu admonet Ordinum duces, Hinc adjecto ad famem hoc quoque metu, Gubernator, ac Magistratus quoniam tumultuari civitas videbatur, compositis litteris ad Comites Mauritium, atque Hollachium, quo res loco esset exponunt, addentes, nisi intra mensem subveniatur, famem hostibus aperturam Berchæ portas. At illi jam pertæsi nimios sumptus in ejus urbis auxilium, quæ longè posita defendi ægrè demum posset; respondent, Novum apud Regios armorum apparatum, qui sub gallicæ expeditionis nomine timendus esset, ne in Hollandiam destinaretur, non permittere, ut aliò miles, & pecunia distrahantur. proinde res suas ipsi componerent: &, quando jam longa obsidione, fidei ac famæ satisfecerint, necessitati in præsens cederent, conditionibus, quæ fortes viros deceant, cum hoste transigerent. Tunc verò statim delecti, profectique ex urbe legati ad Comitem Mansfeldium, & ad Septemvirum Coloniensem, qui in castris aderat, deditionem obtulere, conditionibus non pœnitendis: impetrato, ne pecuniâ plecterentur cives, neve armis spoliati emitterentur milites. quorum alterum civitati ad inopiam redactæ Septemvir indulsit: in altero Comes imitandam sibi duxit Imperatoris sui facilitatem, dicere soliti, PARUM referre, quàm splendidè armis induti, modò arcibus exuti abirent hostes. Abierunt autem militari, uti optavere, pompa circiter mille (ex duobus nempè millibus, qui urbem intraverant) & hi quidem ægrè superstites, ac fame enerves adeò fluxique ut mirum esset, tantam armorum curam fuisse illis, qui vix artus, ne dum arma, sustinere possent.

quibus deditionem non abnuentibus, cum Mansfeldio gratis conditionibus paciscitur. (*Dux Parmens.*)

Et Septemvir in urbem receptus, Eodemque tempore Septemvir Ernestus cum Carolo Comite Mansfeldio, ac victore cum exercitu Bercam ingressus, recepta hac una, quæ supererat, urbe in omnem Coloniensis imperii possessionem inductus est. Quod ille, quoniam regiis armis acceptum referebat, nihil prius habuit, quàm ut honorifica legatione gratias Parmensi

mensi Duci ageret, cujus beneficio Bonnâ bis captâ, expugnato Novesio, domita ad extremum Bercâ, reliquisque per Agrippinenses fines arcibus atque oppidis, Farnesiani militis virtute ac sanguine recuperatis; nunc demum se Coloniensem Antistitem, Imperiique Septemvirum agnosceret. Et Alexander, Ernesti litteris in Hispaniam missis, gratulatus est Regi non solum amplissimæ gloriæ accessionem, asserto in libertatem felicibus ejus armis, repositoque in pristinum statum amicissimo Principe; sed etiam eâdem operâ partam belgicis provinciis securitatem, Geldriæque in primis ab hostium illic dominantium incursibus consultum. Itaque consideranti sibi res belgicas, haud temere videri, finem aliquando instare diuturni gravissimique belli. Jam Mosam, quanta esset, captis circà urbibus, Principi suo fluere: Rhenum aut partium amicis adjunctum, aut hostibus abstractum: mare receptis in Flandria portubus navigationibus apertum: Belgium, quam longè protenditur à primis contra Britannicum mare Flandris, ad extremos usque Frisios, regiis armis securè percurri. solos adhuc Zelandos, Hollandosque, (ad horum enim limitem submotas rebellium vires,) indomitâ pertinaciâ bellum gerere. sed utrisque moram ac frenum injectum, illis à Slusa Flissingæ portui obversa, his à Gertrudisberga Dordrecto cominus infesta. Atque adeo monstrata in Zelandiam viâ, & Hollandiâ penetrari cœptâ, sperari possit, hisce quoque provinciis ad obsequium denique pertractis, brevi Belgium omne Deo, Regique suo restitutum iri. Sic Alexander in procinctu omnia, & tanquam ex facili finienda promittebat: quo Regem, ut ego quidem interpretor, allectum non vana spe pacandi aliquando provincias, à proposito gallicæ expeditionis, uti Belgio minimè conducibilis, retarderet. Nihil hisce tamen litteris assecutus, nisi ut Rex & belli fine per Belgium gauderet, & bel-

1590 honorifica legatione gratias agit Alexandro:

qui missis in Hispaniam Septemviri Litteris, Regi gratulatur absolutum Coloniense bellum, & partam inde magnam Belgii securitatem.

Simul quo loco res belgica sit, Regi commemorat,

(Zeland.)

(Holland.)

ut eum finiendi belli spe allectum,

à gallica expeditione removeat.

1590 bellum posse in Galliam simul importari non desperat. minus fortè secum reputans, solem ipsum, quamvis ditione imperioque complectatur universa, ad alterum hemisphærium non transferre lucem, quin alterum tenebris invadendum relinquat. Sed potentiæ Rex suæ, virtutique Alexandri omnia tribuebat.

FINIS.

INDEX

INDEX
Rerum & Sententiarum
Quæ
Secunda Decade
Continentur.

A.

Sententiæ ad A. spectantes.

ADVERSIS cum fluctibus colluctantes, quidquid offertur, ne hauriantur, arripiunt.

Non creditur aggressurus, qui non sit superior.

Plerumque fit, ut quam pauci ardua aggrediuntur, tam dein multi aggressos imitentur.

Turpe est non animadvertere, eadem te arte petendum, qua provocaveris

Aleatori post jacturam permitti-

Bel-

Bilan-

Bor-

Carolus

pars

Bilan-

Bor-

Sententiæ ad B, spectantes.

BEllum hoc quoque nomine ira Dei est, quòd sæpe in eo necessitate peccatur.

Beneficio suo commendationem à difficultate aliqui captant.

C.

Carolus

pars

Sententiæ ad C. spectantes.

C*alliditas* ad extremum se ipsam perditum it, & magnam veneni sui partem bibit.

Nemo adeo intractabilis est, cui suum denique manubrium non sit, quo *capi*, ac teneri possit.

Facile *captivi* transeunt animo in eas partes, unde nequeunt expedire corpus.

Familiare est hominibus, supra vires humanas credere, quidquid supra *captum* illorum sit.

Non semper virium contentione res conficitur: est interdum, ubi *cedendo*, atque obsecundando altius assurgatur.

Gliscit in arbitrantium *cœtu* contumacia.

Obsc-

Sententia ad D. spectantes.

INvisum est obsidentibus urbem *deditionis* nomen.

Prodere urbem dicendus est, quisquis urbē impari animo suscipit defendendam.

Sua quisque acrius *defendit*, quàm raptor invadit aliena.

Desertor rarò fortiter finit.

Dissociati animi contentione religionis, & regni, raro coalescere inter se possunt.

Quædam non fiunt, quin simul fieri *doceantur*.

Animi dum suspensi hærent, perlevi pulsu huc illuc transferuntur, non minus quam quidquid pendet, versatile est.

Veterano *Duci* repentinus magis, quàm improvisus occurrit hostis.

Non plura medicorum dissidio funera, quam corruptæ *discordia* Ducum victoriæ numerantur.

Prima expeditione *Dux* æstimatur, nec magis ex inspectis cujusque in ortu sideribus tenorem vitæ præcinunt conjectores, quam ex fortuna primum prodeuntis in aciem Imperatoris, reliquæ cursum militiæ præsentiunt hostes.

E.

406. de

Estrel-

Came-

Sententiæ ad E, spectantes.

PErcupidus *emptor* fastidiosum venditorem facit.

Magister est hodiernus, hesternus *error.*

Errorem suum amantes juvat non agnoscere errantium Ducem.

Una interdum clade amissis fortibus viris, tanquam succisis nervis, reliquus *exercitus* vigore inde omni, viribusque destituitur.

Peritia Ducum, & virtute militum congeminantur *exercitus.*

Facilius plerumque expugnatur, quod sua munitione nunquam creditur oppugnandum.

Res in *exitu* æstimantur, & cum abeunt ex oculis, tunc videntur.

F

Ferdi-

Fran-

matur, 173. Verdugo

Sententiæ ad F. spectantes.

F*Alsis* ex vero fides peti solet.

Sola Ducis *fama* interdum bella profligat.

Superat metum *fames*, quæ nec imperantes audit, nec supplicium se ipsa majus novit.

Facile ignem concipiunt, quæ paulo ante extinctæ sunt *faces*.

Mora est omnium, *festinatio* singulorum.

Nemo *fortium* segnes amat.

Facile deserimus, quos à *fortuna* deserendos subtimemus.

Fulmen ipsis, quibus conceptum est, nubibus haud parcit.

G.

capit,

Sententiæ ad H, spectantes.

Parum refert, quàm splendidè armis induti, modo arcibus exuti abeant *hostes*.

Sæpenumero homines inter vulnera invictos, erectosque, unius verbi punctiuncla facile prosternit, quasi istis pro corde sit *hon or* quo læso vivere non sustineant.

Nihil in hostibus vel semivictis tutò despicitur.

I.

Io. Hur-

Germanos

Sententiæ ad I. spectantes.

NOn magis cordi in homine, quàm *Imperatori* in exercitu, novissimum mori datum est.

Raro *impunitas* frustrà proponitur, & plerumque spe veniæ scelera disparantur.

Solitaria non incendunt *infortunia*.

Injuriam aliqui putant finem accipiendi.

Repen-

Septem-

Lotha-

Sententia ad L, *spectans.*

IMportunè *Læditur* is, cujus fide opus habeas.

M

Mans-

Io. Hur-

Germanos

Sententiæ ad I, spectantes.

Non magis cordi in homine, quàm *Imperatori* in exercitu, novissimum mori datum est.

Raro *impunitas* frustrà proponitur, & plerumque spe veniæ scelera disparantur.

Solitaria non incendunt *infortunia.*

Injuriam aliqui putant finem accipiendi.

Repen-

Septem-

Lotha-

Sententia ad L, *spectans.*

IMportunè *Læditur* is, cujus fide opus habeas.

M

Mans-

Io. Hur-

Germanos

Sententiæ ad I, spectantes.

Non magis cordi in homine, quàm *Imperatori* in exercitu, novissimum mori datum est.

Raro *impunitas* frustrà proponitur, & plerumque spe veniæ scelera disparantur.

Solitaria non incendunt *infortunia*.

Injuriam aliqui putant finem accipiendi.

Repen-

Septem-

Lotha-

Sententia ad L, *spectans.*

IMportunè *Læditur* is, cujus fide opus habeas.

M

Mans-

Sententiæ ad M, spectantes.

MOrtui partus nulla se *matrem* libenter agnoscit.

Ægrius *miles* sustinet se suis posthaberi, quàm ab hoste vinci.

Miles externus, quum semper civitatibus esse gravis solet, tum recens victis, tanquam fortunam suam è proximo respectantibus gravissimus est.

Quo die se *militiæ* quis addixit, eo primum die reum se omnium bellicorum successuum obtulit.

Fidelis *ministri* partes sunt, si quæ ex animadversionibus, ac repulsis timentur odia, in se transferre: objectuque sui, Principem tegere ab invidia, illi bebeficentiæ materiam, illi gratias seponere.

Quæ *modum* excedunt speciem magis: quàm usum habent.

In ipsa *multitudine* pauci demum sunt illi qui bella conficiant, uti ex hasta quantumvis oblonga, palmus tamen ferreæ cuspidis plagam facit.

Fiducia *multitudinis* & mutuus respectus in pugna vel timidos attinet.

Graves *morbi* vel temerariis medicamentis curantur.

Erroris confessio est, *mutanda* fecisse.

N

nomine

Sententiæ ad N. spectantes.

IN *Nobili* pectore generosi spiritus torpent magis, quam non sint; injecta vero necessitate expergiscuntur.

Docent plerunque, quæ *nocent*.

Tutius est vincire manus, ne *nocera*

Sententiæ ad O, spectantes.

IN capillatam fronte *occasionem* non injicienda manus, nisi armata; ne fortè venenatis morsibus anguinei capillamenti, quale gestant proditores, improvidè capiaris.

Facilè trepidant *oculi* non stantibus animis.

Offensæ devorantur, ubi majori, quod instat, malo occurrendum est.

Humana omnia *opinione* constant.

Opportunitas rebus etiam minimis pretium addit.

P.

Sententiæ ad N. spectantes.

IN *Nobili* pectore generosi spiritus torpent magis, quam non sint; injecta verò necessitate expergiscuntur.

Docent plerunque, quæ *nocent*.

Tutius est vincire manus, ne *noceral*

Sententiæ ad P, spectantes.

Læsa sæpius suorum *patientia* nocentius furit, quàm hostium odia,

Paupertas indemnes, atque adeo projectiores facit.

Peccatum pro disciplina est.

Pecunia sive desit, sive suppetat, seditiosa res est.

Iuvat interdum ignorare *pericula*, quæ non superaret, si quis nosset.

Crebra inter *pericula* metus exuitur periclitandi.

Experientia compertum, nihil esse vilius adversus invadentes, *prædatore* milite.

Non recte semper contuleris in errata præliantium eventa *præliorum* plerumque fortuita.

Nulla larva totum *Principem* tegit, & *Soles* etiam isti quum deficiunt, tunc maxime spectatores habent.

Magnum temporis reique compendium plerumque fit, si cum *Principe* transigant disceptantes.

Non raro fit, ut *Principes* ubi omnia in unum congessere, beneficia sua in eo reformident.

In magnis *Principum* injuriis,

 non

Sententiæ ad R. spectantes.

Quos urges, nisi prosternas, à te *repulsos* adjunges ex adverso stantibus.

Vitium est generis humani, ut tentata infeliciter ab aliis *retentare* non dubitent.

Regem quasi elegerint diligunt, qui regi ab eo voluere.

S.

bergio

Sententiæ ad S, spectantes.

Scelus sceleri viam emollit.

Pro semivicto habetur quisque *semisomnis* invaditur.

Non solent homines capi, nisi *spe* aliquid ante momorderint.

Divina se dextera libens adjungit supplicum pietati, ubi *superborum* impietas vindicanda est.

Adæquandum est necessitati *subsidium*, ne si abundet, effundatur.

Nunquam satis cavetur inter suspectos & suspectantes.

T.

diendi

Sententiæ ad T. spectantes.

Facilè veniunt in potestatem alienam, qui præ *timore* semel exiere de sua.

Minorem se fatetur quisquis *timet*.

Plus plerumque *timendum* ab uno, quem læseris, quàm sperandum à multis, quorum commodo inservieris.

Metu anxiis omnia in portenta vertuntur.

Nihil æque ex omnibus *timetur*, atque id, quod primum omnium timeri cœptũ est.

Quisquis à suis *transfugit*, novis semper argumentis peracti semel sceleris opus habet, quo se constanter improbum persuadeat.

V.

Wac-

Alc-

Sententiæ ad V, spectantes.

NOmen quomodocumque *victoris* non erubescendum.

Alia *Victoria* ad tuendam victoriam opus est.

Victoria quo plura victis eripit, eo magis eripit, eo magis spargit extenuatque victores.

Victorias ægrius incipias, quàm continues.

Victis nova clades est aspectus suorum quasi exprobrantium.

Necesse est, ut mediocritatem humanæ *virtuti* præscriptam excedat, quisquis homine major habendus sit.

Victi rarò victores amant.

Tunc veris lacrymis defletur clades publica, ubi cum *domestico* funere conjuncta est.

Proprio ex usu quæque præhabentur: nec fœdera, societatesque res alia stringit, aut laxat magis, quàm *utilitas*.

Animam agit *Urbs* illa, cujus vires, ac spiritus paulatim ab extremis munimentis ad intimas tanquam cordis angustias retrahuntur.

X.

Z.

FINIS.

Attonisi [redacted] pag 983. Lib 3°